

Сатира
Гумор

ГЕРМАНСКОЕ.

Сатира
і
ГУМОР

РАДЯНСЬКИЙ ПИСЬМЕННИК
КИЇВ - 1955

Частина

перша

З народного гумору

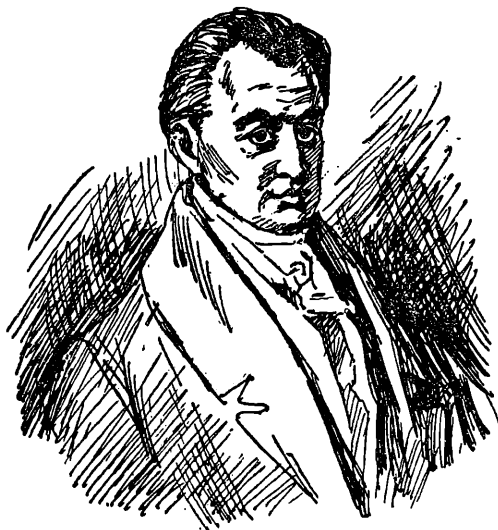
ЛИСТ ЗАПОРОЖЦІВ ТУРЕЦЬКОМУ СУЛТАНУ

Ти — шайтан турецький, проклятого чорта брат і товариш і самого люципера секретар! Який ти в чорта лицар? Чорт викидає, а твоє військо пожирає. Не будеш ти годен синів християнських під собою мати; твого війська ми не боїмось, землею і водою будем битися з тобою. Вавилонський ти кухар, македонський колесник, ерусалимський броварник, олександрійський козолуп, Великого і Малого Єгипту свинар, арм'янська свиня, татарський сагайдак, кам'янецький кат, подільський злодіюка, самого гаспида внук і всього світу і підсвіту блазень, а нашого бога дурень, свиняча морда, — кобиляча с...а, різницька собака, нехрещений лоб, хай би взяв тебе чорт! — Отак тобі козаки відказали, плюгавче! Невгоден еси мати вірних християн! Числа не знаєм, бо календаря не маєм, місяць у небі, год у книзі, а день такий у нас, як і в вас, поцілуй же за це ось-куди нас!..

*Кошовий отаман Іван Сірко
зо всім кошом запорозьким.*

МОРКВЯНИЙ ПАНОК

Іхав панок морквяний,
Коник буряковий,
Кожушина горіхова,
Жупан лопуховий,
Сіделечко капустяне,
Стремена з берези,
А напився лепетухи,
То був нетверезий...
Пістолети з качана,
Кулі з бараболі,
А шабелька з пастернаку,
А ножни з квасолі...
Іде, їде паниченько,
Під ним коник скаче,
Надигали його свині:
— Злізай-но, вояче!
Він вихватив пістолета,
Став свиней стріляти,
Свині кулі похватали —
Нічим воювати!
Ідуть люди, ідуть люди,
Ідуть край дороги,
З'їли свині паниченька,
Лежать самі ноги.

Іван Котляревський
1769-1838

ПЕКЛО

(Уривок з «Енеїди»)

Тепер Еней убрався в пекло,
Прийшов зовсім на інший світ,
Там все поблідло і поблекло,
Нема ні місяця, ні зізд,
Там тільки тумани великі,
Там чутні жалобнії крики,
Там мука грішним не мала.
Еней з Сивиллою гляділи,
Якії муки тут терпіли,
Якая кара всім була.

Смола там в пеклі клекотіла
І грілася все в казанах,

Живиця, сірка, нефть кипіла,—
Палав огонь — великий, страх!
В смолі сій грішники сиділи
І на огні пеклись, горіли,
Хто як, за віщо заслужив.
Пером не можна написати,
Не можна і в казках сказати,
Яких було багацько див!

Панів за те там мордували
І жарили зо всіх боків,
Що людям льготи не давали
І ставили їх за скотів.
За те вони дрова возили,
В болотах очерет косили,
Носили в пекло на підпал.
Чорти за ними приглядали,
Залізним пруттям підганяли,
Коли який з них приставав.

Багатим та скупим вливали
Розтоплене срібло в рот,
А брехунів там заставляли
Лизать гарячих сковород;
Які ж ізроду не женились,
Та по чужих кутках живились,
Такі повішені на крюк,
Зачеплені за тее тіло,
На світі що грішило сміло
І не боялося сих мук.

Всім старшинам тут без розбору,
Панам, підпанкам і слугам
Давали в пеклі добру хльору,
Всім по заслuzі, як котам.
Тут всякії були цехмистри,
І ратмани, і бургомистри,
Судді, підсудки, писарі,
Які по правді не судили
Та тільки грошики лупили
І одбирали хабарі.

І всі розумні філозофи,
Що в світі вчилиось мудрувать;

Ченці, попи і крутопопи,
Мирян щоб знали научать,
Щоб не ганялись за гривнями,
Щоб не возились з попадями
Та знали церкву щоб одну;
Ксьондзи до баб щоб не іржали,
А мудрі звідз щоб не знімали —
Були в огні на самім дну.

Жінок своїх що не держали
В руках, а волю їм дали,
По весіллях їх одпускали,
Щоб часто в приданках були
І до півночі там гуляли,
І в гречку деколи скакали —
Такі сиділи всі в шапках
І з превеликими рогами,
З зажмуреними всі очами,
В кип'ячих сіркою казанах.

Батьки, які синів не вчили,
А гладили по головах,
І тільки знай, що їх хвалили —
Кипіли в нафті в казанах;
Що через їх синки в ледащо,
Пустилися, пішли в нінащо,
А послі чубили батьків
І всею силою бажали,
Батьки щоб швидше умирили,
Щоб їм прийнятись до замків.

І ті були там лигоминці,
Піддурювали що дівок,
Що в вікна дрались по драбинці
Під темний, тихий вечерок;
Що будуть сватать їх брехали,
Підманювали, улещали,
Поки добрались до кінця;
Поки дівки од перечосу
До самого товстіли носу,
Що сором послі до вінця.

Були там купчики проворні,
Що їздили по ярмаркам

І на аршинець на підборний
Поганий продавали крам.
Тут всякії були пронози,
Перекупки і шмаровози,
Жиди, міняйли, шинкарі.
І ті, що фіги-миги возять,
Що в баклагах гарячий носять,—
Там всі пеклися крамарі...

Там всі невірні і христъяни,
Були пани і мужики,
Була тут шляхта і міщани,
І молоді, і старики;
Були багаті і убогі,
Прямі були і кривоногі,
Були видющі і сліпі,
Були і штатські, і воєнні,
Були і панські, і казенні,
Були миряни і попи.

Гай! гай! та ніде правди діти,
Брехня ж наробить лиха більш;
Сиділи там скучні піїти,
Писарчуки поганих вірш,
Великії терпіли муки,
Ім зв'язані були і руки,
Мов у Татар терпіли плін.
От так і наш брат попадеться,
Що пише, не остережеться
Який же втерпить його хрін!

Дівки, баби і молодиці
Кляли себе і весь свій рід,
Кляли всі жарти, вечорниці,
Кляли і жизнь, і білий світ;
За те їм так там завдавали,
Що через міру мудрували
І верховодили над всім;
Хоть чоловік і не онеє,
Коли же жінці, бачиш, тее,
Так треба угодити їй.

Були там чесні пустомолки,
Що знали весь святий закон,

Молилися без остановки
І били сот по п'ять поклон,
Як в церкві між людьми стояли,
І головами все хитали;
Як же були на самоті,
То молитовники ховали,
Казились, бігали, скакали
І гірше дещо в темноті.

Були і тії там панянки,
Що наряджались на показ:
Мандрьохи, хльорки і діптянки,
Що продають себе на час.
Сі в сірці і в смолі кипіли,
За те, що жирно дуже їли
І що їх не страшив і піст;
Що все прикушували губи
І скалили біленькі зуби.
І дуже волочили хвіст.

Пеклись тут гарні молодиці,
Аж жаль було на їх глядіть,
Чорняві, повні, милолиці;
І сі тут мусили кипіть,
Що заміж за старих ходили
І мишаком їх поморили,
Щоб послі гарно погулять
І з парубками поводитись,
На світі весело нажитись
І не голодним умирать.

Якіїсь мучились там птахи
З кудеями на головах:
Се чеснії, не потіпахи,
Були тендітні при людях,
А без людей — не можна знати.
Себе чим мали забавляти,
Про те лиш знали до дверей.
Ім тяжко в пеклі докоряли,
Смоли на щоки наліпляли,
Щоб не дурили так людей.

Бо щоки терли манією,
А блейвасом і ніс, і лоб,

Щоб краскою, хоч не своєю,
Причарувать к собі кого б;
Із ріпи підставляли зуби,
Ялозили все смальцем губи,
Щоб підвести на гріх людей;
Пиндючили якісь бочки,
Мостили в пазусі платочки,
В которих не було грудей.

За сими по ряду шкварчали
В розпалених сковородах
Старі баби, що все ворчали,
Базікали о всіх ділах.
Все тільки старину хвалили,
А молодих товкли та били,
Не думали ж, які були,
Іще як самі дівували
Та з хлопцями як гарцювали,
Та й по дитинці привели.

Відьом же тут колесували
І всіх шептух і ворожок,
Там жили з їх чорти мотали
І без ветушки на клубок;
На припічках щоб не орали,
У комини щоб не літали,
Не їздили б на упирях;
І щоб дошу не продавали,
Вночі людей щоб не лякали,
Не ворожили б на бобах.

А зводницям таке робили,
Що цур йому вже і казать,
На гріх дівок що підводили
І сим учились промишлять;
Жінок од чоловіків крали
І волоцюгам помагали
Рогами людський лоб квітчать;
Щоб не своїм не торгували,
Того б на одкуп не давали,
Що треба про запас держать.
Еней там бачив щось немало

Кип'ящих мучениць в смолі.
Як з кабанів топилося сало,
Так шкварилися сі в огні;
Були і світські, і черниці,
Були дівки і молодиці,
Були і пан'ї, й панночки;
Були в свитках, були в охвотах,
Були в дульєтах і в капотах,
Були всі грішні жіночки.

Но се були все осужденні,
Які померли не тепер;
Без суду ж не палив пекельний
Огонь недавно хто умер;
Сі всі були в другім загоні,
Як би лошата або коні,
Не знали попадуть куда;
Еней, на перших подивившись
І о бідах їх пожурившись,
Пішов в другії ворота.

Еней, ввійшовши в сю кошару,
Побачив там багацько душ,
Вмішавшись між сю отару,
Як між гадюки чорний уж.
Тут різні душі походжали,
Все думали та все гадали,
Куда-то за гріхи їх впруть?
Чи в рай їх пустять веселитись,
Чи, може, в пекло пошмалитись
І за гріхи їм носа втруть.

Було їм вільно розмовляти
Про всякії свої діла,
І думати, і міркувати —
Яка душа, де, як жила;
Багатий тут на смерть гнівився,
Що він з грішми не розлічився,
Кому і кілько треба дати;
Скупий же тоскував, нудився,
Що він на світі не нажився
І що не вспів і погулять.

Сутяга толкував укази,
І що то значить наш Статут,
Розказував свої прокази,
На світі що робив сей плут;
Мудрець же фізику провадив
І толкував якихсь монадів
І думав, відкіль взявся світ?
А мартопляс кричав, сміявся,
Розказував і дивувався,
Як добре знав жінок дурить.

Суддя там признавався сміло,
Що з гудзиками за мундир
Таке переоначив діло,
Що, може б, навістив Сибір;
Та смерть ізбавила косою,
Що кат легенькою рукою
Плечей йому не покропив.
А лікар скрізь ходив з ланцетом,
З слабительним і спермацетом
І чванивсь, як людей морив.

Ласощохлисти походжали,
Всі фертики і паничі,
На пальцях ногтики кусали,
Розприндившись, як павичі;
Все очі вгору піднимали,
По світу нашому вздыхали,
Що рано їх побрала смерть;
Що трохи слави вчинили,
Не всіх на світі подурили,
Не всім успіли морду втерть.

Моти, картьожники, п'янюги,
І весь проворний, чесний род;
Лакеї, конюхи і слуги,
Всі кухарі і скороход,
Побравшись за руки, ходили
І все о плутнях говорили,
Які робили, як жили,
Як паній і панів дурили,
Як по шинках вночі ходили
І як з кишень хустки тягли.

Там придзигльованки журились,
Що нікому вже підморгнуть,
За ними більш не волочились,
Тут їх заклекотіла путь;
Баби тут більш не ворожили
І простодушних не дурили.
Які ж дівок охочі бить,
Зубами з серця скреготали,
Що наймички їх не вважали
І не хотіли їм годить.

ПАРА ВОЛІВ

Бідний мужик та заложився з багатцем і каже, що буде з паном обідати.

— Ну, добре, як пообідаєш, то я тобі пару волів дам! Приходить до пана, вклонився низенько.

— Пане, я ще нікому о тім не казав, але до пана пришов, що б коштував отакий кавалок золота? — І показав йому на руку... Той ніц йому не каже, крикнув, щоби йому принесли горілки, напоїв його, дають обідати, той сідає і обідає з паном; пан аж горить, хтів би дізнати, де той кавалок золота, та й питає:

— Де він стоїть, щоб його принести!

— Та що ж, пане, в мене нема, я питаю, що би він варт, якби його мати?

— Отось, дурень!

— Я не дурень, пане, коли тим способом виграв пару волів.

ПОТРЕБА

Іде чоловік. Коли се хтось гука:

— Дядьку! Дядьку! Стривайте, щось треба!

Той став, жде, думає, чого йому треба. Коли це прибіга той з істиком:

— Орю в бісового сина, та ні об віщо й почухатись,—
дозвольте хоч об віз!

Гулек-Артемовський
1790-1865

ПАН ТА СОБАКА

(Казка)

На землю злізла ніч... Нігде ані шиширхне;
Хіба то декуди скрізь сон що-небудь пирхне,
Хоч в око стрель тобі, так темно надворі.
Уклався місяць спать, нема ані зорі,
І ледве, крадькома, яка маленька зірка
З-за хмари вигляне, неначе миш з засіка.
І небо і земля — усе одпочива,
Все ніч під чорною запаскою хова.
Один Рябко, один, як палець, не дримає,
Худобу панську, мов брат рідний, доглядає,
Бо дарма їсти хліб Рябко наш не любив:
Їв за п'ятох, але те їв, що заробив.

Рябко на панському дворі не спить всю нічку.
Коли б тобі на сміх було де видно свічку.

Або в селі де на опічку

Маячив каганець.

Всі сплять, хропуть,

А деякі сопуть;

Уже і пан-отець,

Прилізши із хрестин, до утрени попхався...

А наш Рябко, кажу, все спати не вкладався.

Знай, неборак, ганя то в той, то в сей куток:

То зазирне в курник, то дейко до свинок,

Спита, чи всі таки живенькі поросятка,

Індики та качки, курчатка й гусенятка;

То звідгіль навпростець

Махає до овець,

До клуні, до стіжків, до стайні, до обори:

То знов назад чимдуж, щоб часом москалі

(А їх тоді було до хріна на селі),

Щоб москалі, мовляв, не вбрались до комори.

Не спить Рябко, та все так гавка, скаучить.

Що сучий син, коли аж в ухах не лящить,

Все дума, як би то піддобриться під Пана,

Не зна ж, що не мине Рябка обрадована...

Як гав, так гав, поки свінуло надворі;

Тоді Рябко простягсь, захріп в своїй норі.

Чому ж Рябку не спать? Чи знав він, що з ним буде?

Заснув він смачно так, як сплять всі добрі люде,

Що щиро стережуть добра своїх панів...

Як ось — трус, галас, крик!.. весь двір загомонів:

«Цу-цу, Рябко!.. на-на!.. сюди Рябка кликніте!..»

«Ось-ось я, батечки!.. Чого ви там, скажіте?»

Стриба Рябко, вертить хвостом,

Неначе помелом,

І знай, дурненький, скалить зуби

Та лиже губи.

«Уже ж, бач, дума він, не дурно це в дворі

Од самої тобі зорі

Всі панькаються коло мене.

Мабуть, сам Пан звелів віддати Рябку печене

І що осталося варене,

За те, що, бач, Рябко всю божу ніч не спав

Та гавкав на весь рот, злодіїв одганяв».

«Цу-цу, Рябко!» — ще раз сказав один псяюха,

Та й хап Рябка за уха!

«Кладіть Рябка», — гукнув... Аж ось і Пан прибіг:

«Лупіть Рябка», — сказав: «чухрайте! ось батіг!»

«За що?..» — спитав Рябло, а Пан кричить: «Чухрайте!»

«Ой! йой! йой! йой!» — А Пан їм каже: «Не вважайте!..»

«Не буду, батечку!.. за що ж це честь така?..»

«Не слухай», — Пан кричить: «лупіть, деріть Рябка!..»

Деруть Рябка, мов пір'я,

На галас збіглась двірня;

«Що?.. як?.. за що?.. про що?..» — Не знає ні один.

«Пустіть!..» — кричить Рябло: «не будь я песький син,

Коли вже вдержу більш!..» Рябло наш хоч не бреше,

Так що ж? Явтух Рябка знай все по жижках чеше.

«Пустіть, швидчій пустіть!..» Пан на весь рот гукнув

Та й з хати сам умкнув.

«Пустіть!..» — гукнули всі: «Рябло вже вдовольнився!..»

«Чим, люди добрі, так оце я провинився?..»

За що ж глузуєте?..» — сказав наш неборак.

«За що знущуєтеся ви надо мною так?

За що?.. за що?..» — сказав, та й попустив патьоки...

Патьохи гірких сліз, узявшись за боки.

«За те», — сказав один Рябкові з наймитів, —

«Щоб не колошкав ти вночі своїх панів;

За те... але... шось тут... ходім, Рябло, лиш з хати,

Не дуже, бачу, рот тут можна роззявляти:

Ходім, братко, на двір». Пішли. «Се не пусте», —

Сказав Явтух Рябку, — «оце тебе за те

По жижках, бра Рябло, так гарно пошмагали,

Що Пан із Панею сю цілу ніч не спали».

«Чи винен я сьому?.. Чи ти, Явтух, здурів?»

«Гай, гай!..» — сказав Явтух: — «Рябло! ти знавіснів;

Ти винен, бра Рябло, що нічю розбрехався;

Ти ж знав, що вчора наш у карти Пан програвся;

Ти ж знав:

Що хто програв,

Той чорта (не тепер на споминки!) здрімає,

Той батька рідного, розсердившись, програє;

Ти знав, кажу, Рябло, що Пан не буде спати:

До чого ж гавкав ти?.. на що ж було гарчати?

Нехай би гавкав сам, а ти б уклавсь тихенько,

Забравшись в ожеред, та й спав би там гарненько.

Тепер ти бачиш сам, що мокрим він рядном

Напавсь на тебе — і, знай, верзе притьмом:

Що грошей вчора він проциндрив щось не трохи,
Що Паню через те всю ніч кусали блохи,
Що буцім вчора він грать в карти б не сідав,
Коли б сьогоднішню був ніч хоч закуняв;
Що буцім ти, Рябко, так гавкав,— як собака,
Що буцім по тобі походить ще й ломака;
Що, бач-ся, ти йому остив, надосолив.
І, бач-ся, він тебе за те й прохворостив.
А бач, Рябко, а бач!.. не гавкай, не ганяйсь;
Ляж, хитрий, та мовчи, із Паном не рівняйсь!
Чого брехать? нехай наш Пан здоровий буде:
Він сам і без собак сю панщину одбуде».
Послухав наш Рябко поради Явтуха.
«Нехай тяжка йому година та лиха»,—
Сказав,— «щоб за мое, як кажуть люди, жито
Та ще й мене і бито!
Коли мое не влад,
То я з своїм назад.

Чи баба з воза,— що ж? велика дуже вада!..
Кобилі легший віз, сьому кобила й рада».
Отак сердега наш Рябко поміркувавсь,
Та й спать на цілий день і цілу ніч попхавсь;
Заснув Рябко, захріп, аж ожеред трясеться,
Рябку й не сниться, не верзеться,
Що вже москалики в коморі й на дворі —
Скрізь нишпорять, мов тут вони й господарі,
Що вовк ягнят, а тхір курчаток убирає.
Аж тут і надворі туж-туж уже світає.
«Цу-цу, Рябко!..» — тут всі, повибігавши з хат:
«Цу-цу, Рябко!.. на-на!..» — гукнули, як на гвалт.
А наш Рябко тобі і усом не моргає;
Хоч чує, та мов спить і мов не дочуває;
«Тепер-то»,— дума він,— «мій Пан всю нічку спав,
Бо не будив його Рябко і не брехав;
Тепер-то він мені свою покаже дяку,
Тепер не втре мені, як вчора, маку...
Нехай цуцукають... Мене сим не зведуть,
Поки самі сюди обід не принесуть;
Та ще й тоді, не бійсь, поскачуть коло мене,
Поки візьму я в рот хоч страву, хоть печене!»
«Цу-цу!..» — сказав іще Рябкові тут Явтух, —
«Цу-цу!..» — задихавшись, мов з його перло дух, —
«Ходім, Рябко!..» — «Еге? Ходім!.. Не дуже квапся,

Сам принеси сюди...» — «Іди ж хутчій, не бався!..»
«Ба не піду, Явтух!» — «Іди, бо кличе Пан!..»
Сказав та й зашморгнув на шиї він аркан.
«Чешіть Рябка!» — гукнув. Аж тут їх щось з десяток
Вліпили з сотеньку київ Рябку в завдаток.
«Лупіть Рябка!» — кричить тут Пан, як навісний;
Рярко ж наш тільки вже що теплий та живий.
Разів із шість Рябка водою одливали,
І стільки ж раз його, одливши, знов шмагали,
А потім перестали.

Рярко спитать хотів, але Рябків язик
Був в роті спутаний, неначе путом з лик,
І герготав щось, як на сідалі індик.
«Постій», — сказав Явтух Рябкові, — «не турбуйся,
Я правду всю скажу. Ото, Рябку, шануйся,
Добра своїх панів, як ока, стережи,
Зарання спать не квапсь, в солому не біжи,
Злодіїв одганяй та гавкай на звірюку.
Не гавкав ти, Рярко! — За те ж ми, бач, в науку,
Із ласки, з милості панів,
Вліпили сотеньок із п'ять тобі київ».

«Чорт би убив твого, Явтух, з панами батька
І дядину, і дядька
За ласку їх!..» — сказав Рярко тут наодріз. —
«Нехай їм служить більш рябий в болоті біс!
Той дурень, хто дурним іде панам служити,
А більший дурень, хто їм дума угодити!
Годив Рярко їм, мов болячці й чиряку,
А що за те Рябку?
Сяку матъ та таку!

А до того іще спорили батогоми,
А за вислугу палюгами,
Чи гавкає Рярко, чи мовчки нічю спить.
Все випада таки Рябка притьмом побить.
Уже мені, бачу, чи то туди — високо,
Чи то сюди — глибоко;

Повернешся сюди — і тута гаряче,
Повернешся туди — і там то боляче!
Хоч би я тісто вніс псяюсі із діжею,
То б він розтовк і ту над спиною моею.
З ледачим все біда: хоч верть-круть, хоч круть-верть,
Він найде все тобі хоч в черепочку смерть».

2/ХІІ 1818

ТЮХТІЙ ТА ЧВАНЬКО

(Побрехенька)

«Мої дні — це тканина з чудних контрастів: я живу, плачучи, і я плачу, сміючись. Кохання — ці солодкі чари для багатьох сердець — було для мого серця джерелом болю та сліз. Щоби полегшити свою долю і свої пекучі жалкування, зітхаючи, я пишу забавні вірші. Яка ж бо, справді, смішна наша доля! Бажаючи плакати, я смішу інших».

Автор Тюхтія та Чванька.

Наш віршомаз Тюхтій старих людей шанує:
Гарасько як звелів, він так і компанує.
Чи справжки, чи й на жарт, що тільки написав,
То так на дев'ять рік те в скриню і запхав;
А на десятий рік, як вийме й прочитає,
Побачить сам здоров, що там ладу біс має,
То в грубу так-таки і впре шпаргалля все!..
От брат його, Чванько, слабкий уже на се!
Що начеркав, то так в друкарню і несе!
Але громада їх однако поважає:
Того ні сном не зна, другого не читає!
Скажіть, будь ласкаві: хто з їх дурніший двох?
Та глузду, гріх казати, скупенько у обох...
Так перший же хоч тим за працю надолужить,
Що в дев'ять рік хоч раз теплом собі услужить;
Другий — такий дурний, що мерзне він, дрижить.
А книжок же його — з п'ять сажнів так лежить.

І. ІХ. 1819
Харків.

ДУРЕНЬ І РОЗУМНИЙ

(Приказка)

«На що, до халепи, той розум людям здався?»
Раз Дурень здуру,— бовть!.. Розумного питався.
«На те,— озвався сей,— коли кортить вже знати,
Щоб дурням на сей спрос цур-дурнів відвічати».

І/ХІІ 1820
Харків.

ЦІКАВИЙ І МОВЧУН

(Приказка)

Цікавий, Мовчуна зустрівши раз, спитав:
«Від чого голосний так дзвін той на дзвіниці?»
«Від того, що (коли не втнеш сеї дурниці)
Всередині, як ти, порожній він», — сказав.

1. XII. 1820
Харків.

БАТЬКО ТА СИН

(Байка)

«Ей, Хведьку, вчись! Ей, схаменись!» ---
Так пан-отець казав своїй дитині:
«Шануйсь, бо далєбі, колись
Тму, мну, здо, тло — спишу на спині!»

Хведько не вчивсь — і скоштував
Березової кашки,
Та вп'ять не вчивсь і пустував ---
Побив шибки і пляшки.
І, щоб не скоштувать од Батька різочок,
Він різку впер в огонь та й заховавсь в куток.
Аж Батько за чуб — хіп і, не знайшовши різки,
Дрючком Хведька разів із шість оперезав!..
Тоді Хведько крізь слізки
Так Батькові сказав:
«Коли б було знаття, що гаспидська дрючина
Так дуже дошкуля, то, песька я дитина,
Коли б я так робив:
Я б впер дрючок в огонь, а різки б не палив!»

29. X. 1827

ДВІ ПТАШКИ В КЛІТЦІ

«Чого цвірінькаєш, дурний, чого голосиш?
Хіба ж ти трясці захотів?
Що заманулося, чого ти не попросиш,
Чи сім'ячка, прісця, пшінця, чи то крупів,—
Всього ти в кліточці по саме нельзя маєш,
Ще й витребенькуєш, на долю нарікаєш»,—
Так в клітці підлітка корив снігир старий.
«Ой, дядьку, не глузуй! — озвався молодий: —
Недарма я жврюсь і слізками вмиваюсь,
Недарма я прісця і сім'ячка цураюсь.
Ти рад пожорні сій, бо зріс в ній і вродився;
Я ж вільний був, тепер в неволі опинився».

1. XI. 1827

СКОТИНА

Якось на переписі питають панки у дядьків:

-- Ну, а скотина у вас, мужички, є?

-- Та є, пане.

-- Яка?

-- Та старшина у нас, пане, скотина.

НЕ ПОПАВ

Іде один подорожній чоловік через село та й питає стрічного:

— А скажіть-но, чоловіче добрий, як мені тут через річку перебраться?

А той йому:

— Я вам зовсім не добрий чоловік, а старшина здешній.

Квитка - Основ'яменко

1778-1843

ГАРБУЗ

(Уривок з повісті «Конотопська відьма»)

I

Смутний і невеселий сидів собі на лавці, у новій світлиці, що відгородив від противної хати, конотопський пан сотник Микита Уласович Забрюха. Хоч парень собі і чепурний був, а тут і у неділеньку святу не брав білої сорочки, та й — прощайте у сім слові — китаєвих синіх штанів на ніч не знімав, так, сердека, у них і ночував, рад-рад, що за північ допхався додому; а там чи заснув, чи ні, вже його, ще сонце не сходило, збудили. Зараз схопивсь, випозіхався, вичухався, помоливсь богу, нюхнув разів тричі кріпкої роменської кабаки, прослухав, що йому читали, дав порядок і, зоставшись сам у світлиці, сів на лавці:

голова йому нечесана, зуб не підголений, пика невмита, очі заспані, уси розкудовчані, сорочка розхристана; край його на столі люлька і гаманець, каламар, гребінець і повна карватка ще торішньої дулівки, що ще вчора наточила йому Пазька у пляшку, а він, хоч і насипав у карватку, щоб то, знаєте, з журби випити, та як зажурився знова, та й забув, так і ліг та й заснув; та й тепер, уставши, не дуже на ту дулівку квапився, бо ще нове лихо зовсім його скрутило, і він і сам себе з журби не тямив.

Яке ж то там йому лихо зіклалося й від чого така журба його узяла? Але! тривайте лишень, я вам усе розкажу: і відкіля він так пізно приїхав, і зачим не дали йому добре й виспатись. Ось кете лишень кабаки, в кого міцніша, та й слухайте.

Пан сотник Уласович був чесного і важного роду. Таки хто скільки не зазна, то сотенною старшиною усе були Забрюхи; а діди і прадіди Микитові усе були у славному сотенному містечкові Конотопі сотниками; так від отця до сина так сотенство і переходило. От як і старий Улас Забрюха, таки сотник конотопський, як помер... і що то жалковало за ним козацтво! Та таки і усі люди, і старе, і мале, усі плакали. А як ховали, так труну його несли через усе село на руках, мов дитського батька, та біля церкви й поховали і добре на усіх обідах пом'янули. Як же відпили сорочини і громада зібралася на пораді, кого начинити сотником, то всі ув один голос і гукнули: «А кому ж бути? Уласовичу, Забрющенку; якого нам луччого ськати?» Оттак-то й настановили його сотником, і став він із Забрющенка вже й сам Забрюха.

От він, поховавши батька, сюди-туди оглядівсь, аж вже йому годів двадцять п'ять; нігде дітись, треба женитись, треба дівки ськати... Батько-бо його, старий Улас, був собі скупенький, і коли було Микита, як озьме його за серце, стане батька прохати, щоб його оженив, то старий насупить брови, зирне на нього сторч та й скаже: «Нехай лишень виясниться, бач, нахмарило. Який тепер сякий-такій син жениться? Бач, хліб дорогий, по п'ять алтин мішок, та й тісно нам буде, як тобі жінку озьмемо: тілки і є, що хата з кімнатою, та через сіни противна хата та й годі; де мені вас містити з діворою, що вже, знаю, що так і обсипле. Нехай лишень опісля подумаємо». То було Микита почухається, та з тим облизнем і піде. Тепер же, як старий вмер, йому своя воля. Зараз узявши

противну хату, перегородив, от йому є й світлиця, є й простор. Далі став дівки ськати і сів думати. Вже на яку-то він не думав? Перш би то так, що й де! Зараз на чернігівську протопопівну закинув та й сам злякався від неровні: одної одежі на два воза не вбереш, а наміста, кажуть, мірками батько відсипле; та таки й нічого: там і богослови їли печені гарбузи, так нашому братчику нічого туди квапитись. От він і спустивсь нижче; перебирав-перебирав, думав-думав... далі як сплесне у долошки, як загомонить сам собі у хаті: «Отсе так! Отсе моя! Хлопче! Сідлай мерщій коня!» Чи зібравсь, чи ні, мерщій наш Уласович сів на коня... і як затупотів, так тілки що оком його задріпав.

Куди ж то він так потяг прудко? — Еге! Колись-то, десь-то на ярмарку бачив він хорунжівну Олену, от що на Сухій Балці хутір, прозивається Безверхий. Він, дивлячись тогді, дуже дивовався, що дівчинка й молоденька, а купує борошна багацько; а як став розпитовати людей, так йому й розказали, що у неї нема ні батька, ні матері, а тільки самий брат; що вона хазяйка невсипуща, сама й около корів, сама й у полі при косарях і при женцях, а зимою у винниці сама догляда і се борошно скупує на винницю. Брат її, хорунженко, хоч парень і молодий, та не хоче женитись, а дума у ченці, бо як був недуж, так обідавсь: «Коли, — каже, — видужаю, то піду у ченці, віддавши сестру заміж». От і видужав, і дожида доброго чоловіка, щоб йому і господарство, і сестру віддати, і вже ні до чого йому діла нема, усе тілки книжки чита, а Олена за нього усюди по господарству поворочується.

От туди-то потяг наш пан сотник Забрьоха. Не взяв же його чорт на вигадки! Чує кішка, де сало лежить: одно те, що дівка здорова, молода, огрядна, чорнобрива, повновида, а худоби-худоби — так батечки! Свій хутір, лісок, винничка, млинок, вітрячок, а скотини та овечок, — так нічого й казати! І усе то їй достається. Затим-то так наш Уласович і поспіша, що й коневі не дасть здихнути, і сам, не обідавши, тридцять семисотних верст, іще з гоном, не спочиваючи, переїхав, і як добіг до того Безвершого хутора й устав з коня біля хорунженкової хати, так так і хитається, мов п'яний, а я ж кажу, що він і не обідав нігде.

Поздоровкавшись з паном хорунженком і посідавши у хаті, от наші і розговорились промеж себе і признались, що ще й батьки їх промеж себе дружили, то і їм

треба не цуратись один одного. Далі хорунженко питає пана сотника, що куди його бог несе і за чим? Зараз наш Уласович і став брехати, бо старі люди кажуть: тільки ще задумаєш свататись, то й станеш зараз брехати, і що без брехні ні жоден чоловік не сватався. Отже ж то сотник і каже, що буцімто йому треба брагу для волів наняти на зиму (а ще де та й зима? іще тільки петрівка йде), так він почув, що у пана хорунженка у винниці барда добра і добре скотини доглядають, приїхав наняти і сторжитись.

— Не знаю я сього діла і ні в віщо не мішаюсь; про те сестра зна, — сказав йому на одвіт пан хорунженко.

— А де ж Йосиповна Олена? Може б, бува, її покликали, то ми з нею і скінчаємо діло, — казав Забрьоха.

— Але! Сестра у полі; поїхали там трошки просця посіяти, так вона догляда, бо вже без неї ніхто нічого не тямить зробити. А ви, Уласович, не скучайте; вона надвечір і буде. Поки вона вернеться — дівко! а вточи лиш слив'янки! — то ми по кухличку, по другому вип'ємо. Та вже ви у нас, пане сотнику, і заночуєте, бо вже нерано, — сказав хорунженко.

— Панська воля! — одвіт дав Микита — і радесенький собі.

От як вицідили вони самогужки глек слив'янки, а далі і тернівки покуштували чи трохи, прибігла і наша Олена з поля. Бачить, що чужий чоловік, зараз мотнулась, звеліла із ставка потягти карасів і загадала вечерю варити; сюди-туди шатнулась і увесь порядок дала, що й на завтра робити, і кому, куди і за чим їхати, а далі одяглась таки любенько, як звичайно панночці та ще й хорунжівні: до старенької плахти та почепила люстринову запаску, одягла тож шовкову юпку, та на шию дукат на бархатці, та червоні черевики узула, а на голову хорошу стрічку покляла та й вийшла і поклонилась пану Уласовичу низенько.

Наш Забрьоха, як побачив таку панночку, що не тільки що зроду не бачив такої, та вона йому і не снилась така, та аж задрижав і не тямить вже, що йому й казати, та вже хорунженко нагадав та й каже:

— Отже, пане сотнику, вам і хазяйка; радьтесь із нею, вона всьому голова.

Так що ж бо наш Уласович? Ні пари з уст. Далі прийнявся, мнявкав-мнявкав, та й начне про воли, а кінча про голуби, дума об барді, а скаже об тернівці, та як замовк, та й замовк, та знай слинку ковта, дивлячись на таку кралю.

Олена собі дівка бойка була. Хоч пан сотник і сюди і туди загинав, а вона його зараз розчухала, що він таке є і за чим приїхав, таже й каже йому, і говорить: «Добре ж, паниченьку; допивайте ж на здоров'я тернівочку та повечеряєте, та ляжете спати, а завтра — дасть бог світ, дасть і совіт, то й порадимось, що треба робити».

Забрьоха, почувши сее, та аж сам не стямився від радощів; дума: «От діло і зовсім, завтра тільки рушники брати». Та за кухлик, та давай знов смоктати з паном хорунженком, що у ченці збирається, а таки сього діла не кидається і ще й дуже полюбля.

Олена таки частенько до паничів увіходила, так буцім за яким ділом, а тільки щоб білш розглядіти Микиту Уласовича, що воно є; то як увійде та поведе очницями, що як терн-ягідки, на пана сотника, то в нього язик стане мов повстяний і не поверне його, а сам аж пала. Полагодивши вечерю, вона вже білш і не входила; самі паничі повечеряли і, докінчивши глек з тернівкою, пан хорунженко хотів вже іти спати, аж ось наш Забрьоха поплямавав, викашлявся, поцмокав, потер уси, та й став ту рацею казати, що йому дяк скомпонував вже давненько для такого случаю; от і каже:

— Ось послушайте, паничу Йосиповичу, що я вам скажу: несорозмірно суть чоловічеству єдинопробиваніє і в дому, і у господарстві. Всяке диханіє шанується у двойстві; єдино чоловікові на потребу — п'яти жону і іміти чада. І аз нижайший возиміх сію мисль і неукротимое желаніє. Пламень м'я раждизаєть і не отіду, дондеже не совокуплюся з ліпообразною, превелебнішою Кат... — Та й замовк. Се то йому дяк таке списав, як він було думав залицятися до протопопівни з Чернігова, і Забрьоха дочитав до самого кінця так, як було тогді напам'ять витвердив, так як згадав, що хорунживна не Катерина, а Олена, і не превелебна, а так — панночка, от того-то й замовк, та ні туди ні сюди. Хорунженко зовсім було дрімав, а на сю рацею прислухавсь-прислухавсь, та й каже:

— Що-бо ви, пане сотнику, отсе говорите? Щось я нічого не второпаю. Чи не після тернівки отсе ви такі стали?

Здихнув Уласович та й каже:

— Бодай його писала морока! Се мені таке написав наш воскресенський дяк...

— Та що воно таке є? — спитав Йосипович: — Чи се вірша, чи що?

— Але! я й сам не знаю, що воно і для чого, — каже Забрьоха.

— Так нащо ж ви мені против ночі таке говорите? Мене вже з-за плечей бере.

— Та я б і не говорив, так лихо припало!

— Та яке там лихо? Кажіть швидше, спати хочу.

— Але! кому спати, а кому й ні! — сказав Уласович та, здихнувши важко, поклонивсь хорунженку низенько та й каже: — Віддайте за мене Олену, сестрицю вашу!

— Йо! — сказав хорунженко, задумавсь, став чухати потилицю, і плечі, і спину, а далі каже: — Побачу, що сестра скаже, нехай до завтраго, лягайте лишень спати, — та й пішов від нього.

Ліг наш Забрьоха спати, так йому і не спиться; жде світу, не діжде, щоб швидше йому почути, що скаже Олена... Ну, сьак-так дождались світу, повставали паничі і позіходились. Зараз пан Уласович і пита:

— А що ж ви мені, паничу, скажете? Чи наша річ до діла, то я б побіг мерщій, та з старостами і явивсь сюди закон сполнити. Кажіть-бо?

Сопить наш хорунженко і нічого йому не сказав, тільки гукнув у кімнату: «Ану, сестро! дай нам поснідати, що ти там придбала».

Ввійшла з кімнати наньмичка, поклонилась, та й постановила на столі перед паном Уласовичем на сковороді... печений гарбуз!.. Як розглядів наш Забрьоха таку пинхву¹, як скочив із-за стола, як вибіжить з хати! Аж тут батрак вже й держить його коня, і вже осідланого; він мерщій на коня, та навтікача побіля хат; тільки й чує, що люди з нього регочуться; йому ще й білш стидно, ще й білш коня поганя, та як вибіг з хутора, розглядів: що за недобра мати? Щось теліпається на шиї у коня! Коли ж дивиться — верьовка; потягнув тую верьовку — аж і тут гарбуз сирий причеплений!.. Кинув його аж геть, а сам за нагайку, знай коня паня, знай паня... Одно те, що сором, а тут і такої дівки жалко, та ще ж ні ївши, ні пивши! От вже наш Уласович і додому з гарбузом так і біжить, як біг до дівки, думаючи рушники брати. І самому лихо, і кінь морений, так насилу-насилу допхавсь додому аж опівночі і — як розказував — мерщій ліг спати.

---

¹ Каверзу.

Смутний і невеселий сидів у світлиці на лавці конотопський пан сотник, Микита Уласович Забрьоха, а об чім він сумував, ми вже знаємо... Еге! та не зовсім: хіба чи не дасть нам товку отсей, що лізе у світлицю до пана сотника? А хто ж то лізе? Що ж се він так там мордується? То піткнеться у двері, та й назад наші. Отта хворостина, що несе у руках, та його спиня: коли держить її поперед себе, то тілки ще ніс у двері ткне, а вже хворостина і обіперлась об угол; коли ж її волоче за собою, то зовсім увійде в світлицю, а вона за ним волочиться і чіпля його, як та сварлива жінка за п'яницею-мужиком; упоперек же і не кажи її всунути у світлицю, бо кріпко довга була. Лізе то не хто, як Прокіп Ригорович Пістряк, сотенний конотопський писар і щирий приятель пана сотника конотопського, Микити Уласовича Забрьохи, бо він без нього ні чарки горілки, ні ложки борщу до рота не піднесе; а вже на пораді, як Пістряк Ригорович сказав, так воно так і є, так і буде, і вже і до сто баб не ходи, так ніхто не переможе. Що ж то він за хворостину пре у світлицю до пана сотника? Але! лучче всього послухаймо, як і об чім вони собі будуть розмовляти, то тогді усе знатимемо. Та ще ж і те знайте, що пан Пістряк суть писар: дванадцять год учився у дяка в школі: у год вчистив граматку, два годи вчив часловець, півчварта¹ года сидів над псалтирем і з молитвами зовсім вивчив, та півп'ята² года вчився писати, а цілісінський год вчився на щотах; а промеж тим, ходячи на крилас, поняв гласи, і ермолойні догматики, і Сковородині херувимські, туди ж за дяком і піддячим окселентує³, і Павла чтеніє, коли небагацько закладок, утне на усю церкву голосно; а вже на річах, так бойкий, що як розговориться-розговориться, та усе не попросту, усе з писання, так і наш отець Костянтин, даром що до синтаксису ходив, слухав його, слухав, та здвигне плечима, та й відійде від нього, кажучи: «Хто тебе, чоловіче, зна, що ти там говориш!» Оттакий-то був у нас у Конотопі писар, отсей Прокіп Ригорович Пістряк; так як стане він з паном сотником Забрьохою розмовляти,

¹ Три з половиною.

² Чотири з половиною.

³ Вгорує. підспівує.

так ви тілки слухайте, а вже чи второпаєте що, не знаю, бо він у нас чоловік з ученою головою, говоре так, що із десятима простими головами не розжуєш.

Отже-то, як пан сотник бачить, що пан писар не влізе у його світлицю за тою довгою хворостиною, та й пита:

— Та що то ви, пане писарю, якого чорта до мене в світлицю прете?

— Та се, добродію, лепорт¹ об сотеннім народочисленнї, в наличності предстоящих по мановенію вашому, та — бодай він сокрушився в прах і пепел! — невмістим єсть в чертог наш. Подобаєть або стїну протяти, або стелю підняти, бо не влізу до вашої вельможности! — сказав Пістряк та й почав знову возитись з тою хворостиною.

— Що ж то за лепорт такий довгий? Хворостина ж йому, мабуть, замість хвоста, чи що?

— Хворостина сія, хоча єсть і хворостина, но оная не суть уже хворостина, понеже убо суть на нїй вмістилище душ козацьких прехваброї сотні Конотопської, за ненахожденієм писательного суцества і трепетанієм десниці і купно шуйці. — Оттак відсипав наш Пістряк.

— Та кажіте мені попросту, пане писарю! О, вже мені те письмо остило та опоганїло, що нічого і не второпаю, що ви кажете-говорите. Тут і без вас нудьга узяла, і печінки до серця так і чую, як підступають, — сказав пан сотник та й схилився на руку, та трохи таки чи й не пустив слізочок пари-другої.

— Горе мені, пане сотнику! — казав Пістряк, — мимошедшую седмицю глумляхся з молодицями по шиночкам здешної Палестіни і, вечеру суцху минувшаго дне, бих неподвижен, аки клада, і нім, аки риба морская. І се внезапная вість потрясе мою унутреннюю утробу, а паче і паче, егда прочтох і уразумїх повелїніє милостивого началства збиратися у поход аж до Чернігова. Сїє, пане сотнику, пишуть, щадя душі наша, да не когда страх і трепет обуяет нами і ми скорбні падем на ложа наша і уснем в смерть; і того ради скритность умислища, аки би у Чернігов, а хто вість? Чи не далш іще. О, горе, горе! і паки реку: горе!

— О, горе, горе, Ригорович!

— О, горе, горе, Уласович!

Оттак-то горювали пан сотник з паном писарем, що

---

¹ Рапорт.

прислано їм предписаніє іти в Чернігов зо всею сотнею і зібратись зо всім прибором і узяти провійонту для себе і коней на дві неділі. От як горюють пан сотник у світлиці, а пан писар за порогом, далі сей і вигадав — бо вже на вигадки завзятий був — та й каже:

— Соблаговоліте, пане сотнику, дати мені повелініє о сокрушителном преломленіі сієї трикратно опоганівшої хворостини, я же нинє суть у ранзі лепорта, бо самі созерцаєте ясними, хоча і не вмитими, вашими очесами, що неумістим есм з нею у чертог ваш.

Почухав голову пан Уласович, довго думає, далі й каже:

— Себто, по-вашому, переломити хворостину; так ти бо кажеш, що се вже не хворостина, а лепорт об нашій сотні, так щоб часом не було натруски від старших; бо і сам здоров знаєш, що пан полковий писар щось до нас добирається і так і підгляда, щоб мокрим рядом на нас напасти.

— Не убоїмся, не устрашімся супостата зо усею його враждебною силою. Сего ради довлієть нам против нього бути мудрим і сіє послідне реченное предписаніє неупустително сполнити, і того для повели, вельможний пане, да сокрушу сію палицю. — Так, покручувавши уси і очі у стелю утопивши, казав пан Пістряк, а далі бачить, що пан Микита йому ні пари з уст, бо й досі ще не второпав, що той йому каже, та й скрикнув: — Так ламати?

— Та ламай, пане писарю!

Хрусь! Пан писар і переломив хворостину. «Прелої мишася, — каже, — і се нині можу вміститися в чертог твій». — Та, сєє кажучи, і уліз у світлицю, і кланяється пану сотнику, і подає йому з двох рук по цурпалку, і каже:

— Подозволте, приньміте!

— Та що ти мені отсе, пане писарю, тикаєш у вічі? Чи їх виштрикати хочеш, чи що? — питається його пан сотник, притулюючись до стіни, а, боячись, думає: «Чи не погнав Ригорович вп'ять химер, як було після перепюї на великодних святках». — Що воно таке є? Кажи мені попросту, без письма!

— Сіє суть, пане сотнику, замість списка нашої сотні, — каже писар, — його вже не возмогох списати за дрижанієм десниці моея, від глумленія пиянственнаго з вищеіз'ясненими молодицями і того ради узях хворостину і на ній назнаменах коегождо козака, і се суть вірное

число: у кожному десятці по десять козаків, а усіх таких десятків суть такожде десять, слідователно уся сотня, як скло. Соблаговоліте, пане сотнику, щот їй учинить по сій хворостині і лицем к лицу самую естественную сотню, зібравшуюся біля палестини Кузьмихи, кривої шинкарки, очесами обозріти.

— Еге, пане писарю! — каже йому пан Уласович: — Я б, пожалуй, соблаговолів, так ліків білш тридцяти не знаю. Лічи сам і роби як знаеш, ти на те писар; а я усе опісля підпишу, бо я на те сотник, щоб не лічити, а тілки підписовати.

От і став пан Пістряк лічити; лічить-лічить, а у п'ятій сотні одного козака не долічиться. «Що за притча? — аж скрикнув. — Социтах і були усі, і се един не обрїтається. Ізиду і паки учиню перепис, хто з оглашених не дав мені і пред очі ваші стати, біжа і скрився. Не хто, як, упователно, Ілько Налюшня».

От і пішов надвір до козаків лічити, а пан сотник зараз кинувся до карватки з дулівкою та, не віддыхаючи, журби ради, та й висмоктав її дочиста. Аж ось і пан Ригорович з своїми цурпалками лізе у двері, і веселенький, і швидше, щоб втішити пана сотника і каже: «Не журітьесь, добродію! Усе козацтво наше укупі, ні жоден не пошвандяв нікуди; ось де вони є». І прийняв лічити, — вп'ять у п'ятій десятку нема та й нема козака! Як затупотить Ригорович ногами, як ухвате себе за чуб, як почав коренити і батька, і матір, і увесь род того пресучого сина козака, який ховається, поки він лепорт унесе у хату до пана сотника. Як надворі ліче, так усі до єдиного, а у хаті ліче, то один, та усе у п'ятому десятку, так і щезне, неначе його злидень злиже! Вернувсь пан Пістряк до сотні, перелічив козаків — усі; вернувсь до пана сотника, лічить по хворостині, що кожного позарублював, — катма одного; хтось утік. Вп'ять вернеться до сотні, щоб тому, хто ховається, голову побити, так бо усі якраз, а у світлиці по зарубкам нема одного. Та разів десять таке йому було привиденіє. Зже аж засапавсь сердешний, бігаючи з хати то в хату, то до сотні, то від сотні, що вже й пан Уласович убравсь і зовсім вирядивсь і вже шапку узяв, щоб іти до сотні, так у пана писаря один козак усе утіка, і хто такий — не звісно, бо усі на зборі і один одного держить за пояс, щоб не утік хто, поки їх по хворостині перелічують.

— Та годі тобі, Ригоровичу, шастатись. Ходім та удвох

зо мною перелічимо. Коли там усі, а на хворостині нема одного, так кат бери! нехай той і пропаде, аби живі усі буди. — Так сказав пан сотник та й приглядається пильно на писаря, чи до діла то він сказав і що чи не гримне він на нього за нісенітницю, як воно й часто бува.

Довго слухав се Прокіп Ригорович і пальцем поводив, а далі як цмокиє, як підскоче, як крикне: «От ся річ до діла! Утробою сожалою, що такове мештаніє ізиде із глави моя і уклонися у дебри пустиння. Та вам, пане сотнику, довлієть і полковим суддею бути за такове неограниченне і мудре рішеніє, єго же і аз не возиміх. Ходімо же, батьку! Нині возвеселися утроба моя от цілості сотні і, скончавши діло, урем'я і подкріпленіє вчинити».

От і пішли. Агу! і наш пан сотник повеселішав трохи, що якось то ні думано, ні гадано, та придумав до ладу, та ще й так, що й сам Прокіп Ригорович Пістряк, конотопський сотенний писар, та й той його за вигадку зроду вперше похваляє. А Ригорович іде за сотником, та своє гада, та дума: «Се на біду вже йде, коли пан сотник та буде розумніший мене. Нащо ж йому і писар, коли сам буде і видумувати, і підписувати? Отсе тілки не видно, що сам буде й писати, та, може, й на щотах викидати. Та не дамся-бо!.. Я йому хука усучу».

Підійшли до самого шинку Кузьмишиного, аж тут і сотня стоїть, і, покидаючи шапки, поклонились пану сотнику.

— Здорові були, діти! Чи всі ви тут? — спитав їх пан сотник і, узявшись у боки, обглядав їх оком, неначе облічовав або розглядовав кожного у пику; а він — я ж кажу — білш тридцяти ліку не знав, а козака ні однісінького у твар ¹ не знав і не тямив, хто з них Демко, а хто Процько...

— Здоров, батьку! — торохнула йому громада. — Усі ми тутечка-здесь до єдиного.

— А перелічи, писарю, чи не сховавсь який, — повелівав пан сотник, надувшись, як той сич.

От писарю Ригоровичу вп'ять біда. Усі козаки, і як стулив хворостину докупи, так і по зарубкам усі.

— Та який же там чорт мандровав, як я увіходив до пана сотника? — крикнув Пістряк з серця та аж ногою тупнув.

---

¹ В лице.

— Та тривай лишень, Ригорович! — сказав йому, усміхаючись, пан Уласович. — Адже і козаки усі, і з хворостини ні жоден не втікав. Се ти як переломив хворостину, так вона якраз на козакові хруснула. От ти, держачи її на дві половини, тим одного і не долічувавсь.

А козацтво, сее слухаючи, як підніме регіт: «Так таки, вельможний батьку, так!» знай кричать і кажуть: «Оттакий, бачу, наш писар! О! бодай його».

— А бодай ви показались і з козаками, і з хворостиною, і з ліками, і з начальством, — кричав на усю вулицю Ригорович, а сам як не лопне з серця. Ухопив тую хворостину, поламав, потрощив її на шматочки, та й кинув козакам у вічі, приговорюючи: — Цур вам, пек вам, осина вам; нехай вам стонадцять лихорадок і півтора стілки ж чирячок і болячок, коли знайшовсь уже розумніший мене. Нашо я вам? — Та й почав вп'ять з письма: — Ізійду у пустиню і уселюся у горах Араратских, у послідніх моря. Цур вам!

От пан сотник його і спинив і, узявши за руку, і каже:

— Годі ж, Ригоровичу, не сердься. Уряди-годи довелося мені з тебе покепковати, а ти вже й сердишся. А тямиш, як мені підсунув лепорт, а я, нічого пак не вмiючи писати, та на ньому сторч і підписав. А пан полковник і підписав, що, — каже, — конотопський сотник, пане Микито, ти еси дурень! Та я за те на тебе і не сердився, хоч ти і довго мені об тім докладки докладав і в вічі насміхався. Годі ж, годі! Ходімо обідати...

— Нехай вас сей та той із вашим обідом, окреме хліба святого. Бодай той подавивсь, хто таку мудрацію мені втяв!.. — замотав руками наш Пістряк, усе сердячись, та й потяг, не оглядаючись, додому, та й бормоче сам собі: «Подавишся, як я тобі галушку піднесу. Підведу тебе під монастир... Буде у Конотопі сотник, та не Забрьюха... кланятимуться і Пістряку».

— А нам же яка порада буде? — загули козаки, дивлячись, що усе їх начальство чи переказилось, чи кат їх зна: писар, мов після дурману, повiявсь собі додому, а пан сотник понурих голову та теж потяг до своєї хати. От вертають пана сотника і питаються, що їм робити і для чого їх зібрали?

— А лисий дідько вас зна! — крикнув на них Микита Уласович, лаючи і в батька, і в матір. — Цур вам, відчепітесь від мене. Війтесь собі, куди хочете, хоч на шибе-

ницю. Який я порядок дам, коли писар сказився? У нього лепорт (се пан Уласович усяку бумагу узивав лепортом, не вмючи вимовити, чи там предписаніє, чи що, бувало); нехай, — каже, — чи не проспиться, бо він часто химери гонить, так тогді і розтолкуємось, а тепер — ніколи. — Та й пішов тихою ступою додому.

На те дивлячись, і козацтво рушило: хто у шинок, хто у солому після такої муштри спочивати; а інші мотнулись на вгороди дівчат полахати...

III

Смутний і невеселий сидів собі на лавці, вже не в світлиці, а у великій хаті, конотопський пан сотник, Микита Уласович Забрюха, вернувшись після огляду козацької сотні. До того лиха, що йому учора Йосиповна Олена, панна хорунживна, піднесла, мов тертої під ніс кабаки, печеного гарбузця; що він після учорашнього дня ще ні пив, ні їв, а тут ще не виспався; що треба йому збиратися з своєю сотнею у поход аж у самісінкий Чернігов; та я ж кажу, після такої біди ще й нове лихо зіклалося йому, що розсердив свого сотенного пана писаря, Прокопа Ригоровича Пістряка, а розсердившись, вже він не буде ніякої поради давати, як началство пришло об чім лепорт чи як там його; тогді що чинити? От з такою-то бідою як йому не бути смутному і невеселому? Еге! Сидить собі, сердека, у великій хаті на лаві, кінці стола, голову понурив аж трохи чи не до колін! Сидить вже він вже не час і не два... аж ось із кімнати і обізвалась до нього наньмичка:

— Чого-бо ви, паниченьку, сумуете і сидите мовчки? Чи не пора вже лагодити обідати?

— Не хочу! — сказав Уласович та й здихнув тяжко та важко на всю хату, і підпер голову рукою.

От наньмичка, погодивши, і вийшла з кімнати та, дивлячись на нього веселенько, як тая ясочка, і каже:

— Або, може, ви вже пообідали, так, може, або ськатись хочете... абощо?..

— Не хочу! — один одвіт дає Уласович і не дивиться на неї.

Посупившись, вернулась наньмичка у кімнату та й сіла у куток, ворчачи: «Отто вже, мабуть, був у попа, та, ма-

буте, там і обідав; бо вже ті попівни, хоч до кого, так підіб'ються». І усе, сидючи собі, знай коренила попівен.

А Микита Уласович знай собі сидить і дума про своє. Аж ось... рип!.. хтось увійшов у хату... Пан сотник зирк!.. аж то увійшов не хто, як наш Ригорович. Мабуте, відсердився? Ні, він не відсердився, а прийшов з хитрощами до пана Микити; ось слухайте, що тут буде... От, увійшовши, та мовчки і став біля дверей.

Не зрадовався ж і пан Уласович, як вздрів щирого свого приятеля, а пуще тим, що думав собі: «От теперички вже він не сердиться і дасть мені пораду у мойй біді». Так Ригорович-бо не туди гне: як став біля дверей та і став, і мовчить собі, і ні пари з уст не пустить.

— Що скажеш, Ригоровичу? — питає писаря пан сотник; а той йому одвіт дає, не сходячи з місця:

— А що повелите, пане сотнику?

— Та ну собі у болото з своїм сотничеством! Хіба не знаєш моєї натури? Перед козаками так я сотник, а ти писар; а коли ми удвох у хаті, так ми собі брати. Сідай же, будемо обідати, — так казав Уласович.

— Дякую! я вже обідав. — Та й кивнув головою Ригорович, сеє кажучи.

— Отто вже й бреше! — каже сотник. — Так сідай-таки, я обідатиму, а ти пий дулівку; що за мудра, торішня, ще тільки на сім тижні почали, так там така, що і п'єш — і хочеться.

— Ізпих тресугубую чашу бідствій, — сказав, здихнувши, писар, — і вже не могу вмістити боліє суетливої дулівки, да не когда обрящеться во устах моїх яко полинь.

— Та що бо ви, пане писарю, — став до нього сотник люб'язно говорити, — якого чорта і досі на мене адом дишете? За віщо і про віщо? І сам старий циган не розбере.

— Неліпо єсть, пане сотнику, совокупляти фараоничькое всевоїнство з нами правовірними. Тут і без цигана можна възгребіє сотворити. Єгда поднесоша мені тресугуботреклятую пинхву, убо что єсм після сього? Аки конь і меск! Тьфу! пане і обаче!

— Та яка ж там, пане писарю, пинхва? От тілки що ти не второпав тієї проклятої хворостини...

— Да погибнеть она з шумом в пешці огнепалаящій! А вам було, пане сотнику, дивлячись на мое глумленіє, мовчаніє учинити і не при громаді, аки лев рикающе, воз-

непщевати на м'я, но особ мене появше, повідати було мені істину, да не возсміються надо мною наші козаки і рекуть нині: «Писар наш суть дурень; не вмів розібрати, що хворостина суть удобосокрушаемая». Адже я вам добре ще в світлиці повідав: п'ян бих і не ізтрезвихся еще во оное урем'я; і аще руці мої дрожаша, аки деревно листвіє, то якова бисть глава зо всіми помишленії? Бисть яко треволненное море. Того для подобало було вам, пане сотнику, всп'ять зря, покрити прегрішенія брата вашого сиріч: устами ко уху повідати йому, а не во все козацькоє услышаніє.

— Отже твоя правда, Ригорович; тепер я і сам бачу, що воно так є, — казав наш Уласович. А се було завжди так: що що Пістряк не здума, що не скаже, то вже пан сотник мерщій і каже: «Так, так воно є». От як і тепер підтакнув і, дивлячись йому у вічі, побачив, що се Ригоровичу — як по губам вареником з маслом; от і став сміліш з ним розговорювати і зашучувати, і каже: — Сідай же, приятелю; якого-бо ти чорта там біля порога маячиш, як той цуцик на верьовці? Іди ж, іди; сідай біля мене; я буду обідати, а ти тягни дулівку. Пазько! А внеси лишень повну носатку дулівки! — Вийшла Пазька з кімнати і, переходячи через велику хату, вже веселенько глянула на свого панича. А Прокіп Ригорович думав-думав, далі став по хаті ходити і співа собі під ніс псалму: «Склонітєся, віки, со чоловіки»; а далі як бризне шапку об землю. як здихне, та й підійшов до пана Уласовича і, закручуючи уси, став йому казати:

— Єй, істинно, не лгу. І да пожреть мене общая матер наша земля на соньмищі, аще збрешу хоч півслова. Не довлієть ні єдиному начальнику угобзенія творити своїй десній руці, сиріч писарю; понеже і поелику: усяк чоловік імаєть главу, глава імаєть розум, розум імаєть волю, а сія рекомає воля повеліваєть і десницею, і шуйцею, і усяким членом. Но сіє суть приклад і сицєвое розумініє: чоловік — Кнотопська сотня; глава — пан сотник; розум во главі — аз мизерний писар: аз імію волю, сиріч дарованіє написати бумагу, так що неглі і сам полковий писар утне подобную. Аще лі убо чоловік не повинується главі, уне їй єсть... такожде і глава розуму; во оное урем'я імаєть биті см'ятеніє і содроганіє; тако і зді: аще сотня не імаєть повинутися пану сотнику, а сей вопреки імаєть творити мені хуждшему і, що паче усього, не при-

кривати його незнаний, но єще і глумитися? Але! пощо я й на світі пребиваю!

Та наговоривши такого, сів на лавку і рукою підперся та й журиться. А Микиті Уласовичу його і жалко стало, і каже йому:

— Коли правду, братіку, сказати, то я не второпав нічогосінько, що отсе ти мені розказав; бо се, бач, з письма, а ти знаєш, що я його не втну і що воно мені зараз завадить, як хто з ним до мене підвернеться. Зділай же дружбу, не сердься на мене, та з серця не говори мені з письма, а кажи просто. Тут і так, не тобі кажучи, лихо та ще з лихом, а тут ще у поход іти... Ось давай про се толковатись, що нам по тому лепорту робити...

— Чортзна-бо що ви говорите, — загомонів писар на пана сотника, — чи подобаєть же от началства до подчиненності писати лепорт? Повелініє. Несметное множество разів казах вам, і се усе всує.

— Та усе ж то лепорт, не що білш. Я рад, що й лепорт витвердив, а другого, що ти кажеш, так я не вимовлю. Та кат їх бери з лепортами, а от давай товковатись, як у поход збиратись. Адже сотня уся, то й добре; ну далш кажи, що робити?

— Гм, гм! — став кашляти Ригорович, як згадав, як він лічив сотню. От і став під нього підкопуватись, щоб пана сотника втопити, а самому... Ну, та не будемо поперед розказовати, а слухатимемо, як там було; отже він і каже: — Що повелить пан сотник, маю невпустително сполняти.

— Та зділай милость, Ригоровичу, годі мені сього докладати! — казав пан сотник та й сіда за стіл, бо Пазька внесла обідати і повну носатку дулівки. — Сідай, — каже, — зо мною; а коли не хоч обідати, так тягни дулівку та об ділах мені не докучай.

От сотник мовчки обідає, а писар сидів-сидів, мовчав-мовчав, далі за ложку, та у ту ж миску... та й почав, як він каже, сокрушати перш борщ гарячий з усякою мілкою рибкою, там пшоняну кашу до олії, далі заходолжуваний борщ з линами, а там юшку з миньками та з пшенишними галушечками, та печені карасі, та білш і нічого. Хоч наш Ригорович і обідав дома не менш того, що тепер їв і в пана сотника, так йому се нічого: він у дяка у школі вчився, так за голос, що було як на обідах підніме, так як той дзвоник, на усю вулицю чути, що аж у вухах

лящить, так його пан дяк було по обідам і водить; то з ними привчився і наш Ригорович, і йому не страшно було хоч шість обідів обідати; так тим-то із Уласовичем, як побачив добру страву та ще з свіжою рибою, так і прийнявсь молотити, неначе ще нічого зранку і не їв.

Як їв, їв добре, що аж за вухами лящало, далі схопив носатку, та не наливаючи у карватку, так з неї усю дулівку і вицідив. Далі, уставши з-за столу, подяковав богу і хазяїну, сів на лаві, викашлявсь, уси розгладив, каже:

— Добрия ради трапези і преотмінния дулівки предаю вишньому забвенію прискорбіє моє. Да не пом'янеться к тому треклятая хворостина, преломленієм своїм похитившая було єдиного козака. Цур їй! Да пребудеть вона тресугубо анахтема проклята і да згорить в пеші халдейской, а ще лучче, як в гиенні огненній. Давай ще діло говорити і діло творити. Да будеть вам, пане добродію, відомо, що нам неможливо у поход виступати! О! — і почав карлючки гнути.

— Йо! — аж скрикнув пан Уласович з радощів і підбіг до нього, щоб випитовати, і каже: — Як же се можно? А лепорт?..

— Але! ви таки усе своє! — каже Ригорович, — вам хоч кіл на голові теши, то в вас усе лепорт. Ну, дарма! Хоч би вони як не розписовали, а нам не можно йти; нам не суть удобно, нам ніколи!

— А чому ж нам ніколи? Зділай любов, розжуй мені і сеє слово: чому нам ніколи?

— Гм, гм! — викашлявшись і подумавши, казав Ригорович, — яковая нам соприкосновенность до Чернігова і до самої полкової старшини, аще мир весь погибаєть?

— Як се то? — злякавшись, питав пан Микита, — від чого мир погиба? Що ж се таке? Я, конотопський сотник, та й не знаю, що мир погиба? Та кажи-бо, будь ласка, від чого він погиба і чи не можемо його як-небудь оборонити або підперти?

— Погибаєть! — здихнувши, каже Пістряк. — Всім зрящим і дивующимся, ніхто же о допомозі не радить. Зріте, пане сотнику Уласовичу, і ужасайтесь! Три седмиці і пол дождь не спаде, і земля не одождися, і небо заключися; вся перетворишася в прах і пепел, вся прозябенія ізсохоша і єдина пиль носиться у нашій вселенній і — о, горе мні, грішнику! — пиль сія водворяється в непороч-

нім доселі носі моєм і дійствуєть чиханієм, подобно аки би от нюхновенія нестерпимія і треокаяннія — тьфу! — кабаки, от нея же чист бих і непорочен от утроби матере моя до зді. О, горе!

— Так від чого тут миру погібати, — казав пан Забрьоха, — коли ти, пане писарю, чхаєш?..

— Але! Чхаєш! — покрутивши головою, казав Ригорвич. — Чхнеть і не тільки я, та хоч би сам полковий писар, та що то й казати: чхне і наш найясніший і найвельможніший пан гетьман, як оная, зломерзкая кабака возгніздиться у носі його ясновельможності, а її, окаяної, подобіє суть сицевая пиль, вітром возметаема. І аще не сотворим внезапного одожденія, усе ізсохнеть і погібнеть! зелиє і злак ізв'яднеть і не будеть хлібного проізрастїнія; тогді і ми не точию возчихаєм, но і умрем от глада і жажди внезапною смертію. Розумно вам реку: подобаєть одождити бідствующю землю нашу!

— Отже я тілки через десяте-п'яте уторопав, що ти, пане писарю, мені говориш. Адже ти кажеш, що дощу в нас нема? Так що будемо робити? Чи ми можемо сили небесні знати і можемо зробити, щоб дощі йшли?

— Можемо! — закричав на усю хату наш Пістряк, а далі як стукне кулаком по столу і ще дужче крикнув: — І паки реку, можемо.

— А кажи, кажи, пане писарю, як? Я і конотопський сотник, а щось і досі сього не знаю, — питає пан Забрьоха.

— Внимаєть, пане сотнику! Та, будьте ласкаві, Микито Уласович, уторопайте, що я вам казатиму, щоб мені по десять разів не товкти вам одного. Є на світі нечестивії баби, чаятельно от племене ханаанського, по толкованію, канальського, іже вдашася Веельзевулу і його бісовському мудрованію, і імуть упрядженіє у відьомстві, іже ночним уременем, нам возлежащим і сплящим, сії нечестивії ісходють із домов своїх і воздівше на ся білу сорочку, розпускають власи свої яко вельблюжії, і, пришедше до сусідських і других жителєй пребиваній, увходють у кравницю, просто рещи, хлів, і імають тамо крав, і доять і їх, і кротких овечат, і бистроногих кобилиць, і сук злаго собачого іздачія і, что реку? воздоють дряпливих кішок, вредоносних мишей, розтлінних жаб... і усякое диханіє ползущее і скачущее, імущее млековмістимія устроєнія, доять їм токмо нечестивим ізвісним художеством; і собравше усі сії млека, диявольським обаянієм

претворяють оное у чари і абие проїзвають усе по своєму наміренію, яко-то: викрадають ссущих младенців з утроб матерних і влагають ув онія або жабу, або мишу, або еще і щеня; поселяють вражду і раздор проміж супружного пребиванія; возбуждають любовное преклоненіє у юноші к діві і от онія к оному, і прочее зло неудоборекомое; а паче усього, затворяють хляби небесніі і воспрещают дождеві орошати землю, да погибнеť род чоловічеський. Чи понятно вам теперички, добродію, відкіль сія напасть постиже нашу палестину, яко не імами ні краплі дощу, даже і до днесь? Нуте-бо, не позіхайте та кажіть: чи урозуміли глаголаніє моє?

— А як же? Хоч і по... зі... хаю, а усе урозумів. Ти отсе мені розказував, що в нас чи дощу нема, чи що?

— Так, так. Но через кого сіє бисть?

— Чи через жаб, чи... через кого... я щось не розслухав.

— Та яких там жаб? Через відьом, через відьом, реку вам.

— Та цур їм, не споминай їх мені, пане писарю! Хоч ще до вечора і далеко, а як налякаєш мене, то усю ніч буду жахатись і не спатиму: усе відьом буду боятись.

— Та нам не подобаєть їх устрашатись, а довлієть іскореняти до третього роду.

— Як же ти їх, Ригоровичу, скорениш? Ти за неї, а вона перекинеться клубком, кинеться тобі під ноги, зіб'є тебе та й шезне. Хіба ж не бува сього? Чи мало старі люди такого розказують, так що, наслухавшись, цілу ніч дрижаки спати не дадуть.

— Не точию старії люди, но і аз можу вам повідати про таковое глумленіє. Єдиножди, вечеру сушу, парубоцтво яща м'я і поведоша на вечорниці, ідіже ядохом, гуляхом доволно, а пихом без міри, елико можаху; і еще мені у твердості сушу, ідох у своє містопребиваніє і, не доходящу ми хижини старої Цимбалихи, внезапно під нозі мої вержеся нічтось; глава моя закружися, і аз шатахся і мотахся сімо і овамо і, не могущу ми удержатись, падох аки клада і успох, і спях тамо недвижим, аки мертв, дондеже возсія утро. Сіє же бисть не іное, яко навожденіє преокаянної відьми. Подобаєть убо їх добре привтюжити, да ізлиють дождь із своїх сокровенностей і да оросять землю.

— Як же нам, пане Ригоровичу, за них узятись, щоб

вони вернули дощі і щоб нам не нарobili опісля якої капості?

— Не устрашимся і не убоїмся! — сказав пан Пістряк. — Блажения і вічния слави достойния пам'яті, пріснопоминаемий родитель ваш і отець, Улас Панасович, велеліпний пан сотник прехваброї Конотопської сотні, его же мудрому управленію уся вселенная дивовася, — і да почиеть над ним земля пером, — той з сими бабами египетськими, просто рещи, відьмами, управлявся благочестивомудренно. Довліеть і вам, добродію, по приміру оному неупустително сотвореніе учинити.

— А що ж покійний панотець з ними робив? Кажи лишень, може, і я теж зумію зробити?

— Частопоминаемий отець ваш їх возхищаше і у річці топляше. Аще кая суть відьма, та не погрязнеть на дно річне, аще і камень жерновний на виї ея причеплють; аще же непричасна есть злу сему, абие погрязнеть у воді. Повеліть, пане сотнику, чи топить їх?

— Та топить їх! Нашо ледащо жаловать? — рішив Уласович.

— Благо есть, — каже писар, — утру сушу повелю уся устроїти яко же обичай при такому казусі буваєть, і усе будеть благоліпно; а у Чернігов вже не підемо?

— Та ні, пане писарю, не підемо. Тілки... як би відкритись від них?

— Та відкритимося, пане сотнику; і сего ради абие немедлінно пошлемо гінця пішки, кривого Ілька Хверлуценка, да шкандибаєть до вишшого началства з лепортом, щоб нам не можно у поход іти, занеже ми обаче погружаємо відьом у бездну нашого ставка, іже тцаться погубити увесь мир, сокривше дождь у сокровенностях своїх.

— Добре, добре, пане писарю, отсе ми дуже мудро придумали. Ідіть же та пишіть лепорт, а я щось, розговорюючи з вами, кріпко спати захотів. Мав було розказати і про свою біду, так не здужаю, так і куняю... — Так казав пан сотник, кріпко позіхаючи.

От Прокіп Ригорович пішов порядок давати, як завтра відьом топити, а Микита Уласович ліг спочивать та наперед троха чи й не ськавсь.

На руку ковінька нашому пану Пістряку. Зробив з паном сотником, що йому треба було і чого йому давно хотілось. Пошив у дурні, підвів, щоб не слухав предпи-

сання началства, не йшов у Чернігов, може, від татар або від ляхів відбиватись; а поки кривий Хверлушенко з одною ногою дошкандиба і началство прочита лепорт, що пан конотопський сотник, замість діла, прийнявсь відьом топити, подума, що він то був нерозумний, а то вже й зовсім одурів... «Певно його змінять, а сотником настановлять... вже ж нікого білш, як мене». Так дума собі Ригорович; та кахикнувши, як пан дяк, збираючись читати полунощницю, дума: «І ураговим бабам і молодицям, хто мені яку капость робив, або... тее-то... не сотвориша послухання... знаю таківських... усім віддячу, позаполіську їх добре! Спасибі, що мій дурень гне шию і лізе у біду, як віл у ярмо. Тепер, Прокопе, тільки паняй!» Далі здихнув, та сам собі аж голосно сказав: «Зіло для нашого браччика, хитрого та розумного писаря, любезное діло есть, егда началствующий такий дурень, як наш приснопоминаемий пан Забрьоха! Не оскудіє і десниця, і шуйця, і восполняється кишенья і скриня. Не вменши, боже, таківських!»

Прислів'я та приказки

Круки на стерво летять, а пани на людську біду.

*

В панські ворота широко увійти, а вузько вийти.

*

Хвали сіно в стогу, а пана в гробу.

*

«Тату, лізе чорт у хату!» — «Дарма, аби не пан».

Левко Боровичовський
1806 · 1889

ДО ДРУКАРЯ

Друкарю! не дрїмай: де треба, точку став,
Щоб мокрим нас рядном злий критик не напав:
Бо є й такі: не найде толку — буде тихо;
Не найде ж точки — лихо.

ПОТАКАЧ

Клим любить потакать. Максим йому сказав:
«Не жіночку тобі — а щастя бог послав:
Зелена, молода, хороша,
Багата, добра і пригожа;
От жаль її, що чоловік дурак...»
А Клим озвався: — так! —

—
Не впору такнув, неборак!

СВАРА

Нечипір з Хіврею йшли в город на базар.
Нечипір сам собі сказав:
«Продам я курочку та молока куплю...»
— А я у молочко дотапців нароблю! —
Сказала Хівря тут. Нечипір в щоку лясь!
«А зась!
Чужого молока не квась!»

Ще молоко й на очах не бувало,
А в Хіврі двох зубів не стало.

ГОЛОВА

У Йванів огород понадилась корова Петрова.
Іван, подумавши, у хлів її загнав,
Убив і обідрав,
А шкуру Голові подарував.
Петро та Голові позов подав на Йвана Буяна.
А Голова тер лоб, подумав і рішив:
«Петрові в другий раз корови не пускати
(Коли-то буде другу мати)
Іванів двір топтати;
А за труди, що Йван корову облупив,
Петро щоб гроші заплатив».

КРИКУН

«Таки ми витягли!» сказав Комар Волам,
Що витягли вози з багна, з снопами...

Буває так між нами:
Хто робить — той мовчить; а вірять Крикунам.

СУД

Петро у Хведора кобили позичав
І, їдучи у ліс, заїхав до Одарки,
Шинкарки,

Та, грішний, після чарки,
Кобилі хвіст при ріпиці ввірвав
(В Петра віжок нечистий — мав);
А Хведір на Петра у Суд позов подав:
Суддя товстів — Петрів капшук худава...

А далі діло так рішили:
«Понеже оний Петр у Хведора взаїми
Не брав безхвостої кобили,

То ми

Реченному Петрові присудили:
Кобилу ту йому держать;
А виросте їй хвіст — хазяїну віддять».

За Хведорове, бачиш, жито *
Та Хведора ж і бито!

«СВІЙ ДІМ — СВОЯ ВОЛЯ»

Хомиха чоловіка біла
(Не на лихо ж Хому Хомиха вчила!):
Хома Постіл

Від жінки заховавсь — під піл
І, в три погібелі звернувшись, трусився
І плакав і просився...
Хомиха з рогачем присікалась: «вилазь!
Вилазь, личино зла!»... Хома в куточку бгавсь

І плачучи озвався:
«Не вилізу! — тобі я потурати годі —
Я господин в своїй господі!»

РІВЧАК І РІЧКА

Розпінився Рівчак весною в половодді,
Сміявсь над Річкою, що потиху текла.
На літо — Річка все в одній течі поводи;
А в Рівчаку — й земля засхла.

За Річку я сказав би Рівчаку дурному:
Хто добре робить — той не хвалиться нікому.

БРЕХНЯ

Вівчар частісінько обманював женців,
Що вовк його ватагу їв;
Женці збігались рятувати —
Ні вовка, ні овець убитих не видати!..
Раз і насправжки вовк овечку обідрав:
Вівчар женцям кричав, кричав,
Щоб бігли рятувати —
Женці не йдуть!..

Кому вдалося раз збрехати,
Тому вже віри більш не ймуть.

ПАН ТА МУЖИКИ

Щедушний Пан казав:
Чого ті Мужики такі гладкі, здорові,
І шиї — як волові...
А я лежав, лежав,
Чого не пив, чого я не їдав!
На річ його Мужик та нищечком шептав:
«Здоров'ячко — трудами наживають;
А лежні — й під млином згнивають».

КОЗИР

Жир-краля Козир та Шостаку-вин побила:
Шостаці б і мовчать! — так ніт же —
загрозила:
«Тривай же, Крале: я колись та засвічу,
Тебе, голубочко, порядком проучу!»

Не дуже-то й несись, хто в світі козиряє,
Бо здача козирків міняє.

СІРКО

Сірко, зібравшись на копицю,
Від сіна відганяв телицю...

На світі так скупий живе:
І сам не пожива — і людям не дає.

НЕ ВІРИТЬ

Така картина: стоять двоє хлопчиків під хатою сільського старости, і один з них кричить:

— Дядьку Микито! Дядьку Микито!

— А що там таке? — поважно питає огрядний староста, виходячи на ганок.

— Та ось Грицько Степанишин не вірить, що у вас ніс червоний від горілки, то нехай подивиться.

ОЙ ХВАЛИВСЯ СОЦЬКИЙ ЧИНОМ

Ой хвалився
Соцький чином,
А десяцький
Своїм сином:
    «Бо я — соцький —
    Маю чин,
    А десяцький —
    Ні по чім!
На хрестинах
Скрізь буваю,
Першу чарку
Випиваю,
    Бо я — соцький —
    Маю чин,
    А десяцький —
    Ні по чім!
Становий
В село в'їжджає,
Його соцький
Зустрічає.
    Бо я — соцький —
    Маю чин,
    А десяцький —
    Ні по чім!
Становому
Не вгодив:
Зараз в морду
Заробив.
    Бо я — соцький -
    Маю чин,
    А десяцький —
    Ні по чім!»

НЕ ВПУСТИ РАКА З РОТА

Летіла ворона понад морем, дивиться — лізе рак. Вона хап його та й понесла через лиман у ліс, щоб, сівши де-небудь на гіллі, гарненько поснідати. Бачить рак, що приходиться пропасти, та й каже вороні:

— Ей, вороно, вороно, знав я твого батька і твою матір: славні люди були!

— Угу,— одвітує ворона, не роззявляючи рота.

— І братів, і сестер твоїх знав,— каже рак,— що за добрі люди!

— Угу,— гугнить ворона, а рака кріпенько держить.

— Та вже хоч вони й гарні люди,— каже рак,— а тобі не рівня. Мені здається, що й на світі нема розумнішої від тебе.

— Еге! — крякнула ворона на весь рот та й упустила рака в море.

От тим-то, як кого одурять хвалою або лестивою річчю, то люди й кажуть:

— Упустив рака з рота.

А як кого остерігають, то кажуть:

— Гляди, не впусти рака з рота!

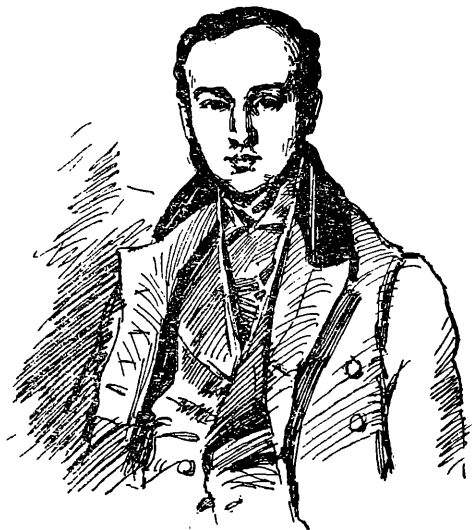
РОБОЧИ

— Грицьку, що ти робив?

— Нічого.

— А ти, Михайле?

— Та я був коло нього.

Є. Тредінка
1812 - 1848

ВЕДМЕЖИЙ СУД

Лисичка подала у суд таку бумагу,
Що бачила вона, як попелястий Віл
На панській винниці пив, як мошеник, брагу,
Ів сіно, і овес, і сіль.
Суддею був Ведмідь, Вовки були підсудки.
Давай вони його по-своєму судить
Трохи не цілі сутки!
«Як можна гріх такої зробити!
Воно було б зовсім не диво,
Коли б він їв собі м'ясиво», —
Ведмідь сердито став ревіть.
«А то він сіно їв!» — Вовки завили...
Віл щось почав був говорити,
Та судді річ його з починку перебили,
Бо він ситенький був, і так визначили

І приказали записать:
«Пожене Віл признався, попелястий,
Що він їв сіно, сіль, овес і всякі сласті,—
Так за гріхи такі — його четвертувать
І м'ясо розідрать суддям на рівні часті,
Лисичці ж ратиці віддать».

ЦАП

«Мабуть, нема уже на світі правди!
Мабуть, вона уже за море утекла!
Чим я од Муцика поганший справді?
А пані те щеня учора привезла,
Сьогодні вже йому і дзвоник почепили,
Да як моторно він бряжчить,
Як Муцик, бубличком задравши хвіст, біжить
Та гавкає на мир щосили».

Так навіжений Цап на весь окіл гукав.
Хазяїн, річ таку почувши
(А по-цапиному він дещо розмишляв),
Йому дзвінок на шию намотав.
Здурів скажений Цап, ріжки назад загнувши,
Махнув борідкою, замакав, заскакав,
І геть-то честію такою запишнівся,
Да швидко став їй і не рад:
Бо тільки Цап стрибне у панський сад,
На шії дзвін дзень, дзень! народ заворушився,
І гостя втрищія в кошару мусять гнать.

Прийшлось бідасі пропадать.
Прошло йому те врем'я, що бувало,
Махнув, де здумавши, куди б то ні попало,
Поїв, пообгризав і слід пропав,
А вибіга і долинки, і гори,
Де був — то пожививсь; ніхто того не знав.
Еге, я правду вам казав:
Нащо було Паньку прохаться в прокурори?

ЛЕБІДЬ І ГУСИ

На ставі пишно Лебідь плив.

А Гуси сірії край його поринали.

«Хіба оцей біляк вас з глузду звів?»

Один Гусак загомонів —

«Чого ви, братця, так баньки повитріщали?

Ми попелясті всі, а він один між нас

Своє пендючить пір'я біле!

Коли б ви тільки захотіли,

Щоб разом, стало бить, вся бесіда взялась,

Ми б панича цього якраз перемастили».

І завелась на ставі геркотня,

Гусине діло закипіло;

Таскають грязь і глей зо дна,

Да мажуть Лебеда, щоб пір'я посіріло.

Обмазали кругом — і галас трохи стих;

А Лебідь плись на дно — і випурнув як сніг.

ГАЙ ТА СОКИРИ

По Гаю темному туга велика ходить,

Сокири й Топори затіяли війну,

Гай хочуть сплюндровать і пущі всі пошкодять.

Війна ця павела на дерево суму;

Дуби задумались, Сокири затремтіли,

І Клен гнучкий і В'яз із лиха вниз нагнувсь,

Аж ось Сокири вже в гаю забрязкотіли,

І Дуб найстарший усміхнувсь.

«Не бійтесь! — він гукнув: — того і я жахався,

Як з топористами ці навісні прийдуть,

Аж дерев'яний рід заліза одцурався,

Без дерева вони самі нас да не втнуть,

Ото було б... але — нехай йому абищо,

Якби з Сокирами прийшли і топориста,

Тоді-то був би нам капут».

І справді, скільки тут Сокири не бряжчали,

Ні дубчика, ні липки не стяли,

І тільки де-не-де що кору пописали,

Да і додому з тим пішли.

ДЯДЬКО НА ДЗВІНИЦІ

Заліз мій дядько на дзвіницю
Та знай гука: «Оце комедія яка!
Всі люди на землі, мов ті перепелиці,
Здається більший з них не більше п'ятака,
Гай, гай, які ж вони дрібненькі,
Та ось коли я їх як треба розібрав!»

А мимо йдучи хтось на дядька показав,
Та, далєбі, мене спитав:
«Що то таке, чи щур, чи горобець маленький?»

СВІЖА КОПІЙКА

- Чи був на базарі?
- Був.
- Що ж ти купив?
- Козу.
- Що дав?
- Сім кіп.
- Де ж вони?
- Та продав.
- А за скільки?
- За п'ять кіп.
- Нащо ж так багато втратився?
- Нічого, що багато, аби свіжа копійка.

М. Шевченка
1814-1861

СОН

(Уривок з поеми)

Заворушилася пустиня,
Мов із тісної домовини
На той остатній страшний суд
Мерці за правдою встають.
То не вмерлі, не убиті,
Не суда просити!
Ні, то люди, живі люди,
В кайдани забиті.
Із нор золото виносять,
Щоб пельку залити
Неситому!.. То каторжні!..
А за що? Те знає...
Вседержитель... А може, ще
Й він недобачає.

Онде злодій штепований
Кайдани волочить;
Он розбойник катований
Зубами скрегоче —
Недобитка товариша
Зарізати хоче!
А між ними, запеклими,
В кайдани убраний,
Цар всесвітній! Цар волі, цар,
Штепом увінчаний!¹
В муці, в каторзі — не просить,
Не плаче, не стогне!
Раз добром нагріте серце
Вік не прохолоне!

А де ж твої думи, рожеві квіти?
Доглядані, смілі, викохані діти?
Кому ти їх, друже, кому передав?
Чи, може, навіки в серці поховав?
О, не ховай, брате! Розсип їх, розкидай!
Зійдуть, і ростимуть, і у люди вийдуть!

Чи ще митарство? чи вже буде?
Буде, буде, бо холодно, —
Мороз розум будить.

І знов лечу. Земля чорніє.
Дрімає розум, серце мліє.
Дивлюся: хати над шляхами
Та городі з стома церквами,
А в городах, мов журавлі,
Замуштрували москалі;
Нагодовані, обуті
І кайданами окуті,
Муштруються... Далі гляну:
У долині, мов у ямі,
На багнищі город мріє²;

---

¹ Образ засланого царатом у Сибір на каторгу революціонера. Каторжників тоді таврували, ставили штемп.

² Петербург, заснований 1703 р. Петром I на березі Фінської затоки, де були болота й непрохідні хащі.

Над ним хмарою чорніє
Туман тяжкий... Долітаю —
    То город безкрай.
    Чи то турецький,
    Чи то німецький,
А може те, що й московський,
    Церкви, та палати,
    Та пани пузаті.
І ні однісінької хати!

Смеркалося... Огонь... огнем
Кругом запалало, —
Аж злякався я... — Ура! Ура!
Ура! — закричали.
— Цу-цу, дурні! Схаменіться!
Чого се ви раді?
Що горите? — Экой хохол!
Не знает параду.
У нас парад! Сам ¹ изволит
Сегодня гуляти!
— Та де ж вона, тая цяця!
— Вон видишь — палаты,
Штовхаюсь я; аж землячок,
Спасибі, признався,
З циновими гудзиками:
— Де ты здесь узялся?
— З України. — Так як же ты
И говоришь не вмиешь
По-здешнему? — Ба ні, кажу,
Говорить умію,
Та не хочу. — Экой чудак!
Я вси входы знаю;
Я тут служу; коли хочешь.
В дворец попытаюсь
Ввести тебе. Только, знаешь,
Мы, брат, просвищены, —
Не поскупись полтинкою... —
Цур тобі, мерзенний
Каламарю... І зробився
Я знову незримий
Та й пропхався у палати.

---

¹ Цар Микола I.

Боже мій єдиний!!
Так от де рай! Уже нашо
Золотом облиті
Блюдолизи! Аж ось і сам,
Високий, сердитий,
Виступає; обок його
Цариця небога,
Мов опеньок засушений,
Тонка, довгонога,
Та ще на лихо, сердешне,
Хита головою.
Так оце-то та богиня?!
Лишенько з тобою!
А я, дурний, не бачивши
Тебе, цяце, й разу,
Та й повірив тупорилим
Твоїм віршомазам:
Ото дурний! а ще й битий!
На квиток повірив
Москалеві. От і читай.
І йми ти їм віри!
За богами — панства, панства
В сребрі та златі!
Мов кабани годовані —
Пикаті, пузаті!..

Аж потіють, та товпляться,
Щоб то ближче стати
Коло с а м и х: може, вдарять
Або дулю дати
Благоволять; хоч маленьку,
Хоч півдулі, аби тільки
Під самую пику.
І всі уряд поставали,
Ніби без'язики —
Анітелень. Цар цвенькає;
А диво-цариця,
Мов та цапля між птахами,
Скаче, бадьориться.
Довгенько вдвох пошожали,
Мов сичі надуті,
Та щось нишком розмовляли —
Здалека не чути —

О отечестві, здається,
Та нових петлицях,
Та о муштрах ще новіших!..
А потім цариця
Сіла мовчки на дзиглику,
Дивлюсь, цар підходить
До найстаршого... та в пику
Його як затопить!..
Облизався неборака
Та меншого в пузо —
Аж загуло!.. А той собі
Ще меншого туза
Межи плечі; той — меншого,
А менший — малого,
А той — дрібних, а дрібнота,
Уже за порогом
Як кинеться по улицах
Та й давай місити
Недобитків православних;
А ті голосити,
Та верещать... Та як ревнуть:
— Гуля наш батюшка, гуля!
— Ура!.. Ура!.. Ура!.. а, а, а! —

СИЧІ

На ниву в жито уночі,
На полі, на роздоллі,
Зліталися по волі
Сичі —
Пожартувать,
Поміркувать,
Щоб бідне птаство заступить,
Орлине царство затопить
І геть спалить,
Орла ж повісить на тичині
І, при такій годині,
Республіку зробить.
І все б, здавалося? — А ні!
Щоб не толочили пашні, —
Воно було б не диво,

Якби хто інший на тій ниві
Сільце поставив, а то зирк —
Таки голісінькийі мужик
Поставив любо, та й пішов
В копиці спать собі. А рано,
Не вмившися, зайшов
Гостей довідать. Та й погані,
Усі до одного сичі!
Оце тобі вари й печи!
Щоб не нести додому
Таке добро, то повбивав;
А інших гратися оддав
Приборканих воронам,
І не сказав нікому.

НАСТОЯЩІ ХРИСТІЯНИ...

(Уривок з поеми «Кавказ»)

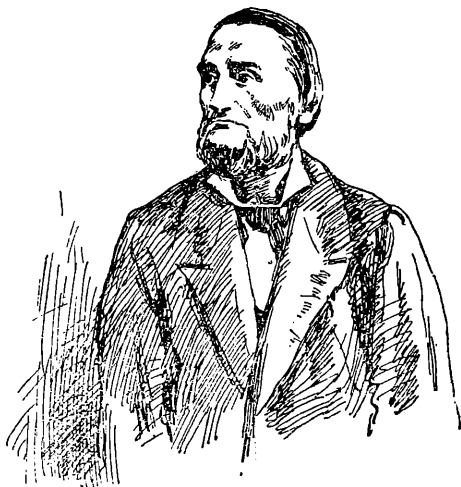
Чурек і сакля -- все твоє, —
Воно не прошене й не дане, —
Ніхто не візьме за своє,
Не поведе тебе в кайданах.
У нас... На те письменні ми,
Читаєм божії глаголи,
І од глибокої тюрми
Та до високого престола
Усі ми в золоті — і голі.
До нас в науку! Ми навчим,
По-чому хліб і сіль по- чім...
Ми не погани,
Ми настоящі християни:
Храми, ікони,
Усе добро, сам бог у нас!
Нам тільки сакля очі коле:
Чого вона стоїть у вас,
Не нами дана? Чом ми вам —
Чурек же ваш, та вам не кинем,
Як тій собаці? Чом ви нам —
Платить за сонце не повинні!
Та й тільки ж то...
Ми малим ситі! — А за те, —

Якби ми з вами подружились,
Багато б дечого навчились.
У нас же й світа!.. Як на те, —
Одна Сибір неісходима!
А тюрем? люду? Що й лічить!
Од Молдаванина до Фінна —
На всіх язиках все мовчить...
Бо благоденствує!.. У нас
Святую біблію читає
Святий чернець та навчає,
Що цар якийсь то свині пас
Та дружню жінку взяв до себе!
А друга вбив — тепер на небі!
Ось бачите, які у нас
Сидять на небі! Ви ще темні,
Догматами не просвіщені.
У нас навчіться! У нас дери,
Дери та дай
І прямо — в рай,
Хоч і рідню всю забери...

БОГОРОДИЦЯ, СВ. МИКОЛА й СВ. ЮРІЙ

Один чоловік довго не був у своїм селі, він од панів ховався. От зустрів він другого чоловіка з того ж села та й розбалакались. «А що, каже, чи нема яких слухів?» — «Да що? кажуть, бог помер!» — «О-що! Хто ж тепер буде миром управляти?» — «Кажуть, богородиця, а інші — Микола, угодник божий!» — «Де там богородиця! Не жіноцьке діло! Миколай... ні! Він молебні дуже любить». — «А то, кажуть, Юрко». — «От це було б добре! Він би цих чортових панів теє...» І розійшлися...

Л. Митров
1827-1893

(Байки)

ВОВК ТА ЯГНЯ

а світі вже давно ведеться,
Що нижчий перед вищим гнеться,
А більший меншого тусає, та ще й б'є,
Затим, що сила є...
Примір недовго б показати, —
Та — цур йому! — нащо чіпать...
А щоб кінці як-небудь поховать,
Я хочу байку розказати.
Улітку, саме серед дня,
Пустуючи, дурне Ягня
Само забилося до річки —
Напитися водички.
От чи пило, чи ні — глядить —

Аж суне Вовк — такий страшенний
 Та здоровенний!
 Та так прямісінько й біжить
 До бідного Ягняти.
 Ягняті нікуди тікати;
 Стоїть, сердешне, та дрижить...
 А Вовк, неначе комісар¹, кричить
 (Він, щоб присікаться, знайшов причину):
 — Нащо це ти, собачий сину,
 Тут каламутиш берег мій
 Та квапиш ніс поганий свій
 У чистую оцюю воду?
 Та я тобі за цюю шкоду
 Ти знаєш що зроблю?..
 Як муху задавлю!
 — Ні, паночку,— Ягня йому мовляє,—
 Водиці я не сколотив,
 Бо ще й не пив;
 А хоч би й пив, то шкоди в тім немає,
 Бо я стою зовсім не там,
 Де треба пити вам,
 Та ще й вода од вас сюди збігає...
 — Так цебто я брешу? — тут Вовк йому гукнув: —
 Чи бач! ще і базікать стало...
 Такого ще поганця не бувало!
 Здається, ти й позаторік тут був
 Та капості мені робив?.. Тривай же!
 Ти думаєш, що я забув?
 — Помилуйте! — йому Ягнятко каже: —
 На світі я ще й году не прожив.
 — Так брат твій був.— Нема братів.
 — Так, може, батько,
 Коли не дядько...
 Або ж хто-небудь з ваших був...
 Хіба не знаю я, не чув,
 Що ви мене б із'їли,
 Якби вловили?
 Собаки й вівчарі твої,
 Усі ви — вороги мої:
 Од вас мені життя немає...

---

¹ У царській Росії від 1711 по 1864 р. — чиновник установи, що відала військовим постачанням.

Ще мало я терпів?
— Так чим же я вам досадив? —
Ягнятко, плачучи, питає.
— Цить, капосне! либонь не знає...
Ще й огризається, щеня!
Що ти за птиця?! Ти — Ягня!
Як сміло ти мене питати?
Вовк, може, їсти захотів!..
Не вам про тее, дурням, знати,—
І — Вовк Ягнятко задавив...
Нащо йому про тее знати,
Що, може, плаче бідна мати
Та побивається, як рибонька об лід:
Він Вовк, він пан... йому не слід...

ЩУКА

На Шуку хтось бумагу в суд подав,
Що буцім то вона такеє виробляла,
Що у ставу ніхто життя не мав:
Того заїла в смерть, другого обідрала.
Піймали Шуку молодці
Та в шаплиці
Гуртом до суду притаскали,
Хоча чуби й мокренькі стали.
На той раз судьями були:
Якіїсь два Осли,
Одна нікчемна Шкапа
Та два стареньких Цапа,—
Усе народ, як бачите, такий
Добрячий та плохий.
За стряпчого, як завсігди годиться,
Була приставлена Лисиця...
А чутка у гаю була така,
Що ніби Шука та частенько,
Як тільки зробиться темненько,
Лисиці й шле то щупачка,
То сотеньку карасиків живеньких,
Або линів гарненьких...
Чи справді так було, чи, може, хто збрехав
(Хто ворогів не мав!) —
А все-таки катюзі,

Як кажуть, буде по заслuzі.
Зійшлися судді, стали розбирать:
Коли і як воно, і що їй присудити?
Як не мудруй, а правди ніде діти,
Кінців не можна поховать...
Недовго думали — рішили
І Шуку на вербі повісити звеліли.
— Дозвольте і мені, панове, річ держать! —
Тут обізвалася Лисиця: —
Розбійницю таку не так судить годиться:
Щоб більше жаху їй завдать
І щоб усяк боявся так робити —
У річці вражу Шуку утопити!
— Розумна річ! — всі зачали гукать.
Послухали Лисичку
І Шуку кинули — у річку.

ГРОМАДА

Одваживсь Вовк у Лева попросити,
Щоб старшиною до овець
Наставили його служити...
Лукавий молодець!
Попереду він кинувсь до Лисиці,
Щоб тая нищечком у Львиці
Поворожила про нього.
Лисичка здатна до цього:
Крутнула хвостиком — і погложся —
Все до ладу й прийшлося:
Став думать Лев, що, може б, і не слід,
Бо препоганий вовчий рід,—
Та треба ж іноді і жінці догодити...
Тут якби владить так,
Щоб який-небудь неборак
Не здумав шелесту зробити:
Скрутив, мов, як хотів...
І Лев звелів
Кликнуть громаду на пораду.
Ну, чи громаду, то й громаду...
Зійшлись... ніхто нічого не сказав...
І Вовчик старшиною став.
А вівці ж що? хіба ж вони поснули,
На раді стоячи? про їх же діло йшло!..

Отож-то й лишенько! Овечок не було,
Бо не покликали — забули...
А слід побуць їм там.

Панове-громадяни!
Ця байка вам,—
В пригоді, може, стане...

ЦЯЦЬКОВАНИЙ ОСЕЛ

Додумався Осел, що він якась мина,
Зневагу від усіх доводиться терпіть,
Що надокучила така лиха година,
Що треба і йому хоч трохи краще жить.
Він чув, що там, над морем широченним,
Стоїть гора одна,
На тій горі, під дубом височенним,
Сидить всесвітній старшина —
По-вченому Юпітером він зветься,
По-простому ж — Нечипір Громовик:
Як гримне — аж земля трясеться,
Жахається і звір, і чоловік.
— Піду,— сказав Осел,— хоч що вже буде!
Побачимо, чи правду кажуть люди,
Що нібито відвага сльози лле,
А в добрий час меди і вина п'є.—
Прийшов, на гору зліз, низенько поклошнися,
А Громовик до нього обізвався:
— Чого це ти тут опинився?
І як це ти сюди пропхавсь?
— Приволокла лиха година!
Сміється з мене всякий біс,—
Жаліється Осел,— усякая скотина
Дере передо мною ніс.
От хоч і коні... збруя, бляшки,
Коваль підкови їм кує,
Прикраси їм усякі є —
Побрязкачі, блискучі цвяшки,
А я... оттак, як бач,—
Хвіст теліпається, та й годі!
Нема порадоньки, хоч плач...

Владико! Змилуйся в пригоді! —
Владика засміявсь, аж ліс застугонів.
Покликав він Фортуниху Домаху;
— Ану лиш,— каже їй,— порадуї бідолаху,
Щоб між людьми і він бринів,
Та начепи йому на шию срібний дзвоник;
Нехай, радіючи, хвостом вертить,
Як у болоті ополоник,
І дзвоником бряжчить.—
Зрадів Осел, у ноги повалився,
Фортуниху у рученьку лизнув
І так з гори чимчикувать пустився,
Що трохи шиї не звернув.
Побіг він навпростець, нічого не минає,
Чи нива, чи баштан — не розбирає,
Толочить і ламає.
На вигоні телят перелякав;
Ускочив у село — всяк очі витріщає,
А він брикає, хвіст задрив,
Аж куряву підняв,—
Собаки гавкають і дівтора тікає...
Цяцькований Осел придбав нову біду:
Де не повернеться — усе не до ладу,
Чи шкоду втне — не подарують,
Почують, що дзвенить — палюгою частують.
Осел прислів'я нагадав,
А я до байки приладнав:
Нехай не забувають люди,
Що дурень всюди дурнем буде.

ЖАБА Й ВІЛ

Раз Жаба вилізла на берег подивиться,
Та й трошечки на сонечку погріться.
Побачила Вола
Та й каже подрузі тихенько
(Вигадлива була!):
— Який здоровий, моя ненько!
Ну що, сестрице, як надмусь,
То й я така зроблюсь?
От будуть жаби дивуваться!
— І де вже, сестро, нам рівняться! —

Казать їй друга почала,
А та не слуха... дметься... дметься...
— Що, сестро, як тобі здається,
Побільшала хоч трохи я?
— Та ні, голубонько моя!
— Ну, а теперечки? дивися!
— Та годі, сестро, схаменися!
Не слуха Жаба, дметься гірш,
Все думає, що стане більш.
Та й що, дурна, собі зробила?
З натуги луснула — та й одубіла!

Такі і в світі жаби є,
Прощайте, ніде правди діти,
А по мені — найлучче жити,
Як милосердний бог дає.

ТРОЄЖЕНЕЦЬ

За тридев'ять земель, у тридесятім царстві
Та в іншій державі
Якийсь-то хвабривий молодець
(Чи дворянин він, чи купець —
Про те вже не скажу вам, братця,
Щоб іноді не пробрехаться...) —
Та що утяв!..
Послухайте! Узяв
Покинув жінку та й поплівся,
Хто його зна — куди й чого...
От потім чують про його,
Що десь він аж на двох жінках ще оженився, —
Такий пройдисвіт був!
От якось цар про це почув
Та зараз же бумагу й посилає,
Щоб беззаконника *такого-то* схопить,
Приставити у суд — і там його судить;
А всім судейським натякає,
Щоб ділом не вертять
(Видно, цей гріх у них буває!),
А так йому, поганцю, присудить,
Щоб більше вже ніхто не важивсь так робити,
Коли на світі хоче жити;

— А якщо зробите не так —
Повішаю усіх, неначе тих собак.—
Не знає бідний суд, де дітсья,
Усіх циганський піт пройма,
А ділові ладу нема:
Як не присудять — не годиться;
Бо вже доводилось судить —
Так капосний народ не дуже щось боїтсья...
Ну, що його робить?
Возилися, возилися,
Та якось і вмудрилися
Прояву осудить.
Зібралися пани, поприбігали люди
Дивитися — що буде,
А суд гуртом рішив:
«Щоб беззаконника провчити,—
Опреділити,
Щоб він з трьома жінками жив».
Дивується народ, та її дума: «От удрали!
Теперечки ж усі пропали:
Повішають дурних».
Аж ні! поперед всіх
Повісився пройдисвіт на осиці
(Видно, жінки були завзяті птиці!).
Та й що ж ви думаєте? — казус цей
Так налякав усіх людей,
Що більше вже ніхто із глузду не скрутився,
І досі не чуто, щоб хто на трьох жінках
В тім царстві оженився.

ДВА КУМИ

— Здоров, Василю, пане-брате!
— Здоров, кумасю, мій Кіндрате!
— Чи ти ще там здоров та жив?
— Ох, братіку! — Василь завив: —
Мого ти лишенька не знаєш,
Що так питаєш!
Бог покарав мене: я погорів;
Уся худібонька пропала,
Неначе язиком корова ізлизала...
— Оце пак лихо! глянть... коли ж воно і як?

— А так!

Неділь вже, мабуть, з вісім буде —
Святками до мене зібрались добрі люди...
На бесіді, вже звісно, попились...
От як усі вже розійшлись,
Пішов я з каганцем до коней у повітку,
Бодай би й не ходить!..
Я, бачся, каганець усе ховав під свитку,
Та якось тее... зирк — горить!
І, батечку! як обхопило —
Усе до цурочки згоріло;
Сам трохи-трохи не пропав...
Та це й тужу вже восьмью неділюю...
Бодай би я був не дїждав!
Ти ж, куме, як? — Ох, не питай, Василю!
І чим я бога прогнівив...
Колись я, братіку, правесенько ходив, —
Теперечки, дивись, до чого вже дожився!
Зовсім калікою зробився!..
До мене на святках наїхало гостей:
Дядьки, брати та дехто із людей...
Як милим гостям не радіти?
Уся кумпанія гарненько підпила...
Поліз у погрїб я дулівки ще вточити
(Дулівочка-первак — така смачна була!)...
Щоб іноді з вогнем біди не наробити,
Поліз я поночі, хоча й п'янений був...
Що ж, пане-брате! біс мене як пхнув —
Я й покотивсь... ще як не вбивсь — не знаю.
Теперечки хоч плач — не плач,
Оттак, як бач,
На дерев'янці шкандибаю.
— Дурні! — озвався до них Трохим: --
Жалкуйте на себе, бо що за диво в тім,
Що в Василя все погоріло,
А в тебе ногу ізломило!
Погано п'яному і поночі, й з огнем.
— Так що ж його робити?
Не все ж ходить із ліхтарем!..
— Ой, бити б вас обох та бити!
Горілочки не треба вельми пити.

ЯЗИКАТА ХВЕСЬКА

Нема гірше од того чоловіка, що не вмiє язика за зубами вдержати. А найбільше лихо з жінками. Тільки що почує, зараз уже й задзвонила по всьому селу: «Ой, кумасю ріднесенька, що я чула! Та тільки глядiть, нікому не кажiть, бо це таке, що нікому й знати не можна, я це вам тільки». І почала! А кума почула та другiй кумi, а та третiй, а третя п'ятiй — десятiй, і ото вже всi про те знають, чого не треба нікому знати.

От були собі чоловік і жінка, Петро і Хвеська. І гарна б жінка була Хвеська, усiм гарна, та тільки на язик швидка. Що не скаже їй чоловік, усе своїм довгим язиком розплеще. Просто хоч нічого їй не кажи! Уже її чоловік і прохав, і вмовляв, і сердився — нічого не помага!

От раз поїхав Петро орати та й виорав гроші, скарб. А було це ще за панщини. І дума він: «Як довідається окном, то відніме. А довідається неминуче, бо від Хвеськи не сховаєшся, вона по всьому селу рознесе. Що його робити?»

Думав, думав, бiдолаха, та й надумав. «Треба, — каже, — одучити її од такої поганої звички. Та й гроші щоб не пропали».

Ото взяв він ті гроші, привіз їх додому, заховав, а жінці нічого й не каже. А другого дня Петро — в базар; купив там трохи не з лантух бубликів та зайця застреленого, а вертаючись з базару, привернув до річки та витяг з ятерів та з вёрші рибу, а зайця положив у вершу.

Тоді рибу ту одніс у ліс і порозкидав попід кущами, а ті бублики взяв та й почіпляв усi на одній груші, що на краю лісу стояла. Тоді вертається додому, пообідали з жінкою, от він і каже їй:

— Жінко, а ходiмо в ліс, пошукаємо, чи не притхнула там риба, то позбираємо!

А Хвеська каже:

— Що це ти, чоловіче, здурів, чи що? Хiба ж таки буває у лісі риба?

— Авжеж, буває, — каже Петро. — Здається, сьогодні ліс притхнувся, то ми й назбираємо риби. Ось ходім лиш!

Хвеська не вірить, а все ж пішла. Приходять у ліс, коли так: то під тим, то під тим кущем лежить риба. Петро тоді й каже:

— А що, Хвесько? Не казав я тобі?

— Оце диво! — говорить вона. — І родилася, і хрестилася, а такого дива не бачила!

— Ну, добре, — каже Петро, — ходім лишень до річки, чи не піймався часом заєць у ятір або в вершу!

— Тю на тебе, чоловіче! Чи ти не здурів? — каже Хвеська. — Де ж таки видано, щоб зайці у верші ловились?

— Не видано! От же ти й риби в лісі не бачила, а єсть же! Ходім лиш! — каже він.

Пішли... Виходять на узлісся, аж стоїть груша і на її бубликів рясно — аж віти гнуться. Хвеська кричить:

— Чоловіче, чоловіче! Чи бачиш? — бублики на груші!

— Та бачу, — каже чоловік, — то що?

— Та як же таки: бублики на груші! Хіба ж таки бублики ростуть на груші?

— Звісно, не ростуть, — каже він. — А то, мабуть, бублейна хмара йшла та й зачепила ліс, — оце й zostалися бублики.

— Нум же, чоловіче, струсувати!

Струсили, ідуть до річки. Витяга чоловік ятір — нема нічого, витягає другий — нема; тоді тягне вершу, аж у її заєць.

— Ох ти ж, моя ненько! — аж скрикнула Хвеська. — Заєць у верші! І родилась, і хрестилась, такого не бачила!

— То що, що не бачила? — каже Петро. — Не бачила, то побачиш! Ходім лиш додому, а то вже пізно.

Ото позабирали все та й пішли. Приходять додому, жінка й почала:

— І що то, чоловіче, за день такий! І родилась, і хрестилась, такого дня не бачила: риба в лісі, заєць у верші, бублики на груші!

— Це ще нічого, — каже Петро, — от що диво, що я сьогодні й гроші знайшов.

— Йо?!

— Йй-бо, знайшов!

— А де ж вони, чоловіче?

— Та ось! — витяга ті гроші.

— Отепер же, чоловіче, будемо ми багаті!

— Будемо,— каже чоловік,— та не дуже, бо як оконом довідається, то зараз одніме,

— От! — каже жінка.— А як же він довідається? Щоб мені те та се — я нікому не скажу!

— Гляди ж, жінко, не кажи, а то буде нам лихо. Та гляди, не кажи нікому й про те, що ми в лісі та в річці знаходили, бо люди як довідаються, що це був такий день, то зараз догадаються, що я гроші знайшов, бо в такі дні звичайно скарби знаходять.

Отак Петро каже жартуючи, а Хвеська:

— Добре,— каже,— нікому в світі не скажу.

Ото аж надвечір чути галас, гомін на селі.

— Чоловіче, а що то таке? — Хвеська питається.— От там! — каже.— Та що-бо там таке? Я піду та подивлюсь!

— От не дивись та не слухай поганого,— каже Петро. А Хвеська:

— Та ну-бо, Петрику, голубчику, ріднесенький, скажи!

— Та то,— каже чоловік,— наш пан оконом та покрав у пана ковбаси, то тепер його по селу водять та ковбасами б'ють, щоб більше не крав!

Це ж чоловік так собі, на сміх, вигадує, а Хвеська вже й повірила, вже кортить їй.

— Ох, лишечко! Побіжу я до куми Меланки та розкажу! — скрикнула Хвеська, та так і схопилася з місця.

— От не ходи краще та сиди дома! — каже чоловік.— Хіба ти не знаєш нашого оконома? Він як довідається, що ти про його таке розказувала, то й тебе, й мене з'їсть.

Хвеська послухалась і не пішла. Ото й терпить вона, не каже нічого про ті гроші день чи два, а далі таки не втерпіла — як таки про своє щастя не розказати? І побігла до куми Меланки. Прибігла, «добридень» сказала, сіла. Сидить: от-от хочеться сказати, та боїться. А далі:

— От горе на світі убогому, хоч би й нам. Хотіла справити собі нові чоботи к святу, так нема за що й справити.

А кума Меланка й собі:

— Що правда, то правда, кумасю, я ж кажу!..

А Хвеська не дає їй і доказати та зараз своє:

— Ну, та, може, бог дасть, скоро не будемо вбогі!..

— Як то так? — питається кума Меланка, а сама вже й вуха нашорошила.

— Ох, кумасю, не знаю, як і казать!..

— Та кажіть-бо, кажіть,— умовляє кума Меланка.

— Та не знаю, як і казати, бо це діло таке, що нікому, нікому не велів чоловік казати!

— Ох, ненько! Та хіба ж я така? Та я все одно, що стіна! — каже кума Меланка.

— Ну, кумасю,— каже Хвеська,— це вже я вам тільки, та глядіть же — нікому, нікому!

Та й давай пошепки про ті гроші.

Тільки Хвеська з хати, а кума Меланка за свиту та до куми Пріськи:

— Ох, кумочко, чи ви чули?..

А тут свято трапилось, кума Пріська пішла до куми Марини, а в неї вже є кума Явдоха — то так, що вже й бесіда готова. Погуляли та й про Петрові гроші поговорили.

А тут саме на той день Петро та й посварився за щось на Хвеську і добре-таки нагримав. Вона тоді:

— Стривай же ти, такий-сякий! Коли так!..

І побігла, і вже дзвонить по всьому селу, що її чоловік налаяв і трохи не бив, і що він гроші знайшов, і що він ховається з ними, і все.

Ото десь чи два поминуло — кличуть Петра в контору до оконома. Той на його зараз мокрим рядном:

— Кажі, такий-сякий, знайшов гроші?

— Ні,— каже Петро,— не знаходив.

— Як не знаходив? Аджі твоя жінка каже!

— А що ж, пане, що моя жінка каже? Моя жінка не сповна розуму, то вона чого й на світі нема наплете!

— А та чи так! — каже оконом.— Покликать же сюди жінку!

Ото зараз по тую Хвеську, приводять. Питається оконом:

— Знайшов твій чоловік гроші?

— Знайшов,— каже,— паночку, знайшов!

— А що,— питається тоді оконом у Петра,— бачиш?

— Та що ж,— каже той,— вона чого не наплете! А ви краще спитайте її, пане, коли се було?

— А коли се було? — питається оконом.

— Еге! Коли! Саме тоді, як ліс притхнувся та ми ходили в ліс по рибу та під кожним кущем рибу збирали.

— Ще що далі скажеш? — питається Петро.

— Еге, що! Тепер уже не одбрешешся! Саме тоді й було, як ми рибу в лісі збирали і бублейна хмара йшла,

і в лісі бубликів ми натрусили, і в вершу заєць піймався.

— Ото слухайте, пане,— каже Петро,— чи ж вона до діла плете? Нехай вона вам до пуття розкаже, коли й як те було.

— Еге, коли й як! Саме тоді, як увечері вас, милостивий пане, по селу водили...

— А чого мене водили по селу? — питається оконом.

— Коли ж... вибачайте, пане... Уже коли питаєтесь, то казатиму. Тоді саме, як вас били ковбасами, що ви у pana покрали...

Як скрикне ж оконом:

— Ах, ти така-сяка! Як ти мені смієш таке казати?! Візьміть її та дайте доброго хлосту, щоб катзна-чого не базікала!

Тут Петро оступився, почав просити, що його жінка не сповна розуму.

Ото пан подумав, подумав — і справді дурна,— узяв та й пустив.

От ідуть вони вдвох, Хвеська з Петром, він собі сміється з-під вуса, а вона й носа похнюпила, розчовпала, що вклепалась. Прийшли додому, вона в плач:

— Так ти,— каже,— мене підвів!

— Хвесько, жінко моя люба! — каже Петро,— не я тебе підвів, ти сама себе підвела! От не ляпай ніколи подурному язиком, то й нічого не буде. А тепер не сердься та давай помирилося.

Ото й помирились, живуть та потрошку ті гроші траять. А Хвеська бачить, що лихо побагато балакати, та й знишкла.

ПРИСЛІВ'Я ТА ПРИКАЗКИ

Вали на сірого — сірий повезе!

*

Що за сон, як у головах шапка!

*

Служив у дуки — натерпівся муки.

Степан Руданський
1834-1873

АХМЕТ III І ЗАПОРОЖЦІ

В літо тисяча шістсоте,
В літо тее боже,
Прийшла грамота Ахмета
В наше Запорощя:

«Я султан, син Магомета,
Внук бога одного.
Брат місяця-перекроя,
І сонця самого,

Рицар сильний і могучий,
Краль над королями,
Воевода всього світу
І цар над царями,

Цар столиці Цареграду
І цар Македону,
Греків, сербів, молдаванів,
І цар Вавілону.

Цар Подолі і Галича
І славного Криму,
Цар Єгипту і Ораби
І цар Русалиму.

Сторож гробу в Русалимі
І вашого бога...
Християн усіх на світі
Смуток і підмога —

Кажу вам: усім козакам
Мені передатись,
А як ні,— добра від мене
Вам не сподіватись!»

Того ж року запорожці
Грамогу читали
І до вражого Ахмета
От що написали:

«Ти, султане, чортів сину,
Люципера брате,
Внуку гаспида самого
І чорте рогатий!

Такий рицарю, що дідько
Тебе обкаляє,
А все військо твоє тільки
Тее пожирає;

Стравнику ти цареградський,
Півнику македонський,
Свине грецька, молдаванська,
Ковалю вавлонський!

Кате сербів і Подолі,
Папуго ти кримська,
Єгипетський ти свинарю,
Сово русалимська!

Ти — погана свиняча
Морда, не підмога,
І дурень ти, а не сторож
У нашого бога.

Не годен ти нас, хрещених,
І десь цілувати,
А не то, щоб Запорожжя
Під собою мати!

Ми землю і водою
Будем воюватись,
І тебе нам, бісів сину,
Нічого боятись.

Так тобі ми відвічаєм,
А року не знаєм,
Бо ми ваших календарів
В Січі не тримаєм.

Місяць наш — тепер на небі,
День — той самий, що у вас.
За цим словом, вражі турки,
Поцілуйте десь там нас!»

ДОБРЕ ТОРГУВАЛОСЬ

Чи в Києві, чи в Полтаві,
Чи в самій столиці,
Ходив чумак з мазницею
Помежи крамниці.

І в крамницях, куди глянеш —
Сріблом-злотом сяє,—
А йому то і байдуже:
Він дьогтю питає!

Реготять купці дурнії;
А він тільки сплюне
Та й до другої крамниці,
Багатшої, суне.

В найбагатшій крамниці
Два купці сиділо,
І туди чумаки заходять
З мазницею сміло:

«Добрідень вам, добрі люди!»
Та й зачав питати,
Чи нема у них принаймні
Дьогтю де продати.

«Нету, нету!» — купці кажуть
Та й, шельми, сміються:
«Здесь не дьоготь, тільки дурні
Одні продаються!»

А чумаки їм: «То нівроку ж
Добре торгувалось,
Щойно два вас таких гарних
На продаж осталось».

ПОЧОМУ ДУРНІ?

«Де ти був-єсь, пробував-єсь?
Розкажи, Іване!»
«Та де вже я не бував-єм!
Всюди був-єм, пане!»

Був в Адесі і Бендерах,
В Ровнах і Полтаві,
Ходив в Київ разів кілька,
Бував і в Варшаві».

«А чому ж там, Іване,
Дурні продаються?»
«Та то, пане, як до дурня:
Які попадуться!»

Дурень пан — заплатять більше,
Бо честь таки знають,
А як мужик, то звичайне:
Без ціни спускають...»

ТРЕБА ВСЮДИ ПРИЯТЕЛЯ

(Баба в церкві)

Прийшла в церкву стара баба,
Свічок накупила;
Де була яка ікона,
Всюди поліпила.

Іще пара остається,
Де їх приліпити?..
«Ага! — каже, — пошукаю
Святого Микити!»

Найшла баба і Микиту —
Святий чорта ціпить!..
Баба їдну йому ставить,
Другу чорту ліпить...

Видять люди й розважають,
Щоб там не ліпила:
«Що ти, бабо, — кажуть, — робиш?
Таж то вража сила!..»

Але баба обернулась:
«Не судіте, люди!
Ніхто того не відає,
Де по смерті буде...»

Чи у небі, чи у пеклі
Скажуть вікувати;
Треба всюди, добрі люди,
Приятеля мати».

ОКУЛЯРИ

Розходився мужичок,
Аж гвалт дякувати.
Та їдна йому біда:
Не вмів читати.

До граматки б? та куди?
Не того він хоче:

Він гадає чим другим
Просвітити очі.

«Не вміє ж так старий дяк
Стрічки розібрати,
Окуляри ж як візьме —
То куди читати!»

Отак і я заведу
Кондаки й тропарі¹.
Тільки піду та куплю
Такі окуляри!»

Пішов мужик до крамниць;
Різні вибирає...
Що на очі накладе,—
То все не читає.

Далі соті з носа зняв
І об землю вдарив,
Розплатився, та й пішов
Сам без окулярів.

І на проводи сказав
Хрещеному люду:
«Окулярів не купив,
Та й дяком не буду!»

МАЗУР У БОЛОТІ

Застряг мазур у болоті,
Воза підпихає
Та й до помочі Дороту
Святу упрошає:

«Свята панно! свята панно!
Святая Дорото!
Будь ласкава надо мною,
Вирятуї з болота!»

---

¹ Кондаки й тропарі — церковні пісні.

А тут коні — ані з місця!
Нічого робити:
Давай мазур Antoniego ¹.
На поміч просити.

Та як крикнув на всю губу:
«Święty ² мій Антоній!
Вирятуй мені з болота
Хоч сивії коні!»

І від крику коні раптом
Рушили з болота.
А він каже: «От що хлопець!
Не то, що Дорота!»

ЖАЛІБНИЙ ДЯК

А що тільки в церкві дяк
«Іже» заспіває,
Бідна баба у кутку
Мало не вмліває.

Аж завважив тее дяк,
До неї забрався:
«Чого плачете ви так?»
Стару запитався.

«Як не плакати мені, —
Стара баба каже, —
Коли мене голос ваш
Аж за серце в'яже!

Так колись моя коза
На льоду кричала,
Як там її звірина,
Бідну, розривала».

---

¹ Антонія.

² Святий.

СВІЧКА

Купив свічку раз купець,
Подає другому,
Та й говорить з-за плечей:
«Сергею святому».
А наш собі не дочув —
Подає другому,
Та й говорить з-за плечей:
«Андрею святому».
Пішла свічка по руках,
А той поглядає:
Ото староста вперед
З нею виступає,
До Андрея просто йде,
А той не звинеться:
Поміж люди наперед
Собакою рветься!
«Да какому, — закричав, —
Лепиш дуралею?
Не цьому, говорять!
Говорять, Сергею!»

ВАРВАРА

Перепродав раз маляр
Усе серед Бару,
І на продаж тільки мав
Одну Варвару.

Аж приходить наш мужик,
Шапку поправляє.
«Чи є у вас Миколай?» —
Маляра питає.

«Нету, братець, — каже той, —
Тільки зараз буде».
Та Варвару живо зняв,
Та й до халабуди.

І кисткою раз мазнув, —
І чаша закрилась,

Мазнув іще кілька раз,—
І митра вродилась.

Ще мазнув раз,— і обруч
Обвів наокола.
І бігцем до мужика:
«Вот тебе Микола».

Але мужик собі став,
Під боки узявся:
Як поглянув на лице —
Так і засміявся.

«Що Микола, то вже так!
Правдива Микола!..
Щоби тобі волосок!..
Вся борода гола!»

«Нешто хочеш баради?
І барада буде!»
І з Варварою мерщій
Знов до халабуди.

Вибігає, кругом глип,—
Мужика й ні пари!
А тут баба, як на злість,
Питає Варвари.

Прокляв маляр мужика
І бабу до лиха:
Ставить образ на стілець
Та й промовив стиха:

«Не требуй он баради,
(Ентакая харя!)
І еще би била раз
З Миколи Варвара».

А. Свидницький
1834-1871

ФІЛОСОФ

(Уривок з сімейної хроніки «Люборацькі»)

З боку дивлячись, подумаєш, що філософ бог зна який пан, — і через губу не плює; а в класі, то й на колінах стоїть, і не знати, що з ним уряд витворяє. Найгірше гонять за люльку: вже як спіймуть, що курив, то наберешся! А курять мало не всі. І Антосьо не курив, а жер її. Ще ж поки капшука від Галі не мав, то хоч у класі не курив, а тепер і в класі почав: ні на минутку не міг розлучитись з дорогим подарком, а через те й з люлькою. На стації ж мав з довгим цибухом, що як сидить за столом, то вона йому аж серед хати кільця пускає; а в клас носить таку цупечку, що з кулака тільки пипка виходить, аби в губу взяти. І смокче, бувало, сам, присівши до груби, й других частує, поставивши в сінях на варті одного, щоб дав гасло, як

ітиме інспектор. Філософія в цім ділі тільки сміливості додала Антосьові. Тепер Антосьо вже жив сам собі, — вчив дітей в одного підпанка. Дзигарів у його кат-мав, то вгадує було пору по прохожих: як ідуть семінаристи в клас, то й йому пора. Як же йдуть городяни та бурса, то ще рано; як ідуть з Польських фільварків, то вже пізно; а саме пора, як ідуть з Палестіни. Оттак, було, розпізнає собі Антосьо й, аби встав, чи протре очі, чи ні, зараз до вікна. І оце так зробив. Та дивиться, а улицею тільки їмосці та егомосці, а семінарста й зазором не видати. Вчора в гостині був, грали, сидів допізна там, а то ще й дома довго не міг заснути; то подумав, що заспав, і аж в душі йому похолонуло: — ото, думає собі, наробив! — і хапаючись, невмиваний, одягнувся, забрав записки та й шурнув до класа, навіть не покуривши. Мете хлопець аж підскакує, щоб хутче було, та оглядається, мов крадеться від собак; прийшов під класи — тихо! — Ото! — думає, — вже й професор у класі... Поправився під дверми, подивився крізь двері в дірочку — нікого не видко; ще раз подивився — не видко. Тоді оглянувся, чи нема інспектора, й взявся за ручку, щоб двері відчинити, й разом серце так занило, наче хто тонкою ниткою перев'язав або волосінню. Та виявилось, що ще рано: в класі ні душі живої.

— Ф-ф-ф! — подув Антосьо, наче страх видував, склав все на парту, а патристику взяв, і крісло з-за стола, поклав його боком перед грубою, перед вогнем — бо ще топилось, — сів та й почав товкти отців четвертого століття. А в грубі жар-жар, аж любо оком зглянути: то сам вугіль щирозлотий міниться, вишкіряється, моргає, як кролик вусами; то синій полумінь червонястий біга, хлипа, никає по грубці; то підскачить, то присяде, то знов вигулькне, й знов нема — точка в точку, як дитина в траві, лиш не чути «к'юку». А тепло аж проситься в душу — тим щиріше, що вікна геть позамуровувало.

Товче хлопець і люлечку вийма з-за халяви; продув, набив, поклав жарину та й пихкає та все товче, аж лунає. Зачитавшись, закурившись та на вогонь задивившись, і не почув неборак, як двері відчинились. Аж тоді підвів голову, як хтось взяв за плечі ззаду й заговорив разом:

— Цссс! светик ты мой! что ты это делаешь? — І цього задосить, щоб пізнати, що то інспектор. Антосьо хотів піднятися, та той каже: — Сиди, сиди! продолжай!

Опустивсь Любораченко на кріселко і сам не знає, що з ним діється, тільки серце як не вискочить.

— Что ж ты сидишь? кури! — каже інспектор. — Я увижу, как ты наострился.— І очі йому світяться несказанною радістю. Нічого робити! Антосьо й почав, як машина, що торкнули, й смокче, хоч воно вже й не до смаку йому було.

— Хорошо! хорошо! — каже інспектор,— а как тебя звать?

— Люборацький,— каже Антосьо.

Не знаю, як де, а в Кам'янці кого спіймають, що курить в класі, то зазначають покуту: десять день стояти на колінах в бурсацькій «столовій». Є такі, що й стають; та чи не більше тих, що не послухають. Цих уже сключають, коли сам не подається, щоб виключили. Антосьо був з цих других, і інспектор знав це від наушників, то й каже:

— Ну, светик мой! порхнёшь же ты у меня, как воробей из гнёздышка. Уж ты вот здесь сидишь,— показав на потилицю.

Змовчав Антосьо, а інспектор хотів вихопити люльку з рук, та хлопець постерігся, і він лапнув за голу руку, бо люлька попереду опинилась на жару і вже сама курилась,— а була пенькова.

— Что ты! что ты! — почав інспектор і сам не знав, що робити за таку штуку, та й крикнув: — стой на колінах! — Як сидів Антосьо перед грубою, так і опустивсь на коліна, а інспектор засичав, як гадина в гною, та й повіявся з класу, тільки поспитав, чи він Антоній Люборацький. Вже й у клас походились, та не один і собі до грубки просивсь; а Антосьо все сидів на старім місці, де й на колінах стояв.

— А, сучий би тобі син! — каже далі сам до себе,— отже пропаду! га! І треба було курити? лучше б до класу не прийшов, або хоч спізнився, аніж мав з люлькою попастись. Та ще й люлька пропала!

Другий на його місці пішов би, попросив, то покуту й зменшили б, бо там люблять тих, що кланяються; а Антосьо сидить, журиться. Може й він пішов би, та сміливості не ставало. До того ще, вчора тільки на вечоринці у пана балакав з гімназистом про їх життя і бодай носом зачув, що є в світі воля і щось луччого за семінарське життя.

— Добре він казав, — подумав Антосьо, — що ми раби; в ярмі ходимо і не знаєм, що й без ярма можна... Чому я не родивсь чим другим, а поповичем? Чому мене не віддали куди інше, а в цю прокляту свинарню, під цих живоїдів?.. О, боже-боже! Що тут робити, що чинити? Чи йти проситись, чи подаватись, щоб виключили?

І тепер на Поділлю і юнкерів попами ставлять, що семінарія ген-ген скільки літ сягає, відколи стоїть; а тоді — аби вмів читати та співати, та сяк-так підкурмегатись, та щоб церковний устав знав, то й святили на попа. То Антосьо й подумав собі: найлучче — подам прошення, щоб увільнили, та й піду в попи. Овва! мені ще й лучче, бо там моя Галочка виглядає мене, — і почав шептати свою молитву. Як вбігає один в клас: — інспектор! — гукнув і побіг на місце. Затупотіли всі, як овечки, і Антосьо схопивсь, стукнув дверцями, турнув кріселко, аж покабутало, і каже: — мав би поспитати за мене, кажіть, браття, що ще не було. — Сам сховавсь під парту.

Відчинив інспектор двері, постояв, засичав і двері зачинив. Все заворушилось, і Антосьо виліз з-під парти, червоний, аж посинів: — а де він? — питає. — Один нишком відхилив двері, подививсь одним оком, потім голову висунув, далі й ввесь хотів висунутись, та й хіп назад: — «дсс! на вловах!»

Там два доми підряд: в однім класи, а в другім інспектор живе тощо. Між цими домами вузенький прохід, що тільки проїхати. На вулицю тут брама, та вона все зачине-на стоїть, тільки дверці відчиняються. Другого проходу нема, то всі семінаристи та ще й подинці лазили в ці двері. Інспектор, було, тут ходить то взад, то вперед і ловить, хто спізниться до класу, записує й покуту завдає. Ці штуки інспекторські семінарія зве словами — «на влови ходить». І оце інспектор тут походжав, що той каже: «на вловах».

Згляньте на семінарста! замліле, заплісніле, на людей позира, як дичак який; і життя йому не життя, а нудьга, скорбота. Підіть же де треба вимотатись, то такого туману впре, що й наймудрішого німця одурить, — і то не думаючи, не гадаючи. От і Антосьо, поки не сказали, що інспектор на вловах, сидів як зварений; а як почув, то наче в його другий дух вступив: зараз же шапку в руки й каже:

— Мав би хто поспитати, кажіть, браття, що ще не прийшов.

— Не будеш хіба? — питають.

— Ні, буду! тільки треба на часинку тут до одного знайомого.

— А інспектор?

— Я крізь реторику.

Семінарія тилом виходить в цвинтар до собору. Тут само собою семінарської сторожі й зазору нема; то хто хоче втікати, йдуть в реторику та крізь вікно й махають. Так зробив і Антосьо, та ще попереду позичив бурноса у одного ретора, йому ж оставив шинелю, а мав її синю. Ретор же мав оставатися¹ в класі, то й каже: — беріть мій, бо я однак не піду на обід.

Подякувавши, поліз Антосьо крізь вікно. Побачивши себе за семінарією, вільніше дихнув, зробив ступнів з десять, а там брама з цвинтаря й за брамою купу снігу намело. От і пішов він за браму та так натирає чуба снігом, так натирає. Натер аж капає, причесався і пішов на вулицю. Та не йде куди, а кругом повз семінарію і в клас. Став коло фірочки, подививсь і сховавсь назад та й киває на тих, що ще тільки в клас тягли — дає знати, що інспектор на влогах. Через минутку, виждавши, як інспектор сюди тилом обернувся, Антосьо шурнув у хвірточку та павшпиньки, тихенько побрів уперед; як зрівнявсь з сінцями, то так і полопотів...

— Стой! стой! стой! погоди! — закричав інспектор. Антосьо й став, шапку зняв.

— Ступай сюда! — гукнув інспектор. Антосьо й прийшов; чуб йому мокрий, аж по лиці тече, наче тільки що вмився.

— Цссс, — каже інспектор. — Только что из-за туалета!

— Виноват, — озвався Антосьо, — заспав. — А в душі йому, як в камчатці, аж дрижки скачуть.

— А как тебя звать? — питає інспектор, уже наготовивши «книгу живота», себто те шпаргалля, куди помічав, кого де зловив. Так звали й семінаристи. В семінарії класовиків чимало, то інспектор мало кого зна, і кожного питає: «а как звать?» Хіба вже на словах з ким добре познайомиться.

---

¹ Поки ще в семінаріях ходили в клас і після обід, семінаристи, само собою не всі, мали за звичай оставатися в класі, не йти б то на обід додому, щоб більше часу мати на учення. — Прим. авт.

— Люборацький,— каже Антосьо.

— Антоний? — пита інспектор, докопавшись до його.

— Антоний,— каже цей.

— Э-ге-ге! — заговорив далі інспектор,— да ты сегодня трубку курил в класе?

— Я? — каже Антосьо, мовби здивувавшись,— трубку курил? да еще в класе?.. Вы же сами изволили заметить, что я только из-за туалета. Я только в класс иду,— каже далі, стенувши плечима,— а здесь уже курил! Это верно кто-либо другой...

— Постой здесь,— каже інспектор, а сам пішов у філософію і питає: — был Люборацький в класе?

— Нет! — кажуть йому. З тим і вернувся, тільки спльовує з серця, що такий звірок з-під носа умкнув.

— Ступай! — каже далі Антосьові,— постоишь там у порога.

— Постоять-то я постою,— озвався Антосьо,— но вытрите, что будто я трубку курил...

— Ну уж! — заговорив інспектор, витираючи, що знав в «книзі живота», — ну уж! поймаю я в свои руки эту синюю шинель! — Не спіймаєш! — дума собі Антосьо; а інспектор каже йому: — ступай!

Поклонивсь хлопець і пішов, думаючи: — чорта із'їси, що я тобі й коло порога постою! — З цим увійшов і в клас.

— Що ти там так довго розмовляв з інспектором? — питають його.

— То він розпитався, де я був,— каже Антосьо,— а я кажу, що в такого-то пана генерала. Він не вірив, а я доказував.

— Чого ж він приходив питаться, чи ти був у класі?

— Так собі,— каже Антосьо.

— Як то так собі?

— То... — хотів щось збрехати Антосьо, та прийшов професор.

На переміні допитувались браття, чи він же знайомий з тим генералом.

— Аякже, — каже Антосьо. — От такий-то граф мене рекомендував.

— Бреши лучше!

— Не вашого роду,— каже,— щоб брехав. А не вірите, то й не силую; мені все одно.— І почав учитись.

— Що за диво оцей Люборацький,— думали собі його соучні.— З ким не зарви, все знайомий, все дружить; а тобі хоч би з собакою якою подружитись, так і то не вдасться. Тьху! чорт його зна! А такий же семінарист, як і кожен...— Другі думали: та й гладко ж бреше!— а проте й цим заздрісно було, що в Антося стільки знайомих.

Як виходили з класу, інспектор на дверях стояв, виглядав синьої шинелі, та всякі були, а синьої нема. Антосьо ж ще на переміні казав тому не виходити, поки він бурноса не віддасть; і як виходили з класа, то пройшов мимо інспектора в бурносі, а опісля подав йому крізь вікно.

Відоме діло, що синій шинелі не їсти було хліба після цієї штуки. І не їла вона його: Антосьо, взявши її крізь вікно, пішов улицями та проулками, та на тандиту; додав скілька карбованців і взяв шинелю на славу.

Отак Антосьо ману пускав і камбраттям, і перед урядом, і по селах. Камбраття дивувались, яким побитом він всюди втреться; начальство хропло, пазури гострило, та не могло нічого вдіяти, бо не вловить; панотці тільки поцмоктували: — От дав бог дитину! От дав бог зятя! — І звернули до його за проповідями: — вже будьте ласкаві! — просять,— не відкажіться. А я вам гостинчика привезу й могоричу поставлю; на таку-то неділю мені «слово» напишіть. Я й сам міг би,— каже,— та часу нема, ні чорнила; до того таки хіба квиток пишучи до шинкаря, щоб дав горілки на борг, держиш перо в руках, то забув до тристенного, як і сідати за проповідь. То будьте ласкаві!..

— С моим большим удовольствием! — відкаже Антосьо.— Навіть без гостинця.

— То де вже без гостинця! — озветься панотець,— коли хочеш алілуї, то руку вгобзи¹.

Засміється Антосьо: «го-го-го!» Засміється панотець: «га-га-га!» Як де, то й паніматка підсобля: «ги-ги-ги!» Часом то й панянки: «шм-шм!» І панотець, як у гору впреться, а Антосьо й сяде за роботу, а як коли, то й підсяде до якого з умілих: — напишіть,— попросить,— слово, чи бесіду, чи що, будь ласка! Тут один панотець, добряча

---

¹ Перевернена приповідка: «Вгобзи! то дасть тобі алілую». (Київ). Прим. авт.

душа, просив. І сам,— каже,— і міг би, та часу немає. Будь ласка, напишіть! А я вже могоричу за те на славу!

— Добре! — озветься той. — А ви ж мене возьмете куди з собою?

— С моим більшим удовольством! — відкаже Антосьо.— Я сам хотів не раз уже вас просити, щоб — не угодно ли; та якось то часу не було зайти, бо так коні пришлють, що не встигнеш; або духу не ставало — ану ж, думаю, ще й налає!

— Та за що тут лаяти? Хіба я з тих, що й алгебру вчать? Ні, брате, я не з тих, щоб гриз книжку, як заець щепи.

Засяде сей на скільки ночів; Антосьо купить свічок, поставить для духу з півока; й проповідь як виросла.

— Ану, горобчику, перепишіть мені оцю штучку,— попросить тоді Антосьо якого ретора.— Я вам тютюну за те.

— А дасте ж? — питає ретор.

— Чому ж би я не дав? — озветься Антосьо.

І прийде ретор, пише, Антосьо йому поставить тютюн з коробкою, булку, ковбасу, й на кінці дасть цілого півфунта тютюну, та ще й попросить послухати, як гратимуть.

— Спасибі! — відкаже ретор, позираючи на заробіток.— Як буде треба, то й ще кажіть.— І піде, думаючи:— Ото наслухаюсь музиків!

І всі спокійні: Антосьо чи сьак, чи так, а встатчився в слові; панотець має проповідь, ретор — тютюн, а богослов, що писав, учти жде і діждеться. А там ще й на празник абощо загримить з Антосьом в гості на село. І не нарозказується опісля, які дива там бачив; а панянок яких! чудо-пречудо! Як балака, то наче бісером сипле; співа, як соловейко; хороша, як схід сонця, а добра-добра, як янгол!

— А все-таки нема луччої, ні кращої, як моя Галя! — подума собі Антосьо.— О! моя голубочко! — каже сам до себе, мовби це її голубить...

Невиданське діло, щоб семінарист так довго не забував коханої! А Антосьо само-собой забув би її й тепер, як в реториці забув, якби не надало йому оту молитву видумати: молившись, щораз згадував дівчину і дав серцю волю,— то закохання росло та й росло й годі не знало. Далі спіймав він угрина з картинками й знайшов

таку панянку, як Галя — точка в точку, тільки не так убрана. От і купив він її і оправив, і повісив над криваттю та й лежить, було, дивиться, аж забудеться. Ніхто з камбраття їй не завважав, бо Антосьо сам жив; а хто був вхожий до нього, то не здогадувався, що воно значить, що Антосьо дивиться-дивиться на картину й кинеться цілувати. А він витер німецький підпис і підписав: «Галя», та й милувався. А ще був тільки філософ. Та не вік дівці дівувати,— пора їй перестати, і Антосьові не вік вікувати в філософії.

ЯК ЗВАТИ

- Як тебе звати, мій хлопче?
- А так, як мого тата.
- А тата твого ж як?
- А так, як мене.
- Ну, то скажи, як тебе кличуть, коли час їсти!
- О мене їсти кликати не треба, я першим приходжу.

Федькович
1834-1888

ПРЕЧИСТА ДІВО, РАДУЙСЯ, МАРІЄ!

Усине море сонце ясне тоне,
І своє світло, ніби кров, червоне
По всій країні доокола сіє,—
А там возульку в гаю десь чувати,
А там дзвіночок став селом кувати,
Там в борі вітер листом шеленіє:
Пречиста діво, радуйся, Маріє...

Пречиста діво, радуйся, Маріє!
Он молод жовняр ліг си на мураві,
Личко студене, шати му криваві,
Розстрілен нині, бо — самий не вміє...
Камраття¹ яму темну му вкопали,

¹ Товариші.

І на спочинок бідного в ню склали;
Уже не скаже, як дзвінок запіє:
Пречиста діво, радуйся, Маріє...

Пречиста діво, радуйся, Маріє!
Під плотом сіла удовиця-мати,
До себе тулить бідне сиротяти,
І плаче ревне, серденько їй мліє,—
Ба вже не плаче, вже і не голосить,
Склонила голов, більше не підносить,
Зірниці плачуть, а дзвінок німіє...
Пречиста діво, радуйся, Маріє.

Пречиста діво, радуйся, Маріє!
Там онде блудить сплакана дитина,
Без тата, мами, бідна сиротина,
Нічо не їло, душечка му мліє,—
І хоче в хату бідня навернути,
Господар псами травить його, чути:
Верескло, впало, кров ся з ніжки ліє...
Пречиста діво, радуйся, Маріє.

Пречиста діво, радуйся, Маріє,
Бо я не можу... Вшак я маю душу,
І чути мушу, і дивити мушу,
Що тут на світі, ах тутки ся діє!
Та як до гробу зложуть моє тіло,
Де темно, тісно, студено, зотліло,
Де ніч не плаче, де усе німіє,—
Пречиста діво, радуйся, Маріє!

прислів'я та приказки

Бідний з праці рветься — багатому черево дметься.

*

Поки багатий стухне, то убогий опухне.

Т. Нечуй-Левицький
1838-1918

БАБА ПАРАСКА ТА БАБА ПАЛАЖКА

I

НЕ МОЖНА БАБІ ПАРАСЦІ ВДЕРЖАТИСЯ НА СЕЛІ

Ой, люди добрі! що мені на світі божому робити? Не можна за лихими сусідами на селі вдержатись. Хоч зараз спродуйся, пакуйся, — та й вибирайся на кубанські степи! Дав же мені господь сусід, — нічого казати! Але ніхто мені так не допик аж до живих печінок, як та капосна баба Палажка Солов'їха. Та що й говорити! Хіба ж ви її не знаєте? Чи є така не то що на селі, але й в цілому світі? Боже мій! Так уже її обминаю, обходжу десятою вулицею; отже ж зачепить! Якби я під землею лежала, вона б мене, капосна, і там знайшла. А я, собі на лихо, вдалась добра. І, господи! я б її довіку не зачепила, якби вона

мене не зачіпала. Ще на біду й чоловік мій, Омелько, вдався вже геть-то гнучкий, як батіг з клоччя. Та що й говорити! Од такої баби, як Палажка, не тільки я з Омельком, але навіть дві люті собаки не одгризлись би. На мое безголів'я і хати наші на одному кутку, через вулицю, і поле наше поруч.

Оце що божого дня міряє Палажка свою різу як не хворостоною, то поясом, таки вдвох з своїм чоловіком Соловейком. Міряє, міряє, а піде жати, то й вріжеться на ступінь або й на два в чужу різу. Хіба ж раз люди одбирали снопи з її різи! А це цього року, мабуть, зовсім здуріла: захопила мою різу та й вижала аж півкопи. Виходжу я з серпом на своє поле, дивлюсь, аж полукіпок уже стоїть. Скинула я пояс, перемеріяла свою різу — моя різа, а полукіпок стоїть, як стіжок. «Ой ти, боже мій! — крикнула я до Соловейків: — хто ж оце крав мое жито?» А Палажка до мене: «не кричи, бо я помилилась: думала, що моя різа; або запласти мені за півкопи грішми, або дай сніп». — «А не діждеш ти, щоб я тобі гроші платила або злодієві святий хліб давала. Хіба в мене рук нема? Хіба в мене чоловіка нема? Була б і сама з Омельком вижала. Не дам, кажу, тобі, заслиняній, ані снопа жита». Чую, вже моя Палазя хвалиться всім на кутку: «оце, помилилася, не перемеріяла добре різи та й нажала дурнісінько отій грапині півкопи жита».

Ото другого дня виходжу я жати на свою різу. Коли дивлюсь, а Солов'їха вже й зайняла постать саме коло моєї різи. І вона жне, і дочка її, дівка, жне, і чоловік її з пасинком коло неї жне; бо вона вже за другим чоловіком. Вже й не знаю, як вона сподобалася тому Соловейкові! Ой, господи! Як говорить, то тільки плює словами, а не говорить! пху, пху, пху! так і обплює свою погану морду. А як іде, то запаска на ній так і роз'їдеться спереду на обидва боки, аж об землю черкається; волоче по землі, неначе прибита гуска крила.

Ото вони жнуть, а я йду, та й наскочила на їх. Іду я така сердита та й слова до їх не промовила. А Солов'їха до мене: «чого це ти, грапине, не скажеш мені «боже поможи?» Нажала тобі дурнісінько півкопи жита, а ти й добридень не скажеш!» Я плюнула та й стала поруч з Соловейками жати, та все мовчу. А Палажка знов до мене: «грапине, грапине! та хоч обізвись-бо до мене». Я взяла та й зайняла постать серед різи; думаю: цур тобі,

пек тобі! лучче я оступлюся од тебе. А вона надійшла до моєї різи та знов гукає до мене: «грапине, грапине! попова сучко! Хіба ж я не знаю, що ти вже ходила до попа на Соловейків брехати, бодай тобі добра не було! Нажала я тобі, грапине, дурнісінько півкопи... Грапине, грапине! та хоч обізвися до мене». Ой, боже мій! не лиха ж оце людина! — думаю я, та все мовчу, аж зуби зціпила. Взяла я, оступилася на самісінький край різи. А Соловейко не втерпів та й каже дівці: «ти б узяла грудку землі та заткнула своїй матері рота». В мене трохи сльози не за- капали з очей, коли вже Соловейко за мною оступається. Я не втерпіла: підвелася і тільки що роззявила рота, щоб крикнути на Солов'їху, та й полетіла в рив, бо саме коло нашої різи був глибокий ривчак з маленькою криничкою. Покотилась я в рив, а кісточка в носі хрусь! Зломила ж оце я, думаю, ногу! От тепер, думаю, якби прибїгла Солов'їха, то побила б голову серпом зверху. Напилася я з криниці води та насилу рачки вилізла з рову. Іду я по різі, та шкутильгаю. А Солов'їха вже й рота роззявила: «о, ба, грапине! покарав тебе господь! бодай була й другу ногу зломила!» Я таки й додому не дійшла; один чоловік, спасибі йому, привіз мене. Другого дня, як ішла на поле, то вже рисувала через дві різи; як своє лихо, так Соловейків обминала, щоб тільки не було між нами тієї гризоти, тієї сварки та лайки.

Зве мене Палажка поповою сучкою, а сама побігла скаржитися до попа на свого чоловіка та на пасинка. Прийшла, впала навколішки, згорнула руки на грудях та й нявчить, наче свята та божа: «оце побили мене чоловік з пасинком... так побили, так понівечили, що й господи! А все-то через ту Параску, що все підмовляє мого пасинка і чоловіка. Пасинок скинув з мене очіпок та тягав двома руками за коси, а чоловік третьою рукою скуб за коси, а четвертою бив. Так мене побили, так покалічили!» Еге! хіба ж я не бачила й не знаю, як воно було? Хоч я трохи й сліпа на одно око, але добре бачу, де що діється і як діється. Сидів пасинок на призьбі, а вона з сіней штурх його рогачем в спину. Він не втерпів та й зачепив якомсь очіпок. А вона тоді як визвіриться на свого чоловіка: «ти, сякий-такий сину! Чом ти не зв'яжеш рук своєму синові? Чом ти не проженеш його з хати? Ой, люта ж я, люта! Бий мене! ой, бий же мене!» Та все підставляє йому щелепи. Соловейко не втерпів, бо вже і в його терпець уві-

рвався, — та лусь її в щелепі! А вона як стояла, так і покотилася по картоплі! Качається, качається та голосить, і кочергу в руках держить; всю картоплю витолочила. Соловейко знов вискочив з хати, зняв руки до бога та й каже: «господи милосердний! або мене прийми до себе, або нехай вона згине!» А чим тут чоловік та пасинок винні? То вона одна винна. А ще каже, що її за коси скубли три руці, неначе в неї на голові копиця сіна або куделя вовни... Та в неї, поганої, негурт було коси, як вона й дівкою була! Було заплете ті косинята достоту так, неначе кішка позасмоктує, та й вертить лисою залізаною головою перед хлопцями. А тепер у неї голова лиса, неначе облизаний макогін! Хіба б на три руці стало по одній волосині.

Свята вона та божа! до церкви ходить богу молитися, ще й других навчає. Прийде до церкви, простелить хустку та й б'є поклони в хусточку, певно, щоб не замазати свого лоба. А виходить з церкви, то згорне хусточку, мабуть, щоб забрати свої поклони в хусточку та сховати в скриню. Оце як хоче який хлопець втекти з церкви, то вона його хип за потилицю та назад; а як котра дівка стоїть та не хреститься, то вона стулить її пальці та й перехрестить: «он дивись, де святі окопи! отуди кланяйся та хрестись». А як іде пасинкова жінка до церкви, то вона розставить руки поперед неї та й заступить їй дорогу: «не пушу! не підеш до церкви: нема в тебе дітей, нема тобі божого благословення!» А вийде до жінок, то вже й чваниться: «Щоб то я до служби божої топила й варила, як другі жінки! Чи то ж так годиться? Хоч я й нагрішу за цілий тиждень, зате ж одмолюся, як прийде свята неділенька». Знаємо, яка вона свята! Кожного року йде в Київ говіти на великдень; щороку їсть паску на печерах... Йде в печери до Києва, то ходить по кутку, кланяється, з усіма прощається: «простить, Христа ради, в чому я винна!» А йде з Києва, то ще за селом роззявить рота, готова всіх поїсти, ще за селом аж язика висолопить та вже й ладна лаятися. А вже де обід, де хрестини, — вона й там, хоч і непрохана! Сяде на покуті, неначе вона голова в селі, розпустить язика, роззявить чорного рота та й навчає: «трапезуйте, люди добрі, трапезуйте! бо це трапеза не людська, а божа: що наварили, то треба все дочиста виїсти. Трапезуйте, люди добрі!» А я сиджу, мов дурна; не можна мені за нею й словом похопитися. Вона

старша, та й годі, неначе її хто настановив навчати громадян. Сидить вона мені от тут у печінках. Я ж кажу, — хоч зараз пакуйся та й мандруй на кубанські степи!

Або оце хіба ж не кумедія? Раз мій рябий підсвинок уліз у Соловейків город, а мене тоді, на біду, не було дома. Приходжу я додому — дивлюся, а мій підсвинок висить на тину прив'язаний за задні ноги та ракотицями дереться об хворост. Я до його, а Солов'їха вже й вибігла з хати на поріг. Як роззявить рота, як покаже залізні зуби! «І сяка-така! бодай твоє поросля вовки з'їли і бодай ти вечора не дїждала, як твій підсвинок поїв мою цибулю». — А, бий тебе сила божа! Ще не чула, одколи живу на світі, щоб свині цибулю їли! Глянула я на свій город, а моєї цибулі — коли б тобі стебло; чисто все вирвала Солов'їха, вже й продала. Я кинулася до неї, а вона стоїть на порозі та сичить, як гадюка: «ой, люта ж я, люта! Не підступай, бо голову провалю кочергою та й на Сибір піду: і я пропаду, але й ти пропадеш!» І цур тобі, і пек тобі, осина тобі з твоєю цибулею на тебе й на твого батька.

Не втерпіла-таки я, пішла до попа та все дочиста розказала про Солов'їху. Од того часу, коли не вийду на город до криниці по воду, вона вже й вибігає на поріг, вже й верещить: «попова сучко! на, цю-цю! гуджа! ксс! гуджа! попова сучко!» Сама вона попова сучка, бо як поб'є Соловейко, то вона зараз і біжить до попа скаржитись. І сестра її була відьма, як і вона. Хіба не знаємо, як Василь Лобань впіймав її вночі під коровою та живцем виколов око залізякою? І тітка її була відьма, і завод їх такий поганий, та й сам чоловік її злодій! Хіба ж давно витрусили в його клуні в засторонку копу чужої пшениці, що перевіз уночі з чужого поля? І брат Соловейків злодій: украв сивого вола у Кайдаша та загнав на злодійський ярмарок у Жашків. Еге! адже ж Палажчина мати була родима відьма. Розказують, що ніколи зроду було не піде купатися з дівчатами, а все залізе в лози та й купається сама. Але раз дівчата засіли та й підгляділи, що в неї ззаду хвіст, хоч і невеличкий — завбільшки й завтовшки як два пальці. Вона вміла й клубком качатися під ноги, доїла молоко просто з стріхи, ніколи зроду не клала горсток навхрест, як мочила коноплі. Йй-богу, боюся жити на однім кутку з Палажкою. Не буду я Параска, коли вона не зведе мене з світу, а як не мене, то мого

Омелька. Хоч продавай хату й ґрунт та перебирайся на другий куток! Не можна, не можна ж мені через ту Солов'їху на кутку вдержатися! Піду в волость, попрошу громаду, щоб дала мені поле, про мене й за десять верстов од Соловейкової різи. А як ні, — то коч зараз спродуй воли, хату й ґрунт, пакуйся та й на кубанські степи!

І як мені вдержатись на селі, коли вже мій небіж Тиміш, мабуть, зовсім з'їхав з глузду та й оженився з Палажчиною дочкою, Мотрею! От тепер маю сваху саму сатану! Просить мене небіж на весілля, і Палажчина доня принесла шишку, просить на весілля. І хотілось мені піти, але я таки не пішла. Я знала, яка б мені честь була на тому весіллі: Солов'їха дала б мені отруту або дання в горілці. Мій навіжений небіж, мабуть, щоб піддобритися до тещі, третього дня по весіллі забрав музики, забрав свою рідню та й потягся до Палажки просить її до себе в гості. Потяг-таки Тиміш і мене; піду, думаю, подивлюся, як будуть вести відьму попід руки та ще й з музиками. Прийшла я та й не йду в хату, стою собі надворі. Коли дивлюся, виходять музики з сіней, гуркотить решето, бряжчать цимбали, а за музиками два чоловіки ведуть попід руки Палажку. Вона пишається та величається, як собака в човні, розчепірила лікті, задерла пику вгору, закотила очі під лоб, а запаска так і роз'їхалася на обидва боки, аж кінці черкаються об землю, ще й сорочка біліє. Як угляділа я таку мару, то, їй-богу, не втерпіла. «Ти підтягни, кажу, запаску хоч на цей раз! зглянься на свою честь. Тебе ж ведуть попід руки, мов яку цяцю!» Вона тільки їсть мене очима та сиїє. Ведуть її через село. Музики грають, собаки брешуть, а я за нею назирці до небожевих воріт та спересердя як гукону: «одчиняй, небоже, ворота, бо ведуть у твій двір саму сатану!» Палажка все мовчить, тільки синіє. Тільки що увійшла в хату, як заверещить, як засичить! і музик стало не чути. Я слухала, слухала, а далі вхопила дзеркальце та тиць їй під самісінький ніс: «подивися, лишень, кажу, на свою морду, яка вона стала од злості синя, як буз!» — та мерщій з хати. Знов розсердилася на мене Палажка. А що я таке їй заподіяла? Сказала правду в вічі, та й то жартуючи.

Але раз трохи не сталося диво: я трохи не помирилася з Палажкою. Стрічаю я Солов'їху; йде вона з церкви — така свята та божа, згорнула руки, губи тісно стулила,

аж ніби запишалася. «Добридень тобі, Парасю!» — промовила до мене Солов'їха, аж губи облизала. А я з того дива до неї на сміх і собі тихеньким голоском: «доброго здоров'ячка, Палазю!» — «З неділенькою святою будьте здоровенькі!» — промовила вона ще солодше й уклони-лась. — «Спасибі, будьте й ви здорові, Палазю!» — промовила я та й собі підсолодила голос, не знаючи, до чого то воно йдеться. — «Чи з церкви йдете, Парасю?» — спитала вона наче на сміх, бо я йшла проти неї. — «Ні, серце Палазю! Нехай уже ходить до церкви той, хто присвя-тився, а ми люди грішні». — «І чого б пак нам гніватись? Я оце стояла в церкві та все за те думала. Правда моя, Парасю?» — промовила вона наче з медом та з маком. — «Авжеж, Палазю, ваша правда, бо в вас неправди й за-воду нема!» — кажу я. — «Простіть мені; чого нам сваритися?» — каже вона, аж плаче. «Про мене, — кажу, — якби мене ніхто не зачіпав, я б довіку нікого й пальцем не заче-пила». — «Прощайте, Парасю!» — нявкнула вона. — «Прощайте, Палазю!» — промовила й я тоненько та любенько. Понявчали, понявчали солодким голоском та й розійшлись.

Того ж таки дня ввечері йду я до куми сукупними городами та бур'янами, йду та думаю то се, то те. Виходжу стежкою на крутий горбок, — зирк! назустріч мені з-за горбика Палажка: так і висунулась, неначе козак з маку. Стала, як стовп, чорного рота роззявила, неначе її хто віжками спинив. Бий мене сила божа! Я аж зляка-лась, аж назад одхилилась. Стали ми обидві, як укопані, та й стоїмо, дивимося одна на одну, неначе зроду не бачились. Вона мені перша не каже «добривечір», і я їй не кажу: нехай-таки вона буде менша, нехай-таки мое буде зверху! Жду я, що вона от-от промовить до мене: недурно ж нявкала так любенько вранці. А вона мовчить та витріщає на мене баньки. Дивлюся я — вона вже мене їсть очима; чую я — вже й мене бере злість. Стояли ми, стояли, дивилися одна на одну, надивилися, кивнули го-ловами: я плюнула на один бік, а вона на другий — та й розійшлися з того горбика. От тобі Палазя й Парася! — думаю я. — Помирились так, що миру нестало й до ве-чора. Треба, щоб у лісі щось велике здохло, щоб ми по-мирились!

А це знов розсердилася Палажка на мене, що я по-жартувала з нею, та й то не я, а моя сусідка Левадиха вигадала той жарт. Надворі була страшна спека; в хаті

душно, а я думаю: піду ж та зварю вечерю на городі коло криниці, поки син та невістка вернуться з поля. Взяла я таган, казанок, набрала трісок та сухого хворосту. Прийшла до криниці, коли зирк! — на цямрині стоїть залізне відро. Подивилась я, — відро Палажчине: я його зараз впізнала, бо знаю всі відра на кутку. Це ж, думаю, Палажка ходить до моєї криниці по воду, бо Соловейко саме тоді чистив свою криницю. А тут прийшла по воду моя сусідка, стара Левадиха. «Хто це забувся відро?» — питає вона в мене. «Та хто ж, — кажу, — Палажка! Хіба ж ти не бачиш, що відро неначе погризене зубами. Мабуть, їй не було кого гризти, то од злості погризла свої відра. Ну, та й хазяйка! Добре, що не забулась отут коло криниці своєї голови». Взяла я те відро та й кинула в кропиву: нехай, думаю, Палажка трохи пожалить литки, як буде діставати відро. Ото розклала я під вербами багаття, поставила таган, почепила казанок. Сидимо собі з Левадихою та балакаємо то про се, то про те. А Левадиха каже: «а давай пожартуємо трохи з Палажкою! облиймо бісову бабу холодною водою, як вона прибіжить за відром: може, не буде така палка та лиха». — Левадиха сердилася тоді на Палажку за те, що Палажка давала їй дулі, та ще й при громаді. «Скупаємо ж ми тебе, щоб знала, як мені дулі сукати!» — каже Левадиха. Тільки що вона це сказала, аж Палажка лізе через перелаз. Ми з Левадихою шусть у коноплі та й присіли. А Палажка присурганилася до криниці, глянула на цямрину, заглянула в криницю та й бубонить сама до себе: «де ж це ділося моє відро?» Вона туди круть, сюди верть, блиснула маленькими чорними очима по коноплях, по бур'янах. А очки так і блищать од злості, наче в гадюки, неначе з їх іскри сипляться. А далі вгляділа відро та й полізла в кропиву. Кропива жалить її в литки, в руки, а вона чухає литки та лає кропиву. Взяла вона відро, шелепаеться до криниці по кропиві та таки й мене не забула: «це, мабуть, — каже вона голосно, — ота іродова душа, Параска, закинула моє відро в кропиву!» Мабуть, догадувалась, що я тут недалечко. Я на силу всиділа в коноплях, трохи не вискочила, та мене вже Левадиха придержала за спідницю. «Їй-богу, кажу до Левадихи, нарву кропиви та простягнімо Палажку коло криниці та даймо їй доброї прочуханки та пам'ятного, щоб не забувала відер».

Дивимось ми, Палажка тричі перехрестилася, щось пошептала; вже й не знаю, чи молилася, чи відьмила, витягла відро з водою і тільки що поставила на цямрині, а ми з конопель та до неї. Левадиха вхопила її за плечі, бо дужча од мене. «Держи ж, кажу, та добре, бо буде пручатися!» Я вхопила відро з водою та й линула їй попереду межи очі: «оце, кажу, тобі од очей, щоб очиці не боліли!» Линула вдруге на самісіньку голову: «а це, — кажу, — тобі од голови, щоб не була така дурна!» А потім лину раз за потилицю, а другий за пазуху. А вона стоїть, як дурна вівця, та тільки: ух! ух! ух! ух! «Ухай, кажу, серце, ухай на здоров'ячко. Водиця холоденька, як з льодом. Це од пристріту дуже добре».

Скупали ми її та й регочемося обидві. А з неї вода аж дзюрчить і з запаски, і з підтички. Кляне вона нас і слів не добере: «бодай вас свята земля поглинула живцем! бодай вас чорти на тім світі облили гарячою смолою!» А я кажу: «поки нас чорти обіллють, а ми тебе вже й облили».

Взяла Палажка порожнє відро та й потяглася додому. А Левадиха кричить: «здорова зноси та в краще вберися! Це ми тебе скупали, щоб блохи вночі не кусали». Після того Палажка і не говорить зо мною і не дивиться на мене, а як коли стрінеться зо мною на вулиці, то обминає мене попід самісінькими тинами. Хіба ж вона дитина? не знає, що то були жарти? А як парубки колись пхнули її з греблі в ставок, ще як вона була дівкою, то вона й не сердилась. Три роки після того все хвалилася: «оце мене дурні парубки скупали в ставку в квітках та стрічках, та в червоних чоботях». А як я з Левадихою трохи покропили її водою, то вона вже й губи надула.

Коли б я пак була хоч трохи зла, хоч на десяту частку мала такі залізні зуби, як у Солов'їхи, може б, я ще й одбилась та одгризлася од неї! А то я жінка зовсім плоха, ще й недобачаю на одно око. Якби пак у мене такий язик та така вдача, як у Солов'їхи, я б дала собі ради. Та й чоловік мій, як з клоччя батіг, сказати правду. Оце крикну на його: «та піди-бо та прочитай молитву Солов'їсі! Хіба ж ти не бачиш, що вона мене їсть, як іржа залізо, що вона на мене кричить, тільки вийду на город до криниці: «попова сучка та попова сучка!» — неначе мені піп таке ймення дав!» А Омелько почухає потилицю та й не посміє через Соловейків перелаз перелізти. Вже

що б не говорила Солов'їха про свою добрість, скільки б не ходила до Києва молитись, а я все-таки добріша од неї. Я б нікого й пальцем не зачепила, аби мене ніхто не зачіпав.

Тільки я й согрішила раз на віку, як у корчмі пробила дякові голову залізною кочергою. Я спокутувала свій великий гріх, і одхрестилась і одмолилась. А все-таки не була винна, а сам дяк; і не так дяк, як та дячиха. А Солов'їха й свого носа туди-таки втисла: без неї, бачте, ніде вода не освятиться. Яка ж погана наша дячиха! Я вродилась і охрестилась, а такої поганої не бачила! Вже баба Солов'їха багато краща од неї, хоч і в Солов'їхи ніс, як за сім гривень сокира. А дячиха ж чорна, чорна, хоч чіпляй за спину веретена та решета та садови в циганське шатро: ніс, як ключка; очі витрішкуваті, як у сови; брови, як пацюки; як говорить, то сопе, наче ковальський міх; а морда неначе сажею обмазана. Куди! вже дякова чорна сучка з білими бровами багато краща. А до мого чоловіка все вишкіряє ті зубища, де не встріне. Певно, нагляділа його очі карі, темні, як терен. Було замолоду як поведе ними та моргне чорними бровами, то я аж умліваю. Та цур йому! що я згадую? Ще добре, що не чує Солов'їха, а то б зараз рознесла по всьому селі...

Раз тягнеться мій Омелько шляхом попід городами, а дячиха ходить по своєму городі та й зачепила його: сперлася на тин та вишкірила до його свої білі циганські зубища. Я беру воду з криниці та все дочиста бачу з-за жуца калини. Дивлюся: мій капосний Омелько задивився на неї та й собі показує їй зуби, ще й почав любенько балакати з нею. Вже й не знаю, де в його та мова взялася? Як до мене говорить, то тягне ті слова з рота, неначе з-під землі викопує, а до дячихи десь слова взялися! Терпіла я, терпіла, та таки не втерпіла, бур'янами та поза коноплями прийшла до їх близенько та й упала в гущавину, аж вуха пожалила собі кропивою. Дивлюсь я, дячиха до Омелька: гі, гі, гі! — та все показує Омелькові зуби. Мій Омелько й собі раденький, що дурненький, та все до неї через тин: гі, гі, гі! — і собі показує зуби. Дивлюсь я, що-то з того буде? Вони мене не бачать, а мені їх обох видно, як на долоні. Мій же Омелько такий гарний, чорнобривий, хоч уже й немолодий; оце як засміється до тієї циганки, то й зморшки на лиці попростягуються. А вона стоїть напнута білою хусточкою, морда наче са-

жею обмазана, а зубища проти сонця тільки — блись, блись! Вже, сказати правду, і я немолода, але ж і дячиха красуня — нічого сказати! Знайшов же красу мій Омелько! Коли я дивлюся, а мій Омелько приступає ближче та морг на неї бровами, а далі морг вусом... Я догадалася, до чого воно йдеться. А... ти, старе луб'я! — думаю я та й не втерпіла: встала з бур'яну й руки згорнула. Коли зирк! З другого боку, з конопель підводиться дяк, неначе стовп. Стоїмо ми вчотирьох та очима лупаємо. Дячиха ні в сих ні в тих, поздоровкалася зі мною, а далі з дяком. А Омелько все чогось шукає попід тином очима. Бачить дячиха, що прошпетилась; повернулася до мене спиною, вирвала лопушину та й потягла спідницю просто по грядках, ще й прохолоджує пику лопушиною, неначе й справді яка панія. Я показала Омелькові кулака та мерщій пішла мовчки до криниці, вхопила відра, однесла швиденько до хати. А думка моя й очі мої все летять назирці за Омельком. Дивлюся я: Омелько вже балакає з дяком, а далі обидва рушили з місця та пішли мовчки до шинку. Я за ними, та крадькома — шусть у шинок! — та й притаїлася за дверима. Слухаю я, вони посідали за столом та мовчки почали горілку пить. Глянула я через щілину. Омелько п'є та супиться, аж зморшки понабігали йому на лобі, а в дяка зуби й губи трясуться; чарка так і задзвеніла, як черкнулась об його зуби. Коли це як схопиться дяк з місця, як ухопить мого Омелька за чуприну. Так і зчепилися обидва, мов півні. Я кинулася між їх, щоб розборонити, вхопила залізну кочергу та й торкнула помаленьку дяка по голові. Йй-богу моему, що тільки торкнула! Вже й не знаю, як той череп увігнувся! Мабуть, біс батька зна, який череп на дяковій голові. Не встигла я озирнутись, аж і Палажка Солов'їха стоїть тут коло дверей, неначе з стіни зійшла. Я спересердя — пху їй в вічі! — бо знала, що вона рознесе зараз по селі, як сорока на хвості. Ще я й не встигла додому дійти, а вже мене люди перестрічають та й розпитують про дяка та про Омелька. От виріс язик у роті — довший, аніж у корови! І де вона в гаспида взялася у корчмі? І хто її кликав? От уже й справді, — де не посій, то вродиться Солов'їха! Зазнала я таки й того гласного суда! Розсипала я на його чимало карбованчиків, ще й мусила свій гріх у церкві спокутувати. А Солов'їха й тут навчає: «кайся, сестро Параско, кайся! піди в Лавру та одмолися за свій гріх!..»

Не було в мене тоді в руках залізної кочерги; їй-богу, що не побоялася б тоді і гріха. Коли б ще Солов'їсі прийшлося покуштувати того суду, щоб знала, як підвинків на тину чіпляти та чужу цибулю красти серед дня. Я ж кажу: не можна мені з Солов'їхою на однім кутку жити! Хоч сьогодні пакуйся та й гайся на кубанські степи! Оце піду, нападу на свого Омелька, — нехай продає воли, землю й хату, бо далі не видержу. Такі капосні люди на кутку, що мені не можна зроду-звіку на селі вдержатися: хоч і сьогодні гайда на кубанські степи!

II

БЛАГОСЛОВІТЬ БАБІ ПАЛАЖЦІ СКОРОПОСТИЖНО ВМЕРТИ

Люди добрі! що мені на світі божому робити! Не можна мені через бабу Параску не то що на селі вдержатися, — не можна мені через неї на світі жити. Набріхує на мене, судить мене по селу й по хуторах; як скажена собака, бігає по дворах, по хатах та вигадує на мене таке, що й купи не держиться. Що божого дня бігає до попа, до дяка й до проскурниці; в попа вже її садовлять на стільцях, горілкою частують, а мене і в сіни не пускають. Господи милостивий та милосердний! і що я людям заподіяла? Сиджу собі в хаті тишком-нишком та богу молюся. Моя стежка тільки од хати та до церкви. Я ніколи не зачепила малої дитини, за всіх молюся богу, ще й Параску, стару суку, помінаю в молитвах. А вона зате підняла на мене всю громаду; якби могла, здається, нацькувала б мене всіма собаками на селі. Тепер всі люди на селі чогось визвірїлися на мене: вже не просять мене обіди трапезувати, навіть не здоровкаються зо мною. Збунтувала проти мене весь мій рід; намовила мого чоловіка й пасинка, і його жінку, і мою дочку, що держить Тиміш, її небіж, навіть мого сина, малого хлопця. Уся рідня мене кляне, товче... Вже насилу душа моя держиться в тілі. Я не знаю, що вже далі буде. Не можна мені не те що на селі вдержатися, — не можна мені вже на світі жити. Люди добрі! благословіть мені скоропостижно вмерти! Нехай мій гріх впаде на Парасчину душу.

Чого тільки вона на мене не понабріхувала! Я ська й така, і носата, і зубата, і горлата, і задрипана, і лиса, ще й до того відьма. Боже мій! тільки до тебе здійсмаю

руки. Я собі молюся богу, а Параска бреше по селі, що я роблю чари. Чи в неділю, чи в свято йду до церкви та гляну, що в мене нечисті руки, та й зайду до криниці й помию собі руки й ноги. А Параска бреше, що я коло криниці набираю землі, нашіптую та роблю чари. Як виходжу з хати по воду, то беру відра на плечі та й починаю на сінешньому порозі: «М'яца-й-сина»; йдучи стежкою, перемолюся і «оченаш, оже еси...» і — «око на небеси, око на землі...» і «ізбави нас од лукавого святого...», а прийду до криниці, то якраз домолюся до «прийдімо поклонімось» та стану навколішки коло криниці та й кладу поклони на чотири вугли. А Параска плеще громаді, що я буцімто відьмила, кругом криниці лазила навколішки, ще й біла лобом поклони в колючки. Якби я справді була відьма, я б перше за все показала тобі, Парасю, свої чари коло твоїх воріт, а не коло криниці. Я собі, як виходжу з церкви, перецілую усі святі окна та й виходжу позад усіх, бо не хапаюся поперед усіх людей, як дурна Параска, що біжить з церкви, мов та вівця, поперед малих хлопців. Як вийду з церкви, вдарю перед порогом поклону та й двері поцілую, а вийду на цвинтар, то й стіну проти престола поцілую! А Параска усім бреше, що я відьма, бо замки в церкві цілую! Це чиста сатана, не при людях згадуючи! Не можна мені через неї, як слід, по божому закону й богу помолитися. І покійна моя мати були такі богомольні: цілували в церкві двері і стіни. Мабуть, Параска через те й мою матір зве відьмою: оббрехала мене на все село, а тепер мене й малі діти дращуть відьмою, а сусіди поробили нові двері в хлівах, ще й замками замикають на ніч корови. Отакий сором на старість, як бачите, з доброго дива!

Хоч і не приходиться себе хвалити, але скажу, що я скрізь на селі трапезую й обществую через те, що їм паску щороку в Києві в Лаврі. Так уже мені бог дав. Мабуть, Параска хоче, щоб і я заглядала в церкву тільки на різдво та на великдень, як вона заглядає. Прийде раз на рік до церкви, стане на цвинтарі та й заглядає в церкву через поріг, як той дідько, боїться ладану та хреста. Ще й піп не благословить людям іти з церкви, а вона зараз так і попре з цвинтаря, аж намітка на їй метляється! Я вже догадуюсь, чого вона боїться ладану та хреста; спитайте тільки мене. Хіба ж не знаємо, що Параска почала бодню з салом на петрівчане пушення, а на Петра

вже зосталося тільки півбодні! Не святі ж з неба приходили те сало їсти: сама тріскала цілу петрівку скоромне, аж їй було завадило, що й своїх синів годувала. Мій хлопець цілий піст носив у поле в торбині хліб та цибулю, а її сини носили сало, ще й мого хлопця оскоромили. Я своїм носом чула, що з її вивода цілу петрівку на все село смерділо вишкварками. Я вже не знаю, до чого воно йдеться! Недурно ж вона каже, що я в церкві цілююся з дошками... а я сливе все своє добро порозносила по монастирях, а чи бачив хто, щоб Параска коли в церкві обмінила свічку, подала на часточку, або найняла акахтист, або справила панахиду за свою небіжку матір, щоб чорти на тім світі не смалили її на вогні, бо вона була таки справдешня відьма. Я ладна заприсягтися і землі з'їсти, що Параска, коли не пристала на нову віру до штундів, то незабаром пристане, ще й свого дурного чоловіка потягне за собою. Недурно ж вона заглядає в церкву через поріг, мов собака через ворота, та й разу свого лоба не перехрестить; я вже знаю, з ким вона накладає. Я чула, що її сини вже зовсім пристали до штундів. Коли б її взяли в Київ та посадили на покуту в монастир, та ще саме у жнива! Або нехай лучче запровторають її на Сибір, щоб і дух її не смердів у нашому селі. Вже вона не одмолиться й не одхреститься: вхопить нечистий її душу ще до смерті. Нехай же чорти обсмалють її на тім світі, як кабаца, щоб не брехала на мене. Побачить вона! згадає тоді мене, як чорти витоплять з неї те сало, що придбала в піст.

Але цього я вже ніяк не стерплю: набрехала Параска, що в мене голова лиса. Це ж вона пече мене в самі печінки. Я не дівка тепер, не свічу волосом проти праведного сонця; мені й тих кіс не треба, що й теперечки маю аж до пояса, але навіщо брехати, що я й дівкою була лиса! Чи вона ж забула, як я колись, ще за панщини, вибігала на лан до пана позивати свого чоловіка за те, що він мені вирвав коси? Усі люди на лану бачили, як я показувала панові свої синяки, як скидала очіпок і навиягала з кіс дві добрі жмені волосся. Всі люди бачили, що я не з вівці ж його тягла, а з своєї голови. Мабуть, тільки Парасці повилазили баньки, бо не втерпіла: зараз-таки прибігла й почала брехати тому пикатому битливому панові, що я те волосся сім рік збирала з гребінця, ще й половину з містечка принесла; а як у моєї дочки була

облізла голова, то я буцімто й те позбирала та підмостила під очіпок. Так набрехала на мене панові, що той червономордий пан побив мені спину; ще й з лану прогнав.

Каже вона, що я й дівкою була задрипана, а за те забула, що я багато од неї молодша. Я ще на припічку кашу їла та гусенята пасла, а вона вже ганяла по вулицях та по досвітках за хлопцями, аж тини тріщали. Я стала дівкою, а вона ще світила волоссям, трохи не посивіла на пні. До мене, то ніде правди діти, йшли старости, так що в м'ясниці й двері не зачинялися. Я одіслала з гарбузом двадцять пар старостів, а до неї ніхто з старостами й через поріг не заглядав, доки не піддурила Омелька; та й той узяв її, мабуть, через те, що в його й тепер не всі вдома, а замолоду зовсім-таки не було однієї клепки в голові. Сама вона блудниця зроду, як і мати її була. А ще на мене кричить, що я байстрюка привела. Вона не знає, що я за того байстрюка і одпросилася і одмолилася: виходила по монастирях та по церквах, з'їла з тридцять пасок у Києві. Коли мене брав Соловейко, то знав, кого брав, тільки одна Параска коле мені очі тим байстрюком, де мене вглядить. Так уже мені допекла, так настирилась, що хоч з мосту та в воду. Нема мені де сховатися од неї, як од мух у спасівку, хоч лягай у домовину. Оце піду до священика та скажу: батюшко! не можна мені через Параску довше на світі жити; благословіть мені хоч зараз скоропостижно вмерти. Я запишу все своє добро на сорокоуст, щоб бог простив мені гріхи, та й поблагословіть мені з мосту та в воду!

Коли б Параска брехала на мене по селу, та хоч мого роду не зачіпала. А то збунтувала проти мене всю мою родину; і мого чоловіка, і пасинка, і пасинкову жінку, навіть моє чадо, мою заміжню дочку, ще й мого сина, хлопця; хоч зараз кидай хату! То було ніколи й не загляне в нашу хату, обминає наш двір десятою вулицею; перестала брати воду з криниці на нашому городі; а це колись одного дня, ні сіло, ні пало, Параска рип нашими сінешніми дверима! Як стояла я в сінях коло діжки з водою, та так і охолола: держала в руках кухоль з водою, та й впустила додолу.

А вона, як собака через тин, так і плигнула проз мене через поріг, та в пасинкову противну хату. Мені й добридень не сказала, тільки блиснула на мене здоровими вовчими сірими очима. Вскочила вона в пасинкову хату

та й дверима гуркнула, аж мені в голові гуркнуло. «На свою голову гуркай», — крикнула я на всі сіни, — «бодай ти своєю головою наклала». Стою я коло діжки, як стіна, а вона там за дверима цмокається та дзигорить, наче сорок сорок на тину. Моя душа вже чує, що Параска говорить з пасинком про мене, бо я в неї сиджу на язиці день і ніч. Я таки не втерпіла: одхилила трошки двері та й заглянула в хату. Дивлюсь я, Параска сидить за столом на покуті й обществує. Її гладке, аж пухле лице лиснить проти вікна якраз так, як лисніла морда в нашого старого пана. Та й гладка ж морда стала в Параски! як той здоровий гарбуз на баштані; та така пухка, що якби пхнув пальцем, то, здається, палець так би й загруз, як у кабанячому здорі. На голову начепила нову квітчасту хустку з червоними торочками, ще й у добре намисто вбралася. Убралася, неначе дурна дівка на весілля. Вже б давно час їй дбати на смерть та готувати ладан, намітку та воскові свічки; а вона в червоне намисто вбирається! Я й молодша од Параски, а вже сховала в скрині собі на смерть і намітку, і сорочку, і гроші на похорон, на свічки, на подзвінне, на коротви, на евангелію та на мари¹, — бодай вже на марах винесли або мене, або її, бо ми ніколи не помиримося. Дивлюся я через двері, — стіл застелений скатертю, на столі пляшка й чарка і полумисок з солоними огірками, а другий з печеним курчам. Коли я придивлюся, аж поруч з Параскою сидить мій Соловейко! Як побачила я свого чоловіка коло Параски, то трохи не зомліла. Сидить за столом і пасинкова жінка, а пасинок походжає по хаті, заклавши руки по-панськи, вибачайте, за чортзна-що. Зняла я руки до бога та вже й діла не роблю. Сиділи вони та пили, поки сонечко геть-геть підбилося вгору. Тільки що Параску виперло з хати, а я в хату до пасинка. Дивлюся, — од курчати тільки кісточки валяються під столом; пляшка порожня, а на столі валяються недоїдки з хліба, ще й гадючі Парасчині зуби видно на святому хлібі. «Добридень!» — кажу я до пасинка. — «Пили, їли з моїми ворогами, а матері й не попросили!» — та давай докоряти своєму чоловікові: «Нащо ти пускаєш ту зміюку в нашу хату, через наш поріг! Хіба ж ти не знаєш, що вона ладна мені очі видерти своїми пазурами?» Говорю я стиха до чоловіка та

---

¹ Носилки, на яких носять труну.

все наближаюся до його. А він мене як пхне, то я аж на лаву сіла, наче мене зумисне хто посадив. «То це ти мене пхаєш через мого ворога?» — промовила я стиха та налала на лаві ножа та й кажу: «не бий мене за Параску, бо пожбурю оцим ножем тобі в очі!» А він як скочить до мене, як ударить мене по щоці, а щока так і зайнялася огнем та й посиніла, як буз. Я вхопила полумисок з огірками та йому межі очі полумиском, а він тоді давай мене молотити. Господи! візьми мою душу до себе в рай. Скинув з мене очіпок, розчипив мене, вхопив за косу з одного боку, а пасинок з другого: трохи не розірвали мені голови. Я тоді кричу до невістки: «оборони мене, сякатака дочко, бо мене вб'ють!» А вона стоїть коло помийниці та на кутні сміється. Вирвалася я, вибігла з хати, хапком наділа дорогою очіпок та й пішла плачучи до дочки. Коли одчиняю двері, аж у дочки на лаві, як той гарбуз, знов блищить пухла Парасчина тварюка. Я хрюп дверима та на двір, сіла на призьбі та й сиджу. Сиджу та й думаю: це не Параска, це вже смерть моя слідком ходє за мною. Вийшла дочка та й просить мене в хату, а я кажу: «прожени передніше оту суку ломакою з хати, бо як гляну на її одутловате лице, то мені стає нудно». Коли чую, Параска виперлася з хати в задвіркові сінешні двері на город; я тоді в другі та й увійшла у хату. Ввійшла я в хату та таки не втерпіла: напала на дочку мокрим рядном. А дочка слухала, слухала та як визвіриться на мене, а за нею й чоловік її почав оступатися за свою жінку. Як причепилися до мене, як приперли мене до дверей, то я ледве втекла з хати. Приходжу я плачучи додому та з жалю розказую про своє лихо малому синові, бо вже нема мені до кого прихилитися. А воно, погане, як крикне на мене: «бо ви, мамо, самі винні, що вас усі товчуть!» Боже мій єдиний! І цей блазень забиває мені баки. Проклята Параска направила всіх дітей проти мене. Світе мій ясний! не хочу на тобі більше жити. Нехай мене лучче понесуть на марах, ніж я маю поневірятися та терпіти од своїх дітей, од своєї рідні!

Прийшла я додому, хотіла молитися богу, а мене й злість і жаль бере: не йде молитва на серце. Сіла я, підперла голову рукою та й плачу, аж у хату входить мій Соловейко. Я тоді до його: «коли твій син робить мені лихо, то вижени його з противної хати; або його вижени, аби я піду світ за очі». Він до мене й не обізветься: мо-

вчить, запекла душа, наче води в рот набрав. Коли ж ти не хочеш говорити зо мною, думаю я, то я й сама доберу способу викурити з хати твій поганий плід. Соловейко з хати, а я за сокиру та прожогом у пасинкову хату. Пасинка не було дома, тільки в хаті була його жінка. Я сперсердя кинулася до печі та давай рубать піч; розвалила їм комин, і черінь, і припічок: нехай собі вибираються, про мене, хоч на вигін. Розваливши піч, побила кочергою горшки на полиці, а далі давай різати пасинкові курчата: половину поварила, половину попекла, пообідала собі та й кажу пасинкові: «оце ж тобі московська закуція, щоб ти вибирався з хати хоч під три чорти або й далі!» Як наробить він галасу, а за ним його жінка, а за нею й мій чоловік! А я собі походжаю по хаті та оближуюся після смачного обіду. «Били ви мене, зате ж і вас побила лиха година», — кажу я та вхопила святий образ під пахву під свиту, підмостила під очіпок повиривані коси та до священника! Впала я перед ним навколішки, показала свої рани, зняла очіпок, навитягала з кіс дві жмені волосся. Витягую ті чисниці та пасма з своєї голови та й розказую: оце вискуб з мене чоловік, а це пасинок, а це невістка; оце все Парасчине діло. Од попа побігла в управу до волосного. Тільки що надходжу до управи, а звідти Параска з порожніми відрами, та й перейшла мені зумисне дорогу. Біжить проклята, прудка, як коза, а порожні відра цок та цок об коромисло. «Переходь, кажу, переходь дорогу! ноги тобі покорчить, бо я йду з святим образом під пахвою: не заподієш мені лиха, чарівнице!» Говорю до неї, а в душі мені тьохкає, бо я бачила, що Параска була в волості; а де вона помаже своїм язиком, там і святі образи не допоможуть. Приходжу я до волості, і сама хрещуся, і образ хрещу. В волості повно людей. Волосний, таки мій кум, судить людей, а десятник, москаль, куняє на лаві. Стою я коло порога, застоюю чергу, а мій кум гляне на мене скося, наче п'ятака дасть, та все судить других, а про мене байдуже. Що це таке? думаю я: я ж, здається, скрізь на селі обществую, і в тебе ж недавно трапезувала й на покуті сиділа, а ти мене не бачиш. Перехрестила я під свитою святого Миколая, вийшла сміливо серед хати та й кажу до волосного: «добридень вам! од котрого це часу ви мене ніби не бачите? Я вже обтерла ваші пороги, на дверях стоячи». Як скочить з місця волосний, як крикне на десятника! «Запри

її, сяку-таку, в холодну на три дні та здери з неї чотири карбованці за розвалену піч та п'ятого за горшки та курчата!» Я тоді до його стиха: «потривай-бо, куме; кричи, та знай, на кого ти кричиш! Я ж і в тебе на покуті сиділа...» Він не дав мені далі й слова промовити. Як торсоне мене за спину, а десятник з другого боку в плечі кулаком та й випхнули мене за поріг. Бере мене москаль за плечі та й тягне в холодну. Я бачу, що непереливки, та давай і собі кричати на десятника: «ти сякий-такий сину! чи давно ж ти постягав у мене з жердки вінки цибулі, повисмикував з-під стріхи свячене маковіюве зілля, ще й узяв сніп маку на причілку? Я ж тобі й слова лихого не промовила!» А він як пхне мене в холодну, я так і впала на соломку, ще й образ впустила додолу. Боже мій! що то таке діється на світі? Мене усе село поважає, передо мною сам дяк знімає шапку, а вони мене закидають у свинюшник з барлогом. Я схопилася та давай спересердя стукати в двері. Стукаю в двері та кричу; коли схаменусь, аж я стукаю не кулаком, а святим образом. Чи з переляку, чи вже й не знаю од чого, стукала я образом, доки образ не розсочився пополювині. Як глянула я на свій гріх, то трохи не зомліла. Поцілувала святого Миколая та давай тоді лупити ногами в двері. Трохи дверей не висадила, а таки свого добилася: мусили мене випустити. Прибігла я додому як несамовита, коли гляну в скриню, аж проклятий москалюга заграбував мого добра в скрині на десять карбованців; і нову плахту, і запаску, і памітку, що держала на смерть, ще й сувій полотна! Пропало моє добро, ще й новісіньку сокиру Соловейкові пощербила. Ой, господи! це вже, мабуть, швидко страшний суд буде, що таке лихо діється на світі. Б'ють мене, молотять, місять, рвуть на мені коси, наче на святій Варварі. Я вже тепер великомучениця, та й годі. Коли б уже господь милосердний прийняв мою душу до себе. І де та смерть моя забарилася? Якби я не знала, що мене поховують на собачому кладовищі, я б давно сама собі смерть заподіяла. Але вже довше не видержу: не можна мені через людей віку дожити. Буде вже з мене синяків! Тепер я й справді лиса, бо обірвали мені на голові все волосся. Ще й гріх прийняла на душу: як гляну я на святого Миколая, на ту розколіну через самісіньку борідку, то й думаю, що мені за мої гріхи зостанеться тільки скоропостижно вмерти. Нехай уже Параска живе на сві-

ті, а мені нема місця на землі: мені вже дорога просто до бога.

«Оженю я свого сина Петра, — кажу я до свого чоловіка, — я вже стара, нездужаю робити; та й ти вже старий; нехай за нас роблять діти, а ми вже будемо одпочивати; мій син ще зовсім хлопець: тільки що минув йому вісімнадцятий рік, а я візьму невістку старшу за його, то вона працюватиме за себе й за мене». Ото й причепилась я до хлопця: оженися та й оженися. Він мене й послухав: взяв Олену, старшу за себе. Невістка, правда, спочатку мене слухала, а далі як розібралася, то неначе сказала. Я посилаю її в поле, а сама порядкую в хаті, а невістка каже, що я нічого не роблю, та давай мені докоряти: «оце, каже, вивернусь і собі, мамо, рядом з вами у садку та спатиму до вечора». Я давай навчати невістку: «то ти, вража дочко, таке матері говориш? Мій син ще в'юноша, а в тебе вже коси посивіли; ти здорова, як корова, то й повинна робити за себе й за матір». Як визвіриться вона на мене, а син за нею! Я розсердилася та як держала кочергу в руках, та й махнула, щоб од неї одбиватися, та якось і зачепила невістку по руці. А вона каже: «тепер же, мамо, коли ви мені поперебивали руки, то їдьте самі на поле з Петром, бо я не поїду». Воли вже стоять запряжені, стоять та й стоять, а невістка сидить собі, згорнувши руки. Стало мені шкода худоби; поїду, думаю, на цей раз на поле та покажу синові й невістці, як стара мати працює. Сіли ми з сином на віз. Син поганяє та мовчить, а я все його навчаю та навчаю. Виїхали ми за царину. Син усе мовчить, як німий, коли б словом до мене обізвався, а я все навчаю, як діти повинні слухати матір, як бог повелів в святих заповідях шанувати і чтити батька й матір. За возом ідуть на поле дівчата та хлопці, а я їм розкажую за сина та невістку, щоб і їх, дурних, навчити, як треба шанувати своїх родителів, бо й вони ще дурні в'юноші. Коли це мій син як крикне, мов скажений: «мовчіть, мамо, бо, їй-богу, скочу з воза та й вернуся додому». Я розгнівалася та й кажу: «коли ти мене гніваєш та не слухаєш, то ти не мій син, а бісів син, а твоя жінка не моя невістка, а чортова дочка». Виїхали ми вже на поле, а я все-таки не мовчу та навчаю, бо я ж мати — маю право. Мій син як схопиться з воза, як крикне: «вставайте, мамо, та йдіть собі додому, а я сам поїду в поле». Я собі сиджу та й кажу: «не діждеш

ти, вражий сину, щоб стара мати слухала блазня; в тебе ще на губах молоко не обсохло». Син ухопився за полудрабок та давай перекидати воза. «Потривай, кажу, я докажу тобі, що я старша!» Та й вчепилася руками й ногами за полудрабок та якось і вдержалася. Він зайшов з другого боку та знов перекидає воза. А я вчепилася у другий полудрабок та таки вдержалася. Торсає він воза, аж в мене кістки торохтять. Він кинувся до волів, випряг воли з ярма та й погнав додому. Я сиджу на возі, та й зняла руки до бога: ой, боже мій милостивий! Спасе мій! Богородице діво, радуйся! Отче наш, батько наш! Що ж це далі буде на світі, коли син знущується над матір'ю. Мабуть, увечері буде страшний суд! Сиджу я на возі та од сліз уже й полудрабків не бачу. А тут, на сором мені, люди йдуть на поле та ще юрбами, неначе їх сатана нагнав зумисне, щоб подивитися на мій сором. Пройшла й Параска з граблями та сміється, ще й докладає: «поганяй, бабо, та держи цабе, бо перекинешся!» Вивіз мене лукавий син, неначе на сміх людям, та й покинув серед шляху, як ту старчиху, за царинюю. Встала я з воза та й думаю: «коли син покинув воза серед шляху, то покину й я», та взяла торбу з хлібом та й собі вернулася додому. Годуй дітей, піклуйся коло їх, навчай з ранку до вечора, а вони кажуть, що я їх лаю з ранку до вечора. Потривайте ж! думаю я, коли ви вивезли матір за царину на сміх людям та й покинули на великому трахту на розпутті, де ховають вішалників та шибеників, то й я покину вас. Я пожалілася своєму Соловейкові, а він усе оступається за дітьми, та ще й вилаяв мене.

Потривай же ти, Соловейку! думаю я; я ж тобі оддячу ще й на цім світі, коли ти тягнеш руку за Параскою та за моїм лихим родом. Коли ви всі мене товчете, як макогін макітру, як рубель качалку, покину я свого чоловіка, свій поганій рід, своє село та піду в світі по монастирях. Вхопила я торбу з сухарями, вдарила три поклони перед образами та й кажу до чоловіка й до рідні: «прощайте навіки! тільки ви мене й бачили. Я за вас молилася богу, а тепер піду в Київ та прокляну вас, і Параску, і все село». Поклонилася їм сливе до землі та й майнула з двора, і хліб незжятий покинула на полі. Вийшла на гору за царину та й не оглянулася: не жаль мені села, хоч би його й свята земля поглинула. Пішла я в Київ, одговілася; пішла до Почаєва — одговілася, знов верну-

лася до Києва та по тижню сиділа в кожному монастирі; з Києва потяглася понад Дніпром лугами та дібровами в Ржищівський монастир на храм, а потім в Корсунський, а з Корсунського в Богуславський на одпуст, а звідтіл в Лебединський паняньський знов на храм. Іду собі лугами, берегами та зеленими лісами. Надворі літечко, ясно й тепло, як у вусі; скрізь пташки щебечуть. Прийду в монастир, — народу сила! дзвони дзвонять, наче музики грають. Скрізь мене приймають та вітають, як божу странницю. Як згадаю було, що моя рідня за мною плаче, то мені аж на серці весело; а раз аж сама трохи заплакала, так розжалобилась! Нехай же, думаю, тепер мій чоловік попосоває горшками в печі, коли злигався з моїми ворогами. Ходила я по монастирях та по церквах до холодів, доки не обносилася. Чую, вже моя душа зовсім прохолола; на серці стало, як надворі після покрови. Я й повернула тоді до свого села. Приходжу я до свого двора. Як угляділа мене моя рідня, то так і повибігала вся з хати. Невістка вибігла, одчиняє мені ворота; мій Соловейко кинувся до мене та давай плакати; пасинок плаче, син плаче, невістка плаче; кажуть, думали, що вже мене й на світі нема. Іду я в хату, собаки спинаються на мене та, їй-богу, лижуть мені руки. Прийшла я в хату, сіла під образами на покуті, роздаю всім кипарисові хрестики та пляшечки з почаївською водою. Невістка застелила стіл білою скатертю, поклала на столі хліб та сіль, бігає по хаті, як курка з яйцем; я всім розказую про святі монастирі. Тепер я бачу, що знов обществую, та й давай усіх навчати: «бачте! плачете за мною, а лихо робите; сьогодні садовите мене за тесові столи, а завтра, мабуть, знов будете за коси скубти, а мого лютого ворога, Параску, за столи садити. Люди облесливі, як ті собаки: і хвостом крутять, і зуби вишкіряють!» Чую я, почали благовістити на вечерю, бо тоді була субота. Наділа я білу сорочку, завертіла голову наміткою та йду собі через город до церкви. Тільки що я вийшла на город, коли гляну, аж Параска бере воду з моєї криниці. Глянула на мене та як роззявить свою вершу, як гавкне на весь город: «чи вже знов оце прибудилася до села, прибуду, волоцюго! Я думала, що вже й ворон твоїх кісток сюди не занесе, що вже тебе й на світі нема, та оце беру воду з твоєї криниці. Чи й за границею тягалася, волоцюго, чи тільки по Одесі старців водила?» Як побачила я Па-

раску, та й не стямилась; як кольнула мене колька в печінки, та од того часу коле мене та й коле. Вже й свячені миколайки пила, вже й маковійовим зіллям підкурювалась, нічогісінько не помагає. Од того часу, як тільки де побачу Параску, то мене зараз кольки колють і в грудях, і в животі, і в печінках, так що й дихать не можна. Мабуть, то не Параска брала воду з криниці: то нагла смерть моя стояла коло криниці, бо мені разом світ замакітрився, а Параска зникла, — не знаю, де й ділася, ніби в криницю шубовснула. Од того часу я вже ледве дишу, ледве ходжу: штрикає мене колька день і ніч. Не можна, не можна мені довше на світі жити. Про мене, нехай майстри й сьогодні роблять домовину. Я вже не живу, а тільки мучуся, стогну та тихо молюся: «ослаби, остави! одпусти, прости й припусти; присунься й одсунься; прикотись і за село поза цариною покотись, однині й довіку!» Благословіть мені наглою смертю вмерти!

1874 року.

Прислів'я та приказки

На панщині конопельки тіпаєм, а прийдем додому — голі плечі латаєм.

*

Білі ручки чужу роботу люблять.

*

Сама земля панові не родить — мужик робить.

*

Пан не жне, не косить, а жупан носить.

*

Пану і в будень свято, а в мужика і будень однято.

П. Мирний
1849-1920

Л О В И

I

и чули: Костенко жениться?

— На кім?

— На Гирівні.

— На Гирівні?

— На ній.

— Що ви? Коло неї ж його старший брат падав.

— То біля старшої, а цей на меншій.

— Що ви плетете? На якій меншій? Одна ж тільки й є, чорнява, круглолиця, мов місяць уповні.

— Знаю, знаю. Не на цій; є друга менша. Білява, невеличка, пичка гостренька, як у лисички, сама бігуча, як живе срібло.

— Та що ж це я її не знаю?

— І повинні не знати, — її не було дома, в інституті вчилася.

— Як же це так: менший перебіг дорогу старшому?

— А що ж? щоб рід не розходився!

— Та ви жартуєте?

— Добрі жарти, як в неділю вінчання. У генерала карети прохали молодих до церкви везти. Сам, кажуть, обіцяв бути... пішли наші вгору!

Отак розмовляли городяни великого міста П. по всіх хатах, вулицях і майданах, дивуючись тому несподіваному весіллю. Про те весілля гомоніло й старе й мале, й убоге й заможне; всякому те весілля чогось застряло в зуби, всяке судило про нього по-своєму.

Одні казали: великого, бач, щастя запобігла — пристава з часті! І вдень не їж, і вночі не спи, та все ганяй, як скажена собака, виваливши язика.

— А вона, вона що за цяця? — гуділи другі, — дивіться, велика пані! Що в інституті була, то й велике цабе? А що є за нею? Що бере він в придане? Злидні ж невилазні; тільки й того, що личенько красне!

— Та все ж вона йому не рівня: вона значного, хоч і зубожілого роду, інститутка, а він попенко, десь під школою тинявся, був попихачем, був і в сторожах, у москалі ходив і там не погодився; ніде дітись — у поліцію... Та й там вплив через те, що одній барині на цегельні робочих усмирив. Оце не віддасть бариня плати, піднімуть гвалт робочі: як же це та через віщо це? Зараз за Костенком у часть. А той старається і аж із шкури лізе та барині догоджає. Зате сама в губернатора лазила місця прохала. Знаємо ми!

— Та що ви знаєте? — гарячилися його заступники. — Ви знаєте, що якби не він, то й справді бунт би був? Знаєте, хто такі між робочими були? Які «цидулки» по городу розпускали, збори збирали та книжки читали? Отож він все вислідив та видививсь! Одного схопив, другого спіймав, — ого! — зразу відбив повадку тим злочинцям на цегельню встрявати, робочих на все лихе навчати... Тепер, не бійсь, і бариня не жаліється, і робочим добре... Ви знаєте, що він перший у поліцмейстра «на щоту»? Жандарм ним не нахвалиться, прокурор всякі таємні діла йому припоручає. Та що казати? А перша жінка хіба не інститутка була?

— Та звідтіля ж, з інституту... Багато щастя зазнала

в його батька на селі, коровам виносячи та овець доячи! — аякже, знаємо! Знаємо, як і безпам'ятну в «чахотці» сюди привезли та замість ліків лист вексельного паперу підсунули. Знаємо, як після смерті й домок продався. Не чого ж то ми так і вгору тепер скачемо, що жінчині грошики в кишені ще бряжчать! Тисяч з п'ять такі перепало... не багато тільки зосталося!..

II

Молоді не чули того гомону та й не дослухалися: вони були такі щасливі обоє! Йому двадцять сім літ, а їй всього сімнадцятий пішов. Другий місяць пішов, як він овдовів, не нажившись, а намучившись за першою жінкою, слухаючи її щоденні бухи та дивлячись на її страждання. Як йому тепер не задивитися на пишну вроду, що, наче квітка рожева на зорі, розпускалася? Намучене серце шукало другого, де б відігритися, натруджена душа бажала тихого щастя та затишного спочинку... Не дивно, що вона зразу запала йому в око, коли він її углядів.

А їй всього другий місяць минав, як з інституту, де в глухих німих стінах самотня думка малювала їй срібні брязкучі шпори. До того в нього й брови чорні, й вусики невеличкі, й личко молоде та веселе, усмішка не спливає з його червоних уст, жарти так і сипляться з рота, і танцюристий, — не взяв його кат! Чи й заспіває, все то веселі та жартівливі пісні!

Не вітер-буря в темному лузі хилить тополю: веселе слово вабить, чарує дівоче серце! Не зоря ясна темної ночі в небі грає, дівоча врода пестить та гріє похмуру душу!

— Серце Орісю! — шепоче він стиха, заглядаючи в її очі, — ганяючи за злодіями, висліджуючи злочинців, мені приходилося в такі темні ночі блукати, руку перед собою наставиш — не бачиш! Та що та темнота, як порівняти її до твоїх зрачків? — день білий, світ ясний!.. У твоїх очах тільки нічого не видно, серед їх темноти я б заблудився.

— Заблудився б? — лукаво шурячись, питає вона, — та не бійся, не куди — до мого серця приблуdivся! — і, червоніючи, як та квітка, схиляє свою голівоньку на його плече.

Він нестямно кинувся. Гарячий поцілунок перервав їх

розмову. Спалахнули її чорні очі, і, обвиваючись білими руками кругом його шиї, вона шептала:

— Грицю! Я бачила тебе раз на пожежі, як ти там порядкував... Тепер знов пожежа: горить моє серденько трудне, горить-палає. Наложі свою руку на його, затопчи огонь той палючий.

Він слухняний припав до неї і, мліючи в її обіймах, думав: «Інституточка! Институточка! Чиста та неповинна, як та дитина!»

В неділю вони побралися. Орлом сизокрилим стояв він на шлюбі й думав: «Ще за всю мою службу не довелося такого злочинця піймати, як це біля мене... Держіться ж тепер, гупої ночі, діти! Не сховаєтесь від мене й під землю — й звідти вас видеру й виведу на світ просторий: такого звіра заповонивши, всіх вас полоню!»

А вона? Що вона думала? Як та голубочка полохлива, вона стояла біля нього й тільки коли-не-коли скоса стріляла очима на високого та бравого офіцера-артилериста.

III

Минув тиждень — тиждень солодких поцілунків, палих обіймів, нестямного весільного щастя. Вони жили в часті, й за той тиждень не раз його відривали від неї задля якихось таємних діл, тихого шушукання та заговорів.

— Що там у тебе за діла такі? — питає вона.

— Діла, серце, таємні діла. Треба знати, що й під землею робиться.

— Невже й про те треба?

— Треба. Коли ми у людську душу залазимо, у людському серці читаємо...

— Та невсе ви такі всевидючі? — перебила вона його.

— Такі.

— Знаєш, що і в моєму серці заводиться?

— Знаю, Орису. В твоєму серці живе один чоловік, що незабаром поліцмейстром буде. Швидко тебе, моя горличко, одну покину.

— Мене? Надовго? — злякано спитала вона.

— Ні, доле. Може, з тиждень сама поживеш, подумеш, поки я вернуся. А там... а там?!

— Тиждень! — як не плаче вона, — що я робитиму той тиждень? Я й умру з туги!

— Не вмирай, моє щастя, поліцмейстершою будеш, — знаєш, поліцмейстершою?

— Куди ж ти поїдеш?

Він задумався.

— Одного злочинця ловити — великого злочинця, що за ним от вже цілий рік усі ганяють та не спіймають. А я вислідив, я спіймаю!

— Коли ж так, то й я поїду. Поїду до подруги на село. Вона мене скільки разів вже закликала, та я все не зберуся. А тепер поїду. По чавунці недалеко тут, всього друга станція буде.

— І гаразд, серце. Я тебе на вокзал проведу, а звідти й сам махну.

— Я недовго буду: день-другий погуляю та й назад вернуся. А ти мені все розкажеш, що ми будемо робити? — жартівливо запитала вона.

— Я й так знаю, що ви будете робити.

— А що?

— Ось що! — він кинувся до неї й загородив її уста гарячими поцілунками.

— Не правда, не правда твоя! — весело гукала вона, лукаво посвічуючи очима.

IV

Пообідали, полягали спочивати, бо ні їй, ні йому не доведеться цілу ніч спати. Їй треба до подруги їхати, а йому на лови збиратися. Вона тільки на хвилину в свою хату побігла, щось написала, кудись послала й мерщій лягла спати.

«В дорогу збирається», — думав він, лежачи на ліжку з закритими очима. Дрімота його стиха колихала, — тиха, спокійна дрімота недавнього сім'янина, щаслива дрімота молодого. «Хай збирається, провітриться, погуляє. А я тим часом своє діло справляю... Добре, що не допитується, куди їду, чого їду? Нащо їй те знати? Молода та жаліслива, вона, певно, пройметься жалем до тих, на кого ми тенета розставляємо, почне заступатися, прохати... як перед нею вистояти? Краще, що не допитується!.. Хай не знає її добре серце, як нам приходится дітей від сім'ї відривати. Ох, гірка та невесела ти, наша доле! На сльозах людських заснована, на щасті других збудована!.. Гм... Чого ж це я кисну? Он прокурор хвалився, як цих

двох спіймаю, буде губернатора прохати, щоб зробив поліцмейстром... І депешу мені припоручив... Ось вона тут у кишені... Сьогодні вони повинні бути. На сьогодні всім гостинишникам наказано зараз дати знати, хто й чого приїхав... Не втечете, голубчики, моїх рук, не втечете... Ось тут будете у мене. Нічого мені далеко за вами забиватися, хоч я й похвалився їй, що поїду. Хіба не можна збрехати? Як вернеться, ото здивується, що я дома!.. А як вона здивується, коли... От коли бі!.. Тоді буде зовсім інша річ. Не буде моя Орисенька пішки ходити, свої ніжки бити... Будуть її пожарні коні, як ті змії, носити. Пожарні коні... а на них моя квіточка скачел!..»

Він, усміхнувшись, заснув. А вона, крізь сон почувши, що посланець вернувся, тихо знялася й мершій вискочила до нього в другу хату. Незабаром вона вернулася з невеличким шматочком рожевого паперу, прочитала на ньому вголос: «Буду»; приложила до уст, гаряче поцілувала те «буду», згорнула папірець, ткнула його під серце і, стиха положившись на ліжко, міцно заснула.

V

Увечері він провів її на чавунку.

— Як-то ти будеш сама їхати, серце?

— Чого сама? А то людей мало? — спитала вона, очима обводячи прохожих.

— Та все чужі та незнайомі.

— От ще вигадай — чужі! Не з'їдять же вони мене? Треба до всього привикати!

Йому так легко стало на душі... «Треба до всього привикати, треба», — кублилося в його голові, як він виводив її до вагона. Проїжджі задивилися на неї. Він чув, як вони шепталися: — Хто то така? Та й вродлива ж! — Він, радий, гордо вивів її й прилюдно розцілувався, — знайте, мов, чия: моя — й більш нікого!

Він вернувся в часть не голубоньком тихим-буркотливим, як видавав себе біля неї, а круком хижим. Туди піти! Те зробити! Того привести! Тому на засаду стати! Так і сипав він наказами й приказами.

Всі, тіпаючись, бігали побіля нього, слухали його наказів. А він всміхався сам собі, дивлячись на ту біганину. «Щасливий і могутній!» — думалось йому.

Зробивши розпорядки, він сів біля паперів. Багато

набралось їх за той тиждень, що прогуляв він. — Ого! — мовив він стиха й почав купу ворушити. Пись!.. черк!.. Перо його гарчало, мов сердилося, папери летіли набік.

Довго він возився з ними. Скінчивши, встав, розправив натружену спину, взявся в боки руками і, мов той комедіанщик, повертався на всі боки; потім глянув на годинник.

— Дванадцять. Ого-о! Ще година, й поїзд прибуде, а з ним і моє щастя приїде, — мовив він і позіхнув. «Лягти поки що прикорнути», — подумав і ліг.

Перед його закритими очима заходили легкі та щасливі думки. Вона там з веселою подругою щебече, а він тут з приїжджими возькається... Милії гості! Несподівано ждані! Пожалуйте! Пожалуйте!.. Несіть мені мій почот і славу...

VI

— Ваше благородіє! — роздалося над його вухом.

Він кинувся; перед ним, мов верства, витягся десятник.

— Від Хвольсона посланець прибіг... Каже-говорить: два пасажири якісь приїхали, заперлись і не хочять себе назвати.

Його очі загорілися... Слава богу!

— Хто там? Всі за мною, — гукнув він, — побігти до жандармського ад'юганта!

Через півгодини вони були в гостиниці в Хвольсона.

— Де? В якому номері? — гукає він, брязкаючи шпорами.

— В осьмому, — відказує номерний.

Підійшли до номера. Він стукнув.

— Одчиніть!

— Хто там? — почувся голос з-за дверей.

— Одчиніть!

— Йди до чорта!

— Одчиніть, а то буде гірше.

— Не одчиню.

— Бий двері! — розсердився він.

Чорний, як циган, десятник примчав з дровітні дубову довбню, підійшов і, замахнувши, гепнув у двері... Загуло, наче грім по коридору, посипалася глина, вапно.

— Бий дужче! — гукає він.

— Раз! — знову гепнув десятник. Затріщали пази в дверях, одна дошка вгнулася всередину.

— Два! — скрикнув він удруге... Полетіли тріски в хагу.

— Три! — двері розскочилися.

В хаті було темно, тільки крізь шибки вікон виднілося чорне небо з блискучими зорями та по улицах ліхтарі миготіли.

— Світла! — першим стрибнувши в номер, скрикнув Костенко.

Принесли свічку, й за нею повходили всі. Посеред хати стояв високий та бравий чоловік в офіцерській одежі, а біля нього, наче лебедонька біла, Оріся.

Жандармський ад'ютант глянув на Орісю, мугикнув і промовив:

— Ну, с такими преступниками мне нечего делать, — вручаю их вам... До свидания!

— Бач, який! Дурив мене: казав — з города поїду, та й збрехав! — граючи очима, промовила до нього Оріся.

А він, як стояв, так і посунувся! Якби не піддержав його десятник ззаду, певно розбив би собі об долівку голову.

На другий день по всьому городу, наче в барабан били, гомоніли люди про ті лови. Одні насміхалися, другі жалкували. А ввечері в городському саду стояв такий гармидер, що й музики не чутно.

Аж ось між купою людей, на стежці до двірця, показався Костенко під руку з своєю Орісею. Він був чогось трохи блідий, а вона, склонившись на його плече, обводила приязно всіх очима.

— Та й збрехали ж знатно! — промовив хтось, і всі витріщилися.

— Ну, кому б таке плести? — дивувалися городяни, любуючись, як вони в парі не пішли — попливли під двірць.

— То все ті злочинці... Доїде ж він їх тепер, доїде! — хвалилися його заступники. Та не вгадали. Від того часу Костенко більше не ходив на лови... Незабаром його зроби́ли поліцейстером...

М. Кропивницький
1840-1910

ОПОВІДАННЯ ЗАПОРОЖЦЯ НЕПЛЮЯ.

*(Уривок з драматичних картин «Невольник»,
дія III, ява I)*

Давно це було, — ще як я жив на селі, та чу-макував з своїм дідом, а мого батька тоді ще не було на світі... Ото справили ми дванадцять возів, та накупили дванадцять пар волів, ще й дванадцять батогів, — спорядили настоящу чумарку. Поїхали ми на Дін по рибу. Тоді шляхів ще не було, так ми майнули манівцями, навпростець, через ліси та через бори, через Туреччину та через Шляхеччину. Приїхали на Дін, аж риби нема, — самісінькі раки! І — лишенько! Що тут вдіяти? Стали ми радитись; я й кажу дідові: накупимо хоч раків, бо як же таки, кажу, порожнем вертатись? «Добре, каже, синашу!» І накупили ми тих раків аж три макітри й чотири пляшки, набрали повні ущерть ящики, заткнули затичками й поїхали. Ідемо

день, їдемо й другий, аж третього дня приїздимо до порома. Поромщики за переправу заломили таку ціну, що й раки не варті того. А мій дід дуже розумний був — бо бував таки у бувальцях! Зараз ударив себе клепом по лобі, аж гуля йому вискочила між очима, завбільшки з кулак. Діло ж, братця, таке голівне, що треба було поміркувати. Ото, кажу, як почав мій дід думати, як почав думати, — а думки ті так і сідають йому на лобі, як чиряки! Та думав він либонь з тиждень, а далі й каже: «Ось що ми зробимо: вози на цім боці продамо, а волів і раків переженемо уплинь». Як сказав мені це дідусь, — так я з радощів аж затанцював і такого гопака угрів, що аж потилиці п'ятами достав! Зараз продали вози, а волів та раків погнали уплинь. Воли ж поплили, а раки пірнули. «Нічого, — каже дід, — вони на тім боці виринуть». Ото, переплили ми річку, та й посідали на березі, — ждати тих раків... Сидимо до сніданку — нема; вже й обідня пора — нема; стало сонечко звертати на полудень, далі й на спочинок, — а наших раків нема та й нема!.. Аж це мій дід зопалу як закричить, як затупотить! «Сякий-такий, — присікався до мене, — нехай вже я думав та голову морочив, — ти ж, каже, бісів сину, байдики бив; і чи вже ж таки не можна було догадатись, щоб поналигувати тих гемонських раків?» «Еге, — одказую, — тепер я й сам бачу, що треба було!.. Мудрий лях, кажу, по шкоді, — як коня вкрали, то він тоді й стайню запер!..» Ну, нічого робити, — повставали ми, заняли волів, взяли торбинки на плечі та й потягли. А тут ще мені притичина трапилася, певно щось наврочило, бо вже ж недаром сказано, що як піде на лихо тобі, то біда до біди так і липне, як реп'ях до кожуха! Так, кажу, біда сталася, — зовсім підбився так, що й не можу йти. Сів я на шляху та й плачу. Тут, спасибі, дідусь став мені в великій пригоді. «Дурню, — каже, — не знаєш, що робити? візьми ноги на плечі!» «Тю, — кажу, — я й не догадався!» Як схоплюсь я, та себе за ноги!.. Скинув їх на плечі — зараз мені полегшало! Довго ще ми йшли, аж гульк! — приходимо додому. А тут бог нам дав радість: батько мій на світ народився. І такий бравий хлопчина, та такий балакучий. Наділа мати на його сорочечку, штанці; вибіг він нам назустріч, поцілував діда у руку, а мене як ухопив за чуба, як почав бити, як почав м'яшкурить! Звісно, батько, — то вже й зна своє діло, я вже йому мовчу — одно через те, що батько,

а друге і від радощів, що він на світ народився!.. Добре тому, брата, у кого хоч пізно та народиться батько; бо перш-якось аж чудно було: йдеш вулицею, — а люди й питають: «а де ж, парубче, твій батько?» Тепер вже усе село знало, що й у мене є батько, — хоч він і після мене народився, та все ж таки є! Ото, кажу, прийшли ми до свого двору, аж дивимось — двір наш такий великий та просторий став, а ворота такі широченні, що скільки б возів поруч не їхало, то не зачепилися б... Увійшли ми в хату, — дивимось: тільки й старого у хаті, що піч, а то усе нове! На стінах хмари та ліса, а на стелі небо, і сонечко так сяє, що як глянеш на його, то аж сльози потечуть з очей! Спасибі сусідам, — добре підновили хату! Ото дід зараз почав порядкувати: наварив олив'яних галушок та залізних пампушок, а мене послав скликати сусідів на батькові хрестини. Накликав я сусідів тих повнісіньку хату. Як тільки увели батька у хрест, то й почали ми з дідом гостей частувати, — дід біля столу, а я коло порога. Котрий ухопе галушку чи пампушку, — то й біжить мерщій до порога, щоб запити юшкою, а я зараз його й почащую макогоном по потилиці; хміль йому вдаре у голову, то він так сторчака й дасть! Та так усіх уконтентували, що декотрі й навіки там заснули, а інші ледве-ледве другого дня прочумались...

ПО РЕВІЗІЇ

(Етюд в одній дії).

ЛИЦЕДІЇ:

Василь Миронович, старшина.
Севаст'ян Сават'йович Скубко, писар.
Риндичка, стара баба.
Гарасим, її свідок.
Пріська, солдатка.
Сторож при розправі.

Діється у розправі.

Середина великої хати. Стіл, покритий зеленим сукном, на столі каламар, щоти, велика книга і скільки бумаг. На вузлі столу лежить пакет, запечатаний двома печатками; далі з другого боку невеликий стіл, на ньому три книги, каламар і бумаги, біля столу стул. На стіні календар, біля вхідних дверей шкахва з бумагами, лавка.

Сторож (*сидить за столом і роздивляється на щотах*). Ну й як той писар може викласти усяке діло на оцій видумці? Вже я скільки разів придивлявся та ніяк нічого не второпаю. «Оце, каже, сімдесят копійок!» «А оце руб десять, а оце дев'ятьдесят п'ять», і наговоре, наговоре та чого грошей, що й в тиждень, здається, не перелічив би! Отже він: цок! цок! Цок сюди! цок туди! І носа не вспієш висякати, як він вже й полічив! Що то воно, подумаєш, наука, до всякого діла добирає способу. Його, мабуть, вчено десь не близько: він каже, що він десь аж з-під Чигирина, ну, а я так думаю, що він і за Чигирином бував. Та то ж голова така, що й хто його зна, де вже єсть розумніша; кого не спитав, увесь мир каже, що з такою головою можна й до станового доступить! Ну, а я так думаю, що він і перед справником не здригне. Тож як почне розказувать, де він тільки не бував і чого він не видав, так тільки рота роззявиш. Агличана він тобі бачив і в Києві був аж двічі, і за морем-окіяном, де живуть пєсиголовці, і туди його носило!.. Бував і в тих землях, де свині більш від нашого вола... звісно, як чоловік бувалий розкаже тобі, то так увесь світ і побачиш перед очима, як на долоні!.. Он, як я, так далі Ялисавета не бував, так мені здавалось, що за Ялисаветом вже недалеко кінець світу. Ану, чи вищитаю, скільки мені зосталось день до го́да? А скільки ж у году день? Чи буде з двісті, чи, мабуть, ні? Ну, оце нехай буде від водохрєща до пушення. (*Кладе на щотах*). А оце від пушення до великоднєя, а оце до зелених свят, а оце до покрови... Так що ж? А все-таки воно нічого не показує! (*Встає*). Ні, мабуть, коли не піп, то не микайся і в ризи!.. Підмести ще хату абощо. Та й нудна оця робота сидіти у розправі цілісінький рік! (*Мете хату*). Чи загляне хто-небудь сьгодні в розправу? Ще удосвіта якийсь чоловік приніс бомагу від посередника, чи що? Ждав, ждав розписки, та з тим і поїхав. Іди, каже, пошукай писаря, або сам розпишись. Еге! Добре тобі казати: «розпишись!» Отже, здається, і невелика штука повести пером по бомазі, одначе хоч ти мені пальці повідрубуй, не напишу!.. Вже я скільки разів націлявся написати: украду оце шматок паперу, та й почну виводить пером по бомазі, здається, так, як і писар, і перо умочу в чорнило, і налагодюся якраз так: чирк-чирк, а воно чорт батька зна що виходить!..

Входить старшина.

Старшина. Щоб через півгодини коні були перед порогом! Чуєш? Щоб мені по щучому велінню! Мені треба беззпременно сьогодні їхати по ревізії в Чубаївку та Васи́лівку...

Сторож. Та коні аж у степу, на паші.

Старшина. Ну так що?

Сторож. Так це за ними бігти?

Старшина. А ти як думав? Що це тобі, первина, чи як?

Сторож. Та воно...

Старшина. Знов начадив махрою? Скільки разів казав тобі, щоб не смів курити отії погані в присутствії.

Сторож. Начадив?.. Я вже й забув, який той тютюн на масть... (Убік). Загранишного тобі буду купувать, велике жалування платиш.

Старшина. Що ти там бубониш? Сказано тобі, щоб по щучому велінню...

Сторож. Та воно... Ні, вже коли б швидш дослужити года, хай йому біс, щоб я зостався у цьому пеклі!..

Старшина. Ну, а як я звелю громаді присудити вік отут тобі служити?..

Сторож. Хіба що громада примусить... звісно, громада великий чоловік!

Старшина. Ну, то то ж бо й є! Я тобі ще вчора наказував, щоб коні вранці були перед порогом.

Сторож. Вчора? Та я вас вчора і в вічі не бачив: ви ще проти понеділка загадали мені... І коні стояли цілий понеділок і в вівторок до обіда...

Старшина. Мольчать! З ким це ти губу розпустив? Сказано тобі, щоб по щучому велінню.

Сторож. Та про мене, я й піду! Але ж я запевне знаю, що ви й сьогодні не поїдете.

Старшина. Ну, ну, базікай! Свинота!

Сторож. А звесно.

Старшина. Ти хочеш, щоб я тебе по мармизі загопив?

Сторож. Хіба це первина? Бийте! На те ви начальство.

Старшина (плює). Тьфу!

Сторож (*убік*). Ач, який! (*До старшини*). Ондечки бомага, якийсь чоловік привіз. Такий з себе огрядний, у синій чемерці, з бородою, в картузі і шарпом шия замотана.

Старшина. Збігай до писаря!

Сторож. Та його тепер і з собаками не знайдеш: він ще позавчора поїхав на хутори кумувати!

Старшина. Щоб він мені зараз тут вродився!

Сторож. А за кіньми хто ж побіжить?

Старшина. Ну, живо! Щоб одна нога мені тут була, а друга там! По щучому велінню (*Випиха сторожа*).

Сторож. От напасть! (*Пішов*).

Старшина (*один, розпечатав пакета*). Від кого ж би це? (*Чита по складах*). «Предписываю оному волостному правлению принять энергические меры...» Які? Нергічеські мери? Що ж воно означа, нергічеські? Ану, далі! (*Чита*). «К самоскорейшему составлению систематического...» Та й довге яке слово!.. «Указателя і категорических...» Ні, мабуть, вже як писар прийде, то вдвох розберемо! Бо сам я ще до цього не доїхав! От як припишуть, що розискується пара лошадей, масті гнідої, на лобі біле п'ятно... або в уїзді появилась на рогатім скоті чума, прийнять мери... Так тут вже й без писаря я знаю, що ці документи треба покласти під сукно. (*Походив трохи по хаті*). Одначе сьогодні треба вже неабсурдно поїхати по ревізії. Та куди ж це писар подівся? (*Сплювує*). Тьфу, як погано на похмілля... (*Дивиться у вікно*). Еге, вже сонечко височенько підбилося, а в мене ще й риски в роті не було... Хіба послать за восьмушкою? Удосвіта прокинувся, та так щось коло серця запекло, аж перелякався! Повернувся на другий бік, неначе трохи відпустило; а тепер знов аж пашисть усередині! Погано, погано! Не годиться щодня пити! Вчора пив, позавчора пив... Стривай! Який же це в нас сьогодні день? (*Дивиться на стіну, де висить календар*). Що воно таке! «Перво октября». Та це ж було, либонь, на тім тижневі? Отто вже не люблю безпорядків. Казав же скільки разів писареві, щоб щоранку встановляв число, щоб часом не погубити нам днів; ось же й календар нарочито купив. А тут стоїть перво октября! А перво октября це ж було на покрову, а на покрову я був у ярмарку. От тобі і загубили день! Стривай, як же це воно? На тім тижневі у п'ятницю приїздив становий. Так, становий. У неділю була сходка... Увечері

приїхали до мене куми мої: матушка і писаломщик. Так! У понеділок гуляли цілий день; а ввечері приїхав і піп. Ну, а далі: що ж було? Було ще чимало гостей... Старшина з Кандалупової, письменник з жінкою... Гарна у його жінка, моргуха тільки велика... Вона таки разів з п'ять мені підморгнула... Та як їй, сердешній, і не моргати: її ж чоловік таки настояща смерть, а вона свіжа, повна та дебела... Чудово вона співала оцю пісню, що каже:

Ой кужелю, мій кужелю,
Робити я не здужаю!
До кужеля рука дрижить,
А чарочку добре держить!

Попада паша штукарка! Запровадила моду, щоб кожний раз, як один другого почаствує, то щоб зараз і поцілувалися!.. І пішло частування... Матушка з писаломщиком цілуються, а я з письменницею! Там такі гарячі губи, що аж пашить!.. Одначе їй все ж таки далеко до Пріськи, до московки. Ото молодиця!.. На виду, як на кір горить; а як іде вулицею, то аж земля під нею двигить... Ех, матері його ковінька! Шкода, що я жонатий! А то, стало быть, як начальник, зараз би по щучому велінню... А ото, на тім тижневі в середу, уночі, трохи трохи було не вскочив, як кажуть, у нікуди: тільки що підійшов до Прісьчиної хати, аж стара Риндичка із своєї хати — рип дверима! «А хто то, питає, добувається до московки?» А я зігнувся, та попід загатою, та навтьоки! Воца як зацькує собаками!.. а клятий рябий пес трохи литок не полатав начальникові. Треба буде претикола зробити, щоб вона отого собаку на цепурі держала..

Я в а Ш

Входять Риндичка й Гарасим.

Риндичка (*уклонилась*). Помагай-бі! З п'ятінкою бувайте здорові!

Старшина (*з жахом*). Хіба ж у нас сьогодні п'ятниця?

Риндичка. А як же? Звісно, що п'ятінка, та ще й друга після покрови.

Гарасим (*п'яний*). Так тошно!

Старшина. Чи не помиляєтеся ви?

Риндичка. Оттак пак! Щоб я та помилилася!

Старшина. А як же це воно так сталося, що сьогодні вже п'ятниця?

Гарасим. Я об том незвестен... Один бог!

Риндичка. Таджеж пригадайте, на здоров'ячко. В понеділок ваша сусідка, ота шолудива кішка, Гапка підщипана, та золила сорочку у жлукті. А я й присікалась до неї! Чи не сором, кажу, тобі, молодице, не знати, що в середу празник?..

Старшина. Празник?

Гарасим. Так тошно.

Риндичка. Празник святого Хоми! Та й кажу: чи не сором тобі! Коли ж ти попереш сорочки, що сьогодні кладеш у бук? А тут ви, бувайте здоровенькі, вийшли з хати, та й почали на нас гримати, ще мене так погано налаяли... Еге, кажу, та й почали на нас гримати, щоб ми утишились. Стало бути, у вас була почесна бесіда. а ми своїм гвалтуванням перебаранчали вам гуляти.

Старшина. Нічого не пригадаю! Віриш, стара, що ми, начальники, так заклопотані...

Гарасим. А звісно, начальство... Як можна?

Риндичка. Та як же мені цього не знати? Ви ж один, а нас, миру, скільки? Тут тріба дві голови на плечах мати. Адже ж і мій покійничок, — царство йому небесне, вічний покій його душеньці! — був за начальника, чи по-простому сказати за свинопаса, коло громадських свиней, то так було заклопочеться, так заклопочеться.

Старшина. Він, либонь, від горілки вмер?

Риндичка. Умер, голубчик сивий! Через великі клопоти й пив!

Старшина. От через ті клопоти іноді і я п'ю. Легше якось на серцеві, як вип'еш.

Гарасим. Верно!

Риндичка. Аякже! Горілка, вона зараз-таки тобі відтягне від серця! Так і бачиш, як той клопіт гарячою парою з рота виходить! Еге, то ото ж, кажу, було в понеділок; а у вівторок я бабувала у Зіньки Тухленкової, старого Молочая невістки, і принесла вам попелясту курочку і прохала на родини.

Старшина. Курочку? Отже й цього не пам'ятаю.

Риндичка. Ше ваша жінка, Андріївна, — нехай будуть здоровенькі вам на радість, а мирові на втіху! —

взяли у мене ту курочку і почастували мене пивом, спасібі їм... повнісінький стакан випила!

Старшина. І був я на родинах?

Риндичка. Ба ні. Ви одмовились тим, що у вас беседа була.

Старшина. Оттак заклопочись, як ми, начальники, іноді заклопочуємось!..

Риндичка. А в середу, після обідні, до вас ще підїхали гості. Батюшка і ще з якимись людьми...

Старшина. У середу, кажеш?

Риндичка. Еге ж! А вчора посварилась я з Пріською-московкою і приходила до вашої милості скаржитись.

Старшина. З ким? З Пріською, кажеш?

Гарасим. З нею, так тошно!

Старшина. Та ти це навсправжки, чи, може, дуриш мене?

Риндичка. Навсправжки! Та я їй цього не подарую.

Старшина. Помагай тобі, боже! Це діло інтересне! Інтересне діло!

Риндичка. Ви ж самі вчора сказали мені, щоб я прийшла сьогодні, бо ви вчора, вибачайте в цім слові, були п'явенькі, на здоров'ячко вам.

Старшина. Клопоти! Що у мене того клопоту, стара! Так, стало бить, виходить, що сьогодні п'ятниця. Слава богу, що хоч знайшли день!

Риндичка. Та тут не то що день загубиш, а й їсти забудеш. У вас же того клопоту повна голова!

Старшина. Більше!

Гарасим. Через голову поллється... Так тошно!

Старшина. О, поллється. (До Гарасима). А ти ж по якому ділу?

Риндичка. Це ж мій свідок.

Гарасим. Так тошно, господин старшина!

Старшина. Ти, стало бить, чув, як вони сварились?

Гарасим. Так тошно, верно... Ну, що вони бились, так я об том незвестен!.. По закону, значить, по-правді!.. Хіба у нас земля безрозсудна?.. Істинная правда!.. Амінь і весь обман на лице.

Старшина. Піди ж, поклич сюди Пріську-московку, то ми зараз і вчинимо суд!

Гарасим. Вчиніть суд праведной, як перед господом милосердним!.. Бо вони проклятуці баби!.. Їм обом небез-

переменно треба задубить манатки, та березовою кашею, щоб не клопотали... Бо вони анахтеми... так тошно, ваше благородіє!..

Старшина. Веди її сюди перед мої очі, по щучому велінню!

Гарасим. Приведу! Недзя обіждать!.. Я її, анахтему... кажу, вклонись старій і нікоторого діла... Постанови, кажу, чвертку, і бог тобі простить... *(До Риндички)*. Казав: постанови чвертку? Правда? Не сваріться, кажу, бо чистий калавур! *(Пішов)*.

Старшина. Треба ж, мабуть, і писаря підождати.

Риндичка. Ой, батечку, розсудить же ви мене самі!..

Старшина. Та розсудить-то можна! Але ж, може, мені прийдеться довго здійсмати допроси з Пріськи? А тут треба мені їхати по ревізії... Якби можна це діло хоч до завтрього під сукно?

Риндичка. Ой, розсудить же мене! Бо як не розсудите, то не витерплю, та я ж... *(Шепоче йому на вухо)*. Ой, розсудить же мене; а я, батечку, вам завжди у пригоді стану. Пам'ятаєте, як ще ви не були за начальника та позивались з Тихоном за кожуха? Мало я тоді гріха на душу взяла?

Старшина. Ну, те, що колись було, нічого згадувати. Нічого вже з тобою робить... Так кажи товком, за віщо там у вас взялося? З якого побиту горщика розбили?

Риндичка. Ох, батечку, та тут таке, що як до ладу розказати, то й волосся догори полізе. Адже ж ви знаєте, що мій вгород та виходить якраз потилицею до її повітки.

Старшина. Потилицею? Так і запишемо в протокола.

Риндичка. Ще мій покійничок... царство йому небесне, вічний покій його душеньці і всім помершим душам вічна пам'ять! Ото, кажу, як ще мій покійничок живий був, то й викопав рів проти її повітки, щоб, стало бить, звернути стежку з її дворища понад ровом... Бо вона, було, як іде, чи проти череди, чи в поле, то так тобі й преться через мій вгород!

Старшина. Еге-ге! Постривай! Я бачу, що це діло дуже заплутане! Доказательства маєш?

Риндичка *(вийма пляшку з горілкою і бублик)*. Осьдечки! Хіба ж я честі таки та й вашого звичаю не знаю?

Старшина. От бачиш, може б, я й не пив сьогодні, коли б не таке голівне діло...

Риндичка (*частує*). Милості прошю...

Старшина. Приходиться випити, щоб у голові...
Пожалуйте, звольтесь самі!

Риндичка. Пошли ж, боже, помершим душенькам царство небесне, а живим на здоров'ячко! (*Випила і піднесе старшині*).

Старшина. Благодарю покорно! (*Випив*). Тепер трохи неначе ясніш діло.

Риндичка. Аякже. Воно зараз у голові розвидниться! Закусіть же бубличком. (*Дає бублик*).

Старшина. Шо воно ніби щось задзвеніло у вусі?

Риндичка. Ото так похмілля парує, що аж дзвонить. Викушайте ще!

Старшина. Та пожалуй! Чарка в тебе невелика, то воно можна ще по одній.

Риндичка (*налива*). Я вам скажу, що по манісінькій краще пити. Каже:

Ой чарочко ж моя,
Чепурушечко,
Ой, потіш же мене,
Моя душечко!

Милості прошю!

Старшина (*випив*). Тепер неначе замовкло у вусі, як по щучому велінню! А собі ж?

Риндичка. Та я вже, не вам кажучи, з своїм свідком випила зо три. (*Налива*). Дай же, боже, щоб вороги мовчали, а сусіди не знали! (*Старшина простяга руку до чарки, але Риндичка випила*). Отож, кажу, як викопав мій покійничок, так відтоді пішла промеж нас щоденна сварка.

Старшина. Щоденна?

Риндичка. Еге ж!

Старшина. Ну, так ми й запишемо.

Риндичка. Та як же не щоденна, коли я своїми очима бачила, як вона щоранку божого виносе та й висипає попіл у мій рів. Я їй докоряю та взичаю, а вона мовчить, неначе не до неї річ.

Старшина. Мовчить?

Риндичка. Звісно, губи мовчать, а всередині що в неї?

Старшина. Ну, що: всередині, хоч воно й цікаво, так це до діла не касательно.

Риндичка. І що ж би ви думали? Отакечки щодня висипаючи попіл, зарівняла мені рів зовсім. Отож і стала я думати: задля чого б їй оттаке на капість мені коїти? Чи немає тут іншої причти? Сидю я на тім тижневі либонь проти середи чи проти вівторка... Ба так, проти вівторка... Бо в понеділок я ходила по зілля у Дерійову балку... Та ще яка мені притичина трапилась...

Старшина. Що таке? Ти вже розкажуй все до чиста, щоб діло було як на долоні.

Риндичка. Тільки що перейшла я лощину і простяглась навмання через стерні, аж це з-під моїх ніг заець: плиг, плиг, плиг!.. Щоб мені язик опух, коли брешу!..

Старшина. Заець, кажеш? Чи це ж до діла касательно?

Риндичка. А як же воно не касательно, коли то не заець був?..

Старшина. Не заець? А що ж воно?

Риндичка. Та кажу вам, що схопилось та плиг, плиг, плиг!

Старшина. Та це вже записано, що плиг, плиг!

Риндичка. Так ви думаете, що й справді то заець був?

Старшина. А що ж таке?

Риндичка. Нечиста сила!

Старшина. Та ну?

Риндичка. Правда! Покотив та й покотив через гору! А я зараз-таки тричі перехрестилась, а далі сплюнула на лівий бік.

Старшина. І що ж, шез?

Риндичка. Як язиком злизало.

Старшина (пише). Як язиком злизало.

Риндичка. Ой, стривайте ж, що ж я наказала? (Думає). Еге, так кажу, ото набрала я там зілля, принесла додому й почала його в'ялити на спризьбі, а вже звісно, що як ідеш по зілля, та перестріне тебе заець, або перебіжить тобі шлях, то...

Старшина. Так що ж таке треба робить?

Риндичка. Е, душко, цього не можна казати, бо як розкажеш, то те зілля хоч візьми та викинь його на смітник.

Старшина. Стало бить, не поможе ні в якій хвороби?

Риндичка. Ні, не те, а так, звиніть, смердітиме.

що й носа до нього не навернеш... Ото вже, як зовсім стемніло, сидю я собі на спризьбі, та й задрімала; і сниться мені, що я молода та така хороша, хоч з лица воду пий.

Старшина. Ну, це ти почала розказувати сон рябої кобили.

Риндичка. Та я ж таки була хороша молодою, така хороша!

Старшина. Ну, я б цього і не подумав.

Риндичка. Минулося! Та за мною парубки було так мордуються, що аж попару не знайдуть, аж тини тріщать.

Старшина. Та це ж було за царя Непитайла. Ти діло кажи!

Риндичка. Стривайте ж бо! Ото й задрімала я. Аж чую, щось няка на мого Рябка. Ви ж знаєте мого Рябка... торік Палажка, Гунина невістка, позивала мене за те, що нібито він порвав на ній нову юбку.

Старшина. Так його Рябком дражнять? Це треба у претикол записать.

Риндичка. Я бабувала на хуторах у Байбаків і звідтіль його принесла щеням; і казано мені, що воно ярча! Одначе ж я його і не думала виховувати під осиковою бороною. А вже звісно, що як ярчати отакечки не виховувати, зараз відьма візьме та й подушить.

Старшина. Подушить? А чи не пора нам підлити чорнила у чорнильницю? Бо воно щось неохотно слухається!

Риндичка (налива). Дай же, боже, щоб усе було гоже! А що не гоже, того не дай боже! *(Випива і частує).*

Старшина (випив). Добра горілка! У яким шинку береш?

Риндичка. У Бороха.

Старшина. Еге! Це така, що тільки б мені й пить. Ні, доведь же діло до краю! Що це він Пріськи не веде!

Риндичка. Так ото чую, щось няка на мого Рябка: «ня цю-цю! ня!» Слухаю, аж то вона: приманила його до себе, та й дає йому щось з своїх рук. Я до неї й озвалася: а що то ти, кажу, матері твоїї стонадцять болячок і сім пропасниць! Що то ти робиш? Нащо ти чужу собаку годуєш? «Щоб знав, каже, мене та не рвав!» Як принялась же я її коренити: лаю на всю губу, а вона мовчить та все годує Рябка. Далі спересердя плюнула, та таки голосно кажу: «тьфу! тьфу тобі, діавольська дочко!»

Старшина. Куди це ти плюєш? (*Витера лице*). Анахтема, плює прямо у пальтрет!.. Стань на цей бік. Продольжай!

Риндичка. Аж другої ночі сидю я на печі, а у мене у печі віконечко, якраз проти її дверей. Сидю я, аж чую, мій Рябко на когось гавка. Я мерщій прожогом до віконечка, аж щось чимчикує через мій рів, прямісінько до неї; підійшло до дверей, поторгало і стиха промовило: «відчиніть...»

Старшина. Коли це було, кажеш?

Риндичка. На тім тижні, у середу.

Старшина. На тім тижневі. (*Набік*). От так штука! (*До неї*). Ти сама бачила?

Риндичка. Своїми очима! Щоб мені повилазило, коли брешу!

Старшина (*убік*). Держись, Василю, берега!.. (*До неї*). А не запримітила ти його обличчя?

Риндичка. Та що тут? Це вже всім людям звісно. Ніби ви й не догадуєтесь?

Старшина. Я?.. слухай, стара, ти не тее... Не кажи, будь ласка, жінці!

Риндичка. Ба ні! Скажу жінці!

Старшина. Чи ти ж не здуріла?

Риндичка. Вона мене лихословила перед усім миром, що нібито я украла у неї півня!

Старшина. Якого півня?

Риндичка. Чорного з жовтим хвостом!..

Старшина. Та я й на подвір'ї не бачив такого півня!

Риндичка. От так же і я його точнісінько бачила!.. А вона пащекує: «Украла та й украла...» Я ж їй, шельменній дочці, виб'ю очі її чоловіком хвойдником.

Старшина. А в холодній ти ще не сиділа?

Риндичка. За оту задріпанку? За ту нечупайду?

Старшина. Брешеш! Брешеш, стара! Ще одне уразливе слово, і я тебе під дванадцять замків, по щучому велінню...

Риндичка. Щоб мене під дванадцять замків за оту шолудиву Грициху? Та я швидш...

Старшина. За яку Грициху?..

Риндичка. Кажу ж вам, що то Грицько добивався до Пріськи.

Старшина. Грицько?

Риндичка. Та він же, він!

Старшина. Так ти ж так і кажи!.. Розбовтай же чорнило, а то вже зовсім загусло...

Риндичка (*частує*). Він же, кажу вам. Еге! отож вчора вранці виходжу я з своєї хати, аж і вона біля свого порога крише закришку у борщ. Поздоровкалась я до неї, та й кажу: «А які до тебе гості добивались у глупу північ? Чи не чоловік, кажу, повернувся з служби?» Вона на мене як витріщилась, та хоч би словечко. Я її дорікаю, а вона мовчить. Чи тобі й не стид, кажу, та й не сором?.. Чоловік твій служить, може, побивається за тобою, як пташечка у клітці, а ти так за ним журишся, що чужих чоловіків до себе уночі принадуєш? Вона слухала-слухала, далі встала, повернулась до мене потилицею... (*Шепче йому на вухо*). От, щоб я пропала, коли брешу!

Старшина. І свідок все те бачив?

Риндичка. Ні, серденько, не бачив, а тільки...

Старшина. Це діло треба розжувати, тут треба підкрепить доказательства.

Я в а І V

Входять Гарасим і Пріська.

Пріська. Добридень вам!..

Старшина. Здорова, ягідко!

Пріська. За яким ділом мене покликали?

Риндичка. Як ти посміла мені, старій жінці!..

Старшина. Не присікуйся, стара, бо я тут начальник. (*До Пріськи*). Як поживаєш, серденько?

Пріська. Як горох при дорозі. Хто не лінується, той тільки і не вибива мені очей!

Риндичка. Ач, яка тихоня, свята та божа!

Старшина. Мовчи, стара!

Гарасим. Кажу, ваше благородіє, з ними настоящий калавур.

Старшина. Мовчать!

Гарасим (*б'є себе по губах*). Мальчать!

Старшина (*до Пріськи*). Так, кажеш, як горох при дорозі?

Риндичка. Та що ви з нею цяцькаетесь? Ви до неї грізно, а не залицянням...

Старшина. Ти мене будеш вчити, як допроса здіяти? Ти?! Мовчи, ані писни!..

Гарасим (*до Риндички*). Мовчать! Вони їх благородіє, вони розуміють... Так тошно!

Пріська. За яким ділом мене кликали? Мені ніколи тут з вами патякати!

Риндичка. До вечора ще не близько, ще успіш побачитися!..

Пріська. Не лізьте, бабо, осою в вічі, бо при людях вилаю.

Риндичка. Ти мене лятимеш? Та ще той на світ не народився, щоб мене переляяв! Та я тобі сто і сімнадцять болячок...

Старшина *(до Риндички)*. Геть з хати! Я наодинці здійму допроса. *(Випиха її)*.

Гарасим. Настоящий калавур з ними!

Старшина *(бере Гарасима і Риндичку за плечі і випиха)*. Геть під три чорти!

Гарасим. Вони краще понім...

Старшина *(до Пріськи)*. Насилу я діждався того щасливого часу, що бачу тебе наодинці!

Пріська. Велике щастя! Чого ви мене кликали?

Старшина. Присядь, Прісію!

Пріська. З якої речі?

Старшина. Коли б ти знала, яка ти красива!..

Пріська. Красива, та не для вас.

Старшина. Ти спитай котру хочеш молодицю на селі, яка б не рада була, щоб старшина до неї залицявся?

Пріська. То й посилайте за тими молодицями.

Старшина. А до тебе?..

Пріська. А од мене облизня спіймаєте!

Старшина. Справді? *(Хоче її обняти. Риндичка прокрадається і бере свою пляшку і чарку, зника)*.

Пріська. Ну, рукам волі не давайте, бо й волосся у вас на бороді не зостанеться!

Старшина. Так ти так з начальством?

Пріська. А хіба ви на те начальство, щоб прилипать до чужих жінок?

Старшина. А в холодну не хочеш?

Пріська. Не задля мене холодна та мурована!

Старшина. Побачимо! Ти, дурочко, подумай краще, чим же я не вдатний з себе?

Пріська. Вдатний, та не мій. Залицяйтесь до своєї жінки!

Старшина. А до тебе?

Пріська. Кажу вам, що зась!

Входить писар п'яненийкий.

Писар.

Однажды собиралася Компанія в кабаце, І каждый там говарювал На своїм язиче.	}	<i>Двічі.</i>
---	---	---------------

Старшина. От чортяка його принесла!..

Писар. Василь Миронович, душа моя, моє почтеніє, як ваше драгоценне?

Старшина. Ви тільки п'янствуете, а тут діла повна голова!

Писар. Всьо аттестуем в лучшем культурном состоянії... А, кумушка! По каким таким екстренним требованиям?

Пріська. Спитайте їх!

Старшина. А ви це коли успіли покуматися?

Писар. Не далее как первого октября, на покрову пресвятия богородиці.

Старшина. Тим-то ти така і смілива, що вже з підручним начальством покумалася.

Пріська. Ба ні! Я таки зроду не з полохливого кодла.

Писар. Ви мою кумушку не смійте обіжати, потому хоч я і підручний, но можу задать начальству таку цивілізацію... *(Засукує рукава).*

Пріська. Вони вже мене й холодною стращали.

Старшина. То ж я шуткував!..

Писар. Холодна нехай буде холодною, а нам пора погрітись. *(Виймає пляшку і чарку).* Кума, сідай! Василь Миронович, душа моя! *(Частвує).*

Старшина. Ні, у мене вже й так в голові гуде, то, мабуть, не буду пити, бо треба ж нам по ревізії їхати...

Писар. Пусяк діло, вип'єм і поїдем! Просю покорно!

Старшина. Там получена якась бомага!

Писар. Прочитаем і резолюцію покладем. *(Чита бомагу нициком).*

Старшина. Про віщо вона дряпа?

Писар. Откатегоряем усю систему в свое время. *(Кида бомагу під стіл).* Пусяк вніманія.

Старшина. Невже під сукно?

Писар. В архів. (*Частує Пріську*). Кума, чарочку!

Пріська. Ні, куме, спасибі!

Писар. Як?.. Від мене чарки горілки не вип'єш?
(*Сніва*).

Ти ж було, кума моя,
Ти ж було, люба моя,
Ти ж було селом ідеш,
Ти ж було в дуду гудеш.
Ти ж було, куди йдеш, не минаєш.
Обернися, обійми, поцілуй.

Велю милость. Милості просю!

Пріська (*одпива*). Ох, яка пекуча!

Писар. Всю, всю!

Пріська. Не можу, не можу! (*Одпиви*).

Старшина (*убік*). Як бачу, коло цієї молодичі треба інші заходи. (*До неї*). Та викушайте ж уже на мирову зо мною!

Пріська. Я з вами не сварилась! (*Знов п'є*).

Писар. Кума, у тебе хата простора. А я післязав-трього менинник. Бери, ріж, печи! Твоя страва, мої гроші і моє питво! Ех, Василь Миронович, не вмієш ти з бабами діло робить. Чи так, кума? Кумасю, не норовить чарки!
(*Пріська п'є*).

Старшина. І я прийду на менини.

Пріська. Та вже звісно, не вижену з хати.

Старшина (*писарю*). Шелестян Салатович.

Писар. Севаст'ян Сават'йович.

Старшина. Все рівно! Позвольте вашу пляшечку, ще й я частую вашу кумасю!

Писар (*дає пляшку*). Пермете!

Пріська. Ой, це вже буде багато!

Старшина. Не буде мало! Мерлете! (*Чистує*).

Пріська (*хильнула*). З нашої сестри ласкою все можна взяти. (*Сміється*). От я вже й п'яненька...

Старшина. А по другій, ще від мене!

Пріська. Та вже лийте, куди три, нехай вже й чет-верта доганя. (*Регоче*).

Старшина (*налива*). Ану, хильніть!

Писар. Ай молодець, Василь Миронович! (*Іде до порога*). Гей, хто там? На пляшку, піди в шинок й принеси ще дві.

Старшина. Ану, сміліше! (*Хоче поцілувати Пріську*).

Пріська (б'є його по губах). А тпрус, мурий!
Писар. Василь Миронович, нельзя! Кума, починай
пісні, такої, щоб аж... (Співа).

Гусар на шаблю опірався,
В глибокой гордості стояв.

Старшина (підспівує).

Пріська. Не вмю я такої! Ой, я вже п'яна! (Ре-
гоче).

Писар. Починай своєї! А ми з Василем Мироновичем
підтягнемо.

Пріська (співа).

Ой, випила, вихилила,
Сама себе похвалила,
Бо я панського роду,
П'ю горілку, як воду.
Ой, мій милий умер, умер,
Та в коморі дуду запер,
А я пішла муки брати,
Та й почала в дуду грати.
Ой, ти, дуда ж, моя дуда!
Я молода сюда туди!
Навприсядки та в долоні,
Пішла мука по коморі.

Я в а VI

Риндичка і Гарасим.

Риндичка. Бач, який вони тут допрос беруть?

Старшина (до Риндички). Мирись, стара, зараз
мені! А то я тебе, чортову кочергу!.. Знаєш мене: по щу-
чому велінню...

Писар. Об чім спор? На основанії якої статті?

Риндичка. Вислухайте ж мене, Шелестян Сала-
тович!

Писар. Севастьян Саватьйович!

Риндичка. Ой, батечку, не вимовлю ж я! Що вона
тільки зробила? Ви тільки подумайте! (Шепче йому на
вухо).

Пріська. Не гнівить бога, бабо! Чи я б таки стида
не мала?

Писар. Та не может бить? Чистое горе!

Гарасим. Настоящий калавур!

Пріська. Що я повернулась до вас потилицею, це правда, а останнє...

Старшина. Помиріться зараз! Ви ж таки сусіди. Голос за дверима. Натє горілку.

Старшина. От і мирова підоспіла. Це вже наша! (*Бере пляшки*). Ану, хто моторніший, частуй, бо я вже розварився.

Гарасим. Позвольте, я сповню... Хіба у нас земля безрозсудна?..

Писар (*бере пляшки*). Смирно! Сідай, стара! Біля старої — кумася! Лавку сюда присуньте! Так. Василь Миронович на почетное место, біля кумасі, пожалуйте! Гарасько — тут!

Гарасим. Сів... верно!

Писар. Кумасю, поцілуйтеся з старою!

Пріська (*регоче*). Чому й не поцілуватись?..

Риндичка (*з плачем*). Ти думаєш, що мені тебе не жалко? Ти ж така молода, та хороша, та як та сиріточка!.. Нікому тебе ні приголубити, ні пожалувати.

Писар. Годі, стара! Цілуйтеся!

Гарасим. Цілуйтеся... Началство велить... Цілуйтеся, чортові сороки... Настоящий калавур з ними!.. (*Баби цілуються*).

Писар. От і шабаш! Ну, за мною! (*Почина співать, за ним всі*).

Во саду-лі, в огороді,
Во саду-лі, в огороді,
Пташечки поють. (*Двічі*).
Ой там наші родителі,
Ой там наші приятелі
Горілочку п'ють. (*Двічі*).

(*Частує Пріську*). Антоновна наливають...

Пріська. Миронович випивають...

Гарасим. На многі літа!

Всі. Многі літа, многі літа!

Пріська (*частує старшину*). Тепер вже і ви ви-
пейте від мене дві!..

Старшина (*зовсім вже н'яний*). Благодарю покор-
но... Од вас з вдовольтвієм. (*П'є дві*).

Писар. Василь Миронович! Душа моя, не вались!

Старшина. Держусь, ще возсодержуюсь!.. Прісю,
поцілуй мене! Поцілуй началство!

Пріська. Нехай як виясниться! (*Частує Риндичку*).

Риндичка. Чи я ж тебе та й не жалую, моя голу-
бочко! Завтра прийди до мене, я тобі і бурячків, і ка-
пусточки, і картопельки!..

Гарасим. Стара, не задержуй чарки: може, ще хто
хоче випить... /

Риндичка. У старовину не так співали. (*Сніва*).

Ой, хто п'є, тому наливайте,
Хто не п'є, тому не давайте.
А ми будем пити
І бога хвалити,
І за вас, і за нас,
І за пеньку стареньку,
Що навчила нас
Горілочку пить поманеньку.
Ой, хто п'є, той кривиться,
Хто не п'є, той дивиться.
А ми будем пити і т. д.

Писар. Василь Миронович! Захріп... Е, шкода!
Гарасим. Бо їм клопоту, настоящий калавур!

Я в а VII

Ті ж і сторож.

Сторож. Коні готові!

Писар. Сьогодні вже годі їхати по ревізії!..

Сторож. То це знов коні стоятимуть?

Писар. Не твоє діло. Внеси сюди дзвінок!

(*Сторож пішов*).

Пріська. Ходім, бабусю, додому!

Риндичка. Ходімо, моя дитино!

Писар. Стой, кума! Кататься поїдем!

Пріська. Е, ні, кумцю! Пий, кажуть, та ума не про-
пий! Спасибі за честь, спасибі, що помирили!..

Риндичка. Я тобі, моя люба, і квасольки, і огіроч-
ків дам... У мене, хвалити бога, уродило.

Гарасим. Тільки не сваріться!

Пріська. Прощайте, Шелестян Салатович.

Риндичка. Спасибі вам, що помирили нас!

Писар (*Риндичка і Пріська пішли*). Севаст'ян Са-
васьович! (*Провожа їх до порога*). Кумасю, гляди ж,
не забувай менини!

Г а р а с и м (*тим часом хова пляшку і бублики*). На-
стоящий калавур! Бо їм клопоту... Ну, що вони бились...
Прощайте! (*Пішов у шафу*).

П и с а р (*бере його за коміра і випиха*). Ека свинота,
нажреться так, що й...

Я в а VIII

Сторож вносе дзвінок.

С т о р о ж. Навіщо вам дзвінок здався? (*Дає*).

П и с а р. Не твоє діло. (*Почина дзвонить під вухом
старшини*). Ньо, конячки!..

С т а р ш и н а (*крізь сон*). Поганяй, поганяй! Звертай
на Чубаївку! Та не задьоргуй-бо пристяжної!

С т о р о ж. Поїхав по ревізії.

П и с а р. Ну, буде з нього, нехай їде. А я поїду на
хутори другу ревізію робить.

С т а р ш и н а (*сонний*). Пиши приговор!

П и с а р. Чистое горе з оцими п'яницями... (*Пішов*).
Какой я тільки з ними мученик!..

С т о р о ж. Добра ревізія! Це знов на цілий тиждень:
цей дома кружлятиме, а той по хуторах. (*Бере з столу
бублика і доїда, потім бере щоти, сіда долі і виклада*).
Ні вже, хай йому враг, щоб я zostався у цім пеклі! Я таки
вищитаю, скільки мені zostалося день служити до года.

С т а р ш и н а (*співа сонний*). Многа літа, многа літа...

Завіса.

*Написана в Єлисаветграді
у 1882 році у ноябрі місяці.*

П р и с л і в ' я т а п р и к а з к и

Багачеві вітер гроші несе, а бідному половою очі
засипає.

*

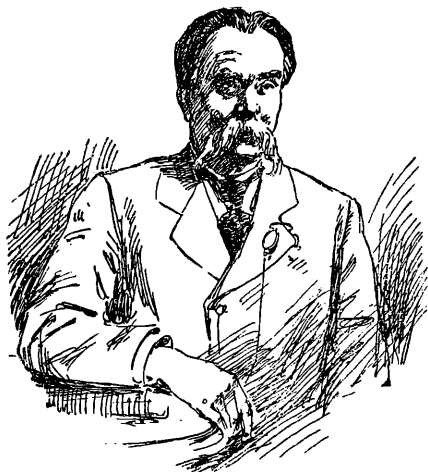
Багатому чорт діти колише, а вбогий і няньки не найде.

*

Пан скаче, а хлоп плаче.

*

Через золото сльози ллються.

М. Старицький
1840 - 1904

ЗА ДВОМА ЗАЙЦЯМИ

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

Світлиця у Сірків та ж, що і в 2-й дії.

Я в а 1

Химка сама.

Химка (*прибирає хату*). Другим людям неділя, а тобі нема ні неділі, ні свята в цих хазяїв! Весілля, бач, справляють! Ще й не видано й не чутно, щоб таке було хапане весілля: шити, мити, білити — завтра великдень! Щось непевне... А тут через них і ніг під собою не чуєш: увесь двір підмела, ще й піском підсипай та травою труси, бо, бач, велика пані поїде вінчатися! Багато таких панів, та на греблю нікому! Он ще підлоги вигадала оливую мастити, та ще кадити заставить... А остобісіла вже вона мені, хоч би вже швидше йшла до дідька в болото!

Химка й Сірко.

Прокіп Свиридович. Піймай, Химко, собаку та прив'яжи на ланцюг, щоб часом не кинувся на кого та не полатав литок.

Химка. Хіба я собака? Хіба в мене собачі ноги, щоб я ще вам за псами ганяла?

Прокіп Свиридович. Та й я не підбіжу. Ти молодша, в тебе й ноги прудкіші.

Химка. Підтоптала вже за вашими примхами, що хоч на плечі бери!

Прокіп Свиридович. Та ну-бо, Химочко, піймай, будь ласка! Візьми шматок хліба, примани Рябка та й насядь!

Химка. Спасибі вам! Сідайте вже краще ви на нього, коли вам нічого не шкода.

Прокіп Свиридович. Та ходім, і я поможу, тільки не лайся, та повідчиняй мені вікна й ворота, нехай люди дивляться!

Химка. Щоб поналазило їх і в двір і в хату та щоб пообкрадали ще!

Прокіп Свиридович. Ну, що ж робити! Один тому час, що й батько в плахті!

Химка. Ет! *(Виходять)*.

Я в а 3

Проня сама.

Проня *(входить у білій вінчальній сукні, в білих квітах, обвішана цяцьками)*. Аж не стямлюся від радості, що таки, хвалити бога, діждалася свого свята! А який же гарний жених! Сиділа, сиділа, так зате ж висиділа! Образований, модний, душка, чисто як огірочок! Як я улюбљона, аж горить у мене все всередині, а серце тільки — тьох-тьох! Не знаю вже, чи й доживу до вечора... Як я пригорну його, як... Ой, ой, як здумаю... Когда б тільки скоріше! *(Закриває очі рукою)*. Ото-то будуть усі заздрити! А я так під руку з ним та на них тільки: пхе, пхе, пхе! А шлейфом шелесть, шелесть, шелесть! На Хрещатику

такою панією сяду; та все по-модньому, по-хранцюзькому... (*Пішла по хаті й стала перед дзеркалом*). Чи не вкоротив він міне шлейфа? Йй-богу, вкоротив, жидюга, вкрав! І казала ж мамі, щоб віддали на Хрещатику, так хіба ж з тією простотою зговориш! Ой, лишенько, і це ж не по-модньому! Хто ж так високо талію робить? Ні плечей, ні грудей! А по моді все должно бути на виставці! (*Походжає навою*). Пхе! Тут тільки тхне чимсь. Оливою від підлогів... пхе! Химко, Химко! Кади мені швидше по хатах, та більше, та повідчиняй вікна! Химко, Химко!

Г о л о с Х и м к и. Та чую, не позакладало...

П р о н я. Так повертайся ж швидше! Піти ще по двору проходитися,— хай дивляться та губи кусають! (*Виходить*).

Я в а 4

Химка й Устя.

Х и м к а (*входить з смолкою*). Вже повіялася, шелена! От уїлася! Хоч би вже тебе викурити оцим куревом!

У с т я (*вбігає з кошиком*). Добридень вам, з неділею будьте здорові! А де старі Сірки?

Х и м к а. Та там десь колотяться...

У с т я. Чого ж то? А Проня де?

Х и м к а. А, і не питайтесь!

У с т я. Чого це ваші до Секлити на йменини не прийшли? А там сватання було: просватали Галю за Голохвостого.

Х и м к а. Тю на вас!

У с т я. Ти, дівко, не тюкай, а слухай! Пропили ми навіки Галю, а Голохвостий найняв катеринку та аж сюртука скинув, так вибивав трепака.

Х и м к а. Брехня!

У с т я. Що ти мені брехню завдаєш? Стара вже я, дівко, щоб брехати; то, може, твоя мати брехала, як на лавці лежала!

Ті ж і Марта.

М а р т а (*засапавшись*). Добридень вам! А де ваші? (*Глянувши на Устю*). Вже випередила: от довгонога чапля! (*До Химки*). Чи ви знаєте, що Секлита Лимариха заручила вже Галю з Голохвостим?

У с т я. А що, не казала? Брехня?

Х и м к а. Та що це ви мелете? Про якого Голохвостого?

У с т я. Про Голохвостого-цилюрника, сина того, що за канавою був!

М а р т а. Та він же один на весь Подол; другого Голохвостого немає!

Х и м к а. Так той же самий Голохвостий сьогодні вінчається з Пронею!

У с т я й М а р т а (*сплеснувши руками*). Що ти? Невже?

Х и м к а. Та хіба не бачите, які тут прибори йдуть до весілля... Через них уже мені хоч руки й ноги відкидай!

У с т я. Матінко моя, оце штука!

М а р т а. Ну й бешкет!

У с т я. Та чи часом не дуриш нас?

Х и м к а (*показує в вікно*). Та он гляньте, як по двору походжає наша пава; пишається, мов верша в болоті!

У с т я (*глянувши*). Ой, ненько моя! Йй-богу. в білій сукні, ще й у квітках!

М а р т а (*з нею*). Справді, справді! І хвату почешла!

У с т я. Так побіжیم зараз до тітки Секлити сказати!

М а р т а. А побіжیم! От буде халепа!

У с т я. А буде! (*Стикається лобом з Меронією*).

Х и м к а (*сміючись*). Ну, тепер уже піде баталія!

Ті ж і Меронія.

М е р о н і я (*спотикаючись і шкандибаючи*). Оце летять! Так штовхонули, аж тім'ям об двері вдарилася! Господи Ісусе Христе, сину божий, помилуй нас!

Х и м к а. Амінь!

Меронія. Чи чули? Галю просватали за Голохвостого?

Марта. Спізналася!

Устя. Він, чуєте, сьогодні вінчається з Пронею!

Меронія. Ой, гріх який!

Марта й Устя. Ми йдемо до Секлити зараз звістити!

Меронія. І я з вами. Ой, не біжіть тільки так, бо я не зйду: в мене ноги покалічені! Ой, не біжіть-бо! *(Вибігає за ними)*.

Химка *(сміючись у вікно)*. Та пождіть-бо її, бо впаде! Ну й оказія! От зух! На двох вінчатися хоче! Чистий салтан! Ха, ха, ха!

Я в а 7

Химка, Настя й Наталка.

Настя й Наталка входять повбирані, але по-міщанськи.

Настя. Добридень вам! А Проня прибралась уже?

Химка. Здосвіта ще!

Наталка. А де ж вона?

Химка. Та отам десь пошелепалась замітати двір. *(Виходить)*.

Настя. А я, знаєш, не хотіла після того вечора й приходити до тієї принді; та вже просила боже як!

Наталка. І мене теж; ще й стара Сірчиха приходила. Так я вже подумала, бог з ними! Ну й щастя ж оцій Проні! І чим вона взяла?

Настя. Кислим оком та довгим носом.

Наталка. А вже правда! І де в нього ті очі були?

Настя. Звичайно, за гроші бере.

Наталка. То вона його заманила своїми гарними приборами та брансолетами.

Настя. Дай мені, серце, покій! Хіба вона вміє й прибратися до ладу? Поначіплює, понавішує, мов на куделю вовни, та й повертається, як індик, і все оте на ній — як на корові сідло...

Наталка. Іменно, як на корові сідло.

Настя. А з того ганчір'я ще й пика виглядає, що за три дні не відполощеш!

Ті ж і Проня.

Проня (*входить і поважно вітається*). Здрастуйте вам.

Наталка. Ах, яке на вас убрання, аж очі вбирає!

Настя. Чудо, чудо! В вас таки смаку, як у тій кралі.

Наталка. Та яке модне!

Проня. В першому магазині на Хрещатику шилося.

Наталка. А як до лица все вам, хоч малюй!

Настя. Ви сьогодні дуже гарні, мов ота квіточка, що в віночку!

Проня. Мерси за компліман!

Настя (*до Наталки*). Не передавай куті меду!

Наталка (*до Насті*). Та чорт її бери! (*Вголос*). Ой, ненько, моя матінко! Який же у вас, Проню, брансолет, а сережки аж горять, мов саме сонце вскопало в хату!

Настя. Чи справжні ж?

Проня. Авжеж!

Ті ж і Явдокія Пилипівна.

Явдокія Пилипівна (*вибігає з пекарні в чепчику й у довгій платку*). І де ж би то не справжні, коли за каблучку оту на руку, чи як її, дала двадцять два карбованці, а за сережки аж сімдесят п'ять, своїми руками дала!

Настя. Ого! Сімдесят п'ять!

Наталка. Ой, мамо моя!

Проня. Таки не витерпіли, прибігли; ще й Химку сюди приведіть!

Явдокія Пилипівна. Як то, щоб і тепер, коли слухний час настав, не похвалитися перед добрими людьми? Ні, вже, дочко, вибачайте!

Проня. Охота! Диво яке, що золото чи гальмази!

Явдокія Пилипівна. Як то не диво? От за ту матерію, що на сукні, позаторік платила ще по три карбованці!

Настя. Позаторік ще?

Явдокія Пилипівна. Еге ж, тепер за таку ціну не купиш!

Проня. Ви б, мамо, пішли краще до пекарні порядкувати, ніж не знати, що верзти!

Явдокія Пилипівна. Та там уже все готове. А за другу сукню шовкову заплатила аж по три карбованці з половиною за аршин; така вже дорога, що й господи! Ось я винесу. *(Йде в кімнату)*.

Проня. Та що ви розносилися, неначе не носили зроду шовкового?

Настя й Наталка. Покажіть, покажіть, ми ще не бачили!

Степан *(з-за вікна)*. За кого Сірки віддають дочку?

Голос. За якогось цілюрника.

Степан. Невже за Голохвостого? Жид, значить, правду казав.

Явдокія Пилипівна *(таскає цілий жмут усяких суконь)*. Осьде, гляньте яке!

Настя. Чудесне! Широке та добряще! *(Мацає)*.

Наталка. Ой, яке гарне! Як шелестить!

Юрба всякого роду людей натовпом лізе до вікон, а дехто й до дверей.

Проня. Мамо, що ви робите? Гляньте на вікна!

Явдокія Пилипівна. Нічого, доню, нехай люди дивляться, який посаг даємо за дочкою: хай знають усі, що не поскупилися! А ось, гляньте, зелена адамашкова!

Настя. Чи шовкове, чи бавовняне?

Явдокія Пилипівна. Шовкове на два шістдесят, та й то через те уступив, що дуже залежала матерія.

Проня. Ви не знати що, мамо!..

Явдокія Пилипівна. Чого? Йй-богу, правда!

Голос *(з-за вікна)*. Та й зелена ж, як рута!

Парубок *(до дівчини)*. Тобі до лиця пристало!

Дівчина. Диво й не пристало б: якби й на тебе начепити, то на жабу б здався!

Сміх.

Проня. Чуєте, який ярмарок завели?

Явдокія Пилипівна. То пусте. Ось, ще одна сукня жовтогаряча, з якогось такого чудного, що й язиком не вимовлю...

Проня. З мухленталену.

Явдокія Пилипівна. Еге ж.

Голос (з-за вікна). Ой, ненько моя, як жар. Аж горить...

Парубок. От би мені, бра, на штани!

Проня. Зачиніть вікна!

Явдокія Пилипівна. Нехай дивляться: один тому час!

Проня. Тут незабаром жених буде, а вони розташувалися.

Явдокія Пилипівна (знов виносить жмут білизни). А ось гляньте, які мережані та тонкі хусточки до носа.

Проня. Ви ще й сорочки принесіть!

Явдокія Пилипівна. І принесу, тут нема сорому: діло світове!

Наталка. Ой, які ж гарнесенькі!

Парубок (з-за вікна). Гля! Гля! На доброго козака, то нікуди й чхнути!

Міщанки (з дверей). До твого носа й пристало!

Парубок. Та й у молодой ж з добру ковіньку!

Проня. Що ж не ви тут шкандаль робите! Напустили мужви!

Явдокія Пилипівна (не слухає). А ось укривало, едабове, рожеве; у Флоровським вистібали.

Настя. Славне! Та велике яке!

Наталка. Тут і трьох можна вклати!

Міщанка (з-за дверей). Я б під таке полізла!

Парубок. Та й я б, якби попросили...

Проня. Я не можу вже цього видержати! Гетьте, мамо, з вашим приданим! Химко, зачиняй вікна та повинось оцей мотлох! Ходімо, сестрички, від шкандалю до моєї кімнати...

Настя й Наталка. Ходімо, ходімо! (Идуть).

Химка вбігає, але Явдокія Пилипівна їй махає рукою й разом розкладають на стільці всі речі.

Явдокія Пилипівна. Я ж піду стрічати гостей, а ти гукни старого!

Химка. Добре! (Иде до вікна). Та не лізьте притьмом у хату, відступіться від вікон! (Виходить).

Голос (з-за вікна). Чи ба! Хтось приїхав хвайтонами. Це, либонь, жених!

Другі. Де? Де?

Інші. Гетьте! Відступіться! Ой, ноги! Ноги!

Голохвостий і два митрополичі баци.

Голохвостий (*входить у фраці, при циліндрі, за ним два митрополичі баци*). Оце всьо, як відіте, беру: двор величезний, садок, дом і те, що в дому.

1 - й б а с. О, Сірки не убогі! Сіркова лавка швидко перейде на першу вулицю на Подолі.

2 - й б а с. Наберете в кишені добра.

Голохвостий. Авжеж, наберьом немало добра: не в дурнів удалися! Через неделю міста ви й не пізнаєте цього двору. Отут на вулицю вчищу кам'яний дом первого хвисону на два етажя під бляшаною кришею; а в старий дом я буду свиней заганяти.

1 - й б а с. Тобі пощастило, брате, ей-богу!

2 - й б а с. Тільки слухай сюди, пане Свириде: я пам'ятаю трохи дочку Сірків; здається, мов погана...

Голохвостий. То не мішаєть, пустое, значить, дело: аби побольше денег, то ми, брат, при боце заведемо... гм...

2 - й б а с. Важно!

1 - й б а с. Люблю!

Голохвостий (*б'є по плечу*). Хе, хе! (*Відходить набік*). Коли б уже скрутитися швидше: в мене просто через ту Секлиту душі нету... Ну що, як ускочить? Хоч з Києва тікай, не то што! Здається тільки, я їх уложив добре, да вони й у сварці, на щастя... Господи, пом'яни царя Давида і всю кротость його!

Ті ж, Проня, Наталка, Настя.

Проня входить манірно, за нею подруги.

Голохвостий (*підлітає з квітками*). Позвольте, дорогая невеста, ради, значить, щасливейшого для міня дня подать вам пукета і поцеловать ручку!

Проня (*соромливо бере*). Ах, мерси! Бонджур!

Голохвостий. Красніє цвєти прекрасной кветце. (*Цілує руку*).

Проня. Мерси! (*Набік*). Який душка!

Голохвостий. Позвольте адрикамендувати вам моїх шахверов: Орест — знаменитий бас митрополичий і не менш знаменита октава митрополича — Кирило...

Проня (*подає руку*). Очинно рада. Седайте.

Баси. Спасибі; ми й постоїмо.

Проня. Нет, чего ж безпокоїться? Ще й у церкве, как дасть бог, настоїтесь.

1 - й бас. Для такої панни й потрудитися можна.

Проня. Ви міне камплімента пушчаєте? Мерси!

1 - й бас. Можна й припустить.

2 - й бас. Стоїть.

Голохвостий. Обхождєніє понімають.

Проня. Да, модні кавалєри. (*Відходить під руку з Голохвостим, той лебезить*).

1 - й бас (*до другого*). Тут нас, брате, жде велика випивка!

2 - й бас. Невже? Добре приймають?

1 - й бас. Побачиш!

Настя (*до Наталки*). Дивись, як ота чапля маніжитья та кладе носа йому на плечі.

Наталка. Еге ж, ну їй вже можна...

Настя. Чіплятися на шию при всіх?

Баси підходять до них і просять під ручку.

Проня (*до Голохвостого*). Ах, не говоріть міне такого, бо я как огонь зашареюсь...

Голохвостий. Што ж делать, моя дорогая невесто, пуколько, когда ето световое дело. Да у міня просто сердце не видержить етой проволочки, їй-богу, может луснуть! Когда б поскоріше вже еті царамонїі.

Проня. Да, ужасть как долго! Я позову родителів зараз. (*Іде до пекарні*).

Я ва 12

Ті ж і гості.

Входять поважні міщани й мішанки.

Гості. З неділею святою будьте здорові й з чесним весіллям! Дай боже шастя цьому домові!

Мішанки. А де ж хазяї? Не видко...

Другі. Ото, певно, жених з квіткою.

Міщанки. Та й у куце ж убрався!

Другі. А нічого, з себе гарний!

Міщанки. Тільки худий, нічого й у руках подержати!

Голохвостий упадає коло подруг.

Я в а 13

Ті ж і старі Сірки, за ними Проня й Химка. Сірко йде попереду; за ним Явдокія Пилипівна з хлібом, з сіллю, Проня, похнюпивши очі; за нею в дверях становиться Химка.

Прокіп Свиридович (*до Голохвостого, обнімаючи*). От тепер ви вже наш: тепер нас ніхто не розлучить! Будьте ж щасливі в новій житні!

Явдокія Пилипівна (*Голохвостий цілує в руку*). Дай боже вам усякого щастя й здоров'я! Любіть мою дочку: одна тільки й є!

Прокіп Свиридович (*бере Проню*). От передаю вам їх з рук на руки, любіть і жалуйте! (*Цілує Проню*). Пошли вам боже всякого благополучія; а ви нас, дочко, в щасті не забувайте та вибачайте вже, що ми прості!

Явдокія Пилипівна (*цілує Проню й плаче*). Ніхто не знає, одна мати знає, як тяжко видавати заміж одним-одну дочку. Була, жила в хаті, а завтра ні до кого й слова буде промовити!

Проня. Мамо! Годі! Коли б уже швидше!

Міщанки (*плачуть*). Так, так! Справді!

Міщани. Не тепер, то в четвер, а все-таки дівчат не мине те лихо!

Прокіп Свиридович. Не плач, стара: треба ж колись віддати.

Явдокія Пилипівна. Ох, тяжко ж мені з дочкою розстатися!

Голохвостий. Не баріть, папонько й мамонько, діла: в церкве поп дождаєть!

Прокіп Свиридович. Пора, пора, стара!

Явдокія Пилипівна. Химко, давай швидше килимця! Поблагословимо зараз та й до церкви!

Голохвостий (*до басів*). Гукніть на хвайтона, щоб готові були! (*Про себе*). Винеси, господи!

Простилають килима. Старі сідають на стільці, з хлібом, з сіллю. Молоді становляться на килима; два басы, Настя й Наталка з свічками по боках.

Ті ж і Секлита Лимариха, Устя, Марта й Меронія, а потім і Галя.

Секлита (*за вікном*). Пустіть, пустіть! Пропустіть Секлиту Лимариху!

Всі поторопіли.

Голохвостий (*набик*). Пропав я!

Разом. { Проня. Тітка?
Сірки. Сестра?

Степан (*з-за вікна*). І-і! Тітка Секлита ще помішає весілля, треба сповістити жида.

Секлита (*влітає несамовито*). Стійте, не благословіть! Не благословіть, кажу!

Разом. Явдокія Пилипівна. Бог з тобою, сестро!
Прокіп Свиридович. Господь з вами!

Секлита. Га! Злодіяцьке весілля? Хотіли вкрасти мого зятя, жениха моєї Галі, та не вкратете! Я вам докажу, що не вкратете!

Сірки. Сестро, опам'ятайся, чи ти при собі?!

Проня. Що це за шкандаль! Якого жениха?

Секлита. Я при умі; Секлиту Лимариху не обійдете! Я за своє дитя встою, встою! Не пушу до вінця! Стійте, не підете! Не пушу, хоч лусну!

Марта. Не пускайте, кумо, не пускайте!

Прокіп Свиридович. Бога ради, не кричіть: дивіться, скільки по вікнах людей!

Явдокія Пилипівна. Сестро! Секлито Пилипівно! Не роби сорому нам, прошу тебе! Чим же ми винні?

Секлита (*кричить*). Не винні? Відбили жениха в моєї дитини? Я на всі Кожум'яки кричатиму: розбій, розбій!

Проня. Ой, шкандаль! Шкандаль!

Коло вікон ціле стовпище, одне на одного лізе, гвалт, крик: «Ой, не душіть!», «Пустіть хоч руку!», «Шибка, шибка!» Врешті верхня шибка луснула й брязнула на долівку. Меронія, Марта, Устя то до вікон шепочуть усім, то до Секлити; вони дуже раді бешкету.

Прокіп Свиридович і Явдокія Пилипівна. Зачиняйте хоч вікна, відгоньте людей!

Голохвостий. Що ж це, впустили якусь самашедшу!

Секлита. Я самашедша? Ти мене самашедшою зробиш!

Проня. Вона п'яна! Залила очі та й лізе!

Явдокія Пилипівна. Голубко, сестро, не безчесть нас, не губи нашої Проні! Одна ж тільки! *(Плаче)*.

Секлита. Сестро! В тебе дочка і в мене дочка! Нехай я буду і сяка, і така, і проста, і ликом шита, а все-таки я мати своїй Галі! Не дам знущатися над моєю дитиною і запанілим поганцям! *(До Голохвостого)*. Нащо ти дуриш моє дитя, нащо топтав до неї стежку? Нащо залищався, коли ти не думаєш її брати?!

Проня. Свириде Петровичу, що вона каже?

Прокіп Свиридович і Явдокія Пилипівна. Як же це, Свириде Петровичу?

Голохвостий. Брехня, брехня! Я вам не позволю публікувати міня! Я вам!.. Я... я...

Устя *(до Секлити)*. Ще й брехню завдає?!

Секлита. Я тобі докажу брехню, перевертню чортівний, пройдишвіте, ланцю!

Голохвостий. Я такого шкандалю не попусти, не прошу ніяким разом! Я вам не хто! Я Свирид Петрович Галахвастов! Міне гаваріть такого чортівіння? Да в міня всі будочники онде! *(Показує кулак)*. Да я вас у часть! Да я вас за брехню в рештанську і замкну трома замками!

Устя. Що як замкне?

Всі. Під три замки?

Секлита. Ой, люди добрі, що ж це! Мене в рештанську за правду? Секлиту Лимариху, чесну хазайіку, під три замки? За те, що вчора заручився з моєю дочкою?

Проня. Ай! То правда?!. Що ж це?..

Прокіп Свиридович і Явдокія Пилипівна. Господи, глум який! Попущеніє боже! *(Плачуть)*.

Меронія. Чисте скушеніє!

Голохвостий. Врьош, стара! Я її знать не знаю, ведать не ведаю! З її якоюсь дочкою! Вона сказалась! А ми, Проню, хадьом вінчатися. Прокопе Свиридовичу, когда почали дело, то надобно якось кончать. Невже нас буде держать одна брехлива баба?!

Секлита. Я брешу?! Я сказалась? А не діждеш ти з твоїм чортівним батьком, з твоєю поганою матір'ю! Не

будеш вінчатися: не пушу попа в ризи, хоч роздерить мене! Ой, кумці-голубці, кажіть же ви, хай люди чують; заступіться хоч ви за Лимариху, — опаскудив мою чесну сім'ю оцей ланець, шарлатан! А сестра рідна за ним руку тягне?!

1 - й б а с (2-му). Що, брат, не горілкою пахне!

2 - й б а с. От халепа!

Проня (кричить). Докажіть, докажіть!

М ар т а. Як же, вчора заручився, сама власними очима бачила й очима вухами чула! Щоб я луснула, коли ми не пропили Галю!

У с т я. Та ще спочатку за столом, а далі й долі, і заручних пісень співали їм.

М е р о н і я. Та ще цей раб божий і танцював без одіяння скусительно!

Проня. Ой! Підступило під серце! Рятуйте! (Переходить і припадає до матері).

Я в д о к і я П и л и п і в н а. Господи, боже мій! Що ж з нею? Хоч згляньтесь!

П р о к і п С в и р и д о в и ч. Що ви зробили з дитиною нашою?

Кинулись до Проні, розстібують плаття.

Секлита. А що, не вірили, який зух!

Голохвостий (з відчаєм до Проні). Не вірте їй: це заговор! Вона підпоїла, підкупила свідків. Я їх усех на суд! Ну де ж би таки я, Галахвастов, посватався на какой-небудь простої поганке?

Секлита (з кулаками до Голохвостого). Моя дочка поганка? Ах ти, каторжний, сибірний! Та я тобі очі видеру з лоба!

Проня (нервово плаче). Мамо, я не вірю їй! Вона нарочито шкандаль робить... Заступіться ж! Не видержу... давить мене!

Я в д о к і я П и л и п і в н а. Сестро, зглянься на нас! Не безчесть дочки. Господь тебе покарає на твоїй! (Ридає).

П р о к і п С в и р и д о в и ч. Слобоніть гостину, сестрице! Бачите, яке лихо!

Секлита. Так, так? Мене з хати?!

Проня (кричить, ридаючи). Ідіть собі! Не топіть мене!

Секлита. Дурна ти, навісноголова! За якого хар-

циза заступаєшся! Думаєш, що любить тебе? За гроші тільки бере, за гроші! Та він тебе вчора привселюдно лаяв, нівечив, гудив!

Голохвостий *(кричить)*. Не йміть віри їй: бреше!

Секлита. Ой, кумці мої, заступниці мої! Кажіть уже ви, бо були там! Кажіть по правді!

Марта. А лаяв, господи, як, і в батька, і в матір; величав її совою, чаплею, кислоокою жабою!

Проня. Ой, ой! Зарівав!.. Під серце... Води!

Явдокія Пилипівна. Боже мій! Убили дитину мою! *(Упадає коло дочки, розтібує їй плаття)*.

Устя. А проклинав як: щоб і холера і чума на їх голову, щоб виздыхали цілим кодром!

Меронія. Прорицав: анахтема, і дунув, і плюнув, як на сатану!

Голохвостий *(несамовито)*. Це наклепи! Я в суд подам!

Проня. Ай, води, води!.. *(Ніби зомліла)*.

Прокіп Свиридович. Химко, води швидше! Господи відпусти й припусти!

Явдокія Пилипівна. Ой, рятуйте! Нежива!

Химка приносить воду. Бризкають удвох на Проню. Степан продається в двері й щось шепче Галі. Проня телесується, коло неї упадають старі.

2 - й б а с. Пропала вже випивка!

1 - й б а с. Ходім мерщій, щоб ще до мирового не пасти!

Проня *(істерично)*. То такі ви? Мені одне, а друге другій?! При мені в очі мало не вскочите, а за очі банитувати... Ох! Ох!

Голохвостий *(відступає)*. Та що ви їм вірите!

Проня. Чого ви ходили до мене? Нашо ви божились, клялись, падали переді мною на коліна?

Голохвостий. Та стійте ж...

Проня. Не за ваші магазини йшла... я... вас любила... а ви назнущались... осоромили на весь Поділ... на весь Київ!.. Гетьте! Ой, смерть моя! *(Мліє)*.

Прокіп Свиридович. Вон, вон з нашого двору, щоб і слід тут ваш не смердів!..

Явдокія Пилипівна. Вон, вон! Не треба нам такого зятя!

Голохвостий. Ну, до свіданія!

Секлита (*хапає його за поли*). Ну, тепер я вже не пуцу!

Голохвостий (*вириваючись*). Відчепіться!

Секлита. Не пуцу, не пуцу! Думаєш, що багатий, так і безчестити мене можна? Женимо!

Степан. Та який він багатий! Він банкрут!

Секлита й Сірки. Банкрут... банкрут?..

Голохвостий (*виступає наперед, з запалом*). Чого витріщились? Ну, банкрут, так і банкрут! А ви думали, як би я був багатий, то пошов би до вашого смітника?! Ха, ха, ха! Свинота необразована! Авжеж, міне ваших денег тільки й нада било! Так і понімайте! А вони заклали сібе в голову, що я на їхніх дочок задививсь. Антиресно дуже! Не найшов би где? Поліз би на смітник! Да я, как первий кавалер, і в Липках знайшов би настоящих баришень з отакими куделями, а не сватався б на вашій дурній поторочі, поганій Проні!

Проня. Ай! (*Зомліла*).

Завіса.

Прислів'я та приказки

Пан добрий, як отець: взяв корову і овець, а пані — як мати: наказала теля взяти.

*

Як багатий, так і клятий.

*

Тіло в золоті, а душа в мерзоті.

•

,

Карпенко-Каурич
1845-1907

УРИВКИ З КОМЕДИЇ «ХАЗЯІН»

ДІЯ І, ЯВА VII

Пузир та економи: Зеленський і Лихтаренко.

Пузир. Доброго здоров'я! Ну, як таки ви, пане Зеленський, і досі не загнуздали мануїльських мужиків?! Де ж це видано, щоб на буряках платить робочому по 35 копійок в день! (До Лихтаренка). Порфирій! Почому у тебе в Чагарнику робили і роблять поденно?

Лихтаренко. З початку весни по 15 копійок, потім по 20, тепер, в гарячу пору, по 25 на їх харчах!

Пузир. Чуєте? І по 25 копійок багато, але все ж таки не 35! Та ще, либонь, ви й харчуєте?

Зеленський. Харчую.

Пузир. Боже мій! І харчуєте?! То це вийде по 45 копійок. Добре хазяйнуємо! Робочі все заберуть, а нам же

що зостанеться, а чим я буду вам жалування платити? Так не можна, ви не вмієте зробити дешевого робітника!

Зеленський й. У нас умови одні, а в Чагарнику, де Лихтаренко, — умови другі.

Пузир. Умови люди роблять.

Зеленський й. Околиця до околиці не приходиться. У Мануїлівці люди більше зажиточні, ніж де: окрім своїх наділів, держать оброчну казенну землю в аренді, артїлі почали заводити. А робочий, самі знаєте, тільки там дешевий, де землі нема, де нема за що рук зачепить, де бідність.

Пузир. Так ви зробіть у Мануїлівці бідність!

Зеленський й. Це не од мене залежить.

Пузир. Вибачайте, пане Зеленський, це від голови залежить! От побачте, що там зробіть Лихтаренко. Слухай, Порфирій, я тебе переведу в Мануїлівку, а вас, пане Зеленський, в Чагарник.

Феноген (за дверима). Ох-хо-хо-х!

Зеленський й. Помилуйте, за віщо ж! Я торік чистої прибилі дав 5 тисяч, а цей рік надіюсь...

Пузир. Порфирій дасть десять тисяч! Ви не вмієте з народом, а Порфирій уміє — і дасть десять тисяч — побачите! От що, Порфирій: мануїлівці запустили недоїмку і не заплатили. Через тиждень та оброчна земля, що держать в оренді мануїлівці, отдається з торгів на новий строк. Треба, щоб казенна земля зосталась за мною, чуеш?

Лихтаренко. Попробую!

Пузир. Це тобі не борщ, тут пробувати нічого — треба взяти! Ти розумієш? Взяти! Казенну оброчну статтю взяти! Наділи мужицькі на десять літ в оренду — взяти! А як мужик зостанеться без землі — роби з ним, що хочеш; а поки при землі, мужики все одно, що бури, нічого з ними не зробиш.

Зеленський й. Я вже пробував...

Пузир. Ви ніколи не пробуйте, а просто їжте!

Зеленський й. Мануїлівців не вкусиш!

Лихтаренко. Аби зуби.

Пузир. Правда. Ти вже у Чагарнику взяв крестьянські наділи в оренду, тепер стежка протоптана, опит е, починай і в Мануїлівці.

Зеленський й. Дозволю собі звернути вашу увагу на те, що у Мануїлівці є такий учитель артільщик і біля

нього чоловіка три з молодих, що через них і Лихтаренко зуби поламає.

Пу з и р. Порфи́рій, настали зуби! Опит є, стежка про-топтана, шквар.

Л и х т а р е н к о. Срібними та золотими зубами можна не то Мануїлівку, не то уїзд, а й губерню можна з'їсти!

Пу з и р. Нам нужен дешевий робітник, розумієте? А без дешевого робітника хазяйство вести — годі! Так ви, пане Зеленський, приймайте Чагарник від Лихтаренка, а він прийме Мануїлівку від вас.

ДІЯ ІІІ, ЯВА Х

Пу з и р і пан Золотницький розмовляють. Входять: Соня (дочка Пузиря) і Калинович (учитель гімназії).

С о н я. Годі вам про діла балакати! Ходім до нас.

З о л о т н и ц ь к и й. Дорога Софія Терентьовна, я тут обстрелював позицію: і бомбами, і гранатами, і шрапнеллю сипав — не помагає! Неприятель уперто не здається. Давайте візьмемо його в перехресний вогонь.

С о н я. Догадуюсь. Ви за нас з татком говорили і певно тато не згоджується? Я вже бачу.

Пу з и р. Нізачо в світі! Це ти мене, дочко, хочеш у труну покласти.

С о н я. Хіба мое щастя для вас, тату, труна? Я цього не знала.

Пу з и р. Так знай! Щастя, якого тобі заманулось — мені труна! Тебе сватає Чоботенко, я вже тобі говорив.

С о н я. Тоді я промовчала, а тепер скажу вам, що я за нього не піду!

Пу з и р. Та ти ж його ще не бачила, подивися перше: з лица хоч воду пий, Бова Королевич! Росту (*показує сажень*) о; плечі (*розведе руками скільки можна*) о!

З о л о т н и ц ь к и й. А голова (*показує кулак*) — о! Софія Терентьовна вибрала собі людину в подружжя, а ти їй раїш першерона! Навіщо тобі Чоботенко? У тебе, слава богу, є чим копи возить.

Пу з и р. Ви не туди стріляєте! Чоботенко хорошого роду, хазяїн, з діда мільйонер. Я не хочу зятя з вітру, бідного приймака.

К а л и н о в и ч. Ви мене ображаєте!

Пу з и р. І ви мене ображаєте!

К а л и н о в и ч. Чим?

Пу з и р. Тим, що осмілились сватать мою дочку.

К а л и н о в и ч. Не всі люди дивляться вашими очима, а через те ви помиляєтесь, Терентій Гаврилович. Я люблю Софію Терентьовну, а не ваше багатство! До цього треба вам знать, що я лічу вас далеко біднішим від себе, і будьте певні, що у приймаки я до вас не піду ніколи! Віддайте все ваше добро, всі ваші мільйони старцям, а я візьму Софію Терентьовну без приданого.

Пу з и р. Що ви говорите? Я сорок літ не доїдав, не допивав, не досипав, кров'ю моєю окипіла кожна копійка, а тепер взять і віддать усе моє добро старцям! Опам'ятайтесь! Для чого ж я працював? Хіба отаке розумний скаже!• Перехрестіться! Віддайте старцям! Ха, ха! Чув я про таких багачів, котрим нема чого роздавать, так вони хочуть, щоб всі з ними порівнялись. Ні! Так не буде. Ви не з того тіста, до якого ми привикли.

С о н я. Тату, багатство душі не має і не буде себе почувати нещасним, у кого б в руках не опинилось, а я маю живу душу, котрій натурально бажати бути щасливою з тим, кого любиш! А коли вам жаль вашого добра, нехай воно буде при вас, мене ж віддайте отак, як я стою, за Івана Миколайовича, і ми будемо щасливі! Чого ж ще треба?

Пу з и р. Щаслива, щаслива! Ти щоб тільки була щаслива? Ти? А я? Я? Щоб здох від муки, яку ти мені робиш! Собі, йому і всім, усім ти добра і щастя зичиш, а батькові? Батькові? Зла, муки, смерті? Ні, так не буде: скоріше вогонь розіллється водою, ніж я дам своє благословення на такий шлюб. *(Вийшов)*.

Завіса.

УРИВКИ З КОМЕДІЇ «МАРТИН БОРУЛЯ»

ДІЯ ПЕРША

Я в а І

Кімната в хаті Мартина Борулі. Двері прямо і другі з правого боку. Грубка з лежанкою. Дерев'яні стільці, канапка і стіл, покритий білою скатеркою.

За столом сидить Т р а н д а л е в, а з бокових дверей виходить Б о р у л я з бумагою в руках.

Б о р у л я. Натє, читайте! *(Дає бумагу)*. Читайте відціля.

Грандалев (*читає*). По вислушанні всіх вишеизложенних обставин і на основанні представлених документів, Дворянское Депутатское Собрание — определяет: Мартина, Генадієва сина, внука Матвея Карлова, правнука Гервасія Протасьева, Борулю з сином Степаном, согласно 61 ст. IX тома Свода законов о состояніях, изданія 1857 года, сопрічіслить к дворянскому его роду, признанному в дворянском достоинстве, по определению сего собрания, состоявшемуся 14 декабря 1801 года, представить на утверждение в Правительствующій Сенат, по департаменту Герольдії.

М а р т и н. О!.. Виходить: я: — не бидло і син мій — не теля!.. І щоб після цього Мартин Боруля, уродзоний шляхтич, записаний во 2-ю часть дворянської родословної книги, подарував якому-небудь приймаку Красовському свою обиду? Та скоріше у мене на лисині виросте таке волосся, як у їжака, ніж я йому подарую.

Г р а н д а л е в. Так, виходить, візьмемо на апеляцію?

М а р т и н (*б'є кулаком по столу*). На апеляцію! Безпремінно на апеляцію! Що то за суд такий, що признав обиду обоюдно?.. Я вас питаю: яка тут обоюдна обида? Він каже на мене — бидло! а я мовчи: він кричить на сина, на чиновника земського суда — «теля!» — а я мовчи? Мовчи, коли дворянина так лають? То що ж би я був тоді за дворянин? Ну, і я сказав йому: свиня, безштанько, приймак!.. Але яка ж це обоюдна обида?

Г р а н д а л е в. Стривайте, не гарячіться! Будем апелювать!

М а р т и н. Апелювать!

Г р а н д а л е в. А за вивод подамо встречний іск.

М а р т и н. А коли треба, то й поперечний.

Г р а н д а л е в. Поперечних не полагається; ви заспокойтесь, уголовна палата одмінить рішення — ми виграємо діло. Когда я був ще фотографом, то для практики вів діло Горбенка з Щербиною, таке саме діло, як ваше, тільки там не словесная була між ними обида, а кулачная. Щербина, знаєте, схопив Горбенка за чуба і так ним мотнув кругом себе, що і сам не вдержався на ногах — упав! А магістрат признав, що драка була обоюдна. В рішенні сказано було: хотя Щербіна взяв Горбенка за волосся, обвол его вокруг себя, причом в руках остался значительный пучок волос, імеюційся при деле, как вещественное доказательство: но, прінімая во вніманіе, что прі етом

дійстві тяжестю тела Горбенка і сам Шербіна бил повергнут на землю, то признати обиду обоюдною!.. Це було перше моє діло, я апелював, і уголовна палата одмінила... І по вашому ділу одмінити — не журіться... І так, виходить, по ділу об обиді апеляція?

М а р т и н. Апеляція! Та таку апеляцію напишіть, щоб у Красовського у носі закрутило, щоб йому свербіло!.. Я грошей не пожалію, аби мені Красовського у острог посадить.

Т р а н д а л е в. О, не я буду,— ми йому докажемо! Всі ходи знаю, вже мені прошення не вернуть за нехворменное написаніе,— ні! Я напишу, то прямо точная копія з форми — усе по пунктах.

М а р т и н. І скажіть, що буде коштувати?

Т р а н д а л е в. Стрічний іск... і апеляція... *(Набік)*. Як би не продешевить! *(До Мартина)*. Щоб і для вас не було обидно... з бумагою... сто рублів, а непредвіденніе расходи на ваш кошт.

М а р т и н. Дам сто двадцять! Тільки ж і накрутять йому; щоб нюхав, чхав, щоб... усі закони виставте!

ДІЯ ДРУГА

Я в а І

М а р т и н. Так то так, приятелю мій, я знаю, що ти не бідний, і, може, справді діти наші любляться, та не випада тепер віддати мені Марисю за твого Микола.

Г е р в а с і й. Чого так?!

М а р т и н. Дочка моя дворянка, а твій син... ні дворянин, ні чиновник... так не приходиться дворянці йти за простого хлібороба, я тепер на такій лінії...

Г е р в а с і й. Он що! Я тебе, Мартине, не пізнаю; поки ти не ганявся за дворянством, був чоловік, як і всі люди; тепер же десь тебе вкусила шляхетська муха, і так дворянство у тебе засвербіло, що ти рівняєш себе з Красовським!

М а р т и н. Що мені Красовський! Я сам уродзаний шляхтич! Красовський був безштанько і батько його так само сидів у Шадурського на чинші, як і ми; а що він женився на дочці Шадурського і через те зробився дер-

жавцем, то це ще невелика жеч! І мій Степан, бог дасть, дослужиться до чина та жениться на Тридурській, і ми зовсім тоді порівняємося з Красовським.

Гервасій. Далеко ходить! Красовський вчений, лікар, Красовський державець, а ти надимаєшся через силу, щоб з ним порівнятися, бундючишся дутим дворянством, з добра-дыва посварився з ним, — вір мені, що як будеш отак роздувать свій гонор, то Красовський з'їсть тебе!..

Мартин. Подавиться, пане Гервасію, подавиться — я глевкий!

Матвій. Глядіть, щоб він вас не підпик, — ха-ха-ха!

Гервасій. Що ж ти тепер зробиш? От він не хоче, щоб ти сидів на його власності, і вибирайся! А сам не підеш, під руки виведуть, за ноги витягнуть, викинуть за межу зо всім збіжжям! Що там рівняться!

Мартин. Мене викинуть! Мене за ноги витягнуть з прапрадідівського ґрунту?! О-о!.. Та хто посміє? А стрічний іск, а апеляція? Я його ще в острог посадю за обиду, я правду судом одшукаю, я йому покажу, яке я бидло і яке теля мій син!

Гервасій. Ти осліп од дворянства! І поки ту правду знайдеш, то все хазайство прохвиськаєш і все-таки нічого не доб'єшся, і Красовський тебе випре звідділя.

Мартин. Не діжде! Не будь я Мартин Боруля! Мав би все хазайство сплюндрувать, а докажу Красовському, докажу, що я такий самий дворянин, як і він. (*Б'є себе в груди*). Уродзоний шляхтич Мартин, Генадіїв син, внук Матвія Карлова, правнук Протасія Гервасієва, Боруля з сином Степаном, герба Тшівдар! О, стокроць дяблів його мамці і його таткові.

Гервасій. Гай, гай! Та ще й зелененький! Герб?.. А звідкіля, що означа те слово Тшівдар, ти сам не знаєш.

Мартин. А нащо мені знать? Герб — то єсть знак шляхетського достоїнства.

Гервасій. Де вже нам носитися з гербами. Правда, що ми всі шляхтичі і всі дворяни, тільки щабльові.

Матвій. Ха-ха-ха! Щабльові? Як то, пане Гервасію, щабльові?

Гервасій. Такі, виходить, маленькі, що повипадали кризь щаблі своїх, невшитих лубками, возів, і розгубились... Одно слово: голопуза шляхта!

Матвій. Ха-ха-ха!

М а р т и н. Може, ти й шабльовий і голопузий шляхтич, а я уродзоний! Не віриш? У мене є копія з протокола депутатського зібрання; коли хочеш — покажу. Я і сам не знав, а тепер довідався, що прапрадід мій був стражником таможеного скарбу, і на його бумагах підписаний сам суперетендент Севастіян Подлевський... от що! І у Красовського не кращі бумаги.

Г е р в а с і й. Що там бумаги! Красовський на лікаря вивчився, то йому й шляхетство пристало. Тепер він їздить у калясі, його вже крізь шаблі не протягнеш, а бумаги — тьфу! І в мене було їх доволі, а тільки я переконався, що нам дворянство так личить, як корові сідло.

М а р т и н. Може, ти й корова, а мій прапрадід...

Г е р в а с і й. Був стражник? Чув! А мій був підкоморій!

М а р т и н. Твій під коморою тільки сидів, то інша жеч...

Г е р в а с і й. А твій стеріг тієї самої комори, де мій сидів.

М а т в і й. Ха-ха-ха! Та буде, панове, а то ще полається! Цо там по титулі, кеди німа ніц в шкатулі!..

Я в а Ш

М а р т и н, а потім Т р о х и м і О м е л ь к о.

М а р т и н (один). Довго ж нема Омелька! Певно, привезе жениха. Та вже пора б йому й приїхати давно. Треба буде попросити на вечір Протасія, він гарно і багато уміє балакати... А важко і в дворянстві жити: розходу, розходу, самим робити якось не приходиться... (*Входить Трохим*).

Т р о х и м. Пане! наших дві пари волів і дві корови зайняв економ у двір.

М а р т и н. Де ж вони паслись?

Т р о х и м. Та в череді, з череди й зайняв!

М а р т и н. Як він смів?

Т р о х и м. Так пан Красовський звелів.

М а р т и н. О, виродок з шляхетського заводу! О, гайдамака! Грабитель! За що ж?

Т р о х и м. Каже, що на вас накинuli чинш і поки не заплатите — не віддасть.

М а р т и н. Не віддасть?.. Бери палицю і мені знайди доброго дрючка!.. Я їм покажу... Я... Ми їм покажемо!

Т р о х и м. Ні, пане, я не піду. Він похваляється і вам на спині горба зробить. Каже: Боруля добивається бумажного горба, а я йому на спині горба надрюкую.

М а р т и н. Хто це казав?

Т р о х и м. Економ.

М а р т и н. О, хлоп поганий! Він, наймит Красовського, мені горба зробе? Мені?.. Та я... запрягай коней, поїду зараз в стан! Це грабіж, грабіж!..

Т р о х и м. Нема ж натачанки ще з города.

М а р т и н. Біжи до Сидоровички, позич. (*Трохим пішов*). Граблять!.. Граб... Граб... Це мені ще і на руку — нехай граблять!.. разом за все одвіт даси! Ні, пане Красовський, Боруля ще потягається з тобою! Мабуть, почув, що діло в герольдії... апеляція... стрічний іск йому в печінку сіли... О, пресвята діво! вмішайся в моє діло, помози мені ворога свого доконать.

ДІЯ ТРЕТЯ

Я в а ІІ

М а р т и н, а потім М а р и с я.

М а р т и н. От мука мені з цим каторжним Омельком! І вигнав би, жаль — давно служити, і привик до нього так, що як не бачу довго, аж скучно. А він, чорт його знає, чи нарощне дражнить мене, чи таки справді дурний трохи зробився. (*Входить Марися і несе клунок*). Куди це? Що це?

М а р и с я. Треба прати сорочки тощо, багато набралося вже шмаття.

М а р т и н. Я тебе постираю! Страмить мене хочеш? Дворянська дочка сама стирає! Може, ще й на річку підеш? Для чого ж то я двох робітниць найняв?

М а р и с я. Вони на городі копають, а я ж що буду робить?

М а р т и н (*набик*). Справді!.. І сам не знаю, що б вона робила, яку б їй роботу дворянську знайти... (*До Марисі*). Нічого не роби!

М а р и с я. Та я ж так занудюсь без роботи, захворію.

М а р т и н. Глупство! Наглядай, щоб другі робили, а сама надінь мені зараз нове плаття, помий гарненько руки та й сиди, як панночці слід. Та руки, руки мені мий разів три на день, не жалій мила. Ну, на лиці вона й так гарненька, а треба б ще присипати борошнем,— є таке борошенце, та не знаю, як його звать і де воно продається...

М а р и с я. Як собі хочете, а я, їй-богу, без роботи не буду сидіть.

М а р т и н. Не смій мені, кажу! *(Набік)*. Яку б їй роботу найти пристойну?.. А! *(До Марисі)*. Я тобі п'яльця достану, будеш вишивать у п'яльцях.

М а р и с я. Та я ж не вмю.

М а р т и н. Навчишся. Не святі горшки ліплять! А шмаття однеси назад. *(Марися знизує плечима і виходить)*.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

Я в а II

Входить М а р т и н.

М а р т и н. Чого ви тут стовбичите?

О м е л ь к о. Стола від Сидоровича принесли.

М а р т и н. Ага! ну, біжи ж ти. Омельку, принеси умиваться паничеві. *(Омелько і Трохим виходять)*. Ще спить. Сказано, чиновний чоловік, не то, що простий шляхтич: ще й чорти навкулачки не бились, а він схопиться і гасає по хазяйству!.. Нащо вже я, от, здається, зовсім вибився на дворянську лінію, а не можу уранці довго спать — боки болять, а треба привчатися! Воно якось так зовсім другу пиху тобі дає. Прийшов хто рано, чи там яке діло по хазяйству, а ти спиш! — Дома пан? — питають. — Та ще сплять! — О! і всі на пальчиках... Безпремінно заведу такий порядок: чи прокинувся, чи ні, а буду лежать до сніданку. *(Омелько несе ночви і відро води)*. Що це?

О м е л ь к о. Та умиваться ж.

М а р т и н. Ну, і що тобі сказать? Де ж ти бачив, бусурмане, щоб люди в ночвах умивались? Поросят тільки у ночвах патрають, а ти хочеш благородного чоловіка...

О м е л ь к о. Та я ж письменоводителєві над ночвами ціле відро води на голову вилив.

М а р т и н. То інша річ — чоловік сирий і на похмілля.

О м е л ь к о. А цей хіба тверезий вчора ліг?

М а р т и н. Не твоє діло! Іди візьми велику дерев'яну миску і води у полив'яний глечик.

О м е л ь к о. І що б то відразу сказати, а то носись. (Пішов).

М а р т и н (один). Треба десь такого служку достати, щоб при горницях був, бо Омелько старий для послуги, нічого не тямить. (Омелько вертається з глечиком і мискою). Там постав, і якщо спить, то навідайся через яке врем'я. (Омелько пішов у другу хату. Входить Палажка). Спить ще. А що, як там, душко, у тебе: чи все готово?

П а л а ж к а. Поки люди посходяться, усе буде готове.

Входить О м е л ь к о.

М а р т и н. А що?

О м е л ь к о. Потягнувсь, лупнув очима, повернувся на другий бік і знову захріп.

М а р т и н. Навідайся ж опісля.

О м е л ь к о. Може б, я там посидів, поки прокинеться?

М а р т и н. Опісля, кажу тобі. Чого ти там будеш стирчать, ще й сам заснеш.

О м е л ь к о. А потім прозіваюю — будете ляять.

М а р т и н. Не патякай! Поклич панночку. Де вона?

О м е л ь к о. Порося патрають.

М а р т и н. О-о-о!.. Нехай одягнеться і сюди йде. (Омелько пішов. До Палажки). Я ж тобі казав, я ж тебе прохав, щоб ти їй не давала ніякої роботи, руки чисто порепаються, — а ти порося її заставила патрати.

П а л а ж к а. Та цить уже, не гримай! Який же чорт буде обід варити, коли робітниці не тямлять нічого.

М а р т и н. Палазю, Палазю, не кричи, душко, а то почує. Ну, іди, душко, сама обід готов, а вона нехай ще побуде з женихом.

П а л а ж к а. А ти ж з ним балакав?

М а р т и н. Та ми вже зовсім скінчили з ним: п'ятсот рублів приданого, весілля на наш кошт, два годи доставлять у город топливо і деякі предмети на продовольствіє, і хату поставить у городі — місце у нього є. (Входить Марися). Ну, то іди ж, Палазю, щоб, справді, там робітниці не нашкодили чого в обіді, а то, замість поросяти, подадуть обгорілий оцупок. (Палажка пішла).

ДІЯ П'ЯТА

Я в а V I

Мартин, Гервасій, Протасій, Палажка, Марися, Микола і Степан. Мартина садовлять на стільці. Він жовтий — від розлиття жовчі.

Мартин. Здрастуйте!.. Бачите, як перевівся Боруля!

Гервасій. Послухай же мене, Мартине, я тобі добра зичу. Зараз і поздоровшаєш.

Мартин. Ні... ще поїду в город, повезу всі дворянські бумаги Каєтану Івановичу!..

Гервасій. Знову за своє! Мало тобі лиха через те химерне дворянство?

Мартин. Бумаг же, бумаг багато!.. П'ять літ діло йшло, зовсім було признали, сопричислили... і не утвердили! І через що? Пустяк! Сказано у бумазі, що не так хвамілья стоїть у нових бумагах — Боруля, а у старих Беруля!.. Бодай тому писареві руки назад лопатками повикручувало, що написав — Беруля! Я і сам не знаю, хто я: чи Боруля, чи Беруля... Може, й Беруля!.. Та так і покинуть? Жаль живий бере мене за серце... А може, ще Каєтан Іванович...

Гервасій. Витягне з тебе яку сотню або й дві.

Мартин. А як докаже, що Боруля і Беруля — одноково?

Гервасій. Чом же він і досі не доказав? Повір мені, Мартине, нічого з цього не буде, тільки хазяйство зведеш, дітей старцями зробиш і сам у бідності помреш. Чого ж ти хочеш?

Мартин. Дворянства...

Гервасій. Ні, торби! Воно ж тебе в хворобу угнало, глянь на себе... воно тебе посварило з Красовським і з мною — всі біди твої від нього... Хазяйство ледве живе, а дворянство без розуму і без науки хліба не дасть. Послухай мене: спали всі бумаги, щоб і не свербіло, бо ти слабкий на дворянство, і умреш від цієї хвороби.

Мартин. А як утвердять?.. Може, хоч після смерті утвердять...

Гервасій. Ну, роби, як хочеш!

Палажка. Старий, зглянься на нас, послухай Гервасія, нащо нам те дворянство, як ти помреш, а ми без хліба останемся...

Марися. Рідний мій, дорогий тат... папінька! Нам не треба дворянства; одного бажаєм, щоб ви одужали, і знову будем жити весело, як колись... *(Боруля шукає очима Степана)*.

Степан. І я, папінька, не хочу дворянства...

Мартин. І ти, Стюпа! Не хочеш? Дворянства не хочеш... Ти? *(Зітхає)*. Всі не хочуть... Хлопи... хлопи!.. *(До Палажки)*. Піди, душко, принеси палітурку, там у мене під подушкою. *(Палажка пішла)*. Нехай Омелько принесе соломи і затопе грубку. *(Марися пішла, а через яке-врем'я вертається з Омельком, котрий вносить солому, запихає у грубку і підпалює)*. Потухне послідня іскра від бумаг, потухне мое життя... умру на ваших очах, побачите! *(Палажка вносить палітурку, повну бумаг, Мартин розв'язує)*. Права на дворянство!.. Грамота... герб!.. І це все спалить?.. *(Читає крізь сльози)*. Отношеніє Дворянського Депутатського Собранія от 16-го февраля 1858 года за № 1541 о признаніи рода Борулі в дворянстві. *(Говорить)*. Було ж, виходить, за що признать... Атестат прапрадіда. Підписав сам суперетендент Севастіян Подлевський... бумага синя... як лубок... старинна бумага! *(Читає)*. Отношеніє Казенной Палати о несостояніи рода Борулі в подушнім окладі... *(Говорить)*. Скрізь Боруля, а там десь Беруля!.. Ох!.. Копія свідетельства дванадцяти дворян, що весь рід Боруль завше вів род жизни, свойственний дворянам... Особливо я! Герб... Герб!.. Червоне поле, а по червоному полю хрест голубий, знамена зверху і внизу дві пушки...

Омелько. Підпалив, горить!

Мартин. Не кричи! Чого кричиш? Бодай тебе чорти підпалили у пеклі — поспіеш! І своїми руками спалить дворянські достоїнства?.. Не можу!..

Гервасій *(хоче взять)*. То давай я спалю.

Мартин *(захищає бумаги)*. Стривай, стривай! Дай я ще надивлюся на них!.. Хоч герб оставить на пам'ять онукам і грамоту прапрадіда і атестат...

Гервасій. Щоб знов розсвербілось дворянство? Та не будь дитиною, пали!

Мартин. А! Ну, підведіть мене! *(Підводять, він бере бумаги, робить два ступені до грубки і стає)*. Не можу! Руки тремтять... у серце шпигає...

Омелько. То віддайте мені, пане, на цигарки.

Мартин. А щоб ти подавився! А щоб ти уто-

пився!.. Дворянські бумаги на цигарки?! Щастя твоє, що я слабій.

Омель'ко. Та що ж я таке сказав?

Мартин. Мовчи! Бо я тобі з носа печерицю зроблю.

Омель'ко. Поки зберетесь, то воно й погасне. Піду ще соломи внесу.

Мартин. Стьопа!.. А як же ти будеш служити без дворянських бумаг? Тобі й чина не дадуть?

Гервасій. Та він і так не служить, його оставили за штатом, земський суд скасували, тепер такі чиновники не потрібні.

Мартин. Як?!

Степан. Так, папінька! Це правда, та я боявся вам сказати. Нас тридцять чоловік оставили за штатом.

Мартин. За штатом? Не служиш?.. Не потрібен?.. Земського суда нема?.. Ведіть мене!! (*Ведуть*). За штатом! (*Кидає бумаги в ніч*). Горять червоно, як кров дворянська, горять... О-о-о! нещасний хлопець Мартин Боруля!.. Тепер ти бидло! Бидло! А Степан — теля! (*Ридає*). Пустіть! Рятуйте бумаги!.. Я сам поїду у дворянське собрание, у сенат поїду... (*Підбігає до печі*). Згоріли... Тисяча рублів згоріла, половина хазяйства пропало, — і все-таки бидло! (*Тихо плаче*).

Палажка. Годі, старий! Слава богу, що дворянство згоріло. Тепер будемо жити по-старосвітськи...

Степан і Марися (*цілують його*). Папінька, заспокойтесь!

Мартин. Не кажіть на мене тепер папінька, кажіть татко!

Гервасій. Заспокойся, Мартине!.. А тепер я знов прошу тебе: давай поженим наших дітей, вони любляться, а ми на весіллі забудемо усе лихо! Та накажемо їм, щоб унуків наших добре вчили, то й будуть діти їх дворяни!

Мартин. Я з радістю! Ідіть, діти, сюди. Нехай вас бог благословить, та вчіть, вчіть дітей своїх (*Марися і Микола обнімають Гервасія, Палажку, цілуються з Степаном*), щоб мої онуки були дворянами.

Протасій. А я вам на цей випадок розкажу цікаву річ... Літ тридцять тому...

Гервасій. Нехай на весіллі кому-небудь розкажеш.

Протасій. Га?

Гервасій. Кажу: на весіллі кому-небудь розкажеш.

Протасій. Тьфу! Де чорт упрє цього Гервасія, то прямо рота не роззявляй. (*Входить Омелько з соломю*).

Мартин. Не треба, згоріло! Все згоріло, і мов стара моя душа на тім огні згоріла!.. Чую, як мені легко робиться, наче нова душа сюди ввійшла, а стара, дворянська, — попелом стала. Візьми, Омельку, попіл і розвій по вітру!..

Омелько. І що б то було на цигарки віддать.

Завіса.

ЯК ПОЛКОВНИК СОЛДАТІВ НАВЧИВ

Полковник вчить солдатів, як генерала зустрічати і як йому відповідати. Як питає генерал:

— Звідки ви?

Відповідайте:

— Полтавські.

— Скільки років?

— 23.

— Скільки служите?

— 3 роки.

— Звідки обмундирування маєте?

— З цейхгаузу.

— А за кожним словом повторюйте — ваше високопревосходительство. А як далі питає — скільки у вас рот? Кажіть — 16, а 17 нестройова. — Хто вас вчив? — Полковник і ви, ваше високопревосходительство.

Завчили солдати. От приїжджає генерал. Полковник вистроїв солдатів в шеренги. Генерал виходить на трибуну й починає:

— Ви чиї?

— Полтавські, ваше високопревосходительство!

Генерал щось збився та й не питає далі, скільки солдатів там років, а каже:

— Скільки років служите?

— Двадцять три, ваше високопревосходительство!

- А сколько вам лет?
- Три, ваше високопревосходительство!
- А скільки у царя-батюшки дочерей?
- Шістнадцять, сімнадцята нестройова, ваше високопревосходительство.

Генерал бачить, що вони щось не те мелять, та як розсердиться, та як гаркне:

- Откуда вас, таких дураков, набрали?
- З цейнгаузу, ваше високопревосходительство!
- Ну, хто вас, сукиних синів, так навчив?
- Ви, ваше високопревосходительство, і господин полковник.

❦ Прислів'я та приказки ❦

Коли б не піп та не пан, то не був би й мужик го-
лоштан.

*

Святий та божий, на чорта схожий.

*

Убрався піп у ризи, а чорт у рядно та й тягнуть в одно.

*

Де піп церкву ставить, там пан корчму.

Г. Мансфур
1851-1893

ЗЛИДНІ

(Казка)

Проживали десь-то-не-десь два рідніі брати,
І як завжди те у казці — один був багатий,
Мав і коні, і худобу, і хліба закрами, —
Другий вбогий щодня бився, мов об лід
та риба,

Задля ради насущного шматка тільки хліба.
Було й робе мозульове, та все не ведеться:
Те загине, те украдуть, те так де дінеться.
І за ту його невдачу, що він харпачина,
Відщуралася від його вся рідна родина.

От задумав брат багатий сина одружити,
Посилає молодого родичів просити

На хліб чесний, на весілля, як здавен ведеться,
Щоб побачив рід багатий, хто в їх рід береться.
Треба й вбогого кликнути, він-бо дядьком буде.
Було б краще обминути,— так осудять люде.
— По дорозі,— каже батько,— заїдеш ти, сину,
Та покличеш того дядька — убогу людину,
Хай приходе зараніше, покіль ще сусіди
Не посходяться багаті — то й він пообіда.

От завозе той небіжчик убогому шишки
Та й говоре:

— Ідїть, дядьку, оце без замішки
До нас зараз на весілля, ще поки немає
Там нікого, то вас батько самих привітає.
Не яке там убирання вбогому нетязі,
Як стояв — отак і рушив в старій симирязі.
Ось приходе він до брата, гостей ще не чути.
Той як слід його приймає:

— Сідай,— каже,— тута;
Та й садове поза стіллю, мов радий неначе,
Дума: — Хай порозкошує, ніхто-бо не баче.
Тільки випили по чарці, балакають любо,
Аж несе бенеря свата, — багач на всю губу.
Брат багатий уставає:

— Просю вас сідати,—
А до брата промовляє:
— Посунься-бо, брате!
Той посунувся, а далі несе ось другого,
І тому: — Посунься, брате!

Харпак все нічого —
Посувається ік печі, а тут як сунули,
Геть убогого з-за столу к порогу стиснули.
Далі сунутися ніде, сидить він, куняє,
Вже його десята чарка хіба не минає.

По вечері опинився харпак вже надворі.
Ріжка вибрав та зібрався понюхати з горя.
Натрусив ось, не нюхнув ще, уздріли те дуки.

— Ке й мені! —
Один мовляє, — бере ріжка в руки,
За ним другий, а там третій, пішов рїг гуляти,
Уже півні проспівали, як мав назад взяти.

«Гаразд,— дума,— хоч вернули!»

Та й рушив додому.
Ось на вигін виходжає, сумно щось самому.

«Дай понюхаю лиш трохи, очі хай прочисте!»
Одіткнув ріжка — аж на ось! винюхали чисто.

Потрусив його на пучку,— хоч би

порошина!

Коли чує, щось озвалось, наче мов дитина:

— І мені-бо дай нюхнути!.. —

Тонесенько просе.

Острахнув він, аж знов чує — юрба вже голосе:

— Дай нам, дядечку, хоч трішки!.. —

Дзвенить йому в уха.

Зирк ізнов він понавкруги — нема ані духа.

«Що ж ви єсть,— пита,— такеє, що вас не

видати?»

— А ми, — кажуть, — твої злидні!

Та й ну ось стрибати —

З його драної сірмяги, із піл, із рукавів,

Скрізь по вигоні додому — маленькі лукаві.

«Які злидні?» —

Знов питає, мов наче не знає.

— А такі, що як у кого,— один промовляє,—

Ми вчепиримося дружно, нема тому долі

Ані в домі, ні в дорозі, ні в чистому полі.

Чоловік той, що заробе — ми все переводим,

Найлютіше за всі лиха в хазяйстві-бо шкодим.

Та що довго говорити, і сам здоров знаєш,

Бо за нами у хазяйстві ти щастя не маєш...

Так ось, бач, які ми щирі тобі небораки,

Дай же, дядечку, за це нам хоч пучку табаки!

«З дорогою б дав душею я вам, мої милі,

Та повинюхали люде усе на весіллі.

Лізьте,— каже,— коли хіть вам, у ріжок

скоренько,

Та гуртом і пошукайте насподі пильненько,

Може, й знайдете на щастя яку порошину,

Я вам зараз і дінця ось в ріжкові одкину».

З голови ріжка одпер їм, вони ж із прожину

Ну всередину стрибати на захват якмога!

Пострибали, він заднив там злидні ті невдалі,

Та, під камінь підваливши, й пішов собі далі.

З того часу вся невдача де його поділась,

То було так кожне діло, мов із рук валилось,

А це спіх на всяку працю відкіль і береться,

Що задума-загадає, — усе удається.

Так розжився незабаром, що уже і дуку
Ось заломе того брата під свою він руку.
Скоро й він засватав сина, послала прохати
Увесь рід свій на весілля, особливо брата.
Той приходе, та як глянув — тричі здивувався:
— Мабуть,— каже,— тобі, брате, клад який дістався?
Клад же,— каже,— боронь боже, і брати довіку!
— Що,— той дума,— йому сталось?.. Добро чоловіку
Несподівано ділося, мов упало з неба,
А йому чогось, дурному, ремствовати треба!
Та й давай його питати, як усе це сталось.
Брат ні в чім і не таїться, розказав, як малось
У ріжок заперти злиднів, ідучи з весілля,
І як зникло з того часу все його безділля,
Що він став тепер хазяїн де-то не послідній,
Показав йому і камінь, де лежать ті злидні.
«Підожди ж, скоробагачко,— дума собі дука,—
Ось я їх повипускаю, буде тобі штука!»
Поки там ще одгуляють, багач не дїждався,
Тії ж ночі, як улягма, на вигін побрався,
Знайшов камінь, підкопався, рїжка достягає,
Взяв у руки — важеленний, дінця відїткає...
Як пороснуть же ті злидні йому це усуди,
Наче хто йому нависив пудів сто на груди...
— Гетьте,— каже,— навіжені, ідіте до брата!
«Ні, тепер,— йому белькочуть,— у тебе нам хата...»
Що сердега не робив їм, вчепирились дружно.
«Бач,— сміються,— шле до брата, і так нам сутужно
Це досталося від його, було не пропали...
Хоч не хочеш, а коштуї нас, тобі ми припали,
Така, мабуть, твоя доля, бери нас з собою,
Бо тепера де ти підеш,— і ми за тобою».
От і сталось багачаці — ізвівся нінащо,
Обідрався, занехаявсь, немов те ледащо,
Бо добро у тань неначе звелось, пропало.
І не раз йому згадати пиху свою впало.

ПАН-БРЕХУН

(Байка)

Був собі панок-брехачка —
Так брехнею все і чеше
І його, немов болячка,
Було муче, як не збреше.

Раз він їде по діброві
До приятеля-коханця
Та і каже візникові:
— Споловав отут я зайця,
Ну й ситенний, крий-то боже!
Гарців далєбі із трое
Я тоді із нього, може,
Натопив самого лою! —

А візник йому: — «Буває!
В цій діброві див до ката...
Єсть і міст той, що хапає
Брехунів, мов сом качата».

— Де, далеко? — «Он, у балці!»
Пан на це: — Не збрехати,
Так зо жменю, не три гарці
Лою й малось чи набрати...
Як до правди ж,— знов говоре,—
Був він дохлий, мов лелека;
Не було й на визір здору...
Що ж, місток твій ще далеко?

«Та не видко, й сам не знаю —
Де й подівся він, ледачий...
Розійшовся — так гадаю,
Мов лій заячий неначе».

МАЧУХА

(Приказка)

Принесла раз господиня
Чотири гостинці
На чотири сиротині
Й своєму одинці.
Стала діти обділяти
І стиха мовляє:
— Бач, моему пахоляті
Гостинця немає...
Це, ось нате, чужі діти,
Усім по гостинці,
А моему уломіте
Хоч по половинці!..

ЦИГАНОВА РОБОТА

(Приказка)

Господиня вареники
Ввечері готує,
Сновигає коло печі,
З челяддю шуткує:
«Киплять, киплять варенички,
Хто їх буде їсти?»
Обізвався ледар-циган:
— Я поїм всі чисто!
«А хто піде молотити?» —
Знов вона питає.
— Кажіть ще-бо хто на себе,—
Циган промовляє, —
Бо на себе одне діло
Я мав об'явити,
Чи мені ж то самотужки
Усе й поробити?..

ЗАЙКО ТА ЖАБИ

(Байка)

Наштирили Зайку злиденні хорти,
У силу він мав одкрутитись;
Не зна вже, сердешний, де й міста знайти,
Біжить з переляку топитись.
— Ох, бідна,— він каже,— моя голова!
Ну, як мені в світі прожити?
Нехай вже хорти, ні, шуліка, сова,
І ті мене мають гонити...
Усіх я страхаюсь, немов сирота,
Мене ж хоч би блохи боялись...
Сказав, та й подався на ті болота,
Відкіль йому Жаби вчувались.
А там проти сонечка Жаб тих ярчак
На березі грівся любенько;
Аж чують, ось наш лопотить неборак...
— Тікаймо,— гукають,— скоренько!
Та одна по одній в болото ось плиг!

Аж бульби кругом ізнялися.
А Зайко все баче та й каже: — Набіг,
Одначе, і я таки біса,
Котрий же боїться й мене, козака...
Не варт же мені помирати,
Ще я не послідній, бо твар єсть така,
Що мусить й від мене тікати.

ВЕРША ТА БОЛОТО

(Приказка)

Посміялась верша драна
Болотяній гнилі:
— Та й смердить же препогана,
Сусідоньки милі! —
А того й не додивилась
Держка цокотуха,
Що сама в ній засторчилась
По самії вуха.

ЯК СУКНО ВИЙШЛО, А АРШИН ЗОСТАВСЯ

(Брехенька)

Накупив раз господар сукна чималенько,
Зараз кравчина найма пошити хутенько.
— А що, вийде,— запитав,— сіряк це,
козаче?
«Вийде,— каже,— та аршин ще буде в остачі».
Запили ось могорич — уранці почати,
Та як скоро ніч зайшла — уклалися спати.
От хазяїн як устав — усе оглядає:
Що за біс — лежить аршин, а сукна ж немає...
Ні сукна, ані кравця — не знати і сліду.
Жде він, жде він, аж нема кравця ік обіду;
Тоді тільки господар собі й догадався:
Сукно вийшло, а аршин в остачі зостався.

Степан Ковалів
1848-1920

СІЛЬСЬКИЙ ЛІКАР

I

Кажуть, що лікарів найбільше на світі, а наше село Голоточина могло би ту поговорку і на ділі підтвердити. У нас є, крім старої Кацабаїхи і коновала Лучки Попеля, ще багато інших людей, які знаються на зіллі-корінні, дають раду в многих слабостях, хоча часами без того не обійдеться, що хворий, мимо щирої волі знахарів, мимо всяких закликань до схід сонця, йде передчасно сиру землю гризти.

Ніколи не забуду, як після останніх виборів до ради державної привезли з міста непритомного Гринька Жвинду. То був собі кметь, тисячник на цілу околицю, але скупаріще... нехай йому бог того не тямить. Бідний у нього

не запомігся, а за одного сотика і самого посла продав би, а не то свій голос. Як прийшли ті вибори, то Жвинда біг перший туди, де гостили ковбасами, драглями і напоями. Отже, при останніх виборах так собі догодив скислим пивом і нездоровою конятиною, що сперло його під грудьми, не дало дихнути і таки з виборчої «кантини» взяли його на віз та привезли в село.

Привезли зараз і коновала Лучку і стареньку Кацабаїху, славну лікарку на цілий давній округ, збіглися люди, кожне своєю головою стало радити.

Лучка Попель повідає:

— Тут для мене нема ніякої роботи: руки, ноги не помані, ребра також цілі, хіба би, може, тепер зломилися при смарованню! Іду геть звідси, то бабська робота — черево.

Кацабаїха пошолопала щось коло слабого, пробурмотала письмо носом, повідає також:

— Тут, дітоньки, мої руки заслабі: треба кремезного хлопа, щоб добре руками вимістушив, інакше болячка не заворкотить.

— Де, матусю, де? — спитав глухий Гринь, сестрінець Гринька Жвинди.— Я свого вуйцуненька подавлю, де скажете, в котре-небудь місце.

— Та туди, дитиночко моя, туди, похресниченьку мій... Всюди дави: попід груди, коло поясниці, пониже неї, роздавлюй тверді місця, а то скоренечко, бо тут не до чекання: двори позапирало...

Гринько, глухий хлопище, здоровий, як ведмідь, руки, як залізо (звичайно, як у рубача), прихопився з кулаками до вуйка, а той невидимо дух спустив, якби й не було на світі.

Господи, що клопоту, що нещастя!.. Комісія, обдукція, тяганина по судах, ціле село волочилося, присягало і скінчилося на тім, що на зізнання Лучки Попеля тільки Кацабаїха пошабасувала собі щось кілька неділь за те, що веліла нетверезому хорошо давити, аж черево витолочили... А Гринько глухий покинув теслярку і з цілим своїм табором спровадився до темної бездітної вуйни. Глухманище такий тепер широкий газда, така повага — страх!..

От так вилічили Гринька Жвинду, славного виборчого агітатора за їду і гроші. Та саме таке случается не раз тим, що записують різноманітну табаку, всяку водицю з

аптеки; хворий пхає те, пхає в себе, а потім остання кляпа западає і вже нікуди їхати; або часом візьмуть дещо в чоловіці розпорють, розрубують, потім зшиють, або вже порізане, порубане до купи посціплюють, операція удасться, господь душу візьме і нема кому жити.

Однак я не пам'ятаю, щоб нашому коновалові Лучці коли операція не удалася; він, як хто зломить чи руку, чи ногу, то до цього — майстер: поломані кості поскладає, пов'яже крайкою, пообкладає дошками і через кілька неділь рука або нога здорова. Та у нього то й невелика штука складати кості, бо він буває часто при таких, що порють після смерті; у нас часто те буває, не раз і по шість покійників, подушених у ямі, лежить у трупарні, то як комісія приїде, він тим панам прислужує: чи пилкою яку кість розрізати, чи потримати, то його діло. Він кожну річ знає, що де є в чоловіці так само, як ті, що б'ють вепрів по кільканадцять щотижня. Не раз стане оповідати: тут серце, тут нирка, тут печінка, тут селезінка, тут кишка, а як іще по-докторськи яку річ скаже і перекрутить, то пани від сміху за животи держаться.

Такий-то наш Лучка Попель. І до нього з сусідніх сіл сунуть люди з поломаними кістями, як до того доктора в Берліні, що мав винайти лік проти сухот і про якого стільки часописи писали, а нараз утихли.

Колись перед великоднем мав також клопіт через те докторство, мало життям не заплатив. А цікава то річ, яка може тільки у нас лучитися. Початок її такий, що Лучка не хотів лічити коня Михайлові Жолтурці, а Жолтурка розбив Лучкові каменем голову на самій середині.

II

Михайло Жолтурка, хлопище буйний, зарозумілий, не має що робити, дур до голови йому береться. По вітці лишилася заможність, ґрунт широкий, гарно справлений, і йому здається, що то він усе придбав, що се його праця. Кожний у нього негосподарний — нероба, дармоїд, тільки він над усіх славний. А злоба, а лукавість у тім чоловіці — господи, заступи і єврейську громаду від такого облудника! А який-то вам пакосник польовий!.. Коні так повиучував, що тільки смеркнеться, він зі стайні випустить, і всі четверо йдуть на божу путь, плавають по ца-

рині людській цілу ніч, роблять шкоду, а рано, скоро лиш стане на світ займатися, самі вертають додому.

Люди просять його, кажуть:

— Михайле, гріх так робити, господь за се може покарати. Кожного шкода, а ти не зважаєш.

А він сміється і каже:

— Зловіть собі коня, тоді будемо говорити, а так не маєте ніякого права зачіпати, бо ще щось обірвете.

Одного дня рано найліпший кінь шестилітній не вернувся додому. Жолтурка пішов за ним шукати і знайшов його в полі: лежав у борозді в Лучковій конюшині і мав обі ноги передні зовсім поломані. Хто зламав, той зламав, не признався до вини. Привів Жолтурка Лучку і каже:

— Рятуй коня, то на твоїм ґрунті сталося, на твоїй конюшині; ти чи не ти коня мені збавив, але направ ноги! Знаєш, стрик мій війтом, я асесором, буде біда, бігме, буде...

Лучка Попель образився тими словами страшенно: цілі гони конюшини коні зволочили нанівець, а той йому ще грозить. Оглянув коня — зле: хтось подрухотав ноги без милосердя.

— Той кінь не вийде вже з того, — каже Лучка, — з нього хіба ще шкура на щось придасться.

— То не будеш рятувати мого коня?

— Ні, не буду, бо то надаремно.

— Не будеш на своїм ґрунті?

— Не буду на своїй з'їдженій конюшині.

— Пожди ж, пожди, побийнику, я тебе научу!.. Ти, шляхтичу мерзенний, злізе з тебе шкуруще погана, дідо-воде-макогоне, злізе!..

Лучка віддалився, зіставив Жолтурку з недобитим конем на полі.

Закопав Жолтурка коня, взяв свого стрика війта, відвідали оба Лучкову хату, взяли з нього святочну капоту за те, що займається знахарством, а не має податкового аркушика, занесли до корчми і ну ж пити.

— Пане начальнику, панове радні, — просить Лучка старшину, — тая капота — то ціла моя величність, не буду мати в чім на великдень до церкви вийти.

— Заплати п'ять літрів, — мовить Жолтурка, — то візьмеш собі шубу, а ні, то будеш гагілки співати в хаті.

— Нехай буде й так, коли радні кажуть; дай, орендарю, п'ять літрів, я плачу зараз.

Випили радні Лучкову почесну, віддали капоту орендарові за руки, а Лучкові Михайло Жолтурка розлупав головище на смерть тою зрадливою кватиркою, що дно має на середині і можна пити з неї на оба боки.

Занесли Лучку непритомного додому без капоти, з розчерепленою головою. Довго лизався в постелі. В суді Жолтурка сказав, нібито Лучка його найліпший приятель, упав п'яний коло шинку і якимось як держав бляшанку, так упав на неї головою...

Оттак скінчилася Лучкова справа в суді на нічім, а на його капоті єврейські кури зробили собі сідало.

III

У нас уже від кількох літ замного тих патріотів динамітових можна бачити поміж рудниками. То завелосся від того часу, як стали уживати динаміт під землею в копальнях земного воску. Нині навіть під сільською стріхою можна зустрітися з тим вибуховим матеріалом. Я сам бачив раз, як діти йшли з динамітовим патроном на ріку стріляти рибу.

Як часто в світі діється, що злодій викрутиться, втече, а невинний терпить, так тут часто мужик відповідає власною шкурою, арештом не раз за те, що йому хтось устроїть у руки динамітовий патрон і скаже піти на ріку, запалити і кинути, де глибокий вир; він не знає, яку силу вибухову має та матерія; його ніхто того не учив, хіба аж переконається, яке знищення творить один вибух на все живуче у воді: риби, раки виголомшить, виб'є геть та ще й самому обірветься, хоч лише пальці з рук обірве, або око висадить у кращому випадку. Кажу: в кращому випадку, бо динаміт розриває все, тож і чоловіка може рознести.

Про ту прикмету динаміту не знав Михайло Жолтурка, той мудрий асесор-багач, бо як тільки дістав від бориславського ямаря два патрони динамітові, то зараз з ними до хати, поховав у тім місці, де висіла лампа, щоб ніхто з домашніх не здогадався і не вийняв. Чому ті патрони там не зайнялися, чому не рознесли хати і людей не позабивали — то вже богу відомо!

Не зайнялися динамітові патрони в хаті, то виніс їх асесор Михайло Жолтурка в неділю під церкву і після вечірні, як дівчата стали гагілки грати, а здвиг під церк-

вою зробився найбільший, набив динамітом моздір, відтак порядно притовк сирою глиною і з розжареним дротом підійшов, щоб собі раз, як виразився, «порядно гукнути».

— Люди, тікайте!.. То моздір динамітом набитий, рознесе його в дрібні кусники, та ще комусь буде безголов'я,— кричить провізор Іван Пачка, а сам став собі здалека при входових воротах і глядить, як то буде стріляти.

Люди стали утікати в різні сторони, а Михайло Жолтурка гойдається підхмелений на боки, як стара дзвіниця, і пхає дріт і пхає в дірку; ні, не хоче випалити. Нарешті, як гукне порядно, але так порядно, що преждевічний моздір, великий, як коновка, розсадило на прах, верх з дзвіниці десь дівся, вікно в церквці над бабинцем висипало, кількох хлопців цікавих покалічило, пострашило, Іванові Пачці аж коло хвіртки цілу полу з новіснької гуні відірвало, як ножицями відкріло, а він сам аж почорнів від страху.

Мудрий-премудрий Михайло Жолтурка лежав на землі і стогнав страшенно.

Проминув страх, і як почуло кожне голову на в'язах, ну ж ротою до пораненого динамітового каноніра стали всі тиснутися, оглядати, що йому сталося.

— Йой, рятуйте, люди, нога лупає,— кричав Жолтурка.

Нога і нога, не може з місця рушитися, і тут кров уже аж калюжу зробила, а він не дає доторкнутися.

— Шліть по Лучку,— мовлять одні.

— Він не вийде з хати, бо не має в чім,— відізався хтось.

— То несіть раненого до нього до хати, добре, що недалеко.

— Несім туди таки через пліт у долину...

IV

Лучка Попель сидів із перев'язаною головою коло миски і коло цебрика зі свяченим, саме кінчив підвечірок, як парубки з війтом внесли Михайла Жолтурку, положили на запічку і просять, щоб дав раду, рятував хлопа.

— Радьте, спасайте, бо хлоп окалічіє,— мовив війт. Лучка накрив обрусом паску, позбирав із землі шкара-лупу, кинув у піч, приступив до хворого, оглянув ліву ногу старанно, помітив, що небезпека невелика, бо тільки яблу-

ко з коліна скривилося набік, та все-таки зробив поважну міну, помацався за лисину на голові і повідає:

— Зле з ногою, треба натягнути. Баби з хати! Тільки шість хлопів до помочі, бо я сам не можу всього зробити...

Повиходили всі з хати, зісталися лише помічники з «доктором».

— Йой-ой-ой! Давайте раду, бо згину! — кричав Жолтурка.

— Тут ще нема чого йойкати,— упоминав Лучка, прив'язуючи хворого до постелі, і поучав своїх асистентів, як мають тягнути за хвору ногу, коли дасть команду «два!»

Позносив дошки, смаровило, уставив хлопів у порядку і як не крикне: «Раз, два!» Як не сіпнуть усі до себе із всієї сили, а нога тільки: хруп! аж Лучка скривився і сказав:

— Досить, то засильно...

Проразливий, нелюдський крик видав Михайло Жолтурка з себе, став проклинати своїх докторів.

Лучка не зважав на те; обвинув ногу, об'язав крайками, обложив дошками і сам день і ніч прикладав ступену воду з криниці.

Три дні такі крики виправляв Жолтурка, що ворона була би не сіла на кізлиння, а дві неділі не міг обернутися. Тепер уже сидить, і є надія, що до св. Петра і Павла, може, й поштильгукає до Новошич на празник, але гуляти ледве буде; Лучка твердить, що та натягнена нога на півтора цяля буде довша.

Коли то правда, то можна підозрівати шляхтича в злобі великій і, може бути, то правда, що люди говорять, нібито Лучка витягнув Жолтурці ногу з сугавів і зробив його кривим за свою голову, а ще більше — за капоту.

Іван Франко.
1856-1916

СВИНСЬКА КОНСТИТУЦІЯ

*Присвячую пам'яті
Антоня Грицуняка.*

Оце оповідання — не моя духовна власність. Я чув його в Збаражжі, в східній Галичині, від старого селянина на прізвище Антона Грицуняка, що оповідав це на народнім вічу. Грицуняк, це дуже цікава поява, один із немногих живих іще¹ недобитків того племені оповідачів і бандуристів, що складали старі думи про діла і пригоди козаків Грицька Зборовського, Кішки, Безродного, Андібера, про битви Хмельницького з ляхами і про трагічну втечу трьох братів із Азова, і співали-промовляли їх заслуханому козацькому війську. Його зверхній вигляд зовсім непоказ-

---

¹ Він умер 29 марта 1900 р. (Ів. Франко).

ний: це простий собі сивий дідусь, одягнений не пишно, а навіть бідно, не надто високий, сухий, з лицем, поораним трудами життя, але повним виразу, з чорними блискучими очима. Він не вирізняється нічим із юрби селян, рідко вміщується в розмову і на перший погляд не виявляє інтелігенції, вищої понад звичайний рівень галицького селянина. Розуміється, він не вміє ані читати, ані писати.

Кілька хвиль перед початком віча розмовляв я з кількома знайомими селянами. Грицуняк наблизився до нас, нас представили одного одному, ми обмінялися кількома словами і розійшлися. Мої знайомі, переважно молоді селяни, що покінчили народні школи і пильним читанням книжок розширили свою освіту, не могли мені нахвалитися Грицуняка за його незвичайний бесідницький талант і за те, що він один із немногих людей старшого покоління душею і тілом прилучився до радикального селянського руху.

Не диво, що я був дуже цікавий на його промову. Але віче розпочалося, точку за точкою денного порядку обговорювано і залагоджувано, а Грицуняк не зголошувався до слова. Аж при останній точці денного порядку, де заповідалися «внески і інтерпеляції», виліз він на стіл, що заступав місце трибуни, виліз якось нерадо і, очевидно, піддаючись намовам знайомих. Якийсь рух і шепіт пройшов по залі, коли його фігура показалася над збором, і всі зібрані, котрих було звиш 600 людей, щільно напханих у не дуже великім підсінню, затихли, хоч мак сій.

— Та, коли маю говорити,— промовив Грицуняк зовсім поважно до тих, що стояли найближче до нього,— то мушу мати папір перед собою. Я-то, по правді, неписьменний, але свої нумери знаю і без паперу не вмію говорити. Нехай це буде хоч би лише податкова книжечка.

Грімкий сміх привітав цю першу Грицунякову заяву. Один із тих, що стояли найближче нього, подав йому картку незаписаного паперу. Грицуняк узяв його в обі руки і, держачи перед собою, немов читаючи з нього, почав свою промову таким монотонним, співучим виголосом, немов наслідував сільського школяра, що починає читати «по верха». Пізніше — його виголос значно оживився, не виходячи, проте, з тону ритмічної, ніби біблійної прози. Щохвили ціле зібрання переривало його оповідання гримким реготом, але бесідник навіть вусом не моргнув; нав-

паки, при ненастанних вибухах загальної веселості його лице набирало чимраз поважнішого, навіть понурого виразу, поки при кінці не дійшло до повної, дерев'яної апатії, котрої гумор і іронію виявляли тільки незвичайно блискучі очі під навислими бровами.

— Слушайте, браття, яку то я розмову мав недавно з одним моїм приятелем. Приходить, бачите, до мене мій приятель і ровесник, що ми з ним давко не виділися. Привіталися ми, як бог приказав, а я й питаю його:

— Ну, старий приятелю, як же ся маєш? Як тобі поводитьсь?

— Богу дякувати, маюся не зле і поводитьсь мені добре,— він так до мене.

— Ну, це гарна новина,— кажу,— і дуже рад би знати, якого-то ти такого добра зазнаєш?

— Якого добра? Ну, це не тяжко сказати, і ти сам це знаєш.

— Ні, ні, так ти мені не викрутишся,— сказав я до нього.— Мусиш мені докладно сказати, що тобі за добро притрафилося.

— Ах, приятелю,— відповів він,— хіба ж це не добро, чого ми, богу дякувати, дожили? Подумай лише: панщини відколи вже не робимо, перед законами всі ми рівні, чи пан, чи хлоп, ну, та й конституцію, спасибі їй, маємо.

Він так багато наговорив відразу, що при останнім слові йому не стало духу.

— Еге, любий друже,— мовив я,— це справді дуже гарні річі, про які ти тут наговорив, тільки знаєш, не треба придивлятися їм надто зблизька.

— А то чому?

— А тому, що вони так, як ті крамські хустки, пускають фарбу, а та фарба потім брукає пальці чоловікові.

Мій приятель не міг того зрозуміти, і тому я мовив до нього далі:

— Бачиш, любий приятелю, це щира правда, що ми тепер не мусимо робити панщини. Але чи не схотів би ти пригадати собі трохи докладніше, як то тоді бувало, а як у нас тепер?

Мій приятель не міг пригадати собі те так докладно, то я мусив трохи підрятувати його своєю пам'яттю:

— Не правда? Тоді кожного дня, скоро рано, ходив панський отаман по селу від хати до хати, стукав кошту-

ром до дверей і кричав: «Ей ти, Іване, Грицю, Семене, ану, на панщину, бо будуть буки¹ в роботі!»

— Ая, ая², так було тоді,— сказав мій приятель і мимовільно почухався в таке місце, де його в тій хвили зовсім не свербіло.

— А як же ж нам тепер? отаман не ходить уже з коатуром по селу від хати до хати, це правда. Але що робить хлоп? Ось я тобі скажу, любий приятелю. Хлоп устає з доброї волі рано-ранісінько, бере курку або півкопи яець і йде до того самого отамана — тепер він називається «пан ржонца»³ — кладе перед ним свій дарунок і просить його «клінне вашеці», щоб дозволив йому вийти робити панщину на панськiм лані. А коли прийде без подарунка, то пан ржонца дасть йому в карк⁴ і полишить йому ласкаво свободу... вмирати з голоду.

Мій бідний приятель не здобувся нічим відповісти на ті слова, а тільки зітхнув тяженько і похитав головою.

— І перед законом ми рівні, так говориш, любий приятелю,—це я так до нього балакав далі.— Мусить бути й цьому правда, хоч я досі якось не міг того добачити. Коли прийду до пана старости або пана судді, або навіть до автономічного виділу повітового, то все ще чую те саме, що й перед 1848 роком: «Чекай, хлопе! Геть відси, хлопе!» А коли я раз попробував бути премудрим і покликатися на свою рівність перед законом, то дістав позаушника такого цупкого та дзвінкого, як і за отаманських часів. А от погляди ти, як прийде до канцелярії пан дідич, пан державця або хоч би простий пан орендар, то його ніколи не заставляють чекати на дворі, але зараз просять сідати і поводяться з ним так чемненько, так делікатно!.. Ну, таку саму рівність мали ми й перед 1848 роком!

— Але тоді були буки! — докинув мій приятель і знов мимовільно почухався в те місце, де його не свербіло.

— Правда твоя,— відповів я йому,— тоді були буки, а тепер повигадували дещо таке, що зовсім стане за буки! І ще, може, й з підсипкою. Ось послухай, що сказав один мій сусід до пана старости. Бачиш, мого сусіда, преспокійну собі людину, підкусило щось поїхати до Відня,— знаєш, із тою великою депутацією, що їздила до цісаря

¹ Бук — кий, палиця, різка.

² Ая — авжеж.

³ Р ж о н ц а — управитель.

⁴ Карк — шия, потилиця.

скаржитися на ті кривди, які терпів нарід від Баденього¹. Ну, а потім знаєш... та депутація вислухала, що вислухала у Відні, а як вернула до краю, то всіх бідних депутатів почали тягати на протоколи і карати. То й мого сусіда не минуло це добро: пан староста засудив його на 50 ринських грошової кари. То мій сусід, як вислухав той вирок, та й зібрався на відвагу та й каже: «Пане старосто,— каже,— я бідний чоловік. Коли я вже допустився того великого злочину і їздив до цісаря скаржитися на ясно-вельможні соймові вибори, то що вже діяти, я готов прийняти за те справедливу кару. Але ж бо моя жінка і мої діти в тім моїм злочині нічогосінько не винні, то за що ж ви їх караєте? Карайте мене самого, а не їх. Адже коли ви накладаєте на мене таку грошову кару, то щоби стягнутися на неї, я мушу продати свою останню корову і ще й останню свиню, і ота кара гірше впаде на мою челядь, ніж на мене самого. Тож прошу вас, вельможний пане старосто, чи не могли би ви зробити мені ту велику ласку і перемінити мені ту грошову кару на буки? Я, богу дякувати, хлоп сильний і здоровий, 50 буків ще якось витримаю, але 50 ринських грошової кари, того, бігме, не витримає моє бідне господарство». Так говорив мій бідний сусід до пана старости, але пан староста не вволив його волі, бо, мовляв, ми тепер перед законом усі рівні, буків нема, а що велять заплатити, те заплати, хоч із коліша вилупи. І мій бідний сусід жде тепер леда-день² урядової екзекуції та грабіжу на все своє добро, бо тої грошової кари не заплатив і досі. Ну, і що ж ти скажеш, любий приятелю, про ті новомодні буки, які замість певної одної часті тіла б'ють цілого чоловіка і ще й усю його сім'ю?

Мій приятель знов не здобувся ні на яку відповідь, а тільки зітхнув тяженько.

— І конституцію маємо також,— почав я по короткій мовчанці знов говорити до свого приятеля,— ая, маємо! Кажуть, вона дуже гарна і преппшна. Ти бачив її коли, любий приятелю?

— Бачив? — здивувався мій приятель.— На папері, в книжці друковану, бачив, чому ні!

---

¹ Граф Казімір Бадені — в кінці 80-х років був призначений намісником Галичини. Представник польсько-шляхетського режиму в Галичині.

² Леда-день — щодня.

— Е, ні, я не про паперову говорю, — відповів я, — а про правдиву, таку, як вона виглядає по самій правді. Бачив ти коли цю дійсну, живу конституцію?

— Як же ж її можна бачити? адже усі ми живемо в ній, відчуваємо її...

— О, так, відчуваємо її, це ти правду сказав. А ось я бачив на власні очі і хочу тобі оце оповісти. Іду ото я раз зі своїми двома синами до Тернополя на ярмарок. Перед нами їхав незнайомий мені господар із жінкою. Чоловік сидів напереді і поганяв кіньми, жінка сиділа ззаду на сидженню, а між ними, обстелена соломною і добре зв'язана, лежала здорова, годована свиня, що її везли до міста на продаж, і спокійно вистромила з воза свою клапоуху голову. Приїжджаємо до Тернополя, переїжджаємо через рогачку¹, аж тут, ади², коло рогачкової будки сидить підстаркуватий панисько, має в руці блискучий ніж і курить люльку на довгім цибусі... от таким довгім. Скоро тільки побачив віз із свинею, зараз зірвався з лавки і крикнув, як з бодні³:

— Стуй, хлопе!

Господар зупинив віз, а панисько з ножем наблизився до них.

— Що тут везеш на возі? — запитав він гостро.

— Свиню, проше ласки пана, — покірно відповів господар.

— Та я й сам бачу, що це свиня, але як ти везеш її? Га! Чи не бачиш, що бідній худобині від посторонка геть попухли ноги? А ти, лайдаку, а ти, непотрібне, чи ти не знаєш, що невільно так мучити бідну скотину?

Цеє мовлячи, панисько наблизився до свині і своїм ножем розтяв на ній посторонки так шпарко, що в поспіху покалічив свинячі ноги.

— Марш на поліцію! Мусимо тебе покарати як слід! — кричав невмолимий панисько і свинячий освобідник.

Хлоп сидів переляканий, як задеревілий на возі; він почав було випрошуватися у сердитого паниська, але де тобі, цей ані слухати не хоче. Але хлопова жінка була, видно, догадливіша. Вона зміркувала, як спекатися біди.

---

¹ Рогачка — дерев'яна застава на дорозі при в'їзді до міста. Тут австрійські чиновники збирали податки за проїзд, чи за привіз продуктів у місто.

² Ади — гляди.

³ Бодня — бочка.

Поки там її чоловік перемовлявся з неподатливим паном, вона витягла з-за пазухи червону хустину, пошпорталася в ній якусь хвилю, видобула зав'язаних в однім її розі 20 крейцарів (вона, певно, два дні гірко робила і голоду намлілася, поки заробила їх), втиснула їх неподатливому паниськові в жменю і почала тоді й собі ж просити його разом із чоловіком. Аж тепер неподатливий панисько потрохи зм'як і промовив:

— Ну, цим разом ще вам дарую і пушу вас вільно, але пам'ятайте собі це, доки життя вашого!

Під час тої пригоди я зі своїм возом від'їхав був трохи наперед, але казав хлопцям затримати віз, бо хотів побачити, який буде кінець тої справи. Почекали ми добру хвилю, поки господар із свинею знов проїхав попри нас. Але порядок на возі був уже тепер зовсім не той, що вперед. Жінка сиділа напереді і поганяла кіньми, а чоловік сидів іззаду й обома руками держав свиню, обнявши її за шию. А свиня, увільнена з посторонків, стояла тепер на возі просто, роззиралася на всі боки, кожної хвили полохаючися перед кожним новим предметом, кожної хвили готова до скоку. І недовго тривало, аж ось над'їхала блискуча панська четверня: коні чвалали, дзвоники теленькали, фірман лускав з батога. Свиня перепудилася страшенно, кинулася і вискочила з воза. Господар, що держав звіра за шию, був, очевидно, слабший від нього і також вилетів з воза і впав так нещасливо, що розбив собі до крові лице о камінь, а свиня в ноги! Аж мої хлопці посхапувалися з воза, дігнали її і помогли господареві пішки завести її на торговищу. От так-то, друже мій, виглядає у нас свинська конституція!

Але це ще не все.

Пополудні того самого дня вертав я з Тернополя, так завчасу, щоби на ніч заїхати додому. Наближаємося до рогачки, а там усе ще сидить той сердитий пан з блискучим ножем і спокійнісінько пакає собі люльку на довгій цибусі. Повів я очима по передміських полях, аж бач, геть далеко на гостинці йдуть два чоловіки в хлопськім убранню і рівним кроком наближаються до міста.

«Ну, ті, певно, довго служили при війську,— подумав я собі,— і так там твердо навчилися «слома-сяно»¹, що й

---

¹ Солома-сіно — так називали військову муштру, бо коли вчили солдат марширувати, то в такт говорили «слома-сяно».

тепер іще, на старості літ, держать крок і маширують рівно в гліді¹».

Але коли вони вчинилися до нас трохи ближче, побачив я за ними щось чорне, а понад їх головами щось блискуче, ніби довгий огнистий язичок. То вже не треба було великої премудрості, щоб виміркувати, що це шандар². А коли надійшли ще ближче, то я почув при кожнім їх кроці таку тихеньку музику: дзінь-брязь! дзінь-брязь!

«Ага,— подумав я собі,— ось у чім тут штука! Ось чому вони так гостро крок тримають і так рівно маширують у гліді! Але чекай-но ти, пане шандаре! Нехай-но ти надійдеш до рогачки! Нехай-но ти з тими бідними, так болоче до купи скованими людьми покажешся на очі сердитому панові з блискучим ножем, там-то ти пізнаєш, як то можна так мучити хрещене сотворіння!»

І я вже трепещав у душі, щоби сердитий пан при рогачці з надто великого поспіху при розбиванню кайданів, якими сковані були ті нещасні, не покалічив так і їх рук, як покалічив був свинячі лаби. Не менше цікавий був я й на те, як то накинеться сердитий пан на нелюдяного шандаря і як поведе його на поліцію. Але, на моє превелике диво, нічогісінько подібного не сталося. Два сковані чоловіки і шандар спокійнісінько перейшли через рогачку і пройшли попри сердитого пана. А сердитий пан не то щоб гостро накинувся на шандаря, але де там! Устав і поклонився йому дуже чемненько, а я з от таким носом поїхав додому. Так от тобі, любий приятелю,— закінчив я свою розмову,— так виглядає хлопська конституція. Хлоп мусить завидувати простій свині.

Бурхливі оплески, що зірвалися по тій промові, тривали досить довго. Коли втихли, старий Грицуняк додав:

— Вибачайте, мої любі, я, властиво, повинен був сказати вам це при точці «причини еміграції», але думаю, що й тепер воно ще не запізно.

І з цими словами він зліз зі стола.

---

¹ Глід (з німецьк.) — ряд

² Шандар — жандарм

СІДОГЛАВОМУ

Ти, брате, любиш Русь,
Я ж не люблю, сарака!
Ти, брате, патріот,
А я` собі собака.

Ти, брате, любиш Русь,
Як хліб і кусень сала, —
Я ж гавкаю раз в раз,
Щоби вона не спала.

Ти, брате, любиш Русь,
Як любиш добре пиво, —
Я ж не люблю, як жнець
Не любить спеки в жниво.

Ти, брате, любиш Русь,
За те, що гарпо вбрана, —
Я ж не люблю, як раб
Не любить свого пана.

Бо твоїй патріотизм —
Празнична одежина,
А мій — то труд важкий,
Гарячка невдержима.

Ти любиш в ній князів,
Гетьманя, панування, —
Мене ж болить її
Відвічне страждання.

Ти любиш Русь, за те
Тобі і честь, і шана,
У мене ж тая Русь,
Кровава в серці рана.

Ти, брате, любиш Русь,
Як дім, воли, корови, —
Я ж не люблю її
З надмірної любови.

СУЧАСНА ПРИКАЗКА

Ви чули ту пригоду?
В часі розливу рік
Попав у бистру воду
Нещасний чоловік.
В глибокім вирі б'ється
І тоне вже туй-туй,
До кума, що на мості,
Кричить: «Рятуй! Рятуй!»
А кум, що на поруччя
Поважно лікті спер,
Глядить критично: «Втоне
Чи вирне ще тепер?»
Вкінці махнув рукою
І мовив лиш одно:
«Не тратьте, куме, сили,
Спускайтеся на дно».

Гай, гай! Таких кумів нам
Не два, не три, не п'ять
В життю щодня, щохвилі
Приходиться стрічать.
Ти в горю, нужді б'єшся,
Мов риба у саку,
Працюєш, тачку тягнеш,
Мов панщину важку;
Тут сумнів мучить душу,
Що місце, то боляк,—
А він лиш критикує:
«Се зле!» і «Се не так!»
За поміч і пораду
Він має лиш одно:
«Не тратьте, куме, сили,
Спускайтеся на дно!»

І наш народ так б'ється
В матні вже много літ,
І хвилі напосілись
Його розмити слід.
А на безпечнім мості
Фальшивії брати
Стоять і ждуть — чи, може,
Щоб поміч принести?

Стоять і ждуть на хвилю,
Що брата проковтне,
Числять: тепер ще вирне,
Тепер вже чей пірне.
На крик його й благання
В них слово лиш одне:
«Не тратьте, куме, сили,
Спускайтеся на дно!»

Та що се? Він не тоне,
Хапаєсь берегів,
Не слухає поради
Облесних ворогів;
І під ногами чує
Вже твердший, твердший ґрунт,
А ті на мості в репет:
«Се бунт! Се бунт! Се бунт!»
Під ними міст хитаєсь,
І хвиля прясла рве,
І з моста крик лунає:
«Рятуйте, хто живе!
Рятуйте більшу власність!
Рятуйте панський лан!
Рятуйте трон і вітвар!
Давай обложний стан!»

А що, як Немезіда
Собі одного дня
Позволить жарт зробити
І ролі поміня?
На своїм ґрунті стане
Русь міцно на ногах,
А супротивна хвиля
Піде по ворогах?
І ті, що нас із виру
Спасали мило так,
Самі скуштують троха,
Який-то в мокрім смак?
А Русь на їх благання
Ім відповідь одно:
«Не тратьте, браця¹, сили.
Спускайтеся на дно!..»

---

¹ Браття (польськ).

ЯК ТАМ У НЕБІ?

Два панотчики гарненько
Попразникували
Та й удвох собі при чарці
Ніччю розмовляли.

Розмовляли сеє, тее,
Чого серце повне,
А як світське перебрали,
Нумо про духовне.

«От письмо святе не пише
І не знають люде,
Як то праведним по смерті
Там у небі буде.

«Ані око не видало,
Не чувало вухо —
Се, сказати тобі по правді
Троха темно й сухо.

«Я собі міркую, грішний —
Прости гріха, боже, —
Те, за що тут всякий б'ється
Йї осягнуть не може.

«Те братерство, однодушність,
У якій всі люде
Зіллються в найвищу спільність —
Ось що в небі буде».

Другий мовив: «Ей, зійшли ви
На слизьку дорогу!
Се ж соціалізм вам сниться,
Бридкий пану богу.

«Ні, мабуть, не буде в небі
Комунізм і спільність.
Адже ж дар для нас найвищий —
Повна лична вільність.

«Кожний жий собі, як хочеш,
І роби, що знаєш,

Кожний пан своєї волі,
Волю й силу маєш».

«Ну, панотче! — мовив перший,—
Се цікаві вісти,
Що ви навіть пана бога
Вперли в анархісти.

«Там-то був би рай, якби так
Людям волю дати!
Мусив би сам бог із нього
Перший утікати».

Довго, довго сперечались,
Вже й північ пробила:
Той за спільність, сей за рівність,
А зійтись не сила.

Мовив перший: «Що балакать!
На одно згодімся!
В сю опівнічну пору
Свято покленімся:

«Хто з нас перший світ покине,
В раю водвориться,
Має другому за три дні
У сні об'явиться.

«І сказати, як там в небі
І які порядки».
Погодились, поклялися,
Потюпали спатки.

Чи там рік минув, чи піврік,
Перший умирає
І другого через три дні
У сні навіщає.

«Здоров, брате!» — «Здоров, отче!» —
«Ну, я присвятився». —
«Славу богу! І по небі
Добре роздивився?»

«Роздивився». — «Ну, і як там?
Говори, мій друже!
Тайну божую збагнути
Я цікавий дуже!»

Мовить дух: «Її збагнути,
Певно, річ висока,
Та на се не твого треба
І вуха, і ока.

«А про те, що ми колись-то
Суперечку гнули,
То оба ми, любий друже,
Пальцем в небо ткнули.

«Там порядки — ні по твоїй,
Ні по моїй мові,
А зовсім, зовсім інакші», —
Та й щез на тім слові.

ТРАГЕДІЯ АРТИСТКИ

То був чудовий місяць май,
Цвіли вже бзи й троянди...
З старої вілли на весь гай
Плив голос панни Ванди.
Співа до цитри, аж зовсім
Захрипла з віщих трудів:
Цідрім-цім-цім! Цідрім-цім-цім!
«Бодай ся когут знудив!»

Ось жнива. Скочно граючи,
Женців провадить банда.
А в віллі, невгаваючи,
Співає панна Ванда;
Чи день, чи ніч, чи дощ, чи грім,
Чи крик сорокопудів...
Цідрім-цім-цім! Цідрім-цім-цім!
«Бодай ся когут знудив!»

Вже осінь. Яблуко стрясли,
Капусту в пень рубаєм,

А панна Ванда знай співа
У віллі там під гаєм.
Чи в коршмі крик, чи в церкві дзвін,
Луна з усіх усюдів:
Цідрім-цім-цім! Цідрім-цім-цім!
«Бодай ся когут знудив!»

Потис мороз, вітри ревуть,
І сніг поля вкриває,
В безлюдній віллі все ще чуть:
Бреньчить щось і співає.
Блукає голос серед стін,
Захриплий з віщих трудів:
Цідрім-цім-цім! Цідрім-цім-цім!
«Бодай ся когут знудив!»

П'ять день хуртовина ревла,
На шостий день ослабла;
Всю віллу снігом замела,
І Ванда закоцябла.
Та дух її на місці тім
Щоночі ще марудив:
Цідрім-цім-цім! Цідрім-цім-цім!
«Бодай ся когут знудив!»

Минуло много, много літ!
Де гай був, нині зілля;
Заріс кропивою весь слід,
Де та стояла вілля.
Та в глупу північ в місці тім
Чуть бренькіт страхопудів:
Цідрім-цім-цім! Цідрім-цім-цім!
«Бодай ся когут знудив!»

Чого ж та бідна душенька
На місці тім заклята?
Чого покутує, немов
Убила маму й тата?
І чом ту саму пісню всім
Небіжечка співає?
Цідрім-цім-цім! Цідрім-цім-цім!
Бо іншої не знає.

ШЕВЧЕНКО І ПОКЛОННИКИ

Апостол правди і науки,
Котрого ждав ти день по дню,
Прийшов, простяг потужні руки,—
І Легіон ім'я йому.

Но ті, що змаленьку кормились
Дум твоїх скорбних молоком,
Що всьому світові хвалились
Тобою, своїм співаком,

Ті, як нового гостя вздріли,
Позатикали вуха всі,
А то й в поліцію побігли,
Низькопоклонники твої.

«ХЛІБОРОБ»

Гей, хто на світі кращу долю має,
Як той, що плугом святу землю оре?
Святую землю в банку заставляє,
В довги впадає, як в бездонне море,
Й поти б'ється, аж остатня рація
На нього спаде — ґрунту ліцитація —
І поки в найми не пошкандибає,—
Гей, хто на світі кращу долю має?

Гей, хто на світі кращу долю має,
Як той, що вірно цісареві служить,
В касарні нишком рід свій споминає,
Зітхає нишком, і клене, і тужить,
Махає «гвером», в «гліді» маширує,
На варті мерзне, в «шпангах» крепірує,
В «ібунках» пріє, «комісник» снідає,—
Гей, хто на світі кращу долю має?

Гей, хто на світі кращу долю має,
Як той, хто щирим патріотом зветься,
Податки точно рік за рік складає,
Шанує власть, перед жандармом гнеться,
Цілуєсь з возним і, хоч дуже бідний,

Як треба дати, дасть і гріш послідний,
А нащо, за що дав, і не питає,—
Гей, хто на світі кращу долю має?

Гей, хто на світі кращу долю має,
Як той, що все лиш ту науку чує,
Що тільки бідних господь бог карає,
Що ласка божя тільки багачу є,
Що чорт усюди чоловіка кусить,
А бідний все в покусі впасти мусить,
Що хлоп лінюх, п'яниця і свиня є,—
Гей, хто на світі кращу долю має?

Гей, хто на світі кращу долю має,
Як той, що, в школу станувши відмалу,
Про батька, матір, брата забуває,
На чужій мові вчиться річ нездалу,
Скінчивши ж школи за той гріш народній,
Стає раб царський або раб господній
І лиш про себе, про зиск власний дбає.
Гей, хто на світі кращу долю має?

ІДЕАЛІСТИ

Під пнем перегнилим в болоті гнилому
Вертяться, клубляться дрібні черв'яки;
І вродились, вирости й гинуть у ньому,
А другі їх тілом живуть залюбки.

І сниться їм, бідним, у п'їтмі кромішній;
Десь сонце горить у всім чарі весни,
А в сонця промінню, у радості вічній
Гуляють і золотом сяють вони.

Ті сні свої черви складали в системи
З заключенням; так є найліпше, як є;
Читали промови, співали поеми
Про гарне, щасливе в болоті житте.

Втім, люди той пснь відвалили й поперли,
І дійснее сонце вказалось з-за мгли:
На сонце те глигнули черви й померли
І мручи, убійчее світло кляли.

З ЕКЗАМЕНУ

З іспитової комнати
Вибіг лютий кандидат;
Збіглось в сінях товариство
І давай його питать:

«Ну, а що, ти здав екзамен?
Маєш вчительський диплом?»
Він мовчить, лиш чорна хмара
Висить над його чолом.

Далі каже: «Ні, камраття,
Правди нині не зійськать!
Той професор зоолог'ї —
То тиран і лютий кат!

«Три задав мені питання,
Як закон йому велить,
Два я знав, не знав одного,
І він смів мене спалить!

«— Був ти у саду? — питає.
— Був,— говорю сміло я.
— Бачив ти пчолу? — питає.
— Бачив,— кажу сміло я.

«— Кілько ж ніг пчола та має?
— Ніг я їй не рахував.—

І за се одно питання
Спик мене, бодай пропав!»

О. ЛЮНАТИКОВІ

*Квалить поезія німа, безрука:
«Не геній ти, а взір лиш продуцента!
Глум і безсилля — труду мого рента.
Всьо рветься, гасне. Ох тяжка розли!»*

«Без маски», стор. 6.

Я не геній, синку милий,
Тим ніколи й не хваливсьь;
Працював, що було сили,
Перед сильним не хиливсьь.

Фарисейству й лицемірству
Я концесій не робив;
Людській кривді, злості й звірству
Я ні раз не підхлібив.
В долі добрій чи злиденній
Чесно, просто йшов весь вік
І йду досі. Я не геній,
Я звичайний чоловік.

Я для геніїв грядущих
Поле дикее орав,
Шлях серед хащів найпущих
Просікав і протирав;
Для голодних пік сквапливо
Разовий, не панський хліб,
І ставав на всяке жниво,
І в'язав свій скромний сніп.
В сніговійниці студеній
Рук не закладав назад.
Я не плачу, що не геній,
Та чом ти так сьому рад?

А що часом стогну з болю
І в зневірі сльози ллю,
Се тому, що скрізь по полю.
Так багато кукілю,
Що царює баба Бляга,
Так що й краю їй не знать,
І немає ліски мага,
Щоб потвору сю прогнать;
Що характери й сумління
Підгриза якийсь черв як;
Що молодші покоління
Схнуть і в'януть вчасно так.

Правда, синку, я не геній...
Ех, якби я геній був!
З тих істерій, неврастеній
Я б вас чаром слів добув;
Я б, мов вихор, вас з собою
Рвав до ясних, світлих мет,
І до жертви, і до бою.
Вів би ваш я смілий лет!

Я б вам душі переродив,
Я б вам випрямив хребти,
Я б мужів з вас повиводив —
Навіть з малп таких, як ти!

СТРАШНИЙ СУД

Ну, а що, як справді правда,
Що панотчик в церкві править,
Що мене по смерті ангел
Перед божий суд поставить?
І засяде бог на троні
В блисках бур і гуках грому,
І всі штири кінці світу
Враз поклоняться старому,—
Заревуть небесні труби,
Потрясуться всі основи,
І мертве все стрепенеться,
Дожидаючи обнови,—
І що від нащада світу
Мало дух живий у собі.
Підійметься, не пропаде
Ні атом життя у гробі...
І потягне все на суд той,
Мов безмежні, сиві хмари.
І ущерть сповниться міра
Плати добрим, злому кари...
І відкриються всі тайни
Найновіші й найдавніші,—
Перед явністю такою
Затремтять найправедніші...
І не тільки кожде діло,
Але навіть кожде слово,
Кождий помисл, кожда похіть
Оживуть тоді наново,
І дістануть рух і голос
І, мов військо незліченне,
Попливуть на суд — свідчити
Проти мене чи за мене?..

Що ж, на судову розправу
З апаратом так безмежним

Стану я, слабий і грішний,
Певно з трепетом належним.
І скажу: «На суд твій, боже,
Я стаю, земне створення,
І кладу перед тобою
Весь свій біль і все страждання,
Всіх ілюзій злудні блиски,
Всіх утіх марну приємність,
Всі надії, всі упадки
І всю гордість, всю нікчемність,
Розум весь, і всю сліпоту,
І всі ересі, й всю схизму,
І жало те невмируще
Критицизму й скептицизму.
Боронитися не буду,
Бо ти сам все ліпше знаєш,
Та яким мене створив ти,
То таким мене і маєш.
«Замовчи! — гукне з-за хмари
Голос божий дужче грому.—
Все, що є, чому є й пощо,
Видно скрізь мені самому.
Пафос твій смішний для мене.
Дотеп твій не мід, а оцет;
А сю приказку латинську
Знаєш: *Sus Minerwam docet?*¹
Чим ти був, яким був, пощо,
Всі твої утіхи й болі,
Всі твої гріхи й дурниці,
Все було з моєї волі,
Все добро і зло, що в світі
Сіяв ти і досі сієш,—
Все те був мій план, якого
Ти ні в зуб не розумієш.
А що ти сповнів задачу,
Що була тобі надана,
То прийми тепер заплату:
Входь у радість свого пана».
Тут панотчики й владики,
Що клячатимуть довкола,
Позриваються на ноги

---

¹ Свиня вчить Мінерву.

І насуплять грізно чола.
І враз крикнуть: «Боже, отче!
Чи ж подоба, чи ж потреба,
Щоб сей грішник, сей єретик,
Атеїст ішов до неба?
Де ми сіяли пшеницю,
Сипав він кукіль невіри;
Де шепили ми покору,
Там він гордощі без міри:
Де ми груди надривали,
Щоб добути скрухи лепту,
Його сміх, його наруги
Виводили нас з концепту.
Він ніколи не піддався
Ні намові, ні погрозі;
Він був вовк у твоїм стаді,
Був голівня в своїм стозі.
Він троїв дитячі душі
Явно, славно і пагально!
Брать його до неба, боже,
Се, їй-богу, нелояльно.
Ми ж твою сповняли волю,
Що стоїть в письмі святому,
Ми з твого заповіту
Не вронили ні атому,—
А сей жевжик тут нас буде
Ще стягати із котурнів!..
Ні, його зрівнявши з нами,
Ти нас маєш всіх за дурнів.
Ми на се не згідні, ми, що
Скрізь стежки твої простуєм!
Твоїм іменем ми проти
Твого суду протестуєм!»

Пан біг довготерпеливий
Вислуха всю ту тираду,
І всміхнеться добродушно,
І таку їм дасть пораду:
«Цитуйте, діти! Тут не сеймик.
Щоб ревли ви і кричали!
Ви ж у небі, де немає
Ані болю, ні печали.
Опозицій та обструкцій

Тут робить вам непрактично;
В своїм небі я ряджуся,
Вибачайте, деспотично.
Тут я поїзда кондуктор,
В якій хочу кого класі
Посаджу, а пасажирам
Іншим всім до того засі.
В моїм небі місця много,
Всяких треба тут професій,
І багато пасажирів
Їде в моєму експресі.
Для овечок препокірних,
Для коров молокодайних,
Для пташок усіх співучих
І для всіх заслуг звичайних,
Для волів, що весь вік пріли,
Скиби краючи й загонн,
І для всякої худоби
Єсть окремі тут вагони.
Там їм плата по заслuzі,
Море радощів готових,—
Але мусить же й зо мною
Їхать хтось у особових.
Вас я, дітоньки, шаную,
Та одна моя вам рада,
Щоб держались ви, як добрі
Пастирі свого стада.
А компанію для мене
Вибирати вам буде трудно;
А мені в компаньї з вами —
Вибачайте — було б нудно.
Чи я вас за дурнів маю,
Се лишіть мені на волю,
Та себе за дурня мати
Вам, їй-богу, не позволю!»

Тут я попрошу о слово
І скажу: «Мій боже правий!
Присуд твій мені не ясний,
Та занадто він ласкавий.
Хоч то, певно, не моя річ
Поправляти присуд божий,
Та боюся, до твого

Я експресу не пригожий,
Компаніста я немудрий
Для небесного салону,
І готов так, як у земних,
Часто випадати з тону.
А по-друге, ти ж подумай:
Для якої-то паради
Серед твоїх найвірніших
Слуг почнуться свари й звади?
Я ж добродіїв сих знаю:
Не дадуть вони спокою,
Шепти, чорнення, доноси
В небі попливуть рікою;
Будеш мати тут протести,
І соборчики, й обиду,—
Вигризуть мене із неба
І тобі нароблять стиду.
А нарешті — вибач, боже,—
Не кортить мене до раю;
Твоїх розкошів небесних
Я, їй-богу, не бажаю.
Не кортить мене ні вічний
Серафимський спів похвальний,---
На такі високі співи
Я зовсім не музикальний;
Не кортять мене небесні
Псальми, гімни й акафисти,
В їх бомбаст ану ж я схочу
Підпустити зойки й свисти?
Та й твої співці й поети
Не зовсім мені до речі,
Починаючи Давидом,
А кінчаючи Львом Печчі.
Та й компанія, твої ті
Херувими, Серафими,
Шестокрилії почвари —
Що мені балакать з ними?
Та й апостоли, і учні,
Корифеї всі небесні,
Як поглянуть ближче, боже,---
Страх вони не інтересні.
Сам Петро, чого він вартий,
Що Христа в біді відрікся!

І весь збір їх, що в годину
Скрути в страху геть розтікся!
Або ті твої аскети
Сухоребрі та немиті,
Ті фанатики, до людських
Благ ненавистю підшиті,
Ті отці, апологети,
Догматисти, каноністи,
Інквізитори, що вміли
«Igne fergo»¹ в душу лізти.
Або й ті, що з твоїм словом
На устах всі землі й море
Заповняли й скрізь ширили
Темноту, гизню і горе,
Покривали здирства можних,
Але вбогих дерли й тисли
І хрестом твоїм вбивали
Вольне слово й вольні мисли!
Адже, будши консеквентним,
Ти їх мусиш пригорнути,—
Тож подумай, як мені тут
В товаристві з ними бути?
Та се ще не все; можливо,
Що тут різні порядки,
І на всяку бранжу, боже,
Єсть окремі сепаратки.
Але жити в твоїм небі,
І втішатися, й співати,—
Господи, то скільки ж треба б
Напихати в вуха вати,
Щоб не чути криків, стогнань
І проклять, докорів лютих
Тих нещасних, там у пекло
Звержених у тьму й закутих!
Щоб не чути відгомону
Всіх тих мук і озвіріння,
Щоб були мов контрапунктом
Всього твого творіння.
Ні, почуються й крізь вату,
Крізь найгрубший мур зі стали,
І нема таких віддалень,

---

¹ Вогнем, мечем.

Щоб лунати перестали!
І нема таких розкошів,
І екстаз, і раювання,
Щоб мені не затроїли
Їх пекельнії стогнання.
Дай мені в найвищій раю
Ще на вищий рай надію,
Та при думці про ті звуки
Я, їй-богу, одурію.
Ні, пусти мене, мій боже,
З сього світлого округа
Там, де тягне грішна вдача
Ї життєва мене заслуга,
Там, де боротьба невпинна
Без побіди і без слави,
Де покута віковична,
Та без пільги й без поправи.
Правда, в той огонь пекельний,
Що пече без тіла душі,
В ту смолу і кров, де грішні
Клекотять, немов галуші,
У ті дебрі сірковії,
В черв'яки ті невмирущі,
В ті гадюки, скорпіони
Та почвари всякі злющі
Я не вірю, і в чортяків
Тих рогатих та хвостатих,
Що без всякої причини
Мучать бідолах проклятих.
Та я знаю інше пекло,
Коштував його немало
За життя,— ще й досі смаку
Трохи з нього позістало.
Знаю, як смакує скрута
В безвідрадній самотині;
Хліб, що ворог із презирством
З ласки кине сиротині;
Безнадійність, що розбити
Рада б те життя мізерне;
Жаль учинку, що раз стався
І вже в небуття не верне;
Як довкола тебе зрада
Стане муром непрохідним

І як сам собі здаєшся
Підлим, низьким і негідним.
Все те степенуй, о боже,
По твоїй всесильній волі
І пусти мене у вир той
До товаришів недолі.
Там знайду я товариство
Більш до смаку й до вподоби.
І на сльози і на кпини,
І до сміху і до злоби.
Там знайду завзяте плем'я,
Люд свободний і гулящий,
Повний сили й волі, вицвіт
Роду людського найкращий:
Всіх музик і всіх поетів,
Що вино й любов співали,
Всіх філософів, що пута
Догматизму розбивали,
Всіх еретиків, усяких
Перелому піонерів,
Бунтарів і гайдамаків,
Всяких революціонерів,
Всіх, що власне чоловіцтво
Окупляли слізьми й кров'ю.
І всіх тих, кого любив я
В житні грішною любов'ю».

«Дурню! — крикне голос божий.—
Що ти слів тут набалакав,
Але правди зрозуміння
Стільки в них, як кіт наплакав!
Пекла просиш ти у мене,
Як би я був пекла ктитор;
Просиш мук і болів, як би
Я був кат і інквізитор.
Випрошаєшся від раю,
Мов від царського салону.
І боїшся серед ясних
Пань там випадати з тону.
Ще й не бачивши, ти моїх
Вибранців на глум здіймаєш!..
Слухай, хлопче! Я питаю:
За кого ти мене маєш?

Я гадав, що ти піднявся
Духом понад ту худобу,
Що собі і бога й чорта
Творить на свою подобу;
Що крізь часове й тілесне
Ти проник в духовне й вічне
І відкинув шкарлупиння
Грубо-антропоморфічне.
Чей же на землі не даром
Я острив тебе, як бритву,
Посилав тебе у мир свій,
І гоняв тебе у битву,
І водив тебе, як треба,
На вершини й на низини,
Щоб ти був одним з моєї
Доборової дружини.
Не плети ж тепер дурниці,
А збери в одно огнище
Всі думки і всі бажання,
На їх крилах якнайвище
Підіймись, напруж всі сили,
Безмір обіймай душею
І в найвищій тій екстазі
Злийся з сутністю моєю!»

Сі слова впадуть на мене,
Наче дощ густий, огнистий,
Спалять сумніви й тривогу,
І я встану ясний, чистий,
І почую в собі силу
І безмірну духа владу,
І перед найвищим Духом
В пориві любові впаду.
Всі думки і всі бажання
Я зберу в одно вогнище
І на крилах їх я стану
Підійматися вище, вище...
І уже весь безмір стане
Перед моїми очима,
Наче карта розікрита,
Наче світло, що не блима,
Тільки рівно, чисто ллється,—
Щезнуть загадки і межі,

І поллеться щастя в душу,
Як безмірний блиск пожежі.
Я ростиму й сам в безмежність.
Все проникну, все прогляну,
Все скоштую — вище — глибше
І розвіюся в ніврану.

КОМУ ТРУДНІШ РОБИТИ

Мужик із жінкою часто спорились: кому з них робити трудніш? Мужик каже, що йому трудніш у полі, а жінка— що їй трудніш дома. От раз літом і помінялись вони роботами: жінка поїхала орати, а мужик зоставсь дома. От, ідучи орачем, жінка і наказує мужикові:

— Гляди ж ти мені, не проспни череди, віджени корів у череду, а овечок і телят у ватагу; та гляди, не запропасти курчат із квочкою, нагодуй їх; та щоб обід у тебе поспів, поки приїду, і буханців напечи; та масла сколоти, і щоб сколотини були; он там сухе просо, то стовчи пшоно на кашу!

Загадала усе й поїхала собі з сімейкою у поле. Мужик поки зібрався гнати скотину, а ватагу й череду вже прогнали: треба було бігом доганяти.

Вернувсь додому, та щоб шуліка не потаскав курчат, він пов'язував їх ниткою, прив'язав до квочки і пустив на двір, а сам став поратись у печі.

Бачив він, що жінка тоді і діжу місить, і пшоно товче на кашу, як топиться у пелі. От замісив він діжу і став разом на ступу пшоно товкти; а щоб за одним заходом сколотити і масло, прив'язав до пояса горщок з сметаною, бач, з такою гадкою, що як товктиметься пшоно, то й масло сколотиться.

От тільки начав товкти пшоно в ступі, а квочка «кир-р», «кир-р», та курчата як запищать,— він з ступи та на двір глянути, чого вони, та зачепивсь за ломаку і простягся, горщок зо сметаною розбивсь.

Дивиться він — аж здоровенний шуліка ухопив курча, а за ним потяглись угору і останні курчата з квочкою, бо зв'язані були міцно: так усіх і попер шуліка.

Поки мужик розглядав, куди поніс шуліка квочку з курчатами, тим часом убралась свиня у хату, звалила діжу з тістом, воно попливло по хаті, а свиня глита його на весь рот, а друга свиня пораяється біля пшоно в ступі, а тут і в печі погасло. Загадався мужик, стоїть та дума, що йому робити, а вже давно — обідня пора.

От вже і жінка повернулась з поля. Приїхала жінка у двір, зирк — квочки нема. Мерщій розпрягла шкапу та в хату, та й пита мужика:

— Де квочка з курчатами?

— Де? Шуліка ухопив! Я позв'язував курчат і поприпнавав до квочки, щоб шуліка не схопив якого або щоб не порозбігались, аж шуліка налетів, такий здоровенний, що й квочку поніс, і курчат.

— А обідати наварив?

— Наварив! Коли в печі погасло!

— Масло сколотив?

— Е, сколотив тобі! Побіг за квочкою, спіткнувся, а горшок розбився, і сметану собаки поїли.

— Та що се у тебе тісто по хаті?

— Та бісові свині. Як кинувся за квочкою, а вони у хату: одна діжу вивернула, друга пшоно в ступі поїла!

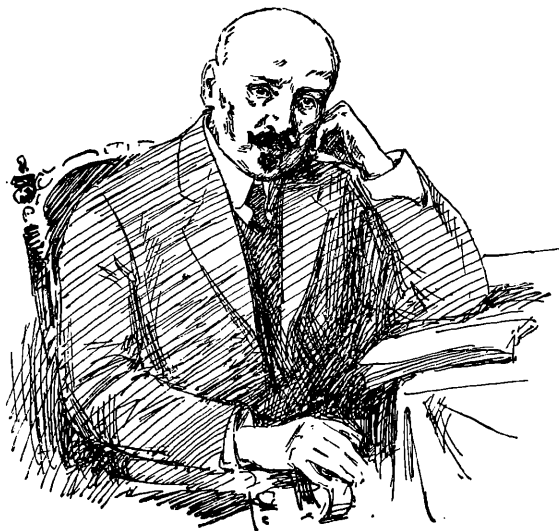
— Так ти, бачу, все поробив?

— Еге ж, поробив! Поробиш за сими іродовими шуліками та свиньми.

— А я ж спახала, що ти сказав, та, бач, у яку ще пору вернулась.

— Еге, там одно діло, а тут ач скільки наказала: і те зроби, і друге зроби; де ж його усе упорати?

— А я ж упораю кожного дня! От то-то ж і є, не спор, не кажи, що жінкам нічого робити!

М. Коцюбинський
1864-1913

КОНІ НЕ ВИННІ

Савка! де мій одеколон?

Аркадій Петрович Малина вихилився у вікно і сердито кричав у спину своєму лакею, що намагав випрягати з фаетона спітнілі коні.

Стояв упрілий, в одній сорочці, розщібнутій на грудях, і нетерпляче стежив, як біг Савка через подвір'я в своїй синій з галунами лівреї.

Одеколон був тут, на туалетнім столі, але Аркадій Петрович його не помітив.

— Вічно кудись засунеш!..

Він кисло буркнув, прийняв з рук Савки пляшку, скинув сорочку і почав обтирати одеколоном біле, жовтаве од старості тіло.

— Ху-у!.. Як приємно се освіжає! — Потер долонею груди, де густо сріблились тонкі волосинки, освіжив під

пахвами і, облив холодком лисину й руки, тонкі, старече мляві, з сухими пальцями на кінці. Потому вийняв з шафи свіжу сорочку.

Властиво він був у чудеснім настрою, як завжди по розмові з мужиками свого села. Йому було приємно, що він, старий генерал, якого сусіди вважали «червоним» і небезпечним, завжди лишався вірним собі. Як завжди, він і тепер, в сі тривожні часи, обстоював погляд, що земля має належать до тих, хто її обробляє. «Пора нам розстатися вже з пануванням», — подумав Аркадій Петрович, защібаючи лівий манжет, і, прийнявшись за правий, згадав одразу, як гула радісно сходка, коли він пояснив їй права народу на землю.

Се завжди його хвилювало, і по розмові почував він бадьорість і апетит.

Заправляв саме сорочку в штани, коли рипнули двері, і на нього кинулась Мишка, любий песик, расовий фокстер'ер.

— Де ти, шельмо, була? — нагнувся до неї Аркадій Петрович. — Кажі, де ти, шельмо, була? — Він любовно лоскотав їй шию і вуха, а вона морщила носик, крутила обрубком хвоста і намагалась лизнути йому лице. — Де ти віялась, негодяща?

У вікна било полудневе проміння, і видко було, як цілим морем плили кудись ще зелені ниви, дев'яност десяти панського поля, що спускалось часом у балку, а потім здіймалося знову, як хвиля.

Аркадій Петрович поклав гребнем борозни на рідкому волоссі, розчесав вуса, на кінчиках жовті, і довго любивався сухим високим чолом та благородним панським обличчям, що одбивалось в синявих водах туалетного дзеркала.

Сірі очі, трохи холодні і вже пригаслі, плавали на білках серед червоних жилок, і се його турбувало: — «треба знову класти примочку!» — Збоку на носі він вгледів прищик, дістав з несесера кольдкрему, помазав й припудрив.

Їсти!

Йому хотілося їсти, як молодому двадцятилітньому хлопцю, і се його радісно хвилювало. Як заворушиться у домі, коли почують, що він голоден! Як заахає жінка, його стара дбайлива Соня, заметушиться Савка, і всі будуть дивитись йому у рот. Він так рідко апетит має...

Але Савка не йшов з докладом.

Аркадій Петрович одсунув шухляду комоди і вийняв звідти акуратно зложену блузу, вовняну, сіру á la Толстой.

Приємно тремтячи освіженим тілом, просуваючи руки в рукави, він почував себе демократом; другом народу, який не має чого боятись. За той час, як він покинув своє міністерство та осівсь на селі, мужики його полюбили. Аякже! Він хрестив і вінчав, дарував спаш, уділяв ради, його кликали «татком»! Він з приємністю думав про се і разом думав, що на обід будуть сьогодні молоді печериці, які Палажка несла уранці в приполі з городу.

І саме тоді Савка виставив в двері дві білих у рукавичках руки і ознайомив покірно, що подали обідать.

Аркадій Петрович, широкий у своїй блузі, як дзвін, вступив у столову.

Зараз загриміли кріселка, і схилились над ним, цілуючи руки — з одного боку Антоша, його лисіючий син, а з другого — дочка, білява Ліда, двадцятип'ятилітня вдовиця. Вони ще не бачились нині: Антоша недавно приїхав з фільварку, а Ліда до полудня спала.

Софія Петрівна — Соня — в свіжій літнім капоті, уже тримала в руці срібний ополоник. Перед нею парував борщ. Стіл був накритий на дев'ять персон.

Аркадій Петрович опустився в широке крісло на чолі столу і похляпав рукою по сусіднім крісельці.

— Мишка! Сюди!..

Фокстер'ер подивився на нього каправим оком, скочив на крісло і сів на свій обрубаний хвостик.

— Де ж Жан? Покличте Жана... — звернувся до всіх і ні до кого зокрема Аркадій Петрович.

Але якраз одхилилися двері, і сліпий Жан, брат жінчин, адмірал у одставці, ввійшов під руку з своїм «міноносцем», як він кликав лакея.

Високий, міцний, неначе грот-мачта, погано поголений, Жан шупав грубою палкою поміст і ледве згинав коліна, застиглий і негнучкий в своїй сліпоті.

Його довго і з шумом садовили на місце, а «міноносець» став ззаду за кріслом.

— Добридень, Жане! — привітався з свого почесного місця Аркадій Петрович. — Що снилось?

Всі усміхнулись на той щоденний жарт, а Жан охоче, наче нічого не сталося, почав оповідати, встромивши більша кудись в стіну, через стіл.

— Приснився город. Не ті неестетичні коробки, що зветься домами. Це була не купа бруду і сміття, не легище нужди людської... словом, мені приснилось не те, що ви називаєте містом.

Він навіть поморщивсь.

— Я бачив прекрасний, невиданий город. Все, що люди створили в архітектурі, шедеври давні, сучасні й прийдешні, краса і вигода, храм, достойний людини... Тільки ваші нащадки...

— Жане, твій борщ прохолоне...

— Ах, вибачай, Соня... Ну, мій міноносець № 17, зав'язує серветку...

— Єсть,— стрепенувсь «міноносець № 17» (по порядку лакеїв, яких Жан часто міняв). Він вже давно тримав напоготові серветку.

— Я думаю, що-о... — прихильно обізвалася Ліда, схиливши набік біляву головку Мадонни.

— Почали сіно возити, Антоша? — зацікавивсь Аркадій Петрович.

Антоша не чув. Він накладав сам своєму лягавому псу — Нептуну, що сидів на стільці поруч, кістки на тарілки, і всім виднілась тільки його макушка з рідким волоссям.

Софії Петрівні неприємно було дивитись, як Жан їсть неохайно, лишаючи в вусах щматки буряків, і вона повернулась до сина.

— Антоша, тебе батько питає про сіно...

— Ах, вибачай... — підняв той засмалений вид і засюював: --- Замість дванадцяти возять тільки десять возів. Артем обернув щось два рази та й кинув: каже, що його Ксенька напоролась ногою на залізні граблі і треба фершала кликати — бреше, звичайно... А Бондаришин ще зимою взяв гроші, а тепер крутить...

Антоша став мокрий і червоний од борщу та хазяйських турбот. На його білому лобі густо осіла роса, а очі посоловіли.

Він знав усе, що робиться на селі. Мав не менше десятка дітей од сільських дівчат і не раз мірявся силою з найміцнішими парубками, незважаючи на офіцерські чини.

— Усі вони такі! — сердито зітхнула Софія Петрівна і погладила Таксу, що сиділа коло неї на кріслі, важно вип'явши свої руді груди, мов в камізелці.

— Ви чіпляєтесь, діти мої, — благодушно обізвався Аркадій Петрович, кінчаючи борщ. — Мужик має так само свої потреби й турботи, як і ми, грішні.

Він був у чудеснім настрої по сьогоднішній сходці.

— Безумовно, мені здається, що батько...

Ліда знову прихильно нагнула головку Мадонни і розтягла кисло свої широкі, бліді уста.

Але Антошу се розгнівило. Вічно та Ліда! Її наспівали ліберальні студенти, як грамофонний кружок, а вона повторяє дурниці!..

— Мужик мужиком, що б там не казали... Ти його медом, а він...

Одставний адмірал («Броненосець», як він себе називав) почув небезпеку од такої розмови.

І поки Савка, зручно просуваючи руки в нитяних рукавичках, збирав тарілки од панів і собак, він почав оповідати другий свій сон.

Він був ніби в концерті. Се була музика нових поколінь, нечувані комбінації звуків, щось таке, перед чим Бах, Гайдн і Бетховен — пігмеї.

Антоші зробилось скучно. Він вже чув дядькові сни і вважав кращим зайнятись своїм Нептуном.

Одрівав скибочку хліба і поклав псові на ніс.

— Тубо!

Нептун сидів поважно і мружив невдоволені очі.

На хвилину зробилось тихо в столовій.

— Піль!..

Тільки Ліда витягла довгу одкриту шию і прихильно схилилась в бік дядька.

Але її Мільтончик, обстрижений пудель в боа на шиї, як дама, і з голим задом, дряпнув її лапою по руці, домагаючись їсти. Вона обернулась до нього, поправила бант на собаці, такий же блакитний, як її сукня, і дала Мільтону тартинку з маслом.

Хазяйка чекала, щоб подали печеню.

— Тепер дійсність дивніша за сни! — стиснула вона плечима і подивилась кудись на стелю.

А Антоша і підхопив:

— Що правда, то правда. Таке діється навкруги, що не знаєш, чим і скінчиться. Вчора, кажуть, землі барона Клейнберга заорали. Вийшли з плугами на поле цілим селом і прогнали баронових орачів.

— Як! вже заорали?

— Ф'ю! — свиснув Антоша. — Нема вже в барона маєтку, та й сам утік... Страх, що діється всюди, а тут ще ви, татку, з своїм лібералізмом.

— Ах, ах! — зітхнула хазяйка дома.

— Ну, нам не доведеться тікати, — засміявся Аркадій Петрович. — Нас не зачеплять. Правда, Мишко, нам нічого з тобою не буде? Правда, собако? — Він лоскотав їй морду, а вона розкривала рожеву пащу, брала злегка його палець у зуби і крутила обрубком хвоста. — Я своїх думок не маю потреби таїти... — Він вийняв палець і тримав на одшибі. — Ну, от. Мужики мають право на землю. Не ми обробляємо землю, а вони. Ну, от. Я і кажу се оддавна...

— Аркадій!.. *Laissez donc... le domestique écoute!*¹

Софія Петрівна з жаху заговорила басом.

Однак се нітрохи не допомогло.

— Бо ти б, серце, вічно панувати хотіла. Доволі. Попанувала, і годі. Треба ж і другим. Не бійсь, всієї землі не одберуть, лишать трохи і нам... так десятин з п'ять... Я на старість за баштанника буду. Надіну широкий бриль, запусу бороду аж по пояс. Я буду садити, ти вибирати, а Антоша возити у місто... Ха-ха!..

— Він ще жартує!

Софія Петрівна сердито обвела оком цілу родину і чотирьох собак, що сиділи за столом, але співчував їй тільки Антоша.

На знак протесту він налив собі чарку горілки, вихилив зразу і, одкинувшись в кріслі, заклав руки в кишені своїх офіцерських штанів. Жан спокійно жував печеню під захистом «міноносця», Савка робив таку міну, наче його в хаті не було, а Ліда розтягнула уста і перегнулася до батька.

— Я була певна, що-о...

Але Антоша не дав їй скінчити.

— Жартувать добре в родині, а нащо ж тато проповідує се мужикам. Вони настроєні так, що щохвилини чогось чекаєш...

— Я не жартую. Пора одкинути забобони. Як хочеш їсти — працюй, моє серце. Ну, от.

Він був веселий, розвивав далі свій план і з побільшеним апетитом накладав на тарілку цілу купу салати, не помічаючи навіть, що бідна забута Мишка, не спускаючи

---

¹ Залиш, служник слухає!

з нього очей, безперестанку облизує морду та крутить хвостом.

— Ліда в своїй чудесній сукенці, що так їй до лица, щоранку буде виганяти корову, а вечорами доїти, підкасавши подолок... Ха-ха!..

— Щодо мене, то я...

— От і прекрасно...

Подавали солодке. Савка гримів ложечками і протягав білі у рукавичках руки між лікті панів і собачі морди. Жан посадив пляму з сметани на адміральську тужурку, і «міноносець» старанно зчищав серветкою мокре. Такса Софії Петрівни лизала тарілку, а Мільтончик, забувши пристойність, скавчав потиху, щоб звернути на себе увагу.

— Аркадій! тобі покласти ще крему?

— Клади, клади, та chérie¹, я сьогодні голоден.

Ні, таки справді він чув бадьорість по сьогоднішній сходці, де рішуче стояв за те, що народ має право на землю.

— Блаженні, іже і скоти милують... — одповів текстом на свої думки мовчазний Жан і освітив більмами щетинасте обличчя. — Міноносець! дай папіроску...

— Єсть!

— Браво, Жан, браво!.. — розсміявся Аркадій Петрович. — То ж скоти, а то люди...

Ну, починались тексти з святого письма. Анґоша терпіти не міг їх.

Він кинув в куток кімнати зібгану хустку, а Нептун скочив і приніс. Забавно було дивитись, як Нептун на бігу хляпав обвислим вухом і тріпав білу поноску під чорним холодним носом.

— Нептун! ісі!..

Він обережно вийняв з рота собаки мокру од слини хустку.

Але Нептун раптом застиг. Підняв голову вгору і грубо два рази гавкнув. Занепокоїлись інші собаки, а Мишка кинулась до дверей і, підгорнувши під себе куценький хвостик, заллялась дзвіночком.

— Хто там? Подивись, Савка.

Савка вернувся і ознайомив, що прийшли мужики.

— А! Мужики... Клич їх сюди.

— Аркадій, може б, ти перше скінчив обідать. Вони почекають.

¹ Моя люба.

Аркадій Петрович нізачо не хтів... Він вже скінчив. Мужики увійшли і купою стали біля порога. Був межи ними і Бондаришин, що гроші взяв, а не виїхав нині на панове сіно.

— А що скажете, люди?

Люди мовчки тупались на однім місці, білі, як вівці, в своїх полотнянках, і дивились на блискучий посудою стіл, за яким засідали пани і собаки.

— За яким ділом прийшли?

Рудий Панас кліпнув оком на сивого Марка, а той штовхнув ліктем Івана. Іван же думав, що найкраще скаже Бондаришин, і всі у згоді заморгали на нього. Бондаришин не смів вийти з тісної купи і звідти вклонився ласкавому пану.

— Прийшли до пана погомоніти за землю.

— Я дуже радий. За яку землю?

Бондаришин замовк і озирнувся на кума. Тоді Іван поміг.

— За панську, прошу ласкавого пана...

— Що тепер, значить, такі часи настали... — додав Марко.

— Та й пан самі нам казали... — не втерпів Панас.

А Бондаришин вже закінчив:

— От громада і присудила... Будемо їдбирати землю од пана...

— Що?

Аркадій Петрович несподівано крикнув.

Він встав з-за столу і наблизився до них з серветкою у руці.

Але люди були такі спокійні, наче прийшли порадитись тільки у звичайних хазяйських справах.

Сивий Марко теж уклонився низенько і зашамкав покірно:

— Ми не хочемо кривдити пана... щоб усе мирно, по-божому було...

— Цитьте, нехай говорить кум Бондаришин, — одвів діда рукою рудий Панас.

Тепер вже ціла родина — Софія Петрівна, Антоша і Ліда — покидали свої місця і встали за плечима хазяїна дому.

Лиш сліпий Жан лишився сидіти, світючи більмами на собак, що лизали тарілки.

А Бондаришин провадив так само покірно і наче байдужно:

— Боро́ни боже... лишимо й панові трохи земельки... на яку грядку, на цибулю, значить, чи що, щоб закришка була... та на крокет...

— Ах, ах! — зробилось млосно Софії Петрівні, і поки Ліда подавала їй воду, Антоша заклав руки в офіцерські штани і процідив крізь зуби:

— Вот негодяи!..

— Ми вже так через те, що пан були добрі до нас, спасибі ласкавому пану, — кланявся Бондаришин.

— Аякже... Гріх що казати... всі люди пана «татком» звивають... — гуділи за ним.

— Ну, добре, — стримав образу Аркадій Петрович. — Не одрікаюсь од своїх слів... Коли так присудила громада...

В його голосі чувся вже лід.

— Аркадій! Що ти говориш!.. Як смієте ви!.. — хвилювалась Софія Петрівна.

Антоша поривався щось говорити, і сині жили налялись у нього на білому лобі.

— Так отак, пане... за два дні маємо свято, тоді громада й поділить землю. А тимчасом нехай пан собі поміркують, де їм лишить на грядки... чи коло дому, чи в полі.

— Звісно, що коло дому... ловкий погній... і наручно буде... — вирвався з радюю рудий Панас.

— За два дні вже пан самі обміркують... Ми не хочемо зразу... бо ви в нас добрі, спасибі ласкавому пану і ващій пані... Вони нас ніколи не забували...

— Авжеж... чи порошку там, чи мазі якої... звісно, наші пани... Оставляйтесь здорові...

І поки виходили люди, усі стояли, немов закляклі, тільки Аркадій Петрович теребив в руці серветку.

Але Софія Петрівна отямилась скоро.

— Аркадій! Ти збожеволів! Ти не смієш оддавати землі. Ти маєш діти!..

— Это нельзя оставить! Тут нужны меры!.. — гарячився Антоша і так штовхнув Нептуна, що собака заскавчала під ногами у нього.

Тільки Ліда все ще прихильно витягала до батька свою одкриту шию і розтягла в усмішку, правда, бліду, широкий рот.

— Ах, дайте ви мені спокій, — роздратовано скрикнув Аркадій Петрович. — Зрозумійте нарешті, що я інакше не можу...

Зібгав серветку, кинув на стіл і вибіг з хати.

Серед гвалту і метушні, що знялись потім, Жан про-
басив раптом:

— Ну, міноносеце, розводи пару. Пора нам рушати
в далеку плавбу...

— Єсть! — стрепенувсь міноносець.

Але плавба не вийшла.

Усі рішили, що зараз треба порадитись вкупі, і запро-
сили Жана.

А щоб прислуга не чула, взяли його під руки й вийшли
з їдальні разом зо всіма псами.

Тільки Мишка десь щезла.

* * *

Мишка знайшла хазяїна свого аж в кабінеті. Стояв
під скляними дверима, що вели на терасу, і стежив, як
з докучним дзижчанням билась об шибку муха. Мишка
ткнулася носом об його чобіт, але він її не помітив. Тоді
вона заскакала на двері, щоб дістать муху, але не зло-
вила, утомилась і лягла у кутку на подушку.

Крізь шибку виднілись білі колони тераси, а за ними
квітник. На клумбах горіли маки, а ранні левкої тільки
що розпускались. Аркадій Петрович щодня дививсь на
квітник, але тільки сьогодні він його зацікавив. Одхилив
двері і підставив лисину сонцю. Потім важко зійшов по
сходах і присів над квітками.

Але вони вже перестали його займати. Чув щось
важке в собі і не хотів признатись, що то образа. Нату-
рально, вони мають право на землю, він завжди тримався
такої думки і завжди її висловляв, але щоб у нього... От
тобі й добрі «сусідські» стосунки! Згадав всі поради свої
і поміч, кумовання і сільські весілля, на яких він грав
весільного батька. В того самого Бондаришина він,
здається, хрестив... А тепер все це забулось!

— Грядка цибулі і на крокет... Ха-ха!..

Сонце запекло йому лисину. Воно непереможно і без-
упинно лилось на квітник і на поля, що кудись бігли з
горбка на горбок, аж до крайнеба.

Вернувся додому, надів картуз і замість того, щоб
лягти на кушетку, як звик по обіді, подавсь на подвір'я.
Широкий двір зеленів моріжком. Хурман порався з фаето-
ном, а Савка крутивсь біля нього. Певно вже обмовляють
новини! Аркадій Петрович хотів звеліти осідлати коня,

але не зваживсь якось, наче опинився на чужому хазяйстві. Мовчки перейшов він повз них у браму і опинився на полі. Жито вже красувалось. Жовті палички цвіту тихо гоїдались на волосинках вздовж колосків, і непомітний пилок золотився на сонці. Дитячі очі волошки виглядали із гущини. Мишка раптом зашелестіла в житі і побігла стежкою вперед. Ниви то поволі котились в долину, то підіймались на похилі горби, наче земля в солодкій млості вигинала хребет, а Аркадій Петрович, оддавшись на волю зеленим хвилям, старався нічого не думати і тільки вдивлявся в таємничу глибін густих зарослів жита, тільки чув під ногами ніжну м'якість межі. Правда, од поля вставали якісь голоси, щось промовляли, але він того слухати не хотів. Хотів спокою і самоти. Але чим далі заглиблювався він у поле, тим виразніше підіймався од землі голос, м'який, зрадливий, і сперечався. І тут він вперше почув всім тілом, що се обзивалась до нього його земля, що він з нею так зрісся, як з жінкою, з сином, з дочкою. Що тут, де він ступає, ходили ноги батька і діда, і над полями лунав їх голос, голос цілого роду Малин. Що все, чим він пишається і цінить у собі, його розум, смак і культура, навіть його ідеї — все згодували, усе зростили оці лани.

Але Аркадій Петрович уже сміявся над собою: — Ха-ха! Заговорила дворянська кров...

Зусиллям волі він змахнув усі думки і далі брів.

Зліва, при мокрій долинці, кінчались жита і починалась лука. Тут паслись корови й лошата. Пастушок Федько, вгледівши пана, зняв рваний картуз і так стояв босий, з торбинками через плече.

— Надінь картуз! — гукнув Аркадій Петрович.

Пастух не дочув і побіг до нього.

— Картуз... картуз надінь!

Корови розбрелися по луці, гладкі, сочисті, як і трава. Лошата підняли голови до хазяїна свого й чекали, напруживши жили на міцних шиях, готові плигнути і помчатись по луці на тоненьких тугих ногах.

Підійшов до любимого Васьки і почав чухати шию, а Васька поклав на плече йому морду, мрійно зм'якшивши вираз полохливих очей. І так вони довго стояли в якійсь звирячій приязні, і обом було приємно — одному чухати, а другому чуханим бути.

«І се заберуть...» — гірко подумав Аркадій Петрович, рушаючи далі.

Він ішов по свіжій траві, вогкій од мочара, а сонце запалило зеленим вогнем кінський щавель і стовбури будяків.

Щось було сьогодні принадне, особливе в його землі, мов на обличчі небіжки, з якою жив ціле життя, а тепер мусить прощатись навіки. Якись квітки і зела, невидані перше, тиха ласкавість контурів, запахи трав і землі, теплі, рідні простори.

Високі верби шуміли над ровом, і небо між ними синіло, наче емаль. Перескочив окіп, скупавшись у материнці і полинях, і знов опинився на стежці. По однім боці хвилювалося жито, по другім жовтіла глиняна круча, з чубком червоних маків. Як гарно! Йому здавалось, що він тут вперше. Чи не чуже часом? Ні, він ішов по своєму. Дивно, як він мало знає маєток. Мухи бриніли в квітках. Мишка порпалась у глині і нюхала ямку. Стежка лагідно здіймалася вгору і пропадала місцями в густих лопухах. Тепер поле все ширше розкривало свої рамена, все далі розстеляло свою одежу, і, коли він зійшов на горбок, перед ним встали в повній красі всі ниви, зелена пляма низької луки, далека смужечка лісу. І тут, стоячи в осередку своєї землі, він більше почув, ніж подумав, що нікому її не оддасть.

— Буду стріляти, коли прийдуть...

Се так несподівано вирвалось вголос, що він не повірив і озирнувся.

Хіба се він?

Але навколо тільки ниви котились з горбка на горбок.

Йому зробилося стидно. Фу, яке свинство!.. Сकिनув картуз і витер піт з лоба. Невже він дійшов би до того? Очевидячки — ні. Хіба він може піти проти себе, проти усього, у що він вірив, з чим не таївся ні перед ким. Таких, як він, горстка, і що вони значать у великім процесі життя? Кілька засохлих листочків на зеленому святі весни. Натурально, з грядки цибулі вижить не можна, доведеться на старість служити. Дві маленькі кімнатки на передмісті. Стара сама готує їсти. Він ходить з кошиком на базар. Став самовар, Аркадій! Справді, чи він вмів би наставити? Треба навчитись. Антоша та Ліда зароблять на хліб, вони молоді. А тобі, Мишко, доведеться забути про креми та смачні кісточки...

Дурна Мишка наче зраділа такій перспективі. Скакала йому на ногу і умастила землею штани. Але що там

штани? Йому навіть приємно було уявляти себе убогим, забутим, стертим великим процесом. Він мученик і добровільно несе свій хрест. Чув, що його тіло приємно парує, дихання чисте і легке, а жаль до себе збуджує апетит. Такий молодий апетит і здоровий, що просто чудо! Чи догадаються тільки насмажити на вечерю молодих печеричок, так, як він любить: ціленькі облили сметаною добре і оживити зеленим пером цибульки... Треба було сказати Мотрі... Чорт побери! Завжди історії всякі збувають йому кров, змушують грати... Але, властиво, чи було що навіть? Якісь похвалки фантастичні, дурні погрози. Вони розвіються зараз, коли побалакають з селом. Все буде, як було досі, тихо і мирно, бо щоб у нього хто зважився одібрати землю... У нього? Ха-ха!

— Мишко, avanti!..

Однак вдома і не думали подавати вечерю.

Софія Петрівна чекала на нього на ганку, і не встиг він навіть скинути картуз, як вона напустилась на нього.

— Аркадій, ти маєш діти!

Під очима в неї чорніли круги.

— Ну, маю, серце.

— Тут не до жартів. Ти повинен до губернатора їхати...

Аркадій Петрович знизав плечима і одвернувся.

— Треба прохати, щоб він зараз прислав козаків.

— Вибачай, Соню, ти говориш дурниці.

— А що ж, чекати, щоб мужики землю забрали?

— Ну, й заберуть. Земля до них належить.

— Ти помішався на ліберальних ідеях. Коли ти вже затявся, я їх сама покличу.

— Я не потерплю козаків в себе.

— Без них не обійдешся.

— А я зроблю скандал... Я не знаю, що зроблю... Піду в тюрму... На Сибір піду...

— Аркадій, голубчик...

— ...на каторгу піду, а не попущу...

— Зрозумій же, Аркадій...

Але він не хотів розуміти. Розшумівся, як самовар, що ось-ось має збігати. Кричав, весь червоний і мокрий, тупав ногами і так махав руками, наче перед ним була не жінка, а навісні козаки.

Так з розмови нічого й не вийшло, тільки вечерю йому зопсували. Тим більш, що забули засмажити печерички.

— А де ж Антоша?

Його при вечері не було.

І з того, як змішалась Софія Петрівна, пояснюючи щось нісенітне, як затиснула Ліда уста, він догадався, що од нього щось криють.

Але нічого не одповів.

Другого дня Аркадій Петрович прокинувся в поганій настрої. Вже в тому, як Савка вніс воду і з грюком поставив на умивальник, а виходячи ляснув дверима, він почув неповагу до себе.

«Знає, шельма, що мужики завтра одберуть землю, а з голодранцем нічого церемонії гнути...»

З'їв без апетиту сніданок і пішов по хазяйству. Обійшов сад, шпихіри, тепер замкнені, під якими підкасана Мотря годувала гусей, порожні удень хліви, звідки з глибоких чорних отворів ішов їдкий запах.

Хурман на подвір'ю мив фаетон.

Потому заглянув до стайні. Там тупали коні та жували обрік, а при дверях лежала велика купа старого гною. Біля неї, поклавшись голоблями на траву, дрімала мокра бочка з водою.

— Ферапонте, зараз мені перекидати гній поза стайню! Наметав купу перед дверима, як на парад...

Хурман розігнув спину й стояв, тримаючи віхоть в червоних руках.

— Слухаю пана.

«Властиво — се ні до чого», — подумав Аркадій Петрович. — «але — сказав».

Повз двірську браму чвалав Бондаришин і, побачивши пана, вклонився.

«Ач, привітався, ледве підняв бриля», — скипів Аркадій Петрович. — «Що я їм тепер! Я вже їм непотрібний... Хам!» — кинув крізь зуби, дивлячись Бондаришину вслід.

Спустившись з ганку, вирушив у щоденну плавбу сліпий адмірал під руку з своїм «міноносцем». Вони пройшли повз нього, не помітивши навіть.

«І той виступає сьогодні інакше», — подумав Аркадій Петрович про «міноносця».

«Радіє, бестія, певно, що більше не буде панів...»

Аркадій Петрович подався у поле, якимось так, без мети. Набігла хмара. «А сіно возять!» — згадав з тривогою він. Великі краплі впали вже на картуз, на руки і на лице. Жито запахло. Думав, що треба вертатись, і не вертався.

І раптом теплі небесні води густо злетіли на ниви в тінях сизої хмари, але сонце зараз десь близько засвітило веселку, і дощ перестав. Важкі краплини загойдалися на колоссях, легенька пара знялася над нивами. Аркадій Петрович теж почав парувати. Але він не зрадів: йому більше вже хотілося хмар і дощу, ніж сонця. Чорт бери сіно, нехай пропадає!..

Так само без думки — для чого, вернувся знов на подвір'я. Хурман все ще порався з фаетоном. Купа гною все ще тулилась до стайні, тепер чорна і паруюча після дощу.

Аркадій Петрович аж затрусився од люті.

— Ферапонте! що я сказав?.. Десять раз повторяти? Марш мені зараз до гною!

Він навіть підняв ціпок і, трясучи ним, тицяв в напрямку стайні, поки здивований хурман ліниво брався за вила.

«Се він навмисне»... — думав Аркадій Петрович. — «Що буде завтра — побачимо ще, а сьогодні я ще господар».

В кабінеті він заспокоївся трохи. Скинув з себе верхню одягу і в сорочці ліг на кушетку.

«Дурниці. Чи варто так хвилюватись? Хіба не однаково, де лежатиме гній?»

Йому трохи соромно стало за Ферапонта.

Мовчки полежав, заплющивши очі.

— А тепер що?

Одкрив очі і подивився на стелю.

Одповіді не було.

В венеціанське вікно лилося сонце широким потоком, в сизій муті його крутились пилинки, в ідальні гриміла посуда. Накривали до столу. Аркадій Петрович прислухавсь мимоволі, як стукали там чийсь каблуки, пересувались стільці, тонко дзвеніла склянка. Все було як завжди, життя йшло буденним, звичайним темпом, і чудно думати було, що станеться якась переміна. Однак вона мусила статись. Се вливало двоїстість у його настрої. Знову збирав всякі тривожні дрібниці — нахабний вираз у Савки. Ферапонтову впертість, неувагу до нього стрічних селян, і йому хотілось, щоб невідоме «завтра» прийшло нарешті й поставило гру, гостру й небезпечну. Як він буде завтра триматись? Буде стріляти і боронитись, чи спокійно оддасть мужикам землю? Не знав. І в тому, що він досі

сього не знав, помімо всяких теорій, таїлась цікавість неминучого завтра.

Вийняв годинник і подивився.

— За десять дванадцята буде, — сказав наголос. — «Значить, — подумав, — лишилось менше доби».

Завтра... Уявив собі раптом завтрашній ранок... Насуне з галасом на подвір'я ціла громада, верещатиме тонко жінота, здіймаючи сварку за землю... діти почнуть заглядати у вікна та лазить по ганку, мов на своєму...

Ще раз вийняв годинник.

Минуло чотири хвилини.

Ху-ху!..

Піднявся з кушетки на розбитих, старечих ногах і підійшов до вікна.

Далеко, аж до самого небосхилу, хвилювали ниви на вітрі, байдужі до того, хто володітиме ними, зроду звиклі до мужичих лиш рук.

За обідом Антоші не було.

І знов кабінет. Знов озивалась «дворянська кров», говорив розум, промовляло сумління, по-своєму кожне, а під всім тим тліла гостра цікавість, що буде і як воно буде. Заснував хату димом сигари, замержив поміст петлями кроків, наситив повітря думками, а все ж завтрашній день твердів у ньому, як куля, яку, не розрізавши тіла, не можна дістати.

Через подвір'я промчався Антоша, покритий пилом, на мокрім коні, і чутно було, як пройшов просто у хату Софії Петрівни, а в столовій тимчасом лагодять їсти для нього.

«Вже небагато лишилось... ніч і кілька годин», — позирав на годинник Аркадій Петрович.

Тіні росли. Сонце збиралося сідати за стайню. Пастух пригнав з поля худобу. Корови поважно несли в обори своє голе рожеве вим'я та круті роги. Лошата стрибали на зеленім дворі.

«Невже завтра і се не моїм стане?» — з сумом подумав Аркадій Петрович і раптом почув, що Ліда говорить:

— Ти не тривожся, тату, але...

— Що таке? — обернувся він швидко до дочки.

Вона стояла у дверях з блідим обличчям Мадонни і скорботно розтягла уста.

— Не треба тривожитись дуже... прийшли козаки...

— Як... козаки?

— Губернатор прислав... Стоять на дорозі.

Аркадій Петрович аж одхитнувся. Кров раптом залляла йому обличчя, навіть лисину запалила, а серед того пожару білили жовтаві вуса і сердито плавали очі, сиві, злинялі, як два замерзлі озерця.

— Що ж се таке? Я не просив... А, розумію, се проти мене змова... Чорт... я не попущу... Покличать Антошу...

Він навіть руку підняв, суху, панську і білу руку, якою наче збирався побити Антошу.

— Я думаю, що... — розгубилась налякана Ліда.

Вона щось хотіла казати, щоб заспокоїти батька, але він бігав, як роздратований півень, що б'є себе крильми і витяга шию перед завзятим боєм.

— Подать Антошу!

Запорошений і впрілий, на розбитих сідлом ногах, став в дверях Антоша. За ним ховалась стривожена мати.

— Ти навів козаків?

— Я, чи не я, се, тату, не важно, — засюсюкав Антоша, розкарячивши ноги в офіцерських штанах.

— Ага! Не важно... Ну, добре, так я ж вам покажу... Я прожену їх швидко... Пустіть! — кричав він на всіх, хоч його ніхто не тримав, і бігав по хаті, наче зовсім утратив розум.

— Аркадій... заспокойся, Аркадій... — благала Софія Петрівна, розставляючи руки у дверях.

— Ти ж бачиш: ніч, люди йшли стільки, стомились, голодні, мужики їх не приймають в село... як же так можна...

— А! що мені люди... хороші люди!.. У мене — і козаки... Пустіть мене зараз...

— Але ж, тату, мені здається, що... — вмішалася Ліда.

— Прогнати не трудно, — перебив Ліду Антоша, — тільки що вийде з сього?.. Паші в селі тепер не дістанеш, та й мужики добровільно не дадуть... хіба грабувати будуть... Коли сього хочеш, то проганяй...

— Ах, бідні коні, — зітхнула Ліда, — що ж вони винні?

— Що ти сказала? — спинився проти неї Аркадій Петрович, піднявши брови.

— Я кажу, тату, що коні не винні...

— Їх би можна поставити на ніч під намет коло стайні, — обізвався Антоша.

— І дати оброку... не збідніли б од того... — додала Софія Петрівна.

— Залишіть, прошу, свої ради при собі! Мені їх не треба... — носився по хаті Аркадій Петрович, хапаючи го-

лову в руки. — Я і сам знаю, що коні не винні, — спинився він коло дочки. — Се ти правду сказала. Коні тут ні при чім... ну, і що ж з того?

Але він був вже не певний, вже наче зів'яв. Кров одступила на місце, вуса зіллялись з лицем, очі втратили твердість холодного льоду, там вже світилось щось покірне і винувате, коли підняв їх на сина.

Завагався хвилину і несподівано запитав:

— А стане ж у нас оброку?

— Я розстараюся вже... І сіно маємо свіже.

Не чекаючи далі, Антоша зник в сінях.

— Навести козаків!.. — знизав плечима Аркадій Петрович, знов заходивши по хаті.

— Я... й козаки!.. Хто б сьому повірив?

В його рухах вже не було таких гострих, як перше, динії.

Гнів зірвався, мов морська хвиля, що встала зразу в зеленій люті, а далі слизнула і з легким шипінням поввзла піною по пісочку.

Крізь одчинені двері доносилося іржання голодних коней, що вступали у двір, і бряжчало оружжя на козаках.

*

«Страшний день» починався зовсім не страшно. Під вікнами бились і цвірінкали горобці, сонце встало таке веселе, що сміялись вікна, стіни і навіть постіль, де спав Аркадій Петрович. Ще не одягшись, він підбіг до вікна. Тепле повітря м'яко штовхнуло його у груди, а очі зразу спочили на довгім ряді кінських блискучих задів. Кремезні козаки, в одних кольорових сорочках, чистили коней, і сонце грало на їх голих по лікоть руках, на засмаhlenих шиях, на розлитій навколо воді.

Він дивився на сонце, на свої ниви, на масу ніг кінських і козацьких, що однаково сильно тупали в землю, вбирив у себе гамір пташок, фиркання коней, грубі лайки войовників, і раптом почув, що він голоден.

— Савка! — гукнув він на цілу хату, — принеси каву!.. — і шуснув назад у постіль, щоб ще хоч трохи поніжить старече тіло.

А коли Савка приніс, він любовно поглянув на пахучий напій, понюхав теплий ще хліб і вилаяв Савку, що кожушок на сметанці занадто тонкий.

Мишка солодко спала, звернувшись клубочком в ногах на постелі.

В. Самійленко

1864-1925

НОВИЙ ЛАД

бридло нам у рабській ролі!»
«Ви певні в тім? — сказав прем'єр.—
То нате вам шматочок волі.
Чи всі вдоволені тепер?
Чи, може, ще хто-небудь стане
Невдячно ляять наш уряд?
Вітайте ж, любі громадяни,
Новий конституційний лад!

За вашу смирність християнську,
Хоч і гарячі ви були,
Ми вам на вольність громадянську
Куценьку хартію дали.
Її ще Трьопкін ¹ перегляне,

---

¹ Трьопкін — царський генерал Трепов, що придушував революцію 1905 року.

Щоб був у ній міцніший склад...
Вітайте ж, любі громадяни,
Новий конституційний лад!

Я ваш добродій і прибічник,
Даю всі вольності, але
Не винний я, що мій помічник
На вас погромників нашле.
(Щасливий буде, хто пристане
До них — скажу вам наздогад!)
Вітайте ж, любі громадяни,
Новий конституційний лад!

От ми дали вам волю друку,
Хоч поки що не для книжок,
І тільки цензорів в руку
Вложили добрий батіжок.
То є знаряддя непогане
І вам багато дасть порад...
Вітайте ж, любі громадяни,
Новий конституційний лад!

Життя солодкого бажаю
Я всім так само, як собі,
І через те вас поспішаю
Мазнути медом по губі,
Злижіть мерщій, а то розтане,
А вдруге чи мазну — навряд.
Вітайте ж, любі громадяни,
Новий конституційний лад!

Виборче право я вже скроїв
Для всіх... кого я сам обрав.
Тепер я людність заспокоїв...
Що?! Вам схотілось рівних прав?
Пани те саме, що й селяни?!
Давайте ж вольності назад!
Тепер вітайте, громадяни,
Новий конституційний лад!»

10. I. 1906.

ДУМА-ЦЯЦЯ

Чи є в світі молодиця,
Як та Дума чорнолиця?
Бережіться, добрі люди,—
Всім тепера лихо буде.
Дума серце, Дума любка,
Дума патрана голубка,
Дума смирна, як ягничка,
Дума цяця-молодичка.

Гей, суспільності вершечки,
Поживайте пиріжечки
І казенні, і приватні,
Смачні, теплі, ще й безплатні.
Попоївши, спить у просі;
Вам нема страху в запросі,
Не насупить свого личка
Дума цяця-молодичка.

А Грицьки, Стецьки й Омельки
Вже не прагнуть хай земельки:
Всі ж вони в земельку ляжуть,
А коли лягать — їм скажуть.
Що там плата заробітня,
Поки є полова житня;
А нема, то й те дурничка, —
Скаже цяця-молодичка.

Хай собі живуть і хлопцї,
Сіють, жнуть, кладуть у копи,
А поїсти й ті зуміють,
Що не жнуть і що не сіють.
Дума дасть нові закони,
Добрі кари й заборони,
Ощастить нас невеличка
Дума цяця-молодичка.

І не буде вже кричати
Наша третя, наша мати.
Як розмови час настане,
На міністрів тільки гляне!

Ті ж нам зроблять і без мови
Всі спасенні постанови,
І на згоду, як теличка,
Мекне цяця-молодичка.

1907.

БОЖИЙ ПРИКЛАД

«Працюй, Іване, — пан сказав, —
І не зважай на втому:
Від бога нам такий закон
В його письмі святому.

«Адже ж сам бог шість днів робив,
Поки скінчив роботу,
Спочив же тільки в семей день
Від праці та клопоту».

Іван спинивсь на борозні:
«То річ, мосьпане, друга!
Одно — творити язиком,
А друге — перти плуга.

«Але за прикладом святим
Я радий поспішати;
Скажіть же, що робив господь
В день восьмий і дев'ятий?»

28. XI 1902.

НЕВДЯЧНИЙ КІНЬ

Хто в воза коней запряга,
То гречно їх не просить.
Та добрий пан сказав, що вже
Того порядку досить.

І, загнуздавши раз коня,
Він став питати в нього:
«Чи вас у корінь запрягти,
Чи з боку — і з якого?»

«Коштовні віжки почепить,
Чи з простої сириці?»

У голу руку взять батіг,
Чи брати й рукавиці?»

Та, мабуть, кінь невдячний був,
А то й дурненький, може.
Бо на ласкаві ці слова
Він одповів негоже:

«Язык ваш любо так бринить,
Як добрії цимбали,
Але було б мене спитать,
Як ще не загнуздали.

«Я знаю — віжки всі цупкі,
Чи з шовку, чи з ременю;
Батіг усякий дошкуля,
Як вам попався в жменю.

«Та й ще скажу: як чорт-віть-що
Я тут возити маю,
То краще б я не запрягавсь,
Ні в корінь, ані скраю».

1906.

ПАТРІОТА ІВАН

Що за славний патріота
Наш Іван, якби хто знав!
Тільки що роззявить рота,
Про народ уже й почав;
А казать промову стане,
То й не жди, щоб був кінець.
Патріоте наш, Іване!
Ти, їй-богу, молодець!

В його дух зовсім народній:
Не пізніш, як за сім рік
Стане він (хоч благородний)
Говорити, як мужик;
Ще й книжки писати стане
Про народ наш Іванець.

Патріоте наш, Іване!
Ти, їй-богу, молодець!

Він читав книжок багато,
Зможе дещо й цитувати;
В голові його напхато
Стільки, що й не розібрати.
Стрине трудність — тільки гляне,
Вже знайшов їй рішенець.
Патріоте наш, Іване!
Ти, їй-богу, молодець!

Убрання на йому гарне.
Він естетик. Ні одно
Слово з уст його вульгарне
Не злітало вже давно.
А на балі... Серце в'яне,
Як він піде у танець.
Патріоте наш, Іване!
Ти, їй-богу, молодець!

Працю він шанує дуже.
«В праці все, мовляв, лежить».
Тих, хто батьківщині служе,
Радий скрізь він похвалить.
Він і сам колись пристане
До роботи... в гаманець.
Патріоте наш, Іване!
Ти, їй-богу, молодець!

Прислів'я та приказки

Живемо, — часом з квасом, порою з водою.

*

Один з сошкою, а семеро з ложкою.

О. Маковей
1867-1925

ЯК ШЕВЧЕНКО ШУКАВ РОБОТИ

ув концерт в честь Шевченка, по концерті комерс в честь співаків і промовця, а по комерсі всі пішли спати, повні гарних вражень, пива, вина і т. п.

Голова партії, пан посол Л., клався спати. Заки ще поклався, глянув на бюст Шевченка, що стояв у сумерках сусідньої кімнати в куті під кімнатною пальмою, і здалося йому, що поет рушився. Коли по хвилині глянув знову, побачив ще більше диво: постамент, на котрім стояв бюст, був одягнений в довгий кожух, а за хвилину уже цілий Шевченко вийшов з кута, зняв кучму і промовив:

— Добрий вечір, пане после!

— Доброго здоров'я, пане Тарасе! Ой, як же ви мене налякали!

— Не бійтеся, добродію! Сідайте, поговоримо. Я до вас з проською.

— З якою?

— Знаєте, добродію, надоїло мені стояти тут у вас роками в кутку, — дайте мені яку роботу!

— Яку ж я вам роботу дам?

— Візьміть мене до редакції «Діла», все-таки на щось здамся.

— Ані гадки, пане Тарасе! Одно те, що там повно поетів, хоч і віршів уже не пишуть, не допустять вас із зазвисті; друге: у видавничій спілці є священники, а ви автор «Марії» — не треба вам казати. А я тепер зі св. Юром у згоді. А там крилошанин Кобилянський такого на вас понаписував, що господи! Третє: «Народний Комітет» не згодиться, бо ви не є членом національно-демократичної партії і християнські суспільники рекламують вас для себе. Четверте: не знати, чи ви опозиціоніст, бо ви писали утопії на тему, щоб усі слов'яни стали рідними братами, на тему братання з ляхами і т. п. Мій противник, Будзиновський, просто з'їв би мене, коли б я вас прийняв до партії і до редакції.

— Ну, а послом не міг би я бути?

— Годі, бо ви ані доктор, ані австрієць, ані податку не платите. Врешті жоден наш посол не уступив би вам місця, хіба, може, посол К., що понаходив у ваших поезіях вплив Міцкевича і немало на тім зискав, отже, може, вступився би вам з вдячності. Він уже кільканадцять літ все однаково величає вас по всіх академіях і концертах, то, може, згодився би. Він і сьогодні величав вас Прометеєм.

— Треба з ним поговорити, се якийсь добрий чоловік. Так ви не маєте нічого для мене?

— Сам не знаю, що таке для вас придумати? Може б, ви намалювали портрет секретаря «Народного Комітету», бо він моя права рука... Дещо заробите...

Пан посол, досить зажурений несподіваними відвідинами, склонив голову і ждав на відповідь Тараса, але сей мовчав. По хвилині посол глянув, але на фотелю не було вже нікого, тільки у кутку на постаменті стояв поетів бюст, як і перше.

— Що се таке? — воркнув пан посол, протираючи очі: глянув ще раз на бюст і пішов здивований у спальню. В нього привиди бувають часто.

Тимчасом пан професор і посол К. заїдав ще своїм звичаєм фігу перед спанням і глибоко зітхав по тяжкій праці. Адже він сьогодні мав промову в честь Шевченка!

Зітхав він, коли чує, хтось стукає у двері.

— Хто там?

— Тарас Шевченко.

— Се не може бути!

— Я сам! Пустіть! Прийшов подякувати вам за промову.

— Дивно! В таку пізню пору! Я тяжко втомлений.

— Вибачайте, се мій день і моя ніч; пустіть, будьте ласкаві!

— Як же ж так, без візитної карточки, без нічого, не заповівшись? Хіба ви не знаєте, хто я?

— Як же ж мені не знати? Знаю. Адже ви про мене стільки писали і говорили!

Пан професор відхилив обережно двері — перед дверми стояв справді Тарас Шевченко.

— Прошу! Сідайте! Що привело вас до мене?

— Роботи шукаю, добродію, — відповів Тарас, сідаючи. — Надоїло стояти по кутках хат без діла.

— Яку ж роботу міг би я вам найти?

— Кажали мені, що ви віддали б мені свій посольський мандат, — ви один, а більше ніхто.

— Я? Мав би мандат віддати?! Се ж як?

— Ну, так, зовсім звичайно, ви зрікаєтеся в мою користь, і я кандидую.

— Ніколи в світі, добродію! Я вас дуже шаную, але — вибачайте — мені здається, що ви не доволі підготовлені, щоби бути послом. Я ще з гімназії приготувався до того.

— Адже ви мене сьогодні на концерті назвали Прометеем!

— Ну, се інше діло! Але де ж вам послом бути? Та й на що вам се здається? Пишіть вірші — та й годі! Адже ви не знаєте говорити по-німецьки!

— Се правда! Шкода! Ну! А коли б так ви мене зробили своїм доцентом?

— Без докторату! Без іспитів! Без дисертацій! Помилуйте, добродію, се ж у нас таке не буває...

— Ну, то хоч дозвольте мені, щоби я один курс читав про свої власні поезії. Ви і так тепер не вчите.

— Але ж, добродію, ви не маєте до сього потрібної кваліфікації, — розсердився вже пан професор.

— Вибачайте, але я гадаю, що вже що як що, а свої власні вірші чей я розумію?

— Ні, добродію, ви їх не розумієте! Говоріть, що хочете, — се не таке легке діло, як вам здається. Тут треба глибоких, довголітніх студій, тут треба стільки попрацювати, як я, щоб вас зрозуміти і показати, звідки, що і як? Ви читали мою працю про вплив Міцкевича на ваші поезії?

— Читав.

— Ну, і що скажете?

— Справді, треба довголітніх студій, щоби щось таке написати!

— А я ж не казав вам?

— Отже, я не розумію своїх власних поезій?

— Ні! — відповів професор твердо.

— Ну, а коли б я так у вас хотів іспит робити на вчителя гімназії?

— Се можна! Зложите перше іспит зрілості, потім запишетесь в університет на мої виклади і інші, потім я дам вам домашню задачу, далі...

— Се ж чи не задовго потягнеться?

— А так з десять літ.

— А чи можна б чого-небудь без іспиту дістати?

— Не знаю; розвідайте у проф. Г.

Шевченко попрощався й вийшов. За дверми вже не було чути його ходу, зник в одній хвилині; натомість у віллі професора Г. щось несамовите сталося з великим портретом Шевченка. Поет вийшов з рам і тихенько вступив у бібліотеку голосного ученого. Професор порядкував ще якісь папери у себе на столі.

— Здорові були, пане Грушівський!

— А ви хто такий? — спитав професор, поправляючи цвікер на носі.

— Адже я також Грушівський, відколи мене так Кониський назвав. Шевченко, може, чували?

— Тарас? Як же ні! Еге, еге, Тарас, просимо сідати! Чим же можу вам послужити, добродію?

— Може б, ви мені якої роботи напители, бо скучаю дуже. От у товаристві мого імені, може б, найшлася?

— Гм, еге, не знаю, може... Се ви як гадаєте? У секціях працювати?

— Нехай і в секціях, аби робота.
— Еге, еге; але ж ви, добродію, не є дійсним членом товариства ім. Шевченка!
— Ну, то зробіть мене! Адже ж товариство й називається моїм іменем.
— Гм, воно то так, але дійсним членом ви не можете бути.

— Як же то?

— Одно те, що ви не працювали науково і в моїх «Записках» нічого не друкували; друге те, що вам би треба перше пристати до якої секції і тільки секція по роках могла би згодитися на те, чи вас іменувати дійсним членом, чи ні. А коли б і секція згодилася, тоді ще я маю своє слово; мені йде о престиж товариства, тут і в Києві,— нам треба наукових сил, а не поетів. Таких, що пишуть студії про поетів, великих і малих, ми приймемо з охотою, але самих поетів нащо? Се ж баласт у науковім товаристві!.. Врешті і Гнатюк є тої самої гадки...

— Он як! — замітив Тарас смутно. — А все ж товариство названо мені в честь!

— Се інше діло! Товариство ім. Шевченка — се я, а ви тільки фірма. Еге!

— Що ж мені діяти? — зажурився Тарас, встаючи.— Вибачайте, добродію, що забрав вам хвилину часу.

— Нічого не шкодить. Моє поважання...

З тої ночі, як Шевченка отак прийняли у Львові, на його портретах і бюстах у правім кутку уст під вусом явилася легенька глумлива усмішка. Ніхто і не здогадався би, звідки вона взялася, а се йому по концерті так сталося.

СВІДОК

Я просив знайомого суддю, щоб мені дозволили прислухатись розправам в суді, і дав мені знати, коли буде що інтересне. Я бажав придивитися нашим людям з села, бо я їх мало знаю, а в суді є нагода пізнати їх ліпше, бо вони то більше, то менше подратовані справою, для котрої їх покликали з села, і виявляють свої думки і вдачу не раз дуже різко. Суддя казав мені звичайно, що нема нічого інтересного. Але раз передав мені возним карточку, на котрій писав:

«Я пришлю Вам сьогодні Василиху Калинчукову з Комарівки, і Ви переслухаєте її в такій справі: Петро Мафтеїв і Олексій Зелепуга мають поле об межу. На межі плота вже давно не було. Сього року Мафтеїв поклав новий пліт, а Зелепуга вночі розібрав і викинув. Каже, що Мафтеїв заліз йому з плотом на його поле. З того процес. Грунтових книг і мап нема, бо згоріли в часі війни. Тому треба свідків питати про границю між сусідами. Калинчукова є свідком. Буду Вам вдячний, коли Ви мені коротенько переповіжете все, що вона Вам буде розказувати».

Справді Василиха прийшла. Поважна, статечна господиня, літ коло п'ятдесяти, у новім кожусі і з головою, перев'язаною потрійно: одна хустка покривала голову, друга в'язала її від чола на потилицю, третя від тімені попід бороду. Чудно було, що вона чула ще щось в таких тяжких перев'язках, з котрих було видко тільки частину лица.

Я привітав її: — Ви Калинчукова Василиха з Комарівки?

— А я, прошу пана, Василиха. А мене ви звідки знаєте?

— Як же не знати такої славної газдині?.. Ви тут прийшли до суду за свідка в справі того плота, що Зелепуга поклав, а Мафтеїв розкинув.

— Не Мафтеїв! — скрикнула баба перелякано. — Хто ж вам таке сказав?! Зелепуга розкинув.

Я заглянув до записки, що мені прислав суддя, і поправив себе: — так-так, то Зелепуга розкинув, я забув. Ну, як же ж то було?

— Але ви мене послухаєте? — питалася Василиха і кивнула головою, мовби просила, щоби я їй не відмовив.— Бо тамтой пан, що мене слухав, не мав часу і все казав: скоро! скоро! — та й не вислухав всього. А то я найліпше знаю, по чім боці правда.

— Говоріть, газдине, я вас послухаю і все запишу собі.

Газдиня, дуже вдоволена, махнула собі кулаком попід ніс і почала оповідати:

— То, прошу пана, так було. Заскаржив Николай Мафтеїв, той, що його мама була сліпа на одне око, Василя покійного Штефана Зелепуги за поле. Ще Николай покійний та тримали доньку вйтову, того, що тепер вже третій по нім, як він був, та дав Катерині пайку, а Штефан поклав пліт насеред загона. Тепер прийшла комісія та й викинула пліт.

— Чекайте, газдине. Се ви про якій пліт говорите? Адже його поклав Петро Мафтеїв, а ви кажете про якогось Штефана.

— Е! прошу пана, то я кажу про той пліт, що я ще дівкою запам'ятала. Але ви лиш послушайте, як то було. То не проста справа. Ну, прийшла комісія і викинула пліт. Але Штефанів брат, Тодор, той, що його вуйка стара та покумалася з Грицишиним Николаєм, каже, що він также приналежний до тої пайки. Вони ще притягнули Тодосія і Івана Семенового з гори коло майдану. А Тодосія син, Николай, та ходив до дівки Грицишинової та й тепер вмшався также до тої пайки. Бо каже, що його мачуха Василина, що була за Тимофієм Кобзаєвим, ще його першого брата похресниця,— бо вона та Олексій Зелепуга, Штефанів син, то були якось в третім хресту, а Николай Тодосія то був зведенюк,— то як Тодосійова жінка, Оксана, вмерла, то він оженився з Василиною покійного Тимофія. Адже ви її мусили знати?

— Знав! — кажу я.— Як же ж ні? Я вже не нинішній. То ви досі казали про родину Зелепуги?

— Де ж там! Се Мафтейова родина.

— Ага! Ну, то говоріть дальше, я все записую.

— Пишіть, паночку, най буде все по правді, як бог приказав. Так слухайте дальше! Семен Забурений, ще покійного Васильчука братової першої сестри син, що мав тестя — ой! ой! як же він звався? Так мені лиш на язиці плиничиться... той, що байки казав... ага! Прикопій звався він — то він оженився з Марією; а Марія з Николаєм тримали до хресту в Таньки Василевої, що коло потока, і вони собі также приходили не чужі, бо її мама, а моя тета, Настасія Калинчукова і Фрузина Дьордійова, що була за Грицем Макухом, то були собі дуже близькі, так Семен, чоловік Марії, также вмшався до того права. Але бо й Николай, ще Грицевого брата від першої жінки син, той, що йому, вибачте, свині хату завалили,— то-то було сміху колись на ціле село,— і він также пристав до того права. Але суд відкинув рекурс і grunt дав Василеві, другому синові Николайового діда.

— Заждіть, газдине, хвилиночку, нехай я собі допишу. Ваша родина, бачу, не маленька.

— О, є нас доста, слава богу. А що дітей тепер по війні! Як маку. Мене сеї осені сім раз за куму кликали.

— Не пропадемо?

— Ей, де там!

— Ну, добре. Тепер я вас, газдине, хочу спитати: ви досі говорили про той давній пліт, чи про новий?

— Про давній, ще як я дівкою була. То, вважаєте, не проста справа. Тягнеться не від нині. Я вам зараз розповім все, як бог приказав, і присягну.

— Се не потрібне. Ви вмієте читати?

— Ні!

— Я вам тут напишу карточку, і ви з тою карточкою вернетесь до того пана судді, в котрого ви нині були. Він слухав уже інших свідків і, може, поїде на комісію і мене візьме, то ми на місці розберемо, по чій боці правда. Згода?

— Та що робити? Але я би вам дуже хотіла розповісти, як то було.

— То вже на місці в Комарівці.

До судді написав я карточку:

«Відсилаю Вам з подякою Василиху Калинчукову. Від неї знаю дещо тільки про давній пліт, ще як баба дівкою була. До нового плота я не дійшов, бо дуже далеко, найменше тридцять літ. А в мене нема стільки часу».

З тою запискою вислав я Калинчукову до судді, котрий, певно, вже дійшов до нового плота.

ХРЕСТ

І тут у горах хрест! От край проклятий!
Куди не глянеш, «бог» на хресті розп'ятий.
Знання нема, а скрізь безодня віри,
І всюди рабських шибениць без міри,
Землею гомонять пісні воскресні,
А люди ждуть на ласощі небесні.
Споганюють лише лице природи
Страшним кінцем Христової пригоди,
Самі ж ідуть чортовськими шляхами —
Звірюки од колиски аж до ями!
Хрестом зацятькують сумління,
А їх серця, як ті хрести, з каміння.
І шибениця в їх серцях є богом,
А ти стоїш, о, правдо, за порогом...

Леся Українка.
1871-1913

ВЕСЕЛИЙ ПАН

Далебі не стане мочі, —
подуріли мужики!
Лізуть в очі поторочі,
пашекують про страйки...
Чи дадуть мені ті хами хоч годину чисту?
Гей, підіте приведіте музику. троїсту!

Кажуть, голод в їх почався, —
якщо правда, дуже жаль.
Я б зібрався, розпитався,
але ж нині маю баль...

Що? прийшли оті голодні? Добре, почекайте!
Гей, цимбали! швидко, шпарко враз, музики, грайте.

Що там? Бунт?.. не бійся, Валю, —
зараз будуть козаки...

Прошу в залю всіх до балю...
Гей, шампана, двораки!
О, вже там дають їм хльосту... що за дикі крики?!
Гей, цимбали! швидше! шпарче! голосніш, музики!!!

ПРАКТИЧНИЙ ПАН

Я не боюсь бунтівників,
у мене з ними згода,
я не покличу козаків,
мені то невігода.

Як прийде збіжжя розбирать
із хуторів голота,
я вийду сам її стрічать
і розчиню ворота.

Беріть, везіть хоч на возах,
я й сам ще навантажу,
я лиш на власних терезах
мішечок кожний зважу.

Що ж, це товар якраз про вас,
шановні «продуценти»,
я певен, ви мені в свій час
заплатите проценти.

Сам грошей править не піду,
я ж не лихвар-жидюга!
Вже я собі таких знайду,
що зроблять се для друга

ПАН ПОЛІТИК

Ба, що робить? скінчився вік лицарства,
доводиться не списом, а пером
боротися з Іваном та Петром...
Пишу статтю «Про кризис господарства».

Я знаю сам, що я не Ціцерон,
а все ж таки, коли я добре схочу,
то хоч кого словами обморочу...
Скажу промову в «партії ворон».

Тепер всяк хам показує натуру,
а нам мовчать? Се був би чистий страм!
Та я готов піддержать сім програм!..
Я становлю свою кандидатуру!

ПАН НАРОДОВЕЦЬ

Ось послухайте, Іванцю,
я ж добра вам жичу,
я надумав видавати
часопись мужичу...

Іащо вам здалася тая
мудра політика,
тільки часу марнування,
свάρка, біятіка.

Хай пани ідуть до Думи
голову сушити,
я вам справи господарські
поможу рішити.

Я навчу вас, як гноїти
землю для пшениці.
Кажете, землі немає?
То пусте, дрібниці!

Розкажу вам, як де в світі
сіно косять люди...
В вас немає сіножати?
Ет, якось то буде!

Розкажу вам, як худобу
треба випасати...
Вам не стало пасовиська?
Чи ж на те вважати?

Ну, навчу вас, як належить
пильнувати ліса...
Ви не маєте вже ліса?
Отуди до біса!

То хіба навчу сушити
вікове болото...
Як? не маєте й болота?
No, to mniejsza o to¹.

Але ж слухайте, коханку,
я ж добра вам жичу!
Хоч спаліте, а купіте
часопись мужичу.

Прислів'я та приказки

Голому й на сні мультко.

*

З голого, як з святого, не візьмеш нічого.

*

От розбагатіла: поли деру та спину латаю!

*

Прожив, як у ступі стовк: ні смаку, ні знаку.

*

У чоботях іде, а сліди босі.

*

Не до жиру – будь би живу!

---

¹ Ну, це не так важно (польськ.).

Лесь Мартович
1871 - 1916

ХИТРИЙ ПАНЬКО

Не вдосвіта, але таки ще вночі встав Панько. Вбув великі чоботи, надяг кожух, а легітимаційну карту й карту до голосування запхав у пазуху, аж геть на голе тіло. Вже дома боявся, щоб йому тих карт хто не видер.

Жінка дала йому півхліба ще й грінку сиру — на доказ, що сьогодні для Панька святочний день.

Бо Панько сьогодні перший раз у своїм життє вповнював уряд. Уже йому минуло святої неділі 62 роки, а він іще дотепер не був ніяким урядником у громаді. Аж цього року вибрали його громадяни виборцем на посла до віденської ради.

Не дуже-то велика почесть бути виборцем, — особливо цього року, коли — після послідніх кривавих виборів — ніхто з громадян не хотів дати вибратися та й, правду

сказавши, Панька вибрали лиш тому, що його в місті ще не знали за «бунтівника», котрий інакше важиться голосувати, як наказує староста,— але все-таки уряд урядом, то й Панькові припало це дуже до вподоби.

Панько вийшов на двір, а там така темрява, хоть око виколи: носа свого не видно. Хоть чалапав густим осіннім болотом і навкруги не чути було й живої душі, то все ж Панькові здавалося, що йде поміж тисячами народу. Та й наче ті тисячі наказували йому те саме, що цієї неділі читальники коло церкви: «А майте собі в тямці, Паньку, не віддавайте карту до голосування нікому, аж нагорі при комісії. Аби сам староста зажадав від вас тої карти, то не дайте, бо все пропаде. Легітимацію покажіть, як який урядник запитає, але карту до голосування ні, хоть би вам сотку давав».

«Що то сотку?! — ніби відповідав у гадках Панько тим тисячам народу,— але ану! аби м'я на муки брали, то не дам. Уже ж я знаю за громаду постояти! Коли громада мені таку честь повела, то я за ню хоть у вогонь!»

Так собі міркував Панько та й мав дивне почуття втіхи й страху. Неначе дістав якийсь дуже дорогий, але й дуже делікатний дарунок, тішився тим дарунком, а враз і боявся, аби його не випустити або в руках не роздавити. Найдужче боявся того, аби нічого не змилити. Тому розгадував собі вже щось десятий раз, що має робити.

«Перше,— гадкував собі,— маю піти до того адукатаруснака, аби виписав на карті нашого посла, а відтак просто перед комісією».

Цими гадками Панько так зайнявся, що й не стямився, коли вчинився в місті. Надворі вже був день, але крізь густу мряку годі було на кілька кроків людей пізнати. Та мряка обсіла кожух і капелюх Паньків дрібними крапельками.

У той день відбувався в тім містечку ярмарок, то поволі з усіх боків стягалися ярмарочні люди. Панько замішався поміж ярмарочних, бо чув дома, що якби його де одинцем залямили, то зараз або карту відобрали б, а як ні, то підвели б жандармів, аби Панька арештували. Тому Панько пробирався поміж ярмарочних до того адуката.

В адуката написали Панькові на карті до голосування ім'я кандидата й навчили Панька, як має донести ту карту аж перед комісією.

— А уважайте,— говорили йому,— аби-сте не злокомилися на п'ятку, бо в сінях стоїть секретар Момчинський, відбирає картки з нашим кандидатом та й дає другі картки з п'яткою...

— А я її от туди! — відповів Панько, всуваючи картку до голосування назад до пазухи,— а п'яткою він мене не загулить,— говорив, радий, що лиш п'яткою пужають, а більше нічим.

Ішов до повітової ради, де була виборча комісія, втішний, що цих виборів тільки п'ятками воюють. «Най він собі купить мотузок за ту п'ятку», міркував Панько, підходячи до повітової ради й держачи в кулаці легітимацийну карту, щоби її показати якому посіпаці, аби допустив до комісії.

В сінях будинку ради повітової стояв під одною стіною секретар Момчинський, вивертаючи верхню губу догори, щоб оглядати свій довгий білий вус, а під другою стіною стояв величезний хлоп у смушквій шапці і в довгій капоті. Це був ніби якийсь возний, а тепер приставлений Момчинському до помочі, як агітатор польського кандидата. Далі в сінях проходжувався жандарм, держачи карабін у руці.

На вид цих урядових лиць Панько трохи збентежився і підступав несміливими кроками до сіней. Як тільки вихопився по камінних східцях до сіней, задержав його секретар словами:

— Покаж картку!

Панько показав дрижачою рукою зім'яту в кулаці легітимацийну карту.

— Не ту! Карту до голосування! — скричав на нього Момчинський тим голосом, яким кричав іще перед кількома місцями, яко вахмайстер на уланів.

«Ого! Вже зачалосся», подумав собі Панько, а дрож нетерплячки й дождання чогось непевного пробігла по цілім його тілі.

Нараз Панько забоявся, щоби не послухати цього сердитого секретаря. Не знав, чому саме, але почував, що як цей панок напосядеться на нього, то його рука сама залізе до пазухи й витягне карту. Щоби цей страх прогнати, гулюкав Панько в думці на себе: «Не дати! Не дати! Не дати!»

Всі оці думки тривали одну мить, заки Панько роздумав, що має секретареві відповісти. Отже таки,— хоть

намагався сказати щось рішуче й переконуюче секретареві, нічого путнього з того не виходило.

— Я не маю інакшої карти,— проговорив Панько й тут же зміркував, що йому не повірять.

Секретар нагнув до нього своє червоне лице:

— Брешеш! Давай картку до голосування!

«Най діється божа воля! Коби оце перебути, та й решта», подумав Панько та й боязко обізвався:

— Я тут не дам тої карти, нагорі при комісії.

— Мудю! — зашипів секретар і, розтягаючи рот, показав передні зуби. Потім моргнув на агітатора та й прошептав:

— Раз 'го!

В тій хвилині підніс агітатор свою здоровезну руку та й із розмахом ударив Панька по лиці.

«Уже б'ють! Але витримаю, аби не знати що», подумав Панько й прилагодився ще на кілька потиличників: затис зуби та й стяг кілька мога лице. Гадав, що це охоронить його від болю. Секретар відвернувся до стіни і злегенька сміявся. Панько наче прикипів до того місця, де зразу став, дивився переляканими очима на агітатора і ждав на щось.

Тоді приступив до нього жандарм скорою ходою й підніс карабін кольбою догори.

— Махай або сюда, або туди! Не заважай другим! — скричав на нього жандарм із такою злобою, як би йому Панько не знати яку шкоду заподіяв.

Панько сам незчувся, коли нахилився, коли зняв руку понад голову й коли борзенько, назадгузь, висунувся з сіней. Став собі оддалік супроти дверей та й засоромився.

«Отже-м таки не вдержав! Збоявся. Красно ж я стою за громаду. Варт мене другий раз вибирати. Збоявся, що голову розчерепить кольбою!» роздумував собі Панько та й дивився, як інші виборці заходили по одному до сіней, як секретар відбирав від них картки, а натомість давав другі.

«Там, відай, є п'ятки. За зле платять, а за добре б'ють!» міркував собі Панько, а сльози так і підходили до очей з жалю і з болю, бо лице вогнем пекло.

Стояв на однім місці покірно, як жебрак перед панською хатою, заглядав досередини та й усе здавалося йому, що, може, якось незамітно пропхається через сіни. Але знов не мав на те великої надії. Потому роз-

гадував собі, що йому в селі сказали б, якби з нічим вернув.

Але другий жандарм, що ходив попід будинком, устиг уже звідатися про Панька й справився прямо на нього.

— Марш!— скричав і цей з такою лютістю на Панька, начеби він і йому велику кривду зробив.— Тут не вольно стояти!

Зляканий Панько подріботав борзенько поміж ярмарочних і мав достоту таке почування, як мала дитина, що її бучком вигнали від вишень із чужого саду. «Біда ж моя головонько,— думалось йому,— що мені робити?» Роззирався кругом себе, ніби шукаючи якоїсь людини, аби йому порадила.

Так розглядаючись, назирив із свого села Івана, в невеликій баранковії кучмі, що стояв похилений на возі та й щось нишпорив коло мішка. Щаслива думка мелькнула Панькові в голові, й він пішов прямо на Івана.

— Що би я вас попросив,— заговорив Панько, хапаючись правою рукою за драбину від воза,— позичте-ко мені шапки!

Іван здивувався:

— А вам же нащо шапки?

Панько подумав хвилинку:

— Ви не питайте нащо, але позичте; я вам дам свій капелюх.

Іван з заклопотанням почувався в потилицю та й:

— Вибачте,— каже,— Паньку, але я не знаю, на яке. Ану ж, відтак якась біда...— говорив Іван несміливо, підозріваючи, чи Панько часом не поробив щось тут у місті, а тепер хоче перебратися, аби його не пізнали.

Панько порозумів, чого Іван боїться.

— Та ви не бійтеся, Йване, нічо. То, адить, я голосую на посла, а там б'ють.

— Знов б'ють,— перебив Іван,— а казали, що цих виборів не будуть бити.

— Ой, не будуть! — відповів Панько. — Мені вже осьде шістдесятій і другий рік минув, а ще мене ніхто так у писок не втяв, як сьогодні якась латка. Бог би його тяжко скарав! Та писок байка, але жандар замахується кольбою до голови. А я старий чоловік: боюся, аби мене не заголомшив до біди. Та позичте мені, Йване, шапки, поставлю в шапку віхоть, та все не так страшно.

Іван зам'явся: ніяково відмовити, але й не хотілося дати.

— Та бо то, вважаєте, Паньку,— промимрив Іван,— шкода вашої голови, але й шкода моєї шапки: як угатить кольбою по шапці та й розпоре.

— А я вам, бігме, відкуплю. Вже коли-м обібрався грибом, то мушу лізти в борщ. Най уже коштує, а голос треба віддати.

Хоти-не-хоти взяв Іван Паньків капелюх, а Панькові дав свою шапку. Панько витяг із воза добрий жмут соломи, пом'яв, потер на віхоть та й запхав на дно шапки. Так вистелену шапку взяв на голову й натяг аж на вуха.

«Тепер най б'є, гупне, як у подушку. Голос піде, а я собі й байдуже», так думав Панько, йдучи до повітової ради. Але чим ближче туди доходив, тим ставав несміливіший. Як уже був недалеко дверей, став та й задумався.

«Гей! Таже то кольба, як довбня: трісне шапка, ще й голову розколе. А хоть би, прем, і здержала солома, ану ж морсне по чолі!» Ці думки завдали Панькові такого страху, що він не важився заходити до сіней, тільки назириці заглядав туди.

З таким напруженням зазірав до сіней, що видів кожну жовтаву пляму на стіні від облупаного вапна, видів докладно заболочену долівку, від дверей зовсім чорну, а там далі смуги білі попри чорні. Але при тім допевнився, що сіни тягнуться геть далеко і що там ясно, значиться: є другий вихід іззаду.

«Ану ж би туди зайти», мелькнуло Панькові в голові. й він, не задумуючись, обійшов каменицю, скрутив убік, і діправди побачив вузеньку вуличку. Зайшов у ту вуличку й переконався, що ззаду кожної камениці тягнеться ще довге подвір'я і кінчиться високим муром. Проти двох камениць були сильні, великі дубові брами в мурі.

— Е,— сказав до себе Панько,— лиш не знати, котра брама.

Вернувся назад і переконався, що рада повітова в третій з ряду камениці. «Ану ж до цієї камениці нема брами», подумав Панько та й став шептати молитву, заходячи назад у ту вузьку вуличку.

Проти будинку ради повітової в високім побіленім мурі стояла замкнена зсередини дубова брама. Заввишки в півтори хлопа.

Панько став перед нею, і першим його ділом було оглянутися навкруги, чи нікого нема, бо ану ж ізгулюють: ловіть злодія! Обіздрівшись усюди, допевнився

Панько, що ззаду стояла військова стайня, обведена також високим білим муром; відти Панько не мав боя. Але з лівого і з правого боку протинали ту вуличку дві дороги. З кожної з тих доріг можна було лиш тоді заглянути Панька, коли навмисне за тим дивився би, бо брама була глибоко в мурі. Великої небезпеки не було.

Панько зовсім над тим не призадумувався, з якої речі його б'ють, навпаки: йому це виділося зовсім природним, що латки знущаються над селянином. Він лише брав голий факт на увагу й роздумував над тим, як би той неоспоримий факт зробити для себе якнайменше шкідливим. Тому про нічого іншого не міркував, як тільки про те, яким способом перелізти на другий бік.

«Треба би підскочити, аби вхопитися за верх,— думав Панько, оглядаючи браму.— Рукою би, може, яось і вловив, але ногами не возьме: нема за що зачепити. Правда, є в брамі кілька цвяхів, але чобіт ізсунеться».

Так роздумавши, вернув Панько назад до Івана, скинув чоботи, поставив на віз та й попросив Івана, аби взяв чоботи додому. Іван знов здивувався і сказав Панькові, що в таку студінь небезпечно босому ходити.

— Пусте,— відповів Панько,— не замерзну. Як зашпари зайдуть, вдару кісткою до кістки, аж вогню викреше. А вже коли-м обібрався грибом, треба лізти в борщ: мушу зайти потихенько, аби примкнутися.

Пішов назад до брами. Зразу проймала його студінь, особливо на мокрих плитках, від ніг аж під серце, але трохи згодом ноги стерпли.

Коли вчинився під брамою, обіздівся уважно навкруги, чи хто не виходить, підскочив, ухопився правою рукою за вершок брами по самій середині, а відтак підніс туди й ліву руку. Ногами сував по брамі, шукаючи якогось опору. І найшов: зачепився нігтем великого пальця правої ноги за велику круглу головку цвяха.

Все те тривало дуже короткий час, а однако Панько встиг роздумати собі про всі прикмети тої брами. Найкращою прикметою, на думку Панька, було те, що брама за той час не скрипнула й не ворухнулася. «Порядний якийсь майстер робив, дай йому боже здоров'є; на міць ізроблена!»

Та як тільки вихилив Панько голову понад браму, в ту ж мить пустився руками й зіскачів на землю, як кіт. Побачив на подвір'ї з правого боку дривітню, а прямо пе-

ред його лицем ясніли сіни, й видно було секретаря, агітатора й жандаря. Панько спудився, що й вони його помітять, та й тому зіскочив.

Оглянувся знову кругом себе, чи кого нема. Зі стайні вийшов улан, але навіть не дивився в той бік, пішов прямо на дорогу та й щез із очей.

Панько розгадував собі, що не посередині треба хапатися, але з правого боку від дрівитні. «Ще раз, ще цей раз!» заохочував себе Панько, почувуючи велику втому й біль під пальцями правої руки. Поглянув на руку й побачив, що на середнім пальці зісподу зчімхав шкіру. Серце в грудях калаталося, аж йому дух запирало, а в очах мелькали жовті світла.

«От таке-то старого, — думалось Панькові, — трохі знявся та й віддихатися не може. Коби так молодий, шульнув би, як лис». Ніколи ще так не було йому жаль минулої молодості, як тоді під брамою.

«Байка! Коби лиш наверх вихопитися, а там най би й стрімголов, то пічо», потішував себе Панько й отягався. То ніби віддихався, ніби обзирає здерту шкіру, хухав у праву руку, але чув, що ледве другий раз полізе. Страх його зняв, що не має сили примусити себе до діла.

«Тобі виборцем бути? А на піч кашляти не ласка?!» корив себе Панько. Але й то не помагало: таки не чув у собі відваги.

Тоді розлютився. Не на себе, але на того старого Панька, що не хоче й через браму перелізти задля громади.

«Не хочеш? То йди через сіни, най тебе жандар колю бою у голову вгатить!» кричав у думці на того ледачого Панька та й, ніби слухаючи чужого наказу, зробив кілька кроків і пристав. «А видиш?! — глузував над тим ледачим Паньком. — Маєш боя, аби тобі голову не провалив Лізь же, братчику, коли хочеш уцілові додому прийти!»

І знов, ніби на чужий приказ, пішов на правий бік брами, підскочив, ухопився руками за вершок і, соваючи босими ногами по брамі, зачіпав нігтями за цвяхи, за прогалини межі дошками, перегнувся через браму і на один миг, як жвавий хлопчик, передоймив ноги на другий бік і спустився в долину. Хоть чув велику втому, отже не припочивав ні хвилинки, але хильцем дріботав попід дрівитню.

Став собі з-за одвірка і крадьки підзирає, коли ті три в сінях дивитимуться в противний бік. На це не потребу-

вав довго ждати, бо тим трьом нікому й через думку не пробігло, аби вважати на задні двері. Вибравши таку догідну хвилину, майнув Панько до сіней і побіг босими ногами по камінних сходах, аби виконати австрійським законом заporучений акт вільних виборів.

Біжучи вгору сходами, мав Панько велику радість, що не зрадив громаду та й так хитро втік від напасті.

ІВАН РИЛО

Не для слави, але для людей.

Я вже зроду такий удався, що ніколи не вірив ні в жадні відьми, ні в чарівниці, ні в опирі. А відколи пізнав Івана Рило, відтоді починаю вірити. Ви лиш послухайте, що за штукар той Іван Рило: він умів в усяку твар перекидатися. Дивитесь на нього, так він чоловік, як і другий; аж нараз гоп і стане вам або свинею, або псом, або зайцем, або чим. Це я не вірив би другому ніколи, але видів сам на свої очі.

Був раз Іван Рило там, де роздавали. Посходилися люди, балакають та й ждуть, поки будуть роздавати. Та й Іван Рило поміж ними став і собі ж балакає. Такий вам чоловік, як би перший-ліпший. Аж починають роздавати. А наш Іван Рило, як тільки це помітив, то зараз же випрямився, наче та тополя, став грубий та розкішний,— ну, просто в годованого кабана перекинувся, ось-ось не рохкає. Та й грубим голосом гукає, наче віл:

— Проступіться!

Розтручує людей та й пхається поперед усіх, щоб йому першому дали. Другі люди його спиняють, уговкують.

— Не пхайся,— кажуть,— Іване Рило, зроби й другому місце.

— Ага! — огризається Іван Рило, достоту наче той пес, ще й зубами кланцне,— чому мені другий не робить місця, але я маю кождому робити?!

Але був Іван Рило там, де треба було давати для загального добра. Люди одні стоять, другі сидять та й, балакаючи, дожидають, коли прийде на них черга давати. Та й Іван Рило межи ними. Стоїть у гурті поміж людьми такий, як би перший-ліпший чоловік, і собі балакає. Аж

прийшов час, що треба давати. Люди витягають мошонки, лічать гроші та й дають, де треба. А наш Іван Рило хить, звився в клубочок, став такий маленький, як котик; присів хвостик та й варкає. Відтак хильцем — назад і все назад та й став собі ззаду поза людьми. Другі його всо-віщають:

— Приступися,— кажуть,— Іване Рило, наперед, дай і ти що!

Іван же Рило помаленьку сунеться задом до дверей та й бринить, наче та мушка під осінь:

— Пустіть мене, люди добрі, я не маю. Мені ніхто нічого не дає, та й я не маю другому що дати.

Недавно зчинився по селах заколот. Наче в тім вулію, що димом зайде,— такий рух по селах наставав. В'яжуться люди в товариства, беруть газети, голосують на послів, роблять віча. Та й Івана Рила беруть поміж себе. А він ходить, наче та блудна вівця. Що до нього говорять, то він одним вухом вислухає, а другим пустить. Що йому кажуть робити, він не зробить, що його запитають, він не знає. Обступлять його бувало його сусіди та й приятелі, просять його та й кажуть:

— Читай, Іване Рило, газету!

А Іван Рило спустить вуха, загне хвіст під себе та й:

— Моя хата,— каже,— скраю. То не в нас.

— Упишися, Іване Рило, у наше товариство.

— Я, бачите, я — не те! — лепотить Іван Рило.

— Будь ласка, Іване, дай який феник до нашої спілки.

— Я не те...

— Ходи, Іване, голосуй ураз із нами.

— Я не те, та й я не те...

А як тільки люди приступляться, тоді Іван Рило піднесе хвіст, насторожить вуха, збицкається та й летить просто до отця Кабановича, а потому до пана Деришкірського.

Отець Кабанович зараз же й читає Іванові Рилові, як із книжки:

— Чуеш, Іване Рило, вийшло таке право, що маєш собі взяти дев'ять метрик і ще одну метрику. На кожду метрику треба тобі штемпеля по три леви й по 42 і півкрейцара.

Іван Рило розв'язує мошонку, витягає гроші, платить. Лишилося йому ще 3 крейцарі, а він і ті дав на свічку.

Але приходять Іван Рило до пана Деришкірського, несе шапку ще від вулиці в руках. Виходить проти нього пан Деришкірський, та й вітаються оба. Іван Рило цілує пана Деришкірського в руку і в коліна, а пан Деришкірський Івана Рила в голову і в писок; лиш пе цілує, але б'є, аж лоскіт іде. Паде Іван Рило на коліна, а пан Деришкірський йому кості мне.

— Слухай, худобино! — верещить пан Деришкірський, — маеш дати на мене голос!

Іде та й голосує.

— Слухаю, вельможний пане! — пищить Іван, — дай вам боже панованне!

Та це все ще байка, це хоч дуже людям не шкодить. А ось Іван Рило має одну таку прикмету, що вам волос дубом стане, слухаючи про неї. Іван Рило вміє в людей ускакувати. Отак стоїть який чоловік, а коло нього Іван Рило. Нараз Іван скочить, і лишається тільки сам чоловік, а Івана Рила вже коло нього нема, бо, бачите, вскочив у нього. Поверхи по тім чоловікові не пізнати: який був, такий і є, але говоріть до нього слово, так і пізнаєте, що Іван Рило у нім сидить, бо зараз зробить із нього або свиню, або зайця, або іншу яку скотину. Та вскакує Іван Рило у людей тоді, коли ніхто не видить: уночі або коли. Та й нещасливий же такий чоловік, що в нього Іван Рило ускочить!

Здибаються раз на ярмарку два давні знайомі, Петро та й Семен. От Петро питає Семена:

— А що, як вам живеться? Сходитеся ще й тепер до читальні? Читаєте газети?

А Семен зирк набік, затрясся, як зів'ялий листок на вітрі, та й ледве чуто шепче:

— Потихенько, бо онде отець Кабанович стоять!

— Та що, що стоїть? — каже Петро. — Він собі стоїть, а ми собі стоїмо.

— Ну, знаєте, — лепотить Семен, — він усе ж священна особа, а ми — прості люди: страшно!

Петро хотів йому щось на те вповісти, але Семен чмихнув, і слід за цим застиг. Петро зчудувався: «Ігі! — міркує, — а цьому що сталося?» А що ж би сталося? Іван Рило ускочив у нього та й зробив із нього зайця.

Або здибався раз Грицько з Ахтемієм; привіталися, та й Грицько зачинає до Ахтемія:

— А що, куме Ахтемію, вибори за плечима, треба нось гадати.

А Ахтемій ні звідси, ні звідти, і мов з пістоля відрізав:
— Наплювати мені на ваші вибори! Ви мені запла-
тите? Не хочу я вже з вами вести товариство, я собі таких
знайшов, що мені за кожне слово гроші дають!

Та й щез. А Грицько тільки сплюнув:

— А цьому що за божа воля?

А що ж, як не Іван Рило, що в нього ускочив, та
й свиню з чоловіка зробив.

Цими часами Іван Рило дуже бушує помежи нарід.
І ходить він помежи люди, як день, так і ніч, та все мір-
кує, в кого би вскочити. Особливо в часи виборів він має
велику міць. Стережіться, добрі люди, Івана Рила, — бо
він, як та мушка в око впаде, так він у чоловіка вскакує.

ВИНАЙДЕНИЙ РУКОПИС ПРО РУСЬКИЙ КРАЙ

ПЕРЕДНЕ СЛОВО

Недавно тому увінчалася праця філологів величавим
успіхом: винайдено древній римський рукопис, котрий —
безспірно — розповідає про наш край... Без сумніву, руко-
писів подібного змісту мусило бути більше, та вони, ма-
буть, погинули всі через те, що новітні народи не розуміли
їх і мали ті дивовижні фантазії, котрими й наш рукопис
грішить, за щось не гідного передання пам'яті нащадків.

Наш рукопис, котрий ми недостойною рукою зважи-
лися на руський язык перевести, має в собі також багато
таких фантазій, однак ж попри то подає деякі прикмети
нашого краю й народу, з чого можна заключати, якою
великою культурою дихала в ті давні часи наша рідна
сторона.

Не все далосся дословно перевести; а слова *mussicus*,
rapnus, *porrus* лишили ми зовсім непереведені, через те,
що не могли поняти значення їх.

ПЕРЕВІД

Десь там далеко-далеко на півночі, за лісами, за го-
рами й за скалами, є країна, для своїх же жителів ворожа.

Ні виноград, ні дерево оливне там не прозябає. Ріки
й озера покриті через більшу часть року сивим мертвим
льодом. Ліси та й луги неоживлені співом різноманітних

птиць і гамором звірів. Стоять ті ліси понурі й недоступні; дерева їх позагортані в грубі кори; земля їх вислана зів'ялим листям; проживають у них дикі воли, що живляться тим листям.

А котора звірина або котора птаха заженеться, небачна, від нас в ту країну, то, поражена безнадійним овидом тої країни, — з остраху тікає назад до нас.

Отже, проте, живуть там люди, що їх, мабуть, воєнне ремесло або що в давні часи туди загнало, та й вони не могли потрапити назад між люди. Не мають вони багато втіхи, бо природа надто вже неприязна: голубе небо не розвеселяє серця тих людей, а бог Аполлон їздить своєю колісницею понад густі чорні хмари, що пожирають сонячні промені.

Та боги винагородили жителям тої країни непривітне життя в інший спосіб. Дали їм мудру й робочу скотину, що працює сама без погону. Ця скотина зветься муссікус.

Подорожники, котрі величаються, що були в тих краях, розказують про муссікусів чудні речі, що їм і повірити годі. Отже, ми чули на власні уха від одного (впрочім, дуже достовірного) оповідача, як він клявся на все найсвятіше, оповідаючи чудні й дивовижні речі про тих муссікусів. Чи раз доводилося нам і нашим товаришам та й приятелям чути оповідання високопоставлених осіб, которих воєнне ремесло аж у тії краї загнало. Оповідачі часто один за одного нічого не знали, оповідання ж їх у найменших майже дрібницях годилися. Нам взагалі не довелося почути суперечностей в оповіданнях об тих муссікусах.

Ті муссікуси з обличчя дуже ніби схожі на людей: вони ніби й справляють собі одіж і ходять у ній, будують навіть собі хати. Що більше, муссікуси ті ніби й говорити знають і називають людей паннус або поппус.

Одначе, хоть не можна сумніватися, що Юпітер усякий скот обдарував бесідою, то не можна і йняти віри, щоби скотську бесіду розумів чоловік. Отже ж оповідачі, звіщаючи про це, клялися страшними клятьбами, що воно правда.

Розповідають дальше, що ці муссікуси приносять людям велику прислугу — більшу, як нам коні або воли, або мули, або осли. Тільки м'яса з тих муссікусів не їдять: кажуть, що дуже тверде й несмаковите.

Ці муссікуси ніби орють і сіють, і збирають збіжжя,

а зібране віддають людям, собі ж нічого не лишають, як хіба тільки, щоби жити; більше ніколи, менше дуже часто.

Ці муссікуси живуть ніби посполу з кіньми, волами й вівцями та й дбають також про них більше, як про себе. Бо збіжжя те, що не дадуть людям, то дають коням, або волам, або вівцям, собі ж нічого не лишають, як хіба тільки, щоби жити; більше ніколи, менше дуже часто.

Через то ці муссікуси запрацьовуються на смерть, і смерть завсіди находить їх при роботі.

Прирівнюють їх пильність до бджолячої або муравлиної. Та тут тільки є та різниця, що бджола або мурашка боронить чоловікові відбирати собі своє добро, муссікус же сам охотно віддає все своє чоловікові, собі ж нічого не лишає, як хіба тільки, щоби жити; більше ніколи, менше дуже часто.

Отож чоловік нічим не журиться, бо муссікус усе для нього приготує: і збіжжя, і молоко, і м'ясо, і воли, і коні, і вівці. Сам усе з власної волі віддає і тим лишень живе, щоби чоловікові допомогти.

Досвіта — ще в нас і птаха не встає — муссікус же схоплюється, будить коні, воли й вівці, щоб ураз іще до сходу сонця добре наробитися. Кажуть, що муссікус роботою тільки й живе та й що, якби його спер від роботи, так він би помер на безробіття.

Муссікуси вояються парами. Самець і самиця звивають собі кубелечко та й будують мешкання для людей, волів і овець. Будують і задля себе з соломи і з глини низькі й тісні мешкання. Для коней же, волів і овець просторі будівлі з дерева. Така би то ніби ласкава й добросердна скотина той муссікус.

Есть у тім краю один місяць у році, в котрім не можна працювати, одно тому, що дуже короткі дні, а друге тому, що спадають великі сніги.

Під цю би то пору паруються муссікуси й плодяться. Самиця не висідає молодих з яєць, але родить їх живими, найчастіше лиш по одному, однако ж трапляється, що самиця родить по двоє або й по троє молодих.

Молоді, як тільки беруться ходити, оказують велику охоту до роботи. Зате мають уроджений жах перед чоловіком. Доста тільки, щоби чоловік показався, так молоді підносять великий крик, плачуть, голосять і, трясучися, тікають урозтіч на всі боки. За роботу беруться молоді.

як тільки трохи підростуть, і багато їх іще замолоду вмирає з тяжкої праці.

Живиться ж муссікус недоїдками. Віддає іменно все збіжжя людям, волам, коням і вівцям, а собі лишає самий послід. Послід той мочить би то в воді, або квасить, або навіть і варить,— бо й з вогнем би то вміє обходитися,— і так споживає. Їсти — їсть однако ж перед сходом сонця або по заході, бо дниною через роботу не має коли їсти.

Кажуть, що ніби муссікуси й гроші заробляють: така-то понятна скотина. Іменно продають вони буцім ті землеплоди людям, що лишають собі до життя. Продають буцім також людям ту домашню скотину, своїх товаришів, що помагають їм у тяжкій роботі. Отож відривають собі та й своїм молодим поживу від рота,— самі ж страшенно голодують,— і міняють ту поживу й своїх робучих товаришів у людей на гроші, бо ніби дуже люблять коштовний і блискучий метал, наче сорока або крук.

Ті гроші однако ж по якімсь часі вертають назад людям. Та на це мусять люди вживати всіляких дивних і хитрих способів. Ми чули лишень про три такі способи (а є їх ніби більше) та й дивувалися дивним дивом, слухаючи про них, і годі нам було повірити цьому, хоть як оповідачі впевняли нас, що це правда. Перший спосіб такий:

Люди передають муссікусам маленьку карточку папірусу (в котрім, мабуть, є таємна сила), тоді всі муссікуси, несучи гроші в кулаках, сходяться і, плачучи, репетуючи й дрижачи, віддають коштовний і блискучий метал людям на вжиток. Цей спосіб зветься адміністрація. Другий спосіб такий:

Люди витискають із збіжжя муссікуса руками ж муссікуса дивне пійло, заправляють його пекучими зелями, сіркою й солею так, що пійло те дістає дуже пекучий і палючий смак. Муссікус буцімто віддає за те пійло свої гроші людям. Або знов, коли муссікус, віддавши все збіжжя людям, голодує, тоді люди подають йому всілякі відпадки, беручи за те в нього гроші. Цей спосіб називається індустрія й торговля. Третій спосіб такий:

Люди будують по оселям муссікусів руками ж такі муссікусів великі будівлі та вішають усередині всілякі блискучі предмети зо шкла, нерідко також і з срібла, золота, міді й заліза, запалюють там свічки, дзвонять у великі дзвони, на голос которих збігаються муссікуси часто

з дуже великих віддалень, біжать на голову, задихані скорим бігом, і по дорогах тручаються, б'ються й калічаться, бо кожний хоче перший убігти до тої великої будівлі. У тих будівлях люди вбирають на себе маски, виправляють усілякі дивні скоки, викрикують цілу купу незрозумілих слів і дзвонять при тім раз у маленькі, то знов у великі дзвони. Цей штуки навчилися, мабуть, тамошні люди від греків, у котрих — як звісно — театральне мистецтво високо стоїть. Муссікуси на вид такої акції так страшенно забуваються, що тратять притомність і мимохіть наслідують голос і рухи актора. До таких отуманених муссікусів підходять люди та й відбирають від них усі гроші. Цей спосіб зветься культура.

Ще чудніші дива розповідають про тих муссікусів, так що, слухаючи, не хочеться своїм вухам вірити. Ось ми тут перескажемо все, що тямимо:

Люди буцімто приучують цих муссікусів і до воєнного ремесла. І муссікуси б то настільки мають розвинений змісл нюху, що пізнають по запаху, котрий свій чоловік, а котрий неприятель. Муссікуси сповняють ніби службу рядових вояків, а люди — сотників і вождів. Ці муссікуси ніби дуже мужєственно борються, сміло нападають на неприятеля, незважаючи ні на біль, ні на чорну смерть, і радше гинуть від неприятельської зброї, ніж би мали в соромлячий спосіб піддатися або втікати. Люди беруть муссікусів до війська на дуже дивний спосіб.

Висилають до їх оселі кілька карток червоного папірису (в котрім, мабуть, також є таємна сила притягаема). На це сходяться всі муссікуси, вибирають уже дорослих молодих самців, здирають із них одєжу та й голих, окривавлених і розхристаних, відводять силоміць до людей. При тім усі муссікуси з цілої оселі підносять страшенний, серце роздираючий рев, і скажений плач, і нарікання. Голосіння їх розлягається на кілька миль навкруги. Достоту, начеб на них найшла страшну смерть розносяча заразлива пошесть, або начеб усі були смертельно ранені: таке голосіння підносять! Самці й самиці з рознуки б'ють головами до дерев і до каміння, рвуть на собі волосся й одіж, отже-таки, проте, однако супроводжають силоміццю молодих самців, голих, дрижачих із переляку, поміж вояків, щоби вони своїм здоров'ям і життям боронили людей.

· Будуче покоління! Наші нащадки! Он кілька звісток

про те чудо, тих муссікусів, задержала для вас слаба наша пам'ять!

Чи все воно правда, що розповідають про тих муссікусів, годі знати. Одначе ми думаємо, що, може, й не все, але ж таки багато є тут правди. Коли можуть бути центаври, сирени й прочі чудовища, то чом же б і таким муссікусам не бути на світі. Адже ж боги не тільки добре й красне сотворили, але сотворили також усяку дивну й страшну погань. А хто ж годен збагнути далеко й глибоко сягаючі замисли богів?! Не один чудується, чому це або те так є, а воно в богів найзвичайніша річ.

Дехто думає, що муссікуси це також люди. Одначе цьому не може бути правда. Невже ж може бути, щоб людина людину ж, себто брат брата (бо всі ми браття), зважилася так оскорбляти й понижати? Щоб людина людині ж робила таку пакість? А з другого ж боку, чи може бути, щоби людина дала над собою так знущатися та й не скинула з себе ганьблячого ярма?! Адже всім нам відома древня історія нашої імперії, який бунт і яку різню справили невільники, коли стало їм тісніше жити.

Справді, коли муссікус чоловік, за кого ж нам мати тамошніх людей, що ніби муссікуси кличуть їх паннус або поппус? Або де ж може бути, щоби чоловік допускався такого звірства й так зневажав свого ж брата? Дійсно — наколи муссікуси люди, так тамошніх людей уважати б нам хіба за скажених вовків!

А вже ж боги не коїли би людям такого лиха та й не поганили б так людської породи.

ЯК НАЙМИТ ХОМА ПАНІВ КАЧКОЮ НАДІЛИВ

Один пан спік качку та й ніяк не міг її поділити між своїми синами й дочками. А був у нього наймит Хома. Пан покликав його та й каже:

«Поділи нас!»

Узяв Хома качку, одрізав у неї голову і дав панові:

«Це вам, пане, бо ви — всьому голова».

Далі відрізає шию й дає пані, бо вона близько коло голови. Відрізає крильця й дає двом паннам, щоб у танцях літали, як на крилах. Дві качині ноги дає двом паничам, щоб добре верхи їздили.

— А тобі, Хомище, буде туловище! — сказав сам до себе. За качку та й пішов, а пан тільки рота роззявив!

ОБРАЗ І ТАБАК

— Здоров, куме!

— Здоров!

— Де ти був?

— На ярмарку!

— Що ж ти купив?

— Образ!

— Ану, покажи!

— Та хай йому чорт, не хочу розгортать: руки померзли!

— Ну, так вийми табак, давай покурим!

— Давай!

ПРОКЛЯТІ СОБАКИ

Ішов раз селом чабан, і напали на нього собаки. Згвалтувались, збіглись зі всієї вулиці і чуть не розірвуть.

А чабан задом, задом відступає від них, відступає і не помітив, як у церкву задом зайшов. Оглянувся він, а саме правилось — людей багато, та й каже:

— От прокляті собаки, скільки вони сюди людей нагнали!

БІДОЛАШНА БАБА

Пішла стара баба до церкви та й почула, що там вичитували, як то на тому світі буде плач і скрежет зубів. Іде вона з церкви та так гірко плаче. Зустрічає її чоловік:

— Чого ви, бабо, плачете?

— Та як же мені, синочку, не плакати, що прочитали в церкві, що буде на тому світі плач і скрежет зубами, а чим же я скреготатиму, коли в мене ні однісінького зуба нема...

ЯК СЕЛЯНИН ПОПА ПРОВЧИВ

Було се за старих часів.

Везе раз один дядько попа кудись, а кобильчина у того дядька худа-худюча, нещасна, тільки кістки та шкура — сказано, бідняк. Ну, а піп гладкий, товстий, так, пудів вісім — одним словом — піп, як і всі попи, що на людських хлібах вигодовувались.

Ну, їдуть, але треба під'їжджати на велику гору, а тут ще грязько після дощу, важко кобильчині під гору вилізти. Дядько зліз з воза, ну, а піп, сказано, як піп — ледачий, не хоче злізти під гору.

Сидить така восьмипудова туша в рясі, а коняка з усіх сил муцюється аж стогне, бідняка, і ніяк на ту гору не видряпається з возом...

Аж їде навпроти другий селянин — молодий та кріпкий. Зразу догадався, в чому тут справа. Зупинивсь, зняв люшню та до того дядька, що попа везе:

— А сякий-такий, попався мені тепер?! А пам'ятаєш, як я віз попа, а ти мого попа почав люшнею бити? Тепер же я тобі віддячу тим же!..

Та з тими словами до попа, що розлігся на возі, та — люшнею попа, та — люшнею по спині, та по товстому животі, та ще й приговорює:

— А то знай, як мого попа бити, а то знай, як мого попа бити!

А піп бачить, що непереливка, та як завие з болю, та з воза в болото, та драла пішечки під гору — в одну мить на гору вибіг.

А як дядько вже виїхав під гору, то піп і каже йому:

— Бачиш, Степане, який ти дурний. І нащо було тобі тоді того попа зачіпати? А тепер тобі добре, як твого попа б'ють?

А дядько тільки усміхнувся.

Богові поклони, а попам мільйони.

*

Благослови, владико, дерти з бідного лико!

С. Василенко.

1879-1932

МУЖИЦЬКА АРИФМЕТИКА

Чи немає у вас, Василю Івановичу, якої газети або книжки? — питав хурщик Антін монопольщика, зав'язуючи в хустинку гроші за хуру.

Василь Іванович, панок середнього віку, червоненький, з круглим животом, потягнув цигарки й пустив хмару диму.

— А навіщо тобі книжка? — спитав він, насупивши ріденькі брови.

— Побавився б трохи святом, а то забув, коли й книжка була в хаті, — одмовляє Антін, — мабуть, і азбуки запам'ятав уже.

— То тобі велика шкода од того?.. Як сказати правду, то пусте оте діло — книжки читати! — став казати Василь Іванович: — Та зовсім воно й не личить тобі.

— Звісне діло, хіба треба, щоб нам були книжки в го-

лові, — згоджується Антін, — часом за роботою нема коли вгору глянути, не то в книжку!..

— То чи не знайшлося б, кажу, чого-небудь для мене, — знов казав Антін, трохи переждавши, — почитав би трохи по обіді, щоб не скучати.

— Хіба от що, — подумавши, сказав монопольщик, — я винесу тобі псалтиря. Для свята більше підходящої книжки й не знайти.

— Псалтир є в мене, Василю Івановичу, — мовив Антін. — Чи немає якої-небудь іншої?.. Може, є така, що пише про волю та про землю?

Василь Іванович скосив набік заскалене око й закусив губу.

— Таких книжок, як ти кажеш, у мене, братіку, не водиться. За такі книжки — знаєш, куди тепер ховають? — Василь Іванович суворо глянув на Антона. — Стережись, Антоне, тих книжок, як огню, — по-приятельському раджу тобі. А коли вже тобі припала така охота читати, то підожди — я тобі дам іншу книжку.

Василь Іванович пішов у другу кімнату, відчинив шафу й став ритися в купі якихось паперів та книжок. Витягнувши зісподу старенький, в обшарпаних палітурках задачник Євтушевського, він обмахнув на ньому порох і виніс Антонові.

— Оце тобі, Антоне, книжка, — казав Василь Іванович, віддаючи йому задачника. — Не пуста яка-небудь — пользовита книжка! Тут усяка тобі задача — немов загадка: поморочиш голову, поки ладу добереш.

— Спасибі, Василю Івановичу, — сказав Антін. Потім узяв, не роздивляючись, під руку книжку, попрощався і пішов із хати. Василь Іванович стояв біля дверей і довго дивився йому вслід. Потім тихенько захихикав.

Веселий і радий, осміхаючись у руденьку борідку, пішов він до другої кімнати обідати.

Одпочивши по обіді, монопольщик узяв палицю й пішов на проходку. Іде Василь Іванович селом, палицею підпирається. Біля дворів і хат сидять гуртками чоловіки та жінки, гомонять собі. На моріжку пустують діти; співають десь дівчата... В селі немає більше «панів», крім Василя Івановича, і він почуває себе тут маленьким князьком. Люди низенько вклоняються йому, і він привітно киває їм головою. Йому так приємно бачити поштивість до своєї особи.

Ось іде селянин Литовка, — який здоровенний мугичура, а як покірно вклоняється, мов той дуб у час негоди.

Догадується Василь Іванович, чого так хилиться перед ним Литовка: підходить строк векселю, а грошей, мабуть, тонко...

«Нічого, подождемо, — думає він, — аби проценти в свій час виплачував».

Іде далі Василь Іванович, мугиче собі під ніс щось божественне, хазяйським оком по селу роздивляється — чи немає де непорядку. Нагримав на дітей, щоб не пустували, зачепив молодицю, що вийшла до колодязя по воду.

Дійшов до Антонового двору. Бачить — у вишнику, коло хати, сидять люди, говорять, сміються. Між ними — Антін з книжкою.

«Ага, книжечку мою читають! — подумав Василь Іванович. — Ну, нехай собі читають».

Спинившись проти вишника, він спитав:

— Ну, що? як книжечка — понаравилась?

— А нічого собі! — одмовляє Антін. — Веселенька книжка.

— Ну, читайте, читайте собі! — промовляє Василь Іванович і йде далі.

«Веселенька книжечка!.. — сміється він сам собі. — Їм що не ляпать язиком, аби ляпать. Та ще й іржуть собі! І що там вони знайшли такого смішного?»

Потім його стало тягти послухать. Звернувши з дороги, непомітно підійшов він до тину і став крадькома прислухатися.

Слухає — Антін читає по складах:

— «Крестьянин обязался перевезти из города 50 ламп с тем условием, чтобы за каждую доставленную в целости лампу платили ему по 5 коп., за каждую разбитую высчитывали с него по 1 р. 20 к. При перевозке 3 лампы разбились. Сколько заработал крестьянин за доставку ламп?»

Антін, дочитавши задачу до краю, підняв червоне від натуги лице і веселими очима оглянув слухачів.

— Питає: скільки то він заробив? — сміючись, своїми словами переказує Антін.

— Мабуть, багато заробив! — сказав бородатий дід у білих штанях; далі вийняв з рота люльку і зареготав.

— Не скажу вже, скільки він там заробив, тільки знаю, що як стане так заробляти, то скоро й останньої

коняки збудеться, — додав руденький і жвавий Охрім. — Хай йому біс з такими заробітками!

— Це чи не буде так саме, — став розказувати дід у білих штанях, — як назаробляв Захарків парубок у якonomії. Пробув тиждень біля молотилки в пана, приходиться у суботу ввечері додому. «Ну, каже батько, давай же оце, сину, гроші: завтра поїду в місто — там дещо купити треба». А він став та й каже: «Оце хоч бийте, хоґ лайте, а грошей не приніс ні шага!» А батько: «Де ж ти, сучий сину, дів? Загубив, чи, може, вкрали?» — «Не так було б мені, каже, шкода, коли б я загубив або вкрали, а то зовсім і в руках не держав!..» Потім і розказує, що там уломилось було щось коло віялки, а вину на нього склали. Прикажчик вилаяв його на всі боки і при роцоті не дав ні копійки, та ще й наказав, щоб приходив одробляти той збиток іще на тиждень. А батько слухав-слухав, далі й каже: «Отак, сину, завжди заробляй, то скоро хазяїном станеш...» То чи не стільки, кажу, заробив і той на лампах, як цей за віялку, — закінчив дід. Усі засміялись.

— Лампа — річ тендітна, — казали другі, — торохнеш возом — наробиш скла. І понесла його лиха година під таку хуру!

— Підеш і під таку хуру, — сказав похмурий чоловік, — коли в хаті, може, й шматка хліба немає.

Обміркувавши справу з лампами з усіх боків, люди примовкли, і Антін, узявши книжку, став читати далі.

«Он яке діло!» подумав Василь Іванович і став прислухатися пильніше.

— «У помещика было, — читав далі Антін, — в одном куске 857 десятин земли, в другом на 130 десятин больше, чем в первом, а в третьем на 150 десятин больше, чем во втором. Сколько десятин земли было у помещика?»

Прочитавши задачу, Антін став пояснити її по-своєму:

— В одному куску, каже, було аж 857 десятин, а в другому ще більше на 130, а в третьому й того більше!.. А потім іще й питає, — тут Антін звів палець догори й прищурило око, — скільки ж то тієї землі було в пана?

— А, мабуть, чи не більше було, ніж у всієї нашої громади! — каже, осміхаючись, один з гурту. — Коли б оце на всіх хоч один отой кусочок, то було б і нам, і дітям нашим.

— Ото кусочки! — моргнувши оком, сказав Охрім, — це не те, що в тебе або в мене: з такими кусочками можна

хазяйнувати! А коли б йому в одну руку — опруг, та в другу — півопруга, а в третю — зовсім нічого, — отоді б нехай він показяйнував! Поневолі пішов би лампи возити!

— А добре було б знати, скільки то прийшлося б на двір, коли б усю оту землю та поділити поміж нашими громадянами? — проказав похмурий чоловік.

Далі Василь Іванович уже не міг терпіти. Вийшовши з-за тину, він почав докоряти людей:

— І навіщо б ото я базікав отаке язиком?.. Тож книжка написана зовсім не для того: по їй треба вчитися арифметики, а ви казна-що витіваєте. Коли так читати, то краще зовсім не читати!

— Та ми, Василю Івановичу, читаємо так собі, з нудьги, — виправдувались люди, — аби час загаяти.

— То не краще було б з нудьги взяти та й полічити, скільки вийде в кожній задачі, — наставляв Василь Іванович, — тож на те вона і є — арифметика.

Передні чоловіки сиділи і вдавали, що ніби увічливо слухають Василя Івановича. А позаду Охрім накивував бровою своїм сусідам і стиха гомонів:

— Це, виходить, така арифметика — панові звозять хліб з поля, а мужикові нема з чого возити, то мороч голову — скільки то всієї землі в пана!

Скільки душ пирснуло зо сміху, але здержались, щоб не зареготати голосно.

— Бачте, — казав далі Василь Іванович, почувши сміх, — смієтеся, а й самі не знаєте, з чого. А я знаю, що ні один з вас не доведе до ладу задачу!

— Де вже нам! — казали передні, — ми люди малограмотні — куди нам полічити отаку силу!

А Охрім казав далі своїм сусідам:

— Це, скажемо, так. У тебе, Микито, скільки землі? Два опруги? Ну, і в мене щось коло того. От зійшлися ми та й балакаємо: а давай будемо лічити панову землю, коли своєї катма. Ти скажеш: стільки в пана землі! А я скажу: ні, стільки! Ти скажеш: брешеш, бо стільки! А я скажу: ні, ти брешеш! Потім ти мене — цап за чуба, а я тебе по уху — і пішла арифметика!.. А ось Грицько йде та й питається: за віщо то люди б'ються — чи не за батьківщину часом?

Усі реготалися, вже не здержуючись. Василь Іванович став сердитись.

— Варнякаєте ви таке, що воно зовсім не до діла. Я ж вам кажу, — намагався він пояснити, — що в задачниківі тільки так пишеться про кого-небудь, аби було над чим рахувати.

— То оте ж саме й ми кажемо, — перебив його Охрім. — Коли вдома чорт має чого рахувати, то давай...

— Тьфу! — плюнув з серця Василь Іванович. — Давай сюди книжку! — крикнув він до Антона і трохи не силою вирвав її у нього з рук.

— Вам книжки читать?.. Вам хвости волам крутити! Ото ваша книжка! — Василь Іванович повернувся і пішов од гурту. Всі реготалися.

— Знаєте, Василю Івановичу! — крикнув Охрім услід монопольщиківі: — Коли б довелось нам ділити ваші 90 десятинок, то, може б, таки поділили по своїй, по музицькій арифметиці.

— Може, чи й поділили б, — підхопив сумний чоловік.

Василь Іванович зразу спинився, мов його хто сіпнув за полу, повернувся, хотів щось казати. Потім плюнув і мерщій подався до своєї монополії.

— Бач, як закрутив носом! Видно, не дуже до смаку прийшлась йому музицька арифметика! — казали, сміючись, люди.

— І звідкіль принесла його нечиста сила! — казали другі. — Тільки де два-три чоловіки зйдуться, то вже й його чортяка, хоч-не-хоч, внесе туди! Не дав начитатись уволю. А шкода: втішна була книжка!

СВЕКОР

Тими сірими великими очима, що суворо оглядали всякого з-під великого чола, тією поважною ходою — Василько завжди викликав усмішку в дорослих. Коли б хто почув, як було гукне він улітку, одвертаючи од гречки корову, то, не бачивши його, подумав би, що то гримає старий, бородатий Микита-чабан, а не малий Василько, якому тільки цієї весни пошили штани.

Дома Василько часом як почне «старувати», то всі тільки дивуються!

За обідом нехай хто накришить хлібом на столі, або розілле борщ з ложки, — Василько так і гукне, чи то буде свій, чи чужий: «А нащо так накришувати та наляпувати!»

Або забуде хто шапку в хаті зняти, — він зразу вдереться на лаву або на ослін, підбереться, скине шапку й пучкою на образи покаже, мовлячи суворо: «Он бач, що там таке!»

Не вподобається йому що-небудь — зараз на піч, укриється рядом і почне звідгіль вичитувати та всі непорядки в хазяйстві перебирати: і те в нас недобре, і те не так, як у людей ведеться.

Батько було слухає, слухає; а потім скаже:

— Десь ти, Василю, старшиною будеш колись, що такий сердитий!..

Отакий Василько. Недурно всі в сім'ї взивали його «свекром».

Свекор, свекор, а проте кожного ранку любив лазити під піч, де в його було сховане в куточку з деяких цяцьок ціле хазяйство. Часом з ранку до самого обіду сидить там, цяцьками бавиться, щось до їх бубонить собі.

— Ти б, Васильку, взяв краще букваря та азбуки вчився, — каже йому одного разу мати, — тебе он женити пора, а ти раз у раз шмаруєшся попід піччю!

— Ну, так і женить, коли пора! — озвався з-під печі Василько.

— От такої!.. — сміється, дивуючись, мати, — а до школи ходити вже й не хочеш?

— Що мені та школа — хліба дасть? — старує десь у куточку Василько, перекладаючи бляшки та стекольця.

Увечері до хати походилався уся сім'я: батько, мати, два старших брати, сестра-дівка. Після вечері батько сів край стола, схилився на руку, глянув на матір, на діти, та й промовляє:

— Хай його батько стеряється!.. не хочу вже робити, ось і ноги подерев'яніли, спину ломить, руки болять, — старий роблюся вже!.. Треба, мабуть, женити котрого-небудь з хлопців та й хазяйство з рук передати. Нехай хазяїнують молоді, а нам вже з старою й одпочити можна!

Василько сидить на полу коло вікна, немов дивиться на місяць, як він срібні свої ріжки вистромив над вербами; а сам все ж ухо наставляє, щоб почути батькову мову.

— Тільки котрого б нам з трьох женити? — міркує батько далі. — Миколі он на осінь у москалі треба йти. Петро не скінчив ще науки своєї... хіба Василь? Він же й до хазяйства більше має охоти, ніж до вчення.

Василько спідлоба поглянув на батька й знову дивиться у вікно, немовби не про його й річ...

— То як ти скажеш, Василю? — дався вже до його батько, — тебе будемо женити, чи, може, пождемо, поки Петро школу скінчить?

— Ги!.. — засміявся Василько, соромливо закриваючись рукавом. Батькова розмова йому до вподоби, проте він стережеться, чи не жартує батько.

— Ну, то чого ж там сміятися! — промовляє поважно батько, — кажи: коли женити — будемо женити, коли ні — підождемо.

— Кажи, Васильку, то, може, сьогодні де-небудь і завсватаємо дівчину, — обізвалася й мати.

Василько оглянув усіх — ніхто не сміється.

«Чому б і справді мені не женитись? — подумав він собі. — Було б добре, коли б у його була жінка: обід варила б йому, сорочки прала, а він лежав би собі на печі та погукував би до неї: «Стара, а принеси огню, я люльку запалю!..»

— Ну, то як же? — казала мати, — хочеш одружитися?

Василько втер рукавом носа, почервонів трохи й промовив, закриваючи рот рукою:

— Хо-чу!..

— Ну, от й гаразд! — каже батько, — тепер тільки молоду треба йому вибрати. Чи, може, в тебе вже є на приміті яка?

А в Василька й справді є вже одна дівчина на думці. Давно вже вподобалась йому чорнобрива Ганна — ще тоді, як вирятувала його з багнуки, як він був загруз колісь, вертаючись з церкви; тоді Ганна вирятувала спершу його самого, потім його чоботи, що тільки халлявки визирали з калюжі; втерла йому носа, заплакане обличчя та на додачу поцілувала ще.

— Ганну хочу, — промовив Василько сміливіше.

— Ганну, то й Ганну, — згоджується батько, — тобі видніше. Та коли казати правду, то й дівка вона хороша: доброго роду, й на вроду гарна, й здорова, та, може, ще й приданого сот п'ять дадуть!.. Поможі тобі боже, Василю!

Василько знає, що тут слід було б подякувати батькові, та чогось соромився й тільки чмихнув носом.

— Ну, то не будемо ж і гаятися. — каже далі батько, —

будемо зараз одягатися та й по рушники підемо!.. Подай-но йому Петрову свитку! — гукнув до матері.

Мати стягла з жердки свитинку, червоного пояса — кличе Василька одягатись. Василько зліз з полу, взяв палець у рот, боком виходить на середину хати. Трохи немов соромно йому, ну та в новину це, — то й не дивно. Одягла його мати в свитину, поясом підперезала, в кишеню поклала батькову люльку, папушу тютюну за пояс застромила. Батько взяв з столу хліб, дає йому під пахву. Взяв Василько той хліб, обома руками вчепився в його, насили вдержить.

— Ну, сину, помолимося богу й підемо, поки зовсім не спізнило, — каже до його батько. — Тільки треба тобі ще дещо сказати попереду, як іти. Чи будеш же ти за мене в громаду ходити, податки платити?

В громаду ходити — Василько залюбки ходив би, а от податки платити — то вже й не до душі йому...

— А де ж я грошей візьму? — спитав він.

— Як де грошей візьмеш? — дивується батько, — ти ж будеш заробляти! Будеш орати, сіяти, косити... Ти ж тоді хазяїном будеш у нас. Ми тебе всі будемо слухати.

— Е-е!.. — протяг Василько з непевністю.

— Будеш уже сам усе робити, — себе й жінку годувати й зодягати, сестру заміж оддаси, а мене з матір'ю до смерті доглядати мусиш. Будеш доглядати? — перепитав батько.

Василька в жар кинуло, а уші зашарілись. Він уже й не радий був, що розпочав таку справу!

— Я не хо... — промовив він і схлипнув. Очі зразу налилися слізьми.

— Ну, а як же, сину? — ласкаво й тихо казав батько, — хто ж нас з матір'ю стане годувати та доглядати? Поки ми здужали — робили, вас усіх годували, до розуму доводили, а як постарілися, то невже ж ти виженеш нас із хати, щоб ми з торбинками пішли попідвіконню?

Василькові зробилось і боязно чогось і, боже, як шкода тата з мамою!..

Хліб випав у його з рук, і він на всю хату так і заголосив: — Я ма-а-лий ще!..

Всі, що були в хаті, далі не могли вже втерпіти й весело зареготали.

Василько глянув кругом і зрозумів, що то все були жарти. Він з радощів аж сам засміявся. Потім засоро-

мився, закрився руками та, скинувши Петрову свитку, вистрибом так і метнувся на піч.

Часто після того питали його:

— А що, Василю, швидко будеш женитися?

Василько було помовчить трохи, а потім поважно одмовить:

— Так-то й женитись!.. Там тобі така морока, що нехай його й кат візьме!..

Прислів'я та приказки

Дурневі чудо, а попові хліб.

*

Сюди хрестом, а туди хвостом.

*

Коли б нашій попаді та попова борода — давно б благочинним була.

*

Що таке Америка, спитай у Каленика: їздив по гроші, а привіз гниди й воші.

*

Бідному Савці нема спокою ні на печі, ні на лавці: на печі печуть, на лавці січуть.

*

Тяжко сіяти, як нічого орати.

*

На нашій ниві колосся, як у шолудивого волосся.

*

Багато я маю, — аж три клуні хліба: в одній — вітер, в другій — мак, а третя — стоїть так.

Архим Тісленко
1882-1911

«ЛЮБОВ ДО БЛИЖНЬОГО»

(Уривок)

В церкві людей чимало було. Неділя була. Свічки скрізь горіли, лямпадки мигтіли. Золото так і палало. Стовпці, вирізки, образи, ризи на батюшках, шапка на якомусь, видко, старшому батюшці — так і сяло все. Читалась евангелія саме. Диякон читав. Так гарно читав: «Не беріть,— каже,— ні золота, ні срібла, не печіться,— каже,— ні...» — от і не скажу я так. Там так гарно читав.

Парубок так і впав на коліна — молитися. Молитви так уже вишіптує щиро та на образи дивиться. Перемолвивсь, я й кажу йому:

— Ходім уже в странню.

— Е, ні,— каже,— хай кінчається служба божа.

Служба божа довгенько кінчалась. Ну, добре, що хоч достояв.

Послухав проповіді. Розказував її батюшка, чернець таки ж. Розказував зразу про блудного сина, потім і каже:

— А є люди, що й тепер блудять. Хто ж ті люди? А то, — каже, — невіруючі всякі, як-от соціалісти. Ці шибеники, — каже, — зовсім забули бога, церкву святу, заблудились і йдуть гріховною дорогою. Під приводом волі вони встановлюють своє право на світі. Вони убивають людей, граблять, однімають у їх... Як можна посягатись на добро чуже, як можна однімати у ближнього?! Треба, браття, поважати добро чуже, треба любити ближнього!

Чернець передихнув, подививсь по церкві.

А товариш мій:

— Бач, — каже, — як у монастирі!.. Бач!.. он — треба любити ближнього!

Перехрестивсь та аж осміхнувся...

Чернець далі вів:

— Любить ближнього треба. Сам господь учить цьому. А вони... Розбійники вони, душогуби! Вони хочуть віру зламати, церкви знищити, монастирі... Помолимося ж, браття, щоб господь не понустив їм, щоб покарав їх.

Чернець балакав це, аж губи тряслися в його, аж голос дрижав.

Був молебень «о покаранії»...

З народного гумору

Чоловік з усього світу

Був оден чоловік, і він ходив завше по світі. Але прийшов він раз до далекої корчми. Питається його шинкаря:

— А відки ви, чоловіче?

— Я з усього світу, — каже той чоловік, а їй причулося, що він із «сего» світу, та й питає:

— А що там мої родичі роблять?

— А що ж, — каже, — там їм добре, лиш грошей їм потрібно, бо не мають собі на що купити їсти ані пити.

То вона надавала йому повний кіш їсти й пити, дала грошей і каже, щоб то все заніс її родичам.

Забрав він того та й пішов собі. Але тої шинкарки чоловік вернувся звідкись додому, а вона йому тоє розповіда. То чоловік як учув, що вона тому понадавала, то аж за голову вхопився. Зараз скочив на коня та й далі жене за тим чоловіком. Приїжджає під ліс, а той самий чоловік стоїть під яблунею; шинкар не знав його та й питає:

— А чи не видів ти якого чоловіка з кошем?

— Ой, видів,— каже той,— але вже давно. Не догоните ви його. От дайте мені коня, то я його догоню, бо я знаю, якими він стежками пішов. А ви тим часом тримайте ось ту яблуньку за мене, бо мені дали за покуту її тримати. А як я його догоню, то зараз вернуся назад і вам ваше віддам.

— Добре,— каже шинкар,— беріть.

Чоловік сів на коня, взяв кіш і все, що йому надавала шинкарка, та й каже:

— Ну, пане шинкару, будьте здорові, я їду до ваших небіжчиків-родичів.

Рушив конем та й щез.

НАПУВАННЯ

— Напував ти коня?

— Напував!

— А чом же в його морда суха?

— А води не достав!

ВІДВАЖНИЙ

Жерлися вночі пси надворі, а чоловік лежить в хаті на постілі та й каже: «Гузя, гузя!»

— Йой,— повідає жінка,— який ти, чоловіче, відважний!

— І-і-і,— каже чоловік,— я би ще й до вікна пішов!

ЯК ЛУЧЧЕ

Іде чоловік степом-дорогою, стрічають його розбійники. Один каже: заріжмо! — Другий каже: убиймо! — А третій каже: повісьмо! — А той чоловік: робить, каже, люди добрі, як лучче.

СТО ВОВКІВ

Розказував один парубок:

— Як ішов я вчора лісом, то ж то страховини мені було! Ледве втік!

Питаються його:

— А що ж там таке?

— Та, мабуть, аж сто вовків як поженеться за мною!

— Овва!

— Чого овва? Хоч не сто, а з півсотні було!

— Та їх і в лісі стільки нема!

— От же й не вірять! Я ж кажу, що, мабуть, штук з десяток гналося...

— Та ну-бо, не бреші!

— Та хіба б я брехав? Я ж кажу: як на поліг за мною вовк...

— Та де ж ти його бачив?

— Ну, їй-богу ж, но за кущем щось: шелесть... шелесть...

ДВІ МІРИ

Була собі молодиця, та така, що недавно вийшла заміж, та ото ще дечого в хазяйстві гаразд і не вміє. Тільки напекла вона раз паляницю, та бачить вже й сама, що вдомила, та щоб обманити чоловіка, й каже: «Дивись, чоловіченьку, яка паляниця! Як пух, як дух, як пір'ячко!» (он він у цім ділі не тямить, то, може, подумає, що й справді гарна паляниця), та сказавши це, й одвернулася кудись іти, а він її тоді тією паляницею як брехне по плечах! Вона тоді як зарепетує: «Іч, який с... син, і жалю нема, ударив, наче каменюкою!»

ШВАЧКИ

- Що ваші дівчата роблять?
- Шують та співають.
- А мати?
- Порують та плачуть.

прислів'я та приказки

До дуги й вудила недостає тільки воза та кобили.

*

На чужому полі не матимеш волі.

*

Бідаку не первина, що ні з чим до млина.

*

Молотив цілий день, а віяти нічого.

*

Казала кума — дам пшона, а у неї в самої нема.

*

Голодній курці все просо на думці.

*

Де тонко — там і рветься, де блага — там і дереться.

*

Батько був середній хазяїн: торби по боках, а сам посередині.

*

Де щастя упало, там і приятелів мало.

*

Тікав від диму, та впав у вогонь.

*

Наймають до телят, а роби, що велють!

Частина

друга

З народного гумору

ЛИСТ БОГУНЦІВ ДО ПЕТЛЮРИ

«Ми, тарашанці, богунці та інші українці, козаки, червоноармійці, одержали твою нахабну відозву.

Як у давнину запорожці турецькому султанові, так і ми тобі відповідаємо.

Був у нас гетьман Скоропадський, сидів на німецьких багнетах, загинув проклятий.

Новий пан гетьман об'явився — Петлюра. Продав бідних селян польським панам, уклав з панамі-поміщиками мир. Продав Україну французьким, румунським, грецьким шукам, пішов з ними проти нас — трудящих бідняків України. Продав матір-батьківщину, продав бідний народ.

Скажи, Іудо, за скільки грошей продав ти Україну?

Скільки платиш своїм наймитам за те, щоб собачим язиком каламутити селянство, підіймати його проти влади трудящої бідноти?

Скажи, зраднику! Тільки знай, не панувати панам більш на Україні!

Ми, сини її, бідні трудівники, головою накладемо, а її оборонимо, щоб розцвіла на її вільній землі пшениця, на волі вижата була вільним селянством на свою користь, а не жадібним грабіжником, кровопивцем, куркулем, поміщиком.

Так! Ми — брати російським робітникам і селянству, як і брати всім, хто бореться за визволення трудящих.

Твої ж брати — польські шляхтичі, українські шукуродери-куркулі, царські генерали, французькі буржуї.

І сам ти брехливий і розпусний, як польські шляхтичі,— мовляв, усіх переб'ємо.

Не кажи гоп, поки не перескочиш! Калюжа для тебе готова, новий пане гетьмане з буржуйської, французької та польської ласки.

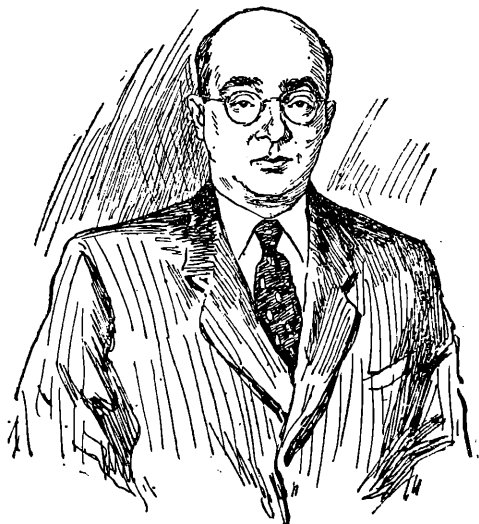
Не доносити тобі штанів до цього літа. Ми тобі добре боки нам'яли під Коростенем, Бердичевом та Проскуровом. Вже союзники твої залишили Одесу...

Визволена Угорщина простягає до нас братерські руки, і руки пограбованих панами селян Польщі, Галичини тягнуться до твого горла, Іудо!

Геть від нас, проклятий, подавись, собако!

Іменем селян, козаків-українців, командири червоних козаків отамани:

Щорс, Боженко та ін.».

М. Басак

ШКІЦ ДО ПОРТРЕТА

Обвислим тулубом загрузши в кріслі, він
Насуплено димить сигарою своєю,
Сховавши між поморшених пухлин
Очиці, заяложені блуднею.

Червоножовту і масну, як сир,
Він голову підкидує відразу,
Щось зжовує, неначе слинить фразу,
Якою знов хотів би плюнуть в мир.

І руки тре, округлі та рожеві,—
Він довго тре, неначе миє їх.
Ще б пак! Долоні рук м'яких своїх
Було чим замастити гендлярєві!

Але йому не змить зловіщих плям,
Бо кров і бруд незмивно в'їлись в шкіру,
І пил інтриг, знайомих лицеміру,
Й отрута тайн, яких боїться сам;

В'язати вміють ці пухкенькі руки
Нитки підступних змов, малих і більших зрад,
Гримучих мітингових клоунад
І торгів тайних, й явної ошуки.

Та рветься й рветься плетиво інтриг,
І робиться таємне й темне явним.
Хоч він, пойнятий страхом неугавним,
Зробив, здається, все, що тільки міг.

Тому й трясє невидима тривога,
І стигнуть білі очі ман'яка,
І кривогнуті щелени бульдога
Звисають на борти нечисті піджака.

Він тридцять літ живе незмінною злобою
І дивиться сердито тридцять літ
На Схід, де сяє славою новою
Нового людства тріумфальний хід.

Він все зробив, що міг,— гарчав, страхав, порочив,
Торкав і гриз, улещував і вив,
І вабив лагідно, і яростно пророчив,
І щелени звихнув, і руки скров'янив,—

Ніщо не допомгло, ні сотні змов і зрад,
Ні хитрість шпигунів, ні ватіканська меса.
Не крутяться назад історії колеса,—
Хоч лізь під них, не крутяться назад.

Що ж, знов хрипи й шипи,
і виголошуй спічі
І з-під напухлих, спущених повік
Дивися знову, лживий чоловік,
Своїм ненависним бесідникам у вічі.

Так само, як колись, в один з минулих днів,
Дививсь стривожено, дививсь уперто й жадно

В спокійні очі тих войовників,
Що їх життя продати б ти хотів,
Коли б оце тобі було підвладно.

Схиливши раптом лоб, хотів би заховать
Ти погляд свій, сфальшований до краю,
Щоб в ньому скривить невитравну печать
Загибелі, засліплення й одчаю,
Яку несхибний і рішучий час
Кладе на тебе, на твій світ і клас.

СОЛДАТСЬКА БАЛАДА

(Лондонська бувальщина)

Гіп-гіп! — всі кричать солдати
на палубі корабля,
Узрівши зубчастий Тауер,
узрівши місця питомі,
Бачиш? Весь Лондон, Томмі,
Вийшов назустріч Томмі,
Славного рядового армії короля.

З війни молодцем вертався —
похвальний він мав
наказ,
І вписано дві відзнаки
в солдатським його дипломі.
Лондон вітає Томмі.
Чуеш? На шану Томмі
Стяги і квіти мають, грають оркестри враз.

Куди ж задививсь так пильно
бувалий солдат оцей?
Хіба ж у такому тлумі,
в фанфарному шумі й громі
Зможе тривожний Томмі,
Трохи поблідлий Томмі
Жінку свою й дитину вгледіти між людей?

Ого, він таки побачив,
нарешті, побачив він

Білявого хлопця й жінку
в стотисячному огромі.

Так, це дружина Томмі,
Син п'ятирічний Томмі,
Аткінсів спадкоємць, доброго роду син.

Хутчій би вони кінчали навалу промов гучну! —
Чий пульс може зараз бути
спокійний, як в метрономі?

Жінка вже бачить Томмі,
Син ще не знає Томмі,—
Рік йому був, як батько вирушив на війну.

По трапу побіг на пристань,
угору дитя підніс,
Рукою обняв дружину. Притислися, нерухомі,
Жінка і син до Томмі,
До дорогого Томмі.

— Анні, не плач, кохана! В щасті не треба сліз!
Вернувся живий-здоровий,—
журитись тепер дарма!
Мені обіцяють працю,
добробут і щастя в домі...

Що вона каже, Томмі!
Чом ти здригнувся, Томмі?
— Я тобі не писала. Дому у нас нема.

Зростає квартирна плата...
Я спродала для житла
Усе, що було, та скільки
на продаж в такому ломі?

Борг за квартиру, Томмі,
Любий, коханий Томмі,
Борг хазяям за квартиру виплатить не змогла...

В квартали глухі за Грінвіч
від центра далека путь —
Автобусом і трамваєм
чи Темзою на поромі,—

Там лиш до грудня, Томмі,
Лиш тимчасово, Томмі,
Нам удалось притулок в добрих людей здобуть,—

Немов невидючий, Аткінс
поглянув на людський рій,
І кров у дзвенючі скроні
ударила, як в судомі.
Зуби заціпив Томмі,
Хмурий, стемнілий Томмі,—
Ось він вернувся в Лондон, в Лондон суворий свій...

Вже й серпень минув. Осінні звисають дощі згори:
Так, Аткинс оббив пороги,
аж клерки всі в гамі й гомі:
— Цей безпритульний Томмі —
Дуже настирний Томмі;
Голову всім морочить, чорт його побери!

— Йому сам міністр шановний,
увічливий лейборист,
Примушений був відмовить
у людяному прийомі,—
В очі міністру Томмі,
Цей от зухвалий Томмі —
— Ви уявіть! — облаяв устрій британських міст.

Нехай поночує Аткинс, щоб трохи остигла лють,
Внизу під мостами Темзи,
на трухлій, гнилій соломі,
Там однодумців Томмі,
Певне, зустріне Томмі —
В Англії правосудній люди і там живуть.

О так! Не один Томмі Аткинс —
в компанії він ішов,
Калюжами листопада
чвалаючи в довгій втомі.
Раптом спинився Томмі,
Вгору поглянув Томмі —
Дім сліпоокий звівся між осяйних будов.

Ворота замкнув будинок
і вікна заплющив він,
Живої душі не видно
в пустому цілком огромі.
— Цей домовласник, Томмі,—

Хитра лисиця, Томмі:

В дім він жильців не пустить, зросту чекає цін.

— В надії на більші зиски

замкнув спекулянт свій дім...

Нехай гендлярів примусять

надати житло сіромі!

Крик безпритульних Томмі,

Скаргу численних Томмі

З вікон цього будинку Лондона прокричим!..

Отак вони й порішили увечері цього ж дня

Хоч силою оселитись

в порожньому тому домі,

— З нами вселяйся, Томмі!

Тільки без жінки, Томмі,—

Буде скандал і лайка, буча і метушня!..

Господар прибіг на ранок,—

ну, звідки могло воно

Вміститися стільки злості в такому малому гномі?

Двері замкнувши, Томмі

Слухав, як крили Томмі:

— Замахи на закони! Замахи на майно!

— Спокійно поведьтесь, хлопці!

Бери і малюй плакат,

Пиши: жоден з нас, бездомних,

не винен в якимсь погромі.

Дайте де жити Томмі,

Лайте роботу Томмі,—

В уряду ось що просить Аткінс — старий солдат.

Дізнались про це міністри,

приїхав поглянуть мер,—

На ранок з'явились Боббі¹

у гумовій паноломі.

— Хочеш тут жити, Томмі?

Будеш тут жити, Томмі!

Тільки з своєї волі вже не підеш тепер!

— Не пустять вже полісмени

нікого до вас увійти,

---

¹ Боббі — жартівлива назва англійських поліцаїв.

Завадять вам дати чи вкинуть
шмат хліба в брудному комі.

— З голоду здохнеш, Томмі,
Доки не станеш, Томмі,
Лагідним і слухняним, ще й мовчазливим ти!
— Тримайтеся, хлопці, знайте —

чиновні гладкі пани

Рішили бездомним приклад
у нашому дати розгromі.

Пасок стягни свій, Томмі.
Голод — не тітка, Томмі!
Третій вже день без хліба і без води вони.
Жінки по той бік лякливо

теж третю добу стоять.

Між ними ти бачиш, Аткинс,
обличчя, тобі знайомі?

Он твоя жінка, Томмі,
Істи принесла Томмі.
Дивляться полісмени, сердяться і мовчать.
Вона щось говорить Боббі,—

прохання або проклин?

Вона йде до брами. Клоби¹
звелися, тверді й вагомі...

Клоб опустився, Томмі...
Б'ють твою жінку, Томмі!..
Двері грудьми він вибив, вибіг на площу він.
— Не смійте! Не бийте! — Хряснув

об голову Томмі
клоб.

Як вибух, метнулись хлопці
у темнім двернім проломі:

— Ми біля тебе, Томмі!
Разом з тобою, Томмі,—
Він похилив до бруку кров'ю залитий лоб.
Жінки закричали глухо.
З-за рогу, з домів, з авто
Багато їх, бравих Боббі
у чорнім товстім шоломі!

Тягнуть в машину Томмі,
Стопують друзів Томмі,—

¹ Клоб — гумова палиця.

Хлопці тоді замовкли, з них не просивсь ніхто...

Суддя свій парик поправив

і нудно почав читать

Прекрасний закон британський

у шкірою вкритім томі.

Має бездомний Томмі,

Мають і друзі Томмі

Тихе житло державне, ярдів, приблизно, п'ять.

Посидить, скриньки поклеїть,

і чорт його не бере! —

Стережений, не потопить

ні в Темзі себе, ні в ромі;

Одяг солдатський Томмі

Цілим одержить Томмі,—

Може, десь тільки жінка з голоду й горя вмере.

Так просто кінчивши кризу,

знов уряд довів свій хист,

Пильнуючи лейбористські

традиції, всім відомі.

Що про це каже Томмі?

Хто буде слухать Томмі!

Слухать міністра треба, він же — «соціаліст».

Танеуренко

ХТО БАЗІКА

Ішов начальник в кабінет
І раптом краєм вуха
Розмову прибиральниць двох
Біля вікна підслухав.

Почув розмову — й стрепенувсь
Усім еством одразу:
«Звідкіль це їм відомий зміст
Секретного наказу?»

Того, що надійшов йому
Із міністерства днями,
Що в нього в сейфі зберігавсь
Під десятьма замками...»

Розгнівавсь і давай метать
Громи і блискавиці:
— Хто розголошувать посмів
Державні таємниці?

А прибиральниці йому:
— Хороші ж таємниці,
Коли цвірінькають про них
І горобці, й синиці!

— Як горобці? Цур, цур! Ви що?
Сміятися?

— Нітрішки!
Про все довідалися ми
Від Горобець Оришки.

— Це від розсильної?
— Еге ж!

— Покликати базіку!
Я вкорочу їй язика,
Я проишу їй ліки!

Покликали. Але й вона
Також не винувата,
Бо взнала, бачите, сама
Від сторожа Кіндрата.

Кіндрат поклявсь — чутки пуска
Друкарка-цокотуха,
А та, припудрюючи ніс,
Кива на головбуха.

Той валить на замісника
Начальника самого,
А замісник вину склада,
Ви б думали, на кого?

На власну жінку.
— Це вона
Всю кашу заварила!
Хоч зваж,— додав,— що їй секрет
Твоя жона відкрила.

«А хто ж моїй сказав?» хотів
Начальник запитати,
Та враз осікся, враз притих
І став м'якіше вати.

Бо, мабуть, бачите, згадав,
Як вчора в час обіду
Своїй дружині про наказ
Він, дурень, сам повідав!..

ГАСТРОЛЕР

— Ну, куди ж ти? Хоч поїж! —
Умовля щодня дружина,
Та слова одні і ті ж
Чує в відповідь незмінно:
— Що ти, що ти! Схаменись!
Поспішаю. Стільки діла!
Дев'ятнадцять в нас артилей,
Я ж один — хоч розірвись!..
Прискака в колгосп
І враз:
— Як іде в вас косовиця?
— Та неначебто гаразд,
А проте — самі дивіться.
— Що ви, що ви! Хай колись,
Іншим разом. Стільки діла!
Дев'ятнадцять в нас артилей,
Я ж один — хоч розірвись!..
Щось вписавши у блокнот,
Далі мчить:
— Ну, як із планом?
— Та нічого. Тільки от
З молотьбою... Мо' поглянем?
— Що ви, що ви! Хай колись,
Іншим разом. Стільки діла!
Дев'ятнадцять в нас артилей,
Я ж один — хоч розірвись!..
Там пораду б дати якраз,
Там би винести подяку,
Тільки ж всюди повсякчас
Чути відповідь однаку:

— Що ви, що ви! Хай колись,
Іншим разом. Стільки діла!
Дев'ятнадцять в нас артилей,
Я ж один — хоч розірвись!..
Бідолаха!
Стільки діла,
А робити одному!
Може, й справді не під силу
Служба випала йому?

ХВАЛИВСЬ ГОЛОВА УРОЖАЄМ

— Які чудесні види на врожай!
Здається, кращих і бажать не треба! —
Хвалився голова Пилип Горлай,
Задержши носа мало не до неба.

І полетіли спішно у район
Депеші, повідомлення і звіти.
Дзвонив три дні й три ночі телефон —
Безперестанку сипались привіти.

А потім на машинах вороших
Із області начальство прикотило
І, мітинг скликавши, натхненно всіх
Півдня поздоровляло і хвалило.

Носились вихором газетярі,
Щоб встигнуть дати статтю-оперативку,
І з'йомки йшли з зорі і до зорі —
На фото і на кіноплівку.

І голова артилі був готов
От-от одержати Героя Зірку
І вже зарані шилом проколов
Для неї в піджаку своєму дірку.

В парадній метушні минали дні.
І лиш тоді, коли рясна пшениця,
Достигнувши, обсипалась на пні,
Розпочалась в колгоспі косовиця...

Подібні факти не перевелись,
І вчить народна мудрість нас не даром:
Не видами на урожай хвались,
Хвались врожаєм, зібраним в амбари!

ПРО КИРИЛА, ЧАРКУ КЛЯТУ ТА СВИНЮ КИРПАТУ

Треба визнати — був час,
Коли й наш Кирило
Вів колгоспні справи так,
Що душа раділа.

Мав колись авторитет,
Мав він добру славу,
Тільки ж чарка і свиня
Зіпсували справу.

Пив, траплялося, й раніш
Голова горілку,
Тільки ж всюди і завжди
Пам'ятав про мірку.

Ніби йшло усе гаразд,
Потім раптом — нате:
Став він в пляшку заглядать
В будень і у свято.

Щоб напиться ж, знайти
Досить легко привід,
Бо ще бродить по селу
Могорич, як привид.

Дасть колгоспнику коня
Виорати грядку —
От і привід по одній
Випить для порядку.

Потім випише комусь
Збоїн, а чи січки —
І його уже зовуть
На «коняк» «Три гички».

Хтось заріже там бичка,
Чи заколе свинку —
Всюди мусить голова
Дать свою оцінку.

Там на довідку комусь
Прикладе печатку —
І повторюється все
З самого початку.

Так він став колядувать,
Запедбавши справи,
Так котивсь і докотивсь
До лихої слави.

А все чарка та свиня
Винні тут у всьому.
Чарка — ясно, а свиня,
Скажете, при чому?

А при тому, що ялось,
Впившись до гарячки,
Не ішов уже, а повз
Він додому рачки.

По дорозі ж, як на те,
Трапилась калюжа.
От він в неї і заліз,
Вилізти ж — не здужа.

Розплатавшись, лежить,
Не збагне нічого,
А тут дибає свиня
Її заверта до нього.

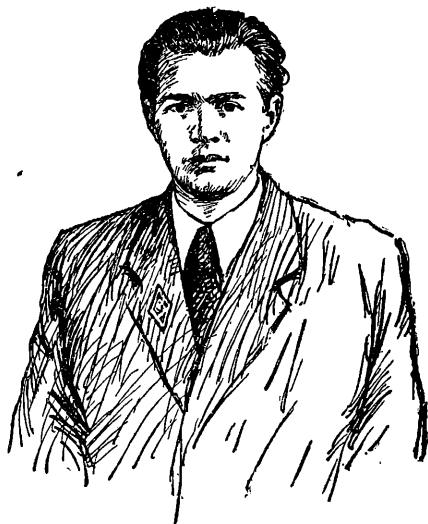
Голові ж здалось, що то
Не кирпата льоха,
А сама його кума —
Хівренко Явдоха.

Він їй руки простяга,
Примовляє: «Нумо,
Обнімімося міцніш,
Поцілуймося, кумо!»

А свиня і є свиня,
Йй — аби грязюка.
Все щось риється під ним,
Риється та хрюка.

От на сміх з того часу
Йй підняли Кири́ла,
Кажуть: «Був авторитет,
Та свиня підрила!»

Красенко

ПРО РОЗЛУКУ

С татура! Вид! Усмішка кисла!
Не стіл письмовий — стадіон!
Каламарі, як бастіон,
І дво metroва спинка крісла.
Дві секретарки в кудельках.
«Бразди правління» — у руках.

Ну, словом, наш Хома Петрович
Пробравсь в контору «Плодоовоч»,
Щоненайбільшим став цабе.
«Дає команди», «натискає»,
«Розносить», «тисне», «обіцяє».
Та все...
гребе, гребе, гребе!..

Гребе капусту й помідори,
Потроху точить кислий сік.
Дивись — і дачу чоловік
Воздвиг за містом дуже скоро.
А що вже жіночку одяг —
Не жінка, а універмаг.

Поначіпля на себе густо
На тисяч тридцять воднораз:
Атлас, алмаз, рубін, топаз,
Ще й шляпа зверху — мов капуста!..

Отак собі Хома Петрович
Доїв контору «Плодоовоч»
І на надоенім розсолі
«Сімейне щастя» будував,
Товстішав, гроші рахував,
Аж б-бах! — прийшли із Держконтролю.

Хома Петрович покрутився,
Як муха в юшці, і знітився.
Не відбрехався, «погорів» —
І... сів.

А жінка й нині гірко плаче
Не десь там... а на «власній» дачі.
Така печаль, така печаль,
Що вкоротити може віку, —
Вона ж в розлуці з чоловіком...
А жаль!

МИСЛИВСЬКА УСМІШКА

Ось послухайте таку
Невеличку зовсім річ,
Як по першому сніжку
Полювать ходив Хомич.

На узлісся наш Хомич
Тільки вийшов — і заляк:
Бачить, полем чеше пріч
Отакенний-о русак!

Чеше з вивертом, плига,
Тільки мельк та мельк в очах.
Тут секунда дорога!..
Ну, Хомич, звичайно, — «Б-бах!»

Видно, вдача вже така:
Вдарив заець сторчака,
Раз підскаочив, потім знов —
І готов.

І — не гірш од рисака —
Мчить Хомич до русака,
Мчить, аж подих забива,
Аж у вухах завива.

Коли раптом тільки: — Ох!
(Зачепився, певна річ) —
Добру сотку під горох
Носом виорав Хомич.

Та й лежать собі отак:
Тут — Хомич, а там — русак.

Перевів мисливець дух...
Бачить — це ж колгоспний плуг,
Зачепився не дарма:
Його в зведеннях нема.

Тож на носі зарубай:
Перш ніж вийти полювать,
Весь район із краю в край
Треба дуже добре знать.

Двілюс

ДЕКОМУ НА ЗГАДКУ

(З приводу закриття трофейної виставки у Москві).

шли в атаки лобові
На Москву фашистівці...
Ось їх танки
і в Москві —
На... трофейній виставці.
Де,
коли підбив
і хто —
Все тут з етикетками.
Ось і мото,
і авто,
Танки із танкетками.
Те, що зроблено було
Герінгами, круппами,

Паліям війни
на зло
Обернулось трупами.
І потвору не одну,
У свій час
розчавлену,
Як утильсировину
Нині переплавлено.
Мріють
про криваві дні
Містери зі стеками.
Що ж лишилось
від броні —
Слід згадати декому!
Хай палій
у дзвони б'є...
Та один тут висновок:
Місце в нас
було і є
Для трофейних виставок!

АКТОМ СТВЕРДЖЕНО...

— Гнат Лукич, заходьте! — чемно
Голова гука. —
А чи, може, я даремно
Смажив гусака,

Ще й трьох качок — ми путяще
Живемо тепер,
Хоч своїм колгоспом я ще
І не мільйонер... —

І веде він до господи
(Радий, неборак!),
На столі не пиво-води,
А міцний коньяк.

Голова з графина поспіль
Лив гостям та й лив.
Попливли качки колгоспні
І гусак поплив.

— Гнат Лукич, як в нашім домі
Гусачок засмажений?..
Ви ж шепніть за нас в райкомі
Як уповноважений.

А щоб діло повернути
Щодо гусака,
То достатньо лиш кивнути
На рахівника.

В нього там рахунки скорі:
Гибель птиць, як факт,
Вже на завтра у конторі
Узаконив акт:

«Серпня 5-го трьох качок
Лис узяв, хижак;
І сього ж числа в водоймі
Утопивсь гусак».

ЗАКОХАНИЙ

В клубі Ваня Говоруха,
Культосвітній працівник,
Закохавсь по самі вуха
У Галину Боровик.

Та любив дівчину згідно
Правил власного життя:
Чи ж зітхать, мовляв, солідно,
Видавать їй почуття?

Бути більш, як півгодини,
На побаченні не слід.
І тому він до Галини
Був у пристрасті, як лід.

Досить стримано дав слово,
Що, мовляв, у парку жди:
— Буду там обов'язково,
Пунктуальний я завжди..

Вийшла, вийшла дівчинонька,
Стала в парку, при вербі:
«Де ж це мій затятий шпонька?»
Посміхнулася собі.

А на другий вечір, гнівна,
З ним зустрілася: — В чому річ?
— Та причина об'єктивна —
Засідали цілу ніч...

Тут як випалить дівчина:
— Ось що, голубе ти мій,
Об'єктивна ти причина —
І заходити не смій!

В небі місяць сяє мрійно,
Тихі верби шу-шу-шу...
— Ну, так, мила, офіційно
Вийти заміж я прошу...

І хотів обнять смугляву,
А вона, немов на зло:
— Ні, подай мені заяву,
Офіційно щоб було!..

ПРО ВУЗЕНЬКЕ ВІКОНЕЧКО ТА ПУЗАТЕ СОНЕЧКО

Сам
Персона
Завтовшки з солідний куль,
А її він веде,
Як персоночку.
Тут вона ніжно так:
«Потримай ридикюль,
Потримай,
Мое сонечко!»

Стріли знайомого — не дивина.
Сонечко каже: «А в мене новина:
Знайомтесь — моя жона».

А вона —
Могла б тому сонечку
Бути і за донечку...

Справді,
Дома в сонечка
Є синок і донечка.
Сонечко моментами
Їх згада, помріє...
Платить аліменти їм
(Світить та не гріє!)

Він,
Округлий товстун,
Для персоночки нуль,
Хоч і дуже з ним ніжна персончка:
І побожно несе він її ридикуль,
І ростуть собі роги
У сонечка.

Шлюб нерівний, говорять?
Нема почуття?
Він своїм задоволений місцем!
Йде пузатее сонечко
В орбіті життя,
Тільки лисина світить місяцем.

Кажуть, мрії вона погубила хороші?
Гасне врода й міняється вдача?
Йй — плювають.
В неї мавп'яча шубка і гроші,
І лискуча машина, і дача...

Часто думає він:
«І до мене в віконечко
Щастя, нарешті, прийшло».
Часто дума вона:
«Якби миле це сонечко
Швидше навіки зайшло!»

ЗНАЙОМИЙ

Уміє він підтримати розмову,
А дома навіть гострий на язик.
Як треба, може втнути і промову,
Одна біда — критикувати не звик.

Позаочі він критикує й «громить»,
Позаочі буває дуже злим.
(Я міг би з ним вас навіть познайомить,
Але боюсь, що ви знайомі з ним).

Він любить еластичні повороти,
Вам співчуває, аж в очах сльоза.
Хто чув хоч раз, щоб він сказав десь проти,
Чи виступив категорично за?

Про віщо б з ним не стали розмовляти,
Він ледь не каже: я тебе молю,
Не здумай ти мене критикувати,
А я тебе повік не зачеплю.

Ласкавих слів він знає всі відтінки,
Бо серце в нього, наче віск — м'яке...
Коли ж його притисли раз до стінки,
То я почув буквально ось таке:

— Свого колегу, ніде правди діти,
Якщо така надходить течія, —
Критикувати слід, але скажіте,
Чом це робити мушу саме я?

Людині завше треба співчувати,
А що коли у мене буде зрив?
Нащо мені його критикувати?
Що він мені поганого зробив?

Тут я скипів, обурений до краю,
Хотів уже кричати навздогін:
Ну, підждіть, я вам хребта зламаю,
Але згадав, що безхребетний він.

ЛУКА ЛУКАВИЙ

Брови — стрішки руді.
Шоки випещені.
Стрів дружка на путі:
— Чарку вип'єш чи ні? —

Друг — не зміг. Цей — причин
Не докушкується.
І про друга вже він
Так відгукується:

— Ну, «большой человек!» --
Це — з іронією. —
З паці — цур йому пек —
Став хавронією... —

І очима блука
З-під острішків отих
(Із лукавих Лука,
Із насмішкуватих!)

Не буває Лука
Задерикуватий.
В нього вдача така
Підгарикувати.

Фейлетона уздрів —
Вас гам згадується:
«Погорів! Погорів!» --
Не нарадується.

Як забити вам клин —
Все докопується,
Бо від заздрощів він
Ледь не лопається.

Сік би голову вам,
Бив кинджалищами.
А стріча — співчуттям,
Навіть жалощами.

Він мурличе бува,
Ходить кішечкою.

Кусь — і зубки схова
За усмішечкою...

Талану чоловік
Був природженого,
Кимсь від лиха навік
Огородженого.

Ким? Начальством своїм,
Знатним лисиною,
В кого пильність була
Заколисаною.

Мина Юр'євич — зав.
Він — гроза. Не з хлоп'ят.
А Лука все лизав
Мині геть аж до п'ят.

А Лука встав і ліг
В Мيني Юр'євича.
В нього діяв, як міг,
За підбурювача.

Став на вас шепотіть
Та набріхувати —
Вже й догана летить,
Щоб вас «виховати».

Хоч у мить отаку
Ви й задумаетесь, --
Запідозрите Луку
Не додумаетесь...

.....

Тут конфлікт щось не той,
Не закінчений.
Бо чому ж наш герой
Не розвінчаний?

Так не був же Лука
Задерикуватий.
В нього й звичка така —
Не викрикувати.

Репутацію мав
Непідмоченую.
А душа у Луки
З червоточиною..

З народного гумору

ГІТЛЕРОВІ ПОСПАЦІ — СКАЖЕНОМУ СОБАЦІ

(Партизанський лист)

Прописуємо тобі, катюго,
Що ми живі та здорові,
Як дуби у діброві.
Та ще бажаємо тобі від щирого серця.
Сто болячок у реберця,
Сто чортів у твою пельку,
Щоб ти швидше ліг в земельку.
А вже ж ти зграю свою скликав,
А вже ж ти руки криваві потирав;
Нахвалявся, чорним душам присягався:
«Я пошлю на схід вояків-арійців;
Я розіб'ю партизанів, розвію,
Чорним попелом села покрию,
Кров'ю людською уп'юся
Та й повеселюся.
От тоді в тилу буде мирно та тихо».
А тебе, людожере, спіткало лихо.
Як води з моря не випити,
Як вітру в полі не спинити,—
Так і нас, партизанів, хоч сказися,
Не здолати тобі, не розвіяти.
Бо ми — месники народні,
Захисники благородні.
І не злякають нас ні машини твої, ні танки,
Бо є для них партизанські приманки.

Самі їх готуем,
Непрошених гостей частуем.
Їдуть «гості» на машинах
І вибухають на партизанських мінах.
Всім їм отут
Надходить капут.
Бо вояки твої, арійці,
Не заслугують на інші гостинці.
А ще потішили нас, партизанів, твої літуні:
Над лісами гасали,
Бомби з «юнкерсів» скидали,
І бомби, і батальйонні міни
Кожної днини.
Є великі втрати,—
Бодай не збрехати:
У нашої баби Насті
Дві курки вбито зозулясті;
Біля дірявого моста
Приблудній корові відбито хвоста;
Наведено жах
На болотяних жаб.
Хоч вір, хоч ні,
А так було усі дні.
Кобиляча ти голова —
Не розум у ній, а трава.
Всесвітній ти телепень,
Дурний, як пень.
Чухай тепер свої вуха ослячі та приказуй:
«Коли б то знаття,
Що буде таке биття,—
Заклявся б іти сюди
На все життя...»

Мріжкун

СТАРИЙ ДРУГ

Андрія Олександровича Димченка — гість. Друг ще студентських років, Федір Васильович Перепелиця.

— Скільки літ, скільки зим?!

— Ого-го!

— А ти, Федю, молодець! Як парубок! Тільки навщо пузце таке відпустив?

— Я йому й сам не радий. І гімнастику вже рсблю — ніщо не допомагає. Що ж гімнастика? Тільки апетиту додає. Поробиш вправи — і втричі більше з'їси. От ти справді на парубка схожий. Ну, просто жених. І жодного сивого волосочка в шевелюрі.

Димченко механічно схопився за своє волосся і чомусь почервонів. Поспішно заговорив:

— Роздягайся, роздягайся! Зараз ми з тобою чайку

поп'ємо, десь там у мене пляшка коньячку непочата в бутелі. Сідай. я самоварчик поставлю.

— Чого це ти сам хазяюєш? — запитав Перепелиця. — А Галина де? На курорті?

Димченко ніби не розчув і шмигнув на кухню. Хвилиночку він вовтузився там, грюкав чимсь, потім повернувся в кімнату.

— Федю, ти, здається, в чоботях? Скидай-но, серце моє, чобіт, я самовар роздмухаю. Чогось капризує.

Перепелиця, крякучи, стягнув чобота, віддав його Димченкові і сам пішов за ним на кухню.

— Ти, Федю, не стій босою ногою на підлозі, застудишся, тепер не літо.

— Нічого. Давай я тобі допоможу, бо видно, що жінка тебе балує, не привчає до хатньої роботи. От я все вмю робити. Раз навіть вареники варив. З вишнями...

Нарешті, спільними зусиллями з самоваром упорались. Сиділи, пили чай, закусували і згадували, згадували без кінця минулі події, пригоди, старих друзів. Федір Васильович знову згадав про дружину Димченка — Галину Спиридонівну і запитав, де вона. Андрій Олександрович схилив голову і втопив очі в стіл. Помовчав...

— Від тебе, Федю, у мене секретів ніяких немає. Розумієш, Федю, розлучаюсь я з Галиною... Отак... Розумієш, іншу покохав, ну й... з Галиною ми характерами останнім часом перестали сходитись. Ти не дивись так на мене, Федю. Я сам розумію, що скотина я остання, але не можу інакше...

— А я ніяк не дивлюся. Справа твоя.

Димченко недовіркою подивився на друга. Він сподівався, що Перепелиця буде умовляти його опам'ятатися, помиритися з Галиною Спиридонівною. Але Федір Васильович нічого не говорив, а тільки зосереджено намазував на булку масло. Тоді Андрій Олександрович заговорив сам:

— Скотина я, Федю, скотина. П'ятдесят скоро, двадцять три роки з Галиною прожив, син лейтенант, дочка минулого року заміж вийшла, а мене, старого чорта, женитися потягло.

Федір Васильович підхопив на виделку шматочок шинки і філософськи сказав:

— Кажуть, любов не картопля.

— Жених! Старий дурень, скоро на шостий десяток

зверне, а він жених! Ти от здивувався, що в мене жодної сивої волосини немає. А я ж пофарбував волосся! Розумієш, узяв чорну фарбу і пофарбував. І чи то я перестарався, чи концентрація не та, але так пофарбував, що вся шкіра на голові почорніла і ніяк не відмивається. Зуби всі повставляв...

— Ну, це ти добре зробив, молодець. Зуби слід тримати в повному порядку як женихам, так і сімейним.

— Смійся, смійся, Федю! Смійся із старого дурня. Але вирішив я безповоротно, без Віви мені життя не в життя...

— Значить, її Вівою звать? Так, так. Красива? Молода?

— Як богиня! — з юнацьким запалом сказав Димченко. — З тридцять другого року.

— З тридцять другого? Так, так. Молода-а, двадцять два роки, — потім, помовчавши, додав: — В тридцять другому ми з тобою інститут закінчили.

Димченко здригнувся. Він досі не ставив поруч ці дві дати і ніколи не задумувався над тим, що рік народження його нареченої збігається з роком закінчення ним інституту. А Федір Васильович ще налив собі чаю і вів далі:

— Так, так, летить час. Тридцять другий рік... Тільки сказати... Ті, що в тридцять другому народилися, вже нареченими повиростали. Летить час! У тридцять другому ми з тобою, Андрюшо, ватманський папір переводили, до захисту дипломних робіт готувалися, а твоя Віва пелюшки в цей час переводила. І от на тобі! Вже наречена! Двадцять два роки... багато води втекло...

Димченко сидів, як на голках, сердито сопів і думав:

«Хай би він мене краще лаяв, умовляв не розлучатися з Галиною, а то ні, крає серце по кусочку й сіллю прикипає».

Перепелиця сьорбав з чашки і дедалі глибше занурювався в спогади:

— А пам'ятаєш, як ми жили комуною? Як ти до Гальки, чи то пак, до Галини Спиридонівни на побачення бігав. Записки мною передавав. Хороша вона була дівчина! Гарна, розумна, здібна! При аспірантурі залишали, так вона ж через тебе, чорта довгов'язого, не залишилася. Пам'ятаю, професор Дубович...

Димченко весь час совався, як на гарячому. Хвилинами йому навіть хотілося, щоб Перепелиця захлинувся чаєм, закашлявся й забув, про що говорив. Але Перепе-

лиця й не думав захлинатися. Тоді Андрій Олександрович вирішив сам вихопити ініціативу:

— Професор Дубович? Чудесний старик! На його лекціях ми сиділи, мов заворожені...

— А доцента Мелітопольського пам'ятаєш?

— Мелітопольського?

— Ага, ага, Аполінарія Арнольдовича. Того, що мав молоду дружину. Плюгавенький такий, борідка зелененька, очі, як у кролика, старикашка. А дружина у нього була — просто тобі Афродита, молода, гарна. І молодих асистентів полубляла.

— Не пам'ятаю! — відрізав Димченко.

Він ладен був запустити в Перепелицю самоваром. От тобі й старий друг! Елементарного такту не має. Порядні люди в домі повішеного не згадують про мотузок, а цей всі свої спогади чортзна на чому буде.

...Вони полягали спати. Перепелицю Андрій Олександрович поклав на ліжку, сам ліг на дивані.

Закурили...

— А де тепер Сашка Петров? — запитав Андрій Олександрович, пускаючи в стелю кільце диму.

— Сашка? О, брат, Сашка Петров уже дідусь. Онучку має. Його Генка минулого року оженився.

— Генка оженився? — Андрій Олександрович сів на дивані, аж пружини схлигнули. — Скільки ж йому років?

— Двадцять четвертий пішов.

— Як роки біжать! Я ж, здається, недавно його на руках носив і носа йому витирив.

— Недавно!.. А він уже одружений. Так-то... Дружину Раєю звать. Симпатичне створіння, блондиночка. З тридцять другого року, між іншим...

Димченко не тим кінцем встромив в рот цигарку й спересердя виплюнув її, а Перепелиця захоплено розповідав:

— Як вони чудово живуть! Молодята! Любо на них глянути! Рая рухлива, як ртуть. Ну, молода, воно й зрозуміло, ми в двадцять два роки теж рухливими були...

Димченко механічно взяв з дивана фарфорового слончика і так стиснув його в руці, що в того відломився хоботок.

— На танці вони разом, у кіно разом, на пляж разом. Інститут закінчують, а все одно як діти. Почнуть одне за одним по кімнаті бігати, сміху, галасу! А цього літа Генка

і Рая на Кавказ їздили, сходили чи на Ельбрус, чи на Казбек. Рая альпінізмом захоплюється. І чого їм не захоплюватись — молоді, здорові! Це в нашому віці вже на Ельбрус не полізеш! Інший раз по сходах на другий поверх не хочеться лізти, ліфта чекаєш.

Димченко закусив зубами ковдру й терпляче чекав, коли закінчиться це катування. А Перепелиця ще довго доводив перевагу двадцятидворічного віку перед п'ятдесятирічним. Нарешті, побажав Андрієві Олександровичу спокійної ночі і відразу заснув, наче в воду впав.

Димченко не спав. Він зітхав і крутився з боку на бік, ніби під ним був не м'який диван, а купа металевого брухту. Думки, що чорніші за ту фарбу, якою він пофарбував волосся, снувалися в його голові:

«Прожив з Галиною двадцять три роки... Діти дорослі... Вона, дійсно, в аспірантурі могла залишитись, ученим могла стати. Так ні, поїхала зі мною аж на край світу. І все своє життя мені віддавала... Мені... дітям... А я? Характерами не зійшлися... І що я в тій Віві знайшов? Муха-цокотуха! Дівчисько підвіяне!»

Андрій Олександрович крутився з боку на бік і намагався сам себе заспокоїти.

«Зате Віва гарна, мила. Я, може, все життя мріяв про таку красуню, може, це перше й останнє велике кохання в моєму житті? А я пройду стороною?»

Але заспокоїтись він не міг. Згадав доцента Мелітопольського, згадав, як того зраджувала молода дружина, й аж зубами заскреготав з досади. Ну, добре, нехай Віва не така, нехай вона не буде його зраджувати, але що, як їй забреде в голову побігати з ним по кімнаті? Або захопитись альпінізмом? І доведеться дертися за нею на Казбек? Вона молода, їй нічого, а він обов'язково зірветься, полетить в провалля і розіб'ється до бісової мами. І за вішо?

Він розіб'ється, а Віва вийде заміж. За якогось двадцятип'ятирічного хлопчиська. І всі знайомі й друзі тільки головами похитають. А Федя скаже: «Так йому, дурневі, й треба! Я ж йому казав: не лазь по Казбеках! У твоєму віці це шкідливо!»

ВОГНІ ПІД ЗОРЯМИ

(Літературна пародія)

ДІЙОВІ-ОСОБИ:

Охрім Дубовий — голова колгоспу, середніх років, з широко хитринкою чолов'яга.

Дід Мудрий — колгоспний сторож, мудрий старик (драматургічний дід).

Оленка Польова — передова ланкова. Русява, струнка, блакитноока. (Дивись плакати).

Грицько Доброчеснотний — молодий колгоспник, ідеальний з усіх боків.

Омелько Ледарчук — далеко не безнадійний ледар, під кінець п'єси, звичайно, виправляється.

Колгоспники, колгоспниці, діди, баби, чоловіки, жінки, молоді і діти різного віку.

ДІЯ I

Діється в селі у наші дні. Колгоспний двір. Праворуч — тваринницькі ферми, ліворуч — вітряний двигун і артезанський колодязь. На задньому плані — працюють самохідні комбайни. На передньому плані сидить дід Мудрий, курить люльку і читає Малу Радянську

Енциклопедію. Входить Грицько Доброчеснотний.

Грицько. Доброго ранку, діду!

Дід. Доброго ранку, синочку. (Пауза).

Грицько. Йшли б ви додому, дідусю, відпочили б, ми тут і без вас справимось.

Дід (відклав Енциклопедію, зиркнув з-під насуплених брів). Що? Що ти говориш, синку? Подумай, як я звідси піду, як? Не перший рік я тут сиджу, не перший рік. Така вже моя доля. Сидіти доводиться і говорити премудрості, коли драматургові сказати нема чого. До четвертого акту сидітиму. (Пауза. Після зітхання). А взагалі ніякої поваги до мене не бачу я від них. Мені б давно на повну пенсію вийти, а вони водять мене з п'єси в п'єсу.

Мовчання. Чути тільки, як грак вовтузиться на невидимому дереві і мотори комбайнів гудуть.

Грицько (після паузи). Скажіть же й мені що-небудь, дідусю. Досвідом життєвим поділіться. Вдячний буду.

Д і д (*подумав*). На баштанах, синку, слід опудала ставити, щоб граки кавунів не довбали.

Входить Охрім Дубовий, в руках у нього блокнот, він на ходу щось пише в ньому.

Д у б о в и й. Добрий день вам, друзі мої!

Д і д. Здоров, здоров, Охріме!

Г р и ц ь к о. Здрастуйте, товаришу Дубовий!

Д у б о в и й. Я оце йшов сюди й подумав, чи не збудувати нам електростанцію, га?

Д і д. Що ж, Охріме, з богом. Гарна справа.

Г р и ц ь к о. Електростанцію? Та ви... та я... Та це ж чудово! Та електрика — це ж... (*Дивись підручник з фізики для 8-го класу*).

Завіса.

ДІЯ II

Та ж декорація. Дубовий і Ледарчук.

Д у б о в и й. Значить, ти виходиш завтра на роботу?

Л е д а р ч у к. І не подумаю.

Д у б о в и й. Доведеться нам, мабуть, вигнати тебе, Омельку, з колгоспу.

Л е д а р ч у к. Воля ваша, тільки мені драматург до середини третього акту не велів працювати.

Д у б о в и й. Ой, Омельку, неприємності будуть!

Л е д а р ч у к. Не журіться, дядько драматург знають, що роблять. (*Пішов геть, заклавши руки в кишені, зухвало посвистуючи. Дубовий сумно дивиться йому вслід*).

О л е н к а (*входить з сапою в руках, в традиційній хустинці*). Це ви, дядьку Охріме? А я думала... (*страшенно засоромилась*).

Д у б о в и й. Дивлюсь я навкруги, і серце радіє. Направо подивишся — ферми тваринницькі, наліво — вітряний двигун, колодязь артезіанський. Там, вдалині, комбайни працюють, тут над головою грак вовтузиться. Дивлюсь і думаю, що за хорошим декоратором і драматург необов'язковий. (*Пауза*). Піду, либонь. (*Дістає з кишені блокнота і, занурившись у нього, виходить*).

О л е н к а (*замріяно*). Хороше як!

Д і д (*з колодок*). Хороше, дитинко!

Грицько. Оленко, радість моя! Що я маю тобі сказати...

Оленка. Ну, що там?

Грицько (*заїкаючись*). Кохаю я тебе.

Оленка (*розчаровано*). Тю, дурний, а я думала, що ти мені про карданний вал розповіси.

Грицько. А ти мене... (*потупив очі*) кохаєш?

Оленка (*ніби не чула*). Чудові буряки на наших ланах! Ми ж не лінувалися їх обробляти, ми ж добрива не шкодували, ми ж сніг затримували... і т. д. (*Дивись «Агрономію»*).

Грицько (*сумно*). Значить, ти не кохаєш мене?

Оленка. Дурненький ти мій, чому ж ні? Тільки хіба ти забув, що нам товариш драматург веліли? Ти мусиш мені про карданний вал розповідати, а я тобі про добрива. А в кінці четвертого акту ти вийдеш і оголосиш про наше весілля. Потерпи трішки.

Грицько (*повеселішав*). А й справді, я й забув. Значить, так, кохана моя, карданний вал — це... (*Дивись «Будова трактора «ХТЗ» і «НАТІ»*).

Дід. Діточки мої, радий я за вас.

Завіса.

ДІЯ ІІІ

Місце будівництва електростанції. Гори цегли та інших матеріалів. Безліч людей. Тишу порушують вибухи страшною сили і монологи Дубового. Дід Мудрий з лопатою в руках тиняється по сцені. Ледарчук спить під кущем.

Грицько. Йшли б ви, діду, спати, ми й без вас електростанцію збудуємо.

Дід. Нікуди я не піду. Мені в четвертому акті ще й танцювати доведеться.

Грицько. Ну-у?

Дід. От побачиш. Я не перший рік в драматургічних дідах ходжу, в мене вже є опит і практика.

Оленка (*замріяно*). От збудуємо електростанцію і матимемо електрику.

Дід. Істинно так. Велика вещь—наука!

Л е д а р ч у к (*спросоння*). Лопату, лопату мені дайте!
Д і д. Ти чого?

Л е д а р ч у к. Працювати я повинен чи ні? Драматург не для того мене на сцену вивів, щоб я весь час спав. Проспав два з половиною акти і годі. Повинен же я колись виправитись. (*Хапає лопату і перевиконує норму*).
Д у б о в и й. Омельку... (*Змахнув скупу сльозу*).

Завіса.

ДІЯ IV

Безпечний майдан. Св'ято. По сцені ходять колгоспники й колгоспниці, діди й баби, чоловіки, жінки, молодь і діти різного віку. Дубовий півгодины говорить промову. Потім слова просить дід Мудрий.

Д і д. Я, значить, багато прожив і в мене, значить, є вже опит і практика. От, ми, значить, будували електростанцію і збудували електростанцію.

Оплески, хвилини десять всі кричать: «Ура!». Потім виступають представники від всіх бригад. Нарешті, виступає Грицько Доброчеснотий.

Г р и ц ь к о. Я... я, товариші, багато хочу сказати. Я, говариші, хвилююсь, а тому... (*ніжковіє*). Я, товариші, кохаю і сватаю Олену Польову, от що!

Оплески. Молодих вітають.

Д у б о в и й. Вітаю, вітаю тебе, Грицьку! Шануй її, вона в нас хороша!..

Д і д. Діточки мої!.. (*Плаче й сміється*).

Починаються танці. У першій парі танцює дід Мудрий. Танці тягнуться хвилини п'ятнадцять. На сцені дуже весело. З-за лаштунків вибігають все нові й нові діди й баби, чоловіки, жінки, молодь і діти різного віку. Останні глядачі вибігають на вулицю. Актори викликають режисера, режисер автора, глядач викликає таксі.

Завіса.

Грецьков
1913-1953

ПРО ОРИНКУ, ЩО ВЧАЩАЛА ДО РИНКУ

одній артілі
(Не скажу в якій,
Мо' в нашій, мо' в чужій)
Жила-була Оринка,
Ледача жінка...
бувало, ледь зачне світати,
Сусіди — в поле, а вона — із хати,
З двора, з городу
І — ходу.
На ринок — ф'їть,
Аж тільки пил курить.
І доки ланка, як бджола, працює,
Оринка базарює —
То молочком,
То бурячками,

То півничком,
То курочками.
Весь день на ринку, так що ізвідтіль
І бугаєм її не затагти в арт.ль.
Та якось ланкова її перехопила:
«Куди?..»
«До хвелшара.
Бач, курка захиріла:
Не їсть, не п'є.
За цілий рік яєчка не дає».
«Сказилася, чи що?»
«Уже й сама не знаю,
Вже так за нею вболіваю,
Вже так намучилася, просто жах.
І що воно за птах?..»
На ті жальні слова
Всміхнулась тільки ланкова:
«Я курячі хвороби добре знаю,
Покажуй, зразу розпізнаю...»
Та хан за гребінь птицю,
Та у сміх:
«Це ж, кумцю, півень!
Як тобі не гріх
Од півничка яєчка ждати!..»
Тут баечку пора кінчати.

Ця байка, звісно, жарт,
Та спекулянт,
Нероба й ледар у артілі —
Мов та болячка на здоровім тілі...

СОРОКА-ВЕРТИХВІСТКА

«Куди це ти щовечора літаєш?»
Спитав якось Сороку Грак.
Сорока окрутнулася: «Дивак,
Чи ти об'яв ніколи не читаєш?
Так і по радію ж передавали вранці,
Що в нашім клубі — танці.
У нас тепер бали
По всіх фойе і залах завели.
Музика шкварить — жах! Не видно світу часом!

Хто плавно йде, хто з вихилясом!
А раз попавсь мені партнер один.
Той, як його... Пінгвін.
Ну й витівник! Ну й майстер! На всі руки!
Такі творив зі мною штуки,
Що публіка роззявила роти...
От якби глянув ти...»
«А завтра в клубі що?» «І завтра танці». «Раз у раз?»
«Сьогодні ж під баян, а там — під джаз».
«А що в неділю?» «Танці! Танці! Танці!
Під радіолу вранці,
А ввечері під три акордеони ---
На всі манери і фасони.
Приходь до нас
Хоч раз!..»
«Ні, я до танців не гаразд».
«Та я навчу тебе. Ти б тільки раз угледів...
У нас танцюють і Ведмеді.
От весело бува!» «І всім?..» «Не всі однакі,
Є поміж нами всякі.
От хоч би Дятла взяти, ну й тюхтій!
Він приятель, здається, твій,--
Так, бач, йому усе б критикувать.
Робота клубу, мов, нікуди не годиться.
На краков'як йому плювать,
Подумаєш, велика птиця.
І те, і се йому не так,--
Дивак...»
«Ні, Дятел молодець!» всміхнувся Грак.
І не завадило б про те узнати
Директору Сові.
Не гріх, звичайно, й ноги розвивати,
Та треба дати щось і голові.

Мораль ясна, і в ній урок,
Що клуб у нас не для Сорок!

ВИПАДОК НА ПТИЧНІ

Рішив старий Гусак весною
Негайно ж розвестись із Гускою старою.
Вся справа в тім,
Що у дворі помітили за ним,

Немовби він прихильний до Індички —
Веселої вдовички-молодички.

Тут Гуска — в крик! Скандал...
(На птичні
До діл таких незвичні).
Шум, гам в дворі. Аж ось перегода

З'явився Шпак, пташиних справ суддя:
«Що тут за шум?
Хто прав? Хто винуватий?..»
Тут наперед

Гусак виходить наш лапатий:
«Дозвольте слово мовить від душі». —
«Кажі. Та тільки не бреши!»
(В такій історії попробуй розберись).

«Розводишся?»
«Характерами не зійшлись.
Шипить весь день, сичить осатаніло...»
«Шипить?.. Так що ж? Це ж Гуска! Зрозуміло...
Ні, бачу, завелась якась у тебе птичка...»
«Еге ж,— Індичка.
Ми з нею біля озера зустрілись
І зразу полюбились».
«Так, так... А Гуска ж як твоя?»
«Союз наш розриваю я.
Піввіку жив, а більш не можу жити:
Стара, крива. обципана...»
«А діти?..»

«Що діти, як така любов!..»
Тут Шпак, ошпарений немов,
Зацвірінчав:
«Стара?.. І ще при всім народі...»

А ти?.. На себе глянь! Опудало та й годі!»
«Так, так його! — загомоніли птиці,— так!..»
Навтьоки кинувся Гусак.
Весь день у баговинні десь ховався.

Ця баечка ясна,
Пояснювать не треба.
Як станеш помічат, що стариться жона,
То не забудь поглянути й на себе!..

З народного гумору

ПРО ПАНАСА ХАЛЯВУ

У колгоспі був Панас,
Прізвище — Халява,
Може, знає хто із вас,
Еликий роззява.

Їде в поле він орати —
Забудеться плуга взяти,
Як поїде по полю —
Привезе одну солому.

Наказав раз бригадир:
— Ти ж, Панас, мені гляди,
Як поїдеш жито сіяць,
Не забудь усе обміряць,

Бо за це, бач, трудодні
Рахуватиму тобі.
Ось виїхав Панас в поле
І не сіє, тільки оре...

Бачте, трохи помилився:
Брав сівалку — плуг вчепився...
Але виміряць поміряв.
Те, що він за день «посіяв».

Вечором, запрягши коні,
Поспішав Панас додому,
Але й тут погано вийшло —
Забув в полі плуг і дишло.

Подивіться, колгоспники,
Чи у вас немає
Отакого от роззяви
Панаса Халяви?

Орест Винняк

«ЗЕНІТКА»

идить дід Свирид на колодках. Сидить, стружить верболозину.

— Як діла, дідусю? Драстуйте!

— Драстуйте! Діла? Діла — нічого! Діла, як казали оті песиголовці,— гут!

— І по-німецькому, дідусю, навчились?

— Атож. У соприкосновенії з ворогом був,— от і навчився.

— І довго, дідусю, соприкасалися?

— Та не так, щоб дуже й довго, а проте трое й од мене «у соприкосновеніє з землею» пішли. Загребли трьох отам на вигоні... І могилу вони були насипали, й хреста поставили; так як наші оце повернулись, я й хреста порубав, і могилу по вітру розвіяв... Щоб і сліду од погані не було.

— ...Розказати, кажете? Ну, слухайте.

...Наближались фашисти; знелюдніло наше село. Кілька старих бабів тільки й лишилося. Опинився й я по той бік річки, в лісі, у партизанах... Обіда хлопцям варив, коні пас. Та й закортіло мені подивитись, хто ж у моїй хаті за хазяїна тепер править, бо одинцем я жив, один, як палець. От одного разу підійшов я до річки, як уже добре смеркалось, витяг з очерету човна, сів, поплив та й висадився десантом у себе ж таки в березі. Висадився десантом, а потім перебіжками, перебіжками поміж соняшниками та за хлівом у лопухах і замаскувався. Замаскувався і сидю. А в хаті, бачу, світло горить, гомонять, чую, дехто співати зривається.

Я сидю, чекаю: хай, думаю собі, як поснуть, тоді вже я прийму рішення. Довгенько довелось чекати. Коли ось двері на ганок — рип! — виходять троє: двоє, чую, фашисти, а третій Панько Нужник, — за старосту вони його призначили. Батько його крамничку в нас держав, а воно, сопливе, виплакало, щоб його в колгосп прийняли. А тепер, бач, ст-а-ро-ста! Вийшли й прямують до хліва. А в хліві в мене на горищі трохи сіна було... Так ото Панько їх туди ночувати веде, бо в хаті душно. Полізли вони на горище, полягали. Чую, хропуть. Я з лопухів потихесеньку навшпиньки у хлів. У руках у мене вила-трійчата, залізні. Я розмахнувся та крізь лісу вилами — раз, два, три!

Як заверещать вони там, як закричать:

— Вас іст дас?!

А Нужник:

— О, рятуйте! Хтось із землі з zenітки б'є!

Ага, думаю, сукині ви сини, уже мої вила вам за zenітку здаються, почекайте, ще не те буде. Та з тим знову перебіжками у берег, на човна й на той бік. За три дні поздыхали вони всі троє, так переказували потім із села. Я їм вилами животи попротикав. Отаке мое з ворогом соприкосновеніє.

— Скільки ж вам, діду, літ?

— Та хто й зна! Чи сімдесят дев'ять чи вісімдесят дев'ять? Хіба їх полічиш? Знаю, що дев'ять, а яких саме, уже й не скажу.

— І ото ви не побоялись — один на трьох?

— Побоявся? Та, чоловіче божий, війна — це ж мое рідне діло. Я ж увесь свій вік воювався з... бабою. Лукерки моєї не знали? Хіба ж такі страженія були, як з

отими поганцями на горищі! Та я їх, як шурят, подавив!
А покійниця моя — хай царствує! — та вона б сама на
дивізію з рогачем пішла! Нащо ми з кумом — царство
йому теж небесне! — було вдвох... та куди там!

Сидю було я під повіткою, зубці до грабель тешу, а
вона вийде на ганок та як стрельне:

— Свириде!

Вірите, сокира в мене в руках сама собі тільки стриб!
стриб! стриб! Як на теперішню техніку, так чиста тобі
«катюша». З нею я так напрактикувався, що ніяка війна
мені ані під шапку. Наступати на Лукерку, щоправда,
я не наступав, більше одбивав атаки, а воювати доводи-
лося мало не щодня.

Одного разу, в неділю, ми з кумом, ще й на достойне
не дзвонили, не видержали, хильнули. І добренько-таки
хильнули. Коли ось Лукерка з церкви!

— Держись, — кажу, — куме, битва буде! Якщо по-
одинці, будемо биті. Давай згуртуємось у військове соєді-
нення, бо інакше розгром. Перемеле живу силу й техніку!
Утворили ми соєдіненіє. Тільки-но вона на ганок, я зразу
вроді як на «ура»:

— Що це ти по церквах до полудня товчешся? Піп
медом частує, чи що?!

А кум з правого флангу заходить. Але тут у нас об-
щибка організаційна вийшла: рогачів ми не поховали.
Ех! — вона за рогача і в контратаку! Прорвала фронт.
Ми з кумом на зарані підготовані позиції — в погрібник.
Опорний, вроді, пункт.

Уже й пироги прохололи, а вона нас в погрібнику в
окруженії держить. Сидю я за діжкою з сирівцем, куняю.

Кум і каже:

— Як знаєш, — каже, — Свириде, а я до своїх проби-
ватися буду. У моєї Христі теж сьогодні пироги.

— Дивись, — кажу, куме, тобі видніше. А краще не
ризукувати завидна, хай як смеркне.

— Що ти, Свириде, як смеркне? Та які ж смерком
пироги?

Перехрестився кум і рвонув в н-ському направленії.
І таки пробився в розположеніє своєї Христі. Щоправда,
рогачем його таки контузило, але з ніг не збило!

А я аж до вечора в окруженії за діжкою з сирівцем
просидів. Тільки ввечері уласкавилась трохи Лукерка:
підходить, одчиняє погрібника. .

— Сидиш? — каже.

— Сидю! — кажу.

— Іди ж хоч галушок попоїж, а то охлянеш!

— Кинь, — кажу, — рогача, тоді вийду!

Бойова була покійниця!

Було з нею й стратегії, й тактики. Де ми з кумом тільки не маскувались: і в картоплинні, і в коноплях. Та обнаружить було враз! Обнаружить — і витіснить! Та тіснить, було, аж до водяного рубежа, до річки. А ми з кумом плавати не вміли, стоїмо у водяному рубежі на дистанцію, щоб рогачем не дістала. Стоїмо, мокнемо.

А вона:

— Мокнете?! Мокніть, іродові душі, я з вас конопель натіпаю!

Та після такої практики мені з отими гнидяними хрицями й робити не було чого. Шкода — кума нема: ми б з ним у соєдіненні не те б показали.

Кум і льотчик кріпкий був. Ас!

Трусимо ми якомсь кислиці з кумом. Повилазили на дерево й трусимо. А кислиця висока була, розложиста. Фашисти, кляті, зрубали її. Лукерка в пелену кислиці збирає. Трусили, трусили, — ке, думаво, закуримо. Люльки в зуби, кум огню креше...

Коли це низу як бахне:

— Знову за люльки!

Так ми з кумом, як стій, з кислиці у піке. Кум таки приземлився, хоч і скапотував, а я з піке — в штопор, із штопора не вийшов, протаранив Лукерці спідницю й урізавсь у землю! За півгодини тільки очунявся, кліпнув очима, дивлюсь: ліворуч стоїть кум, аварію зачуває, праворуч Лукерка з цеберкою води. Ворухнувсь — рулі повороту ні в руках, ні в ногах не дійсвують, кабіна й увесь фюзеляж мокрі-мокрісінькі...

— Живий, славу богу! — кум каже.

А Лукерка:

— Був би, — каже, — він живий, якби не моя кубова спідниця! Хай скаже спасибі спідниці, що затримала, — угруз би був у землю по самісінький руль глибини! Ех, льотчики, — каже, — молодчики!

А ви кажете, чи не злякався я трьох гітлерівців?

Після такої практики?! Таке й вигадаете!

— А що тепер поробляєте, дідусю?

— Прийшли наші — я демобілізувався. Дуже швидко

німці тікають, не наздожену. Хай уже молодші гонять. А я оце дітлахам у дитячий садок пишики роблю. Такі ж утішненькі діточки! Та колгоспну череду з евакуації виглядаю. Треба випасати, треба відбудовувати після німецької погані. Ех, кума б оце мені, ми б оце вдвох... Хочете, може, «зенітку» мою побачити? Ось вона!

І погладив ніжно дід Свирид свої вила-трійчата...

УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКА НАЦІОНАЛІСТИЧНА САМОСТІЙНА ДІРКА

По деяких селах українсько-німецькі банди переховувались по схронах, зроблених у вигляді викопаного в землі великого нужника.

(Факт).

Та й потягли Івана Темного будувати українську самостійну, навіть од розуму незалежну, державу.

Почвалав Іван Темний на державну роботу.

Прийшов, дивиться — стоїть державний будинок, такий, як і в царів та цісарів навіть був: у такі будинки і царі, і цісарі пішки ходили. Одразу трохи був здивувався Іван Темний, що незручно в державну дірку влазити, та проте поліз — вся ж самостійницька держава туди лазить, бо другого державного ходу нема, та, до того, ще й дуже вже йому ту самостійність вихвалювали.

І недарма вихвалювали, бо такої самостійної держави, щоб усе населення разом з державною владою мали за державні кордони саму тільки дірку, — такої держави, ще й як світ стоїть, не було.

Проліз Іван Темний у державу.

Назустріч йому лізе рачки голова держави.

Іван до нього:

— Здорові були!

А голова української держави йому на відповідь державною мовою:

— Гутен таг!

— Як ся маєте? — Іван питає.

А голова української держави йому:

— Вас?

— Та ні, я питаю вас!

Підійшло до Івана державне населення — чоловік з

п'ятнадцятеро, а то, може, й з двадцяттеро, показують Іванові територію державну.

— В оцьому, — кажуть, — кутку — гори, а в цьому кутку — море! Хай живе самостійна держава!

І почав Іван Темний державу свою українську самостійну будувати.

Іван Темний з діда-прадіда — селянин, все життя по господарству порався, в збіжжі та в товарі кохався.

З'явилися і тут у Івана Темного цілі табуни бліх, отари вошей, обріс Іван замість пшениці та жита волоссям і на обличчі, і в носі, і у вухах.

Прийшов якимось темної ночі з дірки додому, поперелював дітей, настрашив дружину.

Так жив у самостійній українській державі Іван Темний, чухаючись та з німецького автомата у чесних своїх земляків стріляючи.

Жив, аж поки прийшла його дружина, взяла за скуповджене волосся, витягла з державної дірки, привела до представників радянської влади, вклонилася та й каже:

— Простіть, товариші, мого Івана Темного, дозвольте йому дома жити та чесно працювати, а я хоч українсько-націоналістично-німецькі державні воші йому повичісуя та іржавою косою шерсть пообрізаю! Простіть, може, ще з нього люди будуть!

Простила радянська влада Івана Темного, обдуреного, затурканого агентами гестапо — українсько-німецькими націоналістами.

Живе тепер Іван Темний не в державній дірці, а у власній селянській хаті.

Живе, працює...

Тільки дітки Іванові, прокинувшись інколи вночі та згадуючи, як їхній татко українсько-німецьку державу будував, — од жаху здригаються та щільніше до своєї мами пригортаються.

НЕЩАСНЕ КОХАННЯ

Іван Федорович Мороз і Віра Іванівна Сніжко разом закінчили сільськогосподарський інститут, і тепер Іван Федорович Мороз — агроном, а Віра Іванівна — зоотехнік.

Отут якраз добре було б написати, які у Віри Іванівни коси, які очі, яка в неї чудесна душа, а в Івана Федоро-

вича — густе та красиве волосся, — воно кучерявиться! — і який він, Іван Федорович, стрункий, широкоплечий, та сильний, та мужній, і як вони вдвох співають, і як, одне слово, Ваня любить Віру, а Віра — Ваню, — таку можна було б симфонію написати, та не можна їх затримувати, їм треба до МТС їхати, бо колгоспи чекають на спеціалістів.

Хай про симфонію іншим разом, а тепер обмежимося тільки тим, що вони, одержавши дипломи, поїхали зразу до загсу, записалися, кріпко поцілувалися (вони, між іншим, і до цього цілувалися) і почали пакувати чемодани...

Спакувалися, ще раз поцілувалися і поїхали на вокзал.

На другий день опівдні вони вже були на станції, звідки до МТС — п'ятнадцять кілометрів.

На станції до них підійшов дідок у сіряку, з батіжком (не сіряк з батіжком, а дідок!) та й запитав:

— Ви, часом, не до МТС? Драстуйте!

— Драстуйте, діду! — відповіли Іван Федорович і Віра Іванівна. — Так, ми до МТС!

— Так швидше сідайте, бо вона не стоїть!

— Хто не стоїть, діду?

— Кобила! Вона в нас норовиста.

Іван Федорович і Віра Іванівна швиденько підхопили чемодани і до воза.

Посідали на воза, дід цьвохнув батіжком:

— Не!

Поїхали.

Так хто ж ви такі будете? — питає дід.

Я — агроном, — одповів Іван Федорович.

А я — зоотехнік! — додала Віра Іванівна.

— Так мені й казано! Поїдеш, казано, та забереш на станції спеціалістів: агронома й зоотехніка. Значить, угадав. Но, ти, мадама! — цьвохнув батіжком дід. — Да... Завертілось у нас тепер! Ох, і закрутилось! У кожному колгоспі, казано, буде і агроном, і зоотехнік, і ветеринар... Культурно, казано, хазяйнуватимемо! По науці... Тільки я вам скажу: не знаю, як вам, агрономові, в нас буде, а от вам — зоотехнікові — труднуvато в нас буде... Да...

— А чому труднуvато, діду? — спалахнула Віра Іванівна.

— А тому труднуvато, що ви вроді як жєнщина, а бугай у нас дуже строгий. Диявол, а не бугай!

Віра Іванівна голосно засміялася.

— А ви не смійтеся! Він, ірод, як зірвався ото в неділю з цепу, а я якраз ішов до Пилипа, до Канупера, — кумом він мені доводиться, він у суботу кабана заколов,— так бугай, ірод, як вискочить із корівника, як зареве, а потім мене вздрів — і на мене. Біжить, хвіст бубликом, реве. Ну, думаю, ні печалі мені, ні воздыханія... Гульк, а біля Оленої хати драбина стоїть, — Олена в суботу бовдура мазала, — я по драбині на хату... Він прискочив та по драбині лобом — хрясь! А я вже за бовдура держусь... Перебив, ірод, драбину. стоїть біля хати, передніми ногами землю гребе й реве... Годин зо три чорногузом на хаті я сидів, а Ілько, що до бугаїв приставлений, кудись аж на той куток до дочки пішов. Отак і сидів я, за бовдура вчепившись, аж поки Ілько не прийшов та не загнав його, ірода, в корівник. Та ще доки без драбини з хати зліз, сміху було. А все через тих дітлахів. Позбігалися й командують: «Ви, діду, надміть штани та вроді як на парашуті...» Капосна дітвора, все вона тепер знає, де вам ті парашути, де вам ті ракети, де ті атоми... Нічого від них не заховаєш... Да... Прийшов до Пилипа, до Канупера, до кума, а там кендюха вже поїли, літру випили, кума спить, а кум сидить та «Ах, не вейтеся, черные кудри» співає... От вам і бугай! А ви смієтесь! Народ у нас, у колгоспі, хороший народ, з людьми ви зразу потоваришуєте, а от з бугаєм справа сурйозна...

— Нічого, діду, я й з бугаєм як-небудь договорюсь... засміялася Віра Іванівна.

— Договоришся з ним, з дияволом, коли він реве, як... У нас колись диякон отак ревів. Як ревоне, було, апостола, так спідниці в молодичь лопотять, мов од вітру... Так диякон хоч ногами не гріб, а цей реве й ногами гребе... Чорт, прости господи! Одне слово, як той казав, животноводство! Но, ти, замечталась! — гукнув дід на кобилу.— А знаєте, як нашу кобилку звуть?

— Як, діду?

— «Новела»! Був тут у нас один іще, сказати, не зоотехнік, а вроді практикант, усе стишки писав... «Новелою» лошичку прозвав. А що воно таке, я вже вам і не докажу...

— Це з літератури, діду! — пояснив Іван Федорович.

— Могло бути! Сильно норовиста й дороги не держиться... Могло быть... Ну, от і наша МТС... Сказать, і доїхали...

У долині розляглося широке подвір'я МТС.

Директор МТС дуже привітно зустрів Івана Федоровича й Віру Іванівну:

— От і добре, що приїхали! Залишайте анкети та й паняйте до колгоспу «Зоря». Там ви й працюватимете разом. Щоб не розлучати вас, — молоде подружжя, — ми вас обох у «Зорю» й призначили.

Тут же він звернувся й до діда:

— А ви, діду, не тікайте! Повезете спеціалістів до себе в «Зорю». Вони у вас працюватимуть...

— Та мені вже про це казано! — відповів дід.

До «Зорі» від МТС — дванадцять кілометрів.

Голова колгоспу вже чекав на молодих спеціалістів, бо директор МТС подзвонив йому, що вони виїхали з МТС до колгоспу.

Колгосп теж дуже гостинно привітав Івана Федоровича й Віру Іванівну. Був уже приготовлений окремий для них будиночок з двох кімнат.

— Вітаю вас у вашій хаті, — сказав їм голова колгоспу. — Улаштуйтеся... Будемо працювати. Час добрий... Тільки от що, дорогі товариші. Ви ще до нас не приїхали, а вже є телефонограми — одна з МТС від головного зоотехніка, а друга з райради. Завтра о десятій годині агрономові треба бути на нараді в райвиконкомі, а зоотехнікові — в МТС. Зранку й виїздить.

— Та ми ж іще з хазяйством не познайомилися...

— Наказ, товариші, є наказ!.. Очевидно, там, у районі та МТС, вам дадуть директиви, як вам слід тут у нас хазяйнувати...

Другого дня Іван Федорович раненько виїхав до району, а Віра Іванівна до МТС.

У районі відбувалася нарада колгоспних агрономів. На порядку денному було питання: «Підготовка до весняної посівної кампанії».

Перше слово голова дав агрономові колгоспу «Зоря» Іванові Федоровичу Морозу.

— Тільки ви, товаришу Мороз, доповідайте докладніше, передавайте досвід іншим!

Іван Федорович підвівся й сказав:

— Тільки-но вчора ввечері я прибув до колгоспу «Зоря», ще не встиг і по колгоспу пройтися, — оце весь мій досвід.

— Так... Ну, тоді послухайте інших, набирайтеся досвіду.

Чотири дні засідав Іван Федорович у районі.

А Віра Іванівна в цей час працювала в МТС.

— От добре, що приїхали, — зустрів її головний зоотехнік МТС. — Ну, як там у вас у «Зорі» з коровами? Чи забезпечені ви плідниками-бугаями?

— Я тільки вчора приїхала до колгоспу, ще не встигла ознайомитись з господарством, але чула, що в колгоспі єсть якийсь дуже строгий бугай. Дід-їздовий розповідав... Оце й усе, що я знаю про плідників у «Зорі», — відповіла Віра Іванівна.

— Ну, гаразд! Директив тут та циркулярів різних зібралася ціла гора. Сідайте та під копірку переписуйте, треба по колгоспах порозсилати...

П'ять днів Віра Іванівна переписувала в МТС папери.

Коли вона поверталася додому, по дорозі зустрілася з Іваном Федоровичем, якого викликав в МТС головний агроном.

Зустрілися в дорозі, привігалися.

— Ти додому? — запитав Іван Федорович.

— Додому! — відповіла Віра Іванівна. — А ти?

А я з дому! До МТС — викликає чогось головний агроном!

— Надовго?

Не знаю!

Ну, не затримуйся! Повертайся швидше! А як там у нас — на новому місці? — поцікавилася Віра Іванівна.

— Ну, що я тобі можу сказати? Учора пізно ввечері я повернувся з району, а сьогодні вранці оце вже їду в МТС... Спалося нічого.

Коли Іван Федорович повернувся за кілька днів із МТС, він не застав Віри Іванівни вдома, в колгоспі «Зоря», її викликали на нараду в район.

А як поверталася Віра Іванівна з району, вона по дорозі зустріла Івана Федоровича: він їхав у район на чергову нараду...

А як повернувся Іван Федорович у «Зорю», Віра Іванівна виїхала до МТС, знову всі колгоспні зоотехніки переписували чергову зливу директив та циркулярів...

Приїхала Віра Іванівна в «Зорю», а Іван Федорович виїхав до МТС — по дорозі вони розминулися.

Увечері Віра Іванівна прийшла до правління й подзвонила по телефону, викликала Івана Федоровича.

— Я слухаю! — підійшов до телефону Іван Федорович.

— Це я говорю — Віра!

— Що трапилося, Вірочко?

— Ваню! Ти мене любиш? Скажи хоч по телефону, бо, очевидно, зустрітися нам не пощастить... Любиш, Ваню?

— Люблю, Вірису, дуже люблю! Ще, мабуть, на тиждень директив переписувати! Йй-богу, люблю!

Віра Іванівна прийшла смутна додому, сіла на ганку та й заспівала:

Така її доля... О, боже мій милий,
За що ти караєш її, молоду?

.....

— Чого такої сумної? — зупинився біля воріт дід-їздовай. — Доброго вам вечора! Голова прохав переказати, що вас узавтра до району викликають! Я вас «Новелою» й одвезу... Сумуете? А ви не журіться. Було й зі мною таке замолоду. Побралися ми, а я в гулі кинувся... То на хутір, то на той куток... Дивилася моя Оришка, дивилася, та за макогона: «Та й доки ж ото я на самоті зорюватиму?» Бить, сказати, не біла, а разів тричі межі плечі добре штурхонула... Така потім любов пішла...

— Тоді, діду, циркулярів не було!

— Це правда — не було! Що не було, то не було! Циркулярами не замахувалась! Макогоном було, а циркулярами ні! Що ні, то ні!

На ранок Віра Іванівна виїхала «Новелою» до району... А ввечері приїхав Іван Федорович. Сів на ганку та й заспівав:

Ой, я нещасний,
Що ж маю діяти?
Полюбив дівчину...

Чи зійдуться колись разом наші молодятка — Іван Федорович та Віра Іванівна?

Поживемо, побачимо...

Коли в районному центрі розпитувалися, як ідуть справи в колгоспі «Промінь», районне керівництво кривилося і говорило:

— Не дуже! Ми за його, за той колгосп «Промінь», ось-ось візьмемося!

Урожаї, справді, в колгоспі «Промінь» були, як казав гострий на язик дід Книш, не дуже середні.

— Он у «Зорі», — казав дід Книш, — там урожаї таки справді середні, по три кілограми на трудодень, а в нас по сімсот-вісімсот — грам! Голова колгоспу хоч і говорить, що наш «Промінь» колгосп середній, а я так думаю, що не дуже! Може, й середній, так дуже вже ззаду.

І тваринництво у «Промені», як на ділову Книшову термінологію, теж було не дуже середне: до тисячі літрів на фуражну корову за рік не витягали. І з кормами завжди було завізно, і приміщення для скоту «ребрами світилися», та й порідність корів така була, що звалася безпорідністю.

Щоправда, півтора роки тому колгосп придбав у сусідньому радгоспі восьмимісячного бугайця-симентала «Сарданапала», який виріс у чудесного могутнього красуня-бугая. «Сарданапала» було сопричислено до класу «еліта» і записано у відповідні племінні книги.

Смирний і лагідно-веселий «Сарданапал» радував хазяйське око всіх колгоспників із «Променя», але він ще не встиг облагородити колгоспну череду і стояв у корівнику, як прекрасний принц серед зачуханих золушок.

Справді світлим променем у «Промені» була доярка Харитина Тарасівна Тернова, чорноброва, волоока молодиця-удова, що жила з дванадцятилітньою донькою Галочкою, бо її чоловік загинув смертю хоробрих у Вітчизняній війні.

Харитина Тарасівна надоювала від закріплених за нею корів найбільше в колгоспі молока, її корови виділялися серед інших і вгодованістю, і чистотою, та не могла вона сама підвести тваринництво до такого рівня, щоб не сором, як вона казала, було людям ув очі дивитися.

Перепадало від Харитини Тарасівни за такий стан тваринництва і голові колгоспу, і завові молочно-товарної ферми, і зоотехнікові, — та справа не дуже поступалася вперед.

Завідував молочно-товарною фермою Кузьма Кирилович Сорняк, така собі заваліяца, хоч і з великим гонором, людина, що потрапила на такий пост тільки через те, що доводилася голові правління племінником у других.

Кузьма Кирилович Сорняк по-первах вирішив був залицятися до Харитини Тарасівни, хоч мав жінку й трое дітей, але, скоштувавши разів зо три дійницею по попереку, активно залицання облишив.

Кузьма Кирилович полюбляв говорити по-вченому: і про період лактації, і про сухостійний період, і про кормові одиниці, і про те, що молоко в корови на язиці.

Харитина Тарасівна їдко на це відповідала, що, мовляв, наші корови здебільша перебувають не в періоді лактації, а в періоді сухостійному і що корови, замість кормів, їдять самі кормові одиниці-цурупалки і що, таки правда, молоко в корови на язиці, але дуже кепсько, що у «Промені» молоко на язиці не в корови, а в зава молочно-товарної ферми. Та й у правління теж!

У колгоспі «Промінь» кожного дивувало те, що, незважаючи на блаженські корівники, в них, проте, були для корів автопоїлки, підвісна дорога для кормів і механізована вивозка з-під корів гною.

Кузьма Кирилович Сорняк вихвалявся:

— От я! Якби не я! У мене автопоїлки, у мене механізація! У мене!

Колгоспники посміхалися, а в Харитини Тарасівни очі палахкотіли гнівом.

Бригадир тракторної бригади, що обслуговувала «Промінь», мовчазний, з задумливими сірими очима Карпо Іванович Малюта частенько навідувався до корівника, оглядав автопоїлки й механізацію і щоразу запитував Харитину Тарасівну, вдивляючись в її очі сумовитим зачарованим поглядом:

— Ну, як, Харитино Тарасівно? Крутиться?

Харитина Тарасівна червоніла, очі в неї ласкавішали, і голос їй ніжнішав, коли вона відповідала Карпові Івановичу:

— Крутиться, Карпе Івановичу! Велике вам спасибі! Тягали б ми й досі воду відрами, солому та сіно вилами, а гній тачками, якби не ви!

Карпо Іванович посміхався, ще раз дивився Харитині Тарасівні в очі і йшов до своїх трактористів...

Ішов і думав:

«Якби не ви, Карпе Івановичу, — сказала Харитина Тарасівна».

Він ніби аж зупинився при цій згадці і сам собі говорив у думці: «А якби не ви, Харитино Тарасівно!..»

На серці в його теплішало, і йому, такому мовчазному, спокійному, дуже хотілося співати...

2

Харитина Тарасівна не дávalа молочно-товарній фермі остаточно розвалитися, а навпаки, її енергія не тільки рятувала ферму, ба навіть справи з тваринництвом ішли, хоча і дуже поволі, на краще.

Кузьма Сорняк нічого не робив, тільки вихвалявся: — Якби не я!

Робити Сорнякові не хотілося. Почав він частенько до чарки прикладатися.

І раніше він од чарки не відмовлявся, але останнім часом темпи дуже збільшив, пив уже по відомому графіку — «від понеділка до понеділка» і перебував весь час у стані щонайменше вищесереднього підпитку.

— Наш Кузьма батькович і сьогодні у періоді ковтації перебувають, — глузливо говорила дояркам Харитина Тарасівна. — Треба буде сказати жінці, хай би спробувала його запустити на сухостійний період. А то доп'ється...

Доярки сумно хитали головами, а наймолодша, реготушка Одарочка, захлинаючись, розповіла, як позавчора Кузьма Кирилович зайшов у закусочну і причепився до офіціантки:

— Де ваша механізація?! Що ти мені горілку в склянці подаєш? Де ваші автопоїлки для горілки?! Де ваша підвісна дорога для закусі? Доки ми питимемо й закусуватимемо вручну!

Викликали дружину, вона йому дávalа механізацію по дорозі, а вдома «автопоїлкою» набила губи так, що скидалися вони на сині вареники.

Але й після цього на сухостійний період Кузьма Сорняк не запустився, — пив і далі.

І таки допився.

Якось його, п'яного, як чіп, лиха година занесла на ожеред соломи, звідки солому подавали підвісною дорогою до корівника. Дорога якраз працювала.

Не встигли робітники озирнутись, як його чортяка внесла в кошик, куди накладали солому.

«Поїхав» Кузьма Кирилович у кошику до корівника.
«Приїхав», зателесувався в кошику і випав у ясла до «Сарданапала».

«Сарданапал», тихий, спокійний бугай, перелякався, він одпрягнув од ясел, аж цеп затріщав, та грізно-перелякано:

— Ве-е-е!

Векнув.

Сорняк підвівся з ясел:

— Сарда-а-а-напале! Це ж я, Кузьма Кирилович! Не впізнав? — І поліз до «Сарданапала» цілуватися.

Чи «Сарданапал» його справді не впізнав, чи роздратував бугая горілчаний дух, тільки бугай — ввв-е-е-е! — ще раз люто векнув і стукнув Кузьму Кириловича лобом. Кузьма вгруз у ясла. А «Сарданапал» придавив його лобом до ясел і не пускає.

Упіймав, мовляв!

Чують доярки, що «Сарданапал» чогось люто реве, а хтось в його деннику кричить не рятуйте, а тільки:

— Рят! Рят! Рят!

Прибігли, заспокоїли «Сарданапала», витягли Кузьму Кириловича з ясел, поклали на вагонетку з гноєм і вивезли з корівника.

Коли Кузьму Кириловича відправили додому, реготушка Одарочка проголосила:

— Наш зав у періоді ковтації в'їхав у корівник на підвісній дорозі, а виїхав на механізованій вагонетці! Хай живе механізація!

3

Серйозної травми в Кузьми Кириловича не було: його «Сарданапал» тільки трохи помняв, більше було переляку.

Довелось Кузьмі Кириловичу запуститися на сухостійний період.

— Чи ж надовго? — посміхалася Харитина Тарасівна.

Та не повернувся вже Кузьма Кирилович Сорняк на пост зава молочно-товарної ферми. Дізналися в районі про пригоди племінника у других голови колгоспу «Промінь» і наказали зняти його з поста.

На зава ферми призначили Харитину Тарасівну Тернову.

Одарочка реготалася:

— Якби не підвісна дорога та не «Сарданапал», і досі б командував нами родич голови правління колгоспу! Хай живе механізація! Хай живе «Сарданапал»!

НІЧ ПІД НОВИЙ РІК

1

В одному колгоспі одного району одної області трапилася страшна пригода...

У ніч під Новий рік щось украло в тому колгоспі сторожа!

Був сторож, і як язиком його злизало.

У тому колгоспі по штату всього тільки 18 сторожів...

Не вісімдесят, а всього тільки вісімнадцять.

Сторожі між собою живуть тихо, мирно, у згоді та злагоді.

Вони собі сторожують, сонце собі крутиться, трудодні собі йдуть...

Щоб коли-небудь виникла серед них, серед сторожів, якась там сварка, — та боже борони!

Хіба як у підкидного грають, та хтось не ту масть підкине. Але це буває дуже рідко, бо грають вони у підкидного так, що й у карти вже не дивляться, — такі спеціалісти: дійшли вже до того, що без карт грають, а так — на мигах.

Отже і сваритися нема причин.

Буває іноді, що стерегти нема чого, — так і з цього становища виходять: стережуть тоді один одного, щоб прогулів не було.

Одне слово, — хороші сторожі, кваліфіковані і з чималим стажем.

Троє з них уже у похилім віці, старенькі, а решта — нічого, у доброму ще здоров'ї, і як не грають під коморою у підкидного, тоді борються «навхрест» або «під силки», а як боротись не хочеться, тоді йдуть на товарно-молочну ферму:

— Ану, хлопці, хто бугая підніме?

Бугай у тому колгоспі — симентал, красунь-бугай, «Цезар» називається, 918 кілограмів на вагу, але характером плохий, сумирний, дається піднімати, тільки стогне.

Одному не вдалося ще підняти, а вдвох уже піднімають.

Тільки крекчуть, як піднімають.

Оленка Кленова, найкраща в колгоспі ланкова і найгостріша на язик комсомолка, кинула якось на засіданні правління:

— Та ви б нашим сторожам футбольного м'яча купили! Вони потренуються та «Кубка СРСР» нам виграють! Досить їм уже бугая піднімати!

Сторожі образились та на Оленку:

— Ти не дуже базікай! Що ми сторожі, то нічого, та не забувай, що я тесть, а я свекор, а я дядько, а я кум! Прикуси язика!

І так за дівчину взялися, що якби не парторг із комсогом, то, дивись би, й той... і ланку б одібрали!

А так, взагалі, ще раз кажемо, сторожі дуже добрі й дуже кваліфіковані, просто-таки незаміними.

І от одного з них під Новий рік щось узяло й ухопило.

Діло було, — розповідають, — так.

Під Новий рік сторожі вийшли на роботу вже після зустрічі Нового року, бо ніхто до 12-ї години в колгоспі не спав, отже боятися не було чого, та й злодії у цю ніч теж Новий рік зустрічають, так що можна не хвилюватися.

Зустріли Новий рік і вийшли сторожувати.

Цю ніч не грали ні в підкидного, не боролися та й бугая не піднімали, бо було важкувато. Походили, покалатали в калаталки, поприходили додому та й полягали спати.

І от другого дня дружина одного з сторожів зчинила гвалт:

— Нема чоловіка!

Сюди, туди — нема! Уже й вечір — нема!

Подзвонили до району, викликали з міліції собаку-шукача «Трефа», а воно тої ночі йшов сніг, сліди поприкидало, «Треф» побігав по дворах, підбіг до колгоспної комори, нюхнув і прянув до стогу колгоспного сіна, підбіг до стогу і почав одгрібати сіно. Грїб, грїб і вигрїб свинячий окорок.

Всі тільки:

— Тю!

А комірник потихеньку:

— Здох би ти йому! Де ти на мою голову взявся?

Оленка, що тут була, приснула:

— Дивись! І колоте, а в сіно заривається! Сказано, свиня!

— То воно з морозу! — посміхнувся міліціонер.

Крадіжка в колгоспі сторожа справила на всіх гнітюче враження.

Дружина ввесь час плаче, родичі й сусіди сумують. Сторожі ходять хмарою:

— Не вберегли!

Скликали екстрене засідання правління, де ухвалили подвоїти штат колгоспних сторожів, щоб один штат сторожував колгоспне добро, а другий штат щоб сторожував перший штат.

— Чи могло таке трапитись? — запитали ми в свого знайомого мудрого колгоспника.

— Скільки в колгоспі сторожів? — він запитав.

— Вісімнадцять!

— Могло бути! — подумавши трохи, сказав мудрий колгоспник. — Могло вкрасти. Є кого красти!

— А що робити, щоб у колгоспі сторожів не крали?

— Єдиний спосіб — вибрати на колгосп одного доброго сторожа! — посовітував мудрий колгоспник. — Голову колгоспу!

— Що ж йому сторожувати? — ми до його.

— Колгоспні трудодні! — твердо заявив мудрий колгоспник. — Ніхто тоді в його сторожа не вкраде!

СОМ

Ви були коли-небудь на річці, на Осколі, що тече Харківщиною нашою аж у річку Північний Донець? Не були? Побувайте!

...За славним містом Енськом Оскіл тече повз радгосп. і радгоспівський садок, як то кажуть, купається в річці.

Заплава річки Осколу, де він у цьому місці розбивається на кілька нешироких рукавів, заросла густими очеретами, кугою, верболозом і густою зеленою, соковитою травою. Як увійдеш, картуза не видно! Шумить заплава в травні та в червні...

Поміж очеретів та верболозу сила-силенна невеличких озеречків, вкритих густою зеленою ряскою, лататтям з жовтогарячими квітками-горнятами на довжелезних зелених батогах!

А скільки там водяних лілій!

Озеречка ті з'єднуються одне з одним вузькими ериками, такими вузькими, що ледь-ледь можна ними пропхнутися на невеличких човниках-довбанках з одного озеречка до іншого.

Дівчатка, було, як сядуть на човника та як поїдуть по тих озеречках та по заводах, — цілий човен водяних лілій понаривають і їдуть додому всі в білих вінках, і човник їхній уже не човник, а ніби величезна довгаста біла квітка річкою пливе...

Дівчатка їдуть та співають і «Човника», і «Тихо-тихо», різних чудових пісень дівчатка співають.

«Тихесенький вечір на землю спадає», в садку заливаються солов'ї, до Осколу з пасовиська спускається колгоспна череда, а з річки лунає грайливе «Човник гойдається серед води» або зворушливо-ніжне «Тихо-тихо Дунай воду несе, а ще тихше дівка косу чеше...»

Чарівна річка Оскіл...

А скільки там диких качок!

Як, бува, пощастить вам у тих місцях побувати навесні чи влітку, сідайте ви на човна-довбанку і пливіть ериком тихо-тихо, щоб весельце ваше ані плеснуло, ані булькнуло...

І вдивляйтеся в очерет. Ви обов'язково побачите, як поміж густим очеретом мелькає голівка чирятка-мами, а навколо неї манісінькі чиряточка, мов мишенята, шмигають...

А далі — он пробивається качка-крижень з криженнями...

А болотяних курочок! Як на п'ятій колгоспній птахофермі курчаток-леггорнат. Тільки дикі курочки не білі, як леггорни, а рудувато-чорнуваті-крапчастенькі, на довгих ноженятах. І ноженятами тими вони бігають по зеленому лататті, як по паркету. Зелене латаття навіть під ними не вгинається — такі вони легесенькі — болотяні курочки...

До плеса чи до озеречка ви підпливайте ще тихше, — щоб ані звуку, ані шурхоту! На озерце не впливайте, а зупиніться біля нього і дивіться. Обов'язково побачите або білолобу лиску з лисенятами, або виводки чирят, крижнів, широконосок...

Гуляють качатка, у теплій воді купаючись...

Раптом тривожний мамин голос, тихе — ках! — і каченьток нема! Їх як злизало. Вони або пірнули, або до куги,

до очерету, до латаття попритулялися, поприкипали. І не дишуть! Небезпека минула, мамине заспокійливе — гах! — і знову весела гра — купання серед озеречка.

Чарівні місця на річці, на Осколі...

*. * *

Тихо-тихо Оскіл воду несе...

Якраз проти радгоспу річище в Осколу широченьке, вода чиста-чиста. Трохи ліворуч — велика ковбаня, ціле просто урвище під зверху тихою водою.

— Там така глибочінь, що й дна не дістанеш! Там ніхто ніколи дна ще не дістав! Та куди там?! Там так глибоко, що наша дзвіниця пірне! Йй-бо, правда! Пірне з хрестом! Отака там глибочінь!

Це так нам дід Панько розповідав.

— Боже вас борони там купатися! Втягує, углиб утягує! Закрутить тебе, завертить, бульк! — і нема чоловіка!

— А що ж воно, дідусю, крутить та завертить? Зверху ж ніби тихо.

— Та воно зверху вроді тихо, а під водою крутить. І крутить, і вертить! Та то ще нічого! Соми там живуть! Там такий один сом жив, що сохрани, господи, й помилуй! Ще за панів було: сидимо ми з паном отут на березі... Ні, не так: пан сидить отут на березі, а я стою біля пана. Вже сутеніло... Пливають гуси. Великий табун панських гусей пливе! Коли це гусак як закричить — ге-ге-ге-ге! — та по воді крилами ляп-ляп-ляп! Гуси з криком усі врозтіч! Гусак ще раз — ге! — та крилами — ляп! — і нема гусака! Пірнув під воду! А на тому місці, де гусак плив, щось як ляпне по воді ніби чорною лопатою! Лясь! Тільки хвилі водою пішли. Я тільки: «Свят, свят, свят! Чорт, пане, чорт!» А пан у крик: «Давай ружжо! Сом гусака ковтнув!» Де там давай, хіба туди ружжо дострелить, на отаку глибочінь?! Про-о-о-пав гусак! Отакі соми бувають!

— Невже-таки сом гусака ковтнув?

— Не вірите? А ви хіба книжки Сабанєєва не читали? Мені пан її читав.

— А хто такий Сабанєєв?

— А мисливець такий знаменитий колись був і рибалка, що книжки понаписував: і про рибальство, і про полювання, і про мисливських собак. Пан казав, що дуже хороші книжки понаписував Сабанєєв. Професор він був чи що... Так у тих книжках написано, що колись було

впіймано сома вагою на 400 кілограмів! Он який сом! 25 пудів сом! Не сом, а корова! Так що, ви гадаєте, що він гусака не проковтне? Та ви послухайте, що далі з тим сомом було. Да... Вирішили ми з паном, або, вірніше, пан зі мною, впіймати того клятого сома! От наказав пан ковалеві зробити величезного гака. Зробив коваль гака. Насталив його, загострив, приніс до пана. «Ну, Паньку,— пан мене питає,— а чим ми того гака наживляти будемо?» «Не інакше,— кажу,— паночку, як гусаком. Сом,— кажу,— вже поласував гусячим м'ясом, і на гусака він піде обов'язково!» Наказав пан зарубати гусака чи гуску, я вже не докажу. Обскубли ту гуску, не розчиняли, а так цілою трохи на вогні підсмажили, — гуска сита була! — та й почепили на гака. Гака того ми прив'язали на два зв'язані налігачі, прип'яли до осокора та пізно ввечері й закинули в Оскіл. Соми, як ви знаєте, полюють за здобиччю вночі. Вдень сом може вчепитися на гака тільки випадково. Закинули, значить, ми гуску в Оскіл і посідали на березі, над ковбанею. Сидимо, чекаємо. Ніч тепла, місячна. Тихо-тихо навкруги. Тільки чути за садком, як Хрестя, що панські корови пасла, голосно виводить:

Якби ж таки того пана чорти були узяли,
Ми з тобою, мій коханий, не такої б утяли!

Сидимо. Я вроді тої пісні не дочуваю, а пан так і зовсім не чує. Тільки й запитав: «Хто воно ото так виводить?» «Не знаю, — кажу, — пане, то не з наших, то хтось із хутора на село через леваду йде». Сидимо, дримаємо. Пан налігача в руці тримає. Коли це я-а-ак смикне! А пан налігача не пускає. А воно пана тягне! Пан налігача держить, а я пана держу. «Пускайте,— кричу я панові,— налігача до осокора прив'язано! Не одірве! Пускайте!» А пан: «Е,— каже,— пускайте! Поводити його треба, щоб стомився!» Водимо ми, значить, та й водимо! А воно як мотоне, як мотоне, а тоді й попустить. Тихо вроді. А потім знов як мотоне, як мотоне! А потім знов попустить. А ми водимо! Водимо собі та й водимо!

— А далі що? — не витримав я. — Ну, водите, а далі?

— Далі? А далі водимо собі та й водимо. А воно як мотоне, як мотоне, а тоді й попустить. Водили ми собі, водили...

— Та швидше вже, діду! Ну, водили... А витягли ви сома чи не витягли?

— Та витягли. Тільки ж довго, дуже довго водили...
Водимо ото собі та й водимо...

— Ну, вже витягли, слава богу, діду! Ну, а далі?..

— Ох, і сом же був! Завбільшки, як тобі сказати, ну, не менший, як звідси до отієї верби! Йй-бо, правда! Вчотирьох несли додому! Пудів на п'ять, як не більше! Розчинили. І що б же ви гадали, що там у того сома всередині було? У череві?

— Гусак?

— Якби ж гусак! Ми, як псбачили, поперелякувалися!

— А що ж там таке страшне було?

— Було... Та ви послушайте. Пропав у пана мисливський собака, сетер-гордон Джой. Розшукував його пан по всіх усядах: і листи скрізь понаписував, і телеграми порозсилав,— нема Джоя... Заходжу якимось я ввечері до пана, а він ходить по кімнаті та аж голосить: «Нема мого дорогого Джоя! Не знайдеться мій дорогий Джой!»

— Як,— питаю я,— не знайдеться? Адже ж знайшовся! — кажу.

— Як ізнайшовся? — підскаочив пан.— Де ж він?

— Та ви ж його, пане, самі з'їли! У сома всередині самі тільки підпалини та хвоста витягли!

Було тоді від пана нам, але було й панові гикання та нудоти. А Джой, бачите, любив купатися в Осколі. Ото, як він купався, сом його й проковтнув.

— А ви, діду Паньку, часом не той... не бре-бре, що сом собаку проковтнув?

— Не віриш? А от у Сабанеева в книзі написано, що в Уфимській губернії сом проковтнув ведмедя, який перепливав річку. А ведмідь це тобі не собака! Отакі соми бувають! А ти не віриш...

— А не чули, щоб сом парового катера проковтнув?

— Такого не чув. Що не чув, то не чув! А чого ти смієшся? Ти думаєш, що катер для сома розміром завеликий? Є такі соми, що й катера б ковтнули, так бояться.

— А чого бояться?

— Торохтить дуже, як річкою пливе. А якби тихо плив, могло б і катеру те бути, що тому Джоєві! І незчувся б, коли у сома в череві опинився б! Соми — вони такі!

Сом дуже сильна риба, могутня.

— Одного разу, — розповідав мені один дуже заядлий і дуже справедливий рибалка, — стою на човні з вудками на Дніпрі. Отам, трохи нижче од Плотів. Тягаю лящі, язі, краснопери. Добре тоді клювало... Коли — гульк — серединою Дніпра мчить проти води човен. Швидко мчить, а мотора не чути. Що, гадаю собі, за фокус-покус: і мотора на човні нема, і вітрил нема, і веслами ніхто не махає, а човен, немов той глісер, мчить. Коли це якраз напроти моєї сижі човен як закрутиться на місці, як завертиться, а потім стриб уперед, а потім знову круть-верть на місці, і то ніби пірне, то вирине, то пірне, то вирине, — аж ось-таки добре пірнув, і звідти, з човна, раптом одчайдушний крик: «Рятуйте! Рятуйте!» Тихо... І знову: «Рятуйте! Давай човна!» Я за весла та до човна. На човні переляканий дідок, однією рукою в човна вчепився, а друга рука чомусь аж у воду з човна звісилася. «Що таке?» питаю. «Сом! Рятуйте!» — «Де сом, який сом?» — «На гаку сом». — «Так одчпляйте, — кричу, — а то втопить!» — «Зашморгнуло на руці, не відчеплю!» — «Рубайте шворку». — «Нема чим рубати. Підпливайте, може, вдвох щось зробимо». — «І давно він вас возить?» — «З-під Канева мчу!» Тільки-но я вхопився за дідового човна, а воно як потягло, як поперло, як поперло! Куди тому глісеру! Дотягло нас аж отуди до Шишеньок, а тут, хвалити бога, пішов сом понад берегом, і я встиг за куц на березі вхопитися... Смикало воно, смикало — не візьме. Я міцно за куц держуся, а воно, видно, втомилосся... Та де ж не втомитися — проти води стільки ото човна промчати... «Шворка ослабла, слава богу!» говорить дідок. «Тягніть!» кажу. «Не підтягну». Аж ось і сам сом виринає і перевертається голічерева на воді. Вуса ворущаються, і бульби з рота бульботять. Так ніби каже: «Ох, і стомився ж я, товариші рибалки! Дайте відпочити, я вас до Києва доведу!» Витягли ми сома на берег. Я й кажу: «Не вір, бо звір. Бий веслом по голові!» Дід як гагакне сома веслом по голові і промовив: «Амін!» Показує руку, а вона шворкою ніби аж перерізана у зап'ясті, пальці пухлі та сині-сині... Ну й сом, я вам скажу! Як човен завбільшки...

— Та де, — питаю, — воно, оце страховисько, вас підхопило?

— Трохи вище від Канева, — відповідає дідок. — Вихав я на сома оцим човником, пливу собі, похрокую, сомицю приманюю. Ну, як знаєте, під човном гак з наживою. Він як ухопить, як смиконе... Ну й пішло! А шворку я петлею за руку запетлював. Як смиконув він зразу, якби був я не вхопився за човен, лазили б ото по мені раки. Утримався все-таки. От халепа! Як же ми тепер додому дістанемося? Не близький світ!

Сильна, як бачите, риба сом.

* * *

Сом — риба осіла. Живе сом в якійсь одній ковбані і майже ніколи її не кидає. Дорослий сом. Молоді соменки й соменята — ті меткіші, вони бродять по всій річці, на чужі «вулиці» запливають.

Чим живляться соми, що вони їдять? Соми їдять рибу, жаб, каченят, гусенят...

Найкраще ловиться сом теплими літніми місяцями, вночі.

Ловлять сомів вудочками, бере він і на спінінг, а великий — на спеціальні великі гаки.

Чим наживляти гаки на сома? Черв'яками, живцями, жабами, можна чіпляти шматки м'яса і т. д.

На великих сомів на гака, як ви мали нагоду пере-свідчитися з нашої розповіді, найкраще чіпляти гусака або гуску, собаку сетера-гордона або бурого чи гімалайського ведмеда. На білого ведмеда сом не бере, бо білий ведмідь звір полярний, а сом любить теплі води й не дуже холодних звірів.

Як ловити сома?

Дуже просто: наживляйте гачка, сидіть і чекайте. Почне клювати — підсікайте. Підсікши — витягайте. Витягли — зразу ж беріть ножа і розчиняйте сома, бо були випадки, коли в сома в череві знаходили різні цікаві речі: копчену ковбасу, вареного рака й пару цілісіньких шпротів. Отже іноді сом вам принесе не тільки самого себе як свіжу й дуже смачну рибу (якщо її засмажити), а ще й неабияку холодну закуску.

Интересна риба сом!

За царського режиму, як свідчать дореволюційні рибалки-письменники, сом важив до 400 кілограмів, ковтав

собак і ведмедів. Можливо, що з розвитком рибальства сом важитиме тонну і ковтатиме симентальських бугаїв і невеличкі буксирні пароплави...

Все можливо, хоч ми особисто, рибалки-письменники, у це не дуже віримо. Радянському письменникові не до лиця, — м'яко кажучи, — перебільшувати.

А сома... сома мені самому доводилося бачити такого завбільшки, як комбайн! Тільки трохи довшого.

Це, дорогі наші читачі, серйозно і без жодного перебільшення.

Прислів'я та приказки

Слово — не стріла, а глибше ранить.

*

У всякої Пашки свої замашки.

*

Узявся за гуж — не кажи, що не дуж.

*

Інша рада — гірш, як зрада.

*

Не до поросят свині, як свиня в огні.

*

Трапляється, що й по мудрому чорт катається.

*

Як топишся, то й за бритву захопишся.

*

Як на гріх, то й граблі стріляють.

Ки Воронько

ПРО ДОЗВІЛЛЯ І ВЕСІЛЛЯ

аша Галочка недужа
На роботу йти не здужа.

А ділянка з буряками
Заростає будяками.

Бур'янами вкрилось поле,
Бо Галиночка не поле.

Повтикала в коси зілля,
Ходить, мріє про весілля.

І жених весь день рибалить,
Не скородить він, не ралить.

До весілля ж як дійшлося,—
Чим справляти — й не знайшлося.

Трудоднів у них замало,
Де той хліб і де те сало?..

Наварили на весілля
Для гостей самого зілля.

Наварили та й сказали:
«Жаль, що ми не працювали».

...Отаке бува весілля
В тих, кому — щодня дозвілля.

Прислів'я та приказки

Де кисіль — там я й сів, де пиріг — там я й ліг!

*

То снідаю, то обідаю — і погуляти ніколи!

*

На ледаче лоша не насвищешся.

*

Думками за горами, а ділом у запічку.

*

Пішла по масло, — та й в печі погасло.

*

У ледачого хазяїна і чоботи з ніг вкрадуть.

С. Воскресенко

СОБОРНА КОРЧМА

(Уривок з поеми «Гетьманська булава — з американської гуми»)

ула подія ця химерна
В Америці, і недарма...
В одному штаті є таверна,
Чи, просто кажучи, корчма.
Корчма «соборна».

Та цікава
Була вона ще й тим, що в ній
За кожним столиком — держава,
А в ній — король чи гетьман свій.
(В Америці ще є притони,
Де роздають корони й трони).
У цю корчму «крулевство» польське
Попутним вітром занесло,—

Пригрілось «царство» тут угорське,
Й болгарське «регентство» було.
Тут шо не столик, то й країна,
І менші, й більшенькі були...
А от «соборна» Україна
Займала тут аж два столи.
За ними мокнуть у горілці
З відчаю, злості та з нуді.
В синцях та в гулях, чухраїнці,
Що причухрали аж сюди
З-над Росі, Псла, із Коломиї.
(Не раз вони там опеклись...)
Сидить он сивий, шо на Київ
Рвавсь із Петлюрою колись.
Його сам бог святий на зміну
Петлюрі битому послав.
І він «соборну» Україну
По всіх материках збирав.
Збиваючи у кров коліна,
Тікав із України він,
Тікав він тричі до Берліна,
В сорок четвертім — за Берлін...
І скрізь патронів мав надійних...
А на сьогодні числивсь він
У картотеках поліційних
Не менш як десяти країн.
На совісті його наличок,
Як на дорожньому мішку...
Своє ім'я він поміж кличок
Згубив, як голку у стіжку.
З якимось хижим інтересом
Він прибирав нове й нове,
А саме в цей момент Зевесом
Спогорда він себе зове.
Зевес чи Зевс, а це те саме,
Насправді ж звався він — Іван.
Так от, казав Іван цей прямо,
Що він останній з могікан,
Що він єдина тут людина,
Яка одна лише і зна,
Що значить справжня Україна —
Вишнево-вербна сторона
З лампадками та каганцями,

В похилих глиняних хатках,
Із рушниками, куманцями,
З покірним бидлом у латках,
Що вщент маєток розметало,
Його прабатьківське кубло...
У нього й досі клекотало
Усередині люте зло...
Кому зрівнятись тут з цим паном,
Що зватися добувся прав
Всеукраїнським отаманом,—
Себе ще й гетьманом він звав.
Натуру мавши хижу, панську,
Про те він мріяв кожну мить,
Щоб нашу сторону Радянську
У людській крові потопить.
Туди ладен повзти він плазом
Й народ підняти на штики
За те, що він з російським разом
У побратимстві на віки!
Із нього шкіру він спустив би,
І наробив би батогів,—
І катував би ними й бив би,
Як найлютіших ворогів...
Із сорок першого по третій
Він дещо був уже зробив...
В Майданеку при печач смерті
Він за наглядача служив.
Тепер, окрім безсилля й злоби
В завжди блукаючих очах,
В ції нелюдської подоби
Звірячий давній страх зачах.
Сьогодні якомсь особливо
Було не по собі йому,
Хоч силкувався він щасливо
Всім усміхатись, а в корчму
З'явивсь в парадному мундирі.
За Зевсом в убранні шликів
Ввійшло чотири командири
Мертвонароджених полків.
Для важності у генерали
Зевес пожалував усіх.
На радощах вони блищали,
Мов гудзі на мундирах їх...

Отож, як бачте, «грізні» сили
Ці представляли земляки.
Вони — як ми вже говорили,—
І є чотири ті полки:
Бандери, імені Мазепи,
Петлюри полк та Бульби полк...
— Ну, хто там каже — недотепа?!
А з них, дивись, ще вийде толк! —
Так їхні боси розмовляли,
Старі досвідчені шпики!
У них були ці «генерали»
Зачислені у денщики.
В корчму ввійшовши, Зевс і свита
Приємно вражені були,—
Їх ждала тут закуска сита,
Докупи зсунуті столи.
Це значило, що Україні
«Соборній» від сьогодні быть.
«Іще не вмерла!..»

Вже аж сині
Джазисти щедро в сурми дмуць.
...Якщо ж розтягнуті під сині
Стояли нарізно столи,
То значило, що України
Зовсім окремі дві були.—
І Правобічна, й Лівобічна.
На першій Зевс був бог і пан,
А Лівобічну в власність вічну
Загріб Вишиваний Роман —
Суперник Зевсів.

В пук зміїний
Їх чорні заміри сплелись.
Один і другий на Вкраїні
Праг стали фюрером колись.
Цей другий, Зевсу на відміну,
Молодшу мав у жилах кров.
І в сорок першій на Вкраїну
Уперше з Кохом він прийшов.
Назад укупі з ним же драпав,
Тільки не в тій уже красі.
Ще по дорозі із гестапо
Перемістився в Сі-ай-сі.
Хоч був він на Вкраїні й трохи,

Йому сподобалося там...
Тепер без Гітлера і Коха
Рішив її загарбать сам...
У голові роїлись думи
Настирливі, мов та мушва.
У нього з фордівської гуми
Була гетьманська булава.
На цілковитому серйозі
Оцей проява із прояв
Зевесу на його дорозі
При булаві отій стояв.
Отак противники ці й досі,
Як кажуть, на ножах були.
Сьогодні ж їм звеліли боси:
«Докупи зсунути столи,
Забути зненависть звірину,
Гризню шкідливу і дрібну
І об'єднатись в Україну
Соборну, дужу і міцну!
А потім ми того Івана
Тихцем узем в постолі!»
Так і Івану про Романа
Вони шептати почали.

. . . . .

І першу за Зевеса чашу
Підняв Вишиваний Роман:
— За розум ваш, за мудрість вашу,
За політичний ваш талан!..—
Патріотичним, безкорисним
Із тосту поставав Зевес.
Сам од вдоволення аж писнув,—
Хоч знав, що бреше хитрий пес...
А свити збиті з пантелику
І зовсім тостом тим були,
І мовчки, наче без'язики,
Пили, загрозливо пили...
Наливши келих в честь Романа,
Ушкварив тоста Зевс-Іван.
Перехвалив того він пана,
І от здурів ураз той пан.
Уже на сорок другим році
Роман Вишиваний визнає,

Що із великих полководців
Найбільший він, до речі, е!
І не якийсь талановитий,
А геніальний!..

Ну, так ось,
Серед Вишиваного свити
Зовсім нове щось почалось:
— Якщо ватаг наш справді геній,
А це при всіх сказали ви,
Чому ж йому ви, ланці темні,
Не віддаєте булави?..
Тож він один і мусить править,
А він і справді голова!..
Вишиваний:

— А люди праві,
Ти чуєш, Зевс!
В одній державі
Вождів не може бути два!..—
Неначе в капкані лисиця,
Зевес шарпнувся і обм'як:
— Так то ж у тості,

для годиться...
Мене страктовано не так!..—
Він простогнав благально, слізю,
Спітніле витерши чоло.
Та схаменувся вже запізно —
В повітрі грізно загуло...
Один горланив на другого,
Та голосу не чув свого.
Настав момент,

після якого
Розпочиналось — хто кого...
А тут неждано, як на зло,
Шахрайство ще одно сплигло:
Щоб легше на гетьманство сісти,
Зевес тайком таке утяв:
Він майже кожен пост міністра
Де двом, де й трьом пообіцяв.
В Романа теж така картина,
Цей діло теж робив своє...
Про себе ж кожна тут личина
На гетьмана України б'є.

. . . . .

І от «соборна» Україна
Ареною боїв стає.
І табір ринувся на табір,
Почувся стук, і грюк, і тріск.
Ще мить,

і в світові масштаби
Конфлікт місцевий переріс...
Які були в корчмі «країни»,
Усіх їх в бійку затягло...
Бо їм усім від України
Шматок обіцяно було.
Вмить засвистіли:

— гальба, бритва...

За тим пішло літять дрантя.

Зчинився лемент,

крик,

виття...

Всю ніч в корчмі тривала битва
На сущу смерть, не на життя...
...Коли ж скінчився бій кривавий
І сонце стало на поріг,
Виконувать державні справи
Ні один з гетьманів не міг.
Хтось Зевса з'їздив так під вухо,
Що він назавше збувсь ума.
Підстрибує і ловить муху,
А мухи й близько там нема.
Вишиваний дивився скося
На себе в люстро й голосив.
Красивого такого носа
Йому пілсудчик одкусив.
Бандери «полк» з старим рахунком
До нього тягся й весь дрижав...
І ніби по команді «струнко»
«Полк» бульбівський в кутку лежав.
Мазепин «полк» у тій когорті,—
Був хитрий в біса хапунець,—
Мерцем прикинувшись,

у Хорті

Зняв персня й витяг гаманець.

І тут же покотом лежали

Которі всопші і живі.

Полковники і генерали

Лежали, як і рядові.
Тут міжнародні аферисти
Валялись просто на землі,—
Всілякі «регенти»-папісти,
Царі, гетьмани й королі...
І вже по-видному, уранці,
Сирени люто заревли.
Хазяїни-американці
На місце битви прибули.
— Хелло! Які ж ви ідіоти! —
Загримкотів скрипучий бас.
— В які турботи та клопоти
Ввігнали ви на цей раз нас...
Всі звалища земної кулі
Ми обійшли, щоб вас знайти,
І підняли вас на ходулі
І на «державній» пости...
Розлючені американці
Люльки курили й гризли пальці.

* * *

Аматорів гетьманувати
В Радянській нашій стороні
Спитати хочеться мені:
— Втекли останній раз ви в Штати,
А далі ж вам куди втікати?
Про це ви думали чи ні?

ОБЩАЛЬНИК

Не чув я прізвища такого,
Хоч єсть і гірші у природі.
Це так презирливо про нього
У нас говорять у народі.

Він чемно вам назустріч встане
І вийде за просто з-за столу...
І вам одразу легше стане,
Мов з пліч упав тягар додолу.

Він запита вас: чи здорові?
Поможе вам у крісло сісти.

Ви стрілись вперш, а вже готові
Йому всі тайни розповісти.

Ах, чоловік! А що вже чулий...
Годину слухає й не дише.
— Згадайте, може, щось забули? —
Спита і все в блокнот запише.

Та він для вас, як рідна мати,
Він зна, коли вас приласкати,
Де слово добре вам сказати,
Де головою похитати.

Він руку щиро вам потисне,
Всіх благ позичить на дорогу,
Під ліктик візьме ненавмисне
І проведе аж до порога.

За вас, да, да! Він битись буде,
Хай начуваються тетері!..
І все, що обіцяв, забуде,
За вами зачинивши двері.

ПОГОДЖУВАЛЬНИК НА ПОЛЮВАННІ

Виїхав Ступак Охрім
У неділю зрання
Із начальником своїм
В ліс на полювання.

Був начальник той лиш «зам»,
«Зам», і то не перший.
Та й Ступак начальник сам,
Правда, значно менший.

Як до няньки, звик Охрім
До начальства свого,—
Все було погодить з ним,
Сам не втне нічого.

Отже, виїхав Охрім
У неділю зрання

Із начальником своїм
В ліс на полювання.

В лісі тиша-німота,
Вітерець лиш віє.
Скрізь така вже красота,
Аж душа радіє!

Пролітає сніг-сніжок,
Пахне скрізь озоном...
І мисливці на лужок
Рушили загоном.

Враз Охрім напав на слід
(Зайцю не до жарту!).
Звів рушницю, сам аж зблід,
Звісно, від азарту.

Серце в грудях так-так-так,
Нестачає духу.
Й шепче сам собі Ступак:
— Ні пера, ні пуху...

Раптом куць! За метрів п'ять
Сів, ушима водить.
— Треба б.— думає,— стрілять...
Але з ким погодить?! —

Заець виждав і сказав:
— Та пішов ти к бісу! —
Язика ще показав
І подавсь до лісу!

ЧУЖИМИ РУКАМИ

Є у нас начальник главку
Хекало-Вельможний Савка.
Він «с безоблачним челом»
За начальницьким столом
Без ніякої мороки
Вже досиджує два роки.

І несхибний він, як мур,
Бо в ділах його ажур!

— Впорається тут не кожний! —
Хвалить сам себе Вельможний.

Скажеш Савці: — Що ж ти, брат,
Про людей забудь, про штат?
Хекало сміється: — Штати
Треба вміти підбирати.
На всі руки я мастак! —
А насправді це не так.
Комара зігнуть Вельможний
В себе з носа неспроможний.
Ліньки Савку сповили,
Мислі жиром запливли.
В чому й справді він завзятий,
Це промови промовляти,
І лише тоді, коли
Референти подали
На машинці вже готову
Надруковану промову.
Візьме й гримне: — Гей, писаки,
Ставте скрізь умовні знаки!
Я, промовець, мушу знати,
Як що публіці «подати».
Де дошкульно, де лірично,
Де серйозно, патетично.
Де — без винятку — у всіх
Дружний викликати сміх.
Де зірвать аплодисменти...
Ви ж на те і референти!..—
Хекало як керівник
Так до їхніх «послуг» звик,
Що без цього волокицтва
Не в'являє керівництва.
Має виступити десь,—
Апарат скликає весь:
— Треба, каже, написати,
Що я мушу там сказати!..—
Так і каже їм — да, да,
Без ніякого стида.
Штат і день, і ніч мудрує,—
Хекало і в вус не дує...

Для таких, як він, зручна
Служба тільки керівна.
Він двох слів зв'язать не може,
Як підлеглий не допоможе.

ДОБРЯГА

Іван Семенович Підкова
Такий, хоч до зубів клади...
Насупроти нікому й слова,
Лише підтакує завжди.
Нащо перечити? Не треба,
Здоров'я варто берегти,—
Однак все вирішать без тебе,
Нічого сам не вдієш ти,
А кинуте напроти слово
Когось вкольне або вшибе...
І хтось колись обов'язково
Згада про це й кольне тебе.
Таке стрічаєте й тепер ви,
Бо чоловік є чоловік...
Тоді нащо ж тріпати нерви?
У нас такий короткий вік!..
— А правда?— хтось пита.— Йй-богу,
Я в правду вірю, правда є,
Як вірю в те, що в нас дорогу
Вона сама собі проб'є.
Навіщо нам один одному,
Як кажуть, ніжку підставлять?
З людьми взаємини у всьому
Найкращі треба зберігати.
Тоді і все останнє буде
І для душі, й для плоті, да!
Бо добрих всюди люблять люди,
А з непокірними — біда.

Отак філософ цей Підкова
Частенько твердить сам собі:
«От я ніде лихого й слова
Не чув про себе, далєбі».

Він задоволений собою,
Мов кіт на теплій черені:

«І людям затишно зі мною,
І комфортно мені».

Та й справді, при такому гаслі
Купаються, мов сир у маслі:
Пройдисьвіти і шахраї,
Хапуги з вічками змії,
Що коштом нашим і держави
Золотять власні шкурні справи
Та набивають без угаву
І пельки, й гаманці свої.

Тут я свою й закінчу мову,
Вже ясно й так, у чому суть:
Потрібно взяти таку підкову
І на ковадлі розігнуть!..

КАТРУСЕНЯ

Є в маленької Катрусі:
Татко, мама, дві бабусі,
Та ні брата, ні сестри,
Ну, а тьоті аж цілих три!..

Всі Катрусю дуже люблять,
Виціловують, голублять,
Що захочеться Катрусі,
Зроблять тьоті та бабусі.

А Катруся губки дує
Та все більше вередує:
— Чом це в кукли й досі в роті
Язика немає, тьоті?

— Бабо перша, бабо друга,
Де мій слоник? Де папуга? —
Тупа ніжками та злиться:
— Де мій бантик? Де лисиця? —
Всі під ліжками зникають
Та ляльки її шукають.

Втихомириться на мить,
Потім знов як закричить:

- Зашнуруйте черевички!
- Пошукайте рукавички!
- Надягніть мені калоші!
- Ох, які ж ви нехороші!

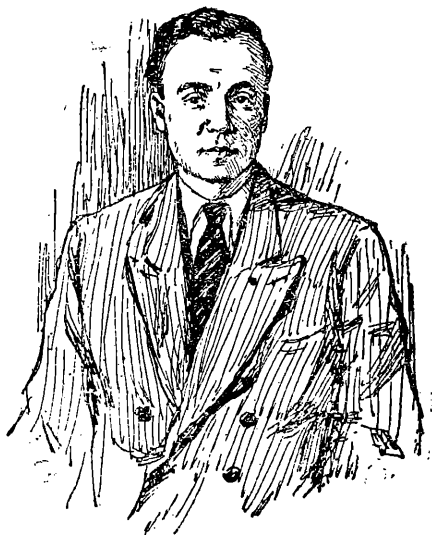
Так Катрусенька оця
Вередує без кінця.
На бабусь, на тьоть кричить,—
Замовка ж тоді, як спить.

А бабусі, тьоті, мати
Вже не можуть навіть спати.
Так ухоркує щодня
Іх оце Катрусеня.

А як стане підростати?
Прийдеться подвоїть штати
ТЬоть, звичайно, та бабусь,—
Ми вже знаєм цих Катрусь.

Мудрі люди приповідку
Склали ж, мабуть, не дарма:
«Котика чим довше гладиш,
Вище хвіст він підійма!»

Строго кажучи, між нами,
Винні тати тут і мами,
ТЬоті, звісно, та бабусі,
Що такі ростуть Катрусі.

Т. Гайдаєнко

ВИПАДОК НА МОРІ

Вкінці пляжу, закачавши холоші смугастої піжами, коло човна пореається курортник Василь Васильович Горох.

— До походу готовий, прошу в ковчег! — торкнувшись рукою солом'яного бриля, рапортує він жінкам.

— Василю Васильовичу, ви справжній капітан! — майже співає пишно вбрана Валерія Гнатівна, лукаво мружачи карі очі і подаючи руку Горохові.

Василь Васильович знайомий з Валерією Гнатівною лише десять днів, але вони стали вже хорошими друзями.

Раптом рука Валерії Гнатівни вислизає з руки Гороха, до човна підходить друга супутниця — дебела Марфа Феофанівна.

— Держіть мене, Василю Васильовичу! — кокетливо промовляє вона, вхопившись за Гороха обома руками.

Горох червоніє від напруження. Човен загрозливо нахилиється і, збільшивши осадку сантиметрів на три, благополучно вирівнюється. Марфа Феофанівна влаштовується на кормі.

Над пляжем лунає грубуватий чоловічий голос:

— А мене забули? Я зараз!

Валерія Гнатівна кривиться, немов понюхавши наша-тирю.

— Це вже занадто! — вигукує Марфа Феофанівна.

Обличчя Гороха стає серйозним, навіть сердитим.

Настрій у компанії помітно падає. Річ у тому, що дехто в санаторії недолюблює Никанора Івановича за те, що він може різонутися правду в вічі.

Човен поволі рухається вперед. Деякий час усі мовчать. Ритлять уключини і тихо хлюпає під веслами вода. Горох, змушений сидіти спиною до Валерії Гнатівни, чуває себе п'яково і весь час намагається повернутися до неї боком, але йому заважають весла. Нарешті він кидає їх і повертається обличчям до жінки.

— Пересядьте, будь ласка, на корму, — просить її Василь Васильович. — Мені незручно сидіти до вас спиною.

— Не турбуйтеся, Василю Васильовичу, — заспокоює його зворушена увагою Валерія Гнатівна. В її голосі чути нотки щирої вдячності.

Никанор Іванович дістає мундштук, коротеньку сигарету і закурює. Над човном тягнеться прозора смужка синюватого диму. Горох скоса дивиться на сиву хмаринку, хмуриться.

— От ви говорили: егоїзм — пережиток минулого, — каже Василь Васильович, карбуючи кожне слово, — а курити в товаристві некурящих, в жіночому товаристві, — хіба це не егоїзм?

Валерія Гнатівна нагороджує Гороха вдячним поглядом, на її устах з'являється в'їдлива посмішка. Та Никанора Івановича збентежити не так просто.

— А кому в даній обстановці заважає те, що я курю?

— Всім! Всім! — сердиться Марфа Феофанівна. — Ви отруюєте повітря.

— Отруюю? — Никанор Іванович голосно сміється. — Я отруюю морський простір?!. — Він широко розводить

своїми дужими руками, і погляд його зупиняється на пароплаві, що біліє вдалині.

— І нічого смішного тут немає, — втручається Валерія Гнатівна. — Чоловіки завжди просять у жінок дозволу курити. Так заведено.

— Подивіться-но, як димить пароплав. А капітан і не спитав: чи можна, дамочки, цій трубі повітря отруювати? Який же він нечемний!..

— Та хіба вам можна що-небудь довести?! — сердито говорить Горох. — Ви відкидаєте все логічне, а свої аргументи вважаєте абсолютно незаперечними. До речі, не зважати на думку інших — це також пережиток! — І Горох продовжує, як заведений:

— Пережитки минулого — це пороки в свідомості деяких людей. Проявляються вони у ставленні до праці, до громадського порядку і до соціалістичної власності. Крадіжки, рвацтво, симуляція, нечуйне ставлення до людей, феодальне ставлення до жінок, пияцтво та багато інших гидких явищ. Усе це не що інше, як пережитки капіталізму.

Василь Васильович сам захоплюється своєю промовою. З неабияким пафосом він осуджує людей, які «не вміють берегти почуття дружби, не підтримують бадьорого настрою серед товариства, не поважають думок і бажань більшості...»

Никанор Іванович уважно слухає. Іноді він хитає головою на знак згоди, іноді зводить брови: мовляв, перебираєш міру, братіку, іноді посміхається...

Горох замовкає.

— Ви, бува, не лектор? — питає Валерія Гнатівна, не відводячи захоплених очей від Василя Васильовича.

Гороху приємно відчувати на собі такі погляди. Він скромно признається:

— Лектор не лектор, а так, з лекціями іноді виступаю, і саме на цю тему.

Захопившись розмовами, співбесідники не помічають, як із сходу починає віяти свіжий вітерець. Море рябіє, дрібні хвилі женуться одна за одною, по небу плывуть сірі хмари. Вітер б'є по човну, зриває з Гороха солом'яного бриля і жбурляє його у воду. Василь Васильович встигає лише схопитись за чуба.

У човні — сміх.

— Зараз підберемо! — Горох повертає веслами човна,

перехиляється через борт, простягає руку, але... не дістає — бриль пропливає мимо. Його намагається підхопити Марфа Феофанівна. Вона всією своєю вагою налягає на той самий борт, човен втрачає рівновагу. Чути одчайдушний жіночий крик, усі кидаються на другий борт і падають у море.

Кілька секунд над морем тихо і безлюдно. Черпнувши бортом води, човен вирівнюється. Першою виринає Марфа Феофанівна. Обличчя її не видно, його закриває мокре волосся. Вона, захлинаючись, кричить: «Рятуйте!» І знову занурюється у воду. Поруч виринає Никанор Іванович. Він оглядається навколо, помічає Марфу Феофанівну, підпливає до неї. Потопаючий, як кажуть, хапається за соломинку. Марфа Феофанівна міцно обнімає Никанора Івановича. Він, ледве тримаючись на воді, пливе до напівзатопленого човна.

— Держіться за борт! — кричить він, але звільнитись від обіймів Марфи Феофанівни йому не вдається.

Поряд виринає Валерія Гнатівна. Вона одчайдушно б'є по воді руками, добираючись до рятівного круга, що випав з човна. Майже водночас з'являється над водою і Горох. Він теж тягнеться до круга і, вирвавши його з рук Валерії Гнатівни, зляканими очима нишпорить навколо. Жінка знову щосили б'є по воді, підпливає до рятівного круга, але він знову вислизає з її рук. Горох рятує тільки себе.

— Потоплю, бісів пережиток! — кричить Никанор Іванович Горохові. — Дай круг, кажу, він двох витримає!

Василь Васильович озирається. Тимчасом Никанор Іванович підштовхує круг до Валерії Гнатівни.

А від берега до місця пригоди вже поспішають рятівні човни.

— Пробачте, Валеріє Гнатівно, — винувато шепоче, підбадьорений рятівними човнами, Василь Васильович, — справді, я не впізнав вас... Пробачте... Я погано плаваю...

— Нічого, — запинаючись, говорить Валерія Гнатівна. Її голос тремтить від пережитого страху і гніву. — Ні-ко-ли не ду-ма-ла, що ви такий не-гід-ник... Такий не-гід-ник...

Наше діло півняче: проспівав, а там хоч не розвид-
найсь!

*

«Діду! Село горить!» — Дід за суму і далі посунув.

*

Про мене, Семене, аби я Іван!

*

Хилку лозину і снігур зігне.

*

Дурного Кирила і Химка побила.

*

Похвалити не вмію, а погудити не смію.

*

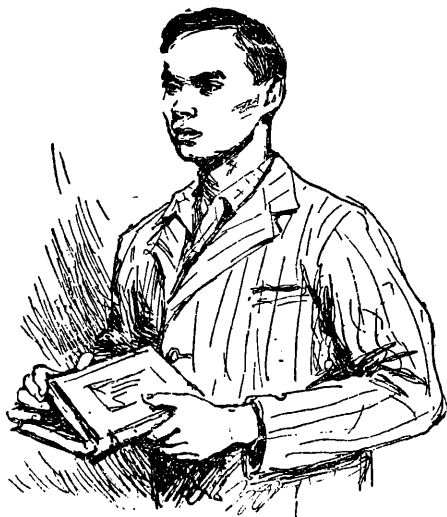
Підстреленого сокола і ворона клює.

*

Як голова без голови, то й ноги не ходять.

*

З дурнем каші не звариш: або пшоно не вкипить, або
вогонь не горить.

О. Тавршиюк

1911-1941

НАІВНИЙ МУРИН

Привезли раз до Європи мурина. Не якого-небудь мурина з держави Конго, чи Анголі, що він уже від європейця сто палок одержав, і при будові залізниці через ліси на плечах каміння носив, і взагалі усю цивілізацію, від рому починаючи, а карабіном кінчаючи, пізнав. Ні, привезли такого мурина романтичного, яких скоро і зовсім на світі не стане, — правдивого дикуна, десь аж з нетрів Нової Гвінеї, такого, що він не то що антрополога якого, а навіть місіонера, чи пляшки рому не бачив. (А пляшка рому, як звісно, швидше за усю цивілізацію до диких країн доходить). Був це, заодно, представник самої первісної культури, чи радше безкультурності. Його плем'я не знало навіть вогню, ані користі з нього, жилося лише дикими овочами та сирим м'ясом убитих палкою чи каменюкою кенгуру

і інших звірів. Мова їх — це лише кільканадцять слів, що означають найпростіші поняття і предмети, як, наприклад: «їсти», «вода», «дерево». Однак у них були вже початки релігії, а властиво — віри в чари та духи померлих. Був навіть чаклун, що готував ліки та причаровував злих духів.

Коли цього горопашного дикуна забрали з пралісу та посадили на пароплава, він був дуже переляканий і цілком приголомшений, але професор Гальберт узяв його під свою дбайливу опіку, обласкав і збудив у дикуна довір'я до себе. І поки пароплав приїхав до Європи, дикун вивчив уже багато англійських слів і освоївся з корабельним оточенням. Але коли він опинився у цілі подорожі — великому місті, то був певний, що пропаде безповоротно. Про вулиці він гадав, що це глибочені рівні яруги, серед дивно стрімких скель, а по яругах товклась така сила людей, що він ніколи стільки їх не міг уявити, і вряд чи менше мчало якихось дивних велетепських звірів, мчало з грюкотом і ревом, швидше від найшвидкого кенгуру. А коли приглянувсь, що в цих стрімчастих скелях гніздяться люди, і на страшних швидкобіжних звірах також їздять люди, то впевнився, що ніколи не знайде тут ніякого глузду, чи порядку. Опісля, коли він сам вигідно замешкав у тих скелях і професор втокмачив йому, що це все є діло людських рук, почав він вважати цих людей безмежно щасливими чарівниками.

Та професор не задовольнився цим: він учив мурина далі, відкриваючи йому суть речей. Пояснював, що самоходи та трамваї — це не живі, створені чарами, істоти, лише мертві машини. Та мурин не міг на те погодитись, щоби це, що є мертво — бігало, або ще й літало. Професор був терпеливий, розумів, що це так з кінця дійсно неможливо зрозуміти, і взявсь учити послідовно, від початку: показав спершу дикунові маленького млина — дитячу забавку, що вертів крильцятами на вітрі, опісля запровадив мурина на село, показав там справжнього вітряка та наочно виявив усю його нескладну конструкцію. Мурин зрозумів і танцював від радості і захоплення, а професор говорив йому так:

— Так і все на світі, коханий мій Папуо, рух наших самоходів і усіх дивних машин — усе має свою причину. Як будеш це пам'ятати, то усе на світі зрозумієш: ні і що не діється без причини. Нічого не робиться ча-

рами, бо ніяких чарів нема, і ніяких духів. Це тобі кажу я, а ми, учені, впізнали вже і землю, і воду, і те, що у небі, і ніде не знайшли нічого такого, що діялось би без причини. Ось ваш чарівник: не тому його стріли смертоносні, що він шептав над ними, лише тому, що він їх мочить в отруті, а отрута псує організм так, якби то попалити у млині труби. І ми теж ніякі чарівники, лише люди, бо пізнаємо причини і ті причини використовуємо. Ось бач, який вітер дужий — які міцні дерева нагинає! А ми придивились і ту його силу запрягли — працєю на нас.

Папуа вдався цілком незгіршим учнем, а професор — таким впертим учителем, що за два роки спільного життя зумів втокмачити в цю кучеряву чорну голову такі поняття, як мільйон або біологія. Отже Папуа міг зватися не лише культурною, а просто-таки освіченою людиною. Та все одно знав він європейську цивілізацію дуже неповно, особливо питанням суспільного життя не умів дати раду. Його міркування на цю тему були часом так наївно комічні і дивовижні, що ми беремося розказати про це дещо більше, чим напевно справимо шановним читачам трохи приємності.

Одного тихого доросло-літнього дня, коли навіть над містом плавало бабине літо, професор пішов на прохід далеко за рогачки, «на лоно природи». Папуа, як звичайно, був із ним. Вони йшли гладким шосе, що легенько п'ялось угору, ховаючись під лапатими каштанами. Над шосе безконечними нитками звисав телефонний дріт, бо навіть і «лоно природи» в Європі обмотане дротами. З обидвох сторін шосе їжились стерні, а де-не-де стояло ще чотирикутними ланами збіжжя, а біля нього комашилися люди, зрізуючи його машинами, а де пройшла ця машина — там залишилася лише щітка стерні.

Папуа цікаво розглядався, ідучи, а після запитав:

— Чому тут, над дорогою, не ростуть ніякі інші дерева, лише ті лапаті каштани?

— Тому, — відповів професор, — що ми так хочемо, щоб росли каштани, а не інші дерева, бо каштани гарні і дають найкращу тіль.

Папуа глибоко задумався, і його обличчя виказувало щораз більше здивування, начеб вразила його безмірно велика думка, аж професор це зауважив і, усміхаючись, запитав:

— Що тебе так схвилювало, дорогий Папуа?

Папуа поволі озвався:

— Значить... ви це все зробили... у цілому вашому світі? Ах! І цю кам'яну дорогу... і ці дроти, — багато, багато дротів — цілий світ обмотаний! І залізні мости! І кораблі!

Професор зрозумів.

— Так, — сказав він урочисто, — усе. І ця кам'яна дорога. Ми з усіх піль позбирали каміння, і воно лежить тепер тут, де ми хочемо, а інакше не сміє лежати. Кожний цаль землі зрушений, зритий чи зрівняний людиною, кожне дерево і зело росте там, де ми визначили. І лише таке, яке ми хочемо. Ти глянь, тут світ здається створеним нами, наш світ! А пригадай свою батьківщину: там ви ходите в пралісах непомітні і боязкі і навіть не думаєте, що людина — найвищий твір природи.

— Кожний цаль землі, кожний камінь, кожне дерево... — захоплено повторив приголомшений Папуа. — Так ви уже усе на світі поробили, ви тепер вже не маєте чого робити.

Професор засміявся:

— Чому? Ось ми йдемо по кам'яній дорозі, а чому би не зробити дороги гумової? Мешкаємо в кам'яних будинках — чому не побудувати скляних? Це ж краще! І обов'язково зробимо це, як будемо мати вільний час! Світ ще можна сто разів зробити кращим і приємнішим. Ось глянь (професор вказав на поле): косить чоловік збіжжя — мах косою, мах, по маленькій жменьці. А пощо це? Ось дивись, там далі коні тягнуть таку машину на колесах, а вона косить, а вона косить, та швидко ж як! А тепер така вже машина є, що разом і косить, і молотить, і зерно сортує. Ось коли люди такими машинами досконалыми скрізь працювати будуть, тоді легко заживуть і часу більше матимуть. Машинами зроблять куди більше, а більше зроблять — більше будуть мати.

Вони повернули йти додому. Папуа йшов в задумі про велике безконечне вдосконалення життя. Коли увійшли до міста, він нараз за решіткою під великим дахом побачив дуже багато тих машин, що косили збіжжя. Папуа схопив професора за руку:

— Пане професоре, ось гляньте — коси на колесах. Стоять тут без діла, а там люди косять руками, так поволеньки. Наказати треба їм, щоб брали ті машини до роботи, швидше викосять і будуть мати час до іншої ро-

боти, до гумових доріг і скляних домів. Пане професоре, адже ті машини тут без діла.

Але професор лише знизав плечима та промурмотів:

— Який ти наївний, Папуо.

І пішов далі, не оглядаючись.

На другий день Папуа прокинувся з думками про Велику Роботу на світі. Вона снилася йому цілу ніч. Снилось йому, що по гумових дорогах їздили скляні будинки, порушені запряженою силою вітру, що натворив електрики, а люди робили усе більше і краще.

Папуа пригадав сон і жалкував, що це був лише сон. Але в цей час почув він нараз за вікном, на вулиці, дивний гамір, не такий, як звичайно, — грюкіт та туркіт, ні, лише людські вигуки, крики та спів. Він виглянув через вікно: ціла вулиця була запружена людьми так щільно, що в цій масі безпомічно загрузли самоходи і трамваї. Але це не були ті люди, елегантні і задоволені, що їх Папуа звичайно бачив. Ні, вони мали на собі погану одіж, були якісь виснажені, нещасливі і нервово піднесені, — якісь чужі, як прикрі гості на цих блискучих вулицях. Вони несли над своїми головами червоні полотнища на дрівках, співали і вигукували і бурхливою рікою рухались вперед.

Папуа в тому нічого не міг зрозуміти.

Раптом обдертим людям загородили вулицю чорноубрані люди, що їх Папуа не раз бачив на вулиці та ніколи не звертав на них уваги. Людей у чорному було небагато, але стали вони лютою стіною і скерували до обдертої маси гвинтівки.

Папуа скрикнув з жаху так голосно, що до кімнати на крик убіг професор.

— Що це?! Пане, що це?

Професор зблід і підбіг до вікна.

Обдерті люди метушилися на місці, кричали. Ті, що були позаду, напірали вперед. Почали виривати з вуличного бруку каміння та погрозливо махати руками. Але вони не виглядали на лютих, скоріше — були вони нещасні.

Нараз із бічної вулиці вирвався на конях другий гурт озброєних людей у чорних вбраннях, що, люто напавши на юрбу, без милосердя били палками на всі боки.

Обдерті люди утікали, падали під кінські копита, зривались, облиті кров'ю, кричали і проклинали.

Усе це діялось тут же, під вікнами. Папуа дуже налякався і, головне,— нічого не розумів.

Поволі наговп зник, властиво, побіг вулицею далше, переслідуваний чорними людьми, які орудували палками.

Тоді Папуа відійшов від вікна і встромив у професора запитливі очі, шукаючи на його обличчі пояснення цього божевілля, яке він спостерігав. Але професор стояв мовчки, нервово кусаючи губи. Та Папуа бачив — професор знає, напевно знає, бо на його обличчі немає здивування. Він навіть уважає це за зрозумілу, природну, логічну річ. Тоді Папуа підбіг до нього і нетерпеливо, вимагаючи, скрикнув у очі:

— Що це є?

— Це безробітні, — неохоче відказав професор.

— Що таке безробітні?

Папуа не заспокоювався. Він мусить мати відповідь,— як це може відбуватися у тому чудесному світі, де кожний камінчик лежить у призначеному місці? Як?..

— Безробітні — це ті, що не мають роботи. Вони хочуть працювати, а роботи немає...

Папуа недовірливо глянув на професора, гадав, що цей кепкує.

«Не мають роботи?» Таж учора, тільки учора професор говорив про Велику Роботу вічного вдосконалювання світу.

— За що їх б'ють? — запитав він.

— Їх розігнали, бо... роботи немає, а вони — все одно. Але дай спокій, Папуо, — нетерпеливо відмахнувся професор, — ти нічого не розумієш.

Але мурин був тепер зовсім не той, як завжди, а виглядав майже неприємним. Без всякої церемонії він схопив професора за рамена, повернув до себе і пристрасно запитав:

— Вони хотіли роботи? А чому ті чорні їм не дають? Хто такі чорні, що забороняють людям будувати скляні доми? Чому не зв'яжуть цих чорних? Вони не дають роботи! Вони гірші за крокодилів!

— Ти, Папуо, закінчений дурень! — закричав професор. — Ніяких вони скляних домів не йшли будувати, а просто це текстильні робітники, що виробляють матерію на одяг. І нарobili вони стільки, що вже нікуди діти, нікому вже не треба.

— Неправда! — перебив Папуа. — Вони самі ще не

мають доброї одежі! Але коли і так, то чому вони не роблять іншої роботи? Чому їм чорні забороняють?

— Їм не «чорні» забороняють, а просто господар узяв і замкнув фабрику, бо це його власність.

— Фабрика власність? А чому ж фабрика його власність, а не їхня?

— Бо він одержав її від батька.

— А батько?

— Побудував.

— Фабрику?! Неправда, я бачив фабрику і бачив, як будують. Фабрику не може побудувати один чоловік!

— А, відчепись, дурню, — гнівно гукнув професор, виврався і пішов.

Папуа залишивсь сам. Опам'ятався. «Що це? Професор на нього розгнівався?» Муринові зробилось соромно, дуже соромно. Мабуть, він образив професора, цього безмежно мудрого, це втілення розуму, бездонну криницю мудрості й добра. Професор перестане його любити. І його охопив такий жаль, що він сів і почав плакати, а що більше думав, то дужче плакав. За що на нього нагнівався професор? За те, що він хотів знати? Адже професор його завжди хвалив за цікавість. А тут?.. Не пояснив, залишив його, бідного немудрого мурина, самого перед цим таким страшним фактом, — та ще й нагнівався. І плакав Папуа, і обіду не їв. А професор цілий день до нього не приходив. Аж вечером, коли вже місто залляла електрика, професор прийшов до нього і ласкаво, щиро, як колись, ударив по спині:

— Не сумуй, — каже, — лісовику!

Втішився Папуа, та давай знову прохати, щоб професор пояснив йому оцю вранішню подію.

— Добре, — каже професор, — лише гляди, щоб спокійно слухав. Кажи, чому ця подія тебе так вразила?

Папуа, подумавши, став говорити:

— Багато я бачив тут різних див — просто ціла країна чудес. Але ви, пане, розказали мені, що то не є чудеса і немає на світі ніяких чудес, бо усе має причину, а люди застосовують усе для себе на користь. А пізніше сказали ви, що іще не кінець роботі, що іще сто разів краще на світі зробити можна, лише часу не вистачає з усім упоратись. І мріяв я про це вічне вдосконалювання світу. Аж уранці побачив я таке диво, якого ще ніколи не бачив: люди людей б'ють. Чоловік б'ється з крокодилем і зі

змією, але чого поміж собою? Але ще чудніше, що є на світі якісь безробітні, що робити хочуть і не мають роботи, в той час, як світ без меж вдосконалювати можна.

(11 рядків сконфісовано польською цензурою.)

Ось тепер володіє нею один, і стоїть вона замкнута, без користі. Але над усе дивніше мені, що ви — наймудріша людина, а оповідаєте мені про ці речі байдуже, наче вони вас не чудують, наче вони є зрозумілою річчю, що теж має причину.

Папуа сумно змовк, а по хвилі додав:

— Зрештою, я ж дикун, не знаю, може, це й інакше, але ви поясніть мені, поясніть, бо мені дуже тяжко.

Професор доброзичливо засміявся.

— Гаразд. Воно, бач, ніби так: фабрику замкнено... але коли б і ні, то робити у ній все одно не варто, бо робітники хочуть їсти, а полотна свого не найдься. Поки розпродувалось, то робітники мали гроші й купували хліб.

— Ну, коли так, то хай вони йдуть виробляти хліб.

— Але ж, Папуо, виробляти хліб — треба поля, а у них поля немає. Де вони робитимуть?

— Як то де? А де всі?

— Але ж, Папуо, інші працюють на власній землі!

Папуа витріщив очі:

(6 рядків сконфісовано.)

А замість того, щоби на світі робити те, що потрібно, не дають працювати. А від цього ж на світі...

— Бач, дорогий мій,— урвав професор,— я цього тобі пояснювати не буду, бо це питання соціології, а я природник. Але ти постарайся, постарайся зрозуміти.

І професор знову від початку викладав йому про приватну власність.

Папуа вкрився рясним потом, силкуючись зрозуміти, та таки ніяк не зумів знайти логічності у такій простій речі, що її без найменшого труда розуміє кожна європейська дитина.

* * *

Ми не можемо опертися спокусі — звеселити наших читачів ще деякими пригодами цього чорношкірого телепня.

Після події з безробітними Папуа дуже зненавидів чорноубраних озброєних людей і навіть трохи їх боявся. Бо, взагалі, він терпіти не міг якої-небудь зброї. Ген там

у рідних далеких лісах карабін був би корисним, потрібним, бо там живуть крокодили і змії, що їх треба убивати для оборони власного життя або для поживи. Але тут, де кожне дерево росте у призначеному місці і звірята живуть лише ті, яких хочуть мати люди, тут немає потреби носити зброю, отже коли тут хто її носить, то призначає її на других людей. Коли Папуа думав про це, то аж тремтів і дуже дивувався, що люди такі злі. Людей, що носили зброю, було дуже багато, а ті, у чорних вбраннях, навіть цинічно вихвалялися своїми карабінами і гострими багнетами і ходили пострахом для мешканців вулиць.

Та скоро довелося муринові довідатися про озброєння людей багато більше. А сталося це так: у цьому ж самому домі, що і професор Гальберт, лише поверхом нижче, мешкав зі своїми родичами один молодий русявий хлопчисько, вічно веселий, щирий Джон. Правда, балакали про нього, що він легкодушний та неуважний в науці, а Папуа, що сам безмежно поважав науку, розуміється, дивився на таку легковажність незадоволено. Одначе він полюбив Джона за щирість, хоч спершу Джон і реготався з купчастого папуасового чуба.

Аж одного разу Джон сказав:

— А знаєш, Папуа, швидко я вже з тобою попрощаюся.

— А що таке? Хіба поїдеш куди?

— Так, іду до війська.

— До якого «Війська»? — не зрозумів Папуа. Він гадав, що «Військо» — то, може, назва якогось міста.

— До якого ж? До нашого війська. Жовніром буду.

— А що ж це таке?

— А ось, хіба ти не бачив, як марширують часом такі хлопці з карабінами і в одностроях?

— У чорному вбранні?! — з жахом скрикнув Папуа.

— Не в чорному, а в зеленому, у чорному — це поліція.

У зеленому? Ах, Папуа пригадав собі, таки правда, він бачив цих молодих хлопців, що так гарно, рівно та дружно вибивали крок вулицями.

— А тобі чого до війська? Навіщо?

— Що ж зробиш, про це не питають, змушують мене!

«Ну, — подумав собі Папуа, — такого лінюха не диво, що й змушують; без примусу й читати не навчився».

— А що ж там робити у тому війську?

— Учись стріляти, а як треба буде, то піду воювати.

— Вибач, Джоне,— що це значить «воювати»?

— Ох, ти, дикуне, дикуне,— похитав головою Джон: — Навіть не знає, що значить «війна»! Це значить — озброяться люди, багато-багато людей, більше, як у цілому місті, і вийдуть у поле, а назустріч їм вийде багато інших озброєних людей. Це зветься — армія.

— Ну?..

• — Ну, а тоді одні на других давай з карабінів стріляти, і з гармат, і з аеропланів бомби кидати, і газамн труїти. Багато поб'ють, стараються вбити якнайбільше. Ось це і є війна.

У мурина з обурення, перестрашу й здивування очі ледь не вилізли на чоло.

— Слухай!.. — скрикнув він, тремтячи. — І ти не брешеш? І це справді буде?

Джон зареготався так, як лише він вмів реготати.

Тоді Папуа зірвався на ноги. Коли б його шкіра це дозволила, він був би тепер блідий зі злості.

— Ти смієшся, — скрикнув він, ображений до глибини душі, — але я, мурин, кажу тобі, що твої жарти є дурні і не гідні не лише культурної людини, а навіть мого брата, дикуна! Такі жарти, це образа для людей.

Джон перестав сміятись і пахмурився.

— Це не жарти, а зовсім правда, і я цілком не думаю тебе обдурювати.

— Як то? Це буде?! Це хочуть зробити?! Це неправда!

— Дурний ти, — відказав Джон. — Розуміється — це хочуть робити. Тепер у нас і в кожній іншій державі є якихсь півмільйона людей, що нічого більше не роблять, лише вчаться убивати. Усього тепер є з тридцять мільйонів людей, що вчаться це робити.

— Тридцять мільйонів вбивців! — прошепотів Папуа.

— Так, вони ходять в одностроях, сплять у спеціальних будинках, встають рано і до самісінького вечора вчаться убивати.

— Зажди, цього не може бути, щоб люди спеціально учились убивати. Таке вони соромились би робити. А крім цього, хіба можна, щоби тридцять мільйонів, т р и д ц я т ь м і л ь й о н і в! — так марнували час, коли на світі така велика і чудова робота чекає!

— Так, так,— говорив далі Джон.— З усього доходу,

що його приносить країна, більше половини йде на виготовлення різних приладів до вбивства. Один військовий пароплав коштує вдсятеро дорожче пасажирського. А літаків майже ніхто не використовує, вони будуються лише для вбивства людей. Одним словом, як кажу: більше половини усіх прибутків.

Папуа почав сміятися.

— Джоне, коли ти і не брешеш навмисне, то сам не знаєш, що балакаєш: ти ж сам подумай — хіба може це бути, щоб люди витрачали більше половини прибутків на таку не тільки непотрібну, а божевільно шкідливу, страшну і з усіх гідот наймерзотнішу річ, як знаряддя вбивства людей, і то в той час, коли тими матеріалами, — тими робочими руками, можча вдосконалювати без кінця світ. О, Джоне, учитися тобі треба, багато вчитися! Тоді не будеш оповідати байок.

Джон страшенно розсердився.

— Байки? Не байки! Війна уже була! І не раз, мій коханий. І нещодавно, ось кілька літ тому була.

— Як була? — задихаючись, застогнав Папуа.

— Так була, як я казав: зійшлись озброєні люди, цілі мільйони людей — ти розумієш, що то — мільйони? — і давай убивати один другого. Чотири роки убивали.

— Що-о-о? — вихрипів Папуа. — Чотири роки?

— Чотири роки!

Джон почав оповідати гордо, наче хвалився:

— І знаєш, скільки убили? Рахують на десять мільйонів. А скалічили вдвічі більше. А з крові, що при тому виллялася, могло б бути озеро на сто п'ятдесят метрів упоперек! А знищили при тому усякого добра, — будинків, кораблів, — знищили третю частину усього того, що люди напружували протягом століть!

Папуа слухав у безсилій розпуці, лише благаючи зніс догори руки:

— О, Джоне, але навіщо ж вони це робили, пощо?..

— Пощо? Це дурне питання! Звісно, «війна»! Щось там було таке, якась причина. Одним словом, щось там було, — я докладно не знаю що, а може, і ніхто докладно не знає. Одним словом, була велика війна.

— Стій! Зажди! — закликав Папуа. — Як то не знаєш? Робили таку річ і не знали навіщо? Не були сердиті одні на других, не скривдили одні других — і йшли битись, десять мільйонів убили — і не знали навіщо?

— Ну от! Чому ж не знали? Я ж кажу — щось там було. Якийсь студент убив якогось князя.

— І за це убили десять мільйонів?

— Крім цього, проклятуший німець зазіхав на наші колонії, з котрих ми маємо мільйони прибутків.

— О, Джоне, я ніяк не розумію, що то значить «наше» — «чуже». Але що ж ті німці хотіли зробити? Знищити що? Є земля, а з неї користь. Аби лише не нищити, а працювати. А ти кажеш, що війна знищила третину усього багатства світу!

Папуа зірвався з місця, розбурханий хмарами думок.

— Ні! — закричав він, — що ти мені брешеш! Значить, на те, щоб не втратити пару мільйонів зисків, ви пожертвували десять мільйонів людей і цілу третину багатства цілої землі. Що ти мені брешеш! Який дурень згодиться спалити дім, щоби врятувати буду?! Що ти мені брешеш! Я читав про землетруси і урагани, але вони за тисячі літ не заподіяли стільки шкоди, як оця одна війна! Де така небезпека, що задля неї варто пожертвувати десять мільйонів людей!

Джон був хлопцем молодий і простий. Він слухав тепер муринову мову, так само здивовано вирячивши очі, як перед тим мурин. Йому здавалось, що він несподівано побачив усе життя зовсім з іншого боку.

(С к о н ф і с к о в а н о).

скрикнув нарешті Папуа.

Тоді Джон підвівся на ноги. Був тепер блідий, як полотно.

— Я... я подумаю,— тихо сказав він і хитаючись виїшов.

Після тої розмови трапилася з Джоном дивовижна пригода, причиною якої був, без сумніву, цей просто-сердний мурин. З веселого та безжурного став Джон дивно замисленим та сумним, навіть бачили, що був заплаканий.

Родичі цьому дуже здивувалися, бо спершу Джон зовсім не журився військовою службою.

Але до прийому Джон прийшов спокійний, лише блідий. Коли прийшла черга до нього,—

(С к о н ф і с к о в а н о).

Офіцери зглянулися, заскочені тою несподіванкою.

Почали питати:

— Ви баптист? Унітаріанець?

— Ні.

— Толстовець?

— Ні.

— Комуніст? — уже шорстко.

— Ні.

— Чому ж ви відмовляєтесь?

— Не хочу убивати людей без потреби.

— Ви гадаєте, що ми такі кровожери, що готові вбивати людей без потреби? — обурились офіцери. — Але скажіть, коли більшовики підбурюють проти нас наші колонії, ми маємо не боронити своїх прав?

— Ви не маєте на колонії ніяких прав, — відповів Джон, що ніколи раніше подібних думок не висловлював. — Ви колоній не створили, значить, вони не можуть бути власністю. Ви створили гніт в колоніях, та цю свою власність можете собі забирати.

Офіцери значуще персглянулися і, жуючи злість, питали далі:

— В такому випадку, нам зовсім не боронитися перед червоною загрозою? Чи, може, по-вашому, більшовизм не є загрозою?

(С к о н ф і с к о в а н о).

* * *

Папуа дуже зрадів, коли дізнався про відмову Джона від військової служби. Але Джонові родичі були заплакані й сумні.

— Чого вони журяться? — питав Папуа.

— Бо Джон сидить у в'язниці, — відповідали йому.

— Що це таке «в'язниця»?

— Це такий дім, де замикають злочинців.

— Злочинці, це, мабуть, ті, що чинять зло? — здогадався Папуа. — А навіщо цих злих людей туди замикають?

— Замикають їх, бо вони такі, що на волі убивають людей, насилують, крадуть, — взагалі, творять різні не порядки.

— Мені жалко їх, вони нещасні без волі, — подумавши, сказав Папуа. — Але це, мабуть, конечно, — я і сам бачив

таких людей, що їх таки дійсно потрібно замкнути. Це були люди у чорних вбраннях. Тоді вулицею йшли робітники, що хотіли працювати, а якийсь варіат «хазяїн» замкнув фабрику, бо думав, що від роботи є лише втрата (а нібито від дармування є дохід!). Робітники, розуміється, були б відімкнули, та чорноубрані заступили їм дорогу і давай їх страшенно бити за те, що ті хотіли працювати. Ну, так, розумію, — коли таких людей не замкнути, то вони усе на світі перемарнують. Працювати не дають, а їсти й убраться потрібно ж. Так цих чорноубраних уже замкнули? І цих, що убивають, кажете? Так, так, це добре, бо я чув, що недавно убили десять мільйонів людей. Дивуюся, чому це люди такі дурниці творять. Але чого ж Джон у тій в'язниці?

— Папуо, це зовсім не так, як ти собі уявляєш, — відповіли йому. — А Джона посадили до в'язниці, бо він також злочинець: адже він відмовився від військової служби.

Тут довелось муринові здивуватися більше всього попереднього:

— Джон злочинець?.. Бо не схотів убивати? Так???

— Папуо... так, ніби так, щось подібне. Але ти, бач, не розумієш: і зовсім не замкнені до в'язниці ті, у чорному, що не давали працювати, а сидять там ті, що підбурювали проти власника фабрики. Бо фабрика — це ж його власність, розумієш? Власність! І він має право...

— Розумію! — вереснув Папуа: —

(С к о н ф і с к о в а н о).

По тих словах Папуа завернувся на п'яті і, як стріла, помчався геть.

Він влетів до професорового кабінету, мов бомба, і бехнувся перед професором навколішки та, благаючи, обіймав його коліна:

— Пане, пане! Верніть мене додому! Пустіть мене у мої дикі ліси.

— Що тобі? Чого ти? Що знову за фантазія? — боронився професор.

— Не хочу! Не можу! — ревів мурин.

— Що таке? В чому річ? Встань же, говори, толком скажи. Чого не хочеш?

Мурин підвівся. Зрозумів, що потрібно висловитись виразніше. Але коли став говорити,— звучала в його голосі найміцніша вперта постанова:

— Пане, хай я у своїх лісах буду ходити голий, а їсти лише нужденні корінці і ягоди, а ночувати на гілляці між листям, — але я не хочу жити тут!

— Що... що?

— Спершу я гадав, що дістався до країни мудрості, подивляючи ваші машини. Але коли у вас ті, що убили десять мільйонів, називають злочинцями тих, що не хочуть убивати, а ті, що руйнують продукцію, замикаючи фабрики, називають злочинцями тих, що з ними не хочуть погодитися, і це у вас зветься «право», то ваша уся технічна мудрість є нуль супроти вашої геніальної суспільної глухоти.

Що професор мав на це сказати? Він вже переконався, що ніякий соціолог не зуміє втокмачити муринові в голову основ капіталістичного суспільного життя. Не зуміє.

1930 р.

А. Таїсан

1902-1949

ПАН ФІАЛКА

Давно-давно тому, в роки молодості автора цих рядків, йому доводилось грати в оркестрі німого ще тоді кіно. Найколеритнішою фігурою серед членів оркестру був корнетист, названий паном Фіалкою в зв'язку з темноліловим кольором його імпозантного носа. Справжнє його прізвище мало хто знав. Відомо було тільки, що за часів Австро-Угорщини пан Фіалка був одним з катів українського націоналістичного табору і, як такий, був навіть одного разу на прийомі у Франца-Йосифа. Ніхто не знав також, чому пан Фіалка проміняв булаву політика на трубу музиканта. Одні казали, що душевну рівновагу пана Фіалки порушила смерть австро-угорської монархії, а інші, злоязыки, запевняли, що кінець його кар'єри почався в хвилину, коли було встановлено зникнення великої суми грошей

з каси керованого Фіалкою банку. Пан Фіалка ніколи про це не говорив. Він взагалі нічого не говорив, крім «добрий вечір» та «добраніч».

Але пробила година, і пан Фіалка заговорив. Це сталося в день, коли на кіноафіші з'явилися «Осінні маневри — австрійська кінокомедія про «добрий, старий Відень».

Корнетист прийшов до кінотеатру задовго перед початком першого сеансу, прийшов у старосвітському каучуковому комірці й урочистому чорному сурдуті, який сягав нижче колін. Горілчаний дух, що його незмінно розсівав довкола себе пан Фіалка, уступив сьогодні місце ароматові французького коньяку.

Оркестр грав увертюру до «Легкої кавалерії» Зуппе. Корнетист не відривав захоплених очей від екрана, а коли нотні паузи дозволяли йому це, він радісно вигукував: «Піхота, їй-богу, піхота!», «Улани, їй-богу, улани!», «Жан... жандарми, їй-богу, жандарми, в пікельгаубах, великий боже!..»

По виголених щоках пана Фіалки покотилися сльози розчулення.

Нараз на екрані з'явилися австрійські драгуни в перекинутих через плече кожушках і касках античних героїв.

Пан Фіалка ошалів. Він гукнув щосили: «Драгуни, їй-богу, цісарсько-королівські драгуни!..» І, не звертаючи вже уваги на ноти, засурмив військовий відбій: «Іване, Іване, повертайсь у казарму!..»

За це порушення музичних правил Фіалці попало. Під час антракту він сидів перед капельмейстером і безпорадно розводив руками:

— Прошу вибачення, але я не міг... не міг стриматися! Ці мундири, ці коні, ці жандарми!.. Моя молодість стала мені перед очима... Моя молодість і найясніший пан, імператор Франц-Йосиф Перший!..

— А ви його бачили?

Лице пана Фіалки розпливлося в радісній усмішці.

— Як вас, як вас бачу тепер перед собою, пане капельмейстер!..

Захлинаючись від надмірних почуттів, пан Фіалка розповів:

— Не знаю, чи вам відомо, панове й пані, що я був колись депутатом австрійського парламенту, колись... гм! (Пан Фіалка витер сльозу). Одного разу я ввійшов у

склад української депутатської делегації, яку мав прийняти покійний імператор. В прийомній ми чекали всього дві години, коли це розчинилися двері й увійшов найясніший пан. Ми оніміли від хвилювання, а старенький монарх, доброзичливо посмикуючи бакенбарду, підійшов і ласкаво нахилив до нас своє вухо. Глибоко зворушені такою ласкавістю, ми доповіли його величності про любов австрійських українців до свого монарха. Найясніший пан слухав і по-батьківському посміхався. Та тільки ми розпочали доповідати про тяжке становище цих українців, найясніший пан хитнув поблажливо головою й тихенько, приязно, ласкаво сказав: «До побачення, мої панове!..»¹ Сказав і показав нам спину. Ото був монарх! Сказав лише чотири слова, а скільки в них було глибокого змісту...

Пан Фіалка похнюпив голову й заплакав на свій святковому начищений корнет.

Минуло кілька років.

Німа досі кіномуза заговорила, заспівала й заграла, пан Фіалка зник з музичного горизонту. Пірнув, як камінь у воду.

Якось у неділю ранком відбувався один з незліченних парадів війська маршала Пілсудського. На баских білих конях їхали вояки 14-го полку уланів, спеціалісти по каральних експедиціях, мучителі й кати українських селян Львівщини. Раптом за моєю спиною залунали вигуки:

— Хай живуть! Ото армія! Ото військо! Улани, їй-богу, улани! «Улани, улани, мальоване дзеці!..»

Винуватцем цих вигуків був огрядний панок у чорному старосвітському сурдуді та в чорних окулярах.

Знайомий аромат, аромат суміші кон'яку й чистого спирту відродили в моїй пам'яті пана Фіалку. Так, це був він!

— А, як ся маєте, пане товаришу! Ви думали — капут Фіалці, а Фіалка цвіте, і як ще цвіте, дай і вам, боже, таке!..

Вражений зміною характеру пана Фіалки, який з меланхоліка перетворився на життєрадісну людину, я подікавився його новою професією. Він потягнув мене в бічну вуличку й прошепотів:

— Я — колекціонер!

---

¹ Історичний факт.

- Чого?..
- Ляпасів!..
- ?!

Пан Фіалка поблажливо всміхнувся:

— Я розповім вам, але про це нікому ні слова! Надто вже багато у Львові діячів, охочих зайняти моє місце...

Пан Фіалка боязко озирнувся і півшепотом продовжував:

— Ви знаєте, прошу я вас, у нас немає більше найяснішого пана, зате є Пілсудський. Ото голова, ото маршал, ото диктатор! Свого прем'єр-міністра Складковського на п'ять кроків до себе не підпускає, а коли має на нього серце, то штурханом у долішню частину спини із сходів спускає¹. Ха-ха!.. Приблизно те саме робить генерал Складковський із своїми підлеглими. Історію з опозицією його величності — ундовськими депутатами сейму — самі знаєте: у Брестській кріпості вони тричі на день збирали ляпаси від офіцерів маршала².

— Знаю. І що?

— І їм це, нарешті, набридло.

Я зупинився здивований.

— Невже ж вони насправді перейшли до опозиції?

— Хе-хе! До опозиції!.. Чого захотіли! Хе-хе... Це я, опозиціонер, мій дорогий!..

Я нічого не розумів, і пан Фіалка зглянувся наді мною.

— Коли треба йти на прийом до Пілсудського, Складковського і присних, націоналістичні депутати беруть мене з собою і, як свого уповноваженого секретаря, шлють на першу лінію вогню, тобто штовхають першого у кабінет високопоставленої особи. Я доповідаю про їх просьбу й одержую особисто серію ляпасів, рідше — лечу зі сходів. Коли захекана і спітніла високопоставлена особа охляне, входять у кабінет мої депутати. Тепер їм уже ніщо не загрожує. У найгіршому разі якийсь дрібний ляпасик або легенький щиголь у ніс...

— І добре на цьому заробляєте?

— Непогано. Краще, ніж колись заробляв на корнеті.

— І вже ніколи не граєте на ньому?

Пан Фіалка із смутком постукав пальцем по долішній щелепі. Вона була звихнута.

— Розумію. Професійна хвороба.

---

^{1, 2} Історичний факт.

Колекціонер зітхнув:

— Чого тільки не зробиш заради...

Відтоді я не бачив пана Фіалку, і тільки недавно дізнався, що він уже в Канаді, куди потрапив разом з своїми націоналістичними шефами. Треба гадати, що пан Фіалка і там самовіддано збирає ляпаси, призначені для донцових, бандер, мельників і скоропадських, тобто працює по спеціальності.

Я — НЕ Я.

(Факт на 3 дії з епілогом)

Дія відбувається восени 1930 року у Львові.

ДІЯ ПЕРША

У мене дома.

Я. О, рідкий гість.

Листоніша. Не радійте передчасно! Ви вже в мене сьогодні 212-й адресат, що в один і той же день одержує один і той самий лист.

Я (читаю). «Копія. До окружної виборчої комісії у Львові. Я, сержант польської армії на пенсії, Ветшицький Казімір, Замарстинівська, 117, повідомляю, що Галан Ярослав, який проживає у Львові, Піскова, 28, не є громадянином польської держави і тому не має права голосу в виборах до сейму Речі Посполитої. Львів, 12 жовтня 1930 року. Казімір Ветшицький».

ДІЯ ДРУГА

В приміщенні окружної виборчої комісії.

Я. Я — обурений...

Голова комісії. Не ви одні! Пане секретар, котрий це з черги приходить сьогодні обурений?

Секретар. Триста сорок сьомий, пане голово!

Я (хочу щось сказати).

Голова комісії. Де ви живете?

Я. Піскова, 28.

Секретар. Група сержанта Ветшицького, пане голово.

Я. Я не знаю жодного сержанта Ветшицького. Ви...

Голова комісії. Ми також його не знаємо, заспокойтеся! Це відомство поліції. Ваша національність?

Я. Українець.

Голова комісії (*зітхає*). Що ж, я цьому не винен. І ви хочете...

Я. ...голосувати.

Голова комісії. Дуже раді. Пане секретар, повторіть цьому панові те, що ви сказали вже сьогодні триста сорок шість разів!

Секретар. Якщо хочете зберегти за собою право обирати депутатів до сейму Речі Посполитої, ви повинні протягом трьох днів пред'явити комісії такі документи: довідку з адресного бюро, що ви прописані у Львові; метричне свідоцтво; свідоцтво щеплення віспи; довідку про те, що ви не карались; довідку про те, що ви не маєте заборгованості в податках; довідку з місця роботи, а якщо ви безробітні, то довідку про те, що ви безробітний. На підставі цих документів одержите свідоцтво польського громадянства.

Я. І все?

Секретар. І тільки тоді одержите право внести протест проти викреслення вас із списку виборців.

ДІЯ ТРЕТЯ

Адресний стіл. Я та чиновники.

Чиновник I (*в сторону*). Ага! Ще один.

Я. Так і так. Попрошу довідку.

Чиновник I. Домову книжку принесли?

Я. Ось вона.

Чиновник I виходить у суміжну кімнату. Пауза.

Чиновник II виходить з суміжної кімнати.

Чиновник II. Це ваша домова книжка?

Я (*з радісним хвилюванням*). Моя!

Чиновник II. Ну й носіть її собі на здоров'я!

Я. А довідка про те, що я у вас прописаний?..

Чиновник II. Не можемо дати.

Я. ?

Чиновник II. Бо вас нема!

Я. ???

Чинovníк II. Ви кажете, що ви Галан?
Я (*покvapливо*). Галан, Ярослав. Ви ж бачили в домо-
вій книзі.

Чинovníк II. А в наших книжках ви не Галан,
а Баран!

Я. Як? Баран?!

Чинovníк II. Так! Баран.

Я. З великої літери?

Чинovníк II. З великої.

Я. В такому разі ви баран, але з малої.

Чинovníк II. Ще одне ваше слово, і ви будете
заарештовані за образу службовця під час виконання ним
державних обов'язків...

Я (*не кажу більше ні слова*).

ЕПІЛОГ

Я не зміг взяти участі в голосуванні.

ПРО ЩО НЕ МОЖНА ЗАБУВАТИ

Місто Москва святкує своє 800-річчя. Це, мабуть, єди-
не місто, до якого ніхто не ставиться байдуже. 30 років
тому людство розкололося на два табори: на тих, що люб-
лять Москву, і тих, що ненавидять її. Нейтральних немає:
лінія поділу проходить через кожний континент, через
кожну країну, вона зачіпає кожне людське серце.

Інакше не може бути. Любити Москву — це значить
любити людство, вірити в нього, вірити в його завтрашній
день і заради цього дня працювати, боротися, а якщо
треба — загинути в бою. Ненавидіти Москву — значить
бути ворогом людства, ворогом його найкращих прагнень,
ворогом наступних поколінь.

Ті, що ненавидять, протиставили Москві «Захід». Ні-
коли ще, навіть у роки Клемансо, Остіна Чемберлена
і Гувера, не пролито стільки чорнила во славу Заходу
і його культури, скільки проливають його сьогодні звичні
писарі вершителів долі Альбіону і «Нового світу». Фак-
там ці епігони Геббельса і Розенберга оголосили нещадну
війну. Якщо факти на боці Москви, тим гірше для фактів:
їх з успіхом замінять брехня.

Ця брехня має вже за собою багату історію. Чимало місця в цій історії займає також її український розділ.

Почалося з Михайла Грушевського, по професії історика, по духу — ворога історії. В його руках благородна муза Клію звелась нінащо і була змушена служити брудним богам з-над Шпрее і Дунаю. Легкодухість, з якою Грушевський ставився до історичних документів, мала здивувати лише наївних. Ці наївні не знали, що для Грушевського всі засоби були добрі, якщо вони вели до мети. А мета у Грушевського була одна: відірвати Україну від Москви та приєднати її до Берліна, приєднати в переносному, а якщо треба буде, то і в буквальному розумінні цього слова.

Заради цієї мети робилося все, що тільки можна було робити. Насамперед Грушевський міняє місце перебування: клімат австрійського Львова більше сприяв його творчим планам. За сто кроків од садиби цісарсько-королівського намісника Грушевський сідає за роботу, і оце з-під його пера виходять все нові й нові аркуші «Історії України», в якій чим далі, тим менше історії і щоразу більше фальсифікації. Спільне походження українського, російського і білоруського народів? Воно для Грушевського не існує. Ще за Володимира Великого була Україна самостійна, ні від кого не залежна, і баста. Читаючи розповідь цього темпераментного історика про давні часи, дивуєшся, чому за Ярослава Мудрого не було «Прсвіт» і чому літописець Нестор не їздив також по натхнення до Віндобони...¹ Росіяни? Тут уже історик перетворюється на демонолога. Москва у Грушевського це демонічна сила фінських боліт, яка з'являється на сцену тільки тоді, коли Україні треба заподіяти якусь чергову кривду. Грушевського нітрохи не турбує те, що факти говорять інакше: його нітрохи не бентежить те, що інакше, зовсім інакше думали про Москву наші предки — трудовий люд України.

Невигідні факти цей «історик на замовлення» обходить мовчанкою, а відсутність вигідних компенсує здогадами або й звичайними плітками.

Розповідаючи про Богдана Хмельницького, цей «історик» перетворюється на белетриста. Не маючи будь-яких доказів на те, що Хмельницький розчарувався Переясла-

---

¹ Віндобона — стара латинська назва Відня (примітка Я. Галана).

вом, Грушевський не здається і застосовує метод, запозичений у авторів історичних романів. Він пише тоді не про діла Богданові, а про його... думки, причому ці думки виявляються тотожними з думками майбутнього голови Центральної ради.

Бажаючи показати нам, що Хмельницький ненавидів Москву не менше, ніж Грушевський, автор «Історії України» шукає допомоги у Виговського, який, мовляв, розповідав московським боярам, нібито Хмельницький на старшинській раді 1656 року «скричав, як божевільний і несамовитий, що нема іншого виходу, як відступити від Москви і шукати собі іншої помочі». Повторивши за Виговським цю плітку, автор водночас зазначає, що Виговський сказав це боярам, «запобігаючи їх ласки собі на будуче», і таким чином змальовує Виговського як інтригана і підлабузника. Та досить було, щоб Виговський виявився людиною «західної орієнтації», зрадив Москву і разом з шляхтою пішов на неї війною, і Грушевський раптом стає ентузіастом інтригана та підлабузника, величаючи його мало не національним героєм.

На превелике горе Грушевського, український народ не поділяв західної орієнтації ні з Грушевським, ні з Виговським, ні з Мазепою, а, навпаки, у росіянинові він бачив не демона, а рідного брата. Доказів на те в історії України так багато, що не згадати про це Грушевський не міг. Хоч-не-хоч, він змушений визнати, що під Германівкою «з Виговським було тільки найомне військо і поляки», бо всі українці покинули його і перейшли до Юрія Хмельницького. Безпорадний Грушевський і перед лицем Полтави. Але ж треба це явище якось пояснити, і Грушевський пояснює: народ був, мовляв, темний, діймав віру неправдивим чуткам. Крім того, цей народ, бачите, дуже не любив поляків і шведів.

А Грушевський любив особливо шведів. Однак у практичному житті, за непридатністю шведів, він перелив цю любов на німців і як голова Центральної ради запросив їх на Україну. Історик, апологет, панегірист Мазепи виступає в ролі Мазепи № 2. Але доля — в особі німецького лейтенантика — рятує Мазепу № 2 від другої Полтави, і все кінчиться на старанному обшукові кишень вченого «західника».

Грушевський сходить з арени, але послідовники його лишаються. В Харкові щиросердо шапку перед Заходом

Микола Хвильовий, у Львові — Дмитро Донцов. Обидва вони роблять це з розмахом, якому міг би позаздрити Михайло Грушевський. Той інколи зберігав принаймні елементарні правила пристойності. Хвильовий і Донцов у лакейському екстазі втрачають усяку міру, всяку людську подобу, фанатична ненависть до червоної, революційної Москви — ось увесь ідейний багаж цих звеличників «західної культури». Ненависть до Москви будила їх ненависть до власного українського народу, який свою долю, своє сьогодні і майбутнє зв'язав з долею і майбутнім зореносної північної столиці. Серед непманської буржуазії і куркульні було Хвильовому затишно: але він знав, що ця публіка нездатна вже відіграти самостійну роль, і Хвильовий повертає свій зір на Захід, на Збруч, у кабінет свого натхненника Донцова і ще далі, туди, де детердінги, чемберлени, бріани кують інтервенційну зброю.

Романтика революції не полонить творчої уяви Хвильового. Її місце займає інша «романтика». Хвильовий стає перед читацькою масою у позі страсотерпця, з терновим вінком на голові, і устами свого героя Карла запитує: «Невже я зайвий чоловік тому, що люблю безумно Україну?» Цікавим він ладен навіть показати винуватця своїх страждань. Це, мовляв, — «московська сила, велика, велетенська, фатальна». І тут же він пропонує панацею на це своє лихо: «Втечу від психологічної Москви і орієнтуюсь на психологічну Європу».

Читачі розводять руками: на яку це психологічну Європу радить їм орієнтуватися Хвильовий? На Європу Маркса? Навіщо ж тоді втікати від марксистської, революційної Москви? Співець «голубої Савойї» недвозначно підморгує і у «Вальдшнепах» підсуває читачам відповідь. Цю відповідь вони почують з уст молодого адептки Муссоліні і Донцова...

«Безумна любов» вилилась тепер у безумну ненависть до України. Полонений психологічною Європою Муссоліні і Гітлера, Хвильовий застосовує методи, рекомендовані кілька сот років тому флорентійським учителем фашистського диктатора Муссоліні. Коли над головою Хвильового нависає буря, він кається, він б'ється в груди, він «засуджує свої помилки». Хвильовий розраховує на те, що такий один крок вперед дасть йому можливість зробити чергових десять кроків назад. Покровительство Миколи Скрипника кожного разу стає йому в пригоді. Хви-

льовий виходить з бурі живий, здоровий, непошкоджений, з новими силами береться пропагувати «єднання з психологічною Європою».

В країні успішно розгортається соціалістичне будівництво.

Харківський Макіавеллі, що досі вважав за потрібне називати неп коренем всілякого лиха і трагедією революції, переживає тепер трагедію разом з непманами. З їх зникненням висихає джерело його творчості, вузька соціальна база хвильовизму ще більше звужується, до того ж вершники інтервенційного апокаліпсиса безнадійно застряли десь на підступах до санітарного кордону.

Ідейний батько Хвильового — Дмитро Донцов — мав більше щастя, ніж його харківський вихованець. Діяльність Донцова не тільки не викликала заперечень з боку уряду Пілсудського, а, навпаки, вона йшла по лінії інтересів та прагнень керівних сил тодішньої Речі Посполитої. Донцов умів використати сприятливу кон'юнктуру. Прибравши до рук львівський журнал «Літературно-науковий вісник», він робить з нього трибуну войовничого націоналізму. Те, що у Хвильового звучало, як натяк, у «Віснику» гримить, як ерихонська сурма. Тут уже не знайдете завуальованих закликів на зразок «орієнтації на психологічну Європу» та «втечі від психологічної Москви». Замість «орієнтації» на Європу, Донцов проголошує службу Європі, а «втечі від Москви» він протиставляє недвозначний наступ на Москву.

Треба сказати, що донцовській слабості до Заходу було майже стільки років, що й слабості Грушевського. Донцов у 1914 році подвизався в «Союзі визволення України» і показав себе дуже оперативним виконавцем доручень німецької розвідки. В 1918 році він дослужився до того, що з рук генерала Ейхгорна одержав відповідальну посаду в уряді Скоропадського. Збагнувши отак усі технічні деталі служби Заходові, він — недобровільно, зрештою — приїхав до Львова і тут присвятив свої сили «теорії».

Насамперед Донцов відкриває «жадібну душу фаустівської людини», яка, на його думку, «могла народитися лише в цивілізації, витвореній історією Європи». Характерними рисами цієї, витвореної Донцовим, «людини Заходу» є, за його словами, «повнота самовідречення і абстрактної, чисто спортивної насолоди чину, дух експансії і творчого завзяття».

Змалювавши барвами веселки портрет «людини Заходу», Донцов бере чорну фарбу і малює нею... Москву.

Не малює, а паплюжить. Росіян він зараховує до: «раси кволих, народу-плебея». Приблизно такий самий діагноз дає Донцов і російській літературі. Щоб, чого доброго, у Альфреда Розенберга не виникли сумніви щодо лояльності його львівського підголоска, підголосок паплюжить не тільки Москву, не тільки росіян, але й увесь слов'янський світ, для чого цей учень фашистського диявола знаходить лише одне окреслення — «безхребетний». Не щадить Донцов і Україну, її він глумливо називає «Провансом», а народ її «безхарактерним і безвільним рабом».

Донцов закидає Україну прозаїчною гряззю, Євген Маланюк — віршованою. Вже не тільки слово «Москва» викликає у цих «теж — європейців» пароксизм скаженини; такий самий ефект дає слово «Україна», «український народ». Якщо історія їх чого навіть навчила, то тільки цієї ненависті. Сповнені нею, вони в своїй хворій уяві малюють уже картину помсти, картину, зроблену за західними, звичайно, зразками. Європеїзований Донцов придумує більш вишукані методи розправи із «збунтованою черню», ніж міг їх вигадати недостатньо ще європеїзований Грушевський. Донцов викликає духа Торквемади, перед його захопленим зором горять уже вогні «святої інквізиції», він чує вже залізні кроки так тепло оспівуваних ним завойовників-конквістадорів. Він нетерпляче чекає, коли ці конквістадори принесуть на мечях народам Росії й України долю ацтеків. Для тих, що уціліють, він готовий відновити кріпацтво і друкує в своєму журналі статтю, яка має обґрунтувати запровадження в майбутній фашистській Україні «права першої ночі».

Нарешті, день Донцова настає. Західні конквістадори на чолі з Адольфом Шікльгрубером ідуть війною на Схід. Ідуть, якщо вірити Донцову, «для абстрактної, чисто спортивної насолоди чину». Та минуло небагато часу, і навіть деякі учні Грушевського, послідовники Хвильового та вихованці Донцова розкусили «абстрактну, чисто спортивну насолоду чину» Гітлера.

І сталося ще одне, чого звеличник жадібної душі «фаустівської людини» та вороги Москви аж ніяк не чекали. Кількамільйонна армія західних конквістадорів зазнала ганебної поразки, а приречена Донцовим «раса

кволих плебеїв» рознесла впух і впрах імперію, перед якою стала навколішки трохи не вся донцовська Європа... Безапеляційно засуджена Донцовим «безхребетна слов'янська душа» показала свою справжню силу на полях Підмосков'я, Сталінграда, Курська, Корсуня...

Ми не ділимо світ на Схід і на Захід; ми знаємо, що лінія поділу проходить сьогодні через усі континенти, всі країни, що вона зачіпає кожне людське серце. Ми знаємо, що є дві Америки, що є дві Європи. Ми на боці Європи Джордано Бруно, Галілея, Мюнцера, Ньютона, Марата, Гарібальді, Гюго, Маркса, Енгельса, Лібкнехта, Пастера, Роллана, але ми непримиренні вороги Європи інквізиції Карла V, Борджіів, Єкатерини Медічі, Наполеона III, генерала Галіфе, Бісмарка, Вільгельма II, Муссоліні, Гітлера, Франко і Цалдаріса. Ми знаємо, чому ті, які сьогодні шапкують перед Заходом, шапкують саме перед тією другою Європою, як знаємо й те, чому люди доброї волі, в Європі і поза її межами, шанують і люблять Москву.

Святкуючи 800-річчя Москви, ми не ідеалізуємо її минулого, але ми не забуваємо й про те, що в найчорніші дні царської і боярської сваволі ніхто в Москві, ні під Москвою не влаштовував відьомських процесів та що нікому тут і на думку не спало робити з десятків тисяч ні в чому неповинних людей живі смолоскипи во славу Ісуса. За 800 років існування цієї столиці не було в ній також нічого такого, що хоч би злегка нагадувало різню гугенотів...

Водночас ми пам'ятаємо про те, що в цьому місті люди вміли цінувати свободу і віддавати за неї життя. 1612 і 1812 роки ніхто не викреслить з сторінок історії.

На московських барикадах 1905 року запалала зоря нової епохи, на барикадах Жовтня народилася нова Москва, столиця першої в історії людства соціалістичної держави — надія, гордість і любов усіх людей з честю, совістю.

Історія, особливо історія останніх 30 років, навчила нас зокрема, що любов до Москви — любов до України, що ненавидіти Москву, значить ненавидіти Україну. Далекий шлях від Грушевського до бандерівських різунів, але — той самий. Грушевський і його Центральна рада спиралися на багнети Вільгельма II, бандери та мельники — на багнети Гітлера. Сьогодні націоналістичний набрид розпорює животи галицьким дітям во славу чергових

своїх господарів із Заходу. У них міняється лише тактика, а методи залишаються ті самі: методи зради, провокації.

На варті свободи і незалежності України міцно стоїть могутня Радянська Москва — столиця і символ нашої великої Соціалістичної Батьківщини — СРСР. В цьому — джерело нашої любові до неї.

1947 р.

ВІД ПЕТЛЮРИ ДО ПЕТЛЮРИ

Німецько-українські націоналісти (*назв'їм їх скорочено — нуни*) мають усі причини нарікати на долю, їм просто не щастить.

Відомо, що кожна чорна сотня має свого фюрера, отже, забажали мати його і нуни.

Здавалося нунам колись, що всі дані на фюрера має Симон Петлюра. Погромником був непоганим, торгував Україною з азартом; мав зате одну ваду, з якою важко було нунам примиритися: замість вперед, ходив назадгузь.

Правда, він казав, що це не його вина, а тих, що його б'ють, та від цього нунам не стало легше...

Коли ж після розгрому вільгельмівської Німеччини Петлюра змінив клієнта і продав Україну Пілсудському, вірні німецькому хазяїнові нуни, за наказом з Берліна номер такий-то, збунтувалися. Нунівські газети, які досі величали Петлюру «героєм», за одну ніч перебудувалися і виступили на адресу вчорашнього «героя» з зовсім новими епітетами: «зрадник, запроданець, мерзотник», а головний орган нунів «Розбудова нації» в Празі охрестив його соковитим ім'ям: «Іуда».

Деякий час надією нунів був Скоропадський. Той тримається Берліна, як реп'ях кожуха. Проте і він — не без гріха. Цей «гетьман всієї України» не знає української мови та й по-німецькому калічить немилосердно. Довелося нунам шукати іншого фюрера.

Знайшли полковника Євгена Коновальця. Цей, правда, також не йшов вперед, але не йшов і назад: він просто сидів на одному місці: в Берліні.

Нуни довгий час були задоволені. І не тільки нуни, але й Берлін. І не тільки Берлін, але й Варшава. Німецька розвідка платила марками, польська — золотими. Марки котувалися на варшавській біржі, золоті — на берлінській.

І все було б гаразд, якби не людська заздрість. Позаздрили Коновальцевій «славі» деякі нуни і вирішили вчинити палацовий переворот. Палацовий переворот у... коробці цигарок, що її вручили фюрерові його підлеглі. Не встиг Коновалець відчинити коробку, як пролунав оглушливий вибух, що протягом однієї секунди перетворив нунівського фюрера на бурякове пюре...

Впоравшись таким чином з своїм фюрером номер 2, нуни оголосили траур і обрали фюрера номер 3 — Андрія Мельника. Навчений сумним досвідом свого попередника, Мельник не тільки перестав приймати від нунів подарунки, але так сховався за спину гестапо, що й сам чорт із свічкою не знайшов би його!

Це дуже не подобалося деяким нунам, і вони кинулись шукати нового конкурентійного фюрера. Цим черговим щасливцем виявився Степан Бандера (не змішувати з містом Бендерами, прізвище Бандера походить від «банда»!).

Першим кроком фюрерів-конкурентів було заповнення прогалин у своїх біографіях. «Вожд» Мельник публікував «маніфести», в яких він називав Бандеру темним пройди-світом і провокатором, а «вожд» Бандера величав Мельника агентом польської дефензивни, вбивцею Коновальця і — також провокатором.

Обидва «вожди» мають, звичайно, рацію, та це нунів нітрохи не влаштовує. Їм треба було одного фюрера, а не двох.

Зневірившись у власні сили, вони попросили свого хазяїна Гітлера дати їм наказного фюрера.

Гітлер довго думав, хто з нунівських каналій — найбільша каналія, нарешті, пригадзв собі Севрюка, німецького статиста з мирної конференції в Бресті.

«Ріхтік!»¹ гукнули по-німецькому нуни.

Однак, щось зовсім протилежне сказали українські партизани. Ледве Севрюк з'явився на території України, як під його вагоном вибухло щось на зразок міни. Вибухло з такою силою, що з Севрюка не залишились ні ніжки, ні ріжки, і нуни не мали навіть можливості влаштувати своєму фюрерові врочистого похорону.

Цього було нунам вже занадто. Доля виразно змуща-

---

¹ «Правильно!»

лася над ними. І вони вирішили перехитрити долю. Замість живого фюрера обрали собі мертвого.

І кого, подумайте? Симона Петлюру, що його ці ж самі нуни називали ще так недавно по імені, тобто зрадником, запроданцем, мерзотником та іудою...

Кращого вибору нуни не могли зробити. Те, що Петлюра — іуда, нікому не заважатиме: він і надалі буде першим іудою серед іуд. Те, що він уже в землі, також нічого. Адже незабаром опиняться там і всі його підлеглі...

Ось і вся історія.

Мало, але цікаво.

ПЛЮЮ НА ПАПУ

13 липня 1949 року сталася в моєму житті знаменна подія: папа Пій XII відлучив мене від церкви. Відлучив, як відлучають телятко від корови. Без попередження.

Нікуди правди діти, конфлікт між нами почався досить давно, приблизно сорок років тому, коли нинішній Пій XII був молодим попиком Пачеллі, а на святому престолі сидів Пій X. Кожної неділі учитель провадив нас парами у церкву монашого ордену василіян, закликав любити бундючного цісаря Франца-Йосифа I і ненавидіти «москалів», яких, мовляв, треба до ноги вирізати.

Проте, замість бити «москалів» пан-отець волів бити нас, школярів.

Якось раз пан-отець спитав мене:

— Чому святого отця називаємо Пієм?

Простодушна відповідь гласила:

— Бо святий отець любить випити.

Я й не стямився, як мій живіт опинився на монашому коліні, а священна різка викарбовувала на моєму тілі 10 заповідей.

Господь не наділив мене смиренням і, мабуть, тому, повернувшись додому, я вже з порога сказав матері:

— Плюю на папу!

Крім матері, ніхто цього не чув, але, видно, всевидящий бог доніс своєму римському намісникові, бо відтоді греко-католицька церква розпочала проти мене холодну війну.

І не тільки проти мене. Згодом я переконався, що таких грішників було чимало. До них, насамперед, належали гімназисти, які брали участь у вшануванні пам'яті Івана Франка. Для таких учитель божого закону придумав спеціальну кару: в найжорстокішу спеку він садовив їх проти сонця. На протести відповідав:

— Ага! На концерті в честь Франка ви декламували: «Ми прагнемо до сонця!» От вам і сонце. Погрійтесь!..

По-справжньому мій конфлікт із святим престолом загострився, коли я, в хвилину доброго настрою, назвав митрополита Шептицького в одному журналі мутієм свяченої водички. Цей удар був для князя греко-католицької церкви громом з ясного неба: саме тоді граф Шептицький був поглинутий папоугодним ділом підготовки антирадянського хрестового походу. Моя нетактовність викликала зрозуміле обурення: попадайки відвернулися від мене, а їх батьки порушили мій прямий зв'язок з небесами, заборонивши пускати мене до церкви. Шептицький після того впав у чорну меланхолію, і тільки прихід Гітлера до влади поставив його знову на ноги.

Кілька років по тому вмер монс. Ратті, тобто Пій XI, і його місце зайняв новий мій противник — Пій XII. Всі знаки на небі й на землі показували, що в особі цього Пія я матиму ще запеклішого ворога, ніж два попередні, з Бенедиктом XV включно. Він-бо був одним з хресних батьків третього рейху, він штовхав Гітлера на війну проти СРСР, на його вимогу Пілсудський ішов вогнем і мечем проти моїх не-уніатських земляків Холмщини та Волині.

Друзі казали мені, що дні мої полічені і що я повинен чекати тепер контрудару. Як завжди в таких випадках, друзі трохи переборщили. Мокра робота була в той час у Ватикані тільки запланована. Шептицький не мав іще тоді почесної варту у вигляді гітлерівських солдатів, а його прелати ще не франтували в есесівських мундирах. Поки що я міг чекати з їх боку лише сухої роботи. Їм потрібний був привід, і вони знайшли його.

Якось у святвечір я зайшов до Олександра Гаврилюка. Над нами й під нами, праворуч і ліворуч люди колядували. Спогади дитинства завирували в душі, й, розчулені, ми вирішили перехилити чарчину. Традиційної рибки не було, але її з успіхом замінило сало. Випили по одній, і тоді Гаврилюкові заманулося запросити до столу домо-

власника, що мешкав по сусідству. Домовласник прийняв запрошення, та, побачивши на столі сало, по-тарганячому ворухнув вусами й позадкував до дверей. Тільки тепер Гаврилюк усвідомив, що богобоязливий вусач був членом ультрамонтанського «Братства найсолодшого Ісусового серця».

Кілька днів по тому звістка про заподіяний злочин дійшла до консисторії, а трохи згодом до конгрегації священної канцелярії в Римі. На даний знак львівська дефензива розпочала слідство. Обурення шпиків нашим святотатством не знало меж. Гаврилюк виїхав, і повістку встигли вручити лише мені. Сивоголовий агент сидів передо мною й докірливо похитував головою.

— Ваше тіло, — говорив він, — зогне в тюрмі, але чим же є тлінна плоть в порівнянні з безсмертною душею, яку ви так безжалісно губите?

Сивоголовий шпик з жалю висякався й махнув безнадійно рукою.

— Йдіть, грішнику, догнуйте в тюрмі, а я буду за вас молитися.

Сивоголовий шпик молився, а в тюрмі сидів я...

Минули роки. Український народ возз'єднався в єдиній державі — Українській Радянській Соціалістичній Республіці. Наплювали на папу всі західні українці й розірвали унію.

Святий престол поміняв Гітлера на Трумена, але від того мої взаємини з ним не покращали нітрохи. Навпаки. За даними, що є в моєму розпорядженні, Пій XII дізнався, що моя святотатська рука ще раз піднялася на пастиря пастирів... Келих гіркоти переповнився вщерт, і пастиреві пастирів не лишилося нічого іншого, як відлучити мене від своєї церкви.

Єдина моя втіха в тому, що я не самотній: разом зі мною папа відлучив щонайменше 300 мільйонів чоловік, і це дає мені змогу разом з ними всіма ще раз на повний голос заявити:

— Плюю на папу!

ПАПСЬКА СЛЪОЗА

За малим не трагедія на 2 дії та ще й з епілогом.

ДІЯ I

Папська опочивальня. Його святості не спиться. У двері просуває голову кардинал Лядроні.

Лядроні. Ваша святість, містер Тейлор уже встав, і він обурений, що ваша святість валяється ще в постелі...

Його святість (*притьмом встає й нашвидку одягається*). Преси його, сину мій. Скажи: у нас є ідея!

Лядроні зникає. Входить містер Тейлор, особистий представник Трумена при папському престолі.

Тейлор. Таким чином, містер папа, можна папство проспати!

Його святість. А ми й не спали, сер. Ми думали...

Тейлор. Й до чого додумались?

Його святість довгий час нашіптує йому щось на вухо.

Дамнед, непогана ідея! А скільки вона коштувагиме?

Його святість знову нашіптує.

Гал

Його святість все ще нашіптує.

Значить, мокра робота?

Його святість. Сину мій, не маєш бога в серці!.. «Святе винищення» ти називаєш мокрою роботою? Кайся, сину мій...

Тейлор. По-перше, я вам не син, містер папа. По-друге...

Його святість. О, сер!

Тейлор. По-друге, я згоден. Витрати беремо на себе.

Його святість. О, сер!.. (*Благословляє його*).

Тейлор. І ви гадаєте, що таким чином...

Його святість. Я не гадаю; я певен цього. Тільки таким чином ми позбудемося, нарешті, наших противників. Убивства з-за рогу — це кустарна робота, недостойна апостольського престолу.

Тейлор. Значить, комуністів...

Його святість. Комуністів, лівих соціалістів, народних демократів, масонів...

Тейлор. Стоп! Масонів не треба чіпати. Серед них є банкіри.

Його святість. А ми візьмемося за масонів — не банкірів. Усіх їх оголосимо еретиками, і знову, як у найкращі часи, запалають у Європі багаття святої інквізиції.

Тейлор. Браво! Це буде грандіозне видовище. Лишається тільки встановити процедуру!

Його святість. О, сер! Вона встановлена ще в 1487 році. *(Добуває з шафи книжку)*. Ось Якова Шпренгера «Відьомський молот», антиеретичний кодекс, схвалений і затверджений буллами пап Олександра VI, Юлія II, Льва X й Адріана VI. Спираючись на цю священну книгу, один лише блаженний Ремігій, суддя в справах еретиків, спалив живцем у Лотарингії 800 жінок...

Тейлор. Браво, це розмах! А спеціалістів для цього діла знайдеться вдосталь?

Його святість. Лишіть це нам, сер! Вас особисто рукоположить наша святість у великі інквізитори. В торквемади, хе-хе!

Тейлор. О-кей. Це буде оригінально, чорт візьми! Чого доброго, ще в святі потраплю.

Його святість. Чому ні?

Тейлор. Боюся, що не розумію.

Його святість нашіптує йому на вухо.

Дорого це у вас коштує, чорт візьми!

Його святість знову щось шепотить. Не чекаючи кінця торгу, завіса опускається.

ДІЯ II

Зал, де збирається св. інквізиція. За столом сидять інквізитори. Праворуч на престолі його святість, обіч нього стоїть кардинал Лядроні.

Його святість. В ім'я боже благословляю вас на святе діло, діти мої. *(Всі встають і кланяються)*. Преподобний Гудеріан! Ми помітили, що з-під вашої рясни визирають кавалерійські чоботи та ще й зі шпорами. Щоб мені не було цього більше!

Гудеріан. Бефель, ваша святість!

Його святість. Преподобний Браухіч! Замість вистригти тонзуру, ви зовсім виголили голову. Крім того, від вас на милоу несе ромом. Це вам не казарма. Щоб мені не було цього більше!

Браухіч. Яволь, ваша святість!

Його святість. Перед відкриттям першого засідання святої інквізиції ми пропонуємо вшанувати хвилиною мовчанки пам'ять неприсутнього, на жаль, серед живих і тому рукоположеного заочно преподобного Гімлера. Хай же невидима рука його керує нашими вчинками нині і присно і во віки віків!

Всі. Амінь!

Його святість. Преосвященний Тейлор! За вами слово.

Тейлор. Ваша святість! Преподобні! Відкриваю перше засідання комісії по розслідуванню антиамериканської діяльності...

Його святість. Не зовсім точно, ваше преосвященство.

Тейлор. Чорт візьми! Я хотів сказати — святої інквізиції. Пропоную відразу розпочати роботу. Привести першого обвинуваченого! (*Вартові приводять першого обвинуваченого*).

Тейлор. Минулої неділі на мітингу ви висловились проти плану Маршалла. Так?

Обвинувачений. Так. Я — робітник і...

Його святість. Причини достатні для аутодафе.

Тейлор. Хто за? Всі. Вивести засудженого!

Засуджений. Геть святу інквізицію!

Засудженого виводять.

Тейлор. Преподобний фон-Маннштейн просить слова.

Маннштейн. Одна справа розглядалася цілу хвилину. Якщо так далі піде, то для того, щоб знищити якінебудь сотні мільйонів еретиків, нам буде потрібно сотні мільйонів хвилин. За цей час від них може народитися 100—200 мільйонів нових еретиків. Тим-то я пропоную використати виробничий досвід, проведений Великонімецькою в крематоріях Дахау й Освенціма...

Його святість. Святе твоє слово, сину мій!

Тейлор. Пропозицію преподобного фон-Маннштейна ставлю на голосування. Хто за? Одноголосно. Привести другого обвинуваченого! Що ви хотіли, містер Крупп?

Крупп. Я теж пропоную винищити всіх еретиків за методом, вказаним преподобним фон-Маннштейном і так

успішно випробуванім у свій час покійним фігуром Великонімецьчини.

Тейлор. Ваша святість! Преподобні отці інквізиторі! Поміркувавши і сяк, і так, я теж прийшов до висновку, що такими методами працювати далі не можна. Вони занадто кустарні.

Голоси. Слухайте! Слухайте!

Тейлор. Тим-то я пропоную метод, з таким успіхом застосований у свій час американською демократією в Хіросіма. У найближчий час треба провести в підлеглий нам Європі плебісцит: хто за план Маршалла і хто проти. Після плебісциту противників плану вивеземо на безлюдні острови і там...

Гудеріан. ...атомною бомбою!

Тейлор. Ви вгадали, преподобний.

Всі. Браво!

Тейлор. Ставлю пропозицію на голосування. Хто за? Одноголосно!

Його святість. Сину мій! Благословення апостольського престолу повік спочиватиме на тобі!..

Спираючись на плече кардинала Лядроні, його святість, зворушена до сліз, підходить до преосвященного Тейлора, благословляє його, потім цілує в чоло.

Завіса.

ЕПІЛОГ

Декорації й ситуація та сама, що й у першій дії. Входить кардинал Лядроні.

Лядроні. Ваша святість! (*Його святість прокидається*). Містер Тейлор давно вже встав і просить мене вже вдруге висловити його обурення, що ви так довго валяєтесь у постілі.

Його святість (*покwapно встає й одягається*). Сину мій, скажи його преосвященству Тейлору...

Лядроні (*здивовано*). Преосвященству???

Його святість (*прочунявши*). Боже великий! То це був лише сон... (*Скорботним голосом*). Ну що ж... Доведеться далі... кустарничати...

По щці його святості покотилася самотня сльоза.

З народного гумору

ЛИСТ ПЕТЛЮРІ

Слухай, батьку отамане,
Новоспечений гетьмане,
Полководче ти зелений,
Панський прихвосне мерзенний!
Слухай та на ус мотай,
Будеш битий — пам'ятай!
Знову сунеш на Україну
І несеш ти їй руїну.
Ти і німців нам приводив,
Гайдамаків понаплотив,
Ти з Денікіним братався,
Одностайно з ним старався
Комуністів виганяти,
Київ щоб собі узяти.
Не вкипіло — провалився
І в Варшаві опинився,
Бо червоні козаки
Знищили твої полки.
Слухай, Іудо, казнокраде,
Ми дамо тобі пораду,
Булави ти не добудеш,
А штани свої загубиш.
Швидше наш червоноармієць
Схватить тя за оселедець.
О, тоді ти будеш знати,
Як Україну продавати.
Щоб на цогань не дивиться,
Довго з духу не возиться:
Закладем тебе в гармату
Та й жбурнем до чорта в хату.
До побачення, гетьман,
Батьковбивець, шарлатан!

Олександр Гончар

УПОВНОВАЖЕНИЙ СОВІСТІ

(Уривок з третьої книги роману «Прапороносці» —
«Злата Прага»)

Хому в цей день бачили скрізь. То він стояв на дверях парового млина і вітійствував перед словаками, голосно радячи їм «суспілити підприємство для народу»; то сидів, розпустивши вуса, за столом у садку католицького попа і лихословив за віщось перед ним папу римського; то, нарешті, вдивився по селу з захмелілими хліборобами та нахвалявся поділити чийсь ґрунти.

Зрештою, чутка про все це дійшла до вух майора Воронцова, і той наказав негайно викликати Хому Хаєцького. «Дай такому волю, то він назавтра тобі колгосп організує,— думав Воронцов про подоляка.— А ти маєш в дивізії за нього пилюлі ковтати...»

Незабаром Хома з'явився на виклик. Він прибув не сам, а в супроводі цілого почту цивільних... Словаки вже кликали його на ім'я, як свого односельчанина, і, розмахуючи руками, клялися, що обрали б Хому своїм приматором, якби він залишився тут.

— Приматор це що? Голова сільради? — питався Хома і запевняв своїх нових друзів, що його, мовляв, на такий пост і вдома оберуть. Хомина самовпевненість веселила словаків. Усе це були переважно літні статечні газди в крилатих капелюхах та з люльками в зубах. Їм не треба було перекладача, бо словацька мова, як відомо, дуже споріднена з співучим подільським Хоминим діалектом.

Крокуючи вулицею, подоляк метав жартами наліво й направо, а словаки, весело юрмлячись довкола, на ходу зазирали йому в рота, виловлювали кожне сказане слово.

— Коли мій товариш майор буде мене занадто вже розпикати, то ви підтримайте, — навчав Хома приятелів. — Тягніть за мене руку... Будьте живими свідками, що, мовляв, Хома нас нічим не кривдив...

Біля двору, в якому розташувалась політчастина, Хаецький зіткнувся з Воронцовим. Майор саме вийшов із воріт з кількома озброєними юнаками. Вони були в картатих піджаках та в гетрах, з червоними партизанськими стрічками на капелюхах. Юнаки щось жваво розповідали Воронцову про «Стьопу з Руська».

Забачивши Хаецького, майор зупинився.

— Розповідайте, — суворо звернувся він до мінометника, — чию ви там землю зібралися ділити? Може, маєте тут свої власні ниви? І хто вас взагалі уповноважував на такі речі?

Хома, виструнчившись, якусь мить поїдав майора очима, намагаючись вгадати настрої начальника.

— Совість мене уповноважувала, товаришу гвардії майор! — нарешті, впевнено випалив він. — Це йшлося про землю тих зрадників, що з німцями повтікали!

— То гардисти! Тісовці! Поліціянти! — дружно загули словаки. — Тікали б вони до своєї могили!

— Не буде їх на нашій землі!¹

— Най їм Гітлер дасть, коли має!

Хома, підтриманий цим одноставним хором, одразу

---

¹ Землі.

підбадьорився і, видно, не почуваючи на собі ніякого гріха, сміливо виправдувався далі:

— Навіщо би я мав їхні ґрунти ділити? Хіба ви, брати-словаки, самі не годні впоратися? Хіба ви дозволите ворогам народу повернутися з-під німця та посісти оці лани?

— Не дозволимо, пане Хомо! — збуджено запротестували словаки.

— Я, товаришу гвардії майор, тільки радив їм допіру, як ліпше...

— Що ж саме ви радили?

— А моя рада була така: оброблені та засіяні лани розподілити між партизанськими вдовами та матерями. Тут є навіть такі сім'ї, що їхні сини в генерала Свободи воюють... А з незасіяного клина заможнішим нарізати, які власне тягло мають... А щоб не було ніяких нарікань та перекручень, то треба обрати комісію таку, як наш комнезам був.

«Чим ти йому заперечиш? — думав, усміхаючись в душі, Воронцов. — Непогано розсудив, чорт візьми!»

— Всі ці питання, Хаецький, будуть розв'язані органами нової цивільної влади. Я певен, що тут обійдеться без вашого втручання. Товариші словаки самі впораються з такими справами. Як ви скажете, товариші? — приязно звернувся Воронцов до Хоминих свідків. — Впораєтесь?

— Впораємося, пане майор, — енергійно закивали вусами селяни.

— От, бачите, Хомо, — посміхнувся Воронцов, — виходить, ваше втручання в такі речі не продумане й зайве.

— Товаришу гвардії майор! — майже інтимно звернувся Хаецький, миттю впіймавши знайомі іскри веселої приязні в очах майора. — Та чи я дуже втручаюсь? Де я годен у все втручатись? Але якщо мене люди зо всіх боків шарпають — розкажи, допоможи, порадь, — то мушу радити! Хіба ні? Ти, говорять, Хомо, вже академію соціалізму пройшов, а ми тільки за парту сідаємо! Ти он яку практику маєш за плечима, а ми ще тільки першу борозну йдемо! Тож мушу людям пособити, свій досвід передати!..

Однак майора цікавило зовсім інше.

— Доповідайте, як ви там у млині порядкували.

— Мусив, товаришу гвардії майор, — чесно допові-

дав Хома, зрадівши, що найголовніша, на його думку, небезпека минула. — Мусив! Бо власник того млина в Австрію п'ятами накивав, а в людей мливно кінчилось... Як бути? Треба, виходить, суспілити підприємство... Я їм прямо кажу: суспільте! Накуйте жорна по-новому та й пускайте машину!.. А то? Правдиве мое слово, Юрашу? — апелює Хома до одного із своїх явних прихильників, що стоїть попереду інших.

— О, Хомо,— задоволено відгукнувся Юраш. — Суспілимо для народу, най його мамі!

Воронцов переглянувся з юнаками-партизанами, які весь час весело спостерігали цю сцену, і всі разом засміялися.

А невгомний Хома, розходившись, вже допитував іншого:

— Штефане! Твоя думка?

— То так має бути! — вигукнув Штефан, присадкуватий, войовничий, видно, готовий хоч зараз взятися за багатійового млина.— То буде демократіцка справа!

— Францішку! А ти чого мовчиш? Ти — за?

— Айно¹, — рішуче тупнув босою порепаною ногою Францішек,— айно!

— Айно! — підхопила в один голос решта селян.

— Чуєте, всі кажуть: файно! — резюмував Хома. — Народ хоче! А коли народ чого-небудь захоче та дружно візьметься, то вже так і буде, клянусь на свої діти!

СОМ

У пізній час мчить нічними полями машина. Далеко на обрії зрідка погуркує грім, звиваються блискавиці, оповиваючи хмари тремтливим голубуватим сяйвом. У повітрі чується паркість, запах близької грози.

Машина була з тих, що вдень вражають голгоспну дівтору своїм зовнішнім блиском і білими кругами в колесах. Проносячись селами, вона здіймає куряви більше, ніж інші машини, і діти довго біжать за нею, захлинаючись пилюкою, захоплено вигукуючи:

— Зім! Зім! Зім!..

В цей день машина була вся закіптюжена. На ска-

---

¹ Так, так!

женій швидкості пролітала селами, проносилась мимо польових таборів, майже ніде не зупиняючись. Лише надвечір зупинилася в рибартілі і простояла там під вербами в холодку до самих сутінків. Зацікавлені колгоспники здалеку бачили, як шофер доливав у радіатор води і як рибалки розкладали на березі вогнище.

Зараз у машині, розрахованій на шістьох, сиділо всього троє: шофер за кермом, праворуч нього — обважнілий мужчина, що, видно, куняв, а за спиною в них у темряві причаївся ще хтось третій. Цей останній подавав ознаки життя лише тоді, коли його кликали.

Обважнілий безперечно куняв. Це видно було по тому, як опустились його плечі, як низько сидить на лобі напіввоєнний білий картуз, і по тому, який байдужий він до всього навколишнього: до своїх супутників, до численної комашні, що мерехтить, як віхола, у світлі фар і, б'ючись, заліплює скло, до степових пташок, що, сполохані машиною, раз у раз свічками йдуть вгору, у височінь.

Бокове скло біля шофера спущено, і чути, як свистить розітнуте машиною польове повітря.

У самій машині панує тиша. Всі дверцята причинені щільно, не бряжчать, мотор працює рівно — ніякого стороннього звуку. Лише час від часу звичну тищу зненацька порушує дивний свист, короткий, переривчастий (зовсім не схожий ні на свистіння вітру за склом, ні на посвист якої-небудь пташки, нагло піднятої з трави). Часом навіть той, що куняв, раптом прокидався від нього, намагаючись второпати, в чім річ.

— Жухарев, це ти свистиш?

З глибини машини шанобливо відгукувалось:

— Пробачте, Іване Петровичу... Це не я.

Зітхнувши, обважнілий ще нижче насував на лоба картуза і знову схилив голову, ніби в глибокій задумі. Загойданий ресорами, він швидко заспокоювався.

Однак минала хвилина-друга, і повторювалось те ж саме: знайомий свист якимось чином знову оживав, близький, набридливий, драгуючий, Іван Петрович, прокинувшись, круто повертав голову назад:

— Чи ти перестанеш, нарешті, свистіти, Жухарев? Ти що — навмисне вирішив нерви з мене мотати?

— Клянусь честю, Іване Петровичу! — винувато, з підлеглою задуманістю долинали з темноти. — Я навіть

малим не любив свистіти, а тим паче зараз, при об'язках...

Здається, повіривши в невинність одного, Іван Петрович покосився на другого — на шофера, обдавши його коньячним духом:

— То це, може, ти?

— Що — я?

— Свистиш... ти?

— До вашого відома, Іване Петровичу, — ображено буркнув водій: — Я за баранкою ніколи не свищу. І спиртного в рот не беру.

— Це що — натяк? — промовив Іван Петрович. — Ну, ну, давай критикуй, це я люблю... Але ж усе-таки дивно: і ти ні, і Жухарев — ні... Тимчасом, я ж явно чув свист. Отут, біля самого вуха мені свистіло... Наче міліціонер підкрався і потихеньку: сьрр... сьрр... сьрр... Хіба ви не чули?

Жухарев на цей раз промовчав, а водій, посміхнувшись, відповів за обох:

— Чому ж не чули? Чули.

— То що ж це, по-твоєму? Святий дух? — пожвавив Іван Петрович. — Чи й справді, може, таки міліціонер, як ангел-хранитель, на самім плечі мені всівся?

— Який там міліціонер... Ваш власний сигнал.

— Тобто як?

— Дуже просто: носом...

— Ну, це ти кинь... Щоб я своїм носом... Бути цього не може!

— А ось ви попробуйте ще раз задрімати... Одразу й сюркає.

— Жухарев, це правда? — запитав Іван Петрович суворим тоном.

— Пробачте, я не дочув, про що ви?..

— Це ось він заливає, — недбало кинув Іван Петрович на шофера. — Каже, нібито я сам себе розбудив, власними своїми руладами... Га?

— Боюсь, Іване Петровичу, чи й справді у вас не нежить... А ви ще біля тієї юшки поповозились, до підтяжок роздяглись...

— Вірно: у них там вогкість у рибартілі, водойма...

— В мене пеніцилін у таблетках є. Може, дати під язик?

— К чорту, — буркнув Іван Петрович і смачно позіхнув. — Як ти гадаєш, Жухарев, буде сьогодні дощ?

— Згідно прогнозу, не повинно б бути...

— А-а, твої там прогнози... А блискавки ото чого крешуть?

— На дощ, звичайно... І хмари все небо облягли... Пора б, може, про ночівлю подумати?

— Не глиняні, не розкиснемо, — бадьоро відповів Іван Петрович. — За скільки часу вирвались, нарешті, в низи, а тепер щоб під стріхою десь ховатись? Га?

— Вам видніше, Іване Петровичу...

— Бензин є?

— Та ще півбака...

— Ну й жени до переможного кінця... Коли що до чого, то десь і під копицею сіна заночуємо. До труднощів нам не звикати. Га?

— Здається, далеко вже заїхали, — спробував був заговорити про щось Жухарев, але Іван Петрович обірвав його веселим, насмішкуватим окриком:

— Що значить далеко? Від чого далеко? Від «Авангарду»? Не один ще буде попереду «Авангард», і скрізь нам треба встигнути... А якщо ти про ночівлю, то — не дрейф, Жухарев: всюди нас приймуть, всюди ми, як то кажуть, «в родном своем отечестве»...

Незабаром в глибині поля заблискотів вогник трактора. Вибравшись десь із долини, він став повільно рухатись пагорбом, і було таке враження, що рухається він далеко по самому обрїю, поміж низько навислими синіми тучами та блискавками, що, раптом розцвітаючись, охоплювали тремтячими спалахами півнеба.

Відстань між машиною і трактором швидко зменшувалась. Несподівано виринув край шляху силует польової будки трактористів. Ось уже летюче світло фар ковзнуло по ній...

— Ану, стоп!

Зупинились, вийшли з машини.

Біля будки загавкав собака. Стоїть парокінна підвода з бочками пального, двоє дядьків покурюють осторонь, зблискуючи вогниками цигарок. Мабуть, сторож і підводчик, возій пального... Не підходячи до них, Іван Петрович одразу попрямував до трактора, що з гуркотом наближався з глибини поля.

У спалахах блискавки раз у раз освітлювалась огрядна постать у білім парусиновім костюмі, що крокувала рїллею в хромових чоботях, обважніло, майже сердито. То ішов Іван Петрович. Раз чи двічі він спіткнувся на

скибах свіжої ріллі, але це не зупинило його; простував далі з таким рішучим і войовничим виглядом, наче ішов на подвиг.

Жухарев тимчасом уже подався попереду, легкий, сухорлявий, проворний, як людина, що звикла багато бігати в житті. Доки підійшов Іван Петрович, Жухарев владним жестом уже зупинив трактора.

На тракторі сиділо дівча, круглолиде, замурзане, у засмальцьованім комбінезоні, в червоній, як шмат полум'я, косинці. Поклавши руки на кермо, трактористка здивовано ждала, доки підійде той, ради кого її зупинили.

Іван Петрович підійшов, важко дихаючи.

— Ну, що це тут? Ореш?

— Як бачите. Доорюю.

— З парами все ще возитесь?

— Не возимось, — поправила трактористка, — а підіймаємо.

— Гм... підіймаєте. А зведення дали, що все вже, до останнього метра піднято!

— Такого ми не давали.

— Очі, значить, замилюєте, га?

— Не знаю, хто вам замилював. Ми зведення точні подаєм.

— А голова де?

— Дома. Де ж йому в таку пору бути.

— Гаразд, я з ним ще поговорю... Ну, а ти ж як?

Трактористка вже з явною неприязню дивилась на цю обважнілу постать в парусиновім кітелі, з блідим, одутлуватим, якимось риб'ячим обличчям. «Видно, рідко залишаєш, чоловіче, кабінет!..»

— Скільки виорала, питаю?

— Все, що бачите, виорала... Та чекайте: хто ви, власне, будете?

Іван Петрович поблажливо посміхнувся.

— Одразу видно, що на обласній нараді передовиків не була.

— Якраз була та ще й виступала...

— І мене не впізнаєш?

— Ні!

— Погано ж ти керівників своєї області знаєш... А ще, мабуть, і комсомолка... Не годиться, не годиться, — по-батьківськи пожурих Іван Петрович трактористку і з недбалою скромністю додав: — Іван Петрович я.

На дівчину це не справило ніякого враження.

— Чула?

— Ні, не чула. Хоча керівників своїх я добре знаю...

І раптом якась догадка, видно, осяяла дівчину, на губах її заграла зухвала усмішка:

— Чекайте, та ви якої області?

— Як — якої? — аж відсахнувся від трактора вкрай оторопілий Іван Петрович. — Жухарев, скажи ти їй, будь ласка!..

Жухарев сказав, і дівчина голосно, щиро розреготалась.

— Чого ти регочешся?

— Ах-ха-ха-ха!.. От уже ротозії!.. Галопом по Європах. Та ви ж... ви ж зовсім не з нашої області!!!

Іван Петрович зблід. Догадався. Як на смертельного ворога, визвірився на вірного свого Жухарева:

— Покладись... Довірся... Я ж тобі цього не прошу!

Обернувся і, втягнувши голову в плечі, люто спотикаючись, подався до шляху.

Зухвалий дівочий сміх лунав йому навздогін, дзвенів, здавалось, на все поле.

— Оце догасались! Не в своє заїхали! Не з тієї області!

Сміялось на тракторі, сміялося уже й біля будки, аж закашлювалось.

Жухарев, обігнавши Івана Петровича, вилетів на шлях, як ошпарений, крикнув шоферові мерщій розвертати машину.

Хряпнули в машині дверцята, одні і другі. Знову загуркотів полем трактор, відвалюючи скиби землі, знов закушпелила межівником блискуча машина, полохаючи степових жайворонків.

Зблискувало, гриміло все ближче, повітря пахло передгрозово.

У машині панувала гнітюча тиша. Не чути було дихання Жухарева, наче вмер у темноті позаду. Шофер дав повний газ.

— Так це ти свідомо завіз мене в чужу область?

— О, тепер ще я буду й винен...

— А хто ж, по-твоєму?

— Та хто ж... сом.

— Сом? Який сом?

— Отой, що з нього юшку варили...

— Ось вернемось, я вам покажу сома...

— Я ж вас питав — куди, а ви все: жени та жени прямо... От і гнав.

І хоч говорив шофер серйозно, проте почувалось, що і в нього повні груди сміху, як у тих, що сміялись отам на все поле, зухвало, переможно гукаючи вслід:

— Не з тієї області!..

прислів'я та приказки

На дерево дивись, як родить, а на чоловіка, як робить.

*

Ранні пташки росу п'ють, а пізні — слізки ллють.

*

Що ранком не зробиш, то вечором не здогониш.

*

Печені голуби не летять до губи.

*

Праця чоловіка годує, а лінь марнує.

*

Без діла жить — тільки небо коптить.

*

Під лежачий камінь вода не тече.

*

В умілого і долото рибу ловить!

В. Тончаренко

ВІРЬОВЧКА

(Уривок з поеми «Матрос Гайдай»)

Баян озвався лінивими басами,
а потім підголоски затягли
вогнистими, тонкими голосами —
й басам одразу жару піддали.
Почав швидку, а звів на «Сон осінній»...
— Не ту, браток... Тут треба інший зміст,—
Якименко озвався,— не партійний
мотив оцей.—
Замовкнув баяніст.
— Пойми, браток, хіба не бачиш — серби.
Якраз не час наводити тоску.
Зміни пластинку...
Інше щось...

Тепер би
такої — ну...
Ну, знаєш сам яку!
Навколо густо з'юрмилились солдати:
— Ану, давай веселу!
— В самий раз!
— Попробую.
Якої ж вам заграти?
— А тої... про віршовку.
— Ну, гаразд.

Грай душевно, гармоністе,
на провірені лади,
разом з пальцями
вогнисте,
щире серце поклади!

(Гармоніст грає, примовляючи):

Чули, хлопці, у берлозі
Гітлер, кажуть, зовсім схуд.
Геббельс лазить по підлозі...
— Гут на фронті?
— Ні, не гут.

Через це він і тоскує,
бо кінець собака чує.
Він тоскує об одним,
а віршовочка — по нім.

Добре звіра б'єм! Порядок.
Де ж віршовка?

Хто із вас
з дому взяв на цей випадок
ту віршовку про запас?

— Ось вона!..
Пустить Полтаву!
Попрошу я кілька слів...
Ця віршовочка на славу —
дід Явтух для рейху плів!

Щоб здавить Адольфу пельку
на петельку на тугу,
виростали конопельки

на полтавському лузі.
Вся моя родина дбала,
щоб росли вони як слід.
Батько сів, мати брала,
баба матірку тіпала,
а крутив віршовку дід.
«Од Києва до Лубен
насіяла конопель.
Дам лиха закаблукам,
закаблукам лиха дам,
достанеться їй передам!»

І пішов, пішов, пішов,
тільки тупіт підошов!
Тільки стуки-перестуки,
тільки крешуть закаблуки!

* * *

А за ним другий боєць
вилітає у танець!
Як трусне чуприну русу:
— Разрешите беларуссу!

Я із вьоски беларусской...
Есть у нас сноровочка!
Из пеньки, пеньки бабруйской
вот она — вярвовочка!
Беларусь в вярвовке гэтой
полностью уверена:
партизанами вярвовка
сто разов проверена!
Есть вярвовка!

Не зявай —
в пятлю Гитлера давай.

«А Лявонику Лявон полюбил —
Чаравички Лявонихе пошил.
Лявониха душа ласкавая
Чаравичками поляскавала».

— Аса!

— Плеск рук,—

роздайся, круг!

Кавказу коло дай!
Із гір, з-над хмар,

з чинар, на луг

Шуми,

грими,

спадай!..

А-а-й!

— Добра джутова вірówka
виросла в Колхіді.

Запевняю вас — не буде

Гітлер у обиді.

— Аса!

— Плеск рук,—

роздався круг,

Літа в кругу

кацо — наш друг.

* * *

Шкутильгаючи на праву

і на ліву, як на гріх,

в коло вийшов кучерявий...

Жарти, вигуки і сміх.

— Як же ти рiшився, друже!

— Краще в госпіталь приляж!..

— Затяни ремень потуже

и обратно на массаж!..

Кучерявий тре коліна:

— За совет спасибо, друг.

Есть надежда — до Берлина

разойдусь...

И...

Дайте круг!

- Гармонист, меха пошире!

Темп, дружище, вихревой —

самой быстрой, лучшей в мире

нашей русской плясовой...—

І пішов кружить, мов дзига,

під комаринський мотив,

завертівся краще сига,

швидше голуба летів.

Одбиває каблуками,
і навприсядки пішов,
по халявах б'є руками,
дістає до підпошов.

Кружеляє вихром, скоком,
аж потоком обвіва!
Ненароком пройде боком,
примовляючи слова:

— Молодцы, друзья-солдаты,
говорю вам от души:
хороши вы все, ребята,
ваши песни хороши.

Что ж касается веревки
нашей русской изготówki —
с первых дней войны припас!..
Хороша пенька у нас,
и веревка не похуже!
Бьем фашистов не дубьем, --
знаешь сам, полтавский друже,
скоро в логове добьем!
ДОБИЛИ!

ТО НЕ Я СТОЯЛА, МАМО

Повела розмову мати
із дочкою восени
біля тину, біля хати,
коло білої стіни.

Розмовляла і питала
свою доньку молоду —
з ким гуляла, з ким стояла
у колгоспному саду.

— Біля того перелазу,
у садочку край села
не стояла я ні разу
і ніколи не була.

— Ой, неправду кажеш, дочко,
по очах упізнаю...
Хто ж стояв у тім садочку
в білім платті у маю?

— Признаюсь одверто й прямо,—
очі долом повела:

— То не я стояла, мамо,
то черешенька цвіла!

ПРИСЛІВ'Я ТА ПРИКАЗНИ

З перцем чи не з перцем, аби з добрим серцем.

*

Не кожна ж Ганна їй гарна!

*

Хоч ти і люба, а не добирайся до мого чуба!

*

Вона за ним сохне, а він і не охне.

*

Не з багатством жить, а з людиною!

*

Чужим пивом свадьбч не одбудеш.

*

Сиділа дівка та їй висиділа дідька.

Строха

НЕВІСТОЧКА

(Комедія на 1 дію)

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Чередник Федір Петрович — голова колгоспу «Нове життя».
Ганна Дмитрівна — його дружина.
Михайло — їхній син.
Надія — Михайлова наречена.

—

Кабінет голови колгоспу. Простора кімната. Проти глядача вхідні двері. Біля дверей висить телефон. Ліворуч, біля вікна, чималий стіл. Попід стінами стільці. В правому кутку столик, на ньому великий сніп пшениці. На стінах портрети і сільськогосподарські плакати. Надвечір'я.

Чередник *(сидить за столом, розглядає папери)*.
До чого старатливі люди у нашому районі! Пишуть і пишуть... А ти, голово, кидай гарячу роботу і читай. Ну,

а в цьому про що говориться? *(Читає)*. «Виконком районної Ради пропонує, під вашу особисту відповідальність, негайно подати відомості про наявність у колгоспі яйця в розрізі по видах птиці, тобто: курячого, качинового, гусячого... *(Зупиняється)*. Новий клопіт! Облиш усе та починай яйця лічити. Зачекають... *(Відкладає папір)*. Важливіші діла знайдуться.

Входить Ганна Дмитрівна і стає біля порога. Чередник її не помічає і продовжує переглядати папери.

Ганна. Добрий вечір, Федоре Петровичу! Можна до вас?

Чередник. А, Ганя прийшла! Здрастуй. Проходь, сідай.

Ганна *(сідає біля столу)*. Спасибі...

Чередник. Ну, доповідай, що там у вас?

Ганна *(стримано)*. У нас непогано. Редиску досіяли, висадки посадили.

Чередник. Так... Що ж там у вас нагородах ще робиться?

Ганна *(сердито)*. Парників мало заклали, зокрема під ранню капусту. Аж тепер роздивилися. А ви вчасно не порадили.

Чередник. Не порадили... Доповідай далі...

Ганна *(з докором)*. Ах, ти ж бюрократ нещасний! Рідна жінка прийшла, а він — сідай, доповідай... І де ти такого набрався?

Чередник. Тьху, нещастя! Пробач, Ганю, закрутився. Сама знаєш, як інколи доводиться. І про те думай, і про те не забувай, а тут ще паперами засипають. І все негайно, і все під особисту відповідальність...

Ганна. Ти, голубе, паперами не затуляйся. Скажи краще, де це ти пропадав? Чому обідати не прийшов?

Чередник. Я ж тобі кажу, що заніколилось. Поки в одну бригаду, поки в другу, не помітив, як і день минув. Ні, Ганю, треба автомашину купувати, бо тепер у нашому колгоспі стільки землі, що конем не об'їдеш.

Ганна. Ото який начальник знайшовся! З машини, Федю, не все помітиш, а тобі ж треба кожному стеблинку бачити... Чи ти, голубе, хоч їв що-небудь?

Чередник. Не турбуйся. В третій бригаді пообідав.

І до чого ж, скажу тобі, смачний польовий куліш! Дома ніколи такого не звариш.

Ганна. А звісно. Скоро ти про домівку зовсім забудеш. Навіщо вона тобі?

Чередник. І то правда. Ти до мене завжди прийдеш, з Михайлом на полі бачуся, ну, а хата з місця не втече.

Ганна. Бач, як гарно розсудив! А ти знаєш, що в нас трапилось?

Чередник. А що там таке? *(Дзвонить телефон, він здіймає трубку)*. Я слухаю. Так, колгосп «Нове життя». Говорить голова колгоспу Чередник. Що таке? Зведення про наявність яєць? Та надішлю, надішлю... Що таке? Та ви ж знаєте, що сівба в розпалі! *(Вішає трубку, звертається до дружини)*. Так що ж там трапилось?

Ганна. От бачиш. Що в колгоспі робиться — знаєш, а що дома...

Чередник. Ганю, ближче до діла. Подивись, скільки ще мені паперів читати.

Ганна. Ось відсунь свої папери. *(Розчулено)*. Федю! Наш Михайлик сказав мені сьогодні, що хоче одружитися.

Чередник. Наш Михайло?! От капосний хлопець! Бачив же мене, і хоч би тобі слово.

Ганна. Ну, хіба ж про таке серед степу говорять?

Чередник. І то правда. Молодець Миша! Давно пора. Тепер і нам, стара, веселіше буде.

Ганна. Що й казати! А ще як дитя народиться, то вже мені більше нічого й не треба. Тоді хоч зовсім додому не з'являйся, скучати за тобою не буду.

Чередник. Ото як добре! Буду я тоді вільний козак! Зачекай, Ганю... А що ж це виходить? Виходить, що тепер ми з тобою будемо дід і баба... Оце так козак!..

Ганна. А так, Федю, — дід і баба. А чи давно самі побралися?

Чередник. Ой, летить час, як вітер у полі... І коли той Михайло виріс?

Ганна. Неначе вчора без штанців бігало, а вже одружується...

Чередник *(жартівливо обіймає дружину)*. Не журись, Ганнусю! Ти ще в мене — куди іншій молодій. Ми з тобою, бабусю, ще поживемо, ще попрацюємо! Ще не такі дива побачимо!

Г а н н а. Ой, якби нам скинути років по десять, а ще краще по двадцять... І про що тільки вчені думають? Не можуть старості зупинити!

Ч е р е д н и к. Думають, Ганю. Один знайомий лікар радив мені: «Щоб не старіти, — каже, — вживайте по-більше кислого молока, їжте цибулю, часник».

Г а н н а. Справді? Та я щодня по глечичку кисляку випиватиму.

Ч е р е д н и к. Ну, а я на цибулю натисну; звичайно, із салом... Стривай, Ганю! Жартуємо, а до головної суті не дійшли. Скажи, кого ж наш Михайло думає брати? *(Дзвонить телефон. Чередник сердито махає рукою і здиймає трубку)*. Слухаю. Так, Чередник. Що надіслати? Та що це, Пилиповичу, сьогодні з тобою? Цілий день, як не про яйця, то про кури. Що таке? Повідомити офіційно? Добре. Бувай здоров! Не маю часу. У мене зараз надзвичайне засідання! Засідання! Зрозумів? *(Вішає трубку)*. Кажі скоріше, хто ж вона — Михайлова дівчина?

Г а н н а. А от і не скажу, нехай покортить.

Ч е р е д н и к. Ганю, ближче до діла. Говори по суті.

Г а н н а. А як по суті, то буде Надія Ярошенкова.

Ч е р е д н и к. Що таке? Надія Ярошенкова?!

Г а н н а. Авжеж! Я давно знаю, що Михайло і Надія зустрічаються.

Ч е р е д н и к. Немовбито я не знаю! Але ж не думаю я, що у них до цього дійде.

Г а н н а. Та й чому?

Ч е р е д н и к. А хоч би тому, що я голосую проти Наді. Категорично!

Г а н н а. Схаменися! Хіба ти не знаєш, що це за дівчина?

Ч е р е д н и к. Знаю. Тому й виступаю проти. У неї великий недолік, так би мовити — ганж.

Г а н н а. Що ти верзеш? Дівчина, як маків цвіт: здорова, весела, а що вже дбайлива та роботяща! Та що я тобі розкажую? Неначе сам не знаєш.

Ч е р е д н и к. Застрочила... Дай же і мені слово. Я тобі толкую, що у неї в характері великий дефект. Вона критикує! Усіх без розбору...

Г а н н а. І добре робить.

Ч е р е д н и к. Звичайно, хіба тобі що? А мені? Ти знаєш, як то досадно буває, коли тебе перед людьми на показ виставляють. А вона про це не думає. На зборах

критикує, в стінну газету пише, вже й до районної стежку знайшла. А хіба ж це кінець? Та що ж воно виходить, я тебе питаю? Виходить, що цього критика треба брати до себе в хату. Нічого казати — хороша мені невісточка!

Ганна. Послухай мене, голубе. Вийде Надя заміж — вгломониться.

Чередник. О, ні, вона не з таких. А проте, який мені клопіт? Я дома мало буваю. От вона не витримає і почне тебе критикувати. Ну, там за всякі горшки-ложки... Побачу, якої тоді заспіваєш!

Ганна. А я що — без язика?

Чередник. Е, куди тобі до неї.

Ганна. Не лякай. Ні моя баба, ні моя мати критики не боялися. І я не злякаюся. Не було ще такого випадку, щоб кого-небудь з нашого роду хтось перекрыкував.

Чередник. Ти в корінь дивись. Раніше Надя критикувала мене з одного боку, а як стане нашою невісткою, то почне бити з усіх боків. Отоді вже пильнуй, чоловіче! Категорично заявляю, що Надя моєю невісткою не буде!

Ганна. Гаї, гаї! Забуваєш, Федоре, в який час живеш, по якій землі ходиш. Буде твоєю невісткою та, яка Михайлові подобається.

Чередник. Виходить, що я в цьому ділі ноль? Виявляється, що всім колгоспом я можу керувати, тільки в власній хаті сили не маю? Ні, так не буде!

Входить Надя.

Надя. Здрастуйте, Ганно Дмитрівно! Здрастуйте, Федоре Петровичу!

Ганна. Здрастуй, Надю! Легка на спомині. Ми саме згадували про тебе.

Надя. З якої ж то причини?

Чередник. До слова прийшлося. Говорили про... твою роботу на фермі.

Надя. Справді? Вчасно я нагодилася. Я теж прийшла поговорити... Федоре Петровичу, як ви думаєте, звідки молоко береться?

Чередник (похмуро). З глечика наливають...

Надя (іронічно). Вгадали... А ви над тим не подумали, що стоятимуть наші глечики порожні? До цього йде. Ви знаєте, що він робить?

Чередник. Хто?

На д я. Наш агроном Притика. Я йому кажу: збільшуйте площу під кукурудзу для силосу, під кормовий буряк. щоб соковитих кормів більше було, щоб корови краще доїлися, а він мені своєї: не вкладається, каже, в сівозміну. Видно, у нього в голові щось не вкладається!

Ч е р е д н и к *(до дружини)*. Чула? Уже до агронома добралася.

На д я. Ні, я ще візьмусь за нього! От ви скажіть мені: цукрові буряки вже сієте?

Ч е р е д н и к. Починаємо.

На д я. А кормові?

Ч е р е д н и к. А кормові потім посіємо.

На д я. От бачте. І ви недалеко від Притики втікали. Як до кормових культур діло доходить — на потім відкладаєте.

Ч е р е д н и к. Що ти знаєш? За цукрові буряки в районі хіба ж так шию намілять, а за кормові або спитають, або й ні.

На д я. А я б їх запитала, чим же вони думають худобу годувати? *(показує на папери)*. Директивами? Після них молока не надоїш.

Ч е р е д н и к *(до дружини)*. Чула? Уже вона і до району дійшла.

Г а н н а. Надю! Облиш ти буряки. Тут про інше треба поговорити. *(До чоловіка)*. Помовч, Федоре! Ось послухай, Надю... Ми з Федором Петровичем усе знаємо... Так що ти, золотко, не соромся, говори з нами, як своя... Наш Михайло все сказав...

На д я *(насторожено)*. А що ж він вам такого сказав?

Г а н н а. Немов не знаєш? Сказав, що хоче одружитися з тобою.

На д я. Он як! *(Пауза)*. Дуже він швидкий у вас! Поки що я заміж не збираюся...

Ч е р е д н и к. Ото добре! Розумно, дівчино, робиш.

На д я. Ви неначебто зраділи?

Г а н н а. Не зважай, Надю, на нього. Говорить, аби не мовчати.

На д я. Ні, я хочу знати, чого це Федір Петрович так зраділи?

Ч е р е д н и к. Скажу! *(До дружини)*. Тепер ти мовчи! Я слово маю. *(До Наді)*. Відверто тобі скажу — зрадив. Зрадив, що не буде у моїй хаті зайвого клопоту... Зрозуміла?

На д я. Не маленька... Але надаремно ви хвилювалися. І не думала я, і не гадала виходити за вашого Михайла. Ще б чого не було!

Г а н н а. А це ж чому? Ти що, гребуєш нашим сином? Та він же у нас, як сокіл!

На д я. Кожній матері своя дитина найкраща... А от мені він не подобається.

Г а н н а. Говори... Неначе я не знаю, як ви з ним біля млина зустрічалися.

На д я. Не криюся — раніше бувало. А тепер ми посварилися.

Г а н н а. З якої ж то причини?

На д я. А з тієї причини, що у вашого сина великий недолік.

Ч е р е д н и к. Як ти сказала? А який це такий недолік у нього?

На д я. Та він неначе всім хороший, а от товариського почуття у нього нема. Просила його, щоб виорав поле під кормові кавуни, а він відмовився.

Ч е р е д н и к (до дружини). О, чуєш? Уже до Михайла добралася!

На д я. А як же так? Ви знаєте, що таке кормовий кавун? Це вітаміни для худоби. Дістала я насіння, хотіла хоч три гектари цих кавунів для спроби посадити, а ріллі нема. Прошу Михайла, щоб виорав поки раніше, — відмовився. «До вас, — каже, — черга не дійшла». Мене він у чергу ставить! Хіба це дружба? Подумайте самі.

Ч е р е д н и к. Попався бідний Михайло... Критикує, усіх підряд критикує.

На д я. А ви критики не любите?!

Ч е р е д н и к. Хто це тобі сказав, що я не люблю критики. (Посміхаючись). Якби ти знала, як я люблю слухати, коли... когось критикують.

На д я. А якщо вас?

Ч е р е д н и к. А за що мене критикувати? За те, що я ночей недосипаю, та все стараюся, та все дбаю про наш колгосп? Мене, може, хвалити треба. Але хіба від вас діждешся доброго слова?

На д я. Чому ж не діждатися? Я вже давно збираюся вас похвалити. Ось і дописа до обласної газети написала.

Ч е р е д н и к. До обласної? Значить, уже вище береш?

На д я (подає папір). Може, почитаєте?

Ч е р е д н и к. Що ти там хорошого напишеш? Проте,

дай, прогляну. (*Бере у Наді папір, читає*). «Небагато часу минуло відтоді, як наш колгосп «Нове життя» укрупнився, а ми вже маємо значні досягнення. Тепер у нас більше машин і живого тягла, скоріше і краще обробляємо землю, запроваджуємо сівозміну. Вже видно, що ми доб'ємося високої врожайності». (*Перестає читати, звертається до Наді*). А в тебе, дівчино, голова варить. (*Продовжує читати*). «Правління колгоспу, зокрема голова, товариш Чередник Федір Петрович, дбає і про розвиток тваринництва. У нас збільшилось поголів'я худоби, підвищились удої». (*Зупиняється*). Хоч тут і про мене говориться, а повинен відзначити: — правильно написано!

Г а н н а. Я ж тобі казала, що Надя — золота дівчина!

Ч е р е д н и к. Подивимось, що ти далі говориш. (*Читає*). «А сад у нашому колгоспі — кращого в районі немає. Голова колгоспу товариш Чередник порадив, щоб цього року площу саду збільшити і закласти виноградник».

Г а н н а (*до Наді*). Золото моє! Дай я тебе поцілую. А на Михайла ти не ремствуй — він виоре.

Ч е р е д н и к (*до дружини*). Не заважай! Завжди вступаєш не по суті. (*Читає*). «Одним словом, господарство у нашому колгоспі розвивається добре. А от — культурна робота у нас відстає. Клуб наш старий, тісний, непривітний. Почали будувати новий, заклали фундамент та й зупинилися...» (*До Наді*). Отут ми й справді зупинимось. Оце вже ти зайве написала. Може, ми цього літа як-небудь клуб збудуємо. Ось давай про клуб викреслимо.

Н а д я. Навіщо? Там ще дописати треба.

Ч е р е д н и к. Що дописати?

Н а д я. Дописати, що в нас і досі радіовузла нема.

Ч е р е д н и к. Як коржа — так коржа! Спечемо та й дамо. Усього зразу не охопиш... Вам ще й електрики забажається.

Н а д я. Давно про неї мріємо. Колгосп зветься «Нове життя», а живемо, як у старі часи.

Ч е р е д н и к. Дуже ви знаєте оті старі часи. О, якби ви спробували тодішнього життя, то так би не говорили. Викреслюй мені про клуб!

Н а д я. Кажуть так: що написано пером, того не виволочиш і волом.

Г а н н а. Ну, що там важать для тебе оті кілька рядочків?

Чередник. Я думаю, що коли старші просять, то можна й поступитися. Викреслюй!

Над я. Не викреслю, Федоре Петровичу.

Чередник. Може, ще й допишеш?

Над я. Допишу!

Чередник. І пошлеш?

Над я. І пошлю!

Чередник. А я тобі кажу — не допишеш і не пошлеш! (*Рве папір*).

Над я. Злякали! А я складу ще більшу статтю.

Чередник. Так ось ти яка? Так я й думав... Воювати зі мною хочеш?.. (*До дружини*). Ну, цілуйся тепер з нею, цілуйся... А я говорити з такою більше не хочу!

Ганна. Не хвилюйся, Петровичу. Може, Надя пожартувала. (*До Наді*). Правда?

Чередник. Добрі мені жарти! Великорозумниця! (*Виходить*).

Ганна. Ах, Надю, Надю... Золота невісточка! (*Виходить*).

Над я. Оце наробила... (*Пауза*). Ще, чого доброго, Михайлові всячини наговорять... Ну й нехай! Я правду казала! (*Дзвонить телефон, Надя бере трубку*). Я слухаю. Так, колгосп «Нове життя». Засідання? Яке засідання? А, так, так, було. Зробили перерву. Яке питання розглядали? Про критику і самокритику. Що ухвалили? Ухвалили критикувати! (*Вішає трубку*).

На останніх словах входить Михайло.

Михайло. Здрастуй, Надю!

Над я (*спочатку радісно, а потім стримано*). Здрастуй... здоров будь, Михайле...

Михайло (*показуючи на телефон*). А кого це ти критикувати там збираєшся?

Над я. Того, хто заслужив. А тебе насамперед.

Михайло. Приемна звістка. За що ж це мене?

Над я. А ти, біденький, не знаєш, не догадуєшся?

Михайло. Не почуваю провини за собою.

Над я. У мене вся надія на тебе була. Хто ж, думаю, мене з біди виручить, як не мій Михайло...

Михайло. Вірно. Ось тобі моя рука.

Над я (*виймає записку*). А це чия рука писала? Твоя! І що ж вона написала? (*Читає*). «Не можу я вам виорати, до вас черга не дійшла».

Михайло. Он воно що... Послухай, Надю, мене...

Надя. Говорити легко. Я тебе, Михайле, по-товари-ському просила допомогти, просила виорати ділянку для кормових кавунів, а ти...

Михайло (з удаваним сумом). А я не виорав для кавунів, то й вирости вже для мене гарбузи... Так?

Надя. Не знаю як! Я знаю, що ти мені прикрість зробив. Я хочу, Михайле, щоб у нас у всьому-всьому була любов і дружба, а не так собі...

Михайло. Хоч лайся, та не цурайся! Ось вислухай.

Надя. Думаєш, виправдаєшся?

Михайло. Де там! Щоб перед таким суворим суд-дею та виправдатись. Я тільки сподіваюся на добре серце мого милого судді.

Надя. Не улєслий. Не допоможе!

Михайло. А може? Ти, Надю, не гарячкуй, а подумай. У тебе болить голова за свої корівки, а в мене, як бригадира, за цілий колгосп. Щоб і виорано було, і по-сіяно. Який би з мене був господар, щоб я з-за однієї діляночки за п'ять кілометрів трактора переганяв? А зав-тра ітима машина в третю бригаду, так заодно і вашу ділянку обробимо. Враз!

Надя. Справді?

Михайло. І виростуть твої кавуни-гарбузи, хіба ж такі?

Надя. Який же ти в мене, Михайлику, хороший... Ти на мене не ображайся. Я посварилася з тобою так собі, щоб ти був оперативнішим.

Михайло. А коли я хороший, то поцілуй.

Надя. А може, черга не дійшла?

Михайло. Ох, і вредна ти дівчина!

Надя. Те ж саме кажуть твій батько і мати...

Михайло. А коли це вони тобі казали?

Надя. Тільки що отут у конторі ми говорили. Так любо говорили, що аж посварилися.

Михайло. З якої такої причини?

Надя. За критику у нас мова зайшла. Говорили ми, говорили, і засперечалися. (Сумно). Не співати мені, Ми-хайле, у вашій хаті. Шукай собі якусь іншу, лагіднішу... Щоб і тобі подобалася, щоб і батьки були задоволені.

Михайло. Надю! Що це за розмови? Гратися зі мною починаєш? Не грайся, кажу, бо візьму отак на руки, віднесу додому, та й по всьому!

Надя. А батько візьме нас за руки та й спровадить із двору.

Михайло. Велике мені лихо! Місця на землі мало? Скажи по правді, що ти тут натворила?

Надя. Кажу ж тобі, що ми про критику говорили. А потім я дописа дала йому почитати, отого, що до обласної газети написала. Прочитав він початок і аж повеселішав. А потім, як почав про клуб читати, то й скипів. Каже: викресли! А я кажу: не викреслю! Він дуже розсердився і грюкнув дверима. А мати слідом за ним. Отака розмова.

Михайло. Весела... Проте, не турбуйся. У нас батько швидко запалюється, але й швидко холодне. Він, Надю, і сам не проти того, щоб клуб збудувати, але ж наш старий дуже ощадливий господар: копійку до копійки збиває, хоче, щоб наш колгосп став мільйонером. «Аж тоді, — каже, — як буде в касі добрий мільйон, збудую вам клуб і проведу радіо». Але ми ждати не будемо. Колгосп уже має силу. Ми будемо турбувати нашого голову.

Надя. Значить, підтримуєш мене?

Михайло. Всією душею! Нам, Надю, як ти кажеш, однією думкою, одним бажанням треба жити. Якби ти знала — день тебе не бачив, а вже скучив...

Надя. І я, Михайлику, думала про тебе... Аж дивно. З батьками тут воюю, а ти з думки не сходиш. Хоч би Михайло, думаю, нағодився.

Михайло. А я неначе знав. Правду кажуть, що серце серцю вість подає. Прямо потягло мене сюди. І добре, що прийшов. Поговорили, порозумілися — і знову на душі легко стало. А батькові я скажу, щоб не кривдив тебе, мою голубку. *(Цілує Надю)*.

Повертаються Чередник з дружиною.

Чередник. От бачиш, яка правда!

Надя *(засоромившись)*. Михайле! Ну, який-бо ти...

Чередник *(до дружини)*. От бачиш, Ганно Дмитрівно, як воно на світі робиться? Мене вона критикує, а його цілує.

Надя. Хто там цілував? Ми говорили... про кавуни.

Чередник. Та зійшли на солодкі дині. Меткі!

Михайло. Тату!

Чередник. Так, так, я твій батько. Отож вислухай мене. Значить, вирішив, Михайле, одружитися?

Михайло. Вирішив...

Чередник. Хвалю! А чому ж ти зі мною не порадився? Чи тільки для доброго слова батьком називаєш?

Михайло. Не пізно ще й зараз порадити.

Чередник. Не пізно... І коли хочеш знати правду — не раджу.

Михайло. А це ж чому?

Чередник. Перше ніж одружитись, треба добре роздивитись.

Михайло. О, я вже роздивився.

Чередник. Поверхово. А по суті? Скажу тобі відверто: Надя — хороша дівчина, а от для дружини — вона невдала кандидатура...

Михайло. Не розумію: і хороша, і невдала.

Чередник. Поясню. З нею може бути, як у тій приказці говориться: Іван носить плахту, а жінка булаву. Зрозумів?

Михайло. А то вже мій клопіт, як воно буде.

Чередник. Значить, вирішив остаточно?

Михайло. Іншої мови не може бути.

Чередник (*спалахнувши*). А отже буде! Коли ти не хочеш слова мого послухати, коли ти не хочеш подумати, то бери її та йди, куди хочеш!

Ганна. Федоре, схаменися!

Чередник. Помовч! Знаю, що кажу.

Надя (*до Михайла*). Чи не я говорила?..

Михайло. Як же ви мене, батьку, злякали! Коли хочете знати, то візьму і піду. Підемо з Надією в який завгодно колгосп. Нас всюди з радістю приймуть. Робити ми вміємо, і хіба ж так заживем!

Ганна. Михайле, опам'ятайся!

Михайло. Підемо, Надю?

Надя (*після паузи*). А чого ж, можна перейти в сусідній колгосп. Голова там хороший... А клуб який будують!

Чередник. Що таке? В сусідній колгосп хочете йти? (*До Михайла*). Іди! Тебе тримати не буду. Колгоспник, який не любить свого колгоспу, нам не потрібний! Чуєш?! Але підбивати Надю я тобі не дозволю! Я бачу, куди ти цілиш. Хочеш кращу доярку із села виманити, хочеш господарство мені підірвати? Оце діждався від рідного сина!

Михайло. А що ж я маю робити, коли вам Надя не подобається?

Чередник. Хто тобі сказав, що вона мені не подобається? Ти знаєш, що це за дівчина? Орлиця! А виступаю проти неї, бо за тебе не певен. Я тобі кажу, що вона буде в сім'ї головою, а ти вроді секретарем у неї.

Надя. Не бійтеся, Федоре Петровичу. Ми будемо головувати по черзі. Скажу вам, що й критикувати його не буду.

Чередник. А мене?

Надя. Як батька — не буду, а як голову колгоспу — може, й доведеться...

Чередник (до Михайла). О, чуєш? Ти знаєш, який вона мені подарунок сьогодні приготувала? Написала про мене статтю. Добре постаралася. Спершу немов салом по губах помастила, а потім як узяла проти шерсті! (До Наді). Ти що ж, справді пошлеш?

Надя. Що вже надумала, те й зроблю.

Чередник. Не здається. Ну, прямо мій характер!

Михайло. Під тією статтею і я підпишуся. Бо й справді. Колгосп у нас непоганий, а путящого клубу нема. А чому? Та все тому, що голова колгоспу товариш Чередник відстала людина...

Ганна. Михайле, помовч!

Чередник. Спасибі, синку... Уже відсталою людиною мене зробив. Уже вдвох проти мене пішли. А запитати б вас, що ви знаєте по суті? Я дбаю, щоб насамперед господарство підняти, а вже потім і за культуру візьмуся. Ех, якби мені хоч зо два мільйони в колгоспі, то я б вам такого набудував...

Надя. Будуть вони в нас. Щоб з такими працьовитими людьми, при такому великому господарстві, та мільйонів не було? Доб'ємося!

Чередник (до Михайла). Чуєш, як розумні люди говорять? Сам ти відсталий!

Надя. І не можу я повірити, щоб такий голова, як у нас, та допустив, щоб його сусіди обігнали. Буде в нас клуб, все буде!..

Чередник. Ох, і хитра дівчина! Та, правду кажучи, я вже й сам думав... Оце закінчимо будувати ферму, а потім усі сили на клуб. Даю вам слово!

Надя. О, тепер і статтю можна переписати. Федоре Петровичу, я напишу, що скоро ми й клуб збудуємо. Не помилюся?

Чередник. Сміливо пиши. Оце розмова по суті.

Дай я тебе поцілую (*Цілує Надю*). От невісточка в мене!

Михайло. Так би й давно...

Чередник. Який ти швидкий! Життя пройти — не поле перейти. Треба добре роздивитися, з ким свою долю зв'язуєш. А Надя сьогодні витримала екзамен. Хорошого гарту дівчина — не згинається. З нею, Михайле, сміливо в життя вирушай. В добрий час, голуб'ята!

Ганна. Михайле, Надю, ідіть до мене. (*Михайло і Надя підходять*). Живіть, мої діти, довгі роки в мирі та щасті! (*Цілує обох*). А ти, Михайле, зараз же виори дівчині поле.

Михайло. Уже домовилися. Скільки там тієї роботи?

Чередник. Ти бачиш, Михайле? Наша мати уже блок з невісткою організовує. (*До дружини*). Не допоможе. Надя візьме тебе під обстріл. (*До Наді*). Якби ти знала, скільки ще в неї недоліків!

Надя. А ми їх виправимо на ходу.

Чередник (*до Михайла*). Чуєш? Уже вона за матір'ю тягне. (*До Наді*). Гляди мені — не заводь у сім'ї сімейственості!

Михайло (*жартома*). Тату; а як же тепер буде з критикою?

Чередник. Без жартів, сину: хто заслужить, того будемо критикувати. І дома, і серед громади. Щоб із доброї стежки не збитися.

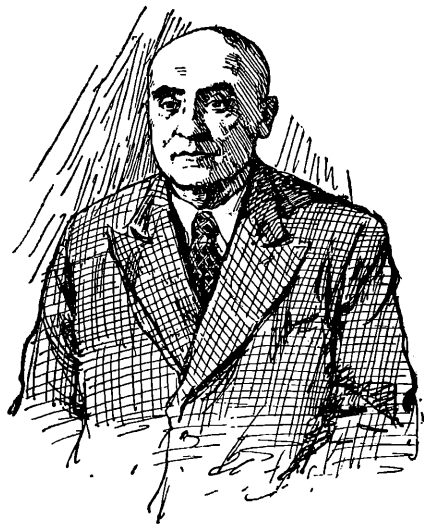
Михайло. А мені здавалося, що ви не любите, коли вас критикують.

Чередник. А хіба ти зустрічав таких, що люблять? Тут не любити треба, а розуміти. Цьому нас і учать. От ми з Надією сьогодні так поговорили, що мене аж за серце взяло. А потім я походив, подумав та й кажу старій: «Нічого не вдієш, Надя правду говорила. А проти правди чого ж іти?» Ганно Дмитрівно, казав я такі слова?

Ганна. Казав, голубе.

Чередник. Критика! Хоч вона й неприємна, але після неї людина бадьоріше по землі ходить, бо знає, куди їй треба йти. Так-то, дітки... Питання ясне. Надзвичайне засідання вважаю закритим. А тепер додому: посидимо рядком та поговоримо ладком. Дмитрівно, командуй!

Михайло і Надя. Дякуємо, товаришу голово, за правильне керівництво!

Ол Донченко
1902-1954

КОРЕСПОНДЕНТ І ПАСІЧНИК

Знаєте, працюю рахівником у конторі Заготльону. Але дуже кортить мені стати ще й... Знаєте ким? Ану, чи вгадаєте?.. Кореспондентом газети! Правда, я сам собі усвідомлюю, що треба мені підучитись по цій лінії, бо що не кажуть, а газета — це вже вам не «кредит-дебет».

Задумавши підучитись, я згадав, що на нашій-таки вулиці живе справжній кореспондент. Прізвище його Рябоштанченко Сергій Олександрович, але він каже, що підписує свої дописи вигаданим ім'ям, а яким — не сказав. Так що, як почнеш читати газету, то нізащо не визнаєш, де його допис, а де не його.

От одного разу у вихідний день взяли ми вудки, сіли на човна, та й попливли аж за наше містечко, кілометрів

за сім, на рибалку. Риба не ловилась, то ми вирішили піти в сусідній колгосп купити сметани й молока.

На околиці села ми зустріли колгоспника, з яким Сергій Олександрович відразу ж, за своєю кореспондентською професією, почав довгу й ґрунтовну розмову про успіхи й досягнення колгоспу.

— Найбільше наш колгосп уславився пасікою, — сказав колгоспник. — У всій області немає такої зразкової пасіки, як наша. Одне те, що правління наше добре про неї дбає, а друге те, що пасічник у нас дуже гарний. Бджолу любить, турбується про неї, кожний вулик у нього, як картинка... Вірне моє слово, про це навіть у газеті писали. Дуже знаменитий пасічник. Дід! Такого пошукати!

Він показав нам стежку, якою ми й пішли. І справді, незабаром на галявині, в старому яблуневому саду, замиготіли вулики. Чудові вулики! Новенькі, і відразу видно, що найновішої системи. Я не пасічник, а й то зрозумів, що діло тут ведеться в повному балансі.

Навстріч нам вибігла дівчинка років десяти.

— А де ж пасічник? — спитав у неї Рябоштанченко.

— Скоро прийде, — відповіла вона. — А я на пасіці допомагаю!

— Та ну? — спитав я. — І бджіл не боїшся?

— Вони ж не кусючі, — промовила дівчинка. — А в вас закурити нема?

— Отакої! Хіба ти куриш, чи що?

— Та ні, дядю. Це я, щоб ви не курили, бо наша бджола страх як не любить тютюну. Ще вжалити може!

Дівчинка стала під яблунею і звідти зацікавлено стежила за нами меткими оченятами.

— Т-так, — зітхнув мій приятель і опустився на траву. — Що ж, почекаємо.

І, не гаючись, витяг блокнот і ручку-самописку.

— Вчися, голубе мій, — це до мене, — кореспондентської справи на практиці. Доки прийде пасічник, я вже про нього більшу половину дописа напишу!

Ну, тут же почав писати. Ой, і перо ж у нього! До чого жваве! Не встиг я з подиву й моргнути як слід, як він уже й написав. Та ще й як! Ви тільки послухайте:

«Ми сиділи на чудовій пасіці в колгоспі імені Чапаєва. Які тут бджоли! Свідомі свого обов'язку, вони з трудовим ентузіазмом носили мед і віск у своїх дзьобах. Аж ось із-за дерев з'явився знаменитий пасічник, про якого

нам розповів колгоспник. Це був сивий мудрий дід, який на своєму довгому віку навчився розуміти звичай бджіл і їхню мову. Дід був у солом'яному брилі і широких по-лотняних штанях — білих, як сніг...»

— Ну що? Як? — згорда спитав мене приятель.

— Ще й питати! — щиро вигукнув я. — Талант! Що й казати — талант!

Дивимось — іде до нас якась дівчина — вродлива, ясноока... Дівчатко, що нас зустрічало, зраділо:

— Моя сестричка йде! — гукнуло та й побігло їй назустріч. Ми, звичайно, догадалися, що це теж, мабуть, помічниця дідова. Аякже, на великій пасіці без помічників не можна.

Підійшла дівчина ближче, привіталась.

— Пасікою цікавитесь?

— Більш усього на світі! — сказав Рябоштанченко. — А може, й ви, громадяночко, могли б нам дещо пояснити, доки прийде ваш дід?

— А чому ж, — посміхнулась дівчина, — це можна. Що ж вас цікавить? Тут усього й за день не перекажеш. Ходімте...

— А вони, себто бджоли, не той? — запитав я.

— Руками не розмахуйте, вони не займуть, — сказала дівчина. — Та їм не до того зараз, щоб жалити. У них саме гаряча пора — липа викинула медовий цвіт...

Дівчина глянула вгору, підняла руку і простежила політ бджіл, які немов простягали в ясному повітрі золоті струни.

— Це з дев'яносто другого, — радісно сказала вона. — Трудівниці мої любі! Найкраща сім'я! Ви тільки подумайте: бува, що вже смеркає, всі вулики затихають, а ці — летять! Розумієте — летять, щоб встигнути ще раз повернутися із взятком.

— Почекайте, — сказав Рябоштанченко. — Це дуже цікаво.

Він почав щось записувати в блокнот, і я встиг через його плече прочитати:

«Мудрий дід-пасічник показав нам передовий вулик № 92, бджоли з якого самовіддано, не покладаючи крилець, працюють з ранку до вечора...»

Дівчина розповіла, який величезний прибуток має колгосп від пасіки, скільки меду одержали колгоспники на трудовень...

— А ви теж... у курсі! — промовив мій приятель. — Вчилися, мабуть?

— Не без того, — скромно сказала дівчина. — В техні-
кумі бджільництво вивчала. Люблю цю справу.

— Ну, мабуть, і в діда проходите науку та практи-
ку, — додав Рябоштанченко.

— Не розумію, — знизала плечима дівчина, — чому в
діда? Мій дід ніколи не був пасічником.

— Я кажу не про вашого діда, а про діда-пасічника
з цієї пасіки.

Дівчина дзвінко засміялася.

— Я ж і є пасічник! З цієї пасіки!

Я глянув на приятеля і, скажу вам, ніколи не бачив
дурнішого обличчя.

— Доз... Дозвольте... — бурмотів він, — нам сказали,
що тут пасічник — дід. І взагалі... пасічник повинен бути
дідом...

— Може, ще й у солом'яному брилі, в полотняних шта-
нях? — знову зареготала дівчина. — Але я вас заспокою.
Я таки справді — Дід. Це мое прізвище!

Коли ми поверталися з пасіки, Рябоштанченко зупи-
нився, видер з блокнота зроблені записи про мудрого
діда-пасічника і роздер аркушки на дрібні клапті. Віт-
рець підхопив їх і розвіяв навколо.

А я подумав собі... Знаєте що? Я подумав, що коли
й буду кореспондентом, то ніколи не писатиму так, як
Рябоштанченко!..

Т. Догрошкова

КРУК-СУДДЯ

саду великому весінньою порою,
В дні сонячні, ясні,
Птахів співочих линули пісні.
Капелою гучною
Співали солов'ї, синиці,
Дзвінки шпаки та різні інші пtiці,
Такі, як берестянка, коноплянка,
Малиновка й чечітка —
І голосні, й не дуже голосні,
І чітко, і не чітко, —
Та всім були до серця їх пісні.
А в тім саду,
У всіх пташок співочих на виду
Жив крук.
Він видавав себе знавцем наук,

Мистецтва і літератури
І взагалі жерцем культури.
Він заздрий був, у нього заміри були
    Зажити слави і хвали,
    Як зажили птахи співочі.
І ранком крук, продерши очі
Та зручно сівши на тополі
(Були у нього там улюблені гілки й суки
    Сухі та голі), —
    Він виголошував свої думки.
Бо звичку мав — отак сидіти
І думкою, як кажуть, багатіти.
«Подумаєш, на всі сади й гаї
    Все солов'ї та солов'ї.
Та я вам, братіки мої,
    Такої заспіваю —
А я коли кажу, то не брешу! —
Що й серед саду, і посеред гаю
    Все інше птаство заглушу.
Мені — не їм — кричати будете ура».
    І як утне своє одне
    Нудне —
    Кра! Кр-ра!..
Здивовані таким химерним співом,
Перезирнулися птахи — хто з посмішкою, хто із гнівом,
Лише хитренький горобець з'явився,
Довкола (щоб без свідків) обдивився,
    А потім круку
    Тисне руку:
«До чого ж, — каже, — ви, шановний крук,
    Наук
    Знавець.
Уже нашо я, горобець, співають митець,
Але до вас себе не смію прирівняти,
Ви і співати, й інших цінувати,
    Ви нам, співцям,
    Ну, що отець».
    Отак з годину без упину проговорив
    І відлетів.
У крука з місяць так, чи, може, й два тяглися справи,
Та більше не було на його спів
    Ні слухачів,
    Ні похвали, ні слави.

І крук упевнився — не слід йому співати.
Не мав-бо він ні голосу, ні слуху,
Та ще до того і на праве вухо
Був тугуватий.
І він, обдумавши, рішив, —
На всіх пташок співочих спів
Свої критичні оцінки давати.
І відтоді щоранку крук
Гукав, на свій забравшись сук,
Що горобець
Найкращий на весь світ співець,
Що він сучасного єсть майстер співу,
Що він належить до активу
Співців-творців.
А соловеи-свистун —
Лящить, тріщить,
Як скрипка, що не має струн.
То здійме свист,
То затихає, ледве дише...
До того ж він ще й формаліст,
Коли не гірше.
І так — на всіх, на кожну співу ноту.
В саду веселому навів таку нудоту,
Що всі обурені злетілись співаки —
Канарки, солов'ї, шпаки,
Чечітки і синиці й різні інші птиці;
Обговорили,
Порішили
І дали крукові пораду:
Щоб від пісенного летів подальше саду.

Є судді отакі бундючні та похмурі
В житті, в бутті, в літературі
І в галузі мистецтв, наук...
Погано, коли судить — крук.

В. Іванович

ДЕФІЦИТНА СОЛОМА

ахотіла Гуска
Та й знести яечко
Й Гусакові каже:
«Треба звить гніздечко.

Тож берись за діло
Й не барись притому...»
І Гусак до Півня
Рушив по солому.

Півень вник у справу
І сказав привітно,
Що, на жаль, солома
Дуже дефіцитна.

Але є в запасі
Підходяще лико.
Треба взяти на лико
Дозвіл у Індика.

Тиждень у Індика
Ждав Гусак прийому...
«Як немає лика,
Дайте хоч соломучу!»

А Індик на тее:
«Не пори гарячку
І поклич до мене
Референта Качку».

Качка з'ясувала
(Через певні строки),
Що потрібно взяти
Санкцію Сороки.

Санкції не буде,
То й не буде діла...
І Гусак направив
До Сороки крила.

Прилетів... та тільки
Тут така ж морока:
«Полети до Чаплі!»
Чиркнула Сорока.

Чапля здивувалась
І давай кричати:
«Що за тяганина?!.
Що за бюрократи?!».

Як вони скотились
До такого рівня?!»
Й Гусаку веліла
Знов іти до... Півня.

Півень взяв заяву,
Дзьоб уткнувши кущий,
Заходивсь читати
Двадцять резолюцій.

Тут не та карлюка,
Там щось не підходить...

А тимчасом Гуска
Гусенят вже водить.

Водить їх на плавні,
На зелену ряску
І розповідає
Діткам своїм казку:

Як Гусак лапатий,
Запропавши з дому,
Дістає ще й досі
На гніздо солому.

БУНДЮЧНИЙ ПЕНЬ

(Байка)

Був собі Пень...
Пустий, звичайний Пень,
Який нічим
В гаю не відзначався.

І раптом Пень
В один прекрасний день
І загордився,
І зазнався.

Став задирати він
Свій сукуватий ніс:
І дуб йому — не брат,
І ліс йому — не ліс.

— Та що мені дуби! —
Почав горлати він, —
Їх тисячі в гаю,
А я між них один.

Тому й прохожі всі
І влітку, й навесні

З повагою завжди
Вклоняються мені!..

— Дурниці ти плетеш!
Воно ж не зовсім так, —
Озвався до хвалька
З-під береста Їжак.—

Ти краще придивись
І висновок зроби:
Схиляються всі тут,
Збираючи гриби.

А щодо цих дерев,
То ти між них — штурпак...
Оце й запам'ятай,—
Підсумував Їжак.

Сміялися пташки
У той прекрасний день,
Один лиш Пень мовчав —
Ні слова,
Ні телень!

До цього додамо,
Що ще й у наші дні
Трапляються, на жаль,
Такі бундючні Пні.

ЗАБУТА ШПАЧИХА

Як весною квітнув
Яблуневий сад,
Вивела Шпачиха
Трое шпаченят.

Вивела та й стала
Доглядати їх,
Бавить та годує
Діточок своїх.

А вони — горласті,
Все їм подавай...
Скільки рідна мама
Стомлювалась вкрай!

Зрештою, літати
Вивчила,
Й вони
Рушили в дорогу
На три сторони.

...Перший син — Шпаченко —
Служить у Орла,
В другого посада
Також не мала.

А дочку красуню
Запроси в ліс —
Слава про співачку
Пролунала скрізь.

Солов'ї від неї
Просто без ума!
Матері ж від того
Радості нема.

Догляду б та ласки
У її літа,
А від рідних діток —
Жодного листа.

Голуб каже: — Треба
Розібратись тут.
Подавай, старенька,
На дітей у суд. —

А Шпачиха плаче:
— Ох, не в цьому суть!
Як би моїм дітям
Совість повернуть... —

...Ми зустріли днями
Старшого Шпака.

— Радість, — каже, — в мене
Неабияка!

Добрий телевізор
Я собі придбав
І для жінки шубу
Мавп'ячу дістав.

Й хоч воно сутужно,
Але — все одно! —
Я куплю для неї
В айстрах кімоно...

— А хоч хустку мамі
Ви купили?
— Ні,
Клопоту й без того
Вистачить мені. —

Я давно вас, друзі,
Запитать хотів:
Чи нема між вами
Отких Шпаків?

СВИНІ НЕ ВИННІ!

У Кіндрата — саж, як хата!
А в сажі — свиня кирпата.
Цю свиню він
Доглядає,
Смачним пійлом
Напуває
І годує своєчасно,
Бо вона, пробачте,
В л а с н а.

У Кіндрата в дні осінні
Верещать на фермі свині...
Верещать несамовито,
Що нема у них корита,
Що забули їм давати
Раціони-концентрати,

Ще й тримають в баговинні,
Бо вони —
А рті льні свині!

Проявилось тут яскраво
Свинське ставлення до справи.

❦ ПРИСЛІВ'Я ТА ПРИКАЗКИ ❦

В гарній артілі й худоба в тілі.

*

Силос силосувати — не буде худоба голодувати.

*

У хорошого свишаря і свинка, як картинка.

*

Ціни в жнива хвилину більше, ніж взимку годину.

*

Поки зерно в колоску — не засиджуйсь в холодку.

*

Де в пошані трудодні, нема лінків та гульні.

*

Працею, як Озерний, будуть ниви в зерні.

*

Де бригадир ледацю, там бригада нінащо.

П. Ключина

ЮВІЛЕЙ

святковий день Ведмідь зібрав гостей:
Він відзначав свій ювілей.
Веселі гості за столом сиділи
І голосно господаря хвалили.
Від тих похвал шумів і гув барліг.
Хвалили, вихваляли, хто як міг.
(На ювілеї так воно й годиться).
Та носа втерла всім Лисиця.

Вона хвалила все: ведмежий зір і слух,
І стац, і грацію, і незвичайну вроду,
І світлий розум, і чудовий нюх,
Дідів і прадідів бурмилового роду,
Його начальницький таланти хист
І, на кінець, вчепилася за хвіст:

— З усіх хвостів найкращий хвіст у нього,
У ювіляра дорогого..
Хтось перебив: — Ей, Лиско, зупинись!
Який там хвіст? Хвоста немає майже.—
Лисиця ж далі — наче медом маже:
— Немає?.. Виросте колись.

Лисицям всіх мастей дамо пораду щиро:
Хвалить, та знайте міру.

СОНЯШНИК

Чванливий Соняшник в оточенні рідні
Розмову вів, хвалив себе без краю:
— Ви можете позаздрити мені —
Над сонцем я велику владу маю.

В годину літню --- сонячну, ясну —
Я чудеса творю своєю головою:
Куди її не поверну —
І сонце повертається за мною.

Захочу --- накажу: «Давай-но задній хід!».
І піде сонце з заходу на схід.
А при потребі —
Візьму і зупино його у небі.

Зроблю, що хочу. Воля тут моя.
Керую сонцем я!

—

Коли зустрінете зазнайку,
Згадайте цю коротку байку.

СВИНЯ У МОРІ

Одна Свиня, що грязь любила дуже,
У літній день до моря забрела
І синім морем вражена була:
--- Ого! Оце калюжа!

Та враз насупилась: — Не до душі мені,
Що в ній вода прозора...---

І захотілося Свині
Там покупатися, щоб скаламутить море.

— Залі-і-зу, ковірну-у,—
прохрюкала вона.—
І підніму всю грязь із дна.

І капосна Свиня зробила, як сказала:
У море кинулась дурна...

Пірнула раз — і більш не виринала.

ВОВКИ

Зійшлись Вовки у лісі на нараду
І говорили там про долю бідних Кіз.
Найстарший Вовк розчулився до сліз,
Він запевняв,— живий до бога лізе,—
Що Козам всім допомогти він радий.
— Про Кіз у нас найперша завжди річ.
Ми думаєм про них і день, і ніч.
Бо хто, крім нас, їм, бідним, допоможе?
Лиш ми, Вовки, таке зробити можем.

— Захистимо! — лунали голоси.
— Ми підем в бій, щоб зберегти їх стадо!..

— Гуманність наша надає нам сил,—
Сказав найстарший і закрив нараду.
А потім всіх до себе запросив:

— Відзначимо, як свято, цей початок.
Я на вечерю вам зарізав Кіз десяток.
Що скажеш тут? На те Вовки вони.
До м'яса, звісно, всі охочі...

—
Похожі дуже справи вовчі
На справи паліїв війни!

Казав фашист на Україні «гут», та прийшов йому
«капут».

*

Думав фашист наїстись на Вкраїні сала, а ми як на-
годували, то й шкура відстала.

*

Хочем миру, хочем щастя — ворогів бере хай тряця!

*

Сателіт — це значить: сідай верхи, бий і їдь.

Творче

ВЕЧІР

*А мати хоче нацхати.
Та соловейко не дзе.
Т. Шевченко.*

Садок вишневий коло хати,
Вечірня зірка розцвіта,
Дівчина лекцію читати
В радіостудію прийшла.

Прийшла, щоб досвідом ділитися
З людьми колгоспного села,
Щоб розказати, як пшеницю
Вона ростила й берегла.

Як кожную пестила стеблину,
І як за працю чесну ту

Їй — наймолодшій Героїні —
Вручили Зірку Золоту.

Десь дома, в затишній кімнаті,
Сім'я вся — біля приймача.
...А мати хоче научати,
Та ба! — дочка її навча!

прислів'я та приказки

Хто знання має, той мур зламає.

*

Коли зореш мілко, посієш рідко, то й уродить дідько.

*

Зерно до зерна — та й мірка повна.

*

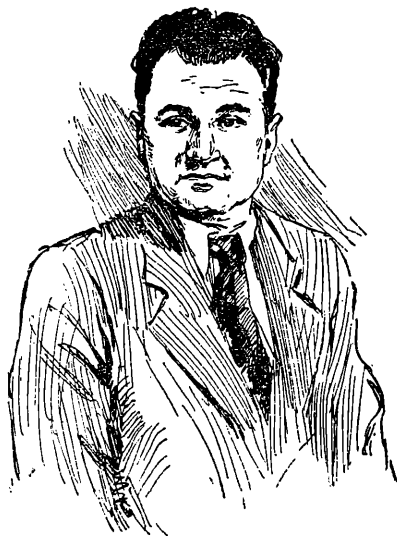
Ранній пар родить пшеничку, а пізній метличку.

*

Посієш вчасно, то і вродить рясно.

*

На чорній землі білий хліб родить.

В. Козаченко

НА ВОКЗАЛІ

(Уривок з нової повісті)

Уже третій місяць Матвій Парфентійович Лизоп'ят при ділі. Дядько Улас влаштував його офіцером охорони Центральної ради.

Сам Улас Безпальченко — особа в радівських колах безперечно помітна. Але що він саме робить, Матвій Парфентійович так і не добере. Знає, що крутиться біля Винниченка, по секретаріатові внутрішніх справ (іноді Лизоп'ят одержує завдання саме від нього), щось там крутить по організації — так і не дозволеного до цього часу Тимчасовим урядом — секретаріату закордонних справ. Перешіптується і влаштовує зустрічі з різними — то французькими, то англійськими — представниками з ставки, які останнім часом так і в'ються навколо

Центральної ради. А то раз навіть супроводжував у Брест до німців неофіційну радівську делегацію.

Частіше Матвій Парфентійович стикався з сином уманського крамаря, Явтухом Недригайлом. Цей уже давно зміняв студентську шинелю на англійський френч і тримається в найближчому військовому оточенні самого генерального секретаря військових справ, або, як ще його звуть тут, — отамана Симона Петлюри. Явтух — член Українського генерального військового комітету, організованого Петлюрою переважно з куркуленків, крамаренків та поміщиків. Він був безпосереднім начальником Матвія Парфентійовича...

* * *

Прибув на станцію ешелон з солдатами. Солдати як солдати. Щодня їх, тих ешелонів, по кілька прибуває до Києва і по кілька відходить. І солдати з них обов'язково втручаються в міські справи. Ходять по солдатських та робітничих радах, мітингують... Недригайло пронюхав, що в цьому ешелоні багато українців, і послав Лизоп'ята на вокзал, щоб усе достеменно розвідав і вудочку закинув, чи не клюне, бува...

Коли Лизоп'ят добрався до вокзалу, тут саме відбувався мітинг.

Оратори-солдати вимагали негайного скасування смертної кари, вістря якої спрямовувалося проти революції, протестували проти контрреволюційної «Московської наради», вимагали негайного скасування всіх наказів генерала Корнілова.

Високий, широкоплечий, у вицвілій до білого гімнастюрці, чисто виголений кругловидий солдат, тримаючи обома руками аркуш паперу, читав резолюцію. Читав він рівно, не підвищуючи голосу, однак його густий, прокуренний басок чути було аж в найдальших лавах.

— ...в зв'язку з усім вищевикладеним, — читав він після всіх «протестуємо», — вимагаємо негайного переходу всієї повноти влади до рук народу! — Солдат підвів голову, неквапливо обвів натовп поглядом великих карих, трохи випуклих очей і, вже не заглядаючи в папірець і злегка підвищуючи голос, докінчив: — Тобто до рук Рад робітничих, селянських і солдатських депутатів!

— Ура! — зринуло десь аж у задніх лавах і, все наростаючи і наростаючи, могутньою хвилею покотилося над

головами і перехлюпнулося через високий дощаний паркан до міста:

— Геть контрреволюціонера і ката Корнілова!

— В Косий Капонір контрреволюціонера Оберучева, командуючого Київським округом!..

— ...І Керенського, Керенського!..

— Долой министров-капиталистов Временного правительства!

— Хай живе Ленін!

— Ле-е-ні-ін!

Незважаючи на те, що був кінець липня і над Києвом пряжило пекуче жнив'яне сонце, одягнутий в одну лише легеньку гімнастюрку Лизоп'ят раптом відчув себе так, ніби йому за спину хто всипав жменю снігу. Під ложечкою неприємно заніло. Однак відступати він не збирався. Норов у Недригайла був крутий, та й наказ є наказ...

Поки солдати вирішували послати свою резолюцію до Петербурга і розповсюдити по всьому Київському гарнізону, він завбачливо роздивився навколо, зважив на обстановку і, розуміючи, що треба насамперед забезпечити тили, шлях для відступу, обережно пробрався ближче до високої купи потемнілої цегли, складеної під високим парканом.

Не встиг ще високий кругловидий вояка навіть згорнути свого папірця, як Лизоп'ят уже легко скочив на цеглу і майже наполовину звівся над натовпом. Спочатку по-хазяйському зазирнув через паркан. Потім міцно притулився до нього спиною, зняв з голови кашкета і ребром долоні розправив вуса...

До речі, тут треба сказати, що біс честолюбства поплував і Матвія Парфентійовича. Вдссталь намиливавшись з свого крайнього стільця на Винниченка та інших секретарів, він, нарешті, не втримався і почав і собі викохувати і відрошувати справжні запорозькі вуса. Росли вони в нього чорні, густі й цупкі, як щетина. Правда, не закручувалися грайливо вгору, як у Винниченка, і не спадали на груди, як у Єфремова, а стриміли по-котячому двома пучками, як у дядька Уласа... А втім, вуси, як вуси. Розправивши їх, Матвій Парфентійович гучно продув горло:

— Солдати! Браття українці!..

Басок у нього був не згірш, як у того високого з випуклими очима,— всі голови одразу здивовано повернулися в його бік.

Низенький гостроносий солдатик у великому кашкеті, що ліз йому на вуха, стоячи навпроти самого Лизоп'ята, роззявив рота і витріщив очі. Потім знизав плечима і ляпнув себе долонями об поли.

— А ця голобля звідкіля тут узялася?!

Певне, солдатик мав у частині славу жартуна. Навколо засміялися. Та Лизоп'ята збити було важко.

— Браття українці, солдати! Мене послали до вас революційні солдати українських частин, згуртованих навколо Української Центральної ради! Від полку імені гетьмана Полуботка, від полку імені...— Матвій Парфентійович хотів сказати — Мазепи, але тут же передумав і на свій ризик додав: — Від полку Хмельницького та інших полків!

Полки він називав на свій ризик, бо й самі повноваження брав на свій ризик. Адже посілали його не полки, а Явтух Недригайло і від імені одного Петлюри...

— Ми нагадуємо вам, що ви українці! Ми просимо вас підтримати Центральну раду в її прагненнях до того, щоб український народ сам вирішував свою долю... Ми...

— А землю твоя рада селянам дала?!

— Чому вона не скасує контрреволюційних наказів Корнілова?!

— Підтримує фабрикантів проти страйкуючих робітників!

— І поміщиків, поміщиків захищає!

— Цілується з Керенським і Корніловим!

— Не протестує проти смертної казни на фронті!

— Разрешила у себя в Києве съезд контрреволюционного донского казачества!

— Твоя рада розколює єдиний фронт революційного пролетаріату і ллє воду на млин контрреволюції!

— А твій Грушевський — шлик Австро-Угорщини! Скільки він одержує від Франца-Йосифа?!

— Г-е-е-еть контрреволюційну Центральну раду!

— Долой!

Під градом цих запитань і вигуків Лизоп'ят зовсім розгубився, спітнів і ще раз поглянув за паркан.

— Ми закликаємо вас гуртуватися в українські полки!

— Еге... ми, ми... Просто тобі Микола другий, — докинув гостроносий солдатик, знову зірвавши смішок.

— Ми просимо вас підтримати наші домагання перед Тимчасовим урядом, — не зважає Матвій Парфентійо-

вич, — про виділення українців в окремі частини, про виділення південних фронтів українському урядові, про передачу команди над Південним і Румунським фронтами генеральному секретареві військових справ Симонові Петлюрі!

— А он что, тоже до победного?!

— Кажі просто, — що думає твоя рада про війну?

— Браття! Тимчасовий уряд не дає раді всієї влади.

Коли ми розв'яжемо це питання...

— Як ви ставитесь до гасла Леніна — війна війні?!

— Браття, Ленін в Росії, а ми тут, на Україні...

— Позабивали всі тюрми солдатами-більшовиками!

Геть!..

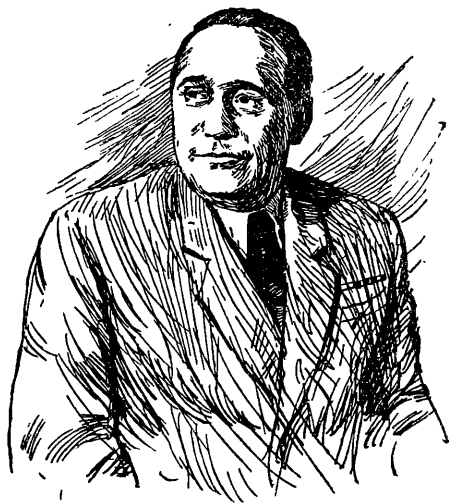
Хтось свиснув. Але що свист. Творилось, здається, щось набагато гірше. Якийсь рослий солдат, в формі сибірського стрільця і з овечою папахою на голові, раптом кинувся через натовп до Матвія Парфентійовича, люто розштовхуючи ліктями солдатів. Він щось кричав на ходу, що саме — Лизоп'ят ще не чув. Тільки встиг подумати: «Зірве цей кацапчук, зірве остаточно!»

А «кацапчук», люто працюючи обома ліктями, продирався наперед і кричав чистою українською мовою:

— Братці, братці, тримай, я ж його знаю!.. Братці! Це підпрапорщик Лизоп'ят. Впізнав собаку! Тримай, братці, царського шпика! Він солдатів у нашому полку видавав під розстріл... А мене в штрафний... Вуса, сволота, відпустив!

Матвій Парфентійович зблід. Просто на нього, як ведмідь через хащі, продирався солдат Ковганюк, той самий, що й справді колись пішов з його руки в штрафники.

Миттю, як кіт, кожною клітинкою шкіри чуючи позаду свист і галас, плігнув на паркан, кулею перелетів вулицю і присів у високому бур'яні під огорожею заводу Гретера. Далі бігти не міг. Якась цеглина таки влучила під ребра, коли на мить затримався на вершечку паркана, і від того йому аж дух перехопило...

Степан Козланюк

НОВИЙ ПОРЯДОК

Вдерлись в село гітлерівці. Пішов у ліси голова колгоспу, товариші з правління, з сільради, в партизанах опинилися хлопці й дівчата.

Замовкло все, тільки фашистський танк собакою загарчав на майдані. Старі діди й бабусі наглухо зачинилися в хатах і в п'ятні почали обмотуватись різним лахміттям. Ніби хто його знає, чи завтра не пектимуть різками... Сидять так люди тривожно в куренях, аж вранці гітлерівський вояка заgrimів гвинтівкою в двері.

— Ей, рус, ферфлюхтер швайнерай. Ауф! Єсть новий бєфель від німецький командувань. Кожний хльоп нехай шнєль іде в сільраду. А хто не піде, той куля в лоп зіхєр получіт.

Хто хоче носити гітлерівську кулю в лобі? Збираються діди й бабусі і штирпають у сільраду. А тут уже за сто-

лом гарчить собакою набряклий фельдфебель. Біля нього в'юном корчиться улесливий петлюрівський запроданець.

— Баби геть! — гаркнув на жінок гестапівець. — У нас тільки мушн має право брати участь у виборах.

Бабусі шарахнулися від сільради, мов кури, а петлюрівський панок розпочав до дідуганів промову.

— Славні брати українці, — запищав він, мов та миша, — гайль Гітлер! Оце нас пани добродії — фашисти визволили, і в нас уже буде не більшовицький прапор, тільки жовтоблакитна фана. Аякже! Колгосп ми скасуємо універсалом. На колгоспній землі знов матимемо порядного хазяїна — поміщика, як це за старих часів було на Україні...

Фельдфебель штовхнув петлюрівця, щоб говорив до речі, і він замурикував тоненько:

— Хай живе наш ясновельможний канцлер Адольф Гітлер! А тепер слухайте, що я казатиму вам... Наші визволителі потребують, пане добродію, хліба, м'яса і сала, отже, треба нам, люди, новий порядок у селі запровадити...

— Добре він каже, — піддав скоро фельдфебель. — Ганц гут. Треба, люди, нова порядок. Ви об'язан обрати для села порядний старост. Розумієте? Скажіть, хто у вас пув каран більшовиками?

— Еге, говоріть, люди, хто з села сидів у тюрмі за радянської влади, — поправив петлюрівець. — З таких отс нам треба старосту обрати.

Діди клопітливо мовчали і з тугою дивилися на двері, як би скоріш втекти звідсіль.

— Нема в нас таких, панове... — озвався хтось через хвилину. — Село наше трудяше і, як той казав, навіть здалися нам тюрма і злодій? В нас люди чесні...

— Як? — визвірився фельдфебель. — У вас тільки більшовики в кожній хаті?..

— Чекайте, — врятував справу дід Овсій. — Оце вчора приблукався сюди душогуб Хапун, що й свою матір зарівав. Він усе життя просидів у холодних. Так, може, оце й назначите Хапуна, га?

— Дуже фاین, що він приблукався, — зрадів фельдфебель. — Гітлер, значить, звільнив народ від більшовицька тюрма. А як Хапун страждав від комуністична власть, то йому слід бути у селі старост. Ура!

— Та нехай вам буде й злодюга, нам що? — зашепе-

лявили дідугани. — Жити з вами вічно ми, як той казав, не збираємося, отже...

— Проголосували, значить, одностайно, — сказав петлюрівець. — Хай живе Гітлер! А тепер ідіть, люди, додому і щоб до завтра було зібрано в селі для гітлерівської армії 500 центнерів хліба, 100 корів і свиней, 200 пудів яблук і груш, 50 пудів масла, 300 пудів меду, по дві курки з двора та по два десятки яєць від кожної курки...

— А хто не виконає наказ, того ми піф-паф... — показав на гестапівців фельдфебель. — Ну, абтретен!

Після таких «виборів» хто міг, утікав у ліс до партизанів. А два колишні куркулі взялися знайти для гітлерівців «порядного старосту». Вони шукали Хапуна день і ніч і тільки на світанку знайшли злодія в ривчаку п'яного.

— Вставай, сучий сину, будеш старостою в селі! — силоміць потягли його до сільради.

П'яний Хапун думав, що його беруть у тюрму, і по дорозі втік. За це лютий гестапівець наказав повісити обох куркулів. Третю шибеницю він звелів зробити для петлюрівця, коли той не знайде для села нового старосту.

Але вночі і фельдфебеля, і петлюрівця повісили на вербі партизани.

1941 р.

КЛОПОТИ ПАНА КУБІЙОВИЧА

На вулицях старовинного Львова найповніший розгاردіяш. Тікають гітлерівці «нах Пшемисль». Евакуюються вони вже таки серйозно.

А в будинку «Просвіти» відбувається останнє засідання так званого «Українського центрального комітету». Головує зажурений запроданець Кубійович.

— Панове, — починає він хрипко з-за президіального столу. — З огляду на всяку неприємну евентуальність у нашому гебітскомісаріаті, я ходив зранку до німецьких відповідальних чинників просити аудієнції. Але пан Вехтер уже виїхав, нижчі відповідальні чинники також пакують саквояжі, і взагалі нема вже з ким говорити. Тому я вирішив скликати вас на надзвичайне засідання УЦК. Ми ся зібрали тут нині, панове, задля того, щоб, яко визнаний німцями провід тубільної нації, вирішити, що нам евен-

туально діяти в даній ситуації. Слово про політичне становище в Лембергу має редактор пан доктор Іван Німчук.

Редактор Німчук неспокійно виглянув у вікно на вулицю.

— Я думаю, панове, що говорити мені багато не треба, — сказав він глухо. — Становище нині для всіх уже ясне. Треба тікати. Я, панове, скінчив.

— Я прошу голос, — загудів з кутка Юра Шкрумеляк.

— Прощу, пане Шкрумеляк.

— Най то все шляк трафить! От що я скажу, панове. Пан Німчук запевняв нас, що німці цілий світ завоюють, а нині каже: тікати. Добре то ось панові Гординському, що він глухий і нічого не чує, що діється. А я чую від усіх тут присутніх, що червоні вже ось-ось коло Львова, і місця собі ніде не знаходжу. Бігме! У мене ж, панове, і хата своя на Личакові, і меблі, і діти, і три жінки, як знаєте. Крім того, я такі писав Гітлеру вірші, що хоч утопіся в Полтві зі страху, коли німців не буде...

Голос із зали:

— А я, дурний, теж так запаскудився, що вже й язиком не оближешся.

Голова:

— Прощу не перебивати, пане Стадник. Запаскудилися не тільки ви один тут на залі. Кінчайте, пане Шкрумеляк.

— Що я хотів сказати? Ага! Панове! Коли вже стоїть справа про евентуальну втечу зі Львова, то я прошу УЦК в'яснити нам, по-перше: куди тікати, по-друге — чим тікати. Це і все.

— Пан Аркадій Любченко має голос.

— Вельмишановні панове! Кгм! Як запрошений гість на засідання УЦК, я хочу тільки в'яснити вам одну формальну обстановку. З доручення президії нашого шановного УЦК я ходив сьогодні в гестапо просити, щоб нам визначили: а) місце для нашої евакуації і б) дали нам машину або залізничні квитки на проїзд. На це все мною була одержана відповідь: «Ідіть ви під сто чортів». Говорю вам це, панове, у великому секреті. Це справа важливого політичного значення...

— Ви закінчили, пане Любченко?

— Так, високоповажаний пане Кубійович.

— Панове! Сьогодні, як бачите, німцям у Львові вже не до нас. Але кон'юнктура може ще ся змінити, тому

прошу не втрачати надії. Тепер, з огляду на те, що УЦК не може зв'язатися з німецькими відповідальними чинниками, я прошу обміркувати докладний меморіал про все краківському генерал-губернаторові. Напишемо його у Кракові або в Берліні, якщо... Ну, я не хочу бути злим пророком Німеччині. Але тікати, панове, треба навіть пішки, у кого, як то кажуть, пір'ячко на пиці. Гірко воно, панове, але хто ж знав, що гітлерівців так битимуть совети? Отже, політичним завданням УЦК сьогоднішнього дня є — тікаймо хто куди зможе...

На цьому останнє засідання німецько-холуйського «Українського центрального комітету» у Львові закінчилося.

СЕРЦЕ НЕ НАВЧИТИ

(Історична драматизована п'єса в 5-ти діях з чаркою, співами і гопаком)

(Премійована Т-вом письменників і журналістів у Львові 15. II. 1935)

ДІЯ ПЕРША

Місто Львів 1930 року. Осінь. Падають спілі каштани й із сіл повертаються втомлені улани до казарм¹. В старому монастирі св. Бригіди² великий відпуст — «прочани» йдуть і пропадають за брамою. На другому поверсі будинку «Просвіти» навстіж одчинене вікно в сторону воеводства. Біля вікна сидить замріяна Ундоня в жовтоблакитних стьожках і чистить генеральні чоботи. Співає.

Ундоня:

Де ж ти, милий, чорнобривий,
Де ж ти — озовися!
А я плачу, літа трачу,
При-ги-гйиди, не-е бари-ся!

У двері стукіт. Входить усміхнений Панич із Варшави.

Панич. Дзінь добрий, Ундоню! *(підходить і щипає її за личико)*. Вже й почистила та славно — от майстер! *(залицяється)*.

¹ Восени 1930 р. улани Пілсудського проводили в Західній Україні так звану «пацифікацію», тобто били селян різками і шом-полами.

² Львівська тюрма «Бригідки».

Ундоня (кокетливо). Ги, ги!.. Г-ги-ги-ги!.. Хі, хі, паничу!

Панич (гладить її під бороду). Яка гарна русиночка! Цвірінь-цвірінь — цьом і люлю, Ундонцю. (Залицяється і моргає). А як ти співаєш чудесно — далібуг, аж на Чарнецького¹ чути... (цілує Ундоню). Моя ти україночка малопольська!

Ундоня (мліє в розкоші). Ах! (жмуриць любовно очі, потім кицькою м'ягосенькою). А я вас... а я вас люблю, паничу!

Панич (весело). Любиш? Направду кохаєш?

Ундоня. Ії, ще як кохаю!.. Серденька в собі не зміщу, ночей не сплю з кохання. (Зітхає). А, зокрема тепер... Коли оті пожари щоночі... Коли селяни навкруги такі лихі поробилися... Боюся, милий! (Хлипає слізю).

Панич (обнімає її й садовить на коліна заплакану). Ясочка моя боязлива!.. Перелякалось моє путькало закохане. (Цілує і гладить по личику м'яко). А ти не бійся, Ундонцю, — зі мною ніхто тебе не скривдить, не зобидить. (Елегійно). Повезу до Варшави мою любочку, панею зроблю... Потім на Україну поїдемо разом, хутір я тобі заведу з садочком вишневим...

Ундоня (радісно). Візьмеш?.. Поїдемо?.. Скоро...

Панич. Авжеж. Ти тільки не бійся, кохана, і чисть чоботи гарно!

Ундоня (мліє й дивиться в очі закохано). Милий! Коханенький! Любиш? (Співає розмріяно)

...сухарі з водою,
Коби, серденько, з тобою
На Вкраїну далеку.

З а в і с а.

---

¹ По вул. Чарнецького у Львові було розміщено воеводство, у якому керівники українських буржуазно-націоналістичних партій на Зах. Україні (УНДО, УСДП, УСРП та інші) домовлялися з урядом Пiлсудського про «угоду» та просилися до спільного воєнного походу проти Радянської України.

ДІЯ ДРУГА

Апартаменти Ундоні. Весна. Сімейна нарада.

Тітка Мілена (*прибирає Ундоню жовтоблакитними та білими й червоними стьожками*). Бачиш, як гарно? О! Він любить таке, Ундонечко, правда?

Ундоня (*захоплено*). Який він гарний, тіточко! Який милий! Який солодкий, пан мій коштовний!

Вуйко Уесерпюк. Чекай, Ундонечко моя, а він же напевно обіцяє тобі, що жениться?

Вуйко Уесдепівський. О, о — це важне, Ундоню. Знай, що наша рідня звичайного, міщансько-попівського роду, а він — пан, шляхтич. Хто його зна! З паннами, небого, дипломатично треба, освідомлено, так би сказати... І вуйко Уесерпюк добре каже, що ти мусиш знати, чи він, пане товаришу...

Ундоня (*перебиває*). Але ж так, напевно одружиться... Панею, каже, зроблю, хутір, каже, влаштую тобі на Україні з садком вишневим...

Тітка Мілена (*цілує її*). Ундонюсенька наша кохана! Надічка ти наша!

Вуйко Уксак. Панове, треба нам про серйозне придане подумати, ну й про весілля та шлюб. Я хоч і щирий греко-католик, але міркую, що то, пане добродію, невелика біда, коли Ундоня братиме шлюб у костьолі...

Вуйко Уесерпюк (*перехоплює*). Я, ніби, до релігії та віри індиферентний, як знаєте, панове... Робіть, як уважаєте.

Вуйко Уесдепівський. А я хоч і соціаліст, пане добродію, але міркую, що релігія таки подекуди потрібна нації й зокрема простому народові. Наприклад, візьмім, пане товаришу...

Вуйко Назарос (*перебиває*). Стривайте! А друге, панове, — мусимо бути гідними свого майбутнього зятя. Важне те, щоб ніяким тут соціалізмом не смердіти коло нього, ну й догоджати всіляко. Ви розумієте, панове? Адже коли він одружиться з Ундонею — то й ми користатимем з хутора!

Вуйко Уесерпюк. Очевидно. Ну й, гадаю, що належало б йому час до часу візити складати сімейні. Знаєте... Може, забажає щось од нас, може, щодо весілля порозумітись, може, це, те — всіляко треба догоджати тій партії.

Всі. Ясно. Звичайно. А тепер на radoшax, панове! За щастя Ундоні і її нареченого!

Всі п'ють, співають, пританцювують. Уєсдепівський танцює з Ундонєю, Уксак з Міленою, а Уєсерпюк та Назарос гопака ріжуть за-хекано.

Завіса.

ДІЯ ТРЕТЯ

Шпиль Високого замка у Львові. Осінь 1934 р. Ундоня сидить самотна на лавці.

Ундоня (*сумно*). Нема, немає його... Ох, ох, ох, горенько моє сердешне! Де ти, соколику мій, де ти, миленький? Я так мучуся, так тужу на самоті... А ти покинув свою ясочку, Ундонечку свою закохану! (*зігхає й цілує чобіт свого коханця в руках*). А я ось так почистила тобі, миленький, так виглянювала серденьком і сльозами... Так жду, так чекаю на твої любові цілі місяці... Аж сниться мені щоночі, що я вже з тобою на хуторі... (*злякано*). А може, ти вже й забув свою Ундонечку?.. (*цілує блискучі чоботи*). Е, ні, ти не покинеш мене, ти не забудеш своєї Ундонечки, мій срібний!.. Я ж так вірю тобі, так люблю, так кохаю!

(Співає сумно)

Кожна пташина без товариша
Не проживає в лісі —
А ти поїхав, мене занехав,
Як ластівоньку в стрісі.

Завіса.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

Зима. Великопанський палац у Варшаві. Передпокій до салону. Із-за дверей несеться гомін, вівати. Паніч у японській краватці переглядає мовчки німецький альбом. Помітно нетерпеливиться. Ундоня стоїть розбито біля дверей — бліда й заплакана.

Ундоня (*одчайно*). Миленький, сонечко моє, не покидай! Вірною наймичкою тобі стану, до смерті чоботи чиститиму тобі без словечка... Не проганяй!

П а н и ч (*мовчить набурмосено*).

У н д о н я. Коханий! Візьми мене, не кидай на тяжку наругу людям!.. Пообіцяй, заспокій моє серце скривавлене, що хоч за дівку свою візьмеш колись мене на хутір, мій вимріяний!.. (*благально складає руки*). Я ж так люблю тебе шалено, я ж така вірна тобі...

П а н и ч (*перебиває рукою*). Ну, то й гаразд, — за вірність дістанеш своє, тільки не нудь, не скигли тут сучкою! Фе! Почистила, зробила своє, то й іди! (*на сторону*). Ото дурепа!.. Ундоні задрипаної не бачив — возися з нею!

У н д о н я (*блідне*). Ох! Не кохаєш уже своєї вірної Ундонечки?

П а н и ч (*зіритовано*). Не нудь, до біса! (*бере її лезенько за плечі й випихає крізь двері на коридор*). Іди к чорту!.. З тобою пожартуй, а ти... (*крізь зуби*). Хамлю!

У н д о н я (*падає зомліло*). А-ах!

В у й к о У е с е р п ю к (*підхоплює її*). Ундонюсенько моя рідна! Зобидив? (*очунює її амоніаком і розважає*). А ти, любочко, не плач, він іще зміниться, дасть господь, він іще повернеться до тебе... Може, він, серце, погано виспався сьогодні, а може, інша якась зачарувала його хвилево... Але він прийде ще до нашої хати.

За дверима в салоні готить розкотистий, дружний шляхетський регіт.

З а в і с а.

ДІЯ П'ЯТА

Обстановка, як у другій дії. Вуйки посоловіло сидять за столом, як ті барани в яті. Ундоня з розпущеними косами співає жалібно.

Ой зрада, зрада — чорні очі зрада,
Чому ж, мій миленький, не вся щира правда,
Не все-е-е... щира правда?

В у й к о У е с е р п ю к (*дивиться на неї журливо*).
Отже ж надув!

В у й к о У е с е д е п і в с ь к и й (*зітхає*). На-адув, пане товаришу!

В у й к о У к с а к і Н а з а р о с (*сумовито*). І хто б то сподівався, пане добродію, що надує отак?.. Х-ха!

(*Хвилина тяжкої мовчанки. Вуйко Уесерпюк опирається журно ліктем на стіл і затягує хрипло*):

Лучше б було, лучше б було не ходити,
Лучше б було, лучше б було не любити —

Всі (підхоплюють):

Лучше б було, лучше б було та й не знати,
Чим тепер, чим в четвер покидати.

(Плачуть).

Ундоня (зривається враз дзигною і кричить істерично). Ні, він не покинув ще, він і далше любитиме — чого рюмсаєте?! І їдьте зараз до нього всі, обіцяйте якнайбільше придане — вірність та відданість свою прирікайте! (вергиться заводіяцьки). А я ось яка вдалася — не полюбить знов, гадаєте? Го, го, тітка Мілена до ворожки поїде, японським зіллям вчарую його, градом гарячих поцілунків серденько його розтоплю!..

Вуйко Уесерпюк (втирає радісно сльози). А й справді, Ундонечко!.. А й справді потішила ти нас, старих, у спільному горю!

Вуйко Уксак (цілує Ундоню в чоло і врочисто). Може, господь змилується над тобою й над нами... Ми, Ундонечко, поїдемо і до Варшави, і до Берліна, — і на край світу підемо за твоїм і нашим щастячком!

Вуйко Уесдепівський (весело). Щасти нам, боже, панове! Хай живе наша славна Ундоня, а з нею і мрії наші широкі!

Всі. Хай живе!.. Нех жие!.. Гайль!.. Банзай!!!

Цілюються всуміш. На дахах будинків регочуться горобці
малопольські.

Завіса.

О. Корнійчук

КРИЛА

ДІЯ ТРЕТЯ

КАРТИНА ПЕРША

Двір МТС. Вдалині видно — стоять корпуси під черепицею, за ними — машини: трактори, комбайни... А далі біжать проводи над буйнозеленою плантацією цукрових буряків. Ліворуч у садах будинки. На передньому плані під старим дубом на траві і на низеньких лавах сидять трактористи, комбайнери, голови колгоспів, службовці МТС... За столиком президії — секретар партійної організації МТС *М а р ч е н к о* і два члени президії. Над столиком президії висить прив'язаний дротом до гілки дуба невеликий шматок рейки. Поруч, за другим столиком стоїть *О в ч а р е н к о*. Він тримає в руках доповідь і, коли закінчує читати сторінку, кладе її на столик і, щоб не здув вітер, ставить на неї великий графин з водою. Видно, доповідь читає давно, бо під графином багато сторінок, а води в ньому мало.

О в ч а р е н к о (ні на кого не дивиться, читає). Однак, всебічні індивіди в комуністичному суспільстві не будуть

володіти всіма спеціальностями. І при комунізмі буде розподіл праці. Дозвольте мені знову процитувати, що з цього приводу говорить наш відомий учений, доктор філософських наук товариш Нудник. В своїй капітальній роботі товариш Нудник глибоко розкриває основні риси комунізму. Цитую з капітальної праці товариша Нудника: «Основні риси комунізму глибоко розкриті з геніальною прозорливістю великим основоположником марксизму Карлом Марксом. Карл Маркс, як відомо, вчить...». Цитую Карла Маркса з капітальної книги товариша Нудника...

Марченко. Вибачте, товаришу Овчаренко. *(Встав, звертається до всіх)*. Товариші! До нас у МТС приїхав сам товариш Овчаренко, щоб зробити доповідь на відкритих партійних зборах. Ми запросили на ці збори і голів колгоспів. А що ж у нас вийшло на сьогоднішній момент? Товариш Овчаренко *(дивиться на нього, Овчаренко п'є воду)* не пожалкували для нас неділі, дуже уважно читають нам уже дві години, в той час, коли, може, і їх у неділю чекають дома жінка та дітки, а окремі товариші в цей момент систематично сплять, а Коровай Мехтодь навіть хроплять... *(Чути, як хропе товстий Коровай)*. Штовхніть його!

Голос з місця. Штовхали, не помагає...

Марченко *(розсердився)*. То смикніть за його вуса, щоб аж у носі закрутило!..

Голос. Зараз смикнемо.

Всі дивляться на Коровая. Молодий тракторист смикнув за вуса. Коровай крикнув «Га!» і чхнув, потім протирає очі і питає голосно: «Кінчив?»

Марченко *(взяв зі столу дерев'яний молоток, легенько стукає по рельсі)*. Прошу слухати уважно! Продовжуйте, товаришу Овчаренко...

Овчаренко. Вибачте, я трохи затягнув доповідь. Я пропуская кілька сторінок...

Голоси з місць: «Нічого, нічого!», «Катай, катай усе...», «Наш директор до третіх півнів говоре...», «Ми звикли...».

Марченко. Тихше! Молодь, припиніть двіженіє... Качан, ти कुди?

К а ч а н. Я зараз...

М а р ч е н к о. Встигнеш, скоро перерва. Сідай!

К а ч а н повертається, сідає.

(до Овчаренка). Прошу!

О в ч а р е н к о. Ітак, товариші... (Читає). При кому-
нізмі людина не буде мати на собі родимих плям капіта-
лізму, які так калічили індивід...

С т а р а ж і н к а. А від якої хвороби оті плями?

М а р ч е н к о (стукнув молотком в рейку). Питання
потім.

Ввійшли Р о м о д а н і Д у д а р и к. Вони сіли збоку на колоду.

О в ч а р е н к о. При повному комунізмі не буде таких
жахливих рис минулого, як ревнощі, заздрість, скнарість,
зиск... При комунізмі не буде грошового обігу. Не буде
ринків з властивими їм законами риночної ціни... Не буде
держави... Не буде армій... Не буде...

К о р о в а й. Вибачте, товаришу доповідач, а що буде?

О в ч а р е н к о. Я вас не розумію. Що ви хочете ска-
зати?

К а ч а н. Не перебивайте, бо й так затягнули.

К о р о в а й. Ну, приміром, як буде при комунізмі з
трудоднями?

С т а р а ж і н к а. Еге, скільки даватимуть?..

О в ч а р е н к о. Трудоднів при комунізмі не буде!..

С т а р а ж і н к а (здивовано). Не буде?..

К о р о в а й. А що ж буде?

О в ч а р е н к о. Буде особлива форма задоволення по-
треб населення.

К о р о в а й. А що її, ту форму, на кіли будуть видава-
ти, чи грішми?..

М о л о д и й т р а к т о р и с т. А чи буде вдосталь ко-
стюмів з темносинього шевйоту?..

М а р ч е н к о. Товаришу Скрипка, причому тут шев-
йот, я вас питаю!

С к р и п к а. Та в мене ж весілля скоро, а я і в район
їздив, і в область — нема ніде.

Т р а к т о р и с т к а. А чи будуть ясла? Наш директор
третьй рік обіцяє. Малят нема на кого залишити!..

Г о л о с. У тебе свекруха є, нехай дивиться!..

Т р а к т о р и с т к а. Яке твоє діло! Свекруха не хоче.
Вона в драмгуртку грає...

Голова колгоспу. А чи буде етерніту вдосталь?
Ми ферму збудували...

Голос. Не буде, вкривай очеретом!..

Ланкова. А що будуть робити з п'яницями?

Голос. Безплатно горілку їм даватимуть!..

Ланкова. А щоб вони не діждали!.. Щоб їх холера
взяла!..

Марченко. Ольга!

Ланкова. Щоб з них ніколи плями не позлазили!..

Марченко. Ольга, припини конкретні вирази, коли
про майбутнє доповідають!..

Ланкова. А що мені майбутнє, коли наш голова
сьогодні колгосп пропиває!..

Голос. Не гарячись. Він швидко проп'є та поїде у
другий головувати...

Голос. Не лай його, він заслужений інвалід. Одна
його рука в коморі колгоспу, а друга — в райвиконкомі!..

Марченко. Тихше!

Коровай. А чи буде МТС за врожай відповідати?

Марченко. Коли?

Коровай. Тепер.

Марченко. Товаришу Коровай, ви хропли під час
доповіді, а тепер своїми питаннями ставите доповідача
в незручне становище. Товариш про повний комунізм го-
воре, а ми з вами ще сидимо на його порозі.

Коровай (*розсердився*). А мені надоїло сидіти на
порозі. Я хочу перелізти в повний — тому і питаю...

Марченко (*стукає молотком у рейку*). Закликаю
до порядку!..

Голос. Поклади молоток, не затискуй демократію!..

Голоси. Вірно! Не затискуй!..

Марченко кинув молоток на стіл, взяв склянку, підійшов до
Овчаренка, підняв графин, наливає. Подув вітер, і дві сторінки
доповіді полетіли...

Коровай (*крикнув*). Держіть! Ловіть!

Члени президії побігли, підняли листки, приносять.

Дударик (*підійшов до столика президії*). Коровай
правду каже... Я теж хочу спитати, чи будуть такі дирек-
тори МТС, як наш Іван Іванович Соха?..

Сміх.

Марченко. Тихше! Товаришу Дударик, ваше питання теж не на часі. Товариш Соха премії одержують... Ніхто їх зняти не може.

Голос. А де він?

Марченко. З секретарем райкому поїхав.

Голос. На качок поїхали...

Марченко. Товаришу Овчаренко, будете зразу відповідати чи потім, коли доповідь закінчите?.. Товариші, припиніть двіженіє! Качан, сідай!

Качан. А чи буде сьогодні перерва?

Марченко. Потерпіть ще трохи. Так як, товаришу Овчаренко?

Овчаренко. Товариші ставлять питання цікаві, але вони не мають прямого відношення до моєї доповіді. Я закінчую. *(Починає читати)*. В своїй капітальній праці товариш Нудник блискуче доводить...

Ромодан *(підходить до Овчаренка)*. Вибачте, Гаврило Онуфрійовичу. Якраз питання товаришів мають пряме відношення до вашої доповіді, бо майбутнє народжується в сучасному житті, і коли ми не створимо багатства продуктів сільського господарства, то всі наші розмови про світле майбутнє будуть більш схожі на проповіді, а не на бойову програму партії, за яку треба боротись щодня і філософам, і трактористам — нам усім.

Марченко. А ви хто будете?

Дударик *(з піднесенням)*. Це новий секретар обкому партії Петро Олександрович Ромодан.

Марченко. Просимо до президії...

Всі встають і гаряче аплодують.

Ромодан. Дуже вас прошу: не вставайте і не аплодуйте. Я ще тут нічого путнього не зробив, а за чин аплодують тільки дурням *(посміхнувся)*, щоб вони не журились. Я ж, вибачте, поки що себе таким не вважаю...

Всі засміялись, а Коровай почав аплодувати. Ромодан дивиться на нього.

Коровай. Вибачте, це я авансом, бо дуже вам бажаю успіху.

Ромодан. Спасибі. *(Сідає)*.

Чути — під'їхала машина. Усі дивляться в той бік.

Марченко. Наш директор товариш Соха приїхали.

Чути — гавкає собака, а потім трохи хриплий, але могутній бас директора: «Тарзан, Тарзан, назад! Назад, Тарзан!.. От, диявол... Я тобі дам!.. Тарзан! Щоб ти здох, проклятий!..» Входить Соха.
В руках рушниця, сумка і два кулички.

Соха (здаля). А що це тут робиться?

Марченко. Відкриті збори, товаришу Соха. Просимо.

Соха. А як же це ви, товаришу Марченко, без мене збори скликаєте?

Марченко. Ви вчора вдень поїхали, а ввечері доповідач прибув. Того ми сьогодні скликали...

Соха. А чому мене не зачекали? Хто тут хазяїн?

Пауза.

Ромодан. На партійних зборах — президія, яку обрали.

Соха. А-а... (Дивиться на Ромодана). А ви з міністерства?

Марченко. Товариш Ромодан, секретар...

Соха. Не може бути! Вибачте, я навіть уявити не міг, що ви до нас приїдете. (Витається). Ми дуже раді... дуже! Що ж не подзвонили? Не попередили?..

Ромодан. Не хотів вам перебивати полювання...

Соха. Та яке тут полювання! Не було льоту зовсім. (До Марченка). Давно почали?

Марченко. Години три тому...

Соха. Так що ж, товаришу Ромодан, нехай вони кінчають, а ми підемо до мене, поговоримо...

Ромодан. До вас тут питання є.

Соха. У кого?

Ромодан. У товаришів.

Соха (звертається до зборів крижаним голосом). Ну, ну, давайте. Хто мені питання ставить?

Тиша, ніхто не відповідає.

Нема питань? Нема!..

Ромодан. Тоді у мене є. Скажіть, товаришу Соха, за що ви премії одержуєте?

Соха. За перевиконання плану.

Ромодан. А саме?

Соха. За економію пального, за оранку... За всі роботи. Ходім до мене, я покажу вам усі матеріали. Дуже цікаві у нас цифри по всіх лініях...

Ромодан. А по врожаю?

Соха. Як — по врожаю?..

Ромодан. Товаришу Дударик, який у вас був урожай озимої пшениці?

Дударик. Десять центнерів з гектара. А цей рік — дев'ять.

Ромодан (до Коровая). А у вас?

Коровай. Одинадцять, а цей рік — дванадцять...

Соха. А, так це ви, голубчики, скаржитесь? Тоді мені ясно... Товаришу Вишневий, яка у вас пшеничка?

Вишневий. Двадцять три центнери.

Соха. А у вас, товаришу Скиба?

Скиба. Двадцять п'ять.

Соха. Чули, товаришу Дударик?..

Дударик. Питайте далі. Ось сидять голови колгоспів, питайте їх...

Соха. Товаришу Марченко, хто головує на зборах: ви чи позапартійний Дударик?!

Дударик. Не такий вже я позапартійний, коли з вами за колгоспний врожай воюю!

Соха. А ви не воюйте, а робіть так, як Вишневий і Скиба, тоді і у вас добрий врожай буде.

Дударик. Хазяї вони дуже розумні, грамотні... Але як вам не соромно козиряти стільки років Вишневий і Скиба! Все начальство їх уже так затасувало, що впізнати не можна... Від жиру блищать. А на нас начальство тільки гримає по телефону... І як! Аж з трубки дим іде. Та все пишуть, та загрожують, а допомогти ніхто не хоче...

Соха. А якої вам ще допомоги? Оремо вам, сіємо, збираємо...

Коровай. А як?

Ромодан. Коли ви сіяли торік озимину?

Дударик. Коли всі терміни минули, і сіяли по свіжій ріллі. Так нам орють.

Ромодан. А як з чорним паром?

Коровай. Ні в нього, ні в мене і сотки не підняв товариш Соха за всі роки після війни.

Ромодан. А як у вас, товаришу Вишневий?

Вишневий. Я не в обіді.

Дударик. Чому ж ви нас без ножа ріжете, товаришу Соха?..

Соха. Усім не можемо так обробляти землю.

Ромодан. Чому?

Пауза.

Трактористка. Бо в гарячу пору половина тракторів на ремонті стоїть...

Соха. А де я візьму запчасті, коли їх не дають?

Ромодан. У вас є інженери?

Соха. Нема жодного.

Ромодан. А ви — агроном?

Соха. Ні.

Ромодан. Яка у вас освіта?

Соха. Незакінчена середня.

Ромодан. А хто ви по професії?

Соха. Хто?

Пауза.

Я — директор, багато років...

Ромодан. А де головний агроном?

Соха. Відпочиває дома, він у райцентрі живе...

Ромодан. Скільки у вас агрономів з вищою освітою?

Соха. Один, і два практики.

Ромодан. На одинадцять колгоспів! Важко вам працювати...

Соха. Чого? Ми з року в рік усі плани робіт виконуємо.

Дударик. А що з того! Ви скажіть, хто винен, що в нас аж п'ять колгоспів на ноги не можуть встати?..

Велика пауза.

Марченко. Вас питають, товаришу Соха.

Соха. А хіба я відповідаю за їх дурну роботу?..

Марченко. Виходить, відповідаєте.

Коровай. Не викручайтесь, товаришу директоре. Машини у вас, а ми все руками на фермах робимо... Як за царя Гороха...

Соха. Я не розумію, що з вами всіма сталось?.. Може, доповідач вас усіх так настроїв?.. (Звертається до Овчаренка). Тоді дозвольте вас спитати.

Овчаренко. Я говорив тільки про майбутнє.

Соха. Тоді я вас питаю. *(Звертається до Ромодана)*. Що ж воно виходить? За Дударика відповідає Соха, за Коровая — теж Соха, за всі директиви — Соха...

Ромодан. Які директиви?

Соха. Щодня я одержую отаких *(показує)* сорок — п'ятдесят розпоряджень, директив, а скільки телефонограм та телеграм з району, області, міністерства і навіть з академії... Пишуть таке, що і розібрати не можна. І на все мені треба негайно відповідь дати. Та чи є хоч один міністр, щоб мав таке навантаження, як я?.. Це навіть осел, та що осел! — віл не витримав би такої тяжкої роботи!.. А ви розпустили губи при товаришу Ромодані і на мене все валите. Усі відповідати мусять: і знизу, а ще більше — зверху.

Ромодан. Це вірно. Ми винні, бо віддали таку могутню техніку в руки Сохи, а що з нього питаєш, коли він не розумом, а тільки хитрістю живе...

Ми винні, що роками спокійно дивились на машинно-тракторні станції, як на прокатні контори, а не як на основну рушійну силу колгоспного життя. Що не питали суворо, яка у вас собівартість кілограма зерна.

Соха. У цьому році ми ще не знаємо, а в минулому було краще, ніж в позаминулому, на п'ятдесят процентів знизили. А коли взяти поза-позаминулий рік, то ми по процентах дуже пішли вперед. *(Показує рукою)*.

Ромодан. А скажіть, дружина ваша з процентів пече вам пиріжки?..

Соха. Не розумію.

Ромодан. Скільки коштує кілограм пшеничного борошна в крамниці?

Соха. Не знаю. Я по крамницях не ходжу — немає часу.

Ромодан. Шкода, і дуже шкода. Два карбованці вісімдесят копійок. А яка собівартість кілограма пшениці була у вас в минулому році?

Соха. Чотири карбованці двадцять копійок.

Ромодан. А у сусідів, у Ворошиловській МТС?

Дударик. Двадцять вісім копійок.

Ромодан. Скільки коштують державі ваші дуті проценти? А може, ми винні і в тому, що дали вам могутні машини, а ви часто дряпаєте ними землю, як сохою, орете і сієте невчасно, ламаєте машини безбожно, а ми не привчили вас любити їх так, як люблять машину Паша Анге-

ліна, Гіталов, Лисогор, Внученко, Димов... Та хіба вони одні?.. Як зірок у небі, стільки в нас передових людей. Чому не вчитеся у них? Хто вам заважає?..

Д у д а р и к. Що, мовчите? В очі не дивитесь, щоб вам ні дна, ні покришки!..

Р о м о д а н. Дударика і Коровая погано обслуговує МТС,— це правда. Але ми винні і в тому, що не навчили їх збирати соломку. Лежить вона зараз на полях, гнити починає, а скиртувати не навчили, а кормів у них знову нема, бо кукурудзу не хочуть дівчата садити ручними саджалками — погано потім зернята лускати. Простіть, товариші Дударик і Коровай, що ми, члени обкому, не посадили вам кукурудзу, не прийшли з вилами соломку скиртувати... Але ви не припадайте на дух — прийдемо, обов'язково прийдемо, запевняю вас...

Г о л о с. Що скажеш, Коровай?

К о р о в а й. А що говорити, коли товариш секретар зробив з Дударика дудку!..

Р о м о д а н. Може, я помиляюсь?..

К о р о в а й. Ні, ні! Нам усе ясно. Переходьте далі, товаришу секретар.

Р о м о д а н. А чи не набридло вам так працювати, товариші члени партії — честь, слава і гордість народу, як називав комуністів великий Ленін, люди особливого складу, скроєні з особливого матеріалу, як говорив про комуністів великий Сталін?.. Як же далі жити будемо?

Пауза.

Хіба ми так дійдемо до повного комунізму?

Пауза.

Як ви вважаєте, товаришу Соха?

Соха мовчить.

А ви, Гаврило Онуфрійовичу?

О в ч а р е н к о мовчить. Посміхнувся Р о м о д а н.

Що каже філософ Нудник з цього приводу?..

О в ч а р е н к о. Він такі питання не розглядає.

М а р ч е н к о (до Ромодана). Переконливо ви говорили, до самого серця дійшло. Але не всім... Є у нас такі,

що їм ніяке переконання, справедливі, найгарячіші слова не допомагають. На кожних партзборах переконуємо їх так міцно, що потім три дні тільки губами ворухимо — голос начисто пропадає. Вважаю, що в ім'я всенародного щастя, коли довго переконання не допомагає, то треба вирізати з грушевого дерева такий серйозний аргумент, який може допомогти таким людям швидше позбутись, як говорив вельмишановний доповідач, усяких плям капіталізму. Тоді і пироги, і блини будуть копійки коштувати... Може, перерву зробимо?..

О в ч а р е н к о (до Марченка). Дозвольте мені закінчити доповідь. Лише сім сторінок залишилось...

М а р ч е н к о (до Овчаренка). Прошу!

Р о м о д а н. Рішайте самі, ви ж голова зборів.

О в ч а р е н к о (читає). В своїй ґрунтовній праці товариш Нудник...

Р о м о д а н. Гаврило Онуфрійовичу, одірвіться од перу і скажіть від серця хоч кілька слів наприкінці доповіді.

О в ч а р е н к о. Добре. Правда, тут дуже хороші цитати, але добре. (Поклав листки, з піднесенням). Товариші! В своїй ґрунтовній праці товариш Нудник дуже глибоко коментує...

М а р ч е н к о. Припиніть двіженіє... Тихше! Качан, сідай!

О в ч а р е н к о (взяв сторінку, читає). ...Дуже глибоко коментує товариш...

Р о м о д а н. Знову Нудник!.. Невже ви, товаришу Овчаренко, не розумієте, що комунізм — це не цитати, а живе, безсмертне серце народу, наше велике життя, наша пристрасна боротьба! Ви ж знаєте, як Володимир Ілліч ненавидів начотчиків...

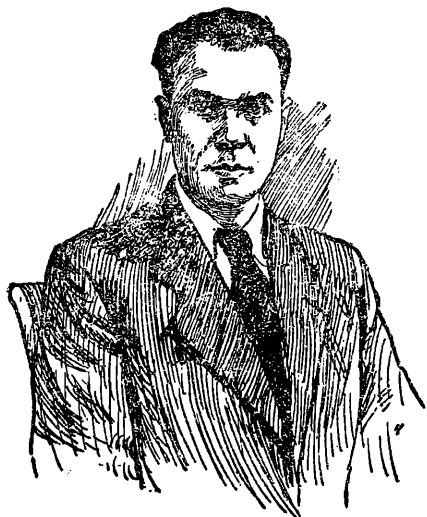
О в ч а р е н к о (розгублено). Так... Так... знаю. Напам'ять знаю. У мене навіть є ця цитата наприкінці доповіді. (Перегортає сторінки, шукає).

Чути здаля широку пісню.

М а р ч е н к о. Тихше! Припиніть двіженіє! Качан, ти куди?..

К а ч а н сумно похитав головою і пішов.

З а в і с а.

Заввчечку

БЕЗ РЕГЛАМЕНТУ

а хіба ви, люди добрі, досі не чули, як я виступала на зборах?.. Не чули? Дивно... Та весь саторій про це говорить!..

Тоді послухайте. Хоч і ніколи, а розкажу.

Було це діло так. Якось оголосили про загальні збори, на яких мав звітувати сам Аркадій Аркадійович. Це — директор наш...

А я, признатися, не дуже долюблюю зборів... Ще жіночі — туди й сюди... А коли чоловіки збираються — хай бог милує!.. Підеш прибирати, а там... Підлога — в недокурках... А повітря таке, ніби окороки коптили.

Ми з Устею — це моя подруга — так наловчились, що навіть угадуємо, кому як сиділося на зборах. Ото дивись: коли біля стільця штук двадцять недокурків і розтоптана коробка від цигарок, — значить, робили бідоласі припарки...

Так ото про збори...

Якось надвечір шурували ми з Устею підлогу в шосто-му корпусі. Аж заходить сам директор.

Ви не бачили його?.. Ще молодий: років за сорок. Красивий. Одна тільки порч — живіт. Ану такий здоровенний живіт, ніби хто чоловікові гарбуза приладнав. Єй-богу! Навіть зігнулися не міг, щоб зашнурувати черевики.

Так ото підійшов він до нас. Усміхнувся, поздоровкався, навіть руки потис... Ми аж здивувалися: ніколи ще цього не було!.. І каже:

— А ви чули, дівчата, що завтра відкриті партійні збори?

— Чули,— відповідаємо.

— Так от,— каже,— вам, як кращим прибиральницям, доведеться виступити.

Глянула я на Устю, вона — на мене... Мовчимо, тільки очима кліпаємо. А директор так люб'язно:

— Розповісте про наші успіхи і досягнення. Ви ж знаєте, як я піклююсь про всіх, як вас шаную... Згадаєте й про недоліки. Адже чули, що критика знизу — дуже важлива річ...

А я йому:

— Аркадію Аркадійовичу... Та я за своїх шістдесят років ні разу з критикою не виступала... Бувало,— кажу,— виступиш, вилаєш кого слід і все... А це — критикувати, та ще й на партійних зборах... Зіб'юся,— кажу,— і нічого не вийде...

А тут Устя:

— Аркадію Аркадійовичу, а кого ж там критикувати?..

— Можете по санітарках, по прибиральницях проїхатись,— каже директор.— Ударте й мене за те, що й досі не збудував нового корпусу. А це, як ви знаєте, не від мене залежить... Зачепіть і відпочиваючих, які погано себе поводять... Не забудьте і самокритикуватися... От, приміром, ви,— і ткнув пальцем на мене,— розкажете зборам, як розбили графин. А ви,— показав на Устю,— як поламали у швабрі держака... Пам'ятаєте?

— Звісно,— тихо відповідаємо.

— А щоб не збилися,— продовжує директор,— і не розтягували, я вам написав промови... На зборах буде дуже суворий регламент!

Дістав з білих штанів два папірці: один жовтий, а другий синій. Дав нам і пішов.

Сяк-так прочитали ми написане. От Устя й питає:

— Ганно, а що воно за регламент буде на зборах?..

— Не інакше,— кажу,— як хтось із області або й з самого Києва прибуде.

Бачу: в Усті затремтіли руки... І полетіла її промова прямо в таз із водою.

Другого дня, по обіді, пішли ми з Устею на збори.

У клубі — повнісінько... Правда, нас пропустили аж наперед. Місця дали. Дивимосся: за столом аж семеро... Директор, заступник, парторг, лікарі і двоє незнайомих. Один ще зовсім молоденький... А другий — з вусами й борідкою... Устя й шепче мені:

— Ганно, а котрий же з них буде Регламент?..

— Мабуть,— кажу,— той, що з борідкою...

Надають нашому директорові слово. Підвівся він... Поклав перед собою кіпу паперів, відкашлявся і почав читати.

Почита-почита, нап'ється води — і знову... Дуже довго читав...

А коли випив один графин води, почав — про князів і графів. Розповів, як вони колись, ще до революції, розкошували в оцих будинках над морем, де наш санаторій...

Ви вірите, так довго та гарно читав, що ми з Устею незчулися, як і задрімали. Прокинулися аж тоді, коли почав дорікати нам за графин і держакі.

Аж ось той, що з борідкою, і каже:

— Товаришу директоре, годі вже про санітарок та прибиральниць. Ви про свої недоліки розкажіть!

Аркадій Аркадійович утерся хусточкою, напився води вже з другого графина і мовить:

— Всі ці недоліки безперечно є і моїми недоліками... Я сподіваюся, що наші працівники виступлять і доповнять мене! — І сів за стіл.

Голова запитав: у кого є запитання? Мовчать... Вдруге — мовчать... Втретє — мовчать. Запитав: хто хоче слово сказати? Теж мовчать...

Аж тут директор щось голові шепнув. А той зразу:

— Слово має краща прибиральниця санаторію Ганна Архипівна Книш!..

Госпеди, мене ніби хто жаром обсипав. Аж затремтіла вся... Ледве підвелася... А директор:

— Ганно Архипівно, до столу, до столу йдіть! Щоб усім було чути!..

Підійшла я до самого столу... Якраз отак сидить Аркадій Аркадійович, а отак — я стою.

Глянула на людей і аж тоді згадала про свій папірець. Лап сюди — нема... Лап туди — нема. Боже мій!.. Аж у піт мене кинуло. Невже загубила? Що тут робити?.. А директор мені шепче:

— Що ви — промову загубили?

— Загубила,— кажу,— загубила...

А той, що з борідкою, почув і каже:

— Говоріть, Ганно Архипівно, так, як самі знаєте!..

Відлягло в мене трохи від серця і почала:

— Правильно, — говорю, — скаржився наш директор, що йому керувати важкенько... Та ще й з таким янгольським характером... Він же навіть на полювання їде не «Победою», як інші, а трясеться в автобусі... В тому, що відпочиваючих возимо на вокзал і з вокзалу... А яке в нього,— кажу,— чуле серце!.. Ото шоліта, як поз'їжджаються родичі, знайомі. Ану ціла череда! І кожного папій, нагодуй. А їдять багато, бо їжа в нашому санаторії дуже смачна... Через них і сам Аркадій Аркадійович недоїдає. Йому однієї жареної гуски на цілий день вистачає... А родичі такі, пробачте, нахабні бувають. Ото нап'ються, наїдяться, висплються та ще й примушують бідного Аркадія Аркадійовича цілу ніч з ними виспівувати, а культурного масовика — на гармошці грати... Та родичі й знайомі ще півбіді. А не дай бог, над'їде отакий «дієтний товариш» з чужою жінкою...

І не показала, як директор — смик мене за спідницю і шепче:

— Ви по суті говоріть, по доповіді...

А той, що з борідкою, так і кинувсь до мене:

— А що воно за «дієтний товариш», Ганно Архипівно?.. Розкажіть, щоб і ми знали.

— Та це,— кажу,— на тому тижні було... Під'їхала до шостого корпусу машина. З неї вилізло двоє: він і вона. У неї, як зараз бачу, на голові не то — відро, не то — сорочаче гніздо. Дуже такий модний капелюшок... Вся в білому і сама біла, тільки п'яти чорні. Він, правда, чорнявий, з вусиками. Пика, хоч сірники три... Суворий такий!.. Побачив мене і каже: «Бабо, негайно покличте Аркашку!» — Якого? — питаю. — «Директора санаторію!» Аж тут, на мое щастя, і Аркадій Аркадійович біжать...

Та не встигла я договорити, як директор знову:

— Що ви плетете, товаришко Книш?..— і так повернувся, ніби хотів ударити... Я аж злякалася... і кажу:

— Ви, мабуть, забули, Аркадію Аркадійовичу. У вас і так голова заклопотана. Пам'ятаєте, біля нас тоді стояв колгоспник, що з сьомої палати!

— Я знать нічого не знаю! — знову перебив директор.

— Дивно,— кажу...— Ви ще відкликали тоді мене і наказали: «Ганно Архипівно... У нас тиждень зо три поживе дуже великий начальник. Приготуйте для нього й дружини шосту палату. А шахтарів, що в ній, переселіть у третій корпус. Пильнуйте, щоб чистота і порядок... Їжу носіть туди. Він дієтний товариш і вимагає, щоб годували і окремо, і особливо...»

Ех, тут директор як скочить, як гукне:

— Регламент!.. Я прошу закликати її до порядку!!!

Правда, закликали до порядку чомусь його... А мене сам Регламент попросив говорити, скільки хочу.

— Так ото,— розказую,— поселились вони в шостій палаті. Живуть добу, другу, третю... Вдень пляжаться, їдять, сплять. А вночі — пиячать. А то якось закликав мене той «дієтний товариш»... Поплескав по плечу й каже: «Бабо, за хороше обслуговування премією вас порожніми пляшками. Заберіть і продайте...» Взяла я мішок... Як почала вибирати пляшки... Матінко моя! Тедве з палати витаскала. Оце, думаю, «дієта»...

— Вона п'яна! — вигукнув знову директор.

У мене й руки опустилися... За що ж це, подумала, він так на мене?..

А той, що з борідкою, так суворо:

— Товаришу директоре,— каже,— я прошу вас не заважати!

Дивлюся, опустил наш Аркадій Аркадійович голову, аж на самий живіт... І курить — цигарку за цигаркою. А я говорю:

— Мало, кажу, було тому «дієтному товаришу» пити, їсти, спати... Ще й гримати почав на мене. Пам'ятаю, прийшли вони пізно відкілясь... Я сиділа на ослоні у виноградних лозах. Бачу — він зайшов до палати. А вона сіла на веранді і задивилась на місяць. Я зразу догадалась, що посварились. Довго він грюкав стільцями, дзвонив пляшками... Нарешті, вийшов. «Бабо, де ви?..» гукає.— А що там? — питаю. «Ось вам п'ятдесят карбованців і

шістдесят копійок на трамвай. Змотайтесь в крамницю і на всі — найкращого коньяку!» — Ой, матінко, моя,— кажу.— Де ж той у бога коньяк, коли вже запівніч?..— «Без розмов! — гримнув на мене.— Чи ви хочете полетіти з роботи?..» Пішла я. Тільки до воріт, аж назустріч двоє: хлопець років на п'ятнадцять і жінка. «Бабусю,— промовила вона,— мені подзвонили, що тут десь у шостій палаті мій чоловік відпочиває з якоюсь... Чи не знаєте?..» — Є, кажу, якийсь. Тільки не знаю, чи ваш? Ходімо, проведу.— Жінка з хлопцем зайшла в палату. А я стою та й думаю: чи йти за тим коньяком, чи ні?.. Коли це двері — грюк, трах!.. Дивлюся: вискакує «дієтний товариш», а за ним його полюбовниця...

— Брехня! — вигукнув знову директор.

— Як то брехня?.. Дивіться,— кажу,— у мене й гроші залишилися. Не знаю, кому їх передати?..

І поклала на стіл перед самим товаришем Регламентом п'ятдесят карбованців і шістдесят копійок.

Ви вірите, в залі такий регіт піднявся, що й говорити ніяк було. Махнула я рукою і пішла...

...А через два дні ми з Устею прочитали в газеті про наш санаторій.

Там писалося, що той «дієтний товариш» був якимось обласним начальником черепиці, шалівок, цементу й заліза... А наш бувший директор — його давній приятель. От і доприятелювалися...

Отак, люди добрі, я виступала на зборах. Раджу й вам: коли виступатимете — не бійтеся ніякого Регламенту. Бо не такий він суворий, як його малював наш директор!

САМОРОДОК

Оце взяла слово та й не знаю сама, що воно вийде: чи слово, чи запитання. Знаю одне, що далі терпіти не можу. Повірте, люди добрі, таке на серці робиться, таке робиться... Може, полегшає, як розкажу.

Що трапилось, питаєте?.. Чоловік збожеволів. Місяців п'ять находило на нього. А позавчора найшло остаточно.

Розкажу вам усе чисто, може, чим допоможете моему горю.

Уже скоро вісім років, як ми побралися. Не прожила я з Харитоном, а промучилася. Років шість усе шукав

легкого хліба. Де він тільки не працював!.. І все на мою голову.

Чому на мою голову? А ось чому. Влаштувався на овочевій базі — втік. Бив у бубон в районному оркестрі — прогнали за пияцтво. Став заготувачем ховрашиних шкірок — теж прогорів. Почав яйцями та віниками спекулювати — ледве з боргів вилізла...

Після тих яєць та віників наче вгомонився. Почав у колгоспі працювати. Ну, думаю, взявся вже мій Харитон за розум.

А оце торік приїхали до нашого колгоспу кореспонденти з газети. Писали вони, нас, доярок, фотографували. Другого дня зайшли до нашої хати. Я накрила стіл. Чоловік приніс пляшку вина. Випили, закусили і розговорилися.

Харитон мій почав розпитувати кореспондентів про їхню роботу. А один з них і каже:

— Харитоне Івановичу, а ви напишіть у нашу газету. Розкажіть, як працюєте, які зобов'язання взяли.

Він подумав, подумав та й каже:

— А що ви гадаєте, напишу. Не святі горшки ліплять!

Цілу ніч писав Харитон. А вранці передав свою писанину кореспондентам. Вони подякували і поїхали.

Коли це днів за п'ять після цього одержуємо газету. У ній написано про наш колгосп, про тзаринницькі ферми. А в самім низу в куточку — замітка... Завбільшки, як коробочка від сірників. А під нею підпис мого Харитона.

Вірите, ми так зраділи обое! А мій по всьому селу ходив з газетою і говорив: «Читали мою статтю?.. От урізав, правда?»

Через тиждень присилають і гроші з редакції. Як раз пам'ятаю: вісімдесят один карбованець і тридцять копійок.

Харитон так зрадів, аж поцілував мене! Потім надів кашкета, взяв гроші і кудись побіг.

Чекаю, чекаю — нема. Уже й ніч надворі — нема. Коли це заходить. Не заходить, а залазить у хату. Розпатлений, очі червоні, як у кроля... Ще й пляшка горілки в кишені.

Ой, що було тоді, аж соромно згадати. Цілу ніч тарабанив на балалайці і співав:

Гонорар мій, гонорар,
Гонорарчику...

Ану таке виробляв, що всі сусіди позбігалися, як на пожежу. Благала, благала, щоб угамувався,— і слухати не хоче.

— Горпино,— каже,— не займай мене, а краще поцілуй! Ти знаєш, хто я такий? Я — талант, самородок!

Другого дня пішов до крамниці. Купив дві пляшки зеленого чорнила, третю — червоного, накупив паперу і засів писати.

З того часу знову почався розлад у нашій сім'ї.

Почав Харитон ходити на роботу з перебоями. Терпіла, терпіла я і давай соромити. А він:

— Горпино, і не агітуй, на чорну роботу більше не піду. У мене, каже, золота голова. Я таке тепер відчуваю всередині, що тобі ніколи й не снилося!..

Після цього відокремився він у другій кімнаті. Перестав говорити зі мною. Захоче їсти, пише записку: «Приготуй попоїсти!»

А я йому відповідаю, також у письмі: «А сказився б ти, чортів самородок, із своїми витівками! Іди, бери борщ і їж...»

Ану ціла комедія!..

Покинув-таки роботу в колгоспі. Три тижні писав щось та в редакцію посилав.

Аж бачу, почав одержувати листи. Що йому там одписували — не знаю: мені не показував. Тільки помічала, що після кожного листа брови його все більше насуплювались.

А то якось, у неділю, листоноша приніс величезного конверта. З марками, печатками.

Дивлюся, розписується Харитон. Обличчя проясніло, руки аж тремтять з радості. Обережно розпечатав. Дістав папірця, надрукованого на машинці. Прочитав і як ударить тим пакетом об стіл!..

— Позасідали там усякі елементи!.. Тільки себе друкують!.. А колгоспному талантові не дають ходу, хоч пропадай! Я їм покажу!..

Репетував, репетував, поки й не заснув.

Коли захріп, я взяла пакета. А там сама його писанина. Прислали назад. І листа прочитала. Там було сказано таке:

«Шановний Харитоне Івановичу! Нашу редакцію мало цікавить, як ви малим задивлялись на місяць чи плакали, коли мати різала курку. Ви напишіть нам, як колгоспники

вашої артілі борються за виконання рішень вересневого Пленуму нашої партії. Напишіть, зокрема, як ви працюєте».

...Другого дня зайшов бригадир. Почав дорікати, що не виходить на роботу. Харитон слухав, слухав і каже: — Передай голові, що мені треба писати. Як письменник, я доб'юся, щоб мені гонорар трудоднями виплачували. Так і не пішов на роботу. Знову засів за писанину.

Запустив собі волосся на голові, як у попа. Завів вуса, точнісінько такі, як у шпигунів, що в кіно показують. Зайдеш — сидить, як сатана, і на стелю дивиться, як собака на місяць.

Терпіла, терпіла я і попросила комсомольців, щоб написали його в нашій гумористичній газеті «Макогін».

Хлопці написали. І так розписали! Ще й портрета його намалювали.

Взяла я газету, принесла додому і показую Харитонові. Глянув він, зблід і — ні слова. Потім написав мені записку: «Начхав я на «Макогін». Геть з очей моїх ясных!»

А то якось приходять до мене дід Терентій, отой, що його Директивою дражнять, і каже:

— Чув я, дочко, що в тебе з чоловіком нещастя...

Я розповіла все чисто. Вислухав дід і каже:

— А не пробувала його чорним платком накривати? У нашому полку, під Порт-Артуром, теж таке було з одним...

Я усміхнулась, а він далі говорить:

— А хвороба в нього дуже сурйозна. Він кілька разів заходив до мене, просив позичити грошей, мовляв, у нього швидко почнеться гонорар... Видно, було в чоловіка передчуття... Так що ти, Горпино Степанівно, обережно з ним...

Коли заходжу в двір, дивлюся — пораяється мій Харитон у садку. Вірите, у мене зразу відлягло від серця. Де той і гнів подівся. А другого дня — пішов у колгосп на роботу.

Якось приходять Харитон з роботи. Пóстрижений, поголений і каже:

— А ти знаєш, Горпино, що скоро твій день народження?

— Та й що? — питаю.

— Як то що? Треба якось відзначити. Був би в мене гонорар, поїхав би до міста, набрав би тобі крепдешину на плаття та, може, й ще щось...

Ви вірите, я так зраділа, мало не заплакала. Дала йому грошей, дала кошик яєць, масла, щоб продав і собі дещо купив. Поїхав він.

Чекаю день, чекаю другий — нема Харитона. Аж на четвертий — прибігає на ферму дід Терентій. Такий сумний, і каже:

— Біда, Горпино... Оце бачив твого... Не допомогло бідоласі. Мабуть, знову гонорар найшов на нього.

Побігла додому. Заходжу в хату, дивлюся... Матінко моя!.. Стоїть перед дзеркалом у зеленому плащі, білих рукавичках. На ногах рябі черевики з довгими й гострими, як швайки, носками. На голові чорний капелюх, через плече на ремінці — фотоапарат. А на стіні — його отакений портрет...

Вірите, я ніби остовпіла. А він скинув капелюха, чемно вклонився мені і каже:

— В ознаменування твого дня народження я вирішив справити собі форму. Без цього, — каже, — в редакцію не пролізеш. А фотоапарат — це жива копійка. Він себе за тиждень виручить.

— А де ж мої подарунки? — питаю.

— Не турбуйся, Горпиночко. Я здав до редакції всі свої твори. Надрукують, вишлють гонорар, і я тобі поверну з процентами усі гроші.

Тільки хотіла накинутись на нього, як заходять люди. І той же дід Терентій з ними. Відкликає він мене і шепче:

— Боронь, боже, займати його зараз... У нього саме вища точка...

Заплакала я і пішла на роботу. Пораюсь на фермі, скаржуся дівчатам та молодицям. Одні співчують, інші сміються нишком.

Коли це під обід, саме почали ми корів доїти, приходить. У повному обмундируванні, в руці фотоапарат.

Підійшов, привітався. Дівчата глянули — так і пирснули. А він:

— Ну, доярочки, дозвольте сфотографувати вас для республіканської газети!

І почав... То одне око заплющить, то друге. Клацав, клацав, присідав, присідав з тим апаратом. А видно ж — не тямить!

А Гафійка Черноус і каже:

— Дядьку Харитоне, ідіть звідсіль, у вас такий одяг, що корови бояться і молока не дають!

Задер він голову, процідив крізь зуби: «Темнота некультурна»,— і пішов.

Цілу ніч робив він фотокартки. Глянула я вранці, а там тільки чорні та білі плями. Правда, на одній вийшли роги й хвіст. А я візьми й скажи:

— Мабуть, Харитоне, як не піп, то й у ризи не лізь...
Ех, він як скочить цапа!.. Як розкричиться!

На крик збіглися сусіди. Прийшов і дід Терентій. Побачив Харитона і шепче мені:

— Швидше, чорним платком його зверху!..

А хтось із жінок:

— Не чорним платком, а білою ломакою зверху!

Люди добрі, порадьте, що мені робити з моїм Самородком? Підкажіть, бо далі не можу терпіти!

прислів'я та приказки

Півня на заріз несуть, а він каже: «Куку-ріку!»

*

Погане порося і в петрівку мерзне!

*

Як гороху, тих знайомих: куди не піду, то випхнуть.

*

Купив хрону до лимону!

*

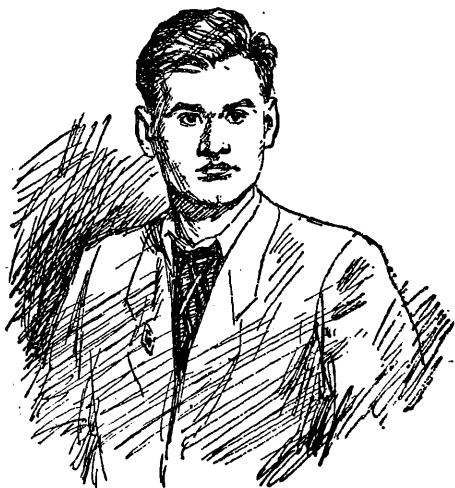
Ночвами моря не перепливеш.

*

Балакала, говорила,— сім мішків гречаного Гаврила.

*

Чи совою в пень, чи совою в дуба, а все сова буде.

Ю. Крутяк

ЗА ШИРМОЮ

*Железний лозунг
Он нам партией дан.
не дешево дался!
Долой присосавшихся
к нашим рядам
И тех,
кто к грошам
присосался!*
В. Маяковский.

ПРОЛОГ

ановний читачу, я думаю, ми
Ні в чім не порушимо етики,
Якщо познайомимось після семи
З одним ресторанним бенкетиком.
Залишимо чесних людей на роман.
Закоханих — висвітлить лірика.

А ми пошукаєм, чи часом нема
Поживи отут для сатирика.
Нехай спочивають трудящі усі,
А ми з вами в розшуки рушимо.
Стривайте! А хто ж тут в кабіні засів?
Відсунемо ж ширмочку плюшову.

1

— Хелло! — здоровань із кабіни гука.
Видзвонює вилкою трелі.
— Я слухаю...
— Птичого нам молока
Дістань на чотири коктейлі!..
Ватага до вух розтягає роти.
Регоче, замало не репне.
— За все я плачу!.. Тільки миттю лети,—
Махає сотнями дотепник.
А хто ж він такий, цей новітній купець,
Що тут піднімає браваду?
По штатах — звичайний собі продавець.
В Мішеля — скромненька посада.

За що ж він купив батареї винця?
І де такі кошти узяти?
Наскільки ми знаємо, у продавця
Не дуже велика зарплата.

Розгадка секрету доволі проста:
Товар через пальці Мішеля
Якось попадає базарним хлюстам,
А гроші — до нього в кишеню.

Тепер зрозуміло, що він за один,
За віщо сидить тут постійно.
Він з тих, хто державний вважа магазин
За власну корову, за дійну.

Коктейль попива... Насмоктався, як вуж...
Кусає рамштекси тугі, наче ремінь...
А щоб ти коктейлем отим захлинувсь!
Кусав би ти кремінь!

А поруч жоржетна фігура,
 Скапарена з трьох гарбузів.
 За центнер, либонь, потягнула б,
 Щоб зважить її на вазі.

Очиці маленькі, як в тюльки,
 І бігають в різні боки.
 У вухах — сережки-висульки
 (Пробачте!), як два віскряки.

А хто ж ця поважная дама?
 У чім поляга її фах?
 Вона в продавця служить замом
 У торго-базарних ділах.

Обов'язок дами — товари,
 Які в магазин прибули,
 Щодень доставлять на базари
 І там продавать з-під поли.

Добренько їй боки нам'яли
 Сьогодні в базарній юрбі.
 Ну, як же? Трудилась немало —
 Спочити б тепер, далєбі.

Зволожує губоньки спраглі,
 З «купчишкою» в танці гаса,
 І, наче загусклії драглі,
 Трясуться її тілеса.

«Трудненьке» у дамочки діло —
 Сидить тут і хилить до дна...
 А краще було б, щоб сиділа
 У іншому місці вона.

Костюмчик — у плечах на сажень,
 Собою — тонкий, як лоза.
 Він слово по-людськи не скаже,
 А все — то «лафа», то «буза».

На шиї краватка ігреста,
І плойка на гриві масній,
І очі пласкі, водянисті
Байдуже зорять із-під вій.

Лаковані нігті на пальцях ---
Взялася з неробства іржа.
Гулянки, дівиці і танці —
Потреб Леопольда межа.

Одержує Лео по двісті
На день із кишені отця.
Тиняється днями по місту
І дулі дає горобцям.

Іде в ресторан, як додому,
У нього тут знань арсенал:
Йому поіменно відомий
Службовий увесь персонал.

А користь — сказати по честі
Від нього лиш в тім поляга,
Що він ресторанному тресту
Виконувать план помага.

Здається, що Лео буржуйка
Прислала похвастать синком...
Йому б ще заморської жуйки —
Й портрет був би повним цілком.

4

Віясті очі. В глибині —
Холодні померанці.
У них займаються вогні
Лише при слові «танці».

А над очима брів нема.
Натомість — лише вирва.
Де губи — з покладу помад
Горить маленька чирва.

Неначе кішечка мурчить.
А чирва, що під носом,

Стрілою проткнута — стирчить
Предовга папіроса.

Не до вчення, не до наук
Ерзац-студентці Мері.
Її полонить «лінди» гук
Та рої кавалерів.

Та ще шовків відбірних хруст,
Та мод останні вісті,
Та чорна мушка біля уст
Щодень на іншим місці.

Приводить Мері у екстаз
Ще чарок винних дзенькіт.
— Спішіте жить! — і губку мазь!
І брівку щип вузеньку!

Та не замажеш ти, повір,
Нам видно все чудово:
Душа — пуста. А кругозір —
Ще вужчий, аніж брови.

ЕПІЛОГ

— Вай-вай! Ображають! — роздвоїлась чирва,
Мішель, Леопольд! Ви ж мужчини! —
Чотири руки учепились за ширму,
Шарпнули й закрили кабіну.

Та ми роздивитися встигли й до шуму
Гульгтайський оцей візерунок...
Над сумішцю диму, вина і парфумів
Злетіло й повисло: «Рахунок!..».

За все розплатилися. Скінчили.— Ідем! —
Виходять наперсники здирства...
Вам здача належить! І вслід дармоїдам
Ми кинули камінь презирства.

ВОВК ТА ЯГНЯ

(Байка)

Одного разу серед дня
До річки забрело Ягня.
Аж суне Вовк і до Ягняти:
— Я з'їм тебе, прокляте!..—
Ошкірився Вовчисько...
Враз —
По ребрах іклом тільки лясь!..
— Та на тобі лиш кості й шкіра! —
Осікся Сірий...
— Назад, в кошару, зараз же чухрай.
Знайди завферми й передай:
Якщо й надалі доглядати
Він буде так ягнята,
То я прийду і з'їм його колись...

❧ Прислів'я та приказки ❧

У всякої Федори свої одговори.

*

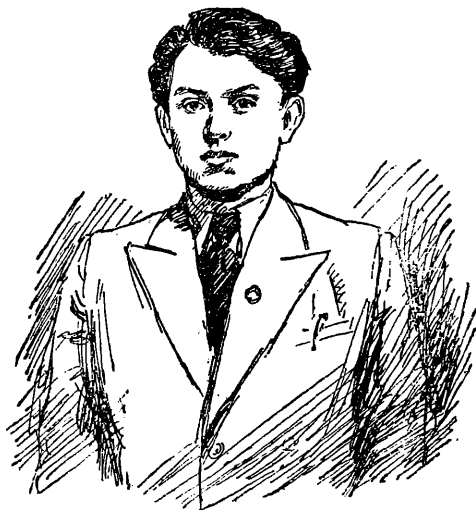
Ледар живе, аби землі важче.

*

Чи їде, чи ходить, — на одно виходить.

*

П'ять день нічого не робимо, а шостий відпочиваємо.

А Косматенко

ДЕБАТИ

етверту вже годину йшли дебати.
Лев задоволений, він збори любляв
(Готов було не їсти і не спати,
Разів по сім на тиждень їх скликав).
А йшлось про те, що всім на горе
У лісі випав дощ — і як там не крути,
А по калюжі до контори
Сухим нікому не пройти
(Це свідчили і вуха, і хвости).
Дебати йдуть. Той радить це, той те говорить;
Один — контору закривать;
Той — відтягти її на гору;
Ведмідь же радить почекать:
«Чого нам поспішать і турбуватись дуже?
Пригріє сонце — висохне калюжа...»

Нарешті слово Лев узяв
І так почав:
«На даному етапі (Лев поправив гриву)
Розв'язуєм проблему ми важливу.
А подивіться: у цей час
Немає Зайця, Барсука між нас.
Це, я б сказав, відрив від колективу!
Це, я б сказав...»
Але сказати не встиг:
Тут Зайчик — плиг:
«Прошу пробачення, що запізнився,
З калюжею возився.
Оце удвох із Барсуком
Її засипав я піском».

Жаль, не вдалось ніяк узнати:
Чи й після в них точилися дебати?

КІТ І КИЦЯ

Як часом випнеться живіт
Або дугою стане спина,—
Шерсть виграє, мов самоцвіт.
Не Кіт — картина!
А ходить як, вклоняється як чинно!
«Мур-мур, мур-мур», виля хвостом
Та позира кругом...
І треба ж долі так зробити!
З Котом раз випало зустріться
Біленькій Мурці. Молоденька Киця
Як глянула... і закохалася умить.
Запали в серце їй і шерсті переливи.
І та хода, й високий зріст,
І хвацькі вусики, і хвіст,
І погляд... Погляд неможливий!
Весь день нявчала по двору:
«Ах, закохалась! Ах, пом-р-р-у!..»
«Коли ж ти встигла закохатись? —
Не втерпів Кінь.— Чи знаєш ти Кота?
Дивись, любов не забавка пуста,
Любить — серйозна річ,

Тим більше ще й побратись».
«Ет,— каже Мурочка,— яка бридня!»
Та й одружилася другого дня.
Спочатку йшло — нічого не сказати,
Та згодом Кіт не став держатись хати:
Поїсть, поп'є, накрутить вус і йде гуляти...
Погляне Мурочка — і сльози із очей.
Аж ось і в неї радість. В неї — кошенята!
«Тепер,— гадала,— Кіт ловитиме мишей,
Недосипатиме ночей,
Любитиме мене, любитиме й дітей».
Та Кіт... Кота неначе вітром здуло!
Схопилась Мурочка, сюди, туди гайнула;
Був, кажуть, там, був, кажуть, тут...
Знайшла. І ну тягти Кота у суд.

Оце, тому лиш кілька днів,
Подібну парочку я стрів.
«Чого ж,— питаю,— не вжилися?»
І завели:
«Ха-рак-терами, бачте, не зійшлися...»
Було й коли!

КОМІСІЯ

Не знав ніхто, коли й від кого,
Та тільки в лісі чутка рознеслась,
Що має бути від Слона (аж від самого!)
Комісія якась!..
Не перший день в тім лісі старшим Лев,
Струснув він гривую — і прокотився рев!
Ведмеді вмить на дерево і ну мерщій ламати
Сухе гілля, збивать сучки;
Лисиці — скрізь хвостами підмітати,
Пісочком посипати стежечки;
Барлоги, нори, гнізда, схови —
Усе приводилось в порядок (і в зразковий!).
Вже скільки літ, як Зайцю хатку обіцяв,
А це — Лев грізно наказав,
Щоб був палац до вечора готовий!..
Творилося в той день немало див:
Усяк, як міг, до стрічі готувався.

Один Зайчисько наш нічого не робив,
Дививсь і посміхався...
Невже такий сміливий був і не боявся?
Ні, просто — сам ту чутку ж розпустив!

Не мав би Заєць наш не то палацу — хатки,
Якби не розкусив і Лева, і його повадки.

.....

В одному районі я й зустрів такі порядки.

В'ЮН

В'юн крім високої, солідної посади
В житті не бачив іншої принади.
Тож у ставу на дні
Одним він мучивсь день при дні:
Як втертися в довір'я у громади?
Нарешті звівсь, хвостом мотнув,
Поплив — і враз таку діяльність розгорнув,
Що ну!
Узявся так — аж пара йде над ставом!
Там хиби викрива, тут зловживання правом,
Кричить, гаса — його лиш чути звідусіль,
Приплив на збори й, з ходу, з маху,
За темпи в праці і за стиль
Так одчитав він Черепаху,
Що у воді... водою одливали бідолаху!..
В'юна помітили. Шумить про нього став.
В'юн багатьох зачарував.
Невдовзі він в самого Сома
Уже як вдома:
Сомиху розважає, їсть і п'є,
До доньки заграє...
А Сом усюди — тільки й мови:
«В'юн молодий, а діловий, бідовий!..»
Ото й не вразила нікого новина,
Що Коропа, — хоч був нащо дзеркальний! --
Зняли. І слідкувать за чистотою дна
(В ставу це пост відповідальний)
Призначили В'юна!

Досяг наш В'юн і почесі, й посади,
Містечко вибрав потепліш,
Зажив, як жить не міг раніш.
І що ж? Махнув хвостом на всі діла громади...
До нього йдуть і пропозиції, й поради:
Мовляв, пора почистити дно,
Місцями забруднилося воно.
А В'юн... Як він озвався, як риба те зачула,—
Роти розкрила: у В'юна
Душа-то пахне мулом?!
Оце так на!..

—

Таких В'юнів, таку слизьку породу,
Одразу слід виводити на чисту воду!

ВІВЦЯ І ЦАП

Махнула Ярочка на Барана хвостом.
Хоч кучері баранячі й хороше діло,
Та жить за Бараном
Овечці страшно надоїло:
Чи завжди ж спала до обіду, ласо їла?!
Пучок сінця, і той — устань, добудь трудом!..
Ні, не в такім заміжжі будь Вівця хетіла.
І ось в дворі і за двором
Із нею Цап уже вертиться...
«ТЬфу! Страм один! — весь двір заговорив.—
Та він же їй в батьки годиться:
Старий, общипаний, бувало ж, ледь ходив,
А це, дивись, дзвіночок начепив,
Круг неї скаче, молодиться...
Ще стане й на виду, при всіх,
Нагнеться — їй копитця лиже».
Рогатий з розуму на старість вижив!
Та що той суд і що той сміх!
Цап зна своє, Цап чепуриться щохвилини,
Знай, чеше бороду — три сивих волосини.
Вівця то по двору, то в поле дремене,
А він слідом: «Ах стій-но! Поцілуй мене!»
Запирхається, чхає, важко диха...

«От хто,— сміються всі,— біди хлисне!»
І справді, не минуло Цапа лихо.
Овечка раз в город сусідній як майне —
Перестрибнула тин, нічого їй не стало
(Хіба ще так було стрибала!).
А Цап рвонув, та враз — на кіл! — і заревів...
Крутивсь, барахтавсь, мекав, мекав...
Дарма — Вівця була далеко!
Так на колу і одубів.
Тепер Вівці, як каже, не життя — малина!
Дістався їй просторий хлів,
Велика скирта Цапового сіна...
Чи більш бажать?! Щодня бенкети і гостина,
Щодня за нею біга десять баранів.

—

Йду містом раз. Назустріч пара: він, вона...
І хай над сивизною в нього чортом шляпа,
А видно: ледь плететься, мокра сивизна...
Зацапала Вівця старого Цапа!

Прислів'я та приказки

Нове ситечко на кілочку, а як пристаріється — садять квочку.

*

Сподівався дід на обід, та й не ївши спати ліг.

*

Старій бабі і на печі ухаби.

Володимир Лагода

ПУСТОДЗВІН

Розпинається — до поту!
Глянеш збоку — за роботу
Просто вболіва.
Люди з центра обласного
У захопленні від нього:
«От, брат, го-ло-ва!»

Розпинався він у січні:
«Кину справи всі побічні —
За район візьмусь!»
Та сплило немало часу,
А район його щоразу
Відстає чомусь...

Розпинався він у лютім:
«Всі пружини ми підкрутим,

Провернем сівбу!
Всіх людей організую,
Весь актив мобілізую
Я на боротьбу!»

Та прийшла пора гаряча —
В нього часу, бач, нестача:
В полі — і не був.
Дні і ночі у районі
Він висів на телефоні
І... зашивсь, я чув.

Розпинався він у квітні:
«Хоч проценти незавидні
По худобі в нас,—
Я наляжу, я натисну,
Я вкладу всю душу, звісно,—
Дайте тільки час!»

Ці запевнення, звичайно,
У корівниках, у стайнях
Не змінили справ:
Про корми худобі, ясно,
Треба дбати своєчасно.
Тож район відстав...

Розпинався він у травні:
«Всі комбайни в мене справні,
Хоч бери — рушай!
На свої узяв я плечі —
Значить, успіх забезпечу,
Зберемо врожай!»

Запевняв він, урочисто:
«До зернини — все геть чисто —
Вивезем з ланів!
Всіх людей організую!
Весь актив мобілізую!»
Він, як дзвін, дзвонив.

Та настала косовиця,
Я приїхав подивиться —

Відстає район:
Він іде позаду крайнім,
Бо простоюють комбайни,
Втрати — як закон...

Розпинається у серпні:
«Хай проценти вкрай нестерпні
З молотьбою в нас,—
Я вкладу в це діло душу,
Розіб'юсь, я надолужу!
Дайте тільки час!»

В квітні, травні і у липні.
Чув я фрази однотипні —
І тоді, й тепер:
«Я врахую хиби, звісно!
Я наляжу! Я натисну!»
І т. д. й т. п.

«Обіцяю!», «Запевняю!» —
Тільки й чуєте — без краю
Твердить він одно:
«Всіх людей організую,
Весь актив мобілізую —
Вчасно здам зерно!»

Потирає він долоні,
А тимчасом у районі
Гірше й гірше стан:
Час іде, а в нього, бачу,
Зволікають хлібоздачу
І зривають план...

На запевнення охочий,
Він замилує всім очі,
Напускає чад:
Що «оскільки» і «поскільки»,
Дайте часу йому тільки —
Все піде на лад!

Та чи вірити?
Не можна!

Дорога хвилина кожна!
Все завалить він.
Не потерпимо ж базіку,
Бо приносить нам велику
Шкоду пустодзвін.

ДЕЗЕРТИР

Ось на фото в університеті
Весь економічний факультет.
Тут і він
на груповім портреті,
Груди виставляючи вперед,
Гордо усміхається в овалі:
Я, мовляв, тепер
спе-ці-аліст!
Гроші молотитиму чималі,
А без них —
Життя втрачає зміст.
Долі підкорившись,
на тиждень
Рушив він у дальній Казахстан.
«Відшумить гарячка!
Трохи виждем...»
Міркував,
виношуючи план.
Будучи уже економістом,
Він знайшов підставу:
бач, оклад
Не відповідає його хисту,
І, як заець, дременув назад.
Наші славні хлопці в Казахстані
Нині піднімають цілину,
Він же —
у «Кукушці»,
в ресторани,
Чарку піднімає,
й не одну!
Він забув,
що поки ту освіту
Здобував
не дві, не три зими,

Нашу землю, димом оповиту,
Рятували воїни грудьми,
І Вітчизна, мовби розводящий,
В млосну спеку,

в ожеледь,

в туман

На пости їх ставила найтяжчі —
У Берлін, на Тихий океан.

На війну ішли вони священну
І йому виборювали мир
Не для того, щоби

син учений

Ніс ганебну кличку:

д е з е р т и р!

Є ще в нас

синки подібні й доні

(Заячі чи жаб'ячі серця?).

Це про них опікуни їх дзвонять

В різні міністерства без кінця.

Бачите, без них не може Київ

Обійтися ні одного дня.

Щоб на них буран десь не повіяв,

Оббива пороги вся рідня...

Дивишся —

й очам своїм не віриш:

Влаштував там жалісливий тесть

Юного філолога —

не в Сквиру,—

У столичний... «Водоканалтрест».

Там —

геолог тітчиним старанням

Вже проліз в «Утильсировину»

І на пляжі київським ізрання

Камінці жбурляє в глибину.

Там — історик

сів за скромний столик

У артілі «Київточмехчас»:

«Пересиджу! — тішитесь історик,—

Час іде, працюючи на нас!»

Там, дивись, в кіоскові

хімічка

Влаштувалась,

хай і т. в. о.

Кафедра у неї невеличка:
Розбавля крüşоном Н₂О...
Що про них сказати?

Е го ї сти.

Щоб не втратить затишок з теплом,
Щоб не розлучатися із містом,—
Черевики згодяться вам чистить,
У ломбард заклавши свій диплом!
Час уже —

і наша молодь в силі —

Вивести з корінням ці вугрі,
Так, як людям

на здоровім тілі

Гнійники виводять лікарі.

ПРИСЛІВ'Я ТА ПРИКАЗКИ

Казали люди: квац притикою не буде!

*

З їжака не буде бика!

*

Хоч чин ледачий, та комір стоячий.

*

На словах — як на органах, а як до діла — ані гу-гу!

*

Ти йому про діло, а він тобі про козу білу.

*

Голосний, як дзвін, а дурний, як довбня!

А. Маминко

В ЛІФТІ

Ліфт піднімає нас догори
В ранки, і в півдні, і в вечори.

В ліфті не світло, але й не тьмяно,
Йдеш у гостиницю — в ліфт потрап,
Стріне привітно стара негритянка,
В неї робота все давн і ап¹.

Має старенька немало діла
З ранку до ночі і знов до зорі,
Вже й на роботі тій посивіла,
Все вона знизу, а інші вгорі.

Наче по ліфту життя проходить,
Руки стомились, в мозолях старі,

---

¹ Давн — донизу, ап — вгору.

Інший хтось п'є і живе, й верховодить,
Все вона знизу, а інші вгорі.

В ліфтовій клітці свої звичаї,
Містер до них із дитинства привик:
Біла ліфтерша — він шляпу знімає,
Чорна ліфтерша — стоїть, як бик,

Шляпу ще глибше натягне на вуха,
Топчеться важко, немов на огні,
Наче його допікає задуха.
З ними у ліфті їхать мені.

Їх до десятка зайшло в кабінку,
Морди, як ростбіф, з-під сірих шляп,
Чорна ліфтерша веде машину
Вгору і вгору, все ап та ап.

Всі одвернулись од чорної — білі,
Топчуться важко бики здичавілі,
Не шахтарі, їм тут їхать не мода,
Не трударі,— все банкірська порода.

Ні, мене іншому вчила мати
Хлопчиком, певне, в юнацькій порі,
Перед старішими шапку знімати,
Щиро вклонялись, де є матері,

Поцілувати натруджену руку,
Білу чи чорну, немає біди,
За материнську несказанну муку,
За материнські великі труди.

Тільки б, можливо, як виняток в світі,
Не поклонився б я матері тій,
Що породила цих лютих і ситих,
Сірих — під шляпами — в злобі своїй!

В ліфті не світло, але й не тьмянко,
Я капелюха здіймаю один,
Низько вклоняюсь тобі, негритянко,
Так, як вклоняється матері син.

За мозолі твої чесні і чисті,
І за усмішку болючу, як звих,
І за синів чотирьох комуністів,
За полінчованих і за живих.

Як їй сльоза заблищала з журбою!
Зашепотіли, міняючи тон,
Гангстери-містери поміж собою:
— Совет Юніон? ¹
— Совет Юніон!

Ліфт вже донизу пішов у ту пору,
А негритянци здалося за мить:
Тільки угору, і вгору, і вгору
В щасті своєму вона легить.

НАПИС НА КАМЕНИ

I

Висічено напис поміж дат:
Тут лежить лисиця-дипломат.

Починав діяльність в Вашингтоні,
Як тонкий знавець народних прав.
В лестощах і в лицемірнім тоні
Путь-доріжку чорну торував.

Вмів точити кігті гострі й хижі,
Вмів овечу шкуру надягать,
П'ять років підряд брехав в Парижі,—
Він, мовляв, за мир і благодать.

Захищав фашистів і вішістів,
Боронив бандитів-чанкайшістів.

Підкупи робив і сіяв лихо,
Землі гріб великі і малі,
І нарешті заспокоївсь тихо,
На труну два метри взяв землі.

---

¹ Совет Юніон — Радянський Союз.

II

Тут лежить, забувши всю рідню,
Той, що жив на П'ятій авеню.

Дні прожив, продажні і тривожні,
Палицю носив, немов дитя,
У чужі валізи ліз в таможні,
Робітниче нівечив життя.

Поліцейський наглядач — бідака,
Сам не чоловік, а більш — собака.

Ненавидів він людей у праці,
Поліцаїв змінював з постів,
Проти робітничих демонстрацій
Сам стріляв і у свисток свистів.

Досвистівсь до того, що вояку
Підняли, — він луснув з переляку.

І лежить під камнем нелюдим,
І свистить чортополох над ним.

III

Тут лежить, де синіє валун,
Не великий, а малий шпигун.

Пробивавсь на демонстрацій гули,
В комуніста під вікном маячив.
Тільки, щоб його ніде не чули,
Тільки, щоб його ніхто не бачив.

Негрів двох, що «Полюшко» співали,
Про свободу мріяли крилату, —
Назирцем провів через квартали,
Ну, а потім ще провів на страту.

А шуміло місто незаснуле, —
Очі на людей вночі їжачив,
Тільки, щоб його ніде не чули,
Тільки, щоб його ніхто не бачив.

За студента, страченого в квітні,
Не сплатили гроші без поштивості.
Вмер шпигун, стоявши в підворітні,
Від такої, бач, несправедливості.

І над ним в кущі сова ночує, ✦
Та валун могильне місце значить.
І тепер ніхто його не чує,
І тепер ніхто його не бачить!

IV

Тут лежить... Але ми скажем згодом.
Той лежить, що воював з народом.
Що строчив накази в злу годину,
Сам було не їсть і не засне,

Щоб народ, неначе в домовину,
В підневілля кинути тісне.

Вхід і вихід мав у Білім домі,
І кривив обличчя зле й пісне,
Щоб робітника в труді, в утомі,
В підневілля кинути тісне.

Був сенатор він — того не знаю,
Тільки там, де правди клич кресне,
Він людей Європи і Китаю
В підневілля хтів гонить тісне.

Воював висоти і широти.
Світ говорить: — Ні! А він — напроти.

Світ людський шукає щастя дні.
Світ говорить: — Так! А в нього — ні.

Почорнів од зла одної днини
І помер у католицький піст,
Широта тісної домовини
Ну, якраз прийшлась йому на зріст!

Тут же лежить той, що працею звольною
 Гнав шахтаря в світанкові гудки,
 Що володів золотою копальною
 В Тіменсі — місті, де є рудники.

А робітниць оббирав до пілочки,
 А безробітним плював у лице.
 Ще він любив з золотої тарілочки
 Ротом беззубим чавкати м'ясце.

Потом і кров'ю багрив труди
 Для золотої своєї руди.
 Жадібне серце відчувши у втомі,
 Вмер серед ночі в розпусному домі.

І поховали осінньою дниною.
 Сунули в яму, видать, без труда.
 Гріб завалили жовтою глиною,
 Хоч воно, звичайно, не золота руда!

* * *

Досить про цих, що лежать під камінням.
 Час їх зітре, але в наші роки
 Світ не застелено синь-безгомінням.
 В мертвих у світі ще є двійники.

Це їх тривожить війни заборона,
 Прапор добра в комуніста в руці,
 Це вони зиркають з круч Альбіона
 Поглядом Черчілля, наче мерці.

Це вони зрадників водять землю,
 Зради й шпигунства сплітаючи сить,
 Це вони брешуть на Асамблеї,
 Там, де Вишинський за правду стоїть.

Злоби і жовчі налиті до краю,
 В підлих ділах не спинившись ніде.
 Зброю і танки везуть до Китаю
 Проти дивізій Мао й Чжу Де.

Бачачи край мій і землі багаті,
В темних ночах все бредуть назирці,
Світом, братерством народним прокляті,
Вже не живі, а звичайні мерці.

Сонце і цвіт заважа їм на вітті,
Хліб вони труять і топлять в ріці.
Так доживають в двадцятім столітті
Капіталізму холодні мерці.

НЕ ПРОСТА ОСОБА

Із фашистами зі Львова
Був підстаростою він,
Утікав колись без слова,
Тож на втечу взяв розгін.

І куди ж такій персоні,
У які тепер краї?
Лиш в американській зоні
Знов знайшлися хазяї.

Зирка, хмурячись, спідлоба,
Вус пошарпаний звиса...
Дуже скривджена особа --
Хазяї назвали пса.

І його пригріли хутко,
Видавали хліб, напій
І його в собачу будку
На ланцюг садили свій.

Кулаком гилили в морду,
Не великий, бачте, пан.
Потім цю особу горду
Повезли за океан.

Там питають люди: звідки
Животіння це старе,
Що банкірські всі об'їдки
Він на смітнику жере?

Десь у Гітлера купили,
Привезли в Канадський край,
Як загавка — пнуться жили,
Як завие — так тікай!

Зирка, хмурячись, спідлоба,
Жде війни, немов чудес,—
Отака, як бач, особа,
Не проста собі худоба —
Націоналістичний пес!

Т. Масенко

КІНЕЦЬ СВІТУ

(Кавказький народний жарт)

е було у рідних горах
Самоти і суму
На стежках отих суворих
Вівчаря Максума.

Він з ялини теше дошки,
Сушить їх щоденно,
Робить людям добрі ложки,
Гарні веретена.

Він проходить в теплім літі,
Де й коза не піде,
А що діється на світі —
Невідомо діду!

Ось прийшли до нього в гості
Парубки у гори:
«Діду! Чули ви, що в Хості
Піп сказав учора?»

Як? Не чули?..» — Без привіту,
Мов дрозди, цокочуть:
«Завтра ж буде кінець світу:
Метеор наскочить...»

Парубки таке торочать,—
Як ворожки віщі:
«Люди вже й робить не хочуть,
Бо ж тепер — навіщо?»

Наостанку ви так само
Відпочиньте, ляжте...
Ми тут вип'ємо із вами:
Двох ягнят засмажте!

Розведем вогонь до хмари,
Будем різать, смажить:
Бо тепер уся отара
І гроша не важить!»

Сиві брови дід підводить.
Дід спокійно каже:
«Раз кінець всьому надходить,
Трьох ягнят засмажу...»

Знов вони хитрують з дідом:
«Бачте: над Кавказом —
Вітер, спека!.. Ось ми підем
Всі купатись разом,—

Ну, а ви... шашлик зготуйте,
Розведіть пожежу.
Та, до речі, повартуйте
Й нашу тут одежу!»

Хлопці швидко роздяглися,
Недалечко й річка...

Вже горить суха ялиця,
Як велика свічка.

Дід Максум собі жартує:
«Добре, я постежу...»
Він по-своєму вартує
Хитрунів одежу.

Достига шашлик. Виймає
Дід вина із кварти...
Він штани гостей складає
У вогонь... без жарту!

Задиміла ватри свічка,
Згарище страшенне!
Вже запахло аж до річки
Смажене й печене...

Тут надходять із купання
Хлопці до обіду.
«Де ж одежа? Що ви з нами
Тут вчинили, діду?!»

«Он ваш одяг дотліває»,
Дід говорить строго.
Він спокійно наливає
Турячого рога...

«Що ж ми будемо робити?
Що це нам одіти?!»
Дід говорить: «Будем пити...
Пригощайтесь, діти!»

Хитро зводить брови срібні:
«Погуляєм, діти!
А штани вам непотрібні:
Завтра ж... кінець світу!»

Мораль

Як там хлопців стріли вдома
Батько, а чи ненька,—
Не питайте ви по всьому
В Тереня Масенка!

А моралі тут чимало:
Жарт веде до того,
Що сміятись не пристало
Хлопцям із старого!

Прислів'я та приказки

Як не навчиш дитину в пелюшках, то не навчиш і в подушках.

*

Учи дітей не страшкою, а ласкою.

*

Потурай малому, то як виросте — буде тебе на старості бити.

*

Не навчив батько — не навчить і дядько.

*

З ким поведешся, того й наберешся.

*

Приятелева вода лучча ворогового меду.

В. Митченко

ДІВЧИНА В ГОЛУБОМУ

(Оповідання авіатехніка)

Хлопець я молодий і, на думку багатьох дівчат, навіть симпатичний. Але це між іншим, бо розповідати я буду не про себе, а про одну дівчину...

Їздив я якось в тилові авіамайстерні в командировку. Повертався на фронт на випадковій автомашині і в дорозі познайомився з однією попутницею. Назвалася вона Тамарою. За всіма ознаками це була суцільно тилова дівчина в голубому вбранні і з ямочками на милому обличчі.

З першого ж погляду вона проявила до мене незвичайну люб'язність: запропонувала місце поряд з собою, почакувала смачними домашніми пиріжками з сиром і

маком. Очевидно, причиною її зацікавленості були мої авіаційні погони й ордени на грудях.

— Ви льотчик? — запитала вона.

Ніколи я не був брехуном, не здавався на спокусу навіть тоді, коли дівчата самі величали мене льотчиком. А тепер не витримав. Серце моє розтало від променистого погляду великих ясних очей моєї супутниці. І коли вона повторила своє запитання, я відповів:

— Так, ви вгадали...

Здебільшого цікавість дівчача на цьому й закінчується. А тепер я і в цьому помилився. Дізнавшись, що вона їде з справжнім льотчиком-фронтовиком, Тамара буквально засипала мене запитаннями: і на якій я машині літаю, і як в порівнянні з нею німецький «мессершмітт», і за які подвиги я нагороджений орденами?..

Спочатку я ніяковів і навіть розгубився: от так ускочив у халепу! Але потім поволі примирився з роллю лже-льотчика,—що буде, те й буде. А якщо говорити по совісті, то я й справді можу дечим похвалитися. Під час відходу, наприклад, я залишався в тилу німців і відремонтував там три наших літаки, які потім благополучно перелетіли на нашу сторону. А коли з'явилися у нас двомісцеві «ІЛ'и», я два місяці літав повітряним стрільком і збив «мессершмітта».

Але тепер в очах Тамари я був не авіатехніком, а льотчиком-винищувачем і мусив розповідати, власне брехати, як я ганяюсь за «мессершміттами» і «фокерами», як вганяю їх у землю.

— І багато ж ви знищили їх?

— До Покришкіна, звісно, мені далеко,— відповів,— але десяток уже маю на своєму рахунку...

Повз нас по пильній дорозі мчала зустрічні автомашина, мчала навколо сонця земна куля, та ми з Тамарою цього не помічали. Іноді мені здавалося, що Тамара з підозрою слухає мене, але швидко й заспокоювався. Розповідав я з таким знанням справи, що перший-ліпший інспектор пілотажу міг мені позаздрити.

І раптом...

Це «раптом» впало мені на голову, як грім серед ясно-го дня. Наша машина несподівано спинилася в полі, почувися перелякані голоси:

— «Месси» атакують!

Я глянув угору й побачив німецького винищувача,

який гнався за нашим «У-2». Беззахисний «кукурудзник» знизився до самої землі, летів на бриючому і зненацька, неначе спіткнувшись, упав у житі.

— Загинув! Невже загинув? — не своїм голосом крикнула Тамара й закрила голубим рукавом очі. Та через секунду дівчина, ніби засоромившись своєї легкодухості, знову глянула в бік літака і раптом сказала:

— Побіжімо до нього! Може, льотчик живий...

Льотчик був тяжко поранений в груди, підпливав кров'ю.

Йому вистачило сили посадити машину на землю неушкодженою, але вилізти з кабіни він уже не міг — втратив свідомість...

Здавалося, що, забачивши кров, тилова попутниця знепритомніє або принаймні втече. Одначе я помилився. Тамара швидко і вміло зробила перев'язку льотчикові і раптом суворо закричала на мене:

— Та чого ж ви стоїте! Давайте пересадимо його в задню кабіну!

— Навіщо? — не розумів я.— Зараз от під'їде автомашинна.

— Яка автомашинна? Його треба зараз же відправити на літакові до госпіталю...

Нічого не розуміючи, я слухняно допомагав їй. І тільки тоді, коли поранений льотчик уже сидів в задній кабіні, я зміркував, до чого воно йдеться. Адже вона певна була, що я льотчик.

— Ой, та чого ж ви топчетесь? Сідайте швидше за штурвал!

Ви можете зрозуміти моє ідіотське становище?.. Я ладний був провалитися крізь землю, тікати світ за очі. Але що було робити?..

Почувши, що я не льотчик, дівчина пронизала мене блискавицями тепер уже не променистих, а гнівних очей і раптом сама сіла в кабіну, суворо наказала мені:

— До пропелера! Чи, може, з вас і технік такий же, як льотчик?..

Через хвилину-дві літак був у повітрі, взяв курс на схід. А я стояв у житі і мовчки дивився йому вслід...

От такі вони, наші тилкові дівчата, з ясними, променистими і непроменистими очима.

Гор. Мокрієв

КАРАСЬ У СМЕТАНІ

Село наше таке, як і всі села на Україні: у вишняках і кленах, за хатами колгоспні будівлі високі та довгі, криті бляхою, та ще й вітряний двигун над колодязем. А внизу левада і став. У леваді на яворах возуля кує, а на ставку качки кричуть і риба скидається. А як ніч зайде, у ставку електричні вогні, мов зорі, відбиваються. Красиве село!

Риби у тому ставку було чимало. Водилися в ньому і лини, і коропи. Та найбільше славився став карасями. Колгосп виловлював з того ставу не одну сотню центнерів добрячої риби. Колгосп мав від ставу чималий прибуток.

Люди, що жили над водою, коло тих коропів та линів, поробилися справжніми рибалками: зналися на рибі не гірш, як на пшениці. Рибалкам тим навіть прізвиська дали

в селі: Мефодь Бобир, Петро Лящ, Юрій Принада, Іван Невод, баба Ятеріха. Та й саме село, мабуть, з-за того ставу мало назву — Рибне. Навіть голова колгоспу в ньому був В'юн Карпо Іванович.

Село вже давно набуло собі слави тим ставом. Про Рибне знали не тільки в районі, а й у столиці. Влітку сюди приїздили дачники, побували тут і артисти, і художники, і навіть письменники. А директор столичного кінотеатру товариш Прокатов так полюбив це місце, що приїздив сюди з дружиною щороку. Дачники смажили над ставом яечню, поправлялися на смачних коропах і карасях і, повертаючись до міста, розповідали знайомим про село Рибне, про його чудовий став. Товариш Прокатов прилюдно заявив, що такого красивого ставу він не бачив ні в одній кінокартині. А їх чимало пройшло через його кінотеатр! Те ж саме дружина Прокатова говорила про карасі. Село знало ту високу оцінку, пишалося нею.

У Рибному так звикли до ставка і до риби, що забули про те, що ця справа вимагає догляду.

Не полагодили греблю, вода навесні її прорвала, і ставка в Рибному — як не було. Шугнула вода кудись униз разом зі всіма коропами, линами і карасями.

З жалем поглядали колгоспники на болото, на якому швидко розплодилися комарі, лаяли на чім світ стоїть голову.

Треба було щось робити.

«Не пощастило з рибою — осушимо став, збільшимо площу землі, посадимо буряки», вирішив В'юн і почав збиратись до Києва за меліоратором.

Знаючи, як важко в столиці іноді буває з готелем, В'юн завчасно надіслав директорові кінотеатру листа, чи не можна, мовляв, в нього спинитись на якийсь день. (Подружжя Прокатових, коли приїздило в Рибне, жило у В'юновій хаті).

Директор кінотеатру ввічливо відповів, що хоч у нього квартира і невелика, але такому дорогому гостеві місце завжди знайдеться. Між іншим запитував, як там почуває себе риба в ставку, натякав, що було б, мовляв, непогано, якби Карпо Іванович прихопив з собою якийсь кілограм свіженьких карасів.

А де ж ті карасі?

Приїхавши до Києва, В'юн, перш ніж піти на квартиру до Прокатова, пройшовся на базар, купив чотири кіло-

грами свіжої риби. Карасів не було, дістав ливів. Заплатив чимало.

«Ти ба, яка ціна стоїть на рибу,— подумав В'юн.— Та хоч би ж ливни як ливни, а то якісь бубирці. Не те, що в нашому ставку були! Чого доброго, люди подумують, що привіз якісь перебірки», міркував, ідучи на квартиру Прокатова.

В'юна зустріли досить привітно. Ливни з портфеля голови колгоспу потрапили на сковорідку. Столичні знайомі без кінця вихваляли рибу.

— Такої, як у вас, нідє нема,— лестила гостеві господарка.

В'юн мовчки їв.

— А я про ваш став розповідав на кіностудії,— закусуючи гаряченьким ливком, говорив Прокатов. — Вони збираються провадити у вас зйомку картини. Ваш став потрапить на екран. Уславитеся на весь світ.

Потрапити на екран, з точки зору директора кінотеатру, була найбільша честь.

— Ах, які ливни! — не вгамовувалась дружина.— Ти знаєш, Юрчику, Карпо Іванович привіз їх зовсім живими!

— Як же це вив їх — живими?

— А ми... в бочках рибу сюди переправили,— почав вибріхуватись В'юн.

— У бочках? Це чудово!

Відчуваючи намір Прокатова попросити ще риби, голова завбачливо додав:

— Уже продали... Всі ливни продали. Зостались самі карасі.— Схопився, та пізно. Згадав, що дружина Прокатова саме і просила в ливні карасів.

— Карасі? Це чудово!

— Моя Тоня любить карасі понад усе! Вона їх так смачно готує...

— В сметані... — посміхнулась чарівною усмішкою Тоня.— Вив любите карасі в сметані? Принесіть, я завтра вас почастую.

В'юн наче проковтнув жарину. Та що поробиш? Почав брехню — треба її продовжувати. Сказати правду про став уже було ніяк.

Наступного дня бідний голова знову пішов на базар. Йому пощастило: якийсь колгосп вивіз, мабуть, з тонну свіжих карасів... В'юн аж зрадів.

Добрі карасі! Отакі були і в його ставку. Взяв аж п'ять кілограмів.

— Та майте ж совість, не беріть так дорого! — проклянував, відраховуючи гроші.

— Добрий товар, добрі й гроші, — спокійно відповів колгоспник.

— Звідки ж ви їх привезли? — поцікавився В'юн.

— З Сорочого Броду...

— Що? — В'юн аж зникнів. — З Сорочого Броду! Це ж біля самого Рибного. А де ж ви їх взяли? У вас же в ставку були одні жаби?

— Ага, були жаби, правда... Та наші сусіди, що вище живуть, у Рибному, спасибі їм, роззявам, ставок свій спустили. Риба вся до нас перейшла. Тепер у нашому селі рибне господарство — ого-го-го!

В'юн позеленів. Проте не подав і знака, що він з Рибного, та ще й сам голова.

Дружина директора кінотеатру справді уміла готувати рибу.

— Як вам наші карасі в сметані? — запитала хазяйка.

— Чудові! — буркнув В'юн, потерпаючи, як би вона не попросила ще риби.

— Так приготувати, як це робить моя Тоня, ніхто не вміє. Ти б почакувала Карпа Івановича фаршированою щукою.

— Щук нема, — похапливо буркнув В'юн. — У нас культурний став.

В'юн кляв у душі своїх знайомих, хоч знав, що вони нічим йому не завинили, а, навпаки, дуже ввічливо його прийняли.

— Ми до вас приїдемо на карасі й цього літа, — прощаючись з гостем, говорили Прокатови.

Та В'юн не поїхав додому. Пішов на телеграф. Дав блискавку.

«Негайно будуйте греблю. Перекажіть три тисячі, купую малька».

Особливо вразив його отой випадок на базарі з карасями, що привезли з Сорочого Броду.

По суті, заплатив гроші за свою ж рибу, та ще назвали роззявою!

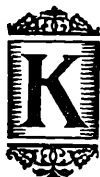
Ні, став у Рибному знову буде!

Ів Мехода

ДАРМОЇД

(Грузинська народна казка)

азочку оцю
Розказав мій дід.
Правда чи неправда —
Жив Дармоїд.
І такий лінивий,
Лежебок такий,—
До роботи не підніме
Ні батіг, ні кий!
Мав таку він звичку —
Жить на дурняка:
Ходить, жебракує,
По селу ника.
Там — поїсти випросить,
Там — п'ятака.

Була куца, як робити,
Була довга, як просити,
У нього рука.
Всім він набрид,
Цей Дармоїд.
Чує всюди —
Кажуть люди:
— Де
Твій
Стид? —
Проганяли од воріт,
Виганяли з хати.
І надумав Дармоїд:
— Не дають у сусід —
Піду в світ шукати!
Знайду землю таку
На білому світі,
Щоб лежать в холодку
І нічого не робити.
Щоб, як їсти схотів,—
Оближися ласо,
А тобі — прямо в рот —
Бараняче м'ясо!
А на перше — супи!
Киселі — на третє...
Тільки їж та соши,
Та катайсь в кареті.
От знайти б такий світ!
Земле та,— яка ти? —
І пішов Дармоїд
Землю ту шукати.

От іде собі, йде,
День минає, нічка.
Чує,— що там гуде?
Подивився — річка.
— Гей, куди це ледар диба? —
Запитала з річки риба.
— Землю йду шукать таку
На білому світі,
Щоб лежать в холодку
І нічого не робити...
Щоб, як їсти схотів,—

Оближися ласо,
А тобі — прямо в рот —
Бараняче м'ясо...
— Хм... нема такого краю,—
Чуєш, лежебоко? —
Й каже рибка: — Горе маю,
Сліпне ліве мое око.—
Й каже: — В лівім плавнику
В мене там застряв алмаз.
Послугу зроби таку —
Вийми! — й стану бачить враз.
Заплачу тобі як слід:
Дам за це алмаз в подяку,
Збагатить він весь твій рід...
— Пфі,— скривився Дармоїд.
Буду брать каміння всяке.
Як той кінь, тягтися в возі,—
Це мені не по дорозі!..—
Та й потьопав собі далі...
— Дурень! — рибка пропищала,—
Стан зігнуть боявсь... Ну й ну! —
Та й пірнула в глибину.

Йде-дрімає Дармоїд,
(Не заснуть на ходу б!)
А край шляху — дуб.
— Ти куди зібравсь в похід?
— Землю йду шукать таку
На білому світі,
Щоб лежать в холодку
І нічого не робити.
Щоб, як їсти схотів,—
Оближися ласо,
А тобі — прямо в рот —
Бараняче м'ясо!..
— От чудний чоловік! —
Й каже дуб: — Біда у мене:
В'яне листячко зелене,
Усихає правий бік.
Чуєш? Там, на боці тому,
Що всиха — заритий клад,—
Вирий! В листі знов густому
Зацвіту, як рік назад.

Поможи, зігни свій стан,
Й лиш лопата б грунт зскребла —
Вириєш з землі казан
Повний золота й срібла.
Все віддам за це, що є,
Злото й срібло — все твоє!
З цього золота й срібла —
Вся рідня б твоя жила.
— Пфі! — промовив лежебок, —
Буду брати казанок,
Як той кінь, тягтися в возі, —
Це мені не по дорозі!.. —
Та й пішов, свій збивши чуб.
— От дурний! — промовив дуб...

Ішов і йшов він,
Землю товк,
Аж назустріч — вовк.
— Ти куди це, — каже, — га? —
Став напроти та й морга.
Як побачив вовка — зблід,
Затрусився Дармоїд.
— Землю йду шукать таку
На білому світі,
Щоб лежать в холодку
І нічого не робити.
Щоб, як їсти схотів, —
Оближися ласо.
А тобі — прямо в рот —
Бараняче м'ясо!..
— М'ясо, кажеш? З баранів?
Жду тебе я, дурню! —
Та схопив його і з'їв...

Цюю казку журну
Розказав мені мій дід, —
Правда, казка ловка?
Але я не Дармоїд —
Не боюся вовка!

ХВАЛЬКО

(Естонська народна казка)

Вийшла з хати тьотя Ніла
У сарай,
А дверей не зачинила —
Літо ж. Хай.
Курка — шмиг у хату, — хитра:
— Ко-ко-ко... —
Зазирає, — що в макітрі?
Молоко!
З лави, наче ненавмисне,
Напрямки, —
Перескочила на мисник.
Там — миски.
Оглядає ходить хату...
Ліжко, — іч!
Вмить на ковдру волохату
І — на піч.
Чує — з печі хтось, з щілини:
— Ти куди ж?
Тут не сідало пташине...
Ану — киш!
— Я зайшла... я хочу всюди
Звідать путь,
Подивитися, як люди
Тут живуть.
— Що за люди? А по-друге ---
Мій це дім!
Люди тут для мене слуги
В домі цім.
Ти не смійся... Що за смішки?
Киш! А то... —
Розгубилась курка трішки:
— А ти ж хто?
— Я? Кажу ж — не зли даремно,
Не тривож!.. —
Курка знов спитала чемно:
— Хто ж ти? Хто ж?
— Я? Ти що... мене — не знати?
Знає всяк:
Я — господар цієї хати!

Я — прусак!
— А-а... прусак, комашка, значить...
Чи ти ба!
Не доводилося бачить,—
Не судьба!
— Я — прусак! Ні менш, ні більше...
Так що знай!
Роздивляйся, та пильніше,
З краю в край!
Як зустрінеш другим разом,
Взнала щоб...—
Курка дивиться тимчасом,
Гострить дзьоб...
— Роздивляйся! Знай, як звуся!
Зна весь світ...—
Вистромив з щілини вуса,—
Грізний вид!
— Роздивилась? Глянь ще вдруге...
Ну,— який?
Правда ж, я страшний звірюга?
— Ой, страшний!
— Правда ж, бик — і той не більший?
Чи не так?
За коня я теж сильніший!
Я — прусак!
А який я злий, як злюся!
Ух і злий!
Як розправлю грізні вуса...
— Ой, страшний!
— Всіх вбиваю! Всім дасть здачі
Мій удар...—
Курка як закудкудаче:
— Ко-о-ко-шмар! —
Зазирила у щілину:
— Як же ти
Убиваєш? Б'єш у спину?..
— В животи!
Всіх колю! Колю рогами,—
Ого-го!
А дрібних... топчу ногами...
Як — кого.
— Де ж береться в тебе сила?
Що їси?

— М'ясо й сало... Зрозуміла?
Знають всі!
— Що ж ти п'єш, що в тебе в тілі
Міць така?
— П'ю вершки! П'ю відра цілі
Молока!
От який я звір-звірище,—
Знала щоб!!! —
Підступила курка ближче,
Цілить дзьоб.
— Чудо-юдо,— каже курка,—
Не збагну...
А яка ж у тебе шкурка?
Вилізь, ну!
Дуже злий ти і хоробрий,
Бо ж — прусак!
А чи жирний, а чи добрий
Ти на смак?..—
Налетіла, мов та куля —
Сторчака —
Дзьоб його — та й проковтнула
Прусака.
Проковтнула і сказала:
— Ну й гидке ж...
А хвалилось: «Ім я сало,
М'ясо — теж...»
І на мову дуже грізне,
І на вид,
А на смак — пісне і прісне,
Кузька — й квіт.

Дзьоб свій витерла об крила:
— От хвалько!..—
Та й пішла-засокорила:
— Ко-ко-ко...

ДАМА З БУЛЬДОГОМ

Вона по вулиці ішла —
Бундючна дама із бульдогом,
Він підбігав під кожен стовп,
І дама терпеливо ждала.
Вона гулять його вела...

А навкосу, через дорогу,
Йшла скромна жінка — трьох дітей
Випроводжала ранком в школу.
Вона спішила й на ходу
Хлоп'яті шапку поправляла,
Дівчатам — бантики... За тим
Поцілувала їх усіх
І двері в школу відчинила.
«Яка хороша мати в них»,
Подумав я... Пізніш довідавсь,
Що на Вітчизняній війні
Її загинув чоловік,
Що залишилися у неї
Оці дві дівчинки-лілеї.
А в цього хлопчика нема
Ні матері, ні батька — вбито
Під час війни їх... І вона
Взяла хлоп'я із дитбудинку
І всиновила. І воно,
Як і дівчатка, каже «мама»
На ту, що любить всіх їх трьох,
На ту, що маму замінила.
Я уклоняюся тобі,
Радянська благородна жінко!

Поспішно мати йде назад,
Вона спішить — робота жде...

А дама пса свого веде.
Бульдог той чхнув.— Ой, він охрип! ---
Стривожилася дама.— Може,
Він простудився? В нього грип?
А може — нежить, боронь боже? ---
І «ох», і «ах»,— у нього нежить! ---
І вже крізь сльози: — Пса належить ---
До мед... До вет... До лікарів!!!

Стояв я, з сорому горів.
Я знаю даму цю тендітну;
Вона «для грації» — бездітна!
Дітей ростить? Вона не мати!
Вона дітей не хоче мати!
Бульдог замінить їй дітей...

Відбилось в цім, мов світ в краплинці,
Усе ество таких людей.
І як не соромно цій жінці?
Біжить з бульдогом, поспіша,
Збиваючи дітей з дороги...
Яка ж дрібненька та душа,
В якій живуть лише бульдоги!
Далеке їй життя нове...
І соромно мені, що дама
На нашій вулиці живе.
Не ця? Байдуже — така сама!
Бульдог — він що? Бульдог — і все,
І не про нього, звісно, все це.
На даму злість мене трясє,
На даму гнівом повне серце:
Невже для неї пес оцей
Дорожчий за любов дітей?

Така, одверто скажем, дама
В наш час — немов на сонці пляма!

прислів'я та приказки

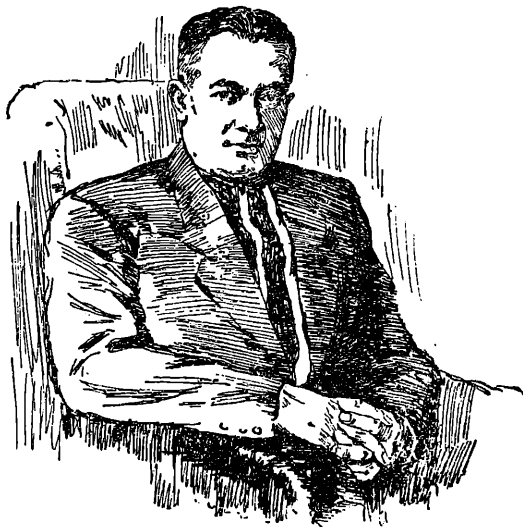
Загордилась свиня, що об панський тин чухалась.

*

От ми --- так ми: вовки кобилу з'їли, а ми воза не дали!

*

Якби свині крила, вона й небо зрила б.

Сит. Олійникову

СЛОВО МАТЕРІ

в пошані у людей,
Героїня-мати.
Спородила я дітей
Вже й не так багато —

Лиш Івана, та Степана,
Лиш Явдошку, та Грицька,
Лиш Настусю, та Марусю,
Та Олену, та Федька,
Та найменшого Панька!

Як зросли у добрий час —
Не забудь ніколи!
Виряджала... цілий клас
Я щодня до школи —

І Івана, і Степана,
І Явдошку, і Грицька,
І Настусю, і Марусю,
І Олену, і Федька,
І найменшого Панька!

Путь їх — доленько щастя!
Славна і хороша!
Кожен день мені листи
Носить листоноша —

Від Івана та Степана,
Від Явдошки, і Грицька,
Від Настусі, і Марусі,
Від Олени, і Федька,
І найменшого Панька!..

А недавно так було —
Хоч тікай із дому:
Дев'ять пар чобіт прийшло
І мені, й старому —

Від Івана, і Степана,
Від Явдошки, і Грицька,
Від Настусі, і Марусі,
Від Олени, і Федька,
Від найменшого Панька.

І щоб старості не знать,
Щоб пром'яти кості,
В рік я місяців по п'ять
Роз'їжджаю в гості —

Від Івана до Степана,
Від Явдошки до Грицька,
Від Настусі до Марусі,
Від Оленки до Федька,
До найменшого Панька!

ОПОВІДАННЯ КОЛИШНЬОЇ СЕКРЕТАРШІ

В конторі «Мінвод»
Я була — секретарша.
Та ще й не проста секретарша,
А старша!
Були в моїм віданні папки, папери
Та дід і бабуся — конторські кур'єри.
Приходиш уранці — береш дірокола,
Віткнеш туди «зводку» чи то протокола,
Прицілишся оком для точної мірки —
Удариш рукою
І зробиш дві дірки!..
Підпишеш накази, покропиш вазона
Й сидиш за столом, піби важна персона!
Від скуки — почнеш телефонну «діяльність»...
Та що там казати —
Складна спеціальність!
Бувало складу папірці оті в папку
І кличу кур'єра — сварливеньку бабку:
— Несіть у контору «Сиропні екстракти»!..
А бабка бурчить, викладаючи факти:
— Все пишуть і пишуть, бодай їм морока,
А ти по конторах літай, як сорока!
В кіюсках, аптеках — мінвод ні ковточка.
Зате он... чорнила стоїть ціла бочка!
Доручиш цю пошту слухняному діду.
А він:
— Я ж там був сім разів до обіду!
Не йтиму я, дочко, в сиропну контору,
Бо дуже там високо лазить нагору!..
І йду я сама в ту контору навпроти...
Вернусь у прийомну...
І сохну з нудоти:
То ходжу, то гріюся, ставши під трубку,
То людям брешу (як наказано) в трубку,
Що... «зараз начальник не в себе, а в тресті».
(Хоч він в кабінеті, сказати по честі:
Розказує друзям півдня про охоту,
Про те, як він зайця не вбив у суботу!)
Набрешеш, і совість роз'ятрює душу.
Та що було вдієш?
Наказано.

Мушу.

«Чому ж ото мушу?» не раз я питала.

Чому в двадцять літ секретаршею стала?

Невже я і справді ледачого роду

Й нездатна щось краще робить для народу,

А тільки сидить при столі й діроколі?

— Доволі,— рішила я.—

Годі!

.Доволі!

...Тут саме начальник в годину ранкову

Закликав мене в кабінет на розмову.

Що мушу я більш... «працювать над собою»!

— Ви дівчина,— каже,— хорошої вроди,

Та зачіска й брови... відстали від моди!

Чого б вам ото (він подумав хвилинку)

Із себе, скажім, не зробити... блондинку!

Нехай ви посаду займаєте скромну,

Та честь же яка — прикрашати прийомну!

Кольнули слова ті у серце, мов голка.

— Ви, певне, забули, що я комсомолка!

Облиште розмову свою безсоромну.

Не хочу я більш прикрашати прийомну!..

І так я рішила,

Пішовши від нього:

Дівчатам в прийомних сидить ні до чого!

Хай літні жінки впорядковують «справи»

В численних прийомних всієї держави!

А молодість піде — на труд, у походи!

Прощай, діроколе!

Прощайте, «Мінводи»!

— А що ж твій начальник?

— Та сильно не в душі,

Бо справи прийнять довелось бабусі!..

. . . . .

Недавно що розповідь

Дівчинки Тоні

Я слухав за Волгою в теплім вагоні,

У поїзді тому, що мчав до Алтаю,—

На землі цілинні — з дніпровського краю!

ЛИХОДІД

Запитав я у районі:
— Як працює Лиходід? —
Керівник потер долоні,
Витяг «зведення» і «звіт»
І такий дає одвіт:

— Головує він нічого,
Як на враження моє.
Лиш грішок один у нього,
Невеличкий, але є:
П'є товариш! Часто п'є!

А в цілому, а в середнім —
Голови не пропива!
Хоч колгосп не був переднім,
Та і заднім не бува.
Непоганий голова!

...Потім — теплою корою —
Я приїхав під обід
В той колгосп, де головою
Чоловік середніх літ,
Гнат Петрович Лиходід.

І питаю в молодиці:
— Де товариш голова? —
Молодиця в бік крамниці.
На буфет морга-кива:
— Там!.. Ще з ранку випива!

Направляюсь до буфету.
І картина тут така:
Лиходід підбив кашкета,
Обійняв комірника,
Щось бурмоче і гика.

Рахівник забіг... Поштиво
Дав засвідчить папірець.
Лиходід ізп'яну в пиво
Ткнув огризок-олівець,
Вивів підпис і — кінець.

— Кличуть вас до телефону! —
Доповів дідок Хома.
— Хто і звідки?
— Та з району!
— Передай... мене нема,
Скиртувать пішов «корма»...

— Заспіваймо, вроді хору! —
Підштовхнув свого дружка.
Й закульгала пісня вгору,
Гей, про жінку ту, яка
«Мала мужа пияка!»

Ясно все. І ждять доволі.
Стрінусь завтра, хай співа...
І людей питаю в полі:
— Що за чудо і дива?
Чом гуляє голова?

Бригадир одмовив тихо
На запитання моє:
— Лиходід... то наше лихо!
Тільки «звіти» подає
Та, як чіп, горілку п'є!

П'є з причини й без причини,
Аж дивитись сміх і страм:
Де родини, де хрестини,
Чи то похорон, чи «храм» —
Лиходід незмінно там!

Він сьогодні (йдуть розмови)
По причині тій гуля,
Що вночі в його корови
Народилося теля!
Хмелем душу звеселя!

...Знову ранок.
Із-за гаю
Літнє сонце вплива.
Я в конторі знов питаю:
— Де товариш голова? —
І говорить чергова:

— Він у баби у Килини,
Передать пішов привіт,
Бо в старій іменини
(Дев'яносто бабі літ!).
Там товариш Лиходід.

На підтвердження у хаті
Гнат виводив горяка
Пісню п'яну і горлату:
Гей, про жінку ту, яка
«Мала мужа пияка».

Бабу славили, вітали,
Вихваляли бабин рід...
А в районі «зведень» ждали
Та ще раз дзвонили вслід:
«Де товариш Лиходід?»

Він і досі п'є-гуляє,
Хилить склянки «первака»...

Жаль артілі, яка має
На посту керівника
Отакого пияка!

КОМАНДИРОВОЧНИЙ ГОЛОВА

Від Дубовки до Сосновки
Кілометрів тридцять два.
Цим шляхом в «командировки»
Їздить взимку і в жнива
Голова.

Як не мчить він по бруковці
(Чи в один, чи в другий бік),
Все одно... «в командировці»
Наш колгоспний керівник —
Мандрівник.

— Чом же так? — питають люди.—
Від села і до села
Доки їздити він буде?..---

Тут причина не мала!
Є діла!

В нього жінка у Сосновці,
Хата з ганочком нова.
А у нашій у Дубовці
«Привізний» він голова,
Як бува!

Нам привіз його й нарадив
Навесні районний сват.
Довго «пудрив» і «помадив»,
Вихваляв на всякий лад:
«Це вам клад!»

Завагались ми... Та де там! —
Прикрашає, хвалить знов...
Сват узяв авторитетом!
(Вже як спать народ пішов,
«Клад» — прийшов!)

В перші дні до нього збоку,
Щоб селом він не блудив,
Прикріпили діда Фоку,
З ним щоб їздив і ходив,
Скрізь водив.

Доки «клад» нас вивчив трошки
По балансах і з газет,
То засвоїв і доріжки,
І найпершу — не секрет —
У буфет!

На четвертий день по тому —
Жінка дзвонить — одзива:
— Приїжджай уже додому!
Що я — дівка чи вдова?
Го-ло-ва!

«Клад» заскочив у кладовку,
Взяв муки, усівся в «ГАЗ»
І почав... «командировки»:
То до жінки, то до нас!
Так весь час!

Вже побив чотири скати
В тих поїздках до рідні.
А крім того — що й казати! —
Йдуть шоферу трудодні,
Роз'їзні!..

Телефонять у Дубовку:
— Як, поїхав? А куди?
— Та подавсь в командировку,
У Сосновку, як завжди...—
Ті — туди!

А як викличуть Сосновку,—
Мовить жінка їм звідтіль:
— Він одбув в командировку.
У Дубовку, у артіль
Тільки-тіль!..

В нас отого «привізного»
Держить сватова рука.
Тільки толку нам од нього,
Як од цапа чи бика
Молока.

Ми зняли б... та є запинка —
З тим до свата й не ходи!
Але кажуть — скоро жінка
Одізве його туди
Назавжди!

Ми відпустим без одмовки,
Хай бере — її права!
А покіль — в «командировки»,
Від Дубовки до Сосновки,
Вибува та прибува
Голова!

ДАНИЛО ЖУК — КАНДИДАТ НАУК

Не знав ніяких творчих мук
Цей кандидат Данило Жук.
Одним лиш мучився щодня:
«Як поскоріш добуть звання?»

Писав, засвоївши ази,
Він «труд» на тему бойову:
«Психологічний стан кози,
Коли скубе вона траву».

Для цього Жук: книжок про кіз
Перечитав не менш, як віз,
Щоб навести побільш цитат
(Чужих думок, процентів, дат!)
Для цього він: на толоці,
У тихий день і в час грози,
Сидів з блокнотом у руці,
Очей не зводячи з кози.

Вивчав практично, наяву,
Козиний погляд на траву:
Щоб дати точне резюме —
Де чхне коза, де скаже «ме-е!»
Оце і все із «творчих мук»...
І діло в нього --- на мазі!
У кандидати в храм наук
Пробрався Жук на тій козі!

Сидить там рік, і два, і сім.
Набрид промовами усім.
Загонювавсь (досяг мети!).
Уже й з директором на «ти».
На кожних зборах те ж саме
Жує пролаза-кандидат.
В науці він ні «бе», ні «ме»!
Зате — зарплата в акурат!

У інших творчість, відкриття,
Натхненний труд в ім'я життя.
Нові стремління до висот,
Щоби порадувать народ!
А Жук — хоч горло й голосне —
На мертвій точці і стезі:
У модній шляпі і в пенсне
Сидить і досі на козі!

Та власне Жук і йшов сюди
Не на шукання і труди.

Ціну високому званню
Він розглядав — як зарплатню!
З чиеїсь легкої руки
Він присмоктавсь тут, як павук.
Вони ще є, такі жуки,
У всяких галузях наук!

Сидять поважно там і тут,
В «Победах» їздять в інститут,
А пишуть «праці» всі літа
Про «Роль гарби і хомута»,
«Про психологію кози» —
Та всяку іншу каламуть.
Ще й ходять важно, як «тузи»!
Солідних вчених удають!

Пора б спровадити жуків
З обжитих ними всіх кутків!
Хоть є звання у них, чини —
Вони в науці — бур'яни.
Хай ті на зміну їм прийдуть,
Хто справді вносить цінний вклад,
Хто сполучає чесний труд
З званням ученим — кандидат!

ДОРОГА ДАМА

Проти саду видно дім,
А в красивім домі тім
Ходить дама по кімнаті
У панбархатнім халаті.

Мов та пава, проплива.
(В туфлях номер сорок два!)
На щоці дві мушки-цятки,
На панчохах чорні п'ятки.

Ну, не дама — а реклама!
Раптом:
— Ах,— сказала дама,—
На обід до поросяти
Слід би хрону ще дістати!

А як треба, то чому ж.
Є на те у неї муж.
Муж солідний, роботящий,
Головне ж — «руководящий»!

Дама крутить телефон
І, підвищуючи тон,
Вимага по телефону:
— Шли машину, треба хрону!

Вірний муж, прийшовши в раж,
Довго дзвонить у гараж,
Все відклав заради дзвону,
Бо забавля жінка хрону.

З гаража йому в одвіт:
-- Саме в шофера обід!
— Все хай киди і притому
Швидко мчить до житлодому!

І натиснув шофер газ.
Бо наказ то є наказ,
Бо спіжок і трохи слизько,
Йї добиратися ж не близько!

Через місто через все
Мчить, мов біс його несе.
Підлетів під саму браму
І почав... чекати даму.

Вже й годину, мабуть, жде.
Дама бачить, та не йде.
(Щоб питали всі в будинку:
«Це ж чию чекають жінку?»)

Ще й не взяв шофер розгін --
Як приїхали по хрін,
Як приїхали і стали,
Бо ж базар за два квартали.

А тим часом в мужа — ох —
Ну цілий переполох!
У міністра треба бути,
Жінки ж з хроном десь не чути.

Він до друга Рогози:
— Будь ласкавий, підвези!
Залишаються хвилини,
І на гріх нема машини.

Одвічає в трубку бас:
— Рад би, друже, та якраз
Сіла жінка до «пікапу»
Й десь помчала мірять шляху.

Прикусив муж язика,
Чимчикує пішака.
Аж каміння б'є з розгону,
Бо забагла жінка хрону.

Не малу штурмує даль!..
Та мені його не жаль.
Жаль машин мені державних
І шоферів, хлопців славних!

Жаль машин, що возять дам
Кожен день і тут, і там.
Як же так, мужі, папаші?
Ті машини ж бо не ваші!

Нащо ж гнать навперегін
Їх по шляпи та по хрін?
Для держави, скажем прямо:
Дорогенькі ваші дами.

КУРИЛО-КАДИЛЬСЬКИЙ

Маститий поет Соловейко Павло
На секції вірша читав про село.
Читав — як писав: то протягне баском,
То, раптом, тоненьким бере голоском,
То в ритмі гойднеться і, роблячи крен,
Протяжно повторить любиний рефрен:
«О, верби крислаті, лоза й перелаз,
Мені ви натхнення давали не раз!»
Протягнувши фальцетом такий же кінець —
В президію сів на «постійний» стілець.

Хвили́на мовчання... І тут, як бува —
«Хто виступить хоче?» спитав голова.
І критик, що держить по вітру свій ніс,
Що в папці промову (готову!) приніс —
Схопився і першим до сцени побіг,
Щоб інший, бува, обігнати не зміг!
Стрибок... і всі східці бере він за раз.
(Як брав в парубоцтві поет перелаз!)
Розплився в усмішці, пашить гаряче
Курило-Кадильський... А потім рече:
— Нам випало щастя!

Хвилину тому

Ми слухали в нашім затишнім дому
Павла Соловейка, чий світлий талант
Для всіх нас сіяє, немов діамант!
Іа скажемо прямо, за цими дверми —
Ходячого класика слухали ми!
Приємно нам всім, що любимий поет
Рвонувся цим віршем ще далі, вперед!
З любов'ю до нього, співця-солов'я,
В цей день історичний схиляюся я!
(У бік, де сидить Соловейко Павло —
Курило-Кадильський схиляє чоло!)
І стало так тоскою, що хай йому біс
Неначе кадильницю піп тут приніс!
Дивились в підлогу сумні слухачі,
А критик палкий, себе в груди б'ючи,
Робив філософські уже відкриття:
— Прочитаний твір — це епоха, життя!
Візьміть хоча б слово музичне «лоза».
Не та це лоза, яку гризла коза!
В лозі цій проблеми великої суть,
Бо з неї корзини колгоспи плетуть.
Стахановки носять корзинами корм.
Лоза набула нових якостей, форм!
Раніш колись кози знущались з лози,
А тут вона служить для тої ж кози!
...І критик, ледь-ледь не вронивши сльозу,
То збоку, то ззаду доїв ту козу.
Від слів тих у залі аж душно було.
Лиш гордо тримавсь Соловейко Павло,
Який возсідав на «постійнім» стільці
Й від тої хвали бронзовів на лиці!

А критик купався у патоці фраз:
— Звучить по-новому й старий «перелаз»!
Не той він, що брали з розгону діди,
Стрибавши колись до дівок у сади.
А ясно для мене (так само й для вас),
Що стверджує автор новий перелаз,
Де гордо стоїть Героїня труда
І там комбайнера свого вигляда.
І я наче бачу... в призначений час
Він мчить мотоциклом на той перелаз!
Типові картини!!! А взяти хоч би
Оновлений образ старої верби!
Тут план озеленення поданий так,
Що слів не знайти — крім похвал і подяк!
Та нам не під силу збагнути всього,
Що сказано в творі безсмертнім його!
...Із залу почулись гучні голоси:
— Гаси ту кадильницю! Швидко гаси!
Підвівсь голова, що згадав про кермо:
— Регламент скінчився... Ще скільки дамо?
— Доволі! — гукнули усі, як один,
Хоч критик просив ще п'ятнадцять хвилин!
...І справді, доволі кадить фіміам!
Це нам не потрібно, на шкоду це нам!
Хай дужче лунають у нас голоси:
«Голоблю закинь і кадило гаси!»
Хай критик такий чує завжди від нас:
— Регламент скінчився! Минувся твій час.

«ВКАЗІВОК НЕМАЄ»

— Чом не справити місток?
Це ж бо діло ваше!
— Та немає вказівок! —
Голова нам каже.

Що робити, як і де —
Він, звичайно, знає.
Та сидить ото і жде:
Вказівок немає!

Від людей не раз він чув:
«Це ж хіба загадка?»

Та й потрібен, власне, був
Тут не міст — а кладка.

— Ви ж хазяїн, голова!
Де ж тут перешкоди?
Та візьміть майстрів зо два,
Та зо три підводи.

Та засипте хворосняк,
А з боків — шалівки...
— Та воно, конешно, так!
А нема ж вказівки!..

Повторяв він ці слова,
Все чекав та м'явся.
І на цьому голова
Сам таки ж попався!

Як зійшов весною лід,
Як розлило річку,
То не раз і він убрід
Гнав бідарку-бричку.

Цього разу їхав він
Знову через воду:
Ще здалеку взяв розгін,
Щоб проскочить «з ходу»!

Став навстоячки... пригнувся...
Й саме серед броду —
Ненароком похитнувся
І... шубовсть у воду!

Кінь на той бік, він — на дно.
Аж хлюпнула річка.
Все б нічого, та воно —
Крижана ж водичка!

Підхопивсь він і тіка!
Аж посинів, видно...
Чує — ззаду хтось гука,
Сміючись ехидно:

— Чом тікаєш? Там сиди!
Це ж не подобає.
Бо ж вилазити з води —
Вказівок немає!

НОМЕНКЛАТУРНИЙ МАЦЕПУРА

Один голова одного виконкому
(Давненько було, років шість, мабуть, тому!)
Зачислив чомусь-то Грицька Мацепуру
В верхівку активу! У «номенклатуру»!

Спочатку товариш цей — номенклатурний —
В районі очолював рух фізкультурний!
Над списками й планами «бився» ночами,
А потім — все їздив кудись за м'ячами...

Практично ж (і першою!) до фізкультури
Вдалася дружина Грицька Мацепури!
Іще тільки сонце вставало в районі —
Вона вже була на плацу-стадіоні:

Проводила вранішню «зорьку-зарядку» —
Завзято копала за грядкою грядку!
Увесь стадіон розпушила потроху
Й «рекорд» здобула... при посіві гороху!

І більше про спорт — ані слуху, ні духу!
Та ось діяча фізкультурного руху
Зовуть звітувати у зал виконкому,
Щоб дати йому перцю, сьому-такому!

Страмили, журили й рішили: «Звільнити!»
Та що з Мацепурою далі робити?
Хоч він провалився і в роботі безжурний,
Та все ж він товариш є... номенклатурний!

— Очолюй,— сказали йому,— інкубатор
Й себе покажи як господар-новатор! —
В підмогу дали на цю тему брошуру,
Послали плодити курчат Мацепуру.

Вмостився в конторі, як важна фігура,
Віднині — пташиний король Мацепура!
Кругом апарати і кнопок набори...
Ліворуч, праворуч — яець цілі гори...

Одне лиш погано: чомусь з апарата
Не лізуть, не ціпають досі курчата.
Хоч як вже тепло їм підвищуй чи знижуй —
Не лізуть і годі! Хоч сам їх висиджуй!

А з ферм приїздять за курчатами люди:
— Та скільки ж чекати?! Та доки це буде?! —
Поспорять і їдуть назад у зневір'ї...
Зате в Мацепури на власнім подвір'ї
Така птахоферма, що просто — картинка!
Товстіє, цвіте Мацепурина жінка!

Урвавсь, нарешті, терпець в керівництва:
Журили всю ніч короля птахівництва!
Дали «строгача» за провал і розтрату
Йї рішили: «Направить до промкомбінату»,

Бо він — хоч не зжив пережиток свій шкурний! —
Товариш є все ж таки... номенклатурний.
(Та й треба ж, мовляв, виправляти людину.
Хай ділом спокутує гріх і провину!)

Робив комбінат той... свистки із пластмаси.
Крім того, ще цеглу робив і ковбаси.
З приходом Грицька дивні сталися речі!
Спрожого, мабуть, переплутав він печі,

Бо цеглу таку став давати на базу,
Що візьмеш у руки — й розсиплеться зразу!
Зате ковбаса — зовсім інша картина! —
Ні врвати, ні вгризти! Тверда, як цеглина!

Одні лиш свистки — Мацепурі в заслугу —
Свистіли все дужче на цілу округу.
Тому-то (на цей раз за брак і халтуру!)
З посади зняли свистуна Мацепуру!

...А другого дня по шляху, по рівнині,
Везуть Мацепуру в районній машині

«Районні свати», проявивши турботу!
Везуть, щоб засватати на іншу роботу!

Пильнуйте, шановні! Можливо, якраз
Везуть ті свати його саме до вас!

СЕР МАКІТРА

Мчав Будьонний дужче вітру,
Брав на Збручі переправу!
...І петлюрівця Макітру
Занесло аж у Варшаву.

Довго там тинявсь він п'яним.
Все пророчив: «Будуть зміни!»
І хвалився варшав'янам:
— Я єсть гетьман України!

Був в охранки шпиком ярим.
Перед паном шкірив кутні.
...Роки йшли. І незабаром
Стались зміни незабутні!

Військо волі, військо слави
Несло правду на Карпати,
Щоб з недолі і безправ'я
Українців визволяти.

Прапори вгорі палали...
В ті осінні світлі ранки
Нас до серця пригортали
Галичани й галичанки.

Мчало військо дужче вітру,
Понад Сяном, по Волині!..
І від страху пан Макітра
Опинився у Берліні.

Слав прокляття українцям,
Знов пророчив: «Будуть зміни!»
І хвалився уже берлінцям:
— Я єсть гетьман України!

...В час війни, коли земля вся
Протистала чорній силі —
Гер Макітра в Київ гнався
На гестапівській кобилі.

На догоду Коху-кату
Бив людей, чинив руїни,
— Сторонись! — кричав пихато,—
Іде гетьман України!

Але гетьман не доїхав...
Бо фашистську чорну силу
Закрутив смертельний вихор:
Били з фронту, били з тилу!..

Скоро «гетьмана без трону»
(Не зійшла ще й гуля з лоба!)
Нарекли в англійській зоні:
«Переміщена особа!»

Залатав штани він ззаду,
Одягнув уже циліндра...
Й поволікся на пораду
Прямо в Лондон гер Макітра.

А в тім Лондоні, їй-право,
Де не ткнисть — усе тумани.
Там самі... «Морську державу»
Продають свої «гетьмани»!

Все пронюхав достеменно:
В кого атом, в кого бази
(З Бі-бі-сі на нас сказано,
Кажуть, гавкнув зо два рази),

І поніс він пику биту,
Повен люті, жовчі й піни,
На поклін до Уолл-стріту --
Битий «гетьман України».

...Дяді Саму за долари
Служить вірно волоцюга,
Тягне рвані «шаровари»
Та белькоче, мов папуга:

— Я тримаю ніс по вітру,
Й це багато означає!
Бо мене вже... «сер Макітра!»
Кожен гангстер величає!

Знов найнявся шпигувати...
Обтира притонів стіни...
І кричить на цілі Штати:
— Я єсть гетьман України!

...Ким він здохне, я не знаю,
Чи то «сером», чи то «паном».
Тільки знаю, утверждаю:
Здохне він за океаном!

Прислів'я та приказки

Гай, гай! Полетіли генерали в теплий край.

*
Дурний, як Скоропадський.

*
Кляне, як баба Денікіна.

*
Казав Петлюра: «Вернусь на Юра», та й не доказав.

*
Петлюра в ліс, а Денікіна взяв біс.

*
Як Будьонний появився — пан від ляку затрусився.

Петро Малець

КОРОТКІ ОПОВІДАННЯ

ВІДПОВІДЬ ПО СУТІ

німецькій школі вчитель розповідав про багатства окупованих земель, а потім запитав:

— Хто б з вас хотів поїхати на Україну?

— Я,— відказав один хлопчик.

— Молодчина! А що ти там будеш робити

для честі Третьої імперії?

— Заберу труп мого батька.

РОЗУМНА ПОРАДА

Начальник Браунберзького госпіталю зібрав поранених і звернувся до них з такими словами:

— Солдати, сьогодні троє хворих, довідавшись, що їх пошлють на радянсько-німецький фронт, з радості ви-

писалися, навіть не закінчивши лікування. Вони пішли по єдино правильному шляху. Закликаю й решту піти за їхнім прикладом.

У цей час підійшло ще кілька солдатів.

— А ви чому спізналися?

— Ховали тих, що сьогодні виписалися, пане начальнику. Всі троє повісилися.

ПОНАД СИЛУ

Солдат розбитої дивізії «СС» заблуdiv у лісі. Зовсім охлявши, він почав молитися:

— Господи праведний, дай хоч до полону дістатися. Я спокутую всі свої гріхи. Каюсь — убивав неповинних, ризав і грабував, але тепер хай мені всохне рука, коли я здійму її хоч на комаху...

Щойно він скінчив молитися, як перед ним упав окраець хліба. Солдат наївся і враз напрудився.

— Тепер я хоч самого чорта не боюся, а попадись мені червоноармієць, я його...

— А ти партизанів зустрічав? — почувся раптом голос.

Солдатові очі полізли на лоба.

Із-за кущів вийшов парубок у солом'яному брилі.

— І цей дуба дав, — сказав він, чухаючи потилицю. — Як же мені напитати шлях до партизанів?

НА ПІДСТАВІ ПРАКТИКИ

У штабі німецького командування складався план чергової операції проти українських партизанів. Обережний начальник штабу, не покладаючись на свій досвід, вирішив запитати командирів.

— Що потрібно, щоб хоч на цей раз виконати наказ вищого командування і з якомога меншими втратами?

— Треба автоматників якнайбільше, — відказав німецький обер-ефрейтор, — щоб шум робили.

— Баби ваших автоматників лопатами глушать, — сказав румунський лейтенант. — Треба якнайбільше танків, щоб було куди ховатися.

Іх слухав угорський капітан, що вже двічі наступав

на партизанський загін товариша К. і тому авторитетно сказав:

— Ми мали в останню операцію полк піхоти, ескадрон кавалерії лютих мадьярів, вісім танків і стільки ж літаків... Але... врятувало нас не це. Треба мати довгі ноги.

— Сакраменто! — збуджено вигукнув італійський майор, — пан капітан має глузд: у мене в роті найменше було втрат.

«НЕ ХВАЛИСЬ, ІДУЧИ НА РАТЬ»

У цей день в окупованому німцями містечку помітно було пожвавлення: на майдані ставили нові шибениці, городянам наказали підмести не тільки дворище, а й вулиці, доріжки посипати пісочком, а сурми оркестру начистити до блиску.

Метушню цю викликав наказ полковника Шайхенбауера. В наказі чорним по білому було написано: «Після операції по знищенню партизанів частини збираються на околиці Н. і проходять по містечку з піснями. Комендатурі зустріти з почестями солдатів, які повертатимуться з операції». Каральний загін, войовничо брязкаючи зброєю, два дні тому вийшов з містечка. Надвечір він мав уже повернутися, і тому біля комендатури топталась команда музикантів, а поліцаї зганяли людей, тикаючи їм до рук букети квітів, призначені для переможців. Полковник Шайхенбауер мав з'явитися до відважних звитяжців, коли вони вишикуються перед комендатурою, а поки що стояв перед вікном, з якого видно було йому весь шлях.

На шляху було порожньо. Але ось показалось кубельце пороху. Воно дедалі більшало, і хутко за ним не стало видно нічого.

Шайхенбауер задоволено потер руки. «Мабуть, немало женуть партизанів, коли аж до неба зняли куряву. От є така українська пісня: «Попереду облавою пруть...» Саме так. От уже й попереднього видно, а вигляд який, мейн готт! — це ж опудало, а не людина. Іч, ноги волочить, як поперебивані. І такі хробаки думали завоювати нашу армію! Просто смішно!»

Полковник подав знак, і оркестр гримнув бравурний марш.

Будинки на хвилину приховали зняту на шляху куряву, потім з-за рогу виринула дивна постать. Вона вся була забинтована і, тягнучи ноги, збивала за собою пилюгу, мов ціла отара. Але зараз було не до цієї постаті. Всі напружено чекали появи з-за рогу карального загону, і музики аж посиніли з натуги.

Загін усе чомусь не з'являвся, а забинтована постать уже підійшла до натовпу, і всі побачили в ній німецького солдата.

— Ти звідки? — запитав його Шайхенбауер.

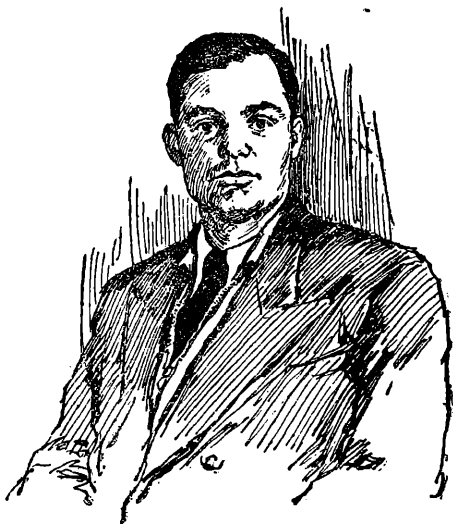
— Із карального загону, пане полковнику.

— А коли партизанів приведуть?

— Ой, пане полковнику, вони, мабуть, самі сюди хутко прийдуть, бо із загону тільки я один врятувався.

Полковник Шайхенбауер глянув униз із другого поверху, перехрестився і стрибнув у садок.

Оркестр, невгаваючи, грав бравурний марш.

Отідсука

СВИРИД З ВЕСЕЛИХ БРОДІВ

гурті колгоспників біля воріт
Парторга розшукав Свирид.
Все лівим оком морг та морг.
— Товаришу парторг!
Ну, як моя душа не буде у турботі?
Ніхто ж мене не бачить на роботі.
Бо сторожую років п'ять
Тоді,
    коли всі люди сплять,
А я ж, їй-богу, не одвик
Снопи підвозити на тік.
Питав, є вільні коні і воли.
Хай не до вечора,
                                то, може, до обіду?
Парторг всміхнувся:

— Ну, а спать коли?

Дід заморгав:

— Який там сон у діда?

* * *

До революції у фільварку над яром
Свирид служив у пана.

І недаром.

Навчився грамоти.

Один на всенький рід

Міг написати ім'я своє: Сви-рид.

А гонору було:

Тепер я вчений, люди.

— Моє почитеніе... —

казав завжди і всюди.

З тих пір і став в селі своїм

Свирид «Почтенієм моїм».

Піввіку проробивши на волах,

Як був,

так і лишився в постолах.

І народились немалі

Скорботи та жалі:

Для чого жити на землі?

Але діждавсь-таки,

коли

Ділити землю почали.

Свирид Кіндратович не всидить в хаті —

де там!

Біжить на панське поле з батраками.

Під отаким нечуваним декретом

Він підписався б обома руками.

Та знав п'ять літер,

більше — анітрохи.

А прізвище складалося з восьми.

Ну, словом, в двері нової епохи

Дід входив з непроглядної п'тьми.

Літа ішли.

Пинчук Василь

В селі засновував артіль.

В тяжкій нужді продовжуючи рід,

Міг тільки душу усупільнити дід.

...Побачив дід,

що жити краще стало,

Що можна вже подумати й про сало.
(Коли служив Свирид в багатіїв,
То сало тільки бачив,
а не їв).

За те, що проявив себе у ділі,
Дали Свириду порося в артілі.
Нове бажання ждало попереду:
— Оце якби іще та вдосталь меду.
І лисину при цьому тер і тер.
Як бачите,

він був не без химер,
Два пуди восени одержав меду дід
І на додаток — вулик на розвід.
Завів дід пасіку.

Кусають діда бджоли.
Зате пудами мед у нього є.
Уже не їсть,

а тільки роздає.
І дід зажив на старість, як ніколи.
Коли ж тепер хто-небудь запита,
Чого б іще хотілося Свириду,
На душу сум тоді наляже діду:
— А чи не

можна
повернуть
літа?

* * *

Свирид Кіндратович везе снопи на тік.
На коней вйокає.

Себе тримає гідно.
Уже він копам загубив і лік,
А вечора,
гай-гай,

іще й не видно.
Поглянув дід на коней з-під бриля.
Вони ступали, попустивши шлеї.
Не по шляху —

дід їхав по алеї,
А навкруги —
поля,
поля,

поля.
Пробігла тінь від хмарки по ріллі
І перед возом впала на дорогу.
А в діда настрій —

сам не зна від чого! —

Як в перший день Радвлади на землі.
До самих скирт прямисінька доріжка.
У кленах вся.

Куди колишній шлях!

І захотілось діду на снопах
Пофілософствувати трішки.
Та в цю хвилину біля крайніх хат
Побачив ланку,

що ішла з обіду.

Марина першою.

Долинув сміх дівчат,

А потім пісня.
Весело Свириду!
Ще ж зовсім молоді,

а, бач, які

Зростили буряки.

Чи й вивезуть машини?

А що, як скрізь копатимуть такі,
То скільки буде цукру для країни?
Тоді по всіх їдальнях,

так і знай,

Без грошей відпускатиметься чай.
І задивився в далечінь алеї,
Ніяк не налюбуеться на неї.
Дівчата підійшли.

Марина і питає:

— Що виглядаєте?

Не молоді літа?

Дід розгнівивсь:

— Які ж бо ви, їй-богу!

Угледів я допіречку дорогу,
Що стелеться в Комуни навпрямці.

— Та й де ж вона?

Із-під ріденьких вій

Дід блиснув на дівчат.

— А ви йдете по ній!

І довго ще дівчатам вслід
Дививсь філософ-дід.

М. Вильсвський

ТОБІ, ДЕМОКРАТЕ-МОСЬПАНЕ!

(Розділ з поеми «Весняні води»)

Сер, містер, мосьє, кавалере, джентльмен,
Мій пане чи навіть мосьпане!
Тобі не до серця у наших знамен
Цей колір, занадто багрянний.

Та колір, звичайно, пробачив би ти
Близьким чи далеким сусідам.
Досадно, я знаю, що ми в наймити
До тебе не йшли і не підем.

В комфорті та сервісі ти перейшов
Найвищу межу ідеальну,
Це ти ж бо рецепта робити знайшов
Найкращу резину жувальну!

Таких зубочисток немає у нас
Та й виробів з тої ж резини,
І наші міледі не раз без окрас
Свій подвиг вершать безупинний.

Щоб словом, як крамом дрібним, торгувать,
Свободу ти маєш для друку,
Ти куриш гаванну,— а поруч лежать
Твої безробітні на бруку.

Від статуї Вольності падає тїнь
На синь з усіма кораблями,
Та негра, як звіра між дебрів-пустинь,
Цькуєш ти дебелими псами.

Ти нам співчуваєш: нелегко, мовляв,
Вам гоїти рану по рані...
А сам, щоб тебе конкурент не догнав,
Пшеницю гноїш в океані.

Згадаю одверто тобі при кінці:
В той час, як жував ти резину,
Стояли на смерть більшовицькі бійці —
І силу побили звірину.

Ти всі континенти зажерти б хотів
І випити всі океани,—
Занадто! Щоб часом живіт не болів
Тобі, демократе-мосьпане!

ОСТАПОВІ ВИШНІ

з нагоди 60-річчя з дня народження.

МИСЛИВСЬКА УСМІШКА

Вітаю Вас, Остапе милий,
В миру наречений Павлом!
Я тисну руку Вам шосили
І перед Вами б'ю чолом.

Ви на вечірнім перельоті —
Гроза чирків і крижаків,

Ви — приклад всім нам у роботі,
Ви — друг усіх нас — юнаків.

Всміхаючися тихомирно,
Кашкет насунувши на лоб,
На мушку Ви берете вірно
Головотяпів і нероб.

Старого світу мертві душі,
Що залишились де-не-де,
Немов зайці, ховають уші:
Остап з рушницею іде!

Сухий в порохівниці порох,
Не похитнути сталь руки,—
І бракороби в темних норах
Ховаються, як барсуки.

Забувши марні теревені
І прикусивши язика,
Від Вас бистріше за оленя
Окозамилювач тіка.

Ви бистрим оком соколиним
Щораз вимірюєте вмить,
Де слід ударить бекасиним,
Де треба і картечі вжить.

А як брехать почне злостиво
На нас заокеанський пан,—
Міркуєте Ви справедливо,
Що не завадить і жакан.

Ви неквапливі. Ви спокійні,
Ви тільки глянули згори —
І враз у «дірці самотійній»
Мерзенні трусяться тхори.

Зате як ніжно і ласкаво,
Любовним поглядом яким
Ви дивитесь на ниви й трави,
Трудом овіяні людським,

На наші обрії безкраї,
На наші села і міста,
Як серце Ваше звеселяє
Радянська дійсність золота!

Полохаючи темну зграю,
Живіть для людського добра!
Від серця щирого бажаю
Я Вам ні пуху, ні пера!

ПЕРШОТРАВНЕВЕ

Звичка добра, хоч і давня —
Святкувати Перше травня,
Та цей день-зеленолист
Має в нас окремий зміст.

Все, що гарне у природі,
Все, що чесне у народі,
Розцвітає в ці деньки...
Все негарне — навпаки.

Десь по той бік океану
Сумно містерові-пану,
Що міцні більшовики...
А трудящим --- навпаки.

Всім справдешнім демократам
З вітром шлемо ми крилатим
Потиск дружньої руки...
Ренегатам — навпаки.

І в погожі дні травневі
Сняться війни палеві,
Світ скорить — його думки...
Але буде — навпаки.

Розцвітай же, Перше травня!
Вам привіт, герої славні,
Мужні всі працівники,
Світлих днів будівники!

Петро Свинчук

ЕКСКАВАТОР І ТАНК

(Байка)

В степу під славним Сталінградом
Могутній Екскаватор з Земснарядом,
Дивуючи за океаном ворогів,
Взялися за велике й добре діло:

Вони прийшли до волзьких берегів,
В змагання з силами природи стали сміло,
І мирно там дзвенів метал,
Де будувався красунь-канал.

За океаном у цей час
Потвора-Танк гарчав, бряжчав бронєю
Та все хвалився силою своєю,
Погрози сиплячи на нас.

— Усе це буде спалено, розбито,—
Заскреготав той Танк сердито,—
Як я піду в похід війною!..
Хто ж силою посміє міряться зі мною!
Я землю спопелю, чумою вб'ю життя.
Від гусениць до башні — я в броні!..

— Відомо все мені,—
Спокійно Екскаватор відповів,—
І це виття,
І брязкіт гусениць давно знайомі.
А ти... Ну що ж, стрічались нам такі, —
Ще й досі тліють осьде їх кістки.
Як бачиш, ми працюємо без втоми.

І розвернувся враз без зайвих слів,
У ківш землі набрав чотирнадцять кубів,
А з нею й танк — з хрестом, розбитий,
Що тлів тут у яру, іржею вкритий,
І, як сміття, насипав у вагон.

— Дивись!
Він теж сюди йшов для розбою!
Полізеш ти —
Ще краще справимось з тобою.
Нам не страшний твій агресивний тон!

ХОРОБРА ШАВКА

(Байка)

Із-під чужих воріт
Брехлива Шавка дивувала світ —
Покою людям не давала ні на мить.
Лиш хто на вулицю піткнеться,
Так Шавка і заллється,—
Без впину гавкає, гарчить.
То вигляне із-під воріт наполовину,
Вгинаючи облізлу спину,
То голову за тином заховає
І гавка, невгаває.
Уже запали кволі груди,
Нікчемне вже охрипло з гавкотні... •

Дивуються із Шавки люди:
— Ніяк не йде у голову мені:
Ну, звідки в неї лють така?
— Чи, може, сил набралась Шавка,
Що день і ніч сердито гавка?
— Мале, а знай, гарчить, ляка...
— У Шавки, кажеш, сила є? Бридня! —
Озвавсь сусід.— Не з того роду!
Погляньте лиш,—
Щоб людям не було проходу,
Хазяїн їй хвоста затиснув у колоду,
От Шавка гавкає за двох щодня.

* * *

Мораль? Чи варто говорити?
Відомо й так всім:
Сателіти...

МУЗИКАЛЬНА ФЕРМА

Повернувся Гаркуша із паради,
Йде похмурий, як осінній день.
Бачать люди: голова не радий
І не слуха півнячих пісень.

А було ж, як тільки засіріє
І концерт свій заведуть півні,
Сава наш, немов дитя, радіє:
— Просто сили придають мені!

Ось так ферма! — хвалиться Гаркуша...
Це не те, що гуси чи свиня!
Любо слухать,— звеселяють душу,
Як запіють з ранку до півдня.

Це ж не знаєш зайвої турботи
І не тратиш марно трудовнів:
Після жнив, як меншає роботи,
Купиш тисяч дві малих півнів,

Погодуєш місяць-два до строку —
Хай пасуться, випустиш на лан;

Прийде час — ти рапортуй, нівроку,
Що по курах виконано план.

Для порядку, щоб не бути в уроні,
Курок маєш ще десятків два.
От і хвалять всі тебе в районі:
«У Гаркуші — ферма ділова!»

Треба все робити тонко, вміло,
Не ловити, як то кажуть, гав...

...Восени, як листя пожовтіло,
Голова із «Праці» завітав.

Вів Гаркуша гостя у контору
Кабінет показувати свій.
Враз на фермі, просто серед двору,
Чорний з білим зав'язали бій:

То присядуть, розпустивши крила,
Щоб спочити в передищі мить,
То вже знову битва закипіла,
Тільки пір'я по дворі летить.

— Киш, вояки! — Сава взяв лозину,
Швидко кинувсь розганять півнів.
Білий вмить злетів йому на спину
Й «ку-ку-рі-ку» на весь двір завів.

Чорний басом відгукнувся з загати,
З стріхи третій крикнув, і пішло:
Дружно ферма почала співати,
Аж луна гуде на все село.

І горланяць хором без упину,
Знай, виводять на усі лади.
Не стерпів Гаркуша:

— Гей, Марино!
Дай їм, клятим, їсти чи води!..

Ні, немає в тебе дисципліни! —
На Марину крикнув голова.—
Так в баталіях, дивись, загине
Птахоферма наша ділова...

Посміхнулась дівчина:
— Не диво,
Що на фермі цілий день війна.
Неспокійні. Жить їм неможливо,—
На сто півнів — курочка одна.

— Музикальна в тебе ферма, брате,—
Мовив гість.— Не можу лиш збагнуть:
Нащо стільки вам півнів тримати?
Не для плану ж, для пісень, мабуть?

— Бачиш, тут... це «для ремонту стада»
Прикупили... незначний процент.
— Бачу я. Не ферма в вас — естрада,
Ну, а ти між них, мов диригент...

...Повернувся Гаркуша із наради,
Ходить злий, півням своїм не радий.

«Ну, сусід же! — бідкається Сава,—
Розказав в районі про півнів.
А тепер — пішла про мене слава,
Всюди очі колють... От підвів...
Так мені дісталось на нараді,
Що згадаю — піт покотить градом».

І Марині наказав повчально,
Не підвівши з сорому очей:
— Закривай цю ферму музикальну
Та розводь мені курей, гусей...

СЛОН НА БУДІВНИЦТВІ

(Байка)

Слону довірили посаду керівну:
У лісі доручили будівництво.
І Слон узявся за керівництво.
Щоб навести порядок в колективі,
До дисципліни приучити всіх,

Щодня писав по директиві:
«Ждать дальших директив моїх,
Коли роботу починати вам.

Я сам команду дам!»

На тиждень тричі викликав бобрів,
Нарад десятків п'ять провів
(Одні — за планом, ті — позачергові),
Поставив завдання, вказівки дав,
Відзначив хиби, на недоліки вказав...
А діла щось не видно на будові:
Ось-ось уже закінчиться сезон,

Та все «розкачується» Слон.

І раптом наче вдарив шквал:

Щоб виконати план квартальний,

Слон об'явив аврал.

Мовляв, проводим «місячник ударний».

І хист свій проявив:

Тріщать надривно апарати,

На ноги піднято всі штати,

Мобілізовано увесь актив

Від зайчиків до скромних їжаків.

Наш Слон забув дітей і вихідні,

Він тижнями не спить, не доїдає,

А з ним весь колектив і почі, й дні

Ні сну, ні спокою не має...

Минув квартал,

Скінчивсь аврал,

І Слон мій знову засідає.

—

Я був недавно на одній будові,
Керівники її — рідня Слонові.

Шумиш

БАНКРУТСТВО ФІРМИ «СПІВАК І СПІВАНОВ»

(Уривок з романа «Світанок над морем»)

За годину після того, як «державна варт», на вимогу власника особняка, зайняла позиції на підступах до садиби,— до під'їзду вілли підкотив рисак «на дутиках». З фаєтона вийшов елегантний пан у дорогій шубі і в бобровій шапці. Фурманові пан наказав почекати півгодинки і впевнено рушив до під'їзду. Тут він побачив «вартових» з гвинтівками.

— А кого це ви тут вартуете, землячки? — благодушно поцікавився осанистий пан.

— Котовського підстерігаємо, пане добродію! — ввічливо поінформував начальник «варти». — Є певні відомості, що цей розбишака має на меті наскочити сьогодні

на цю віллу. Раджу вам, пане добродію, про всякий випадок їхати, поки ще спокійно...

— Го-го-го! — покотив реготом пан.— За мене, прошу вас, не турбуйтеся: стріляний горобець!.. Тільки ж невже ви думаєте, що цього чорта, Гришку Котовського, так легко підстерегти? Він самого бога-саваофа круг пальця обведе! Знаємо ми його! Зичу вам, пане начальнику, успіху, звичайно, але — пильуйте! Ну, коли Гришка все ж таки поткнеться сюди, розраховуйте і на мене, кличте і мене на допомогу, у мене з Гришкою старі рахунки: він, чортів син, мені маєтож спалив у Бесарабії ще в дев'ястот сьомому році. Я б його живцем з рук не впустив!..

І, дружньо ляснувши начальника «варті» по плечі, осанистий пан натиснув кнопку дзвоника на дверях вілли. Було ясно, що він тут — своя людина, очевидно, приятель власника вілли.

Господар сам вийшов назустріч гостеві у передпокій, коли гість вішав свою шубу на вішалку.

— З ким маю честь? — поцікавився господар.

— Я — з контррозвідки, — благодушно озвався пан і зневажливо кивнув на свій елегантний синій костюм.— На цей штатський маскарад прошу вас не звертати уваги: служба, знаєте, у нас така, що доводиться інколи приховувати свій справжній стан. Полковник Дураков, — одрекомендувався він.

— Дуже приємно. Розумію, розумію! Можете бути спокійні: вашу таємницю буде збережено.

— Та й таємниці, власне, ніякої нема, — так само благодушно знизав плечима полковник Дураков. — Я в тій же справі, яка вас найбільше турбує: лист цього самого Котовського. Варта — вартою, нехай собі нас з вами береже, а тут треба з'ясувати деякі подробиці. Пройдемо до вас. Це — ваш кабінет? Прошу, заходьте. Та сідайте, сідайте, на мене не оглядайтесь; я вже походжу, така в мене звичка. І давайте без церемоній, зразу почнемо: часу у мене, знаєте, обмаль. Отже, ви одержали від Котовського листа, пане Співак і Співанов?..

— Співанов. Співак це — мій компаньйон, він помер ще в двадцятому році, але фірма, знаєте, зберігає назву і тому...

— Чудово, чудово! Розумію. Не утруднюйте себе зайвими поясненнями, пане Співак.

— Співак це той, що помер,— настійно виправив господар,— а моє прізвище — Співанов.

— Зрозуміло! І свого листа Котовський адресував вам в зв'язку з тим, що ви не платите утримання робітникам заводу, який належить вам і покійному Співанову...

— Співаку!..

— Я ж так і кажу! — трохи підвищив голос, починаючи дратуватись прискіпливістю господаря, полковник Дураков.— Співаку і покійному Співанову. Заборгували ви робітникам сто двадцять тисяч карбованців, і вони через це оголосили страйк. Так?

— Так. Але...

— «Але» буде потім. А перед тим мушу поінформувати вас, що, бажаючи вам допомогти, стоячи до того ж на сторожі інтересів державного спокою і порядку, а також прагнучи спіймати й самого Котовського — цього політичного злочинця,— контррозвідка зацікавилася вашим банківим рахунком. Ви зберігали гроші в банківському домі братів Куєєв, пане Співак?

— Бр.. братів Куєєв...— відповів господар непевно, забувши на цей раз нагадати, що він — Співанов, а Співак — то його небіжчик-компаньйон.

Полковник Дураков блиснув очима на Співанова і Співака, представлених нині в одній особі.

— Мушу поінформувати вас, пане Співак, що ні в банківському домі братів Куєєв, ані в якомусь іншому місцевому банку грошей на ім'я промисловця Співака нема. Чим пояснити це? Ви — банкрут? І, взагалі, неспроможні розплатуватися? Коли це так, то ви ввели в оману біржу, торговельний комітет і саму державу. В такому випадку мені доведеться притягти вас до судової відповідальності за аферу... ну, і, звичайно, зняти охорону вашого особняка: розмовляйте вже самі з Григорієм Котовським...

— Пробачте,— промимрив справді настраханий господар,—але грошей на рахунку Співака нема. Він же помер...

— На чийому ж тоді рахунку гроші фірми Співака і Співанова?

— На рахунку Співанова. На моєму рахунку. Співанов — це я.

— Але ж рахунка Співанова теж немає ні в «братів Куєєв», ані в інших конторах російських банків в Одесі: це ми точно перевірили, пане Співак!

— Співанов. Але ж, розумієте...

— А! — здогадався полковник, і в голосі його прозвучала неприхована досада.— Ви перевели свої капітали в контори іноземних, банкірських домів?! Справді! От чому ми не зуміли виявити ваше контокоренто! — Полковник був розчарований і прикро вражений. — Іноземні банки не дають нашій російській контррозвідці довідок.

Заводчик Співанов непевно потис плечима:

— Розумієте... придбання нового устаткування... машин... у іноземних фірм... ми саме збираємося провести деяку реконструкцію і тому подібне, розумієте...

— Хто це — ми?

— Співак і Співанов.

— Але ж Співанов помер!

— Співак. Але ж фірма залишилась.

— Хто ж... той — робитиме реконструкцію?

— Фірма. Власне, це — я: Співанов. Розумієте...

— Розумію! — похмуро мовив полковник Дураков.—

Щури першими тікають з корабля, коли він починає тонуту. Невір'я в сили режиму, який би оборонив права власності і взагалі капіталістичний лад на Україні і в Росії... хапання за свої власні копійки. Заганяєте російські капітали за кордон, пане Співанов? А тоді за своїми капіталами і самі накиваєте п'ятами?!

Все це було сказано таким тоном, що в промисловця Співанова похолонув хребет і сипонуло морозом поза шкiрою. І він негайно ж почав прикидати, який розмір хабаря буде гідний поста полковника контррозвідки, хоч і одягнутого в цивільну трійку синього бостону? Знижує розмір хабаря цивільна одежа полковника, чи, може, навпаки — збільшує?

— Розумієте... — белькотів промисловець Співанов, — справа в тому... власне, я хотів би з'ясувати... тобто, з вашого дозволу... — Він зовсім заплутався, і холодний піт зросив його чоло. — Словом, я буду вдячний вам, пане полковнику, якщо начальство контррозвідки, власне, я хотів сказати, ви, пане полковнику, приймете від мене...

Одчайдуш він висунув шухляду, висмикнув із пачки тисячних думських банкнотів кілька, — навпомацки він зразу відчув, що схопив десять, — і поклав їх перед полковником на стіл.

— Тут десять тисяч...

Полковник Дураков враз аж посинів, люто забігав очима і раптом щосили загилив кулаком по столу.

— Хабар! — зарепетував він. — Ви пропонуєте мені, полковникові лейб-гвардії Кексгольмського полку його імператорської величності, хабар?!

Заводчик розгубився. Він чудово знав, що не тільки полковники, але й генерали його імператорської величності залюбки беруть хабарі,— і похапцем висунув знову шухляду. Десяти тисяч, отже, було мало.

— Пробачте... — забелькотав він, — от іще... іще. Тут ще п'ять тисяч.

Полковник хотів був крикнути знову, та враз передумав, стримав себе, грюкнув стільцем, сів до столу і рішуче наказав:

— Папір і перо!

— Що ви! Що ви! — замахав руками Співанов.— Розписки не треба!

— Папір і перо! — грізно повторив полковник. — Не для розписки, а для того, щоб скласти протокол.

— Протокол? Навіщо протокол?..

Промисловець Співанов розумів, що коли справа доходить до протоколу, то діло — «табак». До протоколів промисловець Співанов, як і всі інші громадяни колишньої Російської імперії, почував огиду і страх.

Полковник Дураков тимчасом спокійно пояснив:

— Протокол сьогодні ж, незважаючи на пізній час, буде переданий карним органам...— Полковник з жалем подивився на опасистого і крихкотілого заводчика.— Не заздрю вам, пане Співак, або Співанов: камери у нас загальні, і сидіти доведеться разом з більшовицькими агітаторами й головорізами самого Котовського...

— Камери?.. Сидіти?.. З головорізами Котовського?.. Кому сидіти в камері з головорізами Котовського?

— Вам, пане Співанов, чи Співак! — відрубав полковник.— Мені доведеться зразу забрати вас із собою...

Співак і Співанов заплакав.

Він захлипав про те, що «треба ж мати жалість», що він «тільки бідний і нещасний представник приреченого на загибель російського капіталу», що «можливо, зробив помилку, але душею — щирий російський патріот, ще й переконаннями монархіст, що — курси міняються, гроші знецінюються, можлива, взагалі, зміна влади, і капітали зовсім підпадуть під націоналізацію.

Сльози розчулили його самого і розм'якшили його жорстке серце акули капіталізму. І Співанов, нарешті, признався, що не всі гроші перевів в іноземні банки, а частину залишив і держить їх — не довіряючи банкам — тут, вдома, у себе в особняку.

Проте і полковник був людиною незлобивого серця і, відчитавши як з слід Співанова, змінив гнів на милість.

— Ну, бог з вами! — махнув полковник рукою. — В ім'я ваших дітей...

— Я бездітний...

— В пам'ять ваших покійних батьків...

— Батьки мої ще живі...

— Ах, чорт! — починав уже дратуватися полковник. — Ну просто так, як православний православному — ви ж не лютеранин, сподіваюся? Нехай бог вам простить, а я прощаю...

Полковник відмахнувся від гарячих слів подяки, які потоком полились з уст зраділого заводчика, і, щоб покінчити з цим, мерщій перейшов до іншого.

— Доведімо ж діло до кінця. Треба ж подбати, як зберегти вам ваші грошики від Котовського! Гроші ви ховаєте вдома, а Котовський, знаєте, такий хитрючий лис, що тут слід начуватися!.. Цей проноза, будьте певні, не гірше вас самого знає, де ви переховуєте ваші трудові заощадження...

Заводчик жажнувся, але замахав руками:

— Що ви! Що ви! Про те, де вони переховуються, не знає ніхто!

— Ви хочете сказати, що не знає жодна людина на світі? Не знає і не знала?

— Знав колись мій старий лакей, абсолютно певна людина, віддана мені, як пес. Але він помер ще минулого місяця.

Полковник ударив долонею по столу:

— Все! Можете далі не пригадувати. Котовському вже відомо, де ваші гроші!

— Як же він може дізнатися, коли лакей помер?

— Він вивідав його ще на смертному одрі.

— Але лакей умер не в лікарні, а тут, у мене вдома.

Полковник глузливо подивився на Співака і Співанова:

— І до нього перед смертю не приходив ніхто?

— Ніхто!.. Ну, там — лікар...

— Все! Можете далі не пригадувати. Лікар був підсланий Котовським. Де ви їх держите? У спальні?

Сполошений і переляканий на смерть заводчик, не певний вже й того, чи не був його старий вірний лакей свояком самого Котовського, мусив признатися допитливому і пронизливому полковникові:

— Ні, тут-таки, в кабінеті.

— У стіні? Замуровані? — висловив здогад полковник і презирливо посміхнувся.

— Ні, під стелинами паркету...

Полковник зареготав.

— Ну й насмішили! Під стелинами паркету. Та Котовський насамперед зриває паркету. Ану, виймайте швидше! Ми вивеземо негайно ваші гроші і здамо їх на схов контррозвідці, або... Ви щось хотіли сказати?

З виразу обличчя господаря полковник збагнув, що пропозиція перевезти гроші до контррозвідки тому не дуже імпонувала.

— Ні, ні, нічого... — промовив заводчик. Якщо цей полковник виявився таким навдивовижу немеркантильним та милим, то за байдужість до грошей інших панів-офіцерів контррозвідки фірма «Співак і Співанов» поручитися не могла. — Знаєте, чи не краще їх все ж таки залишити тут? Будинок, знаєте, кам'яний, міцний...

— Можна, — зразу погодився полковник. Він був людиною зговорливою. — Де у вас ломик чи обценьки? Зараз ми підніmemo паркет. Схованка де? Під письмовим столом?

— Ні, тут, — заводчик вказав на місце біля шафи з книжками, — ломика і обценьок не треба: тут просто щілінка і...

Співанов нахилився і відсунув щілінку паркету. З схованки він вийняв невеличкий цинковий ящикок.

— На яку суму тут загалом? В розрахунку на миколаївські гроші?

— На півтора ста тисяч.

Полковник сів до стола, присунув до себе папір і вмочив перо в чорнильницю.

— Це ви що? — поцікавився господар. — Опис? А навіщо ж опис?

— Навіщо — опис? Просто розписка.

— Яка розписка?

— Прочитайте.

Промисловець Співанов непевно взяв папірець і почав читати. Але на другому ж рядкові очі його полізли геть з орбіт.

На папері було написано:

«Одержано від громадянина Співанова сто двадцять тисяч карбованців (миколаївськими купюраами) для виплати заборгованості робітникам заводу».

Підписано: Котовський.

Оскільки громадянин Співанов ніяк не міг отямитись і тільки кружляв посоловілими очима, Григорій Іванович налив у склянку води, набрав її в рот і пирснув громадянину Співанову в лице.

Після того Григорій Іванович сказав:

— Капітали ваші, в основному, вже за кордоном, і коли вам пощастить туди добутися, то ви спокійнісінько доживете свій вік такою ж сволотою, якою були все життя і зараз є. Якщо, звичайно, в тій країні, куди ви накиваєте п'ятами, на той час не буде ще революції. В такому разі — нічим допомогти вам не можу. Революція, знаєте, справа цілком закономірна! Словом, завтра ваш касир одержить від вас через невідому особу для виплати робітникам заводу «Співака і Співанова» оці саме сто двадцять тисяч карбованців. Якщо ви спробуєте заявити, що гроші у вас експропрійовано, або будь-яким іншим способом затримати чи зірвати виплату та відібрати гроші в касира, — то... Як би це вам зрозуміло висловити?.. По-боююсь, що вам... доведеться відмовитись і від надії будь-коли добутися до решти ваших капіталів. Компрене? Ви дозволите мені ваш портфельчик? Ціна йому не більше, як п'ятдесят карбованців, і я можу розплатитися готівкою.

Григорій Іванович вийняв з кишені асигнацію на п'ятдесят карбованців, кинув її на стіл, потім присунув до себе портфель жовтої свинячої шкіри, витрусив усе-все, що в ньому було, і почав перекладати туди гроші.

— Важкувато! — прикинув він портфельчик на вагу, коли операцію перекладання було закінчено. — І вам, розумію, зараз теж важкувато. Але нехай це буде вам наукою, щоб не затримували розрахунків з трудящими людьми.

Промисловець Співанов все ще сидів, як прип'ятий, — німий і блідий. Тільки тіло його тремтіло дрібним дошкульним тремтінням.

— Заспокойтеся! — порадив Григорій Іванович. — Як

вам не соромно? Якись там копійки при ваших капіталах! Та вам радіти треба, що на мене напали! Ви ж заробили собі життя, пане Співак, тобто, пробачте — Співанов! Інший тут же пристукнув би вас, як гадину, на що ви й заслужили, а я воловоджуся тут з вами, як з маленьким. Натє, випийте води!

Він знову налив води і подав її Співанову. Але той тільки цокотів зубами по склянці.

— Та заспокойтеся! — grimнув Котовський. — Ніколи мені з вами!

Окрик вплинув магічно. Тремтіння враз припинилось. Співанов жадібно ковтнув води і навіть глибоко зітхнув.

— Ну, от, тепер ви паїнька! — похвально констатував Котовський. — У мене до вас ще одне маленьке прохання. Не відмовте, будь ласка! Ваш телефонний апарат діє? — Він кивнув на телефонний апарат у кутку.

— Д... діє...

— Будь ласка, зв'яжіться з контррозвідкою.

Співанов сидів і кліпав очима.

— Ви чули? Подзвоніть у контррозвідку. Скажіть: баришня, дайте мені контррозвідку... Ах, боже мій! — чи то розсердився, чи то збентежився Григорій Іванович, бачачи, що Співанов і далі сидить, як з хреста знятий, зовсім стерявшись. — Морока мені з вами, капіталістами! Як смоктати соки з робочого класу, так ви меткі і швидкі, а як сплачувати борги, так вам нічого й не втелюючиш у голову. Ну, зовсім телепень!..

Котовський вийняв пістолет і показав його Співанову.

— Компрене? Це — пістолет. Стріляє кулями дев'ять міліметрів. Такий калібр. Якщо влучити, скажімо, в голову, то людина негайно ж «грає в ящик». — Він говорив це повчально, неначе навчаючи дитину якоїсь невідомої справи. — Так от, якщо ви не почнете робити те, що я вам кажу, то доведеться спробувати роботу цього механізму саме на вашій голові!..

Співанов схопився на ноги.

— Ну, от, — задовольнився Котовський, — тепер ви мужчина! Зараз ви подзвоните в контррозвідку і скажете, що Котовський у вас. Ну, прошу, дзвоніть!

Співанов стояв, як стовп, і кліпав очима.

— Ах, господи! Дзвоніть і кричіть: «Пробі, рятуйте, грабує Котовський!»

Співанов стовпів дужче і дужче.

— Фу ти, чорт! — вже починав дратуватися Григорій Іванович. — Ну, як мені втокмачити вам, щоб ви це зробили? Це ж так природно; логічний, чисто інтуїтивний порух. Вас грабують, і ви, звичайно, репетуєте на гвалт, кличете на допомогу! Кожній дитині зрозуміло...

Співанов стовпів.

— Та робіть же, що вам наказують! — вже не на жарт розгнівався Котовський. — Дзвоніть у контррозвідку, повідомляйте, що на вашу віллу напав Котовський із своїми людьми і зараз забере у вас гроші. Тільки про сто двадцять тисяч ні слова! Скажіть точну адресу: вулиця Бєлінського, вілла Співака, пробачте — Співанова... Ну?!

Котовський знову вийняв пістолет і подивився в дуло.

Співанов, наче сомнамбула, пішов до телефону. Від сновиди він відрізнявся тільки тим, що озирався на пістолет, який розглядав його співрозмовник. Співанов ще не очутився від самої експропріації, а тут, раптом, експропріатор сам же викликає на себе... контррозвідку.

Та все ж таки — оглядаючись та побоюючись — він, кінець кінцем, зняв-таки трубку, попросив баришню зв'язати його з контррозвідкою і поговорив з самим начальником контррозвідки.

Він говорив заїкаючись, ледь повертаючи язиком, але з таким непідробленим жахом і відчаєм благав допомогти і прислати негайно загін для затримки самого Котовського, що Григорій Іванович був цілковито задоволений.

— Мерсі! — галантно подякував Котовський, коли Співанов повісив трубку, діставши запевнення, що за п'ятьдесят хвилин загін контррозвідників на автомашинах прибуде до особняка шановного промисловця Співанова. — Ви прямо-таки молодець! Як це у вас здорово вишло: благаю, рятуйте, чимдуж! Але, прошу пробачити, — я поспішаю. Не турбуйтеся, я сам знайду вихід. І калоші одягну сам. Спасибі, я не звик, щоб мені подавали пальто. Тільки попереджаю, якщо оте «пробі, рятуйте!» — оцей драматичний пасаж ви повторите зараз на біс, поки я не поїду, адресуючись до цих бовдурів з гвинтівками у вашому подвір'ї, то... Рекомендую вам, взагалі, негайно ж іти в спальню, вам довелось сьогодні пережити деяке хвилювання. Прийміть пірамідон і валер'янку і негайно ж, поки я ще тут, лягайте в ліжку. Компрене?

Котовський помацав, чи пістолет на місці в кишені,

і громадянин Співанов швидко пішов східцями нагору, де містилася його спальня.

Вийшовши на під'їзд, гість запахнув свою шубу і весело гукнув:

— Е-гей! Карпе! Подавай!

— Єсть, ваша сіясь!

Фурман підібрав віжки і навіть трохи здивив коня.

На мить гість ще затримався біля начальника «варті», що так і стовбичив, сердешний, біля хвіртки:

— Щось нема вашого Гришки Котовського, пане начальнику! Ну, щастя його, що я поспішаю. А то б... — Осанистий пан сів у свій фаєтон. — Ну, щастя вам! Жарти жартами, а все ж таки побережіть мого старого приятеля. Ах, так! Знаєте: тільки що подзвонили з контррозвідки і повідомили, що не виключена можливість, що Котовський здійснюватиме свій напад на автомобілях. Він щойно поцупив автомобілі в гаражі на Болгарській. Так що майте це на увазі...

Осанистий пан махнув рукою:

— Поганяй!

Фурман смикнув віжки, рисак рвонув з місця, фаєтон аж підкинуло — м'яко на товстих дутиках, — і він швидко покотив вгору по вулиці Белінського, в напрямі до Куликового поля.

А ще за п'ять хвилин з-за рогу почулося і хурчання автомашин. Контррозвідники поспішали, щоб перехопити — нарешті таки трапив до рук! — самого Котовського!

— Стій! Стій! — зарепетували козаки із «державної варті» біля вілли Співанова, кидаючись навперейми через вулицю. Сумніву не було, то гнав на щойно експропрійованих автомобілях сам Котовський!

Машини враз зупинились. З машин посипались на всі боки контррозвідники. Сумніву не було: «хлопці» Котовського вирішили не тікати, а прийняти бій.

І бій розпочався негайно.

Гетьманські «вартові» і денікінські контррозвідники відкрили шалену стрілянину один на одного.

Бій тривав добру годину, і з обох боків були викликані підкріплення з кулеметами. І з одного, і з другого боку лягло чимало і поранених, і вбитих.

Н Стендик

ВІЧНИЙ КУРСАНТ

сім'ї сталася драма: посварилися чоловік з жінкою — Гриць з Галею. Дія розвивалася з наростаючою силою і після складних перипетій дійшла до кульмінаційної точки, коли дружина сказала: «Досить! У мене накіпїло на серці!»

Галі урвався терпець. Урвався він ось чому.

...Гриць, закінчивши десять класів, задумав вступити до інституту. Але екзаменів він не склав і зразу ж вирішив перебудуватися — одружитись. Гриць знайшов дівчину Галю, яка на той час закінчила технікум і працювала в колгоспі зоотехніком.

Одружилися... Галя працювала і годувала Гриця. Раптом у Гриця стався душевний злам: «Не хочу я чийогось хліба їсти!» категорично заявив він і пішов у райком комсомолу...

Подумали в райкомі та й послали Гриця на курси піонервожатих. На курсах йому сподобалося: харчували, читали лекції, водили в кіно й на стадіон. Крім того, дружина висилала з дому гроші й сало, бо учитися без сала — все одно, що грати на скрипці без живиці.

По закінченні курсів Гриця призначили піонервожатим. Це вже не дуже йому подобалося. Через якийсь час він сказав, що піонерська робота — не чоловіче діло: хай дівчата співають, танцюють та костри розводять.

Кинувши роботу, Гриць за весну й літо добре відпочив, а потім удруге заявив, що він не хоче чийогось хліба їсти, і подався в райком комсомолу.

Там удруге стали думати-гадати, як це діло влаштувати. Подумали й сказали:

— Ідь, лишень, Григорію Марковичу, на курси трактористів. Ростимеш, вперед ітимеш...

— Вперед іти? З великим бажанням! — погодився Гриць і поїхав.

Його знову годували й читали йому лекції. Щоб лекції краще засвоювалися, Галя знову посилала гроші й сало.

Повернувшись з курсів, Гриць заявив на колгоспних зборах, що віднині може взяти на себе яке завгодно зобов'язання по розвитку сільського господарства.

Весною він сів на трактора. Трактор погано слухався тракториста, а тракторист не зважав на примхи вередливої машини. Напружені відносини між ними тривали місяців зо два. Нарешті, залізний кінь не витримав і здався. Він затих край балки саме в розпалі польових робіт.

Директор МТС почав гримати на механізатора, а механізатор — на нього.

— Мені найгіршу машину дали! Не буду я з нею возитися!

— Ні, будеш! — сказав директор.

— Ні, не буду! — відрубав тракторист.

Щоб довести директорові, що він з трактором возитися не буде, Гриць почав їздити до поліклініки на рентген та «сине світло»...

На Гриців трактор посадили подругу Галі — Полю. Машиня запрацювала. А Гриць ціле літо відпочивав, поправляючи розхитане здоров'я.

Восени він зайшов до голови колгоспу:

— Не хочу я чужий хліб їсти і на одному місці стояти. Хочу вперед іти!

Голова зрадів:

— Будь ласка! Йди вперед! Нам саме треба послати людину на курси садівників.

Всю осінь і зиму Гриць учився. За це йому платили гроші. А Галя посилала з дому вже відому нам дотацію... Правда, в листах вона особливих ніжностей не виявляла, але сало непогано заміняло ніжності.

У колгоспі раділи: тепер буде свій досвідчений садівник!

Повернувшись з курсів, Гриць заявив на колгоспних зборах:

— Все село обсадимо садами. Всю землю! Всі пустелі засадимо.

І хоч у колгоспі ніяких пустель не було, Гриць розпалювався далі:

— Зацвіте все кругом, як море! За садами неба не буде видно! Буйна зелень заступить сонце!

Минула весна. Проминуло літо. Колгоспний сад заріс бур'янами.

Якось увечері Галя почала докоряти Грицю:

— Мені через тебе — хоч на очі людям не показуйся. Тільки про тебе й говорять. Ледарюєш... Сусідні колгоспи збирають фрукти, а ми кліпаємо очима від сорому. На правлінні про тебе питання поставлять.

Гриць сердито стукнув кулаком по столу:

— Мене будеш учити! Ти знаєш, скільки я курсів пройшов?

Коли в нього трохи відлягло від серця, він сказав:

— Нічого мене силувати до того, до чого моя душа не лежить. Що мені робити в тому саду? Гусінь давити? Ніякої перспективи. Ти, бачу, хочеш, щоб я засидівся на одному місці?

Наступного дня він наказав Галі підготувати білизну.

— Знову на курси?

— На курси бригадирів.

— А хто тебе туди пустить?

— Цебто як — хто пустить? На навчання не пустять? Ти при своєму розумі?

— Досить! У мене накіпіло на серці! — гнівно сказала Галя.

— Так ти проти науки? — спалахнув Гриць. — Не маєш права ставати на шляху, коли я вперед рвуся! Мене в районі підтримають. З радістю рекомендуватимуть, бо на всіх курсах у мене були найкращі оцінки!

З твердою упевненістю пішов Гриць на засідання правління колгоспу. Правління почало думати-гадати...

Подумали, погадали і постанову написали:

«Командирувати Гриця в розпорядження Галі на свиноферму — помічником кухаря кормоцеху».

— Оце тобі будуть останні курси, — сказав голова. — Тут і наука, і практика. Щодня чотири казани готувати-меш. Щоб меню було за всіма правилами кулінарії. За консультаціями до дружини звертайся — вона добрий знавець у цих справах. По свинях будемо цінувати й тебе...

КОЛИШНІЙ ПРИЯТЕЛЬ

— Фу! — полегшено зітхнув Семен Гаврилович, витираючи чоло. Здавалося, він розв'язав якусь важливу справу, після чого вже має право і перепочити.

Шойно з його кабінету вийшов кремезний чоловічуга в темносиній толстовці, з польовою заяложеною сумкою, ремінці якої були намотані на здоровенний кулак. Широке обличчя грало посмішкою неабиякого вдоволення.

Спустившись по мармурових сходах, чоловічуга залишив будинок міністерства і попрямував у «Театральний». Сів там за вільний столик, гукнув до літньої офіціантки: «Ей, девушка!» — і звелів подати все те, що, як звичайно, замовляється під такий добрий настрій.

Чоловічуга цей — давній знайомий Семена Гавриловича — Архип Тимофійович. Колись, років шістнадцять тому, вони починали, як то кажуть, свій життєвий шлях. Тепер Семен Гаврилович очолює управління міністерства, а Архип Тимофійович...

Коли треба було десь влаштуватися, він завжди звертався до Семена Гавриловича. У таких випадках він приїжджав до Києва.

— Здоров, друже! — шумно вривався він у кабінет свого знайомого. — Вибачай, я без церемоній. Хоч ти й великий тепер начальник, але, думаю, що не зазнався, і рішив тебе провідати...

На це скромний Семен Гаврилович відповідав:

— Добре. Я дам розпорядження у радгосп «Хлібний». Там тебе непогано влаштують.

Спочатку Семен Гаврилович влаштовував колишнього приятеля на різних роботах у своїй системі. Коли Архип

Тимофійович прибував на місце призначення, він з незалежним виглядом подавав папірець:

— Від самого Семена Гавриловича!

Його одразу ж влаштовували, пропонуючи на вибір кілька посад.

Приятель Семена Гавриловича мав широку натуру. Він не боявся говорити, що на роботі себе не осоромить.

Та незабаром з'ясувалося: слова й діла в Архипа Тимофійовича, як небо й земля, далекі одне від одного. До нього приглядалися, йому підказували, йому допомагали. Кінець кінцем, приходили до висновку: треба знімати з роботи. Щоб не образити Семена Гавриловича, Архипа Тимофійовича не знімали, а переводили на іншу роботу. З керуючого відділом радгоспу його призначили бригадиром, потім завідуючим їдальнею. Між іншим, це анітрохи не бентежило оптимістичну натуру Архипа Тимофійовича.

Коли всі випробування закінчувалися невдачею, директор радгоспу дзвонив директорові сусіднього радгоспу:

— Я чув, Сидоре Андрійовичу, що тобі потрібний керуючий відділом. У мене є людина з рекомендацією Семена Гавриловича.

Ім'я Семена Гавриловича робило своє.

Архип Тимофійович перекочував до сусіднього радгоспу. Вісті про це, звичайно, доходили до Києва і часом завдавали Семенові Гавриловичу немало клопоту.

Так ішло аж доти, поки в Архипа Тимофійовича не вичерпувались усі можливості.

Потім Архип Тимофійович сідав на поїзд і мчав у Київ. Годині о першій ночі він брів вулицями столиці на квартиру до Семена Гавриловича. Гупав кулаками у двері й гукав:

— Це я, друже! Одчини! Дрихнеш, мабуть. А я, знаєш, прямо до тебе з поїзда, як до старого друга. Хоч ти й великий начальник, та, думаю, що не зазнався ще.

Шумів на всю квартиру, побудивши дітей, дружину, і починав виливати душу:

— Не повезло, друже. Загрязся, знаєш, з директором. І оце приїхав до тебе. Розкажу тобі все, як єсть, а то ти тут сидиш у столиці, відірвався від життя і не знаєш, що робиться у твоїй системі на низах...

Семен Гаврилович сумно мовчав, позіхаючи, слухав, а потім, не витримавши, говорив делікатно:

— Давай завтра в міністерстві про це. А тепер спочивай.

А завтра...

Семен Гаврилович сидів у своєму кабінеті і зажурено думав: «Що мені робити з цим колишнім приятелем?»

Та Архип Тимофійович обірвав його мовчанку:

— Що тут, слухай, думати?! Черкни записку — і все.

Нічого на це не відповівши, Семен Гаврилович набрав номер телефону начальника сусіднього управління. Після недовгої розмови поклав трубку й сказав:

— Я домовився з Іваном Петровичем. Йому потрібні люди. Доведеться тобі перейти в його систему. Він тебе влаштує. Але пам'ятай...

— Та що ти турбуєшся! Ти що — мене не знаєш? — схопився Архип Тимофійович. — Чи я тебе коли підводив?!

Випровадивши настирливого відвідувача, Семен Гаврилович справді відчув полегшення.

«Як важко мати таких приятелів, — міркував він. — Але тепер уже справу влаштовано, якщо не назавжди, то, принаймні, на кілька років. Адже система в Івана Петровича велика. Правда, можуть образитися, що порекомендував такого робітника. Та де ж його подіти...»

Але Семен Гаврилович дуже помилився в своїх розрахунках. Не минуло й чотирьох місяців, як він почув у телефонній трубці знайомий соковитий бас:

— Здоров, друже! Як поживаєш? Оце дзвоню з вокзалу. Коли будеш у себе? Хочу заїхати до тебе відносно роботи. В чому справа, питаєш? Приїду й розкажу, як другові.

Уявіть собі, що було на душі в Семена Гавриловича. Він безнадійно опустив руки. Раптом схопився, пройшовся по кабінету. Сів, натиснув кнопку дзвінка. Ввійшла секретарка.

— Викличте машину. Або ні... Ідіть... Потім покличу...

У цю мить задзвонив телефон. Семен Гаврилович нервово схопив трубку. Дзвонила дружина з заводу, запитувала, чи нема у нього бажання поїхати сьогодні в театр.

Замість відповіді Семен Гаврилович розповів про своє горе.

— Знову їде цей «колишній приятель». Знову відносно влаштування. Уже все в голові перебрал. Ну, куди я його тепер можу послати?!

Тетяна Федорівна залилася сміхом...

— Не маєш куди послати? Пошли його к бісу!

Семен Гаврилович замислився...

— Гм... А й справді. Вона, здається, має рацію!

н т щина

ХОДИТЬ ФАУСТ...

Ходить Фауст по Європі
в смішках, свистах, брехеньках,—
молитовник у руках,—
думає про се, про те,
а назустріч Прометей.

— Здрастуй, здрастуй, Прометею!
А! бунтуєш? — ну, бунтуй.
Похвалить не похвалю:
ах, повстаннями, бунтаю,
чи вщасливиш бідний люд?

Я на тайнах неба знаюсь,
в філософії кохаюсь,
цифрами перекидаюсь,

фактами смертей, нужди —
ну, а ти, а ти, що ти?

Я ношу в душі вериги,
не цураюся релігій,
не бунтую — тільки книги
все пишу, пишу, пишу —
ну, а ти, а ти, що ти?

Хочеш світ творить новітній?
А чого ж ти безробітний?

— А того, що ти не Фауст!
А того, що ти панок!
Як візьму я молоток!

А! бунтуєш? — чую, чую.
Я не Фауст? — так я й знав.
Ну, пробач! Ну, прощай!
Ходить Фауст по Європі
з молитовником в руках.

1923

«СВИНЯ-НАПОЛЕОНЧИК»

Сказала раз свиня собі:
— Ну, чим я не персона?
Ростуть же груші на вербі —
Тож можу я у цій добі
Пограть в Наполеона.

І стала рилом підривать
Радянські кордони,
І стала хитро поглядать,
Ще й істерично верещать
У два свинячих тони:

Ось я свиня — то вже свиня!
Од всіх свиней свиніша.
Ніхто мене хай не спиня,
Бо філософія моя —
Щоб я була ситніша.

А їй з радянської землі
Як цапнули по рилу!
Аж клюнула свиня землі —
Аж в голові гули джмелі
І дрозд пішов по тілу...

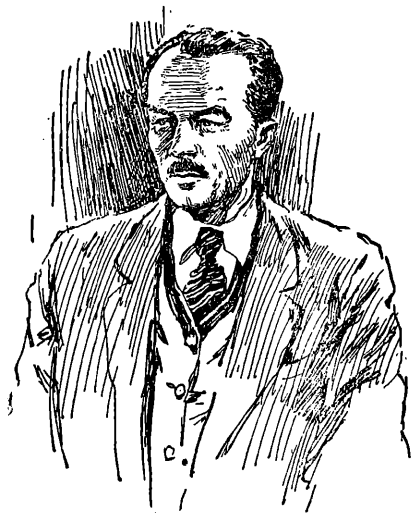
І стала вухами тріпати
І по-фашистськи хрюкати:
— Навчусь зозулею кричати,
Бо щось я стала примічати —
Прийдеться мені кукати.

А їй з радянської землі:
— Ой кукнеш ти, та й скоро!
Свиня в Європі на столі?
Ми знищимо твої плани злі,
Фашистська потворо!

Та знов її вогнем, вогнем,
А під бочок штиками.
Чекай, іще не так труснем!
У тебе й думку ми зітрем,
Як воюють із нами.

Тріщи, бряжчи, жерстяним сям,
Порожній болобончик...
Тебе уб'єм — і казка вся.
Віднині будеш зватися
«Свиня-наполеончик».

С. Мудор
1892-1941

ХОТІВ ЗНАТИ

(Уривок з роману «День отця Сойки»).

Чи не тут саме лежали початки християнського вірування, всіх релігійних вірувань взагалі?..

Шукав, уперто, хотів знати!

За діда Петра — «сажневі плечі», за батька «сухого Яцька», за обох своїх братів, за всіх минулих і майбутніх Сойків!..

Хотів знати!

«А хто думає, що ті речі є пустими фантазіями, той грішить і блудить проти покірності, належної нашій матері, святій церкві».

Людина народжується на світ, як оселя диявола, і тільки духівник увільняє її від нечистого. Він говорить: «Ви-ганяю тебе, нечистий дух! Слухай, проклятий дияволе,

вийди з тремтінням і зітханням!» І диявол виходить зітхаючи, і покидає тільки немовляти. Але все життя лишається він в оточенні людини, капостить і силкується звести з дороги праведних.

Святому Пахомію з'являвся диявол у вигляді привабливої жінки...

Благословенну Крестенцію Гес і святого Антонія відвідували злі духи в постатях різних тварин — тигрів, вужів і жаб або павуків, що наповнювали їх келії... Блаженній Марії Ескобар з'явився нечистий у тілі бика з білими й чорними цятками на чолі. Він узяв її на роги й викинув далеко з постелі. Іншого разу схопили її два чорти і кидали нею, як м'ячем.

...Благословенна Анна-Марія перебувала в хаті на самоті, бо чоловік мав нічну службу. Коли ранком вернувся додому, кімнату наповнювали злі духи, що перекликалися між собою й погрожували задушити Анну-Марію. Отож кидалися на неї, мучили різними способами. Якось диявол прийшов у вигляді вродливого молодця і намовляв Анну-Марію до нечистих вчинків.

...Але господь не залишив святих угодників у диявольському навідуванні.

...Благословенна Анна-Марія мала видіння сонця, що сорок сім літ стояло над її головою. Посередині сонячного кола сиділа велична діва з промінням над чолом, а на обводі пересувалися різні образи, і в них бачила Анна-Марія всі тайни землі й неба.

...Свята Катерина Емеріх отримувала різні дарунки з божих рук. Пробудившись одного ранку, знайшла вона в долоні шматок хліба, подібний до святої евхаристії. Йшли від нього неземні пахощі, а в темряві він яснів власним світлом. Свята Катерина їла з нього щодня одну крихту, і це давало силу її ослабленому тілу.

...Коли диявол не знаходить опору в людській душі, то вселюється в неї, і так постає біснуватість або навіженість. А входить він у людину з їжею або напоєм... До Броніюлія привели одного разу молоду дівчину, в яку увійшов нечистий, причаївшись у яблуці. Одна дитина випила диявола з молоком.

...Є такі ознаки біснуватості: міцний і раптовий біль голови, що минає від знаку хреста, тремтіння в присутності побожних і посвячених осіб, відкриті під час відчитування святих книг губи, поти в зимовій порі, враження

холоду або почуття, ніби щось холодне поребігає вздовж хребта.

...Від біснуватості увільняє духівник святим обрядом виклинання. При першому обряді виклинання питає він навіженого, що той чує на душі або в тілі, і старається пізнати слова, яких найбільше боїться диявол. Повторює ті слова найчастіше. На те злий дух мовчить або відповідає облудно, щоб змучити духівника...

...Різні є роди хитрощів, якими злий дух старається звести духівника в часі виклинання. Іноді входить він у тіло молодої дівчини і просить її устами, щоб визволити її від нечистого. Найперше вміщається він у шиї дівчини і мучить її, доки духівник не торкне її своїми руками. Тоді він перекидається на дівочі груди і лишається в них, поки не натре їх отець-духівник долонями. Вкінці переходить диявол у соромні частини дівчини й викликає в них страшні болі. Дівчина кричить і просить, щоб визволити її з тої муки. Послушний любові до ближнього, отець-духівник піддається тому проханню і натирає соромні частини тіла дівчини, хоч робить це з належною скромністю й огидливістю; через ті дотики постає в дівчини гріховна пожадливість, якій і отець-духівник піддається в своїй слабості і впадає в сіті гріха, що його принадлежність рівна хитрощам диявола.

...Виклятий з людського тіла, нечистий приймає різні форми на знак свого виходу з нещасливого. Коли святий Домінік навчав у Каркасоні, привезли до нього альбігенця, навіженого дияволом. Святий звелів зібраному народові молитися, і по кожній «богородиці» виходили з навіженого чорти у вигляді розжареного вугілля. В часі молитви святого Югона випало з одної жінки звірятко, подібне до шершня...

...Не завжди лише один диявол оселюється в навіженому. Одна жінка в Нідерландах мала в собі двох чортів. З одної біснуватої у Франції вигнали вісьмох дияволів; четверо з них увійшло в срібну монету, один у жмуток волосся, один піднявся у вигляді пари, два останні вийшли з тіла, коли жінка впала на землю. Біснувата з Ріміні мала в собі тридцятьох дияволів. Петро Домінічі — сімдесят чотири. Павліна Картнянська — повні три тисячі; про Ганну Шульгербаєрін з Відня говорили, що носила в собі дванадцять тисяч шістсот п'ятдесят двох чортів...

«А хто думає, що ці речі є пустими вигадками, той

грішити і блудити проти покірливості, належної нашій матері, святій церкві!»

...Заради земної користі вступають деякі особи — і чоловіки, і жінки, і навіть діти — у договірні відносини з дияволом, і так постає чарівництво. Бувають умови мовчазні, коли є тільки один людський умовник, і прилюдні, голосні, що відбуваються за великої урочистості. Тоді з'являється диявол у власній особі, і йому складають присягу на вірність і вічний послух. Він торкається чола умовника своїми кігтями, і це й є обряд диявольського хрещення. На деяких частинах тіла витискує він свій знак, і в тих місцях людина стає невразлива. Знак є завбільшки з горошину, і буває червоний або чорний. Коли його проколоти, не виходить кров і не відчувається біль. В Лотарінгії бачили людей з такими знаками на чолі, на шиї, на плечах і грудях, на повіках і соромних частинах. У Лябур знайшли три тисячі осіб, позначених дияволом, між ними значну кількість дітей. Знаки мали форму заячих ніжок, кінських копит, псів і павуків.

...Є декілька родів чарівниць: одні накликають град і бурю, другі позбавляють плідності звірят і людей, треті вбивають і їдять дітей або посвячують їх злому духові. А всі — віддаються розпусті з дияволом. Для розпусти вживає нечистий тіло, що його бере з повітря, наповненого млюю. Тим тілом він усе бачить, слухає, приймає страву й плодить дітей.

...Чарівниці віддаються нечистому потайки або прилюдно, під час урочистих зібрань і чарівницьких шабашів. Відбуваються їхні обходи в різні дні тижня. В Італії в четвер, в Лотарінгії в середу або в суботу. З'їжджаються на мітлах і козлах, намазуючи їх салом забитих немовлят. Під час бенкетів споживають страви з нехрещених дітей, не вживають ані хліба, ані солі. Після бенкету віддаються прилюдно розпусті. У середу й п'ятницю відправляють службу на честь Люцифера й співають акафісти, а диявол Асмодей виголошує проповідь...

...А от короткий перелік занять, що ними займаються відьми й чарівники силою нечистого: накликають бурі й гради, насилають недуги на людей і звірят або сарану й глисти, вбивають дітей у лоні вагітних жінок, викликають гниття плодів, збуджують нечисту любов або ненависть, вживають святого причастія для чарівницьких дій, перетворюють людей на тварин...

...«А хто думає, що ці речі є пустими вигадками, той грішить і блудить проти покірливості...»

...Різні є способи увільнення від чарів і диявольського навіження. Святий Бернард визволив одну жінку від зв'язку з нечистим, давши їй палицю, яку вона клала біля себе на ніч. Від того часу нечистий не мав до неї приступу і тільки здіймав галас перед порогом хати. Один чоловік із Ревенсбурга позбувся диявольських спокус, взявши жменьку свяченої солі до свого ліжка. Може бути також свячена вода або ікона. Ще допомагає від чарів — чотирилиста конюшина, кров з чорного пса, праве око вовка, заяче серце. Свята церква вживає проти чарівників одного засобу — спалювання на вогнищі. Є це акт милосердя щодо грішників, бо передчасна смерть на вогнищі рятує їх від вічної загибелі...

...Не треба легкодушно підозрювати кожного в чарівництві, але коли знайдеться свідок, що якась жінка давала худобі пити і тварина загинула після того, або що жінка збирала в горщик зілля і товкла палицею об камінь, а після того прийшла буря, — належить повести проти неї дізнання. Проти затверділих у непризнанні правди належить вжити тортур, як це радять учителі і отці святої церкви...

...Перед допитом підсудну обстригають всю та обмивають теплою водою, щоб не ховала у волоссі чарів, що захищають від болю. Судді ставлять такі запитання:

- Що обіцяла чарівниця дияволу?
- Що одержувала від нього?
- З чого робила чари й бальзами?..

...Після виголошення присуду чарівницю сповідають: коли б на сповіді виявилось, що підсудна не винна, не треба повідомляти про це суддів. Бо краще, щоб загинув один невинний, як мала б потерпіти божа слава.

...Засуджених, затверділих у гріху, палять живцем, а тих, що виявили жаль, душать перед сном. Іншим кладуть на груди торбинку зі стрільним порохом, щоб приспішити смерть...

...Грішить той проти бога і святої церкви, хто не вірить в існування чарівниць або думає, що кара на вогні перевищує їх провину...

...Головою церкви є римський отець, наступник Христа-бога на землі, а ніхто так не закликав до нищення чарівниць, як святі отці — Григорій IX, Бенедікт XII, Мар-

тин V, Калікст III... Говорить святе письмо: «Не залишиш в живих чарівника!» І канонічне право дозволяє вбивати ворогів церкви... Коли б існувала кара тяжча за смерть на вогні, то належало б її вживати, — така безмежна є злочинність чарівників і така їх обридливість...

...У місті Тулузі спалили у 1275 році Анелю Лябарт, яка призналася, що мала зносини з дияволом, плодом їх була потвора з вовчою головою і хвостом вужа.

...В Арасі спалили шестеро осіб — чоловіків і жінок, що віддавали божу честь дияволу, який приймав вигляд козла, мавпи або пса.

...У Франш-Конте спалили трьох чоловіків, які призналися на допиті, що оберталися на вовків і з'їли трьох дівчат.

...У квітні 1578 спалили живцем Іоанну Арвієр, яка віддавалася дияволу, що приходив до неї у вигляді рицаря.

...Відаля Деляпорт спалили за те, що відібрав мужеську силу у багатьох чоловіків, котів і псів.

...У Люгдуні спалили отця Урбана, що робив біснуватими своїх монахинь. Коли він горів на вогнищі, знялася над ним хмара комарів, і були це дияволи, що чекали на його душу.

...У листопаді 1610 спалили в Лоргонью шестеро осіб, що належали до товариства «Козячий Луг». На своїх сходах віддавали вони божу честь дияволу, якого цілували, а під час цілування малий чортик підтримував дияволів піднятий хвіст.

...У березні 1679 допитували в Лінці Емерісу Піхлео, яка призналася, що ширила ересі й викликала бурі. Згодом вона заперечувала свої зізнання, тоді її обстригли й шукали чортівських знаків по всьому тілі. І в дітей її теж шукали знаків на тілі й під язиками. Два дні мовчала вона під час тортур, а потім видала багатьох спільників — між ними четверо своїх дітей — чотирнадцятилітнього Михайла, дванадцятилітню Ганну, дев'ятилітнього Севастьяна й Марію шести літ. Крім того призналася, що приймала у себе диявола в синьому жупані й червоних панчохах та їздила з ним на бенкети. Емерісу віддали на спалення, як і її двох старших дітей, а менших умістили біля вогню, щоб бачили слущну кару їхньої матері.

...В Мюнхені допитували десятеро осіб, чоловіків і жінок, що їх підозрювали в чарівництві. Щоб добути зізнан-

ня, рвали їх тіло розпаленими кліщами й ламали на колесі кості, а одній жінці відтягли груди. Нарешті спалили їх живцем.

...Молода дівчина Клостенмюлер призналась на десятій тортурі, що з'їла тридцять дитячих сердець і танцювала з дияволом. Спалили її з матір'ю.

...У листопаді 1717 спалили у Прайзінгу трьох малих школярів, що розмножували мишей і мали зв'язок з дияволом... Вальтазар Нас спалив за два роки у Фульді сто п'ять осіб, посилаючи їх по кілька разом на вогонь.

...На Шлеську в князівстві Ніси було стільки чарівниць, що повітря шелестіло від їх пересвистування. В місті Цукмантель працювали ревно вісім катів і не встигали нищити диявольське сім'я. В двох містах того князівства спалили сто шістдесят відьом, між ними дітей від одного до шести літ, що походили від диявола.

...У Тверівському єпископстві знайшли в двох містах тільки двох жінок, які не були відьмами. Під доглядом єпископа Петра Бінсфельда спалили протягом кількох років триста вісімдесят відьом і чарівниць. У місті Бамберзі спалили шістсот відьом, у Зундаві — вісімсот, у Штрасбурзькому єпископстві — понад п'ять тисяч.

...У місті Вюрцбурзі відбулося на протязі лише трьох років XVII століття двадцять дев'ять групових спалювань, а хроніка зберегла нам такі переліки спалених:

Ліблерова, стара вдова Андерс, Гутбротова, груба Гекерова, стара Байтерелова, дві чужі жінки, один музика, Кулерова, одна акушерка, стара Румі, нетутешній чоловік, куховарка одного пана, невідома дванадцятилітня дівчина, музика Зільберганс, дочка Бенцовой, сама Бенцова, старий коваль, дівчина десяти літ, її молодша сестра, хлопець з Раценштайна, Христоф Бергер, два богослови, солтис з Бренербаха, Бабелінка — найкраща вюрцбурзька дівчина, кушнір Бач, молода нетутешня жінка, два малі хлопці, Гітерова, дві дочки спаленого недавно солтиса, його наймичка, Давид Гас, стара жінка, мала донечка Фалькенбергера, синок солтиса, лікар пан Вагнер.

...Весною 1775 спалили в духівницькому закладі в Кемптені Анну-Марію Шwegелін. На допиті поставили їй 287 запитань у справі її зв'язків з дияволом. Марія Шwegелін не відповіла, тільки безустанку плакала. Єпископ Гонорій написав на присуді: «Нехай діється справедливність!» Марію Шwegелін спалили... І т. д., і т. п...

...В Цілерталі спалили молодого пастушка, який накликав бурі...

В Гайдаві спалили токаря Грюбера з його жінкою та їх двоє малих дітей, які...

І т. д., і т. д., і т. п...

І от другий раз почув Сойка бажання скинути з себе богословську рясу, з огидою зірвати її з себе, як не для нього призначену шкіру.

Сидів він за своїм столом в бібліотеці Григоріанум. Перервав читання безконечного мартиролога і з силою закрив сторінки старого документарія. На сухий стук обкладинок здригнулося декілька голів, заглиблених у читання, а від кафедри повернулися в його бік чорні зіниці отця-директора.

Сойка сидів у кріслі, зсунувшись, байдужий, з сірим лицем, наче все всередині у нього вигоріло. Зустрівся поглядом з очима домініканця, і під черепом Сойки мигнула вогняна змійка. Сойка спитав:

— Давно з Лисої гори, отче-директоре?

За столом напроти нього піднялося вогке обличчя в окулярах і дивилося витрішкувато. Сойка спитав:

— Як смакувала Бабелінка, ваша велебність?.. Найкраща дівчина всього Вюрцбурга, Бабелінка?..

Отці не відповіли Сойці, може, тому, що питав він тільки очима.

Прислів'я та приказки

Тіло в золоті, а душа в мерзоті.

*

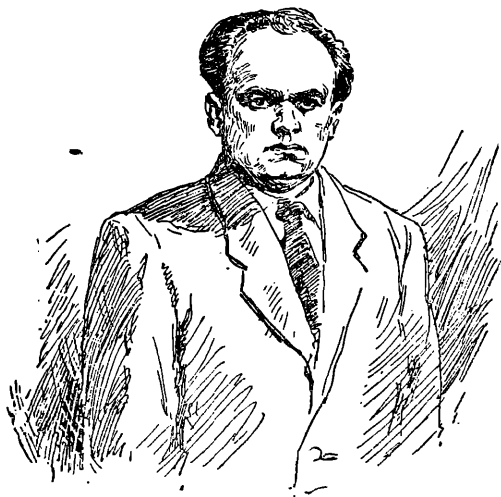
Убрався піп у ризи, а чорт у рядно та й тягнуть в одно.

*

Один чорт піп, що стрижений, що кудлатий, — усі люблять брати.

*

Мих. Табанівський

ЗАОКЕАНСЬКИЙ ОПТИМІСТ

Він був романтиком, містер Вудд, і ніколи не сумував. Які б там шторми не гуркотіли за бортом «Іллінойса», які б буруні не прокочувались по палубі судна, Вудд лишався вірним собі і хто завгодно міг би в найнебезпечніші хвилини почувти його приймний баритон: «Ти мене мучиш, Мері, о Мері...»

Туго натягнуті троси кріплення поскрипують в такт ударам шторму, присадкувате судно «Іллінойс», повагом розгойдуючись на пінястих хвилях, занурюючись у чорну, мов смола, воду розлюченого моря, насилу пробивається вперед.

Вудд відігнув край важкого оксамиту, задивився в похмуру темряву ночі. Десь угорі, наче в небі, блимнув вогник маяка. Отже незабаром корабель підійде до берега

Румунії, і порт цієї країни знову почує, як і кілька років тому, могутній сигнал «Іллінойса». Не раз перед війною доводилось містерові Вудду бувати в цій країні, і в нього залишилися приємні спогади. Тут люблять торгувати, тут є справжні люди діла. Буде приємна стоянка, чорт забери! Розкішний номер готелю, краще котнарське вино, Тоніка. О, це справжня європейка, з витонченими манерами і жагучими чорними очима... Невеличка операція з деяким крамом — і містер Вудд знову наповнить свої кишені. Тоді — гуляй, адже гроші країни, яку представляє містер Вудд, мали колись тут владу богів.

Правда, так було до війни, після того в світі дещо змінилося. В Європі панують нові ідеї. Але що таке ідея порівняно з крупною асигнацією, яка може зігнути людину вдвоє, яка не має меж своєї влади? У кого кишені набиті заокеанськими асигнаціями, той всюди бажаний гість, той володар сердець!

Містер Вудд солодко посміхається. Раптовий поштовх судна пробуджує його. Уже ранок. Корабель загальмував, наче спіткнувся на рифі. Похмурий сірий туман колихнувся від важкого ревіння судна. Містер Вудд нашвидку вмився, змінив комірця, підстрибнув і, зробивши стойку, щосили забарабанив по чорному гумовому обличчю Джо. Так завжди починався ранок: містер Вудд посилав страшної сили удари на голову робота, що мертво посміхався, коливаючись на своїй чавунній підставці. Навіть тут, у каюті, містер Вудд почував себе, як на рингу.

Він різко штовхнув дверцята і в ту ж мить почув голос свого постійного супутника в плаваннях кухаря Томмі:
— Гуд дей, містер!

Елегантний вельбот сковзнув по оліїстій поверхні води, берег знайомої пристані проплив назустріч. В порту було, як і завжди, шумно, багатолудно. Мчали автомашини, навантажені різним крамом, рухалися самохідні підйомники, зосереджено снували вантажники, портові чиновники. Все так, як було і кілька років тому, коли містер Вудд востаннє відвідав оцей порт. Одначе, вражала відсутність такої знайомої метушні маклерів, продавців живого товару, спекулянтів та інших комерсантів. Куди поділися знамениті румунські валютники?

Містер Вудд ішов до міста і що далі він ступав по бруку, то більше прикрощів траплялося на його шляху. В порту не було знайомого господаря Інеску, у якого

завжди зупинявся містер Вудд, не було і Тоніки... Це вперше його ніхто не зустрівач у цій країні...

На розі вулиці, що вела до центра міста, Вудд побачив знайоме приміщення готелю. На серці трохи відлягло. Ось зараз він побачить на вікнах ресторану воскові мертві квіти, голубі паперові занавіски — Інеску людина з розрахунком, скупий. Дивно, чому він не вийшов у порт до прибуття пароплава, як робив це раніш?

Містер Вудд рішуче штовхнув двері. В приміщенні ресторану сиділо лише кілька пасажирів — було ще рано. Підбіг офіціант, ввічливо запросив роздягатися, подав меню. Містер Вудд оглянувся навколо. Його спостережливе око відзначило, що в приміщенні сталися зміни. На вікнах не було воскових дешевих квітів, а стояли справжні квіти, замість паперових занавісок висіли шовкові. Невже Інеску забагатів? Містер Вудд гукнув офіціанта, той хутко прийшов, але не зігнувся вдвоє, не вклонився до землі.

— Кому належить оцей ресторан?

— Кооперативній артілі, містер.

— О! — містер Вудд проказав це «о», наче він був дуже радий. — А чи знає ваша кооперативна артіль, як готувати біфштекс?

Офіціант посміхнувся, кивнув на меню.

— Кожне блюдо, що тут позначено, буде готове за десять хвилин. Що замовите?

— Слухай, милий, — містер Вудд натиснув на останньому слові, — чи можеш ти мені сказати, де подівся містер Інеску, господар цього готелю?

— Він працює в нашій кооперації, — спокійно відповів офіціант. — Покликати?

Поки офіціант розшукував Інеску, містер Вудд дивився у вікно, розглядаючи площу, яка лежала, мов на долоні. Снували туди і сюди люди, поспішаючи, випереджаючи один одного, торгували магазини, виблискуючи гарно оформленими вітринами, мчали автомашини, проходили стрункими колонами моряки, чітко відбиваючи крок. Життя приморського міста било здоровим пульсом.

«Дивна річ, — думав собі містер Вудд, — виходить, що ідеї теж можуть перетворюватися в реальну справу». От хоч би взяти отой сквер, що прилягає до площі. Його добре пам'ятає містер Вудд. Тут завжди було людно — це місце знаменитого чорного ринку. В цьому сквері продавалося золото, кокаїн, турецький шовк, іспанські апель-

сини, палестінський шоколад... Тут дзвеніли гроші всіх країн світу. Що завгодно можна було купити і продати тут з рук, минаючи митницю. Тепер у сквері не було метушливого торгового люду. Рівними рядками стояли молоді дерева, яскраві квіти. На стовпах — гучномовці, діти гралися на спеціальному майданчику...

Стукнули двері, до столу підійшов, низько нахилиючи голову, Інеску.

— Хелло! — привітав його містер Вудд, присуваючи стільця. — Як поживає містер Інеску?

Сутулий, з залізаним проділом на голові, в чистому як і завжди, комірці, Інеску раз по раз нагинав свою голову, низько вклонявся. Тягар минулого, довгорічна звичка давалися взнаки. Відповідаючи на запитання, Інеску розказував про роботу кооперації, де він був технічним інспектором, про зміни в місті.

Містер Вудд слухав розповідь колишнього господаря готелю і нетерпляче подзенькував чайною ложкою.

— Може, містер Інеску скаже, кому можна добре продати долари і дещо з американського краму?

— Це можна, — захитав головою Інеску, — правда, курс леї тепер дуже високий, анітрохи не нижчий за довоєнний, так що... одначе можна буде знайти потрібного чоловіка... Я постараюсь, містер...

Вудд презирливо посміхнувся, затарабанив по столі сухими пальцями.

— Курс леї, кажете? О, містер Інеску не позбавлений почуття гумору... Люблю веселих людей. Оптимізм, знаєте, мій кодекс...

Потім лице містера Вудда скривилося.

— Лея? Та що ж це за гроші! Хіба є на світі валюта, яка змогла б порівнятися з американською? Увесь світ тремтить від одної згадки про нашу асигнацію! Невже і ви, містер Інеску, теє... заразилися комуністичними ідеями?

Інеску нервово замахав руками.

— Я не про те, я сповіщаю вам факти, самі факти. Прикрі факти, але з цим нічого не вдієш... Бачите, що робиться навкруги? Всі поробилися будівниками, ентузіастами... Навіть, навіть...

Інеску зам'явся, забурмотів щось невиразно, голова його похилилася, мовби він сидів оце перед своїм господарем і боявся його гніву.

— Тоніка? Що ви знаєте про неї?

Інеску зітхнув, безнадійно розвів руки:

— Вступила на курси бухгалтерів... Знаєте, тепер у нас модно працювати, всі тепер на посадах...

Містер Вудд встав. Він умів у найскладніші хвилини володіти собою, і тому у нього на обличчі зараз же заграла безтурботна посмішка. Вклонившись і вигукнувши своє «О'кей», він вийшов, гордо несучи квадратну боксерську голову.

У порту він побачив кілька пароплавів, над якими раз по раз схилялися крани. Один за одним у повітрі, смішно повисаючи черевами над водою, пропливали велетні трактори. Містер Вудд примружив очі: над пароплавами майоріли прапори з серпом і молотом. Ось який крам купує ця маленька, але горда країна! Ідеї, чорт їх побери, виявляється, іноді мають металічне оздоблення. Містер Вудд згадав про свою скриньку, в якій лежали целулоїдні ремінці для годинників, автоматичні ручки, нейлонові панчохи, і кисло посміхнувся. Видно, цей крам тут тепер не в пошані...

Вступивши на борт «Іллінойса», містер Вудд почув на березі музику. Він оглянувся і побачив біля портової дамби натовп з прапорами. Збагнув: це люди прийшли вітати радянських моряків, що привезли трактори...

Гостре око Вудда оглянуло палубу «Іллінойса». На кормі стояв старий кухар негр Томмі і, щасливо посміхаючись, махав руками до моряків з пароплава, де пломенів червоний прапор. Томмі був такий зворушений і захоплений, що, здавалося, його ніякою силою не зсунути з місця. Він не розумів слів, які лунали з берега, він не знав жодного слова ні по-румунськи, ні по-російськи, але серп і молот, музика і усміхнені обличчя робітників промовляли його серцю багато. Томмі був наче учасником цього свята в порту.

Раптом Томмі помітив містера Вудда, що стояв поруч. Його чорне, добре, вкрите глибокими зморшками обличчя витяглось, стало, як завжди, серйозним.

— Гуд дей, містер...

Задихаючись від злості, містер Вудд розмахнувся, з усієї сили вдарив старого в обличчя і кинувся до себе в каюту. Він опустив важку оксамитову штору, рвучко смикнувши за автоматичні крючки. Але і це не допомогло — в каюту линули бравурні звуки оркестру, крики «ура». Тоді він схопив телефонну трубку, прокричав:

— На берег нікого не пускати! Прискорити навантаження вугілля — завтра залишаємо порт!

Підстрибнувши, мов на рингу, містер Вудд щосили ударив кулаком у гумове обличчя Джо. Ще раз, ще раз! Він посилав удари все з більшою люттю і силою, а чорне обличчя робота коливалося в такт ударам і сміялося, реготало в самі очі розгніваному, несамовитому містеру Вудду.

З народного гумору

УКРАЇНСЬКІ КИСЛИЦІ

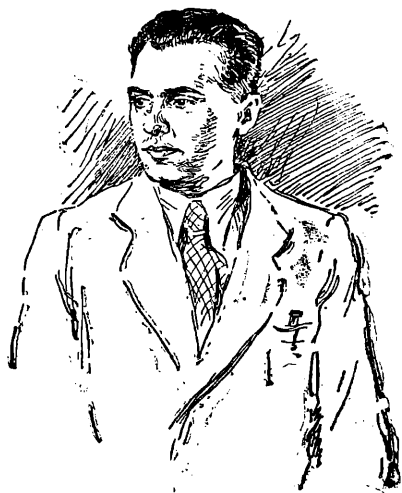
Ой, кислиця моя,
Куди котишся?
А Петлюрі гетьманства
Дуже хочеться.

Ой, кислиця в садку
Наливається,
А Петлюра у Варшаві
Нахваляється:

«Піду лишень на Україну,
Буду там гетьманом,
Між вельможними панами
Сам я буду паном».

Била Армія Червона
Петлюру по пиці:
«Оце ж тобі, вражий пане,
Українські кислиці!

Оце ж тобі, песій сину,
Кислиці, ще й груші!..»
Ледве виніс пан Петлюра
Свою тряську душу.

Ярослав Шпорова

«ПЕРЕМІЩЕНА ОСОБА»

ого спочатку відібрали
Гестапівці, ввели у штат,
В загін бандитський записали,
Дали новенький автомат,
Шинель німецьку і погони,
Солдатську книжку — чим не чин?
Нехай «імперію» боронить,
Нехай воює, сукин син.

Була такому наймиліша
Подяка шефа за розбій,
І він стріляв людей і вішав
У Краматорську й Лозовій,
У тім славетнім Краснодоні
Водив розстрілювать хлоп'ят,

Служив в гестапівському загоні,
Палив міста і села, кат.

І ось, як бій важкий скінчився,
Знялися миру прапори,
Він за кордон «перемістився» —
В американські табори.
І труменівські генерали
Його для служби відібрали,
І вийшло так, що він ізнов
Собі роботу в них знайшов.

Його у школах підучили,
Що треба знать підривнику,
І в ніч одну «перемістили»
В сусідній край на літаку.
Він, бачте, був і в тому краї,
І мови вивчився — мастак!
Хай, кажуть, ріже і зриває,
Падлюка добра, як-не-як!

Багато він «переміщався»
По білім світі, цей байстрюк.
То «гером» він, то «сером» звався —
І крові не змивав із рук...
І хоч за ним поголосили
Макклой і Пій — розбою жрець,
Але його «перемістили»
В могилу — там йому й кінець!

ДЖОН-НЕНАЖЕРА

Його в Іран в гарячі дні
Якась прислала «Компані».

Він мчав із Решта у Тавріз
Суперникам напереріз.

По нафтопромислах бродив,
Мурликав «Дудль» на свій мотив.

Підписував листки якісь
І появлявся, як чудо, скрізь,

• Куди не звав його ніхто,
А він виходив із авто.
Або з вагона в інший раз:
— О'кей! Вітаю щиро вас!
Потрібні дуже ви мені.
Мене прислала «Компані»...
Він бачить нафту: — Як, вона
Америці не продана?
Зривав бавовник у цвіту:
— Чому він досі не в порту?
І на долонях сірку тер:
— О, ми підживимось тепер!
Його цікавить все, що є:
Хто, що, чому продає,
Чи має вигоду, чи ні,
Чи вірить в силу «Компані»,
Де нафти б'є новий фонтан, —
І скільки шовку дасть Іран,
І скільки треба кораблів,
Щоб все він вивезти зумів...
Він метушиться, як в огні,
Шле телеграми «Компані»:
— Ти, Джон, хитряк і ти мастак.
Зроби отак, а потім — так...
І він ізнов у сотий раз
Чужий виконує наказ...
Він всю планету б закупив,
Руду ковтав би, нафту пив,
Жував вугілля, гриз би мідь,
Щоб грабувать і багатіть.
Він всюди каркає, мов крук,
Він розжирів, мов той павук.
Та буде дата ще й така,
Коли роздавлять павука!

ТЕГЕРАНСЬКІ ВІТРИНИ

Чого нема лиш на вітринах
У тегеранських магазинах!

Нові годинники, браслети,
Шовки, і шлейки, і взуття,
Старі панчохи і штиблети,
Чіказькі леза для бриття,

Костюми, шлеми і пістолі,
Жувальна гума, пастила —
Отож з Америки доволі
Сюди навезли барахла!

Купець зове: — Зайдіть, панове!
Купець блага: — Зайдіть, ага!¹

Та меркне небо вечорове,
І осідає пилюга.

Ідуть робочі, тільки мимо,
Не ваблять їх вітрин огні.
І їхня лють, важка і зрима,
Клекоче у серцях на дні.

— Це нам з Америки підмога!
— Привозять мотлох з-за морів!..
- Везуть, відкрита їм дорога...
- Вважають нас за дикунів!..

З вітрин би мотлох цей зібрати,
Нехай би він в огні згорів,
А тут поставити б за грати
Нью-йоркських, справжніх дикунів!

---

¹ Ага — так.

М. Шпак

1909-1942

ФАШИСТСЬКА «КУЛЬТУРА»

и крутимо жорна, як люди первісні.
Щоденно я чую розмови зловісні:
Коли б його терло отак по кістках
За те, що примусив тримати в руках
Ці жорна голодні, ці жорна камінні.
Їх крутимо, скорбні, їх крутимо, гнівні.
Невже це культура, невже це прогрес?
Томися у поті, купайсь в ньому весь!
Мабуть, це культура, фашистська «культура!»
Ой, хитра культура, для німців не дура!
— Лежить хліб в коморі, — закрити млини,
Забрать його краще, — мудрують пани, —
Бо скільки то дядько намеле на жорнах?..
«Культура» фашистська, «культура» потворна!
Так «визволив» Гітлер українських синів

Від клопоту зайвого, бач, від млинів,
Ще вділить він поля, наріже на спині,
Щоб краще жилося йому на Україні.
Ще й «визволить» дума від всього і всіх,
Голодним — щоб сльози, а Гітлеру — сміх.
Він хоче з торбами по лісу, по полю
Пустити шукать нас жебрацькую долю.
Він хоче із рідної хати в степи
Нас вигнати, клятий, віднять їх собі.
До зброї стаєм ми, покинувши жорна,—
«Культура» фашистська, «культура»
потворна!

7. III. 1942.

З народного гумору

РОЗБИШАКУ — НА ГІЛЛЯКУ

Гітлер високо літав,
Всім дубовий лист чіпляв,
А самого розбишаку
Ми почепим на гілляку.

Кричав Гітлер у Берліні:
— Будем їсти на Україні
Кури, гуси, голубиці,
Ще й пшеничні паляниці.

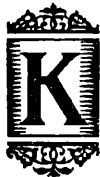
Та за тії паляниці
Дали добре їм по пиці;
Навздогінці по задку
Їм сипнули ще й медку.

Та від меду занудило,
Ще й набік звернуло рило,
З рота, носа потекло —
Добре гада припекло.

Оп. Юценко

В НАС ПІД РОВНО Є СЕЛО...

ожен знає, що було
В нас Печалівка-село.
Новий рік — нові нестатки...
Що не рік — то нова латка...
Довгий вік отак жило.

Як зібралося село,
Що сумним завжди було,—
Всі од серця говорили:
— Що в селі у нас було,
Хай би мохом поросло!

Об'єднались в колектив,
Щоб красу побачить нив,
Щоб не знати нам надалі

Всі Печалівки печалі,
Щоб народ по-людськи жив.

В нас ні смужок, ні межі,
Ми друг другу — не чужі,—
Все це спільне, все артільне!
Бо ж не те, що вік було.

Як пройшли обжинки в нас —
Не забути світлий час! —
Всі од серця говорили:

— Люди радісно живуть,
Що пройшло — пора забуть!

Тож Веселим назвемо,
У якому живемо!
Знайте, родичі, сусіди,
Що Печалівка-село
Зникло з карти, хоч було!
Привітання нам прийшло
У Веселе у село,—
Бо Москва про нього знає...
Скільки радості було:
Привітання нам прийшло!

А оце, немов на зло,
Ще одне письмо прийшло.
Пише хлопець до дівчини
На... Печалівку-селі.
Ну, йому не повезло!

Він чекав — надійде лист,
Про кохання розповість
В ньому дівчина ще раз...
Аж в листі такий наказ:

«В нас під Ровно інші села,
Ми своє звемо Веселе.
Нам немає інтересу
Ту неграмотну адресу
Зустрічати на конверті.
З карти всі Печальні стерті!»

ЛИСТОНОША ІДЕ

Листоноша іде,
Відкриваю двері я.
Всі листи підрахувати —
Зможе бухгалтерія!

Майже всі оті листи
Славлять очі карії.
Щоб на їх відповіді —
Треба канцелярію!

Пишуть часто: — Ваш портрет
Бачив у газеті я.
Душу й серце б вам віддав,
Дорога Секлетія!

Вирішили ми гуртом:
Добре будь веселими!
Треба пісню нам таку,
Щоб ходила селами,

Щоб на кожен лист вона
Могла відповіді,
Тим, хто нас хоч трохи зна,
Подавала вісті.

Вже чимало в нас пісень,
Буде й ця не лишньою.
...Дехто пише тричі в день,
Називає «вишнею»...

— Ви не гнівайтесь на те,
Що не одписали:
На всю гору тих листів
В нас часу замало.

Нам писати не з руки,
Вибачити просимо —
Кличуть в поле буряки.
Рано йдемо росами.

Буде осінь золота
З вечорами синіми —

Приїжджайте без листа
Ви тоді машинами.

Приїжджайте в добрий час
Власною персоною —
Як нема ж машин у вас,
Можна й пароконною!

...А тепер не шліть листи
Про очиці карії!
Щоб на їх відповіді —
Треба канцелярію!

ДОНБАСІВСЬКА-МОЛОДІЖНА

Не забуду жарту,
Як його у шахту
Вперше опустили «з вітерцем»...
Дружно засміялись:
— Розгубився, хлопче!
— А таким здавався молодцем!

— Посміятись можна.
Що ж, буває з кожним —
Шахта — не рівенька сіножать!
Ну, лиш покажіте,
Де пласти вугілля,
Шахтаря чекаючи, лежать!

Ще йому в артілі
Хлопці говорили:
— Полтавчан в обиду не давай,—
Щоб про вугіль слава
Всюди побувала,
Як про наш колгоспний урожай!

Не багато часу
Він живе в Донбасі,
За науку дякує старим.
Шахтарі по-батькові
Неодмінно кличуть, —
Весь донецький край гордиться ним.

— Нашого він жарту,
Не боїться жарту!
— Вірили, що буде молодцем!
— А чи пам'ятаєш,
Чи забув, Іванович,
Як тебе промчали «з вітерцем!»

Ходить добра слава,
Знає вся Полтава
Та про хлопця, друга, земляка.
Теплим, щирим словом
Разом з Лукичовим
Весь Донбас вітає гірника!

ПРО УЛЯНУ

Хто не гляне на Уляну —
Серце в'яне, наче п'яне...
Серце в'яне парубоче,
Йй сказати «кохана» хоче.
Як пшеницю вона в'яже,
Слова лишнього не скаже,
А на гулянці, дозвіллі,
Хто ще так співа в артілі?

Хоч і ростом невеличка
І літами молода —
Всі вітають, величають
Героїнею Труда.

Перша в полі, перша в клубі
Наша знатна ланкова.
Хочуть звати хлопці «люба»,
Та... не в'яжуться слова!
От би так слова в'язати,
Як тугі снопи вона!
Зажурились, що й казати,
Хлопцям нашим не до сна!

Хоч і ростом невеличка
І літами молода —
Всі вітають, величають
Героїнею Труда.

Ю. Ішовський

1902 - 1954

БІЗНЕС

Ія людина прибула до міста Ансбах у американській зоні окупації Німеччини навесні 1946 року із самісінького Парижа, а не зі Східної Європи, як більшість мешканців ансбахського табору для «переміщених осіб». Прибула вона без особливої, як то кажуть, помпи, зайшла до лейтенанта — начальника табору, сказала декілька слів ламаною англійською мовою й одержала дозвіл оселитися в палатці американського військового зразка, де вже містилися професор та якась із зовнішнього вигляду духовна персона. Прибулий зайшов до палатки, поставив біля койки чемоданчика, кинув плаща, поклав капелюха, зголився до пояса й рушив до вмивалки. Звали прибулого Ананій Горб,— так принаймні він надписав крейдою на чорній досточці коло койки.

Він одразу ствердив свою значимість на тому невеличкому шматкові червонуватої баварської землі, де розташувався крихітний Ансбах в оточенні зелених горбів, із неодмінною ратушею й гомінким струмком, який зветься на всіх мовах курячим бродом, ствердив свою вагу й на узліссі, де по військових бараках та наметах мешкали «ді-пі», себто «переміщені особи».

Зовнішність у Ананія Горба була значуща, так би мовити, імпазантна. Високий на зріст, солідна статура, ясносірі холодні очі, голосна за модуляціями мова, відмінна дикція. В театрі такі типи перебувають на ампула негідників,— Ананій пам'ятав бурхливий успіх, який припав колись на його долю, коли він грав у Харкові роль околдочного наглядча Якорєва в п'єсі Горького «Останні». Так, він колись був актором, але зараз до цього не було нікому діла.

Нью-йоркському клеркові, котрий з нагоди війни почепив мідяні смужки на погони й зробився лейтенантом, начальником табору, Ананій одразу прислужився тим, що привів до нього на квартиру ансбахську громадянку, до якої лейтенант відчув прихильність і вже тиждень не міг порозумітися. Клерк-лейтенант виплюнув гумку в корзину для паперу, не встаючи з крісла й не знімаючи ніг зі столу, ляснув жартома німкеню по чому прийшлося й тут же вправним рухом кинув Ананію платню за тєвар — брусок сигарет (200 штук) та пляшку рому. Ананій хвацько підхопив у повітрі ром і сигарети й мовчки поклав лейтенантові назад до шухляди. Посміхнувся по-змовницькому, дозволив собі злегка вдарити клерка по плечах і вийшов, голосно сказавши «О'кей!»

Німецький поліцай, який стояв на виході з табору до міста, був стріляний горобець. Він походжав собі в синій шинелі з американською пов'язкою на рукаві й пишався з того, що йому доручено таку важливу місію: він був старий досвідчений поліцай. А хто господар, хіба не однаково? За наказом він мав доглядати, щоб ніхто не вийшов з табору, але частіше йому доводилося пильнувати, щоб ніхто до табору не зайшов. Особливо, коли наближався час обіду. Ананій купив цього німця між іншим, про всяк випадок, щоб ніхто не слідкував ні за його входом до табору, ні за виходом до міста. Він підійшов щільно до поліцає, витяг двома пальцями у себе з жилетної кишені німецького орденського залізного хреста й мовчки

поклав нагороджуваному полицая до жмені. Поліцай дуже любляв значки й ордени й сподівався згодом з'явитися на люди з цим хрестом під лівою нагрудною кишенею й заздалегідь вигаданою версією одержання цього ордена в бурях війни. А тим часом він козирнув Ананію скільки хватило духу.

Професора, сусіду Ананія по палатці, було придбано за ще дешевшу ціну. Ананій наплів йому, буцімто цілий Париж тільки й говорить про нову професорську працю— «Проникання в світ потойбічного» й мріє швидше видати її всіма на світі мовами. «Невже докотилося?» надимаючись, як індик, запитав професор. «Ще й як! — не зморгнув оком Ананій Горб, який підгледів назву професорської брошурки, коли автор виходив з палатки.— Це майже «зистенціоналізм. Новітній шедевр таємничого Сходу! О!»

Другий Ананіїв сусіда по палатці, з вигляду духовна персона,— з розмови виявився звичайним втеклим гітлерівським бургомістром одного радянського міста. Його серце Ананій прихилив до себе серією паризьких фотографій певного надпікантного змісту. І, будиши психологом, вирішив, що цей завдаток треба закріпити чимось більш істотним та матеріальним.

За радянської епохи свого життя бургомістр був без бороди й рахувався в штаті бухгалтерії на утильзаводі. На бухгалтера вийшов цілком випадково, коли йому, петлюрівському офіцерові, треба було перечекати буквально декілька місяців, доки розвалиться радянська влада і зндобляться його послуги. Але влада міцніла й квітла, народ підтримував її мільйонами рук, Радянська держава, як могутній корабель, виходила в міжнародне плавання. Офіцер-бухгалтер трусив брезентовим портфельчиком, одгонив досить-таки стійкими пахощами утильзаводу, й ніхто сторонній не сказав би, що людина ця ще не помирилася з долею й чекає міністерського крісла.

Він любляв у розмові робити загадкове обличчя, кидати товаришам по службі туманні натяки, читати на вечірках вірші виробу 1918 року. Люди чомусь відносили це до впливу на його психіку великої кількості кісток, рогів та копит, із якими рік у рік мав справу. Розмовляв підкреслено односкладово, з метою глибшої конспірації. І коли за окупації треба було йому розв'язати свого язика, щоб висловити повним голосом вірнопідданчі холуйські

почуття,— офіцер-бухгалтер, якого вже було на той час настановлено на бургомістра, дуже, як то кажуть, кульгав на мову.

Адміністратор та господар міста став з нього саме такий, який потрібний був окупаційній владі. Він викохав борідку й вуса, відгодував черевце, убрався в незрівнянний сурдут, якого бачив на петлюрівському міністрі. Одна обставина трохи турбувала німецького його шефа — надмірне вживання бургомістром надто різних парфумів. Німець не здогадувався, що це походило більше від бажання забити попередні запахи, ніж через естетику.

Дуже швидко бургомістр добрав, що його пост не веде до міністерії. Не моргнувши оком і не читаючи, підписував німецькі накази, які немовби виходили від його персони, звик боятися партизанів і по можливості рідко ночував дома, прихилився до смердючого німецького рому, який одгонив улюбленими колись рогами й копитами. Придбану розкішну дружину (до німців він жив неодружений) бургомістр заздальгідь відправив на Західну Україну, яка вважалася безпечною. З дружиною поїхали дуже коштовні й абсолютно секретні речі, здобуті на квартирах людей, приречених на страту. На його нещастя баба виявилась цілковитою дурепою, хтось дізнався про коштовності, дружину потягли до гестапо, речі зникли, бургомістр став зрештою удівцем. І він дякував долі, що ніточка не потяглася до нього самого: він не мав права красти, красти мала право тільки вища гітлерівська раса.

Шлях до Ансбаха відбув досить безболісно, коли не рахувати передніх зубів, які вибив собі, впавши з приступців поїзда, що набирав швидкість, та невеличкої грижі внаслідок тяжкого переходу через гори на кордоні Баварії. Його вважали за персону з духівництва, це рятувало від болючіших зіткнень. Влаштувавшись в таборі для переміщених осіб, колишній петлюрівський офіцер, утильзаводовець та гітлерівський бургомістр вирішив перечекати й зорієнтуватися.

Неподалік, у Нюрнбергу, вже кілька місяців сиділи на лаві підсудних його господарі. Чи справді їх судять, чи це тільки про людське око? З одного боку — обстановка міжнародної конференції, а з другого — радянське обвинувачення плете досить-таки міцну й переконливу мотузку. Коли хазяїв повісять — рейхсмаршалів, міністрів, гауляйтерів,— чого тоді чекати таким от, з дозволу сказати, бур-

гомістрам? Яка паніка спалахувала час від часу в таборі серед таких осіб, коли виникали чутки про повернення «переміщених» на батьківщину. Доки що американці (спасибі їм сердечне!) добре ховали порівняно невеликий ансбахський табір від ока радянської комісії. Приїздили до табору лектори, які виголошували довгі реферати на тему про те, що станеться з людьми, котрі підуть на вудку радянської агітації й повернуться до СРСР. Прибували різні національні комітети, які записували переміщених осіб до своїх списків, обіцяючи влаштувати їхню долю. Розумна людина повинна була не робити покvapливих висновків, а колишній бургомістр саме за таку себе і вважав. Для початку він сів до вивчення англійської мови, так і не встигнувши подужати німецьку.

Ананій Горб почав із бургомістра. Німецький поліцай хвацько козирнув їм, коли вони виходили з табору, рушаючи до пивної, де сподівалися поговорити без перешкод. Ще й не дійшовши туди, й не сказавши багато слів, відчули, що варті один одного. Вони не йшли поруч, бо кожний хотів пропустити свого сусіду наперед. Той, хто змушений був на хвилину йти попереду, робив у свою чергу вольт, щоб пропустити наперед себе заднього. «Еге,— сказав собі бургомістр,— цей хлопчик був коло мокрих справ!» «От стерво,— подумав Ананій,— невже він гадає, що я його отак на вулиці й убиватиму?»

У пивній стояло кілька мармурових столиків, підлогу густо посипано тирсою, дим тютюнових ерзаців плавав шарами, не поєднуючись та не спливаючись. Грала автоматична катеринка, брязкали пфеніги об прилавок, кисленька водичка пахла пивом і робила вигляд, що хоче шумувати, як справжнє баварське.

— Мардарію Мардарійовичу,— виголосив із акторським тремтінням у голосі Ананій Горб,— як листя, обірване від рідного дерева, рознесло нас вітром по всіх усюдах. За ваше здоров'я! Не дивуйтеся, пива ми тут не матимемо, це чистісінький коньяк, французької марки. Я одразу відчув вольову суть вашого характеру. Ви народжені, мені здається, на те, щоб керувати катаклізмами...

— Скільки? — перебив його бургомістр, вимовляючи літеру «с», як «ш», через відсутність передніх зубів.

— Коли ви питаєте, скільки коштує цей чудовий коньяк, краса і гордість старовинної фірми, то це не мусить вас турбувати, платитиму я...

— Скільки? — повторив бургомістр, не бажаючи поширюватись, знаючи, з ким має справу.

— Коли вас, шановний Мардарію Мардарійовичу, цікавить кількість наших катаклізмів...

— Я цікавлюсь, — сказав бургомістр, — скільки платите й від кого працюєте?

Ананій засміявся й налив по другій. Що ж, так навіть краще. З якої речі він повторюватиме оцьому экс-бургомістрові якісь дурні постулати з копійчаних націоналістичних брошурок? Хіба тепер долари не краща агітація од німецьких марок? — Гаразд. Вип'ємо, дорогий пане, за вільних кондотьерів і розбійників духу. Ми з вами домовимось.

— Кондотьери мене не влаштовують, — сказав бургомістр, виявляючи виключну обережність, — я цікавлюся спокійною посадою й сталою валютою.

— Влаштовує вас п'ятсот американських сигарет готівкою од кожної голови?

— За таку мізерію, я сподіваюсь, не можна купити людського сумління. Та й старий я на такі справи, пане Ананію... Я й кошени не можу позбавити життя...

— Мене цікавить вербування енної кількості осіб до школи для дорослих... А не те, що ви думаєте.

— Розумію, — захопився бургомістр. — Мета школи, потрібна кількість учнів, ваша остаточна ціна?

— Мету своєчасно оголошено, учні повинні не боятися крові, набирайте побільше, не страшно, буде з кого вибирати, я плачу за всіх...

— Ціна? — прошепелявив бургомістр.

— Здається, я вже сказав?

— Молодий чоловіче, — аж підвівся бургомістр, — солідну фірму характеризують солідні пропозиції. Моя остаточна ціна — дві тисячі сигарет плюс десять американських доларів за кожне підходяще прізвище в спискові, який я вам передам до власних рук. Ми не торгуємо рогами й копитами, мій товар франко-Ансбах...

— А ваші роги й копита не розбіжаться, доки їх везимуть до школи?

— Гаразд, добродію, за ту ж ціну — франко-диверсійна школа...

Торгувалися завзято й запекло, декілька разів замовкали й починали знову спочатку. Німецьку окупаційну марку, яку Ананій запропонував замість долара, було з

обуренням відкинуто бургомістровою фірмою. Ділові люди впріли, непомітно вижлуктили дві пляшки коньяку, кожний сподівався, що співбесідник сп'яніє. Коньяк їх не брав. Нарешті домовились. За кожную завербовану душу, після відповідної її перевірки, екс-бургомістр одержить готівкою тисячу сигарет (п'ять брусків по 200 штук) та п'ять американських доларів. Термін — тиждень.

— Я без авансу не працюю,— байдужим тоном сказав Мардарій Мардарійович, коли замовник підвівся од столу, щоб вийти. Ананій із шиком жбурнув на стіл, як це робили при нагоді американці, брусок сигарет та цвілу шоколадку з американського раціону. «Цікаво,— подумав бургомістр,— скільки зиску цей хлопець має з кожної голови? Німці були скупенькі, а нові хазяїни, кажуть, не такі. От би знайти дорогу до самого господаря!» Він перехрестив собі під столом живота, як це робив завжди, починаючи нове діло.

А сам замовець, вийшовши з пивної, відчув раптом, що коньяк його кидає від одного тротуару вузької вулички до протилежного. Він мав намір піти до однієї дами, але незчувся, як наблизився до входу в табір. Знайомий поліцай допоміг потрапити у хвіртку й провів до палатки.

— Мій голубчику,— сказав йому професор, підводячись на койці, яка стояла поруч,— я чкав на вас цілий вечір. Ви мене приголомшили сповіщенням про те, що Париж бажає видрукувати мою працю. Я мрію потрапити до Парижа. Одного я не розумію, нащо було вам звідти їхати до цього богом проклятого Ансбаха?

— Мовчи, гнидо,— одповів йому Ананій, падаючи в одежі на койку. Спиртовий запах, що виповнив палатку, показав професорові стан, в якому перебував його молодий друг. «Золота молодість», побожно прошепотів професор.

Цей професор опинився в Ансбаху після довгої, як він висловлювався, «хресної путі». Професор насправді мав стосунки з наукою, коли рахувати кількість пророблених джерел та сторінки коментаріїв убористого друку. Коли ж спробувати заглянути до основ його світогляду, то там виявлявся такий хаос та безглузде мракобісся, що навіть технічні співробітники наукового інституту зневажали його й тільки дивувалися, скільки можна було терпіти його зловредні нісенітниці. Він був учений секретар, спокійно користався з матеріальних благ, які надава-

лися радянським вченим, і нічим не збирався їх компенсувати.

Коли прийшли до його міста гітлерівці, він оголосився націоналістом, хоч за радянського періоду свого життя визнавав себе за космополіта, якому байдужий розвиток мови, якою говорить народ. Однаково, всі мови повідмирають, навчав він, нащо ж національні особливості? Проте варто було прийти окупантам, як професор, — він, до речі, сховався од евакуації й не виїхав за Урал разом з інститутом, — розквітнув, став огрядніший, почав мріяти про пост президента неіснуючої академії, виступав з рефератами на тему пріоритету нордичної фашистської науки, а решту часу приділяв на редагування жалюгідної газетки, видаваної на німецькому папері для тубільного населення. Власне кажучи, редагувати було нічого, бо газетка одержувала всі матеріали вже перекладеними з німецької мови, а невеличку кількість місцевих пліток, пригод, оголошень хутко фабрикували невідомі типи, які заповнювали редакцію. По недільних номерах газети професор мав задоволення містити власні опуси, над якими ретельно гнув спину протягом тижня, й називав їх — «До питання про перемогу германського рейху в зв'язку з інтуїцією фіурера».

За поступового залишення гітлерівцями радянської території, професор досконало засвоїв дієслово «евакуюватися», яке дужче й дужче набувало звичайних народних форм — «чкурнути», «рвонутися», «дрременути», «накивати п'ятами». З Харкова на Полтаву, з Полтави на Кременчук, з Кременчука на Київ, з Києва на Львів, звідти до Ужгорода, Будапешта, Відня й нарешті до Ансбаха. Коли з Харкова професор та його співробітники виїздили поїздом з хатніми речами, ліжками й чемоданами, то з Києва довелося тікати в кузові вантажної машини, з пакетом рукописів та з портфелем, напханим білизною. Коли із Львова ще можна було вийти групою, пішки й порівняно без бомбардування, то в подальшому професор буквально виповзав на череві з декотрих неприємних місць, які обстрілювала радянська артилерія. А на вулицях Відня, наприклад, опинився босий, у лахмітті, охлялий й самотній. «Я — націоналіст, — гукав він до німців, які тікали без тями, — не кидайте мене!..»

Він розумів, що деякі його дії й учинки не могли б zostатися без покари, коли б тікав не так покvapливо й

залишився б під юрисдикцією законів його колишньої вітчизни. Не знайшлося б таких наївних, які порахували б його за нешкідливого чудія, що підписував гітлерівську газетку, яко її редактор. А недільні опуси? Він сам знав свою частку злочинів, за які відповідатимуть його господарі. Хіба не він виказав німцям і віддав на катування групу наукових працівників, які замурували в бібліотеці дорогоцінні рукописи, щоб не дати їх німцям? Не він повністю ввімкнувся в пропаганду ненависті між народами, рабської психології по відношенню до «вищої раси»? Не він, нарешті, одержував регулярно премії від гітлерівської служби безпеки за «додаткові відомості про підозрілих осіб»? Що там казати, професор тікав би й тоді, коли б його серце вискочило з грудей і котилося б поперед нього по дорозі...

На другий день після придбання свого агента № 1 Ананій Горб сидів у тій самій пивній і, терпляче посмокуючи кволеньке німецьке пиво, марно намагався викликати на ньому хоч би подобу шумовиння. Навпроти нього сидів професор, якого після деяких вагань Ананій вирішив зробити агентом № 2. Не було часу нишпорити по табору й винюхувати, кого найняти, — справа нескладна, тут саме її добре, що професор дурний, як пень. Ну, звичайно, старий видряпався на свого, як то кажуть, коника й наготувався теревенити до ранку. Ананій сам вважався за митця побазікати, але це він відкладав до повернення в Париж, та й не з цим же порохнявим дурнем він розводитиме антимонії, з нього й користі, як із цапа молака.

Старий бовдур блявкав, не даючи Ананію можливості вставити хоч би словечко. Він довго й пренудно викладав свої мандри й злигодні, змальовував навіяння й емоції, цитував власні висловлювання з приводу нещасної долі культури, релігії, врожайності, одягу, етнографії, пісенності, — Ананій насилу стримував бажання пожбурити на заплішеного ідіота важкого кухля. Що поробиш, доводиться йти на жертви, без цього словесного пафосу професор пальцем не поворухне на потрібній для Ананія справі. На щастя, Ананій знайшов порятунок — він заглибився в якісь папери, надавши своєму візаві можливість говорити про що завгодно, як завгодно й скільки завгодно, часом тільки робив вигляд, що слухає.

Папери йому передала молоденька перекладачка Зіна, яка працювала в канцелярії табору. Зіну Ананій споку-

сив тим, що пообіцяв вивезти її до Парижа. Це були списки й анкетні відомості про переміщених, які перебували в таборі. Чорти їх розберуть, оці прокляті анкети. Мабуть, ляскають усі, як по воді батоном. Ось цей пише, що був «служитель культу». Що це означає? Був він псаломщиком, церковним регентом, адвентистом, євангелістом, чи ще якоюсь штундою? Чи служив у гестапо й завідував тим гумовим культом, що захооче в'язнів до щиросердечного зізнання? Або ось анкета: «Постраждав од червоних». Як постраждав? Одсидів десять років за збройне пограбування, обікрав радянську крамницю, чи втратив маєток і перебував у фольксдойчах, сподіваючись на повернення добра? Тьху, хай вони всі покажуться..

— Ви скінчили, професоре? — запитав Ананій, сьорбнувши пива й скривившись, як од цитрини.

Куди там! Старий папуга тільки договориював преамбулу. Він аж тремтів, знайшовши вдячного слухача, а влячний слухач почував, як жовч під впливом професорових слів розходить ся по його жилах разом з кров'ю. Ананій заплющив очі, щоб вони не виказали сказу. Боже, з якою насолодою вдався б до гумової палиці! По плечах старе дрантя, по нирках, по череві, по морді! Ананій розплющив очі й уявив собі болотяну млу лісових нетрів Бразилії, півголих змучених людей, що їх висушила лихоманка. гумові бичі наглядачів оперізують тіла невільників. Попереду професор. Він щось говорить, але Ананій бачить, як його смужить гумовий бич. А що Ананію до цього бидла? Йому потрібні гроші. Долари або крам. Ферма на півдні Франції. Коли маєш власний притулок на випадок нещастя, не так тремтять руки в грі... Доки він теревенитиме?

— До діла, професоре, — рішуче перебив базікання Ананій Горб. І зараз же заговорив сам. Маючи на увазі, сказав він, збереження свідомих національних кадрів, не заражених більшовизмом, він, Ананій, дізнався в Парижі про одне благодійне південно-американське товариство. За допомогою впливових людей йому пощастило умовити представника товариства виділити частину коштів на долю нещасних переміщених українців. На благодатній природі, казав він, в здоровій для життя місцевості нарізано землю для ферм, треба їхати це приймати. Перші хай поїдуть од кожної родини витривалі й працездатні мужчини, які освоють господарство там на місці. Професор

може поїхати з ними як пастир душ і досвідчена людина в стосунках з бразильськими чиновниками. Сам Ананій, закінчивши цю безкорисну й добродійну справу, сподівається теж побути до них у гості, щоб переконатися, що не минула його праця марно.

Професор поцікавився, чи видаватиметься там газета й які шанси у нього на те, щоб бути її редактором. Ананій негайно ж вигадав назву газети й заявив, що «Бразильський дзвін» вже існує, але виходить рідко й погано, бо без справжнього висококваліфікованого редактора нікому керувати. Вони з радістю приймуть професора й носитимуть його на руках. Ананій уявив собі цю картину й непомітно посміхнувся. Корчуння тропічного лісу не жарт, недурно отой миршавий циган-бразілець дав такі грубі гроші й не торгувався. Носитимуть тебе на руках, сподівайся! Придушать або втоплять у болоті вдячні співгромадяни, загітовані старим дрантям на каторгу.

— Я не забув і про ваш науковий труд,— закінчив Ананій Горб, тримаючись, як дипломат, бачений ним в одній опереті, де він сам грав люмпена. — Видання його в Парижі я беру особисто на себе, також популяризацію в світовій пресі, а гонорари, які потечуть до ваших кишень, переказуватиму до Бразилії на вашу адресу. Ви повинні протягом тижня в суворій таємниці вибрати сотню представників родин для початку й з ними виїхати за океан, щоб за вами потім попливла решта...

Запитань у професора не було, його приголомшила перспектива заокеанського життя. Невже приходить край його мандрам? Боже праведний, доведи його на обітовану землю. Він побожно мовчав, витираючи змокрілі очі. Ананію на мить навіть шкода зробилося цього старого дурбила. Він почував, що продав гицелю коняку, й йому скортіло видушити з себе якийсь шляхетний порух. Дати коняці цукерку, чи що? Жбурнувши хвацько на стіл марки й пфеніги за пиво, він подарував професорові торбочку м'ятних льодяників американського походження й вийшов геть.

Агентом № 3 у Ананія була жінка. Вона жила не в таборі, а в місті, цілий час сиділа вдома й не показувала носа на вулицю. Окремий хід із купецького заулка був ледве помітний з-під зелені, яка оповивала всю стіну будинку. Ананій приходив туди не часто, але шоразу лишався ночувати. Справа в тому, що це була власна його дружина, яка приїхала до нього з Парижа.

Вони довго готували цю справу й усе поставили на карту. Коли пощастить виконати,— долю їхню буде цілком влаштовано. Тільки тримати нерви. Небезпек багато. Американцям заплачено й для них працюється, вони самі наштовхнули на цей заробіток,— а раптом дурні заморці скажуться й, використавши їхній труд, затримають подружжя? Так самим можна опинитися в таборі, або й у гіршому місці.

Справа, заради якої подружжя прибуло з Парижа до Ансбаха, складалася з трьох частин. Перша — завербувати для американської розвідки диверсантів, розрахунок на місці, доларів по сто за голову. Це найпростіше, треба тільки подумати, як провезти долари до Франції, щоб вони не прилипли тут. Ті ж офіцери «сі-ай-сі», які виплатять гроші, можуть другою рукою забрати їх назад...

Друга частина справи — набрати рабів у бразильській нетрі корчувати тропічний ліс. Уповноважений фірми приїде з Парижа агента, щоб прийняти товар, виписати тоді чека на французький банк. Третя частина справи — нащукати молодих людей до іноземного легіону для французького Індокитаю. Цих треба було зібрати й переписати, списки послати до Парижа, де після цього сплачувалося аванса, а після здачі новобранців на французькі території належала решта грошей. Цю останню частину справи провадила сама дружина Ананія, щоб не вдаватися до послуг контрагентів.

Спілка їхня почалася у Львові, куди Ананій Горб виїхав з Харкова тоді, коли гітлерівці були ще на Волзі. У Львові він придбав комісійну крамницю й, крім цього, виступав у театрі мініатюр. Варто відзначити, що відкриття крамниці трапилося випадково, щойно гітлерівці організували гетто, й купа цінних речей не могла знайти собі пристановища. Опікуючись цими речами, Ананій винайняв торговельне приміщення, знайшов польку-касірку, особисто одвідав багатьох знайомих і незнайомих громадян, що готувалися до гетто, й таким чином заклав підвалини своєї заможності.

Крамниця непогано торгувала, каса була повна грошей, незважаючи навіть на те, що підпилі есесмени часом забирали крам безкоштовно. Ті ж есесівці й поповнювали крамницю, приносячи на комісію різні речі після кожної нової «акції» проти мирного населення. Ананій користався з популярності, якої набув на підмостках, щоб

посидіти часом у ресторані коло столу есесівських офіцерів — нехай усі бачать, — а потім поповнювати крамницю речами від населення, яке доки що уникло «акцій», але яке можна було залякати. Був навіть випадок, коли знайомий офіцер СС запросив його до заміського глинища, де він на власні очі побачив сумнозвісну «акцію». І стріляв на людей з офіцерського «вальтера». На день це вибило Ананія з рівноваги. Та потім у нього з'явився зловісний тон у розмовах з власниками цінностей, і вони самі односили йому крам, не чекаючи нагадування.

Касирка виявилася тямущою, з гарними діловими й жіночими якостями. Одне було погано — вона вимагала від Ананія офіційного шлюбу. Він проти цього не запечував би, коли б його перша дружина та жила де-небудь в іншому місці, а та як на зло приперлася з донькою за ним слідом до Львова, ускладнивши становище.

Ананій почав дужче й дужче замислюватись, — його перша дружина була до всього неарійка, хоч і писалася арійкою по документах. Варто було комусь донести, й його засягла б катастрофа за переховування неарійки-дружини й напіварійки-доньки. Треба було виплутуватись. Зрештою, гестапо одержало обох — неарійку і напіварійку з рук самого Ананія, й треба зазначити, що цілу годину після цього його мучило сумління. Незабаром відгуляли весілля Ананія з касиркою, яка звалася Анелею, й молодий подарував молодій декілька цінних речей, які належали його першій дружині, справедливо вважаючи, що золото й камінці не пахнуть.

Під цей час гітлерівців було вигнано й з Києва, й Ананій з новою дружиною не схотів очікувати у Львові розв'язки. Ліквідували крамницю, дали одному німецькому генералові великого хабаря, якого віднесла німцеві на квартиру сама Анеля й повечеряла з генералом, одержала «аусвайс» на поїздку до одного порту на Балтійському морі. Звідти подружжя благополучно відпливло до берегів Франції, причому сам Ананій плыв за кухаря, Анеля — за стюардесу. Далі вони опинилися в Парижі.

— Мені набрид цей проклятий Ансбах, — сказала Ананію Анеля, перейменована в Парижі в Анет, — минуло вже стільки часу, а ми ніяк не кінчимо.

— Мила моя, — провуркотів чоловік, у якого ще не зникло роздратування після розмови з професором, — адже це була твоя ідея, коли ми змінили господарів, то це

не значить, що не треба працювати. Чого ти нервуєш? Справи посуваються. Офіцер «сі-ай-сі» може готувати грошки, ми здамо людей протягом тижня. Бразильському представникові, який приїде приймати «переселенців» і привезе чек на паризький банк, ми теж матимемо що передати. Трохи затримується в тебе справа з іноземним легіоном, але це не біда. Мені доручено налякати табірників і виявити деяких типів,— це прискорить і твої справи. Завтра ми з лейтенантом проведемо одну справу. Вже викликано танкетки й військову поліцію...

— Але ж тут небезпечно. Мене заріжуть, коли дізнаються, що я їх записую не до робочої команди, а до іноземного легіону на смерть і каторгу. Я не хочу бути похованою в Ансбаху, як остання наволоч!

— Небезпека безперечно існує, без цього ніхто не дав би й франка. А ми полюємо на вищу валюту — на долари. До речі, агент бразильської фірми з'явиться до тебе, а ти, будь ласка, вплинь на його психіку...

Анет-Анеля почала бешкетувати, проклинати Ананія, докоряти, що він торгує її тілом, і наодруб одмовилася приймати ще хоч би одного мужчину. Вона й справді провадила небезпечну гру. Йї часто не вірили й вимагали доказів, присяги, свідків, гарантій, нахвалялися зарізати, коли збреше. Анеля крутилася, як могла. Аж тремтіла, щоб не впливло, бува, оте страшне слово «легіон». А одного разу Ананію навіть довелося чіпляти вуса й гриміруватися на приїжджого француза. Анет тоді була за перекладачку й совісно переказувала Ананію все, що він і без неї добре розумів. Це заспокоїло хом-невірних, але не надовго. Клерк-лейтенант розробив ще один захід, який мав прискорити справу, а йому самому принести добру купу доларів, яку він поцупить з подружжя.

Ананій Горб заспокоїв Анелю й подарував їй порошок кокаїну, якого добув коханій жіночці у того ж універсального лейтенанта. Коли відкинути п'ятдесят відсотків за американське невтручання й поблажливість та коли ніякий чорт не наврочить — то й тоді залишиться для Ананія й Анелі чимало доларів. Дозволено буде реально мріяти про купівлю ферми на півдні Франції, про величкий виноградничок і власні печериці.

Анеля запудрила сльози й витягла яскравооранжову сукню, яка потребувала праса після попереднього журфіксу. Вона поставила нагрітися електричний прас, щоб

випрасувати сукню. Ананій узяв свого акторського чемоданчика, до якого акуратно поклав повний костюм радянського офіцера, коробку з гримом.

— Хороша фірма, — сказав він Анелі, — у них є які завгодно мундири. Кептен, який цим порядкує, пропонував мені полковницькі погони, але я зупинився на капітанських. Глянь, яка краса. Завтра я їх налякаю, от побачиш. Треба тільки умовитися з нашим здирищиком-лейтенантом про мізансцени. Прощай, моя кохана...

Ананій пішов. Анеля розподілила порошок на дві частини й запакувала з насолодою до однієї й другої ніздрі. Боже, як вона стомилася від цих неприємних обов'язків. Ананій їй зовсім не жаліє. Тільки б не придушили в оцьому чортовому Ансбаху. Ананій здатний і на це, — досить згадати долю його першої дружини та власної доньки. Вона забула, що це було її ж, Анеліне, наполягання. Ну, ні, сама вона буде обережна. На цей раз — дзуськи! Вона вимагатиме свій пай готівкою. Кохання коханням, гроші — нарізно. Бракувало тільки, щоб Ананій купував собі десь ферму не з нею, а з новою любкою. А вона щоб гнила в ансбахській глині? Дзуськи й ще раз — дзуськи!.. Вона вживе заходів, щоб цього не трапилось...

На другий ранок до табору підкотила американська машина, в якій сидів радянський капітан із хвацькою борідкою й величезними роговими окулярами, безбарвний цивільний з портфелем та сам лейтенант — начальник табору.

Нью-йоркський клерк на посаді лейтенанта американської окупаційної армії сумлінно робив свій бізнес. Чим табір «ді-пі» гірший чи кращий за його рідну справу на батьківщині — рекламне бюро напою «Кока-Кола?» Служба розвідки заступила йому рідну «Кока-Кола» на європейському континенті. Старші офіцери «сі-ай-сі» давали накази, й він допускав у табір антирадянських агітаторів, вербував колишніх старост і поліцаїв до «служби охорони порядку», цькував і нищив радянських патріотів, котрі мали нещастя з німецьких пазурів потрапити до американської «благодійної установи» й за всяку ціну хотіли позбутися цієї опіки. Бізнес — то бізнес. А долар — це долар і найвищий закон...

Прибулі спинилися коло воріт, де їх зустріла вибірна адміністрація, німецький поліцай козирнув, відчуваючи непереборний страх перед радянською уніформою, поскільки не був ні про що поінформований. Радянський

капітан, дуже кульгаючи, пройшов на територію табору й побажав особисто оглянути бараки й намети, де жили переміщені особи. Цивільному він наказав переглянути списки.

Табірники відмітили одну новину — їм не звелено робити ніяких обструкцій, як це було минулого разу, коли з розпорядження лейтенанта на радянську комісію летіло каміння й бруд. Ну, значить, продали на цей раз союзнички. Тепер запакують усіх до вагонів, повезуть туди, де грішили. Зрадили американці демократію. Хіба їм можна вірити? Це — крамарі, які луплять за живе й мертве, їх хіба обходять ідейні проблеми? Там хтось пропонував виїздити до Франції, Бразилії, до чорта в зуби. Будь ласка. Тільки швидше! Переміщені особи забігали, як руді миші, й швидко паніка охопила чимало кого з табору.

Капітан виявився дуже скаженим. Він голосно бурчав і плювався, обходячи бараки, ні з ким не схотів говорити, зірвав в одному приміщенні петлюрівську ганчірку-прапор і потоптав ногами.

— Зрадники! Запроданці! Гніздо смердючих блощиць!

Коло групи бараків, відомих у таборі, як пристановище непокірних елементів, офіцер зупинився. Здалося, що він вагається. Він таки справді завагався. Хай собі лейтенант сам із ними має справу. Серце Ананія, сховане під мундиром офіцера, скажено калатало. Що-що, а ці бараки він знав. Тут відокремилися ті з переміщених осіб, які прагнули на батьківщину. Здебільшого тут зібралися чоловіки — з таборів смерті, з каторжних тюрем, смертники, нескорені душі. Вони вимагали день у день, з місяця в місяць — відправити їх негайно до СРСР. Їхні посланці доходили аж до Мюнхена в пошуках репараційної комісії, там їх затримували, одягали наручники і назад не повертали. Інші їхні зв'язкові марно намагалися пробитися до радянської зони. Вони боролися за своє громадянство вперто, завзято, до смерті. В таборі перебували на особливому становищі, під окремим доглядом, і часом їм здавалося, що й табір їхній не відрізняється від попереднього, коли на вартових були мундири есесівців.

Офіцер переступив поріг барака, вгамувавши своє серце. Він почув, що може не вийти звідси живий, коли тут не пошанують його мундира.

Але розрахунок на дію офіцерської вітчизняної уніформи був правильний — капітана зустріли шанобливо, й негайно барак по вінця виповнився людьми. Мороз пішов поза шкурою удаваного капітана. Але повороту назад не було. Як і колись, коли його вперше випхано було на сцену, й так само сотні очей уп'ялися в його постать. З тією різницею, що провалитися тепер — означало смерть...

— Струнко! — заверещав Ананій, хоч люди й без того стояли струнко й майже не дихали від хвилювання. — Хто хоче повернутися до СРСР, піднесіть руки!

Всі руки піднеслися вгору, цілий барак глибоко й одночасно зітхнув, ніби простогнав.

— Ага, всі! Ви гадаєте, що ми христосики? Ні, ми не христосики. Опустіть руки. Ще побачимо, хто з вас достойний прощення, а за ким плаче катівська мотузка. Не думайте, що нас можна обдурити. У тундру всіх! Там розберемось, хто стромляв ножа в спину революції! Добре подумайте. Списки тих, хто бажає репатріюватися, передайте адміністрації. Все! Зрадники й запроданці, піднесіть руки!

Люди стояли щільною масою, притиснувшись один до одного, не зводячи очей з офіцера. Після його останніх слів загули, немов велетенська поранена істота.

— Ша, товариші, — пролунав рішучий голос. Наперед вирвалась із натовпу людина в майці, з великими татуйованими руками. «Моряк», подумав Ананій, відчувши завмирання серця й порожнечу в кишках.

Матрос відштовхнув тих, що його тримали, й підійшов з папером у руці до столу, на якому стояв офіцер.

— Дозвольте звернутися, — сказав моряк по уставу, стримано й чемно, — не знаю вашого звання, товаришу командире, поскільки погонів ще не бачив...

Він повернувся боком, щоб, доповідаючи офіцерові, не губити з уваги й своїх людей, — молодий, гордий, красень-людина, якого не зім'яла й фашистська каторга.

— Ми теж не христосики, товаришу командире! Милувати нас не треба. Хто вчинив не гідне честі радянського воїна, честі громадянина — нехай кара. Нехай смерть! Я довіряю своїй державі. Прийму все, що вона визначить. Краще кара нашого суду, ніж ласка американців! Ось список людей, за яких ми ручимось колективно. Вони гідні поїхати перші! Хай живе Батьківщина!

Він подав офіцерові папір, той сховав його до кишені кітеля, зіскочив зі столу й мовчки рушив до виходу вузьким проходом, якого залишили табірники. «Хоч би швидше вийти на подвір'я», промайнуло в думках. Прискорив кроки. Люди допитливо заглядали в вічі, треба було щось сказати наостанку, але ніяких слів не знаходилося. Був тільки тваринний жах. Страшне дихання небезпеки схопило, мов обценьками, серце.

Вже на порозі хтось простяг руку до борідки офіцера, й борідка покірливо відліпилася, залишилась в руці. Офіцер раптом рвонувся вперед і побіг щодуху, доки натовп не опам'ятався. Як далеко стоять американські поліцаї! Хоч би не спотикнутися. Він затулив голову обома руками від каміння, яке мало полетіти йому навздогін. Здається, добіжу. Яка міцна ще в ньому ота акторська скупість, — хіба не можна було для сьогоднішнього спектаклю найняти когось іншого? Пожадливість нікого ще не доводила до добра...

Табір оточила поліція, підтримана двома танкетками й кількома броньовичками, які прибули ще звечора. Особливо ретельно було оточено згадані бараки. Адміністрація запропонувала, щоб усі, які значаться в переданому спискові, зголосилися протягом десяти хвилин, вони не можуть тут лишатися, для них готове інше приміщення, звідки вони поїдуть на батьківщину. Люди зрозуміли, яке приміщення малюся на увазі, — вони забарикадувалися і оголосили, що не здадуться, доки не з'являться справжні радянські представники. Адміністрація пустила в дію пожежну команду, посилений загін американської військової поліції, який чекав на цей випадок також уже звечора. Пожежники вдарили в вікна бараків водою з брандспойтів, а військова поліція застрочила з автоматів, прошиваючи тонкі стіни. Чого там церемонитися з якимись там червоними! Збезумілі люди проте не здалися, відбивалися камінням, залізними прутами, дошками, табуретками, шпурляли посуд, ішли на автомати з ножами.

Ананій пив з переляку валер'янку й коньяк і мусив був під гарячу руку дати обіцянку лейтенантові відшкодувати доларам свій невдалий грим, який передчасно розкрив карти й змусив витратити більше боєприпасів, ніж планувалося. Частина повсталих загинула, багато хто потрапив до госпіталю, решту записаних вивезли геть, закувавши в кайдани найновішого американського зразка.

Ця подія прискорила справи Ананія й Анелі. Їхнє вербування прийшло до очікуваного кінця. Тепер, коли небезпека була позаду, Ананію здавалося, що не так уже й страшно було. Не ризикувавши, підеш, не солоно сьорбавши...

Паризький представник бразільського господаря пробув у Ансбаху на три дні довше, ніж йому належало, залишивши глибокий слід в Анелінім серці. Ананій повинен був звернути на це особливу увагу, але прогавив, цілковито покладаючись на дружину. Так на дрібниці зашпортовуються люди, які порядкують більшими справами. Щоправда, його можна було виправдати тим, що бразільський повірений одразу ж організував виїзд на вербованих професором нових південно-американців українського походження. Анет-Анеля одержала привабливий доларовий чек на парицький банк. Професор поїхав до Бразилії, навхрест поцілувавшись з Ананієм і подарувавши свою брошурку про потойбічний світ, немов передчуваючи деякі обставини.

За гаддя, яке наwerbував колишній бургомістр, офіцер «сі-ай-сі» сплатив американською готівкою, й проклятий Мардарій Мардарійович, пронюхавши, яку купу доларів поклав за його роботу до власної кишені Ананій, примусив витратити ще грубеньку суму в вигляді премії — на оплату нових бургомістрових передніх зубів. Чистий прибуток було сховано до секретної каси на тілі Анелі — спеціального гумового пояса, й вірна дружина рушила до Парижа. Ананій затримався в Ансбаху, щоб закінчити справу з третьою групою наwerbованих, і не довше як за тиждень мав сумнівну приемність знову бачити бургомістра, котрий з'явився вимагати ще грошей. Мардарій був у новому американському обмундируванні, мав на лацкані строкатого значка, поводився нахабно, бавився револьвером, сяяв новенькими передніми зубами.

На щастя, Анет-Анеля була вже у Франції, з усіма наявними доларами та чеком. Вона мала пред'явити в Парижі список завербованих до іноземного легіону й одержати аванса, після чого повинна була телеграфувати до Ансбаха, щоб Ананій віз до Франції людей. На французькій території малося перевести остаточний розрахунок, одержати решту. Настрій складався прегарний, і Ананій співав та вальсував сам із собою в кімнатці Анелі, куди переселився з табору. Бургомістр був буквально при-

голомшений брутальною відмовою Ананія, його владною самовпевненістю й міцною рукою, яка схопила за барки й струснула без жалю.

— Бандит! — прохрипів бургомістр. — Я майже громадянин Америки!

Прибула довгождана паризька телеграма. Анеля сповіщала, що аванса одержано, треба везти крам. І ще декілька слів, яких не розшифрував одержувач. Анеля під впливом миттєвого почуття жалю до чоловіка радила доручити крам іншому провідникові, але телеграф переплутав слов'янські слова, й Анелин жаль лишився без користі для Ананія. Він кинувся енергійно діяти, найняв американську тритонку для завербованих, приготував раціони, виписав американські документи, забрав анкети з табірної канцелярії. Лейтенант, пам'ятаючи, що це бізнес, витяг з нього ще доларів, але, нарешті, все це позаду. Ананій востаннє глянув на Ансбах.

Він попрощався з дурненькою Зіною-перекладачкою, присягаючись іще раз, що негайно виписе її до Парижа, тривожно раптом згадав, як істерично цілувала його Анеля на прощання. «Пора з нею кінчати, — подумав тверезо, — чого доброго, долари розтринькала, доки я тут затримався...» І бразильський агент спав несподівано на думку, — боже, як він поглядав на Анельку, це буде катастрофа, коли вони порозумілися. Швидше до Парижа, він з них обох душу витрясе!

Начальник табору жував гумку й ляскав по плечах Ананія, удаючи доброго нью-йоркця, а тим часом — скільки щирих доларів він вичавив з Ананія, це просто дракон, а не людина! На прощання він хотів наділити ще й годинника, луплячи за нього скажені гроші, та Ананій вже не мав необхідності запобігати перед лейтенантом і від купівлі рішуче odmовився. Натомість він подарував начальникові діряву угорську копійку на щастя та решту своєї гумки до жування, відчуваючи, що вже ні за які гроші не візьме до рота цієї гидоти. «Ба-ай!» попрощався він на американський манер.

Поліція на воротах ляснув по плечі, аж той зігнувся. Повантажив до машини людей. Ще небагато, ще добу, другу й він опиниться на території Франції, — треба пильнувати, щоб його бидло не розбіглося, прощай, Ансбах, хай ти западешся!

Довга й запаморочлива дорога змучила Ананія й вис-

нажила. Його залізне тіло витримувало й не таку біганину, але час був і відпочити. Півсотні гевалів, яких він віз із табору, трималися істерично, треба було горлати на них, давати віскі, обіцяти все на світі і тримати в руках. Передчувають свою долю, іродові душі! Нехай поведують, це їхні останні дні. В касарнях іноземного легіону не дуже поскачеш. Тільки кістки, може, й вціліють, а все інше їм перемнуть та пересолять.

Пересадки з машини на машину, доки доїхали до дійової залізниці, безкінечні чекання, дні, ночі без сну, галаслива торгівля з американськими перевіроочними пунктами, хабарі й випивки то з одним клерком, то з другим,— все це вимучило Ананія вкрай. І коли він упхнув свій гурт до паршивенького вагона поїзда, котрий ішов до Франції вже без пересадки, витримка й енергія залишили його, він заснув, як мертвий, ледве переступивши поріг купе, в яке сіли його люди.

Вагон був маленький, купе не з'єднувалися одне з одним, і кожне мало окремих вихід. Ананій хропів і стогнав уві сні, йому снилася Анеля, яка чомусь тримала на руках його зоньку від першого шлюбу. Потім він відчув, що його підкидає на велетенських хвилях, і раптом це не хвилі, а дачний поїзд, що наближається до Києва. Серце застукотіло, потім стислося й завмерло, почало пухнути,— ось його повернення на батьківщину, у нього ж ні документів, ні радянських грошей, ні вигаданої біографії! Як це його послали так необережно. Так, це Київ, бо проїхали Пост-Волинський, поїзд гальмував. Швидше, треба щось вигадати, до кого він подається, навіть нема часу зосередитись. Кожен зверне увагу, що він так тремтить. Раптом помітив поруч себе військового з малиновими петлицями. Кінець, не вберігся, кінець!..

Він тієї ж миті прокинувся й розплющив очі. Слава богу, це не Київ! Поїзд помалу повз, десятеро табірників не спали, мовчки всі дивилися на Ананія, не одводячи очей. У вікні сірий тьмяний світанок.

— Уже кордон? — Ананій, як пружина, випростався, солодко потягнувся й заглянув у вікно. — Ура! Здається, Франція! З мене могорич на першій же французькій станції!

— Поздоровляємо вас,— відгукнувся чорнявий, запляканий у Ананія першим у спискові.

— І вітаємо од глибини душі,— додав вусань.

— Так це, значить, ви тоді приходили в обмундируванні радянського офіцера? — запитав третій, маленький і нервовий, у нього шарпалася в тикові ліва щока. Решта мовчали.

Поїзд помалу йшов, подужуючи гору, з вікна видко було ліс і долину, вздовж якої бігла залізнична колія. Скільки ще лишилось до зупинки? Про щось вони дізнались. Пропали долари. Коли б не було так соромно перед самим собою, — він вискочив би з вагона негайно. Ні, не сором, а не хочеться ламати ноги. Показалося бидло, чи що?

— Ви нас, як рідний батько, влаштували, — продовжував чорнявий, — на все життя й на після смерті!..

— Встигай тільки кашляти кров'ю, — додав вусань.

— І французького представника грав, сама Анет ні-защо не впоралася б, — сказав маленький, притримуючи долонею ліву щоку, щоб зупинити тик.

— Тихше, босото! — гукнув владно Ананій Горб. — Ви на території Франції! Ковтніть язика, мені набридло вас слухати! Дисципліну забули!

Вусань засміявся, сміх скидався на плач, він поглядав на решту, ніби запрошуючи реготати теж. Ніхто не порухнувся.

— Ну й артист! — реготав вусань. — Продав людей, як рабів, до іноземного легіону, й думає, що ми дурні...

— Не до легіону, — перебив обуреним голосом Ананій, — а до робочої команди!

— Але ж продав? — не втримався маленький.

— Ти знаєш, що таке французький іноземний легіон? І коли б я не нюхав гестапо, я сказав би, що це найгірше місце в світі!

Купе загрозливо загуло. Ананій зрозумів, що його зраджено, й це, певно, Анеля з намови бразильського агента, капітали в її руках, чого ж іще? Проклята баба попередила його самого, — невже він перед нею чимось прохопився? Гаразд, у Парижі розберемось, — ці каштани, які він тягав з вогню для інших, починали пекти пальці. Думка про Анелю підступила до горлянки, як спазма.

— Хлопці, — сказав Ананій Горб примирливо, — адже можемо розібратися. Коли ота каторжна Анет нас дурила, ми просто розвіємось по Франції й не підемо туди, де нас чекають. Це ж вона й мене схотіла спровадити, коли правда те, що ви кажете...

— Бреши,—добродушно озвався чорнявий,—тобі приречено до самісінької смерті брехати.

Він поглянув на Ананія й миттю схопив за руку, мов обценьками. За другу руку схопив вусань.

— Пустіть! — закричав Ананій. — Чого вам треба від мене?

— Зараз почувете, — відповів маленький, вивертаючи йому кишені. Навіть потаємну доларову схованку було одразу викрито й долари забрано. Обшук стався блискавичний і одночасно ґрунтовний.

— Суд на місці, — сказав пошепки четвертий із забинтованою шиєю, який сидів напроти.

Ананій ще пручався. Такого божевілля не могла собі уявити найбезглуздіша фантазія. Кінчити життя — і де? Там, де вважав себе в безпеці. Стільки смертей обминув — і — на тобі! Він рвонувся дужче й відчув, як з обох боків йому в ребра вп'ялися якісь гостряки.

— Пустіть, що ви робите? Я не винний...

Ще кілька хвилин виграти. Повинна ж бути, нарешті, станція. Він намагався не ворухнутись і повно не дихнути, щоб ножі не проштрикнули далі тіло. Пропав костюм, так і залишаться іржаві плями від крові... Виграти, за всяку ціну виграти хоч би хвилину.

— Братці, — сказав Ананій і заплакав, відчуваючи з радістю, що з очей у нього потекли справжні сльози, це може їх зворушити, — мене обмовлено перед вами, я згодний на всі умови, що хочете, для вас зроблю, не беріть гріха на душу...

— Мовчи, — грізно прошепотів четвертий і вдарив Ананія кулаком у щелепу. Голова Ананія стукнулась об стіну.

— Будьте ввічливі з підсудним, — владно сказав маленький, і Ананій зрозумів, що це старший. Треба на нього вплинути. Роз'єднати їх. Розбити їхню змовленість...

— Присягаюсь! — гукнув він до маленького. — Богом святим присягаюсь, що ми з тобою діяли разом! Чому ж я сам повинен відповідати? Це ти мене підмовив! Братці, хай і він відповідає...

У маленького дужче затіпалась ліва щока. Він схватився за неї обома руками, але не міг зупинити шарпання м'язів.

— Читай вирок, не звертай уваги, — сказав чорнявий, — я бачу в вікно підходяще місце...

— Іменем матері нашої вітчизни, — похапцем почав маленький, і шоку його й далі шарпав тик, — іменем його, мене, всіх, кого ти продав до легіону. Кого ти відправив у рабство до Бразилії. Кого віддав до рук американських катів. Кого розстріляно, замучено, ув'язнено...

— Стійте, — несамовито верескнув Ананій Горб. — Я вимагаю справжнього суду! Вас самих треба судити за злочини!

— Цить, падло, — штовхнув його чорнявий, — твоє життя нам відоме. Ми заплатили Анет за повну біографію...

— Вітчизна тебе наздогнала. Бізнес скінчився, — сказав вусань.

— Читайте швидше, — прошепотів четвертий, поглядаючи у вікно.

— Мерзотник і негідник, — продовжував маленький, і шока його сіпалася без угаву, — зрадник і запроданець! Убивця дітей і жінок, продажна шкура, американський холуй! Засуджуємо тебе...

— Давай, — перебив його четвертий. — Одчиняйте двері. Раз. Два. І — три!..

Останнє, що побачив у своєму житті Ананій Горб, був тьмяний блиск ріки глибоко внизу під фермами мосту. Зафіксував підлетілу до його розплющених очей залізну шпалу, повз яку падав, та обертовий рух поїзда на тлі сірих світанкових хмар.

прислів'я та приказки

Бійся пса не того, що гавка, а того, що лащитья.

*

Бережись козла спереду, коня ззаду, а лихого чоловіка з усіх боків.

*

Поганому виду нема стиду.

Куди кінь з копитом, туди й рак з клешнею.

*

Коня кують, а жаба ногу підставляє.

*

Хвалилася вівця, що в неї хвіст, як у жеребця, та ніхто тому не вірив.

З М І С Т

Частина перша

	Стор.
З народного гумору	
Лист запорожців турецькому султану	5
Морквяний панок	6
<i>Іван Котляревський</i>	
Пекло (уривок з «Енеїди»)	7
З народного гумору	
Пара волів	15
Потреба	15
<i>ІІ. Гулак-Артемівський</i>	
Пан та Собака (казка)	16
Тюхтій та Чванько (побреженька)	21
Дурень і Розумний (приказка)	21
Цікавий і Мовчун (приказка)	22
Батько та Син (байка)	22
Дві пташки в клітці	23
З народного гумору	
Скотина	23
Не попав	23
<i>Г. Квітка-Основ'яненко</i>	
Гарбуз (уривок з повісті «Конотопська відьма»)	24
Прислів'я та приказки	44
<i>Левко Боровиковський</i>	
До друкаря	45
Потакач	45
Свара	46
Голова	46
Крикуп	46
Суд	47
«Свій дім — своя воля»	47
Рівчак і Річка	48
Брехня	48
Пан та Мужики	48
Козир	49
Сірко	49
З народного гумору	
Не вірять	49
Ой хвалився соцький чином	50

Не впусти рака з рота	50
Робочі	51
Є. Гребінка	
Ведмежий суд	52
Цап	53
Лебідь і Гуси	54
Гай та Сокири	54
Дядько на дзвіниці	55
З народного гумору	
Свіжа копійка	55
Т. Шевченко	
Сон (уривок з поеми)	56
Сичі	60
Настоящі християни (уривок з поеми «Кавказ»)	61
З народного гумору	
Богородиця, св. Микола й св. Юрій	62
Л. Глібов	
Вовк та Ягня	63
Щука	65
Громада	66
Цяцькований Осел	67
Жаба і Віл	68
Троеженець	69
Два куми	70
З народного гумору	
Язиката Хвеська	72
Прислів'я та приказки	76
Степан Руданський	
Ахмет III і запорожці	77
Добре торгувалось	79
Чому дурні?	80
Треба всюди приятеля (Баба в церкві)	81
Окуляри	81
Мазур у болоті	82
Жалібний дяк	83
Свічка	84
Варвара	84
А. Свидницький	
Філософ (уривок з сімейної хроніки «Люборацькі»)	86
З народного гумору	
Як звати	94
Ю. Федькович	
Пречиста діво, радуйся, Маріє!	95
Прислів'я та приказки	96
І. Нечуй-Левицький	
Баба Параска та баба Палажка	97
Прислів'я та приказки	119
П. Мирний	
Лови	120
М. Кропивницький	
Оповідання запорожця Неплюя (уривок з драматичних картин «Невольник»)	128
По ревізії (етюд в 1 дії)	130

Прислів'я та приказки	149
<i>М. Старицький</i>	
За двома зайцями	150
Прислів'я та приказки	165
<i>Г. Карпенко-Карий</i>	
Уривок з комедії «Хазяїн»	166
Уривок з комедії «Мартин Буруля»	169
З народного гумору	
Як полковник солдатів навчив	180
Прислів'я та приказки	181
<i>Ів. Манжура</i>	
Злидні (казка)	182
Пан-брехун (байка)	185
Мачуха (приказка)	186
Циганова робота (приказка)	187
Зайко та Жаба (байка)	187
Верша та болото (приказка)	188
Як сукно вийшло, а аршин зостався (брехенька)	188
<i>Степан Ковалів</i>	
Сільський лікар	189
<i>Іван Франко</i>	
Свинська конституція	196
Сідоглавому	204
Сучасна приказка	205
Як там у небі?	207
Трагедія артистки	209
Шевченко і поклонники	211
«Хлібороб»	211
Ідеалісти	212
З екзамену	213
О. Люнатикові	213
Страшний суд	216
З народного гумору	
Кому трудніш робити	224
<i>М. Коцюбинський</i>	
Коні не винні	226
<i>В. Самійленко</i>	
Новий лад	244
Дума-цяця	246
Божий приклад	247
Невдячний кінь	247
Патріота Іван	248
Прислів'я та приказки	249
<i>О. Маковей</i>	
Як Шевченко шукав роботи	250
Свідок	254
Хрест	257
<i>Леся Українка</i>	
Веселий пан	258
Практичний пан	259
Пан політик	259
Пан народовець	260
Прислів'я та приказки	261

Лесь Мартович

Хитрий Панько	262
Іван Рило	270
Винайдений рукопис про руський край	273
З народного гумору	
Як наймит Хома панів качкою наділив	278
Образ і табак	279
Проклятий собака	279
Бідолашна баба	279
Як селянин попа провчив	280
Прислів'я та приказки	280
С. Васильченко	
Мужицька арифметика	281
Свекор	286
Прислів'я та приказки	290
Архип Тесленко	
«Любов до ближнього» (уривок)	291
З народного гумору	
Чоловік з усього світу	292
Напування	293
Відважний	293
Як лучче	294
Сто вовків	294
Дві міри	294
Швачки	295
Прислів'я та приказки	295

Частина друга

З народного гумору	
Лист богунців до Петлюри	299
М. Бажан	
Шкіц до портрета	301
Солдатська балада (лондонська бувальщина)	303
Є. Бандуренко	
Хто базіка	309
Гастролер	311
Хвалився голова урожаєм	312
Про Кирила, Чарку кляту та Свиню кирпату	313
К. Басенко	
Про розлуку	316
Мисливська усмішка	317
Д. Білоус	
Декому на згадку	319
Актом стверджено	320
Закоханий	321
Про вузьке віконечко та пузате сонечко	322
Знайомий	324
Лука лукавий	325
З народного гумору	
Гітлерові посіпаці — скаженому собаці (партизанський лист)	327
М. Білкун	
Старий друг	329

Вогні під зорями (літературна пародія)	334
<i>Г. Брежньов</i>	
Про Оринку, що вчашала до ринку	338
Сорока-вертихвістка	339
Випадок на птичні	340
З народного гумору	
Про Панаса Халяву	342
<i>Остан Вишня</i>	
«Зенітка»	343
Українсько-німецька націоналістична самостійна дірка	347
Нещасне кохання	348
Сорняк	354
Ніч під новий рік	358
Сом	360
Прислів'я та приказки	367
<i>П. Воронько</i>	
Про дозвілля і весілля	368
Прислів'я та приказки	369
<i>С. Воскрекасенко</i>	
Соборна корчма (уривок з поеми «Гетьманська булава з американської гуми»)	370
Обіцяльник	377
Погоджувальник на полюванні	378
Чужими руками	379
Добряга	381
Катрусеня	382
<i>І. Гайдаєнко</i>	
Випадок на морі	384
Прислів'я та приказки	388
<i>О. Гаврилюк</i>	
Наївний мурин	389
<i>Я. Галан</i>	
Пан Фіалка	404
Я — не я	408
Про що не можна забувати	410
Від Петлюри до Петлюри	417
Плюю на папу	419
Папська сльоза	422
З народного гумору	
Лист Петлюрі	426
<i>О. Гончар</i>	
Уповноважений совісті (уривок з третьої книги романа «Прапороносці» — «Злата Прага»)	427
Сом	430
Прислів'я та приказки	436
<i>І. Гончаренко</i>	
Віршовочка (уривок з поеми «Матрос Гайдай»)	437
То не я стояла, мамо	441
Прислів'я та приказки	442
<i>Л. Гроха</i>	
Невісточка (комедія на 1 дію)	443
<i>О. Донченко</i>	
Кореспондент і пасічник	457

<i>П. Дорошко</i>	
Крук-суддя	461
<i>В. Іванович</i>	
Дефіцитна солома	464
Бундючний пень (байка)	466
Забута Шпачиха	467
Свині не винні	469
Прислів'я та приказки	470
<i>П. Ключина</i>	
Ювілей	471
Соняшник	472
Свиня у морі	472
Вовки	473
Прислів'я та приказки	474
<i>Г. Книш</i>	
Вечір	475
Прислів'я та приказки	476
<i>В. Козаченко</i>	
На вокзалі (уривок з нової повісті)	477
<i>Петро Козлянюк</i>	
Новий порядок	482
Клопоти пана Кубійовича	484
Серце не навчити (історична драматизована п'єса)	486
<i>О. Корнійчук</i>	
Крила (уривок)	492
<i>Є. Кравченко</i>	
Без регламенту	503
Самородок	508
Прислів'я та приказки	513
<i>Ю. Кругляк</i>	
За ширмою	514
Вовк та Ягня (байка)	519
Прислів'я та приказки	519
<i>А. Ксмащенко</i>	
Дебати	520
Кіт і Киця	521
Комісія	522
В'юп	523
Вівця і Цап	524
Прислів'я та приказки	525
<i>Валентин Лагода</i>	
Пустодзвін	526
Дезертир	529
Прислів'я та приказки	531
<i>А. Малишко</i>	
В ліфті	532
Напис на камені	534
Не проста особа	538
<i>Т. Масенко</i>	
Кінець світу (кавказький народний жарт)	540
Прислів'я та приказки	543
<i>В. Мінко</i>	
Дівчина в голубому (оповідання авіатехніка)	544

<i>Ю. Мокрієв</i>	
Карась у сметані	547
<i>І. Нехода</i>	
Дармоїд (грузинська народна казка)	551
Хвалько (естонська народна казка)	555
Дама з бульдогом	557
П р и с л і в ' я т а п р и к а з к и	559
<i>С. Олійник</i>	
Слово матері	560
Оповідання колишньої секретарші	562
Лиходід	564
Командировочний голова	566
Данило Жук — кандидат наук	568
Дорога дама	570
Курило-Кадильський	572
«Вказівок немає»	574
Номенклатурний Мацепура	576
Сер Макітра	578
П р и с л і в ' я т а п р и к а з к и	580
<i>П. Панч</i>	
Короткі оповідання	
Відповідь по суті	581
Розумна порада	581
Понад силу	582
На підставі практики	582
«Не хвались, ідучи на рать»	583
<i>О. Підсуха</i>	
Свирид з Веселих Бродів	585
<i>М. Рильський</i>	
Тобі, демократе-мосьпане (розділ з поеми «Весняні води»)	589
Остапові Вишні	590
Першотравневе	592
<i>П. Сліпчук</i>	
Екскаватор і Танк (байка)	593
Хоробра Шавка (байка)	594
Музикальна ферма	595
Слон на будівництві (байка)	597
<i>Ю. Смолич</i>	
Банкрутство фірми «Співак і Співанов» (уривок з романа «Світанок над морем»)	599
<i>П. Стендик</i>	
Вічний курсант	610
Колишній приятель	613
<i>П. Тичина</i>	
Ходить Фауст	616
«Свиня-наполеончик»	617
<i>С. Тудор</i>	
Хотів знати (уривок з романа «День отця Сойки»)	619
П р и с л і в ' я т а п р и к а з к и	626
<i>М. Чабанівський</i>	
Заокеанський оптиміст	627
З народного гумору	

	Українські кистиці	632
<i>Я. Шпорта</i>		
	«Переміщена особа»	633
	Джон-ненажера	634
	Тегеранські вітрини	636
<i>М. Шпак</i>		
	Фашистська «культура»	637
<i>З народного гумору</i>		
	Розбишаку на гілляку	638
<i>О. Ющенко</i>		
	В нас під Ровно є село...	639
	Листоноша іде	641
	Донбасівська-молодіжна	642
	Про Уляну	643
<i>Ю. Яновський</i>		
	Бізнес	645
П р и с л і в ' я т а п р и к а з к и		668

Упорядник

Ф. Ю. Маківчук

Редактор *Остап Вишня*

Художник *М. Д. Шаншейн*

Художн. редактор *К. І. Золотарьова*

Техн. редактор *А. А. Вовк*

Коректор *В. П. Суміна*

Сатира и юмор. Сборник.
(На украинском языке)

БФ 14293. «Радянський письменник». Здано на виробництво 17/VI
1955 р. Підписано до друку 27/IX 1955 р. Папір $84 \times 108^{1/32} = 10^{5/8}$
паперов. арк., 34,85 друк. арк., 34,35 обл.-вид. арк. Зам. 476.
Тираж 50.000. Ціна в оправі 15 крб. 25 коп.

Книжкова друкарня Головидаву Міністерства культури УРСР,
Львів, Пекарська, 11.